HONORÉ DE BALZAC

Strălucirea și suferințele curtezanelor

Editura pentru Literatură Universală

cw

Honoré de BALZAC

Strălucirea şi suferinţele curtezanelor

În româneşte de B. THEODOR
Note de TEODOSIA IOACHIMESCU

Bucureşti – 1969
Editura pentru Literatură Universală

Cuprins

Prefaţă la prima ediţie

Partea întâi
Cum iubesc cocotele

Partea a doua
Cât îi costă amorul pe bătrâni

Partea a treia
Unde duc căile greşite

Partea a patra
Ultima întrupare a lui Vautrin

Înălţimii Sale principelui
Alfonso Serafino di Porcia[1]

Îngăduiţi-mi să vă pun numele în fruntea unei lucrări prin esenţă pariziană şi concepută în casa alteţei voastre în zilele din urmă. Nu e oare firesc să vă ofer florile de retorică crescute în grădina voastră, udate cu regretele ce m-au făcut să cunosc nostalgia, regrete pe care mi le-aţi alinat când rătăceam sub acei boschetti *ai căror ulmi îmi aminteau de Champs-Elysées? Poate astfel îmi voi răscumpăra nelegiuirea de a fi visat Parisul având* Duomo *în faţă, de a fi dorit străzile noastre mocirloase când păşeam pe lespezile atât de curate şi elegante de la Porta-Renza. Când voi avea de tipărit cărţi, ce-ar putea fi închinate unor milaneze, voi avea fericirea de a găsi nume de multă vreme scumpe bătrânilor voştri povestitori italieni, printre acelea ale unor persoane pe care le iubim, şi pe care vă rog să le faceţi a-şi aminti de,*

al alteţei voastre, cu sinceritate şi afecţiune,

De Balzac

iulie 1838.

[1] Nobil italian; l-a găzduit pe Balzac în palatul lui din Milano, în 1838.

Prefaţă la prima ediţie

Moravurile noastre devin din ce în ce mai serbede şi mai şterse. Acum zece ani, autorul acestei cărţi scria că nu mai există decât nuanţe; acum însă pier şi nuanţele. Astfel încât, după remarca plină de duh a autorului cărţilor *Louison d'Arquin* şi *Săracul din Montlbéry*[2], nu mai există moravuri adânc marcate, savoarea nu mai este posibilă decât la hoţi, la prostituate şi la ocnaşi, iar vigoare nu mai găseşti decât la fiinţele din afara societăţii. Literatura de azi e lipsită de contraste, şi fără distanţă nu poate exista contrast. Iar distanţele se micşorează din zi în zi. Astăzi trăsura tinde să ajungă mai jos decât pietonul, şi în curând omul ce umblă pe jos îl va stropi cu noroi pe bogat în trăsurica-i scundă. Haina neagră triumfă. Ceea ce am observat la haine şi la roţi însufleţeşte şi spiritele, trăieşte în purtări şi moravuri. Un ministru se poate foarte bine duce la rege în mică ţinută; am văzut birje în curtea palatului Tuileries. Hainele cu fireturi ale miniştrilor, generalilor, membrilor Institutului Franţei, într-un cuvânt, marea ţinută se ruşinează în public şi pare ceva de carnaval. Avem prea multă dreptate împotriva vremii noastre şi cum viciul de care ne vom lega e o făţărnicie îngrozitoare, se înţelege de la sine că vom deveni imorali.

Ni s-a părut că e foarte mare nevoie să spunem aceasta la începutul unei cărţi în care sunt zugrăvite, în tot adevărul lor, vieţile spionilor, femeilor întreţinute şi ale oamenilor în război cu societatea, ce mişună prin Paris.

Ar fi fost o laşitate, de care nu suntem în stare, aceea de

[2] Este vorba de Charles Rabou (1803–1871), autor, astăzi uitat, de romane melodramatice.

a alcătui scenele vieţii pariziene fără a pomeni aceste figuri atât de ciudate. De altminteri, nimeni n-a îndrăznit să înfăţişeze comicul profund al acestor vieţi, cenzura nu mai controlează teatrele, şi totuşi Lucaret, madame La Ressource[3] sunt personaje din toate vremurile.

Spre a întregi scenele vieţii pariziene, autorului îi mai rămâne să prezinte *Palatul de justiţie*, *lumea teatrului* şi *lumea savanţilor,* căci *lumea politică* ţine de seria *Scenelor vieţii politice.*

Odată înfăţişate lucrurile acestea, puţine vor fi rămas uitate, căci autorul pregăteşte, drept contragreutate şi contrast, o scriere în care se va vedea acţiunea virtuţii, religiei şi binefacerii în inima acestei corupţii a capitalelor, şi e o operă atât de lungă şi în acelaşi timp atât de grea, încât se împlinesc trei ani de când munceşte la ea şi tot n-a terminat-o. *Răutăţile unui sfânt* şi *Baroana de la Chanterie* sunt două fragmente extrase din această scriere cutremurătoare de atâta virtute şi unde fiecare va putea vedea toate mizeriile groaznice pe care se întemeiază civilizaţia parizianã.

Când prin *Istoria celor „13”,* a început seria *Scenelor vieţii pariziene,* autorul îşi îngăduia să le încheie cu aceeaşi idee – ideea asociaţiei alcătuite în folosul beneficiilor, aşa cum cealaltă e în folosul plăcerilor.

În organismul social nu se poate deloc pătrunde în chip dogmatic, aşa cum face D’Alembert în tratatul său asupra gustului[4], ci trebuie mers în închisori şi în străfundurile *justiţiei* sub călăuzirea unui răufăcător, la fel cum aici bancherul ne călăuzeşte în mijlocul intrigilor vieţii excepţionale a femeilor uşoare.

Romanul acesta, alcătuit din amănunte profund

[3] Poreclă dată cămătarilor după numele unui personaj din comedia *Judecătorul* a lui Regnard (1665–1709).

[4] Jean le Rond d’Alembert (1717–1783), cunoscut matematician şi filozof iluminist; unul dintre animatorii şi colaboratorii *Enciclopediei*; în domeniul esteticii însă, d'Alembert a dat lucrări fără valoare.

adevărate şi, ca să spunem aşa, istorice, într-un cuvânt extras din viaţa intimă s-a oprit în pragul închisorii şi în biroul judecătorului de instrucţie. De aceea trebuie să aibă o urmare. Lumea judiciară şi figurile ei ocupă prea mult loc în Paris ca să nu fie cu amănunţime studiată, zugrăvită, reprodusă.

Astfel încât, în curând, marele şi uriaşul chip al Parisului în veacul al XIX-lea nădăjduim că va fi isprăvit[5]. Nu va lipsi niciuna dintre particularităţile sale. Aici, Corentin, Peyrade şi Contenson reprezintă sub trei feţe spionajul, după cum Vautrin e într-o singură persoană toată depravarea şi nelegiuirea întreagă.

Multă lume a vrut să-i reproşeze autorului figura lui Vautrin. Şi, totuşi, nu e prea mult un singur om al ocnei, într-o operă ce are pretenţia să fie dagherotipia unei societăţi, în care există cincizeci de mii de ocnaşi (Ferragus în *Istoria celor ,,13"* e o simplă întâmplare) a căror existenţă necontenit ameninţătoare va atrage mai curând sau mai târziu atenţia legiuitorului. De vreo zece ani, câteva condeie însufleţite de o falsă filantropie fac din ocnaş o fiinţă interesantă ce poate fi scuzată, o victimă a societăţii; dar după noi, felul acesta de a-l zugrăvi e primejdios şi antisocial. Fiinţele acelea trebuie arătate drept ceea ce sunt, drept nişte făpturi puse pe veci *în afara legii.* Acesta era sensul foarte puţin înţeles al piesei intitulate *Vautrin,* în care personajul ajungea la concluzia că nu poate vieţui în societate, înfăţişând lupta dramatică şi necontenită dintre poliţie şi un hoţ.

Poate că mai târziu i se va face dreptate autorului văzându-se cu câtă grijă a pus în scenă aceste figuri atât de ciudate: a curtezanei, a răufăcătorului şi ale celor din jurul lor; cu câtă răbdare a căutat el comicul, cu câtă dragoste

[5] În planul lui Balzac, *Comedia umană* trebuia să cuprindă în adevăr aspecte din toate domeniile vieţii din vremea sa; scriitorul avea în perspectivă elaborarea a o sută cincizeci de romane, din care a realizat nouăzeci şi şase.

de adevăr a găsit laturile frumoase ale acestor caractere, prin ce legături le-a prins studiul general al inimii omeneşti. Desigur, baronul de Nucingen este un Geronte modern, bătrânul lui Molière luat în râs, păcălit, bătut, huiduit, în costumul şi cu mijloacele moderne. Prin urmare această carte înfăţişează unul dintre miile de chipuri ale Parisului şi, în *Comedia umană*, urmează după *Prinţesa de Cadignan, Capriciile Claudinei* şi *Banca Nucingen;* poate că Esther va fi socotită plină de măreţie alături de depravarea elegantă şi rece a prinţesei şi de monstruozităţile marii finanţe. Dacă îşi dă seama de ţinta şi mijloacele autorului care, la urma urmei, a întreprins analiza şi critica tuturor părţilor societăţii, niciun cititor nu poate să tăgăduiască îndrăzneala de a merge până la capătul problemelor şi de a le cerceta sub toate aspectele, în aceasta constă, după el, filosofia unei opere; cât despre judecata definitivă, cât despre morală şi sens, nu se vor face aşteptate.

Dacă autorul ar scrie de azi pe mâine, ar face socoteala cea mai greşită, iar rodul muncii sale ar fi pentru el şi mai rău decât sămânţa. Căci dacă ar dori succesul imediat rentabil, n-ar avea decât să se supună ideilor momentului şi să le laude cum au făcut câţiva alţi scriitori. El ştie mai bine decât criticii săi în ce condiţii se obţine trăinicia unei opere în Franţa; în ţara asta e nevoie de adevăr, de scaun la cap şi de o filosofie armonizată cu principiile veşnice ale societăţii.

De Balzac

Partea întâi[6]

Cum iubesc cocotele

[6] Prima parte a romanului de faţă a apărut în 1838 sub titlul *Torpila.*

În 1824, la ultimul bal de la Operă, multe măşti au fost impresionate de frumuseţea unui tânăr care se plimba prin coridoare şi în foaier, cu mersul celui pornit în căutarea unei femei reţinute acasă de împrejurări neprevăzute. Taina acestui mers, când leneş, când grăbit, n-o ştiu decât bătrânele şi câţiva hoinari inveteraţi. În acel imens loc de întâlnire, mulţi nu se prea observă unii pe alţii, interesele sunt trezite de pasiune, şi chiar acei ce n-au ce face sunt preocupaţi. Tânărul dandi era aşa de preocupat de ceea ce căuta şi atât de neliniştit, încât nici nu-şi dădea seama cât succes avea: exclamaţiile ironic admirative ale unora dintre măşti, uimirea gravă, glumele muşcătoare, cuvintele cele mai mângâietoare, nu le auzea, nu vedea nimic. Deşi era frumos ca acele fiinţe excepţionale care vin la balul de la Operă după vreo aventură şi o aşteaptă cum se aşteaptă o lovitură norocoasă la ruletă când trăia Frascati[7], părea totuşi sigur de ce avea să i se întâmple în seara aceea, ca orice burghez aşezat; de bună seamă că era eroul unuia dintre acele mistere cu trei personaje din care se alcătuieşte tot balul mascat de la Operă şi care sunt cunoscute numai de cine joacă un rol într-însele; căci pentru femeile tinere venite acolo numai ca să poată spune: „am văzut”, pentru provinciali, pentru tinerii fără experienţă, pentru străini, Opera trebuie să fie într-un asemenea moment palatul oboselii şi al plictisului. Pentru ei, mulţimea aceea, întunecată, înceată şi înghesuită, care se duce, vine, şerpuieşte, se învârte, se întoarce, urcă şi coboară şi nu poate fi asemuită decât cu gângăniile dintr-

[7] Cofetar italian; a deschis la Paris, la începutul secolului al XIX-lea, o cafenea ce-i purta numele şi care a devenit ulterior cel mai „aristocratic” restaurant şi tripou din Paris.

un furnicar, nu este mai puţin enigmatică decât bursa pentru un ţăran din Bretania care nici nu ştie că există registrul datoriei publice. La Paris, afară de rare excepţii, bărbaţii nu se maschează: un bărbat în domino pare caraghios. În asta se manifestă duhul naţiei. Cine vrea să-şi ascundă o intrigă, se poate duce la balul Operei, fără a se duce cu adevărat, iar măştile silite să intre neapărat înăuntru, intră şi ies îndată. Un spectacol din cele mai hazlii e înghesuiala de la uşă, pe care o produce chiar de la începutul balului valul de oameni care se revarsă dinăuntru luptându-se cu cei care intră. Astfel că bărbaţii mascaţi sunt sau soţi geloşi veniţi să-şi urmărească nevestele, sau soţi necredincioşi care nu vor să fie prinşi de dânsele, situaţii la fel de ridicole. Or, tânărul nostru era urmărit, fără a şti, de către o mască înspăimântătoare, un ins gros şi scurt, ce se rostogolea ca un butoi. Pentru cineva familiar cu Opera, acest domino ascundea de bună seamă un agent de bursa, un bancher, un notar, un administrator, într-un cuvânt, vreun burghez ce-şi bănuia infidela. Într-adevăr, în societatea foarte înaltă, nimeni nu aleargă să găsească dovezi umilitoare. Câteva măşti îşi şi arătaseră unele altora, râzând, acest personaj monstruos, altele îl strigaseră, nişte tineri râseră de el; lat şi ţeapăn, se vedea că nu-i păsa de aceste biete săgeţi; mergea unde-l ducea tânărul, ca un mistreţ urmărit, căruia nu-i pasă nici de gloanţele ce-i fluieră pe la urechi, nici de câinii care latră în urma lui. Deşi la prima vedere plăcerea şi neliniştea au îmbrăcat aceeaşi mască, ilustra şi neagra mantie veneţiană, deşi totul se învălmăşeşte în balul de la Operă, diferitele cercuri ce alcătuiesc societatea pariziană se întâlnesc, se recunosc şi se observă. Există noţiuni atât de precise pentru cei câţiva iniţiaţi, încât hieroglifele intereselor se pot citi ca un roman pasionant. Pentru cunoscători, omul acesta nu putea aşadar să aibă vreo întâlnire de dragoste: altfel ar fi purtat fără greş vreun semn convenit roşu, alb sau verde, care vesteşte plăcerile pregătite cu mult înainte. Să fi fost oare

vorba de o răzbunare? Văzând că mascatul urmăreşte aşa de aproape un tânăr care are o întâlnire, câţiva inşi fără altă treabă se ţineau şi ei după tânărul acesta cu chipul frumos, pe care plăcerea îl înconjurase cu dumnezeiasca sa lumină, şi care trezea interesul: cu cât înainta, cu atât stârnea curiozitatea. De altminteri, totul arăta că e obişnuit cu o viaţă elegantă. După o lege fatală a vremii noastre, nu sunt mari deosebiri, nici fizice, nici morale, între cel mai distins şi mai bine educat fiu de duce şi băiatul acesta fermecător pe care deunăzi îl sugruma cu ghearele ei de fier mizeria în mijlocul Parisului. Frumos şi tânăr, ascundea poate înăuntrul său o prăpastie, ca mulţi tineri care vor să joace un rol la Paris, fără să aibă capitalul potrivit cu pretenţiile lor, şi care în fiecare zi riscă să piardă totul, închinându-se zeiţei celei mai linguşită în această cetate regală: întâmplarea. Totuşi, ţinuta şi purtările sale erau fără cusur: călca pe parchetul clasic al foaierului, ca unul familiarizat cu Opera. Cine n-a observat că acolo, ca în toate zonele Parisului, există un fel de a te comporta în stare să dezvăluie ce eşti, ce faci, de unde vii şi ce vrei?

— Ce tânăr frumos! Aici ne putem întoarce să-l vedem, zise o mască, în care obişnuiţii balurilor de la Operă puteau recunoaşte o femeie din lumea bună.

— Nu ţi-l aminteşti? îi răspunse însoţitorul ei, care-i dăduse braţul, doamna de Châtelet ţi l-a prezentat doar…

— Cum? El e? Puiul de farmacist care-o zăpăcise, şi apoi s-a făcut ziarist, amantul Coraliei?

— Căzuse atât de jos încât nu credeam că se mai ridică, şi nu înţeleg cum mai poate apărea în lumea pariziană, zise contele Sixte du Châtelet.

— Arată ca un prinţ, observă masca, şi n-a învăţat să se comporte aşa de la actriţa cu care a trăit; deşi verişoara mea ghicise ce zace în el, n-a ştiut să-l cioplească; tare aş vrea să cunosc amanta acestui Sargine[8]; spune-mi ceva din

[8] Eroul unei operete cu numele *Sargine sau elevul dragostei,* reprezentată la Paris în 1788.

viaţa lui, un lucru cu care să-l pot tulbura.

Perechea aceasta, care-l urmărea pe tânăr vorbind în şoaptă, era în clipa aceea spionată de către mascatul cel lat în spete.

— Dragă domnule Chardon, zise prefectul Charentei luându-l pe dandi de braţ, îţi prezint o doamna care vrea să facă încă o dată cunoştinţă cu dumneata…

— Scumpe conte Châtelet, răspunse tânărul, chiar această doamnă m-a învăţat cât de ridicol e numele ce mi-l dai. Printr-un decret regal mi-am recăpătat numele strămoşilor mei după mamă, Rubempré. Deşi faptul a fost anunţat în ziare, el se referă la un om atât de neînsemnat încât nu mi-e ruşine să-l amintesc prietenilor, indiferenţilor şi duşmanilor: îţi poţi alege ce loc doreşti în aceste categorii, dar sunt sigur că nu vei dezaproba o măsură pe care însăşi soţia dumitale m-a sfătuit s-o iau, pe vremea când nu era încă decât doamna de Bargeton. (Această împunsătură elegantă o făcu să zâmbească pe marchiză, în schimb prefectul Charentei avu o tresărire nervoasă.) Spune-i, adăugă Lucien, că acum am *blazonul roşu, cu taur furios… de argint*, *pe un fond verde.*

— Gonind… după arginţi, spuse Châtelet.

— Doamna marchiză îţi va explica, dacă nu ştii cumva, de ce blazonul acesta străvechi înseamnă ceva mai mult decât *cheia de şambelan* şi *albinele de aur* ale lui Napoleon aflate pe blazonul dumitale, spre disperarea doamnei Châtelet, *născută Nègrepelisse d’Espard*… răspunse Lucien iute.

— Fiindcă m-ai recunoscut, nu te mai pot necăji; mi-e greu să-ţi mărturisesc cât de mult îmi stârneşti dumneata curiozitatea, îi spuse cu glas scăzut marchiza d’Espard, uimită de obrăznicia, siguranţa şi îndrăzneala de care da dovadă acum, omul dispreţuit de ea odinioară.

— Îngăduiţi-mi deci, doamnă, să păstrez singura mea şansa de a stăpâni gândurile dumneavoastră, rămânând în acest tainic semiîntuneric, zise Lucien cu zâmbetul unui om

ce nu vrea să-şi compromită un succes sigur.

Marchiza nu-şi putu stăpâni o mică tresărire de ciudă, văzându-se *tăiată,* cum spun englezii, de precizia lui Lucien.

— Te felicit pentru schimbarea intervenită în situaţia dumitale, zise contele du Châtelet.

— Îţi mulţumesc la fel de sincer cum mă feliciţi, răspunse Lucien, înclinându-se cu graţie desăvârşită în faţa marchizei.

— Ce îngâmfat! îi zise contele cu glas scăzut doamnei d'Espard. Până la urmă şi-a câştigat şi strămoşi.

— Când îngâmfarea tinerilor se abate asupra noastră, vesteşte mai întotdeauna o fericire de un ordin foarte înalt: căci la voi, ceştilalţi, arată doar că vă merge prost. De aceea, aş vrea să ştiu care dintre prietenele noastre a luat sub aripa ei această pasăre frumoasă. Dacă aş şti, poate că m-aş putea amuza astă-seară. Biletul anonim pe care l-am primit e fără îndoială otravă clocită de vreo rivală, căci vorbeşte despre el; cât despre obrăznicia lui, l-a învăţat cineva să fie aşa. Spionează-l. O să-l iau de braţ pe ducele de Navarreins, aşa c-o să mă poţi regăsi.

În clipa când doamna d'Espard se apropia de duce, misterioasa mască îi taie calea şi-i spuse la ureche:

— Lucien te iubeşte. Biletul el l-a scris; prefectul dumitale îi e cel mai mare duşman, cum putea să-ţi vorbească de faţă cu el?

Necunoscutul se depărtă, lăsând-o pe doamna d'Espard pradă unei îndoite uimiri. Marchiza nu cunoştea niciun om pe lume în stare să joace rolul acestui mascat. Se temu de o cursă, se duse să se aşeze şi se ascunse. Contele Sixte du Châtelet, căruia Lucien îi tăiase anume pretenţiosul *du* de la nume, într-un fel ce vădea o mult visată răzbunare, îl urmări de departe pe sclipitorul dandi şi se întâlni în curând cu un tânăr cu care socoti că poate vorbi pe faţă:

— Ei, Rastignac! L-ai văzut pe Lucien? Şi-a schimbat penele.

— Dacă aş fi la fel de frumos, aş fi mai bogat decât el,

răspunse tânărul elegant, pe un ton uşuratic dar ascuţit, exprimând o ironie fină.

— N-ai fi, îi şopti la ureche mascatul cel gros, plătindu-i înmiit batjocura numai prin felul cum rosti cele două silabe.

Rastignac, care nu era omul să lase nepedepsită o jignire, rămase în loc, de parcă l-ar fi izbit trăsnetul şi se lăsă dus către pervazul unei ferestre de o mână de fier de care nu se putu desprinde.

— Cocoşel ieşit din coteţul bătrânei Vauquer, şi care ştii cum nu te-au ţinut curelele să înhaţi milioanele lui Taillefer când greul era făcut[9], află că, dacă vrei să rămâi bine sănătos, trebuie să te porţi cu Lucien cum te-ai purta cu un frate iubit; altfel eşti în mâinile noastre, iar noi într-ale dumitale, şi-ţi stric toate socotelile. Lucien de Rubempré e ocrotit de puterea cea mai mare de azi: biserica! Alege între viaţă şi moarte. Ai ceva de spus?

Lui Rastignac îi veni ameţeală ca unui om adormit în pădure şi care se trezeşte alături de o leoaică înfometată. I se făcu frică, dar nu era nimeni să-l vadă, în asemenea împrejurare li se face frică şi celor mai bravi.

„Numai *el* poate şti… şi îndrăzni”, îşi zise dânsul.

Mascatul îi strânse mâna spre a-l împiedica să-şi încheie fraza:

— Poartă-te ca şi cum ar fi *el,* rosti dânsul.

Rastignac se purtă atunci ca un milionar pe drumul mare, când se vede ameninţat de puşca unui tâlhar: se predă.

— Scumpe conte, îi zise el lui Châtelet, de care se apropie, dacă ţii la situaţia dumitale, poartă-te cu Lucien de Rubempré cum te-ai purta cu un om care va fi cândva mult mai sus decât eşti dumneata.

Mascatul lăsă să-i scape o abia văzută mişcare de satisfacţie, şi reîncepu să-l urmărească pe Lucien.

[9] Aluzie la întâmplările din romanul Moş Goriot, în care Rastignac e solicitat de Vautrin să ia în căsătorie o tânără de la pensiunea doamnei Vauquer, care printr-o crimă pregătită de „protectorul” lui Rastignac avea să devină o moştenitoare bogată.

— Repede ţi-ai schimbat părerea despre el, dragul meu, răspunse prefectul, pe bună dreptate mirat.

— Tot atât de repede ca şi aceia care şed în centru dar votează cu dreapta[10], îi răspunse Rastignac prefectului, deputat, care de câteva zile nu mai vota cu guvernul.

— Oare mai există astăzi păreri, sau numai interese, se amestecă des Lupeaulx, care-i asculta. Despre ce e vorba?

— Despre domnul de Rubempré, pe care Rastignac vrea să mi-l înfăţişeze ca pe o persoană importantă, răspunse deputatul adresându-se secretarului general.

— Scumpe conte, spuse des Lupeaulx cu gravitate, domnul de Rubempré este un tânăr cu foarte multe calităţi, şi atât de susţinut, încât m-aş socoti prea fericit dacă aş reînnoi cunoştinţa cu el.

— Iată-l cum cade în viesparul şireţilor din vremea noastră, zise Rastignac.

Cei trei se îndreptară spre un colţ unde stăteau câţiva oameni de spirit, mai mult sau mai puţin celebri, şi câţiva dandi. Aceşti domni schimbau între ei observaţii, cuvinte de spirit şi bârfeli, încercând să se amuze sau aşteptând ceva care să-i distreze. În aceasta adunătură atât de ciudat alcătuită se aflau persoane cu care Lucien avusese pe faţă relaţii amicale, dar care pe ascuns îl lucraseră.

— Ei, Lucien, fiule, iubitule, ne-am pus pene noi, ne-am spoit proaspăt. De unde-am sosit? Iar suntem călare, datorită cadourilor expediate din dormitorul Florinei. Bravo, puiule, îi spuse Blondet, lăsând braţul lui Finot şi luându-l familiar de mijloc pe Lucien, ca să-l strângă la piept.

Andoche Finot era proprietarul unei publicaţii unde Lucien lucrase aproape gratis şi pe care Blondet o îmbogăţea cu colaborările sale, cu sfaturile sale înţelepte şi vederile sale adânci. Finot şi Blondet erau ca Bertrand şi

[10] Proiectele de lege împotriva presei, prezentate de guvernul Villèle în 1826, fuseseră în adevăr combătute de ultraregalişti (extrema dreaptă) şi de liberali, dar susţinute de dreapta şi de *centru,* constituit din aşa-numiţii *doctrinari* (regalişti constituţionali).

Raton[11], numai că motanul lui La Fontaine şi-a dat seama până la urmă că e păcălit, iar Blondet, deşi se ştia păcălit, îl slujea mai departe pe Finot. Acest strălucit condotier al condeiului avea într-adevăr să fie multă vreme sclav. Sub o înfăţişare greoaie, sub o prostie obraznică, unsă cu duh, cum e unsă cu usturoi pâinea unui hamal, Finot ascundea o voinţă brutală. De pe câmpurile vieţii destrăbălate pe care o duc oamenii de litere şi oamenii afacerilor politice, el ştia să adune în hambar tot ce spicuia – idei şi bani. În schimb, Blondet, spre nenorocirea sa, îşi pusese puterile în slujba viciilor şi a trândăviei. Veşnic luat fără veste de nevoia de bani, făcea parte din sărmana tagmă a oamenilor eminenţi care pot contribui într-o mare măsură la succesul altuia, dar nu sunt în stare de nimic pentru ei, înşişi Aladini care lasă să li se ia lampa cu împrumut. Aceşti admirabili sfătuitori ştiu să dea poveţe minunate, căci au spiritul ascuţit şi limpede, când nu este hărţuit de interesul lor propriu. La ei nu săvârşeşte braţul, ci mintea. De aici apucăturile dezordonate, de aici mustrarea ce le vine din partea spiritelor mărunte. Blondet era gata să-şi împartă banii cu prietenul pe care-l rănise mai ieri; mânca, ciocnea paharul sau dormea cu cel pe care avea să-l înjunghie mâine. Paradoxurile sale amuzante justificau totul. Acceptând lumea întreagă ca o glumă, nu cerea să fie luat în serios nici el. Tânăr, iubit, aproape celebru, fericit, nu se îngrijea să adune, ca Finot, averea atât de trebuincioasă omului vârstnic. Lucien avea nevoie acum de un curaj deosebit ca să i-o taie scurt lui Blondet, cum i-o tăiase scurt doamnei d’Espard şi lui Châtelet. Din nefericire, la el satisfacţiile vanităţii stânjeneau manifestarea mândriei, care fără îndoială e sămânţa multor fapte mari. Vanitatea lui triumfase în ciocnirea de adineauri: se arătase bogat, fericit şi dispreţuitor cu două persoane care pe vremuri, când era

[11] În fabula lui la Fontaine, *Maimuţa şi pisica,* maimuţoiul Bertrand îl pune pe motanul Raton să scoată, cu laba lui dibace, castanele din foc, dar de mâncat, le mănâncă el.

sărac şi nefericit, îl dispreţuiseră; dar putea un poet să ia din scurt şi de sus, ca un diplomat îmbătrânit, pe doi aşa-zişi prieteni care îl primiseră la ei când era în mizerie şi la care dormise în vremuri de restrişte? Finot, Blondet şi cu el se spurcaseră împreună, se tăvăliseră în orgii care nu mistuiau numai banii creditorilor. Ca un soldat care nu ştie când să fie curajos, Lucien făcu atunci ce fac mulţi oameni la Paris; îşi compromise din nou caracterul, acceptând o strângere de mână a lui Finot şi nerespingând îmbrăţişarea lui Blondet. Cine s-a bălăcit sau se mai bălăceşte încă în gazetărie e silit cu durere să salute oameni pe care îi dispreţuieşte, să-i zâmbească celui mai aprig duşman, să se împace cu cele mai putrede josnicii, să-şi mânjească mâinile vrând să plătească îndată şi cu aceeaşi monedă celor ce l-au lovit. Te obişnuieşti să vezi săvârşindu-se răul şi să-l laşi să treacă; începi să-l încuviinţezi şi, până la sfârşit, îl săvârşeşti şi tu. Cu vremea, sufletul, mereu întinat de ruşinoase şi neîncetate tranzacţii, se chirceşte, resortul gândurilor nobile rugineşte, ţâţânile banalităţii se tocesc şi se învârt de la sine. Alceste devine Philinte[12], caracterele se înmoaie, talentele îşi pierd puritatea, îşi ia zborul credinţa în operele frumoase. Cutare, dornic la început să se mândrească toată viaţa cu paginile sale se risipeşte în jalnice articole pe care conştiinţa i le arăta mai curând sau mai târziu drept tot atâtea fapte rele. Veniseşi ca Lousteau, sau Vemou, ca să ajungi mare scriitor, şi te trezeşti un neputincios de autor de fiţuici. De aceea nicio cinste nu e prea mare pentru cei al căror caracter este la înălţimea talentului, pentru acei d’Arthez care ştiu să păşească ferm printre primejdiile vieţii literare. Lucien nu ştiu ce să răspundă linguşirilor lui Blondet, al cărui spirit îl fascina de altminteri şi care păstra asupra lui stăpânirea corupătorului asupra ucenicului, rămânând de altfel bine situat în lumea bună prin legătura sa cu contesa de Montcornet.

[12] Personaje din comedia lui Molière *Mizantropul* (1666) ; Alceste este virtuos inflexibil, Philinte este acomodabil şi conformist.

— Ai moştenit vreun unchi? îl întrebă Finot batjocoritor.

— Am început, ca şi dumneata, să-i exploatez pe proşti, îi răspunse Lucien pe acelaşi ton.

— Domnul are cumva o revistă, vreun ziar oarecare? continuă Andoche Finot cu îngâmfarea obraznică a exploatatorului faţă de cel pe care l-a exploatat.

— Am ceva mai bun, răspunse Lucien căruia îi revenise spiritul potrivit cu noua sa situaţie, în clipa când tonul superior al redactorului şef îi rănise vanitatea.

— Şi ce anume ai dumneata, dragul meu?

— Am un partid.

— Există Partidul Lucien? întrebă Vernou surâzând.

— Finot, băiatul ăsta te-a lăsat în urmă, aşa cum ţi-am prezis. Lucien are talent, te-ai purtat prost cu el, l-ai tras pe sfoară. Căieşte-te acum, mojic bătrân, zise Blondet.

Iute ca argintul viu, Blondet ghicise multe taine în accentul, în gestul, în ţinuta lui Lucien; de aceea cu asemenea cuvinte el se pricepu, părând că-i lasă frâul mai liber, să-i ţie hăţurile şi mai strâns. Voia să afle de ce s-a întors Lucien la Paris, ce urmăreşte şi din ce trăieşte.

— Îngenunchează în faţa unei superiorităţi pe care n-o vei avea niciodată, oricât de Finot ai fi! urmă el. Admite-l pe domnul fără întârziere printre oamenii tari cărora le aparţine viitorul, e de-ai noştri! Spiritual şi frumos, va parveni prin ele *quibuscumque viis*[13]. Iată-l în straşnica sa platoşă italienească, priveşte-i zdravănul pumnal pe jumătate scos din teacă şi bandiera fluturând! La naiba, Lucien, de unde-ai furat vesta asta nostimă? Numai iubirea se pricepe să descopere asemenea ţesături. Nu cumva ai şi un domiciliu? în momentul de faţă am nevoie să ştiu adresele prietenilor, căci n-am unde dormi. Finot m-a dat afară pentru noaptea asta, sub pretextul ordinar că primeşte o femeie.

— Dragul meu, răspunse Lucien, am pus în practică o

[13] Pe orice căi, prin orice mijloace (in 1. lat. în original}.

axiomă ce mă face să trăiesc liniştit: *Fuge, late, tace*[14]. Vă las.

— Dar eu în schimb nu te las fără să-ţi plăteşti faţă de mine o datorie sfântă, supeul acela, ţi-aminteşti? zise Blondet care se cam îndulcise la trai bun şi când n-avea bani se invita la prieteni.

— Care supeu? întrebă Lucien cu o mişcare de nerăbdare.

— Nu-ţi aminteşti? Iată după ce-mi dau seama că unui prieten îi merge bine: îi slăbeşte memoria.

— Nu uită ce ne datorează, îţi garantez că e un om de inimă, zise Finot, prinzând din zbor gluma lui Blondet.

— Rastignac, zise Blondet, luându-l de braţ pe tânărul elegant în clipa când sosea la capătul de sus al foaierului, lângă pilastrul în preajma căruia stăteau aşa-zişii amici. E vorba de un supeu: ai să vii cu noi... Dacă nu cumva domnul, urmă el cu gravitate arătându-l pe Lucien, se încăpăţânează să uite o datorie de onoare; dacă doreşte, e liber.

— Garantez că domnul de Rubempré nu e în stare de aşa ceva, zise Rastignac, căruia nici prin gând nu-i trecea că e vorba de o păcăleală.

— Iată-l şi pe Bixiou, exclamă Blondet, vine şi el: fără el nimic nu e desăvârşit. Fără el şampania mă face să mă bâlbâi şi totul mi se pare lipsit de gust, chiar şi piperul epigramelor.

— Dragii mei, zise Bixiou, văd că v-aţi adunat în jurul miracolului zilei. Scumpul nostru Lucien reeditează *Metamorfozele* lui Ovidiu. Aşa cum zeii se prefăceau în nişte legume curioase şi alte asemenea, pentru a ispiti femeile, dânsul a schimbat vulgarul său nume Chardon într-unul de gentilom, spre a duce în ispită pe cine? Pe Carol al X-lea. Lucien, dragule, zise el şi-l apucă de un nasture de la frac, un ziarist care ajunge mare domn merită să fie luat zdravăn în primire. În locul lor, zise cumplitul bârfitor,

[14] Fugi, ascunde-te, taci (în l. lat. în original).

arătându-i pe Finot şi Vernou, te-aş înşfăca la gazetuţă; le-ai aduce vreo sută de franci, zece coloane de vorbe de duh.

— Bixiou, zise Blondet, de un amfitrion nu ne atingem douăzeci şi patru de ore înainte şi douăsprezece ore după festivitate. Ilustrul nostru amic ne oferă un supeu.

— Ce spui? Ce spui? reîncepu Bixiou. Dar ce e oare mai urgent decât să scăpăm de uitare un nume vestit şi să înzestrăm sărmana aristocraţie cu un om de talent, Lucien, te bucuri de stima presei, căreia i-ai fost cea mai aleasă podoabă, te vom susţine. Finot, un *cursiv* la cronica mondenă! Blondet, o peltea insinuanta la pagina a patra a ziarului tău! Să anunţăm apariţia celei mai frumoase cărţi a vremii noastre: *Arcaşul lui Carol al IX-lea!* Să-l implorăm pe editorul Dauriat să ne dea cât de curând *Margaretele*[15]*,* divinele sonete ale lui Petrarca francez. Să-l ridicăm pe prietenul nostru pe scutul de hârtie care face şi desface celebrităţile!

— Dacă vrei să cinezi cu mine, îi spuse Lucien lui Blondet, vrând să scape de această haită ce ameninţa să crească, mi se pare că n-aveai nevoie să foloseşti hiperbola şi parabola faţă de un vechi prieten, de parcă ar fi un nerod. Mâine-seară la restaurantul Lointier, zise dânsul iute, văzând că se apropie o femeie către care se repezi.

— O! O! O! zise batjocoritor Bixiou pe trei note, părând a recunoaşte masca spre care se îndrepta Lucien, asta merită o verificare.

Şi urmări frumoasa pereche, le-o lua înainte, îi cercetă cu ochi pătrunzători şi se întoarse spre marea mulţumire a tuturor acestor invidioşi dornici să afle de unde venea schimbarea situaţiei lui Lucien.

— Dragii mei, amica seniorului de Rubempré vă e cunoscută de multa vreme, le spuse Bixiou. E fostul şoricel al lui des Lupeaulx.

Una dintre perversităţile astăzi uitate, dar având curs la

[15] Titlurile scrierilor lui Lucien *de* Rubempré. *Arcaşul...,* roman istoric, iar *Margaretele,* o culegere de sonete (vezi *Iluzii pierdute).*

începutul veacului de faţă, era luxul şoriceilor. Un şoricel, cuvânt de mult îmbătrânit, era o copilă de zece-unsprezece ani, figurantă la vreun teatru, mai cu seamă la Operă, şi pe care desfrânaţii o deprindeau cu viciul şi neruşinarea. Un şoricel era un fel de paj diavolesc, un puşti-femeie, căruia i se iertau şotiile. Şoricelul putea să se agaţe de oricine; trebuia să te fereşti de el, ca de un animal periculos, introducea în viaţă un element de veselie ca altădată *arlechinii* şi *pulcinelii* vechilor comedii. Un şoricel era prea scump: nu aducea nici cinste, nici folos, nici plăcere; moda şoriceilor a trecut aşa de repede, încât astăzi puţină lume ştie aceste amănunte intime ale vieţii elegante dinainte de Restauraţie, până în clipa când vreo câţiva scriitori au adoptat şoricelul drept un subiect nou.

— Cum, după ce a dat-o gata pe Coralie, Lucien ne-o răpeşte şi pe Torpilă? întrebă Blondet.

Auzind numele acesta, mascatul cu trup de atlet scăpă o tresărire pe care, deşi înăbuşită, Rastignac o simţi.

— Imposibil, răspunse Finot, Torpila nu poate da nicio leţcaie. S-a împrumutat cu o mie de franci de la Florine, după câte mi-a spus Nathan.

— Domnilor! Domnilor!... zise Rastignac, încercând să-l apere pe Lucien de asemenea învinuiri odioase.

— Ce, strigă Vernou, fostul *întreţinut* al Coraliei a ajuns aşa de mironosit?

— A, mia aceea de franci, zise Bixiou, e dovada că amicul Lucien trăieşte cu Torpila...

— Ce pierdere de neînlocuit pentru elita literaturii, ştiinţei, artei şi politicii! zise Blondet. Torpila e singura femeie uşoară care s-a nimerit să aibă stofă de curtezană; învăţătura n-a stricat-o, nu ştie nici să scrie, nici să citească: altfel ne-ar fi înţeles. Am fi înzestrat epoca noastră cu una dintre acele superbe figuri ca Aspasia[16] fără

[16] Curtezană din Milet (sec. V î.e.n.) pe cât de frumoasă, pe atât de cultivată şi inteligentă; prietenă a lui Pericle. În casa ei se întâlneau cei mai de seamă scriitori şi filozofi ai vremii. Celelalte nume de femei

de care nu există secole mari. Gândiţi-va ce bine se potriveşte doamna Dubarry cu secolul al optsprezecelea, Ninon de Lenclos cu al şaptesprezecelea, Marion de Lorme cu al şaisprezecelea, Imperia cu al cincisprezecelea, Flora cu republica romană pe care a lăsat-o moştenitoare şi care a putut plăti datoriile statului din această moştenire! Ce ar fi Horaţiu fără Lydia, Tibullus fără Delia, Catullus fără Lesbia, Properţiu fără Cynthia, Demetrius fără Lamia, prin care astăzi e glorios?

— Blondet vorbind despre Demetrius în foaierul Operei îmi miroase prea tare a articol de fond, zise Bixiou în urechea vecinului.

— Şi fără toate reginele acestea, ce-ar mai fi imperiul cezarilor? continuă Blondet; Lais, Rhodope sunt Grecia şi Egiptul. Fiecare din ele e poezia veacului în care a trăit. Această poezie care-i lipseşte lui Napoleon, căci văduva armatei sale celei mari e o glumă cazonă, nu i-a lipsit revoluţiei, care a avut-o pe doamna Tallien[17]! Acum în Franţa, unde se duce lupta pentru tron[18], e sigur că există un tron liber. Noi toţi împreună putem face o regina. Eu i-aş fi dat Torpilei o mătuşă, căci e prea adevărat că mama ei a murit pe câmpul de bătaie al ruşinii. Du Tillet i-ar fi plătit un palat, Lousteau o trăsură, Rastignac valeţi, des Lupeaulx un bucătar, Finot pălării (Finot nu-şi putu stăpâni o tresărire primind în plin această înţepătură), Vernou i-ar fi plătit reclama, Bixiou i-ar fi fabricat cuvinte de spirit. Aristocraţia ar fi venit să se distreze la Ninon a noastră, unde am fi chemat artiştii sub pedeapsa unor articole ucigătoare.

---

citate în continuare sunt cele ale unor curtezane din secolele al XV–XVIII-lea.

[17] Thérèse Cabarrus, fiica unui financiar spaniol, a avut în Franţa o viaţă aventuroasă. A fost soţia fostului membru al Convenţiei, Tallien, şi a jucat un rol în cotitura reacţionară de la 9 thermidor (iulie 1794).

[18] Tronul ocupat de Ludovic al XVIII-lea, care nu avea moştenitori direcţi, era râvnit de fratele său, contele d'Artois (viitorul Carol al X-lea), ajutat de clica ultra-regalistă ; pe de altă pane, spiţa de Orléans, prin Ludovic-Filip, tindea şi ea la ocuparea tronului (îl va avea la 1830).

Ninon a doua ar fi fost de o obrăznicie superbă, de un lux zdrobitor. Ar fi avut păreri. S-ar fi citit în salonul ei vreo capodoperă dramatică, oprită de cenzură; la nevoie, am fi făcut-o anume. N-ar fi fost liberală; o curtezană e prin definiţie monarhistă. Ah, ce pierdere! Ar fi trebuit să îmbrăţişeze veacul întreg şi e în amor cu un june! Lucien o să facă din ea un fel de prepelicar!

— Niciuna dintre puternicele femei de care ai vorbit nu s-a tăvălit în stradă, zise Finot, iar şoricelul acesta drăguţ s-a bălăcit în noroi.

— Ca un crin în gunoi, răspunse Vernou. Acolo s-a făcut frumoasă, acolo a înflorit. De-acolo vine superioritatea ei. Nu trebuie oare să fi cunoscut totul ca să creezi râsul şi bucuria care sunt legate de tot, de toate?

— Are dreptate, zise Lousteau, care până atunci se mulţumise să observe fără să vorbească, Torpila ştie să râdă şi să facă pe alţii să râdă. Această ştiinţă a marilor scriitori şi a marilor actori aparţine celor care au pătruns în toate adâncurile societăţii. Până la optsprezece ani, fata asta a şi cunoscut cea mai strălucită bogăţie, cea mai neagră mizerie şi bărbaţii de pe toate treptele. Parcă are o nuia fermecată şi cu ea dezlănţuie poftele grosolane atât de violent înăbuşite la oamenii care au încă inimă, deşi se ocupă cu politica sau cu ştiinţa, cu literatura sau arta. Nu există în Paris femeie să ştie ca dânsa să-i spună bestiei: *„Ieşi la iveală!”...* Iar bestia iese din cuşcă şi se tăvăleşte în desfrâu; Torpila se aşază la masă, îţi dă în gură mâncarea, te ajută să bei, să fumezi. În fine, femeia asta e sarea cântată de Rabelais şi care, presărată pe materie, o însufleţeşte şi o înalţă până la regiunile minunate ale Artei; rochia ei desfăşoară splendori nemaiauzite, degetele ei ştiu să lase la timp să cadă nestematele, iar gura ei zâmbeşte; orice capătă de la ea duhul potrivit împrejurării; în ciripitul ei sclipesc vorbe de spirit; ştie taina onomatopeelor celor mai colorate şi mai colorante; ea...

— Risipeşti un articol de cinci franci, zise Bixiou,

întrerupându-l pe Lousteau. Torpila e mult mai bine decât spui tu: toţi aţi fost mai mult sau mai puţin amanţii ei, dar niciunul dintre voi nu se poate lăuda că i-a fost ea amantă; poate să vă aibă oricând, voi n-o s-o aveţi niciodată. Intraţi cu forţa la ea în casă, îi cereţi un serviciu...

— A, e mai mărinimoasă decât o căpetenie de tâlhari, căreia îi merg bine treburile şi mai devotată decât cel mai bun coleg de liceu, zise Blondet: îi poţi încredinţa averea sau secretul. Dar ceea ce mă face pe mine s-o aleg regină este nepăsarea ei regală pentru favoritul căzut în dizgraţie.

— Torpila e ca maică-sa, mult prea costisitoare, zise des Lupeaulx. Frumoasa olandeză era în stare să înghită veniturile arhiepiscopului de Toledo. A măcinat doi notari.

— Şi l-a hrănit pe Maxime de Trailles când era paj, zise Bixiou.

— Torpila este prea scumpă, ca şi Rafael, Carême[19], Taglioni[20], Boule, ca toţi artiştii de geniu care sunt prea scumpi, zise Blondet.

— Esther n-a avut niciodată ţinuta asta de femeie bine zise atunci Rastignac, arătând-o pe mascată, care îl ţinea de braţ pe Lucien. Pariez că e doamna de Sérisy.

— Fără îndoială, zise du Châtelet, şi aşa se explică succesul domnului de Rubempré.

— Ah, biserica ştie să-şi aleagă învăţăceii. Ce drăguţ secretar de ambasadă o să fie Lucien, zise des Lupeaulx.

— Cu atât mai mult, continuă Rastignac, cu cât Lucien e un om de talent. Domnii de faţă s-au convins nu o dată de acest lucru, adăugă dânsul, privindu-i pe Blondet, Finot şi Lousteau.

— Da, individul are stofă şi o să ajungă departe, zise Lousteau, care plesnea de gelozie, cu atât mai mult cu cât are ceea ce numim noi *independenţa în idei*...

[19] Marie-Antoine Carême (1784—1833) — bucătar celebru, mai întîi al lui Talleyrand, apoi al împăraţilor Rusiei şi Austriei; a lăsat lucrări despre arta culinară.

[20] Marie Taglioni – dansatoare cu faimă la Paris între 1827 şi 1847.

— Tu l-ai crescut, zise Vernou.

— Ascultaţi-mă, exclama Bixiou, uitându-se la des Lupeaulx. Fac apel la amintirile domnului secretar general şi consilier; masca e Torpila, pariez pe un supeu…

— Ţin pariul, zise Châtelet, care voia să afle adevărul.

— Hai, des Lupeaulx, zise Finot, încearcă să recunoşti codiţa fostului dumitale şoricel.

— Nu e nevoie să comiţi o crimă de lezmască, reîncepu Bixiou. Torpila şi Lucien se vor întoarce spre noi, parcurgând foaierul, şi mă angajez să vă dovedesc că dânsa e.

— Prin urmare amicul Lucien a revenit la suprafaţă, zise Nathan, care se alătură grupului. Credeam că s-a întors la Angoumois pentru tot restul vieţii. Oare a descoperit vreun secret împotriva englezilor[21]?

— A făcut ceva ce tu n-ai să faci aşa curând, răspunse Rastignac, şi-a plătit toate datoriile.

Mascatul cel gros dădu din cap în semn de încuviinţare.

— Ar fi neserios să devină serios la vârsta lui; n-ar mai avea îndrăzneală, ar deveni rentier, reîncepu Nathan.

— Ah! Ăsta o să fie totdeauna un domn şi o să aibă totdeauna iuţime în gândire care să-l ridice deasupra multor aşa-zişi oameni superiori, răspunse Rastignac.

În clipa aceasta, ziarişti, dandi, trândavi, toţi examinau, cum examinează geambaşii un cal de vânzare, deliciosul obiect al rămăşagului lor. Aceşti experţi îmbătrâniţi în cunoaşterea depravării pariziene, toţi înzestraţi cu un spirit superior şi fiecare într-un chip deosebit de ceilalţi, corupţi deopotrivă, deopotrivă corupători, cu totul în prada unor ambiţii fără frâu, învăţaţi să presupună totul şi să ghicească totul, îşi fixaseră cu sete ochii asupra unei femei mascate, o femeie pe care nu o puteau descifra decât ei. Numai ei şi câţiva obişnuiţi ai balurilor de la Operă se pricepeau să recunoască, sub linţoliul lung al dominoului negru, sub gluga, sub gulerul răsfrânt, care fac de nerecunoscut o

[21] Prin *englezi* se înţelegeau, în limbajul popular, creditorii şi portăreii.

femeie rotunjimea formelor, particularităţile ţinutei şi mersului, îndoirea taliei, felul cum îşi ţine capul, lucrurile cel mai greu de surprins de către nişte ochi banali şi cel mai uşor de văzut pentru dânşii. În ciuda acestui înveliş fără formă, izbutiră deci să recunoască priveliştea cea mai mişcătoare, aceea pe care o oferă ochiului o femeie însufleţită de dragostea adevărată. Fie că era Torpila, ducesa de Maufrigneuse sau doamna de Serisy, treapta cea mai de sus sau cea mai de jos a scării sociale, această fiinţă apărea ca o făptură admirabilă, strălfulgerarea visurilor fericirii. Pe aceşti tineri îmbătrâniţi, ca şi pe aceşti bătrâni tineri, îi încercă o senzaţie atât de vie încât îl invidiară pe Lucien că are privilegiul sublim de a transfigura femeia în zeiţă. Masca se purta acolo ca şi cum ar fi fost singură cu Lucien. Pentru femeia aceasta nu mai existau zece mii de persoane, atmosfera grea şi plină de praf; nu; era sub bolta azurie a Cupidonilor, ca madonele lui Rafael sub ovalul lor fin de aur. Nu mai simţea înghesuiala, flacăra privirii ei ieşea prin cele două deschizături ale măştii şi se contopea cu ochii lui Lucien, în sfârşit freamătul trupului părea să pornească de la însăşi mişcarea prietenului ei. De unde vine flacăra aceea care radiază împrejurul unei femei îndrăgostite şi care o aureolează între toate celelalte? De unde vine acea uşurime de silfide ce pare a schimba legile gravităţii? Scapă sufletu-i spre înalturi? Are fericirea puteri fizice? Se ghiceau sub domino nevinovăţia unei fecioare, graţia copilăriei. Deşi umblau şi erau despărţiţi, aceste două făpturi semănau cu grupurile înfăţişând pe Flora şi Zefirul, iscusit înlănţuiţi de cei mai dibaci sculptori; dar era mai mult decât sculptură, cea mai mare dintre arte; Lucien şi frumoasa mascată aminteau îngerii aceia ocupaţi cu flori şi păsări pe care penelul lui Gian-Bellini[22] i-a pus sub chipul Fecioarei-mamă; Lucien şi femeia aceasta aparţineau Fanteziei care e deasupra Artei, precum cauza e deasupra

[22] Familia de pictori veneţieni Bellini a dat în secolul al XV-lea o serie de artişti renumiţi.

efectului.

Când femeia aceasta, care uitase tot, ajunse la un pas de grup, Bixiou strigă:

— Esther!

Nefericita întoarse iute capul ca o persoană care se aude chemată, îl recunoscu pe acel ins răutăcios, şi plecă fruntea ca un muribund care şi-a dat ultima suflare. Izbucni un râset strident, şi grupul se risipi în mulţime ca nişte şobolani speriaţi care fug din marginea drumului să se ascundă în găurile lor. Singur Rastignac nu se duse mai departe decât trebuia, ca să nu pară că fuge de privirea scăpărătoare a lui Lucien, astfel încât avu putinţa să admire două dureri deopotrivă de adânci, deşi amândouă ascunse: întâi, pe biata Torpilă, zdrobită ca de trăsnet, şi apoi pe mascatul enigmatic rămas singur din tot grupul. Esther îi şopti un cu vânt la ureche lui Lucien în clipa în care genunchii o lăsară şi Lucien dispăru cu ea, ţinând-o să nu cadă. Rastignac urmări cu privirea această pereche atât de frumoasă şi rămase cufundat în cugetare.

— De unde îi vine numele de Torpilă? îl întrebă o voce sumbră pe care o simţi până în măruntaie, căci nu mai era prefăcută.

— El e, iar a scăpat, şopti Rastignac.

— Dacă nu taci, îţi tai beregata, răspunse mascatul cu alt glas. Sunt mulţumit de tine, te-ai ţinut de cuvânt şi de aceea vei avea în slujba ta nu numai un singur braţ. Fii de-acum înainte mut ca mormântul; şi înainte de-a amuţi, răspunde la ce te-am întrebat.

— Vrei să ştii? Femeia asta e atât de atrăgătoare, încât l-ar fi ameţit pe împăratul Napoleon şi l-ar ameţi pe unul şi mai greu de ispitit: pe tine! răspunse Rastignac depărtându-se.

— O clipă, zise mascatul. O să-ţi arăt că nu m-ai văzut nicăieri.

Îşi scoase masca. Rastignac şovăi o clipă, nu regăsea nimic din insul hâd pe care-l cunoscuse odinioară în casa

Vauquer.

— Diavolul ţi-a dat puterea să schimbi totul în dumneata, afară de ochi, pe care nu ţi-i poate uita nimeni, îi zise dânsul.

Mâna de fier îi strânse braţul spre a-i porunci pe veci tăcere.

La ora trei dimineaţa, des Lupeaulx şi Finot îl găsiră pe elegantul Rastignac în acelaşi loc, rezemat de pilastrul lângă care-l lăsase cumplitul mascat. Rastignac se spovedise sie însuşi: fusese totodată duhovnic şi păcătos, judecător şi acuzat. Se lăsă târât la chef şi se întoarse acasă beat cu desăvârşire, dar mut.

Rue Langlade, deopotrivă cu străzile adiacente, poceşte palatul regal şi rue de Rivoli. Această parte a unuia dintre cele mai strălucite cartiere va fi multă vreme mânjită de urmele dâmburilor de gunoaie ale Parisului vechi, deasupra cărora au fost altădată mori. Străduţele acestea înguste, întunecoase şi mocirloase, unde oamenii se îndeletnicesc cu meserii cărora nu le pasă de aparenţe capătă noaptea o înfăţişare tainică şi plină de contraste. Când vine din locurile luminoase, din rue Saint-Honoré, din rue Neuve-des-Petits-Champs şi din rue de Richelieu, unde se înghesuie necontenit mulţimea, unde lucesc capodoperele industriei, modei şi artelor, orice om care nu cunoaşte Parisul nocturn se simte apucat de o spaimă tristă de îndată ce cade în reţeaua de ulicioare înguste care înconjoară acea lumină oglindită până şi pe cer. Şuvoaiele flăcărilor de gaz sunt urmate de o umbră deasă. Din loc în loc, un felinar palid îşi aruncă licărirea tremurătoare şi fumegândă care nu reuşeşte să împrăştie bezna din anumite fundături. Trecătorii merg repede şi sunt rari. Prăvăliile stau închise, cele care rămân deschise sunt suspecte: o cârciumă murdară şi fără lumină, o dugheană de lenjerească care vinde apă de colonie. Un frig nesănătos îţi pune pe umeri mantaua lui umedă. Trec puţine trăsuri. Există pe acolo colţuri sinistre, printre care mai ales rue

Langlade, capătul pasajului Saintguillaume şi câteva cotituri de străzi. Consiliul municipal n-a putut face încă nimic pentru a spăla această mare leprozerie, căci prostituţia şi-a statornicit acolo încă de mult cartierul general. Poate e un noroc pentru lumea pariziană că ulicioarele acelea îşi păstrează înfăţişarea scârnavă. Când treci pe acolo ziua, nu-ţi poţi închipui ce devin străzile acestea la vreme de noapte; sunt străbătute de fiinţe bizare, care nu sunt nici de pe lumea asta, nici de pe cealaltă, forme albe şi pe jumătate dezgolite se lipesc de ziduri, întunericul e însufleţit. Se strecoară între zid şi trecători nişte găteli care umblă şi vorbesc. Câte o uşă întredeschisă începe să râdă cu hohote, îţi cad în urechi cuvinte din acelea despre care Rabelais susţine că au îngheţat şi se topesc. Câte un cântecel musteşte dintre pietrele pavajului. Zgomotul nu e nedesluşit; înseamnă ceva: când e răguşit, e un glas; dar dacă seamănă cu un cântec, nu mai are nimic omenesc, se apropie de şuierat. Ţâşnesc adesea fluierături. În sfârşit, tocurile cizmelor au ceva provocător şi batjocoritor. Tot acest aer sumbru te face să-ţi vina ameţeală, condiţiile atmosferice sunt schimbate acolo: ; i-e cald iarna şi frig vara. Dar oricum ar fi vremea, natura aceasta stranie oferă veşnic aceleaşi privelişti: e lumea fantastică a berlinezului Hoffmann[23]. Cel mai matematic casier nu poate găsi acolo nimic real, după ce a trecut prin strâmtorile care duc spre străzile cinstite unde există trecători, magazine şi felinare. Mai dispreţuitoare sau mai ruşinoase decât reginele şi regii de pe vremuri, care nu s-au sfiit să se ocupe de curtezane, administraţia sau politica modernă nu mai îndrăznesc să privească în faţă această plagă a capitalelor. Desigur, măsurile trebuie să se schimbe cu vremurile, iar cele care ţin de indivizi şi de libertatea lor sunt gingaşe; dar poate că

[23] Ernst-Theodor-Amadeus Hoffmann (1766–1822), autorul celebrelor *Povestiri fantastice*, este des citat de Balzac, care îi spune „berlinezul”, fiindcă, în aceeaşi vreme, exista şi un Hoffmann (François) francez, critic literar.

ar trebui să fim înţelegători şi îndrăzneţi cu privire la împrejurările pur materiale, ca aerul, lumina, locuinţa. Moralistul, artistul şi înţeleptul om de stat vor regreta vechile galerii ale palatului Orléans unde era ţarcul acelor oiţe ce vor veni totdeauna acolo unde se duc oamenii să se plimbe. Şi oare nu e mai bine să se ducă cei ce se plimbă acolo unde sunt ele? Ce s-a întâmplat? Astăzi părţile cele mai strălucitoare ale bulevardelor, aceste promenade vrăjite, sunt inaccesibile seara pentru familii. Poliţia n-a ştiut să se folosească de resursele oferite în privinţa aceasta de anumite pasaje, pentru a salva străzile mari.

Femeia zdrobită de un cuvânt la balul de la Operă locuia de o lună sau două în rue Langlade, într-o casă cu înfăţişare dezgustătoare. Lipită de zidul unei clădiri uriaşe, această construcţie prost tencuită, fără adâncime, dar neînchipuit de înaltă, primeşte lumina din stradă şi seamănă destul de bine cu băţul pe care stă un papagal. La fiecare etaj se află un apartament cu două camere. Casa aceasta are o scăriţă lipita de zid, ciudat luminată de nişte geamlâcuri prin care se vede din afară rampa, iar în dreptul fiecărui palier se află câte un jgheab; e una dintre cele mai oribile particularităţi ale Parisului. Prăvălia şi demisolul aparţineau în momentul acela unui tinichigiu, proprietarul locuia la etajul întâi, restul de patru etaje fiind ocupate de nişte tinere lucrătoare cochete şi foarte decente, cărora proprietarul şi portăreasa le acordau o deosebită consideraţie şi le treceau orice cu vederea, din cauza că altfel n-ar fi găsit cui închiria o casă atât de ciudat clădită şi aşezată. Restul acestui cartier se explică prin numărul destul de mare de asemenea case, pe care negoţul le refuza şi care nu pot fi exploatate decât de către îndeletniciri nemărturisite, nesigure sau nedemne.

La ora trei după-amiaza, portăreasa – care o văzuse pe domnişoara Esther adusă acasă ca o muribundă, la două noaptea, de către un tânăr – se sfătuise cu tânăra lucrătoare de la etajul de deasupra, căci aceasta din urmă, înainte de a se sui în birjă să se ducă la vreo petrecere, îi

mărturisise neliniştea sa cu privire la Esther: n-o auzise mişcându-se. Esther desigur că dormea încă, dar somnul acesta părea suspect. Singură în boxa ei, portăreasa regretă ca nu se poate duce să vadă ce se petrece la etajul patru, unde se găsea locuinţa domnişoarei Esther. Tocmai în clipa când se hotărî să lase în grija unui fiu al tinichigiului boxa – un fel de nişă înfundată în zid, la demisol – o birjă se opri în faţa casei. Se dădu jos din ea un bărbat înfăşurat din cap până-n picioare într-o manta, cu o vădită dorinţă de a-şi ascunde costumul şi ocupaţia; întrebă de domnişoara Esther. Portăreasa se linişti atunci cu totul; i se păreau perfect explicate tăcerea şi liniştea sihastrei. Când vizitatorul se urcă pe treptele de deasupra jojei, portăreasa observă cataramele de argint de la pantofi şi i se păru că zăreşte ciucurii negri ai unui brâu de reverendă; coborî şi-l descusu pe birjar, care răspunse prin tăcere, iar portăreasa pricepu şi mai bine. Preotul bătu la uşă, nu primi niciun răspuns, auzi suspine slabe şi izbi uşa, smulgând-o din broască cu o putere pe care i-o dădea de bună seamă iubirea aproapelui, dar care la oricare altul ar fi părut venită din obişnuinţă. Se repezi într-a doua cameră şi o văzu în faţa unei Sfinte Fecioare din ghips vopsit, pe biata Esther îngenuncheată sau mai bine prăbuşită, cu mâinile împreunate. Curtezana era pe moarte. Un lighean cu mangal ars spunea povestea acelei dimineţi îngrozitoare. Gluga şi pelerina dominoului zăceau pe jos. Patul nu fusese desfăcut. Fără îndoială că biata fiinţă, cu inima rănită de moarte, pregătise totul îndată după întoarcerea de la Operă. Un fitil de lumânare înţepenit în băltoaca din cupa sfeşnicului arăta cât de adâncită fusese Esther în cele de pe urmă cugetări. O batistă udă de lacrimi dovedea sinceritatea acestei disperări de Magdalena a cărei atitudine clasică era aceea a curtezanei fără credinţă. O asemenea căinţă absolută îl făcu pe preot să zâmbească. Sinucigaşă nepricepută, Esther lăsase uşa deschisă, fără să ţină seama că aerul din cele două odăiţe cerea o cantitate

mai mare de cărbune ca să devină otrăvitor; gazul o ameţise doar; aerul proaspăt venit de pe scară o făcu să-şi recapete treptat conştiinţa nefericirii sale. Preotul rămase în picioare, pierdut într-o sumbră cugetare, fără a fi mişcat de frumuseţea dumnezeiască a acestei femei; îi examina primele mişcări, ca şi cum ar fi fost ale vreunei vietăţi oarecare. Ochii săi treceau de la trupul acesta prăbuşit la obiectele din jur, cu o aparentă nepăsare. Privi mobilierul camerei şi podeaua roşie, roasă, rece, prost ascunsă de un covor ordinar, căruia i se vedea urzeala. Un pătuţ din lemn vopsit, de model vechi, învelit în perdele de bumbac galben, cu trandafiri roşii; un singur fotoliu şi două scaune de asemenea de lemn vopsit şi îmbrăcat cu acelaşi bumbac din care de altfel erau făcute şi perdelele de la ferestre; un tapet de hârtie pe fond gri; o măsuţă de cusut din mahon; căminul încărcat cu cratiţe de soiul cel mai ordinar; două legături mari de surcele pe jumătate consumate; un pervaz de fereastră făcut din piatră, pe care se vedeau, ici şi colo, nişte mărgele de sticlă amestecate cu bijuterii, cu foarfeci, un ghem de aţă murdară, mănuşi albe şi parfumate, o pălărie delicioasă aruncată pe cana de apă, un şal de Ternaux[24] care astupa fereastra, o rochie elegantă atârnată de un cui, o canapeluţă tare, fără perne; nişte galenţi sparţi şi nişte pantofiori eleganţi, care ar fi stârnit invidia unei regine, nişte farfurii de porţelan ordinar, ciobite, în care se vedeau resturile ultimei mese, încărcate cu tacâmuri de metal alb, argintăria săracului la Paris; un coşuleţ plin cu cartofi şi cu rufe de dat la spălat şi pe deasupra o gingaşă bonetă de olandă; un dulap stricat şi gol cu uşa deschisă, pe rafturile căruia se vedeau chitanţe de la muntele de Pietate; iată ansamblul obiectelor jalnice şi vesele, sărăcăcioase şi bogate care izbeau privirea. Aceste rămăşiţe de lux amestecate cu cioburi, o asemenea

[24] Guillaume-Louis Ternaux (1765–1833), fabricant de stofe; a încercat să producă în Franţa, începând din 1819, şaluri de caşmir mai ieftine decât cele din caşmir indian.

gospodărie atât de potrivită vieţii nomade a prostituatei prăbuşite în fustele ei răvăşite, ca un cal mort în ham, încurcat în hăţuri sub oiştea ruptă, oare această privelişte stranie îl făcea pe preot să cugete? Îşi spunea el oare că făptura asta rătăcită trebuia să fie măcar dezinteresată ca să împerecheze o asemenea sărăcie cu iubirea pentru un tânăr bogat? Lega el oare harababura din cameră cu harababura din viaţa femeii? Resimţea milă? Spaimă? Îl mişca oare iubirea de aproape? Cine l-ar fi văzut cum stătea cu braţele încrucişate pe piept, cu fruntea îngândurară, cu buzele strânse şi privirea aspră, l-ar fi crezut stăpânit de simţăminte sumbre şi duşmănoase, de cugetări contradictorii, de planuri sinistre. Rămânea fără doar şi poate nesimţitor faţă de gingaşa rotunjime a unui sân aproape strivit de greutatea bustului încovoiat şi faţă de formele delicioase ale Venerei ghemuite care se străvedea prin fusta neagră, atât de strâns era chircită muribunda; capul căzut, care, văzut din spate, oferea privirii o ceafă albă, moale şi mlădioasă şi umerii frumoşi ai unui trup bogat dezvoltat nu-l tulburau; nu o ridică pe Esther, părea că nu aude suflarea şuierată prin care se vestea întoarcerea vieţii: abia groaznicul sughiţ de plâns şi privirea înspăimântătoare pe care i-o aruncă prostituata îl făcură să catadicsească a o ridica şi a o depune pe pat, cu o uşurinţă ce trăda o putere uriaşă.

— Lucien, murmură ea.

— Se întoarce dragostea, nici femeia nu mai e departe, zise el cu un fel de amărăciune.

Victima depravării pariziene zări în clipa aceasta veşmântul salvatorului ei şi zise, cu un surâs de copil care a pus mâna pe lucrul dorit:

— Bine că nu mor fără să mă ierte Dumnezeu.

— Vei putea să-ţi ispăşeşti greşelile, rosti preotul, udându-i fruntea cu apă şi făcând-o să miroasă o sticluţă cu oţet pe care-o găsi într-un colţ.

— Simt că viaţa, în loc să mă părăsească, se revarsă în

mine, zise dânsa, după ce o îngrijise preotul, exprimându-i recunoştinţa prin gesturi pline de naturaleţe.

O astfel de pantomimă atrăgătoare, pe care graţiile ar fi folosit-o spre a ispiti, îndreptăţea cu desăvârşire porecla acestei fete stranii.

— Te simţi mai bine? întrebă preotul dându-i să bea un pahar de apă cu zahăr.

Părea să fie cunoscător al acestor gospodării ciudate, ştia totul despre ele. Era acolo ca la el acasă. Privilegiul acesta de a fi pretutindeni ca acasă nu aparţine decât regilor, prostituatelor şi hoţilor.

— Când te vei simţi bine de tot, reîncepu ciudatul preot după un răstimp, ai să-mi spui ce motive te-au împins să săvârşeşti ultima dumitale fărădelege, acest început de sinucidere.

— Părinte, povestea mea e foarte simplă, răspunse ea, Acum trei luni trăiam în destrăbălarea în care m-am născut. Eram cea mai de pe urmă făptură şi cea mai stricată; acum sunt doar cea mai nefericită dintre toate. Îngăduiţi-mi să nu povestesc nimic despre biata mea mamă care a murit ucisă…

— De către un căpitan, într-o casă rău famată, zise preotul întrerupând-o. Ştiu de unde te tragi, şi ştiu că dacă vreodată o femeie a meritat să-i fie iertată viaţa ruşinoasă, dumneata eşti aceea, căci n-ai avut niciun exemplu bun.

— Vai, n-am fost botezată şi n-am fost crescută în nicio religie!

— Atunci totul încă se mai poate drege, răspunse preotul. dar numai dacă în adevăr credinţa şi căinţa dumitale sunt sincere şi fără ascunzişuri.

— Inima mea e plină de Lucien şi de Dumnezeu, spuse ea cu o mişcătoare nevinovăţie.

— Mai bine spuneai Dumnezeu şi Lucien, răspunse preotul zâmbind. Îmi aminteşti rostul venirii mele. Nu uita nimic din tot ce-l priveşte pe tânărul de care vorbeai.

— Veniţi din partea lui? întrebă dânsa cu o expresie de

îndrăgostită care ar fi înduioşat pe oricare alt preot. O, a bănuit ce-o să fac!

— Nu, răspunse dânsul. Nu de moartea, ci de viaţa dumitale suntem îngrijoraţi. Haide, explică-mi ce legătură este între voi.

— O s-o fac pe scurt, zise dânsa.

Biata femeie tremura din pricina tonului repezit al preotului, dar ca o fiinţă pe care de multă vreme brutalitatea n-o mai mira.

— Lucien e Lucien, reîncepu dânsa. Tânărul cel mai frumos şi fiinţa cea mai bună. Dar dacă îl cunoaşteţi, trebuie să ţi se pară firească dragostea mea pentru el. L-am întâlnit din întâmplare acum trei luni, la teatrul de la Porte Saint Martin, unde mă dusesem într-o zi când aveam liber. Căci în casa ţinută de doamna Meynardie, unde eram şi eu, ni se dădea o zi liberă pe săptămână. A doua zi vă închipuiţi ca am fugit fără să mai cer voie. Îmi intrase în inimă dragostea şi m-a schimbat aşa de adânc, încât întorcându-mă de la teatru, nu mă mai recunoşteam. Mi-era groază de mine însămi. Lucien n-a aflat niciodată nimic. În loc să-i spun de unde veneam, am dat adresa casei acesteia, unde stătea pe atunci o prietenă care a fost drăguţă şi mi-a cedat-o. Vă jur pe cuvântul meu cel mai sfânt...

— Să nu juri.

— Dacă-ţi dai cuvântul sfânt înseamnă că juri? Ei bine, din ziua aceea am muncit în camera asta ca o nebună, cosând cămăşi cu un franc şi patruzeci bucata, ca să trăiesc dintr-o muncă cinstită. O lună întreagă n-am mâncat decât cartofi, spre a rămâne cuminte şi demnă de Lucien, care mă iubeşte şi mă respectă ca pe cea mai virtuoasă dintre femei. Am făcut o declaraţie la poliţie, după toate formele, ca să reintru în drepturi, şi am primit să fiu supravegheată vreme de doi ani. Ei, care atât de uşor te scriu în registrul ruşinii, se lasă neînchipuit de greu când e vorba să-ţi şteargă de acolo numele. Nu-i ceream lui Dumnezeu decât să-mi ocrotească hotărârea. În aprilie, împlinesc

nouăsprezece ani: la vârsta asta te mai poţi îndrepta. Mie mi se pare că m-am născut de-abia acum trei luni. Mă rugam la Dumnezeu în fiecare dimineaţa şi-i ceream să îngăduie ca Lucien să nu afle niciodată ce viaţă am dus până atunci. Am cumpărat statueta asta a Sfintei Fecioare; mă rugam la ea în felul meu, căci nu ştiu pe dinafară nicio rugăciune; nu ştiu nici să scriu, nici să citesc, n-am intrat niciodată într-o biserică, nu l-am văzut niciodată pe bunul Dumnezeu decât la procesiuni, din curiozitate.

— Şi ce-i spui Sfintei Fecioare?

— Îi vorbesc cum îi vorbesc lui Lucien, cu acele avânturi pornite din suflet, care-l fac să plângă.

— A, da? Plânge?

— De bucurie, zise ea repede. Dragul de el, ne înţelegem atât de bine, parcă am avea amândoi un singur suflet. E atât de drăguţ, de gingaş, are o inimă şi o minte! Şi purtări atât de blânde! Spune că e poet, eu zic însă că e Dumnezeu... Iertaţi-mă, dar dumneavoastră, preoţii, nu ştiţi ce înseamnă dragostea. De altminteri numai noi cunoaştem îndeajuns bărbaţii, ca să-l putem aprecia pe unul ca Lucien. Unul ca Lucien e la fel de jar ca o femeie fără păcat; când îl întâlneşti, nu-l mai poţi iubi decât pe el şi gata! Dar unei fiinţe ca el îi trebuie una potrivită şi am vrut să fiu demnă de a fi iubită de Lucien al meu. De acolo se trage şi nenorocirea mea. Ieri, la Operă, m-au recunoscut nişte tineri care n-au mai multă inimă decât tigrii milă; şi cu un tigru încă m-aş mai înţelege! Vălul de nevinovăţie pe care îl aveam a căzut; râsetele lor mi-au zdrobit mintea şi inima. Să nu crezi că m-ai salvat; tot voi muri, de disperare.

— Vălul dumitale de nevinovăţie? întrebă preotul. Înseamnă că nu i te-ai dăruit lui Lucien?

— O, părinte, dumneavoastră care-l cunoaşteţi, cum puteţi să-mi puneţi întrebarea asta? răspunse ea, aruncându-i un zâmbet mândru. Nu-i poţi rezista lui Dumnezeu.

— Nu huli, zise preotul cu glas blând. Nimeni nu poate să

semene cu Dumnezeu; exagerările nu se potrivesc cu dragostea adevărată. N-aveai pentru idolul dumitale o dragoste curată şi adevărată. Dacă ai fi resimţit schimbarea prin care te lauzi că ai trecut, ai fi câştigat virtuţile ce sunt darurile adolescenţei, ai fi cunoscut deliciile castităţii, gingăşiile pudoarei, aceste două podoabe ale unei fete tinere. Nu iubeşti.

Esther făcu o mişcare de spaimă pe care preotul o văzu, dar nu-l clinti. Duhovnicul rămase neînduplecat.

— Da, îl iubeşti pentru dumneata şi nu pentru el, pentru plăcerile trecătoare care te farmecă, te vrăjesc şi nu pentru iubirea în ea însăşi; dacă l-ai privit în felul acesta, înseamnă că nu aveai acea sfântă cutremurare pe care o insuflă o fiinţă înzestrată de Dumnezeu cu cea mai adorabilă desăvârşire; te-ai gândit oare că îl înjoseşti cu necurăţia trecutului dumitale, că vei corupe un copil cu acele dulceţi îngrozitoare care ţi-au adus porecla, gloria ruşinoasă? Ai fost inconsecventă cu dumneata însăşi şi cu patima dumitale de-o zi…

— De-o zi! repetă ea înălţând ochii.

— Cum să-i zic altfel unei dragoste ce nu e veşnică, ce nu se uneşte cu cel pe care-l iubim până în viaţa cealaltă a creştinului, viaţa de după moarte?

— Ah! Vreau să fiu catolică! strigă ea pe un ton înăbuşit şi violent, care i-ar fi smuls iertarea Mântuitorului.

— Oare o femeie care n-a primit nici botezul bisericii, nici pe acela al ştiinţei, care nu ştie nici să citească, nici să scrie, nici să se roage, care nu poate face un pas fără să se ridice şi pietrele spre a o osândi, dăruită doar cu podoaba trecătoare a unei frumuseţi pe care poate chiar mâine o va nimici boala, oare această făptură înjosită, decăzută şi care-şi cunoaşte decăderea (neştiutoare şi mai puţin îndrăgostită ai fi fost mai de iertat…), oare prada hărăzită sinuciderii şi iadului va putea fi soţia lui Lucien de Rubempré?

Fiecare cuvânt era o lovitură de cuţit implântat în

adâncul inimii. La fiecare frază, sughiţurile de plâns tot mai grele, lacrimile îmbelşugate ale curtezanei deznădăjduite dovedeau puterea cu care lumina intra în acelaşi timp în inteligenţa ei curată ca a unui sălbatic, în sufletul ei, în sfârşit deşteptat, în firea ei, peste care depravarea întinsese un strat de gheaţă noroioasă ce se topea atunci la soarele credinţei.

— De ce n-am murit? era singura idee pe care o exprima în mijlocul potopului de idei ce clocoteau în creierul ei, pustiindu-l.

— Fiica mea, zise cumplitul judecător. Există o iubire care nu se destăinuieşte în faţa oamenilor şi ale cărei mărturisiri sunt primite cu un surâs de fericire de către îngeri.

— Care anume?

— Iubirea fără speranţă, când inspiră viaţa, când dă temei jertfei, când înnobilează toate faptele prin năzuinţa de a ajunge la o desăvârşire ideală. Da, îngerii încuviinţează această dragoste, căci ea duce la cunoaşterea lui Dumnezeu. Să te desăvârşeşti neîncetat, ca să te faci demn de cel pe care-l iubeşti, să aduci mii de jertfe tainice, să-l adori de departe, să-ţi dai sângele picătură cu picătură, să-i sacrifici amorul tău propriu, să nu mai ai nici trufie, nici mânie, să-l scuteşti până şi de a cunoaşte geloziile cumplite pe care ţi le seamănă în inimă, să-i dai tot ce doreşte, fie chiar şi în paguba ta. Să iubeşti ce iubeşte el, să ai veşnic faţa întoarsă spre el, ca să-l urmăreşti fără să ştie; religia ţi-ar fi iertat o asemenea iubire, care nu călca nici legile omeneşti, nici pe cele ale Domnului şi ducea spre o altă cale decât aceea a plăcerilor voastre murdare.

Auzind această cumplită sentinţă, exprimată printr-un cuvânt (şi ce cuvânt! şi cu ce accent fusese rostit!), Esther căzu în prada unei bănuieli destul de îndreptăţite. Cuvântul acela fusese ca un tunet care vesteşte o furtună gata să se dezlănţuie. Se uită la preot şi o apucă acel cutremur al măruntaielor care îl zgâlţâie şi pe cel mai viteaz în faţa unei

primejdii năprasnice şi neaşteptate. Niciun ochi n-ar fi putut citi ce se petrece atunci în omul acesta. Dar chiar şi cel mai cutezător ar fi avut mai degrabă temei să se înfioare decât să nădăjduiască, văzându-i ochii altădată limpezi şi gălbui ca ai tigrilor şi asupra cărora lipsurile şi austeritatea puseseră un văl asemănător cu acela ce pluteşte deasupra zării în miezul arşiţei: pământul e cald şi luminos, dar negura îl face nelimpede şi alburiu, aproape nevăzut. O gravitate cu totul spaniolă, creţuri adânci pe care miile de ciupituri – urme ale unui groaznic vărsat-negru – le făceau hâde şi asemănătoare cu nişte şanţuri stricate, brăzdau chipul său măsliniu şi tăbăcit de soare. Fizionomia îi părea şi mai dură, fiind încadrată de o perucă scurtă, de preot, căruia nu-i păsa cum arată, o perucă năpârlită şi de un negru care părea roşcat la lumină. Bustul de luptător, mâinile de soldat bătrân, spetele late, umerii tari erau ca ale acelor cariatide puse de arhitecţii evului mediu să sprijine balcoanele unor palate italiene şi pe care le amintesc imperfect cele de pe faţada teatrului de la Porte Saint-Martin. Până şi oamenii cei mai puţin clarvăzători tot trebuiau să creadă că patimile cele mai arzătoare sau nişte întâmplări cu totul neobişnuite zvârliseră pe omul acesta în sânul bisericii; fără îndoială că numai cele mai grozave lovituri de trăsnet îl putuseră schimba, dacă bineînţeles o asemenea fire era supusă schimbării.

Femeile ce au dus viaţa care-i repugna atât de violent în clipa aceea lui Esther ajung la o totală nepăsare faţă de înfăţişarea exterioară a bărbatului. Seamănă cu criticul literar de astăzi – comparabil cu ele în anumite privinţe – şi care ajunge la o adâncă nepăsare faţa de formulele artei. A citit atâtea lucrări, vede atâtea trecând prin faţa ochilor, s-a obişnuit într-atâta cu paginile scrise, a cunoscut atâtea deznodăminte, a văzut atâtea drame, a compus atâtea articole fără să spună ce gândea, trădând atât de adesea cauza artei în favorul amiciţiilor şi duşmăniilor, încât ajunge să fie dezgustat de tot şi continuă totuşi să judece. Trebuie

să se întâmple o minune ca un asemenea scriitor să mai producă o operă, după cum dragostea curată şi nobilă cere o altă minune ca să înflorească în inima unei curtezane. Tonul şi felul de a fi al acestui preot, ce părea coborât dintr-un tablou de Zurbaran[25], i se înfăţişară atât de duşmănoase bietei fete, căreia îi păsa prea puţin de forme, încât se simţi mai puţin o fiinţă compătimită şi mai curând un pion necesar anumitor planuri ale preotului. Fără să poată deosebi între prefăcătoria mieroasă a interesului personal şi dulceaţa iubirii pentru aproapele tău, căci trebuie să fii tare atent ca să recunoşti banul fals pe care ţi-l dă un prieten, se simţi ca apucată de ghearele unei păsări monstruoase şi feroce, căzută pe ea după ce multă vreme planase deasupra-i şi în spaima ei rosti cu glas speriat aceste cuvinte:

— Credeam că preoţii au sarcina de a ne mângâia şi dumneavoastră mă ucideţi!

La acest ţipăt al nevinovăţiei, preotul lăsă să-i scape o mişcare şi tăcu. Se reculese înainte de a răspunde. Cât dură clipa, aceste două fiinţe întâlnite într-un mod atât de ciudat se examinară pe furiş. Preotul o înţelese pe prostituată, dar ea pe dânsul nu. Renunţând fără îndoială la vreun plan ce-o ameninţa pe biata Esther, şi renunţând la gândurile de la început, el rosti cu glas blând:

— Suntem tămăduitori de suflete şi ştim ce leac e potrivit pentru bolile lor.

— Trebuie să iertaţi multe celor în mizerie, zise Esther.

Gândi că se înşelase. Se lasă să alunece de pe pat, îngenunche la picioarele lui, îi sărută poala hainei cu o adâncă umilinţă şi înălţă spre el ochii înecaţi în lacrimi, zi când:

— Credeam ca am făcut mult.

— Ascultă, copila mea, taina dumitale nefericită a cufundat în mâhnire familia lui Lucien; se tem, şi nu fără dreptate, că-l vei târî în desfrâu, într-o lume descreierată…

[25] Pictorul spaniol Francisco Zurbaran (1598–1662).

— E adevărat, eu îl adusesem la bal, ca să-l tulbur.

— Eşti destul de frumoasă ca să-l faci să dorească a se mândri cu dumneata în faţa lumii, să te arate cu trufie şi să facă din dumneata un fel de cal de paradă. Şi de nu şi-ar risipi decât banii!... Dar îşi va risipi timpul, puterile; va pierde gustul pentru acea soarta strălucită ce i se hărăzeşte. În loc să fie într-o bună zi ambasador, bogat, admirat, acoperit de glorie, va fi unul ca atâţia din desfrânaţii care şi-au înecat talentele în noroiul Parisului, amantul unei femei pătate. Cât despre dumneata, îţi vei relua mai târziu viaţa dinainte, după ce vei fi pătruns o clipă într-o lume elegantă, căci n-ai puterea aceea pe care ţi-o dă o educaţie îngrijită, făcându-te în stare să rezişti viciilor şi să te gândeşti la viitor. Nu ai fi rupt legăturile cu tovarăşele dumitale, aşa cum nu le-ai rupt cu oamenii care te-au făcut de ruşine la Operă azi-dimineaţă. Prietenii adevăraţi ai lui Lucien, neliniştiţi de dragostea pe care i-o inspiri l-au urmărit şi au aflat tot. Îngroziţi, m-au trimis la dumneata să aflu ce gânduri ai şi să-ţi hotărăsc soarta, dar, deşi sunt destul, de puternici ca să cureţe din drumul acestui tânăr o piatră de care s-ar poticni sunt totuşi îndurători. Află, fiica mea, că o fiinţă iubită de Lucien are dreptul să fie respectată de ei, aşa cum un creştin adevărat se închină la noroiul în care din întâmplare radiază lumina cerească. Am venit spre a fi unealta gândului binefăcător, dar dacă te-aş fi găsit cu totul depravată şi înarmată cu sfruntare cu şiretenie, coruptă până în măduva oaselor, surdă la glasul căinţei, te-aş fi lăsat pradă mâniei lor. Această îndreptare civilă şi politică atât de greu de obţinut şi pe care poliţia are dreptate s-o întârzie în interesul societăţii însăşi, dar pe care te-am auzit că o doreşti cu focul adevăratei căinţe, iat-o aici, zise preotul, scoţând din brâul de mătase o hârtie de format administrativ. Ai fost văzută ieri, acest aviz oficial poartă data de astăzi: îţi dai seama cât de puternici sunt oamenii care se interesează de Lucien.

La vederea acelei hârtii, tremurul convulsiv pe care-l da o fericire neaşteptată o zgudui pe Esther atât de sincer, încât i se opri pe buze un surâs înlemnit asemănător cu acela al demenţilor. Preotul se opri, o privi pe copilă ca să vadă dacă, lipsită de oribila putere pe care oamenii corupţi o scot din însăşi corupţia lor şi revenită la firea ei iniţiala, fragilă şi gingaşă, va rezista atâtor impresii. Prostituată prefăcută, Esther ar fi jucat teatru; dar redevenită nevinovată şi autentică, putea să moară, după cum un orb poate pierde încă o dată vederea, dacă e izbit de o lumină prea puternică. Omul acesta văzu deci în clipa de faţă firea omenească până în fund, dar rămase de un calm înfricoşător prin neclintirea sa: era un vârf de munte alb şi rece, vecin cu cerul, neschimbător şi sever, cu pieptul de granit şi totuşi binefăcător. Prostituatele sunt fiinţe prin definiţie schimbătoare, care trec fără pricină de la neîncrederea cea mai nătângă la o încredere totală. În privinţa aceasta sunt sub nivelul animalului. Fără măsură în tot ce fac, în bucurie, în disperare, în pietate sau impietate, aproape toate ar ajunge nebune dacă mortalitatea, care le este proprie, nu le-ar decima şi dacă întâmplările norocoase n-ar ridica din când în când câte una dintre ele deasupra noroiului în care trăiesc. Ca să pătrunzi până în fundul mizeriei acestei vieţi oribile, trebuie să fi văzut până unde poate ajunge cu nebunia o făptură, fără să rămână nebună, şi să admiri extazul violent al Torpilei la picioarele preotului. Biata fiinţă se uita la hârtia care o elibera, cu o expresie pe care Dante a uitat-o şi care depăşea născocirile *Infernului s*ău. Dar veni şi reacţia odată cu lacrimile. Esther se ridică, îl cuprinse cu braţele pe după gât pe omul acela, îşi plecă fruntea pe pieptul lui pe care-l udă cu lacrimi, săruta stofa aspră care acoperea acea inimă de oţel şi păru că vrea să pătrundă în ea. Îl apucă pe omul acela şi-i acoperi mâinile cu sărutări. Întrebuinţa dar, într-o sfânta revărsare de recunoştinţă, mângâierile sale de pisică, îl mângâie cu cuvintele cele mai dulci, îi spuse printre fraze de miere de

mii şi mii de ori: „Daţi-mi-o!” pe tot atâtea tonuri diferite; îl învălui cu tandreţea ei, îl acoperi cu privirile ei atât de iute, încât îl lăsă fără apărare; până la urmă îi amorţi mânia. Preotul cunoscu atunci cum se făcuse vrednică de porecla ei; înţelese cât era de greu să rezişti acestei făpturi încântătoare, ghici dintr-odată dragostea lui Lucien şi ce trebuia să-l fi sedus pe poet. O patimă ca asta ascunde sub mii de farmece un cârlig de undiţă care înţeapă mai ales sufletul elevat al artiştilor. Aceste pasiuni de neînţeles pentru mulţime sunt perfect explicate prin setea de frumuseţe ideală care deosebeşte fiinţele creatoare. Nu înseamnă oare să te asemeni întrucâtva îngerilor însărcinaţi să aducă pe vinovaţi la sentimente mai bune, nu înseamnă a crea, când prefaci o asemenea făptură? Ce ispită, să armonizezi frumuseţea morală cu frumuseţea fizică! Ce satisfacţie a mândriei, dacă izbuteşti! Ce sarcină frumoasă e aceea care nu se slujeşte de altă unealtă decât de dragoste! Aceste alăturări, ilustrate de altminteri de exemplele lui Aristotel, ale lui Socrate, ale lui Platon, ale lui Alcibiade, ale lui Cetegus[26], ale lui Pompei şi atât de monstruoase în ochii celor de rând, se trag din simţământul care l-a făcut pe Ludovic al XIV-lea să clădească palatul de la Versailles, simţământ ce împingea oamenii în toate încercările ce-i duc la ruină; să schimbe miasmele unei mlaştini într-un buchet de parfumuri, înconjurat de jocuri de, ape; să mute un lac pe un deal, cum a făcut prinţul de Conti la Nointel, sau priveliştile Elveţiei la Cassan, ca arendaşul general al impozitelor Bergeret. Într-un cuvânt e Arta care năvăleşte în Morală.

Preotul ruşinat că a cedat tandreţei, o respinse brusc pe Esther, care se aşează de asemenea ruşinată, căci dânsul îi zise:

— Încă mai eşti curtezană.

Şi, rece, puse scrisoarea la loc în brâu. Ca un copil, care

[26] Unul dintre principalii complici în conjuraţia lui Caulina (100–62 î.e.n.) împotriva senatului roman.

n-are decât o dorinţă în minte, Esther nu încetă să privească acel loc al brâului unde se afla hârtia.

— Copila mea, reluă preotul după un răstimp, mama dumitale era evreică şi n-ai fost botezată, dar nici n-ai fost dusă la sinagoga. Te afli într-acea regiune din marginea purgatoriului, unde sunt copiii mici…

— Copiii mici! reluă ea cu o voce înduioşată.

— Cum eşti de altfel şi în dosarele poliţiei, un nume în afara fiinţelor sociale, urmă preotul impasibil. Dacă dragostea întrevăzută te-a făcut să crezi acum trei luni că te-ai renăscut, trebuie să simţi că din ziua aceea eşti într-adevăr în vârsta copilăriei. Iată de ce trebuie să te porţi ca şi cum ai fi copilă; trebuie să te schimbi cu totul şi mă însărcinez eu să te fac de nerecunoscut. Întâi îl vei uita pe Lucien.

Acest cuvânt îi zdrobi inima bietei fiinţe: înălţă ochii către preot şi făcu un semn de tăgadă; nu era în stare să vorbească, deoarece îşi regăsise în salvator călăul.

— Cel puţin vei renunţa să-l mai vezi, reluă dânsul. Te voi conduce într-o mănăstire unde sunt educate fete din cele mai bune familii. Vei deveni acolo catolică, vei fi învăţată să practici îndeletniciri creştine, vei învăţa religia; vei putea să ieşi din acel loc o fată desăvârşit educată, castă, curată, dacă…

Ridică degetul şi se opri.

— Dacă, încheie dânsul, te simţi în stare să laşi aici Torpila.

— Ah! exclamă biata copilă, pentru care fiece cuvânt fusese ca o notă dintr-o muzică la al cărei sunet s-ar fi deschis încet porţile raiului. Ah, dacă aş putea să-mi vărs aici tot sângele şi să dobândesc altul nou!

— Ascultă!

Dânsa tăcu.

— Viitorul dumitale depinde de cât de puternică îţi va fi uitarea. Gândeşte-te cât de mari îţi sunt obligaţiile: un cuvânt, un gest care ar trăda Torpila ar ucide soţia lui

Lucien; un cuvânt rostit în vis, un gând fără vrere, o privire fără pudoare, o mişcare de nesupunere, o amintire de desfrâu, o scăpare din vedere, un semn din cap care ar dezvălui ceea ce ştii sau ceea ce s-a ştiut spre nenorocirea dumitale…

— Bine, bine, părinte, zise prostituata cu o exaltare de sfântă. Să merg încălţată cu sandale de fier înroşit şi să zâmbesc, să vieţuiesc îmbrăcată într-un corset căptuşit cu spini şi să rămân graţioasă ca o dansatoare, să mănânc pâine presărată cu cenuşă, să beau venin, totul o să-mi fie uşor şi dulce!

Recăzu în genunchi, îi sărută pantofii preotului, izbucni în lacrimi şi îi udă, îi îmbrăţişă picioarele şi se lipi de el, murmurând cuvinte fără noimă, printre plânsetele pe care i le pricinuia bucuria. Frumosul, admirabilul ei păr blond se revărsă şi ajunse ca un covor sub tălpile acestui vestitor ceresc, pe care, când se ridică şi-l privi, îl văzu sumbru şi dur.

— Cu ce v-am greşit? întrebă ea speriată. Am auzit vorbindu-se de o femeie ca mine care a spălat cu mirodenii picioarele lui Iisus Cristos. Vai, virtutea m-a făcut atât de săracă, încât nu pot să vă ofer decât lacrimile!

— Nu m-ai auzit? întrebă el cu un glas crud. Îţi spun că trebuie să poţi ieşi, din casa în care te voi duce, atât de schimbată la trup şi la suflet, încât niciunul dintre cei ce te-au cunoscut să nu poată striga „Esther!” şi să te facă să întorci capul. Ieri iubirea nu ţi-a dat puterea de a înmormânta aşa de adânc femeia stricată, încât să nu mai reapară niciodată; şi o văd cum reapare iarăşi într-o închinare ce nu i se cuvine decât lui Dumnezeu.

— Nu el v-a trimis? întrebă dânsa.

— Dacă în timp ce-ţi vei primi educaţia te va zări Lucien, totul va fi pierdut, reîncepu el. Gândeşte-te bine!

— Cine-l va consola? întrebă dânsa.

— Dumneata de ce suferinţă îl consolai? întrebă preotul cu un glas în care pentru întâia dată în decursul acestei

scene răsună un tremur nervos.

— Nu ştiu; adesea venea la mine trist.

— Trist? Nu ţi-a spus de ce?

— Niciodată.

— Era trist că iubeşte o femeie stricată ca dumneata! exclamă preotul.

— Vai, mă tem că da! răspunse ea cu o umilinţă adâncă. Sunt cea mai josnică dintre femei şi nu puteam găsi îndurare în ochii lui decât prin puterea iubirii mele.

— Această iubire trebuie să-ţi dea curajul să mă asculţi orbeşte. Dacă te-aş duce pe loc la mănăstire unde îţi vei primi educaţia, toată lumea de aici îi va spune lui Lucien că ai plecat azi, duminică, împreună cu un preot; ar putea să-ţi dea de urmă. Dacă trec opt zile, portăreasa, nemaivăzându-mă că revin, mă va fi crezut ceea ce nu sunt. Deci într-o seară, să zicem de azi într-o săptămână, la orele şapte, vei ieşi pe furiş şi vei urca într-o birjă ce te va aştepta pe rue des Frondeurs, la capăt, în aceste opt zile, evită-l pe Lucien; găseşte pretexte, spune, să nu fie primit; când va veni, urcă la o prietenă. Dacă îl vei revedea, voi afla şi atunci totul s-a isprăvit, nici măcar nu voi mai reveni. Ai nevoie de aceste opt zile ca să-ţi faci o garderobă decentă şi să-ţi părăseşti înfăţişarea de femeie stricată, zise el punând o pungă pe cămin. În felul dumitale de a te purta, în hainele dumitale, e acel nu ştiu ce atât de cunoscut de parizieni şi care le spune cine eşti. N-ai întâlnit niciodată pe străzi, pe bulevarde, o tânără pudică şi virtuoasă umblând întovărăşită de mama ei?

— O, vai mie, ba da! O mamă şi fiica sa sunt unul dintre cele mai mari chinuri pentru noi, ne trezesc remuşcări ascunse în cutele inimii noastre şi care ne sfâşie!… Ştiu prea bine ce-mi lipseşte.

— Atunci ştii cum trebuie să fii duminica viitoare, zise preotul ridicându-se.

— O, zise dânsa, învaţă-mă înainte de a pleca o rugăciune adevărată, să mă rog lui Dumnezeu.

Era mişcător să vezi preotul făcând-o pe prostituată să repete în franceză *Ave, Maria* şi *Pater noster*.

— Ce frumos! zise Esther, după ce repetă o dată fără greş aceste două magnifice şi populare expresii ale credinţei catolice.

— Cum te numeşti? îl întrebă dânsa pe preot, când el îşi luă rămas bun.

— Carlos Herrera, sunt spaniol, surghiunit din ţara mea.

Esther îi luă mâna şi i-o sărută. Nu mai era o curtezană, ci un înger care căzuse şi acum se reînălţa.

Într-o mănăstire vestită pentru educaţia religioasă şi aristocratică pe care o dă, la începutul lunii martie a anului aceluia, într-o luni dimineaţă, elevele observară că grupul lor încântător se înmulţise cu o nouă venită, a cărei frumuseţe întrecea fără îndoială nu numai pe aceea a tuturor elevelor, ci şi idealul de frumuseţe pe care-l avea fiecare dintre dânsele. În Franţa, e foarte rar, şi se poate spune chiar cu neputinţă, să întâlneşti cele treizeci de vestite desăvârşiri descrise în versurile persane cioplite, după cât se zice, în serai, şi de care are nevoie o femeie spre a fi frumoasă fără cusur. În Franţa, e adevărat, că se află puţine frumuseţi depline, dar există amănunte încântătoare. Cât despre ansamblul impunător pe care încearcă să-l exprime arta statuară, şi pe care ea l-a izbutit în câteva compuneri rare, ca Diana şi Venera Calipige, trebuie să recunoaştem că e hărăzit doar Greciei şi Asiei. Esther se trăgea din acel leagăn al seminţiei omeneşti, patria frumuseţii; mama ei era evreică. Evreii, deşi atât de adesea alteraţi prin amestecul cu alte neamuri, au printre numeroasele lor triburi speţe în care s-a păstrat tipul sublim al frumuseţii asiatice. Când noi sunt respingător de urâţi, înfăţişează tipul superb al figurilor armene. Esther ar fi câştigat premiul seraiului, căci deţinea cele treizeci de trăsături ale frumuseţii, contopite în chip armonios. Departe de a dăuna desăvârşirii formelor, prospeţimii învelişului, viaţa ei ciudată îi dăruise acel nu ştiu ce al femeii: nu mai e

vorba de ţesutul neted şi strâns al roadelor necoapte, şi nu e vorba nici de tonul cald al maturităţi; încă mai rămâne ceva de floare. Câteva zile în plus petrecute în destrăbălare şi ar fi ajuns să fie grasă. Această sănătate bogată, această perfecţiune animalică la o făptură la care voluptatea ţinea locul gândirii trebuie să fie un fapt izbitor pentru ochii fiziologilor. Printr-o împrejurare rară, şi am zice aproape imposibilă la fetele foarte tinere, mâinile ei de o nobleţe neasemuită erau moi, străvezii şi albe ca mâinile unei femei care abia şi-a născut al doilea copil. Avea întocmai picioarele şi părul atât de îndreptăţit celebre ale ducesei de Berry, păr care nu încăpea în mâinile nici unui coafor, atât era de bogat şi atât de lung încât, căzând pe pământ, se aduna în inele, căci Esther avea talia aceea mijlocie care îngăduie să taci dintr-o femeie un fel de jucărie, s-o iei, s-o laşi, s-o iei iarăşi şi s-o porţi fără osteneală. Tenul ei, fin ca hârtia chinezească şi de o culoare caldă de chihlimbar, nuanţată de vinişoare roşii, lucea fără să fie uscat, era mătăsos fără să fie umed. Afară din cale de nervoasă, dar fragilă în aparenţă, Esther îţi atrăgea deodată atenţia printr-o trăsătură ce poate fi remarcată în figurile delineate cu cea mai mare măiestrie de penelul lui Rafael, căci Rafael e pictorul care a studiat cel mai îndeaproape şi a redat cel mai bine frumuseţea ebree. Această trăsătură minunată era produsă de adâncimea arcadei sub care ochiul se mişca oarecum descătuşat din cadrul său şi a cărei curbă se aseamănă prin puritatea ei cu marginea unei boite. Când tinereţea înveşmântă cu tonurile sale pure şi străvezii acest arc atât de frumos, încoronat de sprâncene cărora li se pierd rădăcinile, când lumina strecurându-se în brazda circulară de dedesubt rămâne de un trandafiriu deschis, există acolo tezaure de tandreţe în stare de a mulţumi un amant, frumuseţi în stare de a dispera pictura. Sunt cea din urmă sforţare a naturii aceste cute luminoase unde umbra capătă nuanţe aurite, aceste ţesături care au consistenţa unui nerv şi flexibilitatea celei mai delicate membrane.

Ochiul în repaos pare acolo, înăuntru, un ou miraculos depus într-un cuib din fire de mătase. Dar mai târziu această minune ajunge de o melancolie îngrozitoare când patimile au înnegrit contururile atât de fine, când durerile au încreţit reţeaua de fibre mărunte. Se trăda originea Estherei în croiala orientală a ochilor săi cu pleoape turceşti, şi a căror culoare era cenuşie ca ardezia şi căpăta la lumină nuanţa albăstrie a negrelor aripi de corb. Doar nemăsurata gingăşie a privirii ei putea să-i îmblânzească strălucirea. Numai seminţiile venite din pustiu au în ochi puterea de a-i fascina pe toţi, căci totdeauna o femeie fascinează pe cineva. Ochii lor păstrează fără îndoială ceva din nemărginirea pe care au contemplat-o. Natura prevăzătoare a înarmat oare retinele lor cu cine ştie ce strat care să reflecte şi deci să le îngăduie a rezista la mirajul nisipurilor, la revărsările soarelui şi la cobaltul arzător al văzduhului? Sau poate că fiinţele omeneşti împrumută, ca şi celelalte, ceva de la mediul în care se dezvoltă şi păstrează vreme de veacuri însuşirile pe care le-au extras de-acolo? Această adâncă rezolvare a problemei raselor sălăşluieşte poate în întrebarea însăşi. Instinctele sunt nişte fapte vii, cauza lor o constituie necesitatea. Soiurile de vietăţi sunt urmarea exercitării acestor instincte. Spre a ne convinge de acest adevăr atâta vreme căutat, e de ajuns să extindem asupra turmelor de oameni observaţia făcută de curând asupra turmelor de oi din Spania şi Anglia care pasc lipite unele de altele pe pajiştile de câmpie unde e iarbă din belşug şi se risipesc la munte, acolo unde iarba e rară. Luaţi din ţara lor aceste două soiuri de oi, strămutaţi-le în Elveţia sau în Franţa: oaia de munte va paşte răzleţită, chiar dacă se află pe o pajişte stufoasă de câmpie; oile de la câmpie vor paşte lipite unele de altele, deşi se află în Alpi. Abia după câteva generaţii se transformă instinctele câştigate şi moştenite. După un răstimp de o sută de ani duhul muntelui reapare la un miel nărăvaş, după cum, după o mie opt sute de ani de

surghiun, Orientul strălucea pe chipul şi în ochii Estherei. Această privire nu exercita o fascinaţie cumplită, răspândea o căldură blândă, înduioşa fără a uimi, şi cele mai dârze voinţe se topeau sub flacăra sa. Esther învinsese ura, îi uimise pe depravaţii Parisului, într-un cuvânt privirea aceea şi pielea-i mătăsoasă şi suavă îi dobândiseră porecla cumplită care o făcuse să-şi caute loc de mormânt. La dânsa totul era în armonie cu acea fire a zânei nisipurilor arzătoare. Avea fruntea netedă şi desemnată cu mândrie. Nasul ei, ca acela al arabelor, era fin, subţire, cu nări ovale, bine aşezate şi răsfrânte pe margine. Gura ei roşie şi proaspătă era un trandafir nicăieri veşted, orgiile nu o pătaseră. Bărbia modelată, de parcă un sculptor îndrăgostit i-ar fi netezit contururile, era albă ca laptele. Un singur lucru pe care nu-l putuse îndrepta o trăda pe curtezana căzută prea jos: unghiile roase cereau vreme ca să-şi recapete o formă elegantă, atât de pocite fuseseră de către cele mai vulgare îndeletniciri casnice. Tinerele eleve fură la început geloase pe aceste minunăţii ale frumuseţii, dar la sfârşit ajunseseră să le admire. Nu trecu nici prima săptămână că ele se şi ataşaseră de naiva Esther, căci le atrăgea nefericirea tainică a unei fete de optsprezece ani care nu ştia nici să scrie, nici să citească, pentru care orice fel de ştiinţă sau de învăţătură era nouă şi care avea să-i dobândească arhiepiscopului faima de a fi convertit o evreică la catolicism, iar mănăstirii sărbătorirea botezului ei. Fiindcă se simţiră mai presus de ea prin educaţie, o iertară că e frumoasă. Esther îşi însuşi curând felul de a fi, glasul blând, ţinuta şi gesturile acestor fete atât de distinse; în sfârşit, îşi regăsi firea ei adevărată. Schimbarea ajunse atât de desăvârşită încât, atunci când o vizită prima dată, Herrera rămase uimit, deşi părea un om pe care nimic pe lume nu-l poate uimi, iar călugăriţele mai vârstnice îl felicitară pentru protejata sa. În decursul carierei lor în învăţământ aceste femei nu întâlniseră fire mai dulce, blândeţe mai creştinească, umilinţă mai adevărată, nici mai

mare dorinţă de a învăţa. Când o curtezană a suferit ce suferise sărmana elevă şi când mai şi aşteaptă o răsplată ca aceea pe care spaniolul i-o făgăduise Estherei, greu ar fi să nu împlinească în chip minunat toate cele de trebuinţă.

— Este o pildă, zise stareţa, sărutând-o pe frunte.

Cuvântul acesta catolic prin excelenţă spune tot.

În recreaţie, Esther le întreba cu cumpătare pe colegele ei despre lucrurile cele mai simple de pe lume şi care erau pentru ea cum sunt pentru un copil cele dintâi uimiri ale vieţii. Când află că va fi îmbrăcată în alb în ziua botezului şi a primei împărtăşanii, că va avea un voal de satin alb, panglici albe, pantofi albi, mănuşi albe, că va avea funde albe în păr, izbucni în plâns în mijlocul prietenelor ei uimite. Era scena lui Jefta pe munte[27], dar invers. Curtezana se temu c-o vor ghici şi dădu vina acestei melancolii oribile pe faptul că se bucură dinainte de priveliştea aceea. După cum depărtarea de la apucăturile de care se lăsa până la cele pe care le dobândea e fără îndoială la fel de mare ca aceea dintre starea de sălbăticie şi civilizaţie, dânsa avea graţia şi naivitatea, adâncimea, care sunt trăsăturile minunatei eroine a puritanilor din America. Mai avea, fără să ştie nici ea, o iubire în inimă care o mistuia, o iubire stranie, o dorinţă mai năprasnică la dânsa, care ştia tot, decât la o fecioară care nu ştia nimic, deşi aceste două dorinţe au aceeaşi cauză şi acelaşi ţel. În primele luni, noutatea unei vieţi retrase, surprizele învăţăturii, îndeletnicirile pe care le deprindea, practicile religioase, o hotărâre sfântă şi fierbinte, afecţiunile dulci pe care le inspira, în fine exercitarea însuşirilor unei minţi deşteptate, toate o ajutară să-şi stăpânească amintirile, chiar şi sforţările unei memorii noi pe care şi-o alcătuia; căci avea la fel de multe de învăţat şi de dezvăţat. În noi există mai multe memorii;

[27] Jefta, unul dintre judecătorii lui Izrael, a făcut – după cum spune legenda – înaintea unei bătălii, jurământul să jertfească, după victorie, prima fiinţă care-i va ieşi în cale; aceasta s-a nimerit să fie fiica lui unică, ceea ce l-a făcut să izbucnească în lacrimi.

trupul, duhul au fiecare câte una; dorul, pe de-o parte, e o boală a memoriei trupeşti. Într-a treia lună, violenţa acestui suflet feciorelnic, care tindea cu aripile larg deschise către rai, fu nu îmblânzită, dar împiedicată de către o împotrivire înăbuşită a cărei cauză nici Esther n-o ştia. Ca oile scoţiene, voia să pască răzleaţă, nu putea birui instinctele dezvoltate de desfrâu. O chemau oare uliţele mocirloase ale Parisului, de care se lepădase? Se mai ţineau de ea oare, prin verigi uitate, lanţurile rupte ale groaznicelor sale obiceiuri, şi le simţea dânsa oare, precum – de-ar fi să-i credem pe medici – soldaţii bătrâni mai simt durere în mădularele pe care nu le mai au? Viciile şi făr-de măsura lor îi ajunseseră până într-atâta în adâncul fiinţei, încât apele sfinţite nu parveneau la demonul ce se ascunsese acolo? Avea oare nevoie să-l vadă pe acela pentru care se făceau atâtea sforţări îngereşti, ea pe care Dumnezeu trebuia s-o ierte că amestecă iubirea omenească şi iubirea sfinţită? Una o dusese la cealaltă. Se petrecea oare în ea o strămutare a forţei vitale, care aducea suferinţele inevitabile? Toate sunt îndoială şi întuneric într-o situaţie pe care ştiinţa n-a catadicsit s-o cerceteze, găsind-o prea imorală şi compromiţătoare, de parcă medicul, scriitorul şi preotul n-ar fi deasupra oricărei bănuieli. Şi totuşi un medic întrerupt de moarte a avut curajul de a începe studii pe care le-a lăsat neisprăvite.

Poate că melancolia neagră căruia îi căzuse pradă Esther şi care îi întuneca viaţa fericită se împărtăşea din toate aceste pricini; şi neînstare de a le ghici, poate ca Esther suferea cum suferă bolnavii când nu cunosc nici medicina, nici chirurgia. Faptul e ciudat. O hrană îmbelşugată şi sănătoasă în locul unui regim detestabil şi excitant nu izbutea s-o susţină. O viaţă curată şi rânduită, împărţită în îndeletniciri anume moderate şi recreaţii, în locul unei vieţi dezordonate, în care plăcerile şi suferinţele erau la fel de oribile, o zdrobiră pe tânăra elevă. Repaosul cel mai împrospătător, nopţile cele mai paşnice, ce înlocuiau

oboseli strivitoare şi cumplite agitaţii, o făcură să aibă o febră ale cărei simptome scăpau privirii şi mâinii infirmierei. În fine binele şi fericirea, urmând răul şi nenorocirea, tihna, urmând nelinişţea, îi erau la fel de fatale Estherei pe cât le-ar fi fost mizeria ei dinainte, tinerelor sale colege. Sădită în corupţie, în corupţie se dezvoltase. Ticăloasa ei patrie îşi dovedea încă puterea, în ciuda poruncilor suverane ale unei voinţe atotputernice. Esther ura ce era pentru dânsa viaţa; în schimb, ce iubea o ucidea. Avea o credinţă atât de aprinsă, încât pietatea ei îţi bucura sufletul. Îi plăcea să se roage. Îşi deschisese sufletul în faţa luminii credinţei, primind-o fără sforţări şi fără îndoieli. Preotul care o îndruma era fermecat; însă la dânsa trupul se certa în fiecare clipă cu sufletul. Nişte crapi prinşi într-un eleşteu mocirlos fură puşi într-un bazin de marmură plin cu apă rece, spre a satisface o dorinţă a doamnei de Mainrenon, care-i hrănea cu firimituri de la masa regelui. Crapii se prăpădeau. Animalele vor fi fiind el devotate, dar omul nu va izbuti niciodată să le facă a se molipsi de la el de lepra linguşirii. Un curtean observă opoziţia lor mută faţă de Versailles. „Sunt şi ei ca mine, răspunse acea regină nedată în vileag[28], le e dor de noroiul lor întunecos”.

Vorba aceasta cuprinde întreaga poveste a Estherei. Din când în când, bietei fete îi venea să alerge prin minunatele grădini ale mănăstirii, umbla de la un copac la celălalt, se repezea disperată în colţurile întunecoase să caute acolo, ce? nici ea nu ştia, dar o biruia diavolul, cocheta cu copacii, le spunea cuvinte pe care nu le rostea. Uneori se strecura seara de-a lungul zidurilor, ca o şopârlă, fără şal, cu umerii goi. Adesea în capelă, în timpul slujbei, rămânea cu ochii ţintă la crucifix şi toţi o admirau, căci o treceau lacrimile; dar plângea de ciudă; în locul imaginilor sfinte pe care voia să le vadă, se înălţau în faţa ei, despletite, furioase şi

[28] Înainte de a fi marchiză de Maintenon şi apoi, soţia morganatică a lui Ludovic al XIV-lea, Françoise d’Aubigné (1635–1719) a fost soţia poetului Scarron.

brutale, nopţile de văpaie unde dirija orgia cum dirijează Habeneck[29] la Conservator o simfonie de Beethoven, nopţile acelea râzătoare şi lubrice, întretăiate de mişcări nervoase şi râsete de nepotolit. Pe dinafară era suavă ca o fecioară care n-are nimic comun cu pământul decât forma ei de femeie, pe dinăuntru se zvârcolea o Messalină imperială. Numai ea cunoştea taina acestor lupte între demoni şi îngeri; când stareţa o certa pentru că era mai rafinat coafată decât îngăduia rânduiala mănăstirii, îşi schimba coafura cu o supunere pripită şi încântătoare, iar dacă maica i-ar fi cerut, ar fi fost în stare să-şi taie părul. Darul acesta al ei avea o graţie înduioşătoare la o femeie care voia să piară mai degrabă decât să se întoarcă pe drumul necurat. Ajunse palidă, schimbată, slabă. Stareţa mai domoli ritmul învăţăturii şi o luă pe lângă sine pe această fiinţă care-o interesa, ca s-o descoasă.

Esther era fericită, îi plăcea nespus de mult în mijlocul colegelor ei. Nu se simţea atacată în nicio parte a trupului, dar puterea ei de viaţă era atacată în miezul său. Estherei nu-i părea rău de nimic, nu dorea nimic. Stareţa, uimită de răspunsurile elevei, nu ştia ce să creadă văzând-o pradă unei suferinţe mistuitoare. Când starea Estherei păru gravă, chemară medicul, dar dânsul nu cunoştea viaţa dinainte a bolnavei şi nici n-o putea bănui; găsi viaţă pretutindeni, suferinţă nicăieri. Bolnava îi răspunse într-un fel menit să răstoarne toate ipotezele. Nu mai rămânea decât un singur fel de a lămuri îndoielile omului de ştiinţă care se legase de o idee îngrozitoare; dar Esther refuză cu încăpăţânare să se supună examenului medical. În această situaţie primejdioasă, stareţa făcu apel la abatele Herrera. Spaniolul sosi, văzu starea disperată în care se afla Esther şi stătu de vorbă o clipă deoparte cu medicul. După această destăinuire, omul de ştiinţă îi declară omului credinţei că singurul leac era o călătorie în Italia. Abatele nu încuviinţă

[29] François-Antoine Habeneck (1781–1849), muzician francez, fost director al Academiei de muzică şi dirijor al orchestrei Operei din Paris.

să se facă această călătorie înainte de botezul şi prima împărtăşanie a Estherei.

— Cât timp mai trebuie pentru asta? întrebă medicul.

— O lună, răspunse stareţa.

— Până atunci moare, replică medicul.

— Da, însă cu harul Domnului asupra ei şi mântuită, zise abatele.

În Spania, religia domină problemele politice, cetăţeneşti şi de viaţă; astfel că medicul nu-i răspunse nimic spaniolului; se întoarse către stareţă; dar cumplitul abate îl luă de braţ şi-l opri zicând:

— Taci, domnul meu!

Medicul, deşi credincios şi monarhist, aruncă asupra Estherei o privire plină de milă şi tandreţă. Esther era frumoasa ca un crin înclinat pe tulpina sa.

— Atunci, cum o vrea Dumnezeu! exclamă el ieşind.

Chiar în ziua acestei consultaţii, protectorul Estherei o duse la restaurantul Rocher-de-Cancale, căci dorinţa de a o salva îi inspirase preotului cele mai ciudate soluţii; încerca să o facă să comită două excese: o cină excelentă, menită a-i aminti sărmanei fiinţe orgiile, şi Opera care-i înfăţişa câteva imagini lumeşti. Dar numai autoritatea lui zdrobitoare o putu hotărî pe tânăra sfântă să accepte asemenea prihană. Herrera se deghiză atât de perfect în ofiţer, încât Esther abia îl recunoscu; avu grijă ca Esther să-şi pună un văl şi o plasă într-o lojă în care să nu fie observată. Acest paleativ inofensiv pentru o nevinovăţie atât de serios recâştigată ajunse în curând fără rost. Eleva călugăriţelor resimţi dezgust faţă de mesele oferite de protectorul ei, teatrul i se păru respingător din motive religioase şi recăzu în starea ei de melancolie.

„Moare de dragoste pentru Lucien”, îşi zise Herrera, care voise să măsoare adâncimea acestui suflet şi să afle tot ce-i poate cere.

Sosi deci clipa când biata fată nu mai era susţinută de tăria ei sufletească şi în care trupul nu mai putea rezista.

Preotul calculă acest moment cu îngrozitoarea pricepere practică pe care o aveau pe vremuri călăii în arta de a tortura pe cei interogaţi. O găsi pe protejata sa în grădină, aşezată pe o bancă, sub o viţă de vie căţărată pe zid şi sub mângâierea soarelui de aprilie; se părea că Estherei îi e frig şi că se încălzeşte la soare; colegele îi priveau cu îngrijorare paloarea de iarbă veştejită, ochii de gazelă muribundă şi atitudinea melancolică. Esther se ridică să-i iasă în întâmpinare spaniolului, cu o mişcare ce arăta cât de puţină viaţă mai e în ea şi, să recunoaştem, ce puţină poftă de viaţă. Sărmana ţigancă, sălbatica rândunică rănită trezi a doua oară mila lui Carlos Herrera, acest sumbru trimis pe care Dumnezeu de bună seamă că nu-l folosea decât pentru împlinirea răzbunării sale; el o întâmpină pe bolnavă cu un zâmbet pe cât de amar, pe atât de blând, exprimând în aceeaşi măsură răzbunarea ca şi iubirea creştină. Obişnuită acum cu meditaţia pioasă şi, de când ducea viaţa aceea aproape monahală, cu cercetarea de sine, Esther resimţi pentru a doua oară neîncredere văzându-şi protectorul, dar ca şi întâia dată; cuvântul lui o linişti numaidecât.

— Spune, copila mea dragă, zicea dânsul, de ce nu mi-ai vorbit niciodată de Lucien?

— Ţi-am făgăduit, răspunse dânsa, tresărind din cap până-n picioare cu o mişcare spasmodică, ţi-am jurat că nu voi mai rosti numele acesta.

— Şi totuşi n-ai încetat niciodată să te gândeşti la el.

— Domnule abate, asta e singura mea greşeală. Mă gândesc la el în orice clipă şi când te-ai arătat, îmi repetam în gând numele lui.

— Lipsa lui te ucide?

În loc de răspuns, Esther plecă fruntea ca bolnava care simt de pe acum aerul cavoului.

— Dacă l-ai revedea? întrebă el.

Dânsa răspunse:

— Ar însemna că recapăt viaţa.

— Îl iubeşti numai cu sufletul?

— Vai, domnule abate, iubirea nu se poate împărţi.

— Fiică a tagmei blestemate! Am făcut tot ce puteam ca să te scap; acum te redau sorţii tale: ai să-l revezi!

— De ce-mi jigneşti fericirea? Nu l-aş putea iubi pe Lucien şi să fiu în acelaşi timp virtuoasă, când iubesc virtutea tot atât cât îl iubesc pe el? Dar nu sunt gata să mor aici pentru ea, cum aş fi gata să mor pentru el? Nu sunt pe cale de a-mi da sufletul pentru aceste două fanatisme; pentru virtute, care mă face demnă de el şi pentru el, care m-a aruncat în braţele virtuţii? Da, sunt gata să mor fără să-l revăd, sunt gata să trăiesc revăzându-l. Dumnezeu mă va judeca.

Se îmbujorase, din nou chipul ei palid căpătase o nuanţă aurie. Esther avu încă o dată graţia dinainte.

— A doua zi după ce te vei fi curăţit în apa botezului, îl vei revedea pe Lucien şi dacă socoţi că vei putea fi fericită, trăind pentru el, nu vă veţi mai despărţi.

Preotul fu silit s-o ridice pe Esther, căreia i se înmuiară genunchii. Biata fiinţă căzuse de parcă i-ar fi pierit pământul de sub picioare. Abatele o aşeză pe bancă şi când Esther îşi recăpătă glasul, îl întrebă:

— De ce nu azi?

— Vrei să-l lipseşti pe monseniorul arhiepiscop de triumful de a te fi botezat şi de a te fi convertit la catolicism? Eşti prea aproape de Lucien ca să nu fii cam departe de Dumnezeu.

— Da, nu mă mai gândeam la nimic!

— Nu vei aparţine niciodată nici unei religii, zise preotul cu o mişcare de adânca ironie.

— Dumnezeu e bun, răspunse dânsa, şi citeşte în inima mea.

Învins de naivitatea delicioasă care strălucea orbitoare în glasul, privirea, mişcările şi atitudinea Estherei, Herrera o sărută pe frunte pentru întâia oară.

— Bine te-au botezat desfrânaţii: ai fi în stare să-l seduci şi pe Dumnezeu. Câteva zile încă, e neapărată nevoie, şi

apoi veţi fi liberi amândoi!

— Amândoi! repetă dânsa cu o bucurie extatică.

Această scenă văzută de departe uimi elevele şi maicile, care crezură că au asistat la o vrăjitorie când o comparară pe Esther cu ea însăşi. Copila, cu totul schimbată, trăia. Reapăru cu firea ei adevărată, făcută pentru dragoste: drăguţă, cochetă, veselă, aţâţătoare; într-un cuvânt, reînviase!

Herrera locuia pe rue Cassette, aproape de biserica Saint-Sulpice cu care dânsul era în legătură. Clădită într-un stil dur şi sever, biserica i se potrivea acestui spaniol a cărui religie semăna cu aceea a dominicanilor. Soldat de avangardă al politicii viclene a lui Ferdinand al VII-lea, servea cauza constituţională, ştiind însă că tot devotamentul său nu va putea fi răsplătit decât atunci când îşi va recăpăta puterea *El Reynetto*[30]. Şi Carlos Herrera se dăruise cu trup şi suflet camarilei în clipa când se părea că niciodată nu vor mai fi răsturnate Cortes-urile[31]. Pentru toată lumea purtarea sa vestea un suflet ales. Expediţia ducelui de Angoulême, avusese loc, regele Ferdinand domnea şi totuşi Carlos Herrera nu se ducea la Madrid să ceară răsplata serviciilor sale. Apărându-se de curioşi printr-o tăcere de diplomat, pretexta drept cauză a şederii, la Paris afecţiunea sa puternică pentru Lucien de Rubempré, căreia de altfel tânărul îi datorase hotărârea regală în legătura cu schimbarea numelui. Herrera trăia de altminteri, aşa cum trăiesc dintotdeauna preoţii folosiţi pentru misiuni secrete, foarte retras. Îşi făcea datoriile preoţeşti la Saint-Sulpice, nu ieşea decât pentru treburi şi totdeauna seara şi cu trăsura. Pentru el ziua era ocupată cu siesta spaniolă, care aşaza somnul între cele două mese şi

[30] *El Rey netto,* regele liber, era formula monarhiei absolute din Spania, în opoziţie cu formula constituţională.

[31] Cortes-urile (parlamentul) au impus o constituţie liberală. Dar în 1823, o intervenţie armată a Franţei l-a restabilit pe Ferdinand al VII-lea ca rege absolut.

ia astfel tocmai timpul în care Parisul este tumultuos şi plin de treburi. Mai juca un rol şi ţigara de foi spaniolă, care mistuia deopotrivă tutunul şi vremea. Lenevia e o mască, la fel ca şi gravitatea, care şi ea e un fel de lene. Herrera locuia într-una dintre aripile clădirii, la etajul al doilea, iar Lucien ocupa aripa cealaltă. Aceste două apartamente erau totdeauna despărţite şi legate printr-un al treilea, mare, destinat recepţiilor, a cărui splendoare străveche li se potrivea deopotrivă preotului grav şi tânărului poet. Curtea casei era întunecoasă. Copaci stufoşi umbreau grădina. Tăcerea şi discreţia domnesc în locuinţele alese de către preoţi. Locuinţa lui Herrera o vom descrie cu două cuvinte: o chilie. A lui Lucien, strălucind de lux, înzestrată cu toate rafinamentele confortului, întrunea tot ceea ce pretinde viaţa elegantă a unui dandi, poet, scriitor, ambiţios, vicios, totodată trufaş şi vanitos, plin de neglijenţă şi doritor de ordine, unul dintre acele genii neisprăvite care au oarecare putere pentru a dori şi pentru a concepe, ceea ce înseamnă; poate acelaşi lucru, dar care n-au forţa de a duce ceva la bun sfârşit. Lucien şi Herrera alcătuiau, ei doi împreună, un om politic: aici stătea de bună seamă taina unirii lor. Bătrânii la care acţiunea vieţii s-a deplasat şi s-a mutat în sfera interesului simt adesea nevoia de a avea un automat drăguţ, un actor tânăr şi pătimaş în stare să le îndeplinească planurile. Richelieu a căutat prea târziu un chip frumos, alb şi cu mustăţi, ca să-l arunce femeilor pe care trebuia să le înveselească. Neînţeles de nişte tineri zănatici, a fost silit s-o exileze pe mama stăpânului său[32] şi s-o înspăimânte pe regină, după ce încercase să le facă pe amândouă să se îndrăgostească de el, care n-avea stofa unui om ce place reginelor. Orice ai face, într-o viaţă

[32] Între cardinalul de Richelieu şi Maria de Medici, mama regelui Ludovic al XIII-lea, care fusese regentă, existau neînţelegeri; ea îi pretindea lui Richelieu, pe care-l recomandase regelui, supunerea absolută, iar acesta ţinea la triumful politicii sale, îndreptată împotriva camarilei de la curte şi a marilor feudali rebeli.

ambiţioasă ajungi totdeauna să te ciocneşti până la urmă de o femeie în clipa când te aştepţi cel mai puţin la o asemenea întâlnire. Oricât de puternic ar fi un om politic, are nevoie de o femeie ca s-o opună femeii, după cum olandezii tocesc diamantul cu alt diamant. Roma, în culmea puterii ei, asculta de această necesitate. Să ne gândim că mult mai dominatoare a fost viaţa lui Mazarin, cardinal italian, decât aceea a lui Richelieu, cardinal francez. Richelieu întâlneşte opoziţia nobilimii şi o combate cu securea călăului. Moare în floarea puterii sale, sleit de acest duel în care nu avusese ca ajutor decât pe un călugăr capucin; Mazarin e respins de către burghezie şi nobilime, întrunite, înarmate, uneori învingătoare, şi care pun pe fugă monarhia; dar sluga Annei de Austria[33] nu taie capul nimănui, ştie să învingă toată Franţa şi-l formează pe Ludovic al XIV-lea, care duce la bun sfârşit opera lui Richelieu, sugrumând cu laţuri aurite nobilimea în marele serai de la Versailles. La moartea doamnei de Pompadour, Choiseul cade[34]. Herrera se pătrunsese oare de aceste înalte învăţăminte? Îşi dăduse oare sieşi dreptate mai curând decât o făcuse Richelieu? Alesese oare în persoana lui Lucien un Cinq-Mars[35], dar un Cinq-Mars credincios? Nimeni nu putea răspunde la aceste întrebări, nici să măsoare ambiţia acestui spaniol şi nici să prevadă care îi va fi sfârşitul. Aceste întrebări puse de cei ce izbutiră să arunce o privire asupra unirii celor doi, îndelung ascunse, tindeau să dezvăluie o taină îngrozitoare pe care Lucien n-o cunoştea decât de câteva zile. Carlos era ambiţios pentru

[33] Cardinalul italian Giulio Mazarini (1602–1661) fusese indicat de Richelieu pentru a-i succeda la conducerea guvernului francez. Mazarin era susţinut de Anna de Austria, mama lui Ludovic al XIV-lea, de a cărei afecţiune se bucura.

[34] Ministrul lui Ludovic al XIV-lea, ducele Etienne-Fraçois de Choiseul (1719–1785), era protejatul favoritei regelui, doamna de Pompadour.

[35] Conspirator împotriva cardinalului de Richelieu, marchizul Henry de Cinq-Mars (1620–1642), deşi favorit al regelui, a murit pe eşafod; el ceruse ajutorul unei monarhii străine, mai reacţionare, a Spaniei.

amândoi, asta reieşea din purtarea sa, după părerea celor ce-l cunoşteau şi care cu toţii îl credeau pe Lucien copilul din flori al preotului.

La cincisprezece luni după apariţia sa la Operă, care-l zvârlise prea de timpuriu într-o lume unde abatele nu voia să-l vadă decât atunci când el va fi fost înarmat împotriva lumii, Lucien avea trei cai frumoşi în grajd, un cupeu pentru seară, o cabrioletă şi un tilbury[36] pentru dimineaţă. Mânca în oraş. Prevederile lui Herrera se îndepliniseră; elevul său căzuse pradă desfrâului, dar preotul socotise necesar să-l abată astfel de la iubirea descreierată pe care tânărul o păstra în inimă faţă de Esther. După ce cheltuise vreo patruzeci de mii de franci, fiecare nebunie îl readusese pe Lucien cu şi mai multa putere spre Torpila; o căuta cu încăpăţânare şi, deoarece n-o găsea, devenea pentru dânsul ceea ce e vânatul pentru vânător. Putea oare Herrera să cunoască esenţa unei iubiri de poet? Din clipa când acest simţământ i-a ajuns la cap unuia dintre aceşti mari oameni mici, aşa cum i-a aprins inima şi i-a pătruns simţurile, poetul ajunge faţă de omenire la fel de superior prin iubire, pe cât e de superior prin puterea fanteziei. Datorând unui capriciu al generaţiei intelectuale, însuşirea rară de a exprima natura prin imagini în care întipăreşte totodată simţământul şi ideea, dăruieşte iubirii aripile spiritului său; simte şi zugrăveşte, făptuieşte şi meditează, îşi înmulţeşte senzaţiile cu gândirea, îşi triplează fericirea prezentă prin aspiraţiile de viitor şi amintirea trecutului; o amestecă şi cu rafinatele bucurii sufleteşti care fac din el principele artiştilor. Pasiunea unui poet devine atunci o mare poemă în care adesea proporţiile omeneşti sunt lăsate în urmă poetul nu pune oare pe iubita sa mult mai sus decât vor să fie puse femeile? Ca sublimul cavaler al lui Cervantes, transformă o ţărancă în prinţesă. Se foloseşte pentru el însuşi de nuiaua cu care atinge orice lucru ca să-l facă minunat şi sporeşte astfel voluptatea prin lumea

[36] Cabrioletă uşoară, cu două locuri (în 1. engl. în original).

adorabilă a idealului. În consecinţă o asemenea dragoste este un model de pasiune. E excesivă în toate: în speranţă, în disperări, în furii, în melancolii, în bucurii; zboară, se năpusteşte, se târăşte, nu seamănă cu niciuna dintre frământările pe care le resimt oamenii obişnuiţi; faţă de dragostea burgheză e ca nepieritorul şuvoi din Alpi faţă de pâraiele din câmpie. Aceste genii admirabile sunt atât de rar înţelese, încât se risipesc în speranţe înşelătoare; se mistuiesc în căutarea iubitelor lor ideale, mor aproape totdeauna ca nişte frumoase insecte împodobite pentru sărbătorile dragostei de către cea mai poetică dintre naturi şi care sunt strivite de picioarele unui trecător înainte de a putea serba nunta. Dar altă primejdie! Când întâlnesc fiinţa care se potriveşte duhului lor şi care adesea e o brutărească, fac ce-a făcut Rafael, ce face fluturele: mor în braţele Fornarinei[37]. Lucien era în situaţia aceasta. Firea sa poetică, inevitabil extremistă în toate, în bine ca şi în rău, ghicise îngerul în prostituată, mai degrabă mânjită de corupţie decât coruptă: o vedea mereu albă, înaripată, pură şi misterioasă, aşa cum se făcuse ea pentru dânsul, ghicind că aşa o voia.

Spre sfârşitul lunii mai 1825, Lucien îşi pierduse toată vioiciunea. Nu mai ieşea în oraş, mânca împreună cu Herrera, rămânea gânditor, lucra, citea colecţia tratatelor diplomatice, şedea turceşte pe divan şi fuma trei sau patru narghilele pe zi. *Groom*-ul său avea mai multă treabă cu curăţatul şi parfumatul ţevilor acestei frumoase unelte, decât cu ţesălatul cailor, cărora altădată le împodobea cu trandafiri căpestrele, pentru plimbările în Bois de Boulogne. În ziua când spaniolul îl văzu pe Lucien cu fruntea pălită şi zări semnele bolii în nebuniile dragostei înăbuşite, căută să se cufunde în adâncurile acestei inimi de bărbat pe care îşi

[37] Frumoasa fiică a unui brutar din Roma, Fornarina, pe adevăratul său nume Margarita, a fost iubită de celebrul pictor italian din vremea Renaşterii, Rafael, căruia i-a servit drept model în numeroase compoziţii.

întemeiase viaţa.

Într-o seară frumoasă în care Lucien, aşezat într-un fotoliu, contempla maşinal asfinţitul soarelui printre crengile copacilor din grădină şi-l înceţoşa cu fumul parfumat pe care-l sufla prelung şi la intervale egale, ca fumătorii preocupaţi, un suspin adânc îl scosese din visare. Se întoarse şi-l văzu pe abate în picioare, cu braţele încrucişate.

— Eşti aici? întrebă poetul.

— De mult, răspunse preotul, gândurile mele au urmărit întinderea gândurilor tale…

Lucien înţelese.

— N-am încercat niciodată să trec drept un om cu suflet de bronz, ca al tău. Pentru mine viaţa e rând pe rând un rai şi un iad. Iar când din întâmplare nu e niciuna nici alta, mă plictiseşte şi mă plictisesc……

— Cum te poţi plictisi când ai atâtea speranţe splendide în faţă…

— Când nu crezi în speranţele acelea sau când sunt prea ceţoase…

— Nu vorbi prostii!… zise preotul. E mult mai demn de tine şi de mine să-ţi deschizi sufletul în faţa mea. Între noi există ceea ce n-ar fi trebuit să existe niciodată: un secret. Secretul acesta ţine de şaisprezece luni. Iubeşti o femeie.

— Ei şi…

— O prostituată scârnavă, pe care-o cheamă Torpila.

— Şi?…

— Copilul meu, îţi îngăduisem să-ţi iei o amantă, dar să fie o doamnă de la curte, tânără, frumoasă, influentă, cel puţin contesă. Îţi alesesem pe doamna d’Espard, ca să fac din ea fără scrupul o unealtă a succesului tău, care nu ţi-ar fi pervertit niciodată inima, te-ar fi lăsat liber… A iubi o prostituată de ce mai joasă speţă fără a avea, cum au regii, puterea de a o face nobilă, înseamnă să săvârşeşti o greşeală enormă.

— Sunt eu oare cel dintâi care a renunţat la ambiţie ca să

se lase în voia unei iubiri fără frâu?

— Bine! zise preotul, adunând de pe jos un *bochettino* de narghilea pe care Lucien îl lăsase să cadă şi dându-i-l îndărăt, înţeleg ironia ta. Oare nu se pot îmbina ambiţia şi dragostea? Copile, ai în bătrânul Herrera o mamă al cărei devotament e întreg…

— Ştiu, bătrâne prieten, zise Lucien, luându-i mâna şi strângându-i-o.

— Ai vrut jucăriile bogăţiei, le ai. Vrei să fii un om strălucit, te conduc pe calea puterii, sărut mâini foarte murdare ca să te fac să urci, şi vei urca. Nu mai e mult şi n-o să-ţi lipsească nimic din ce place bărbaţilor şi femeilor. În capriciile tale eşti ca o femeie, dar spiritul ţi-este de bărbat; din partea ta înţeleg totul, te iert orice ai face. Dacă vrei să-ţi satisfaci o pasiune de o zi, n-ai decât să rosteşti un cu vânt. Ţi-am înălţat viaţa, introducând în ea tot ceea ce face ca ea să fie adorată de mulţi, pecetea politicii şi a dominaţiunii. Vei fi la fel de mare pe cât eşti azi de mic; dar nu trebuie să sfărâmi tiparul cu care batem moneda. Îţi dau voie să faci orice, minus greşelile care ţi-ar primejdui viitorul. Când îţi deschid saloanele cartierului Saint-Germain[38], îţi interzic să te tăvăleşti în şanţuri. Lucien, voi fi, în interesul tău, dur ca o rangă de fier, voi suferi orice din partea ta, pentru tine. Astfel, am prefăcut lipsa de fineţe în jocul vieţii, într-o şiretenie de jucător experimentat…

Lucien înălţă capul cu o mişcare bruscă şi furioasă.

— Am răpit-o pe Torpila!

— Tu? ţipă Lucien.

Într-un acces de furie animalică, poetul se ridică, aruncă acel *bochettino* de aur şi de nestemate în obrazul preotului, pe care-l îmbrânci cu o asemenea violenţă, încât îl trânti jos pe acest Hercule.

— Eu, răspunse spaniolul ridicându-se şi păstrând o gravitate înfricoşătoare.

Peruca neagră căzuse pe jos. O ţeasta lustruită ca un cap

[38] Saloane ale aristocraţiei pariziene.

de mort îl făcu să recapete adevărata sa înfăţişare; era îngrozitoare. Lucien ramase pe divan, cu braţele atârnând, copleşit şi privindu-l prostit pe abate.

— Am răpit-o, reîncepu preotul.

— Ce-ai făcut cu ea? Ai răpit-o a doua zi după balul mascat...

— Da, a doua zi după ce am văzut o femeie, care era a ta, jignită de nişte derbedei cărora n-aş catadicsi nici măcar să le dau un picior în...

— Derbedei, zise Lucien întrerupându-l. Spune mai bine monştri pe lângă care cei ce sfârşesc pe ghilotină sunt nişte îngeri. Ştii ce-a făcut biata Torpilă pentru trei dintre dânşii? Unul dintre ei i-a fost vreme de două luni amant: ea era săracă şi-şi căuta pâinea în mocirlă; el n-avea un ban, era ca mine când m-ai întâlnit, nu mai avea mult şi se ducea să se înece; individul se trezea noaptea, se ducea la dulapul unde erau rămăşiţele cinei ei şi le mânca; dânsa a descoperit până la urmă ce făcea; i-a înţeles înjosirea, a avut grijă să-i lase multe rămăşiţe şi era fericită c-o face; n-a spus asta niciodată nimănui decât mie, în birjă, când ne întorceam de la Operă. Al doilea furase, dar înainte să se observe furtul, Esther i-a împrumutat suma şi l-a ajutat s-o restituie, numai că dânsul a uitat de atunci să-i mai dea bietei copile banii îndărăt. Cât despre al treilea a ajuns la succes printr-o comedie jucată de ea, demnă de geniul lui Figaro; s-a dat drept soţia lui şi a ajuns metresa unui om la putere care o credea cea mai naivă dintre burgheze; unuia i-a dăruit viaţa, celuilalt onoarea, celui din urmă succesul care astăzi îi cuprinde şi pe ceilalţi! Şi iată cum au răsplătit-o.

— Vrei să fie ucişi? întrebă Herrera care avea o lacrimă în ochi.

— În sfârşit, iată-te! Te recunosc...

— Nu, trebuie să afli tot, poet turbat, zise preotul. Torpila nu mai există.

Lucien se repezi la Herrera cu atâta putere ca să-l ia de

beregată încât oricare altul ar fi fost doborât; dar braţul spaniolului îl opri pe poet.

— Ascultă-mă, zise el rece. Am făcut din ea o femeie castă, neprihănită, bine crescută, pioasa, o femeie de lume; e pe calea învăţăturii. Sub imboldul dragostei tale poate şi trebuie să devină o Ninon, o Marion de Lorme, o Dubarry, cum spunea ziaristul acela de la Operă. O vei recunoaşte drept metresa ta sau vei rămâne ascuns îndărătul perdelei creaţiei tale, ceea ce ar fi mai cuminte! Oricare din cele două soluţii îţi va aduce câştig şi mândrie, plăcere şi propăşire; dar dacă eşti la fel de mare om politic pe cât eşti de mare poet, Esther nu va fi pentru tine decât o prostituată, căci mai târziu poate c-o să ne scoată din încurcătură: preţuieşte aur. Bea, dar nu te ameţi. Dacă n-aş fi luat în mâini frâiele pasiunii tale, unde ai fi ajuns acum? Te-ai fi rostogolit cu Torpila în noroiul mizeriei din care te-am scos. Poftim, citeşte, zise Herrera cu tot atâta simplitate ca Talma în *Manlius*[39] pe care de altfel nu-l văzuse niciodată.

O hârtie căzu pe genunchii poetului şi-l smulse din surpriza extatică în care-l azvârlise acest răspuns îngrozitor; o luă şi citi prima scrisoare scrisă de domnişoara Esther:

DOMNULUI ABATE CARLOS HERRERA

Scumpul meu protector, nu vei crede oare că la mine recunoştinţa e mai presus de iubire, văzând că folosesc pentru întâia oară, spre a-ţi mulţumi, putinţa de a-mi exprima gândurile, în loc s-o hărăzesc zugrăvirii unei iubiri pe care Lucien poate c-a uitat-o? Dar îţi voi spune dumitale, om dumnezeiesc, ceea ce n-aş îndrăzni să-i spun lui care, spre fericirea mea, mai e încă pământesc. Ceremonia de

[39] Celebrul actor Talma (1763–1826) obţinuse un succes deosebit în tragedia lui Lafosse, *Manlius Capitolinus,* care se relua necontenit de la 1698, când fusese reprezentată pentru prima dată.

ieri a revărsat în mine comori de har şi deci încredinţez în mâinile dumitale soarta mea. Chiar de-ar trebui să mor rămânând departe de iubitul meu, voi muri purificată ca Maria Magdalena şi sufletul meu va deveni pentru el rival al îngerului sau păzitor. Nu voi uita niciodată serbarea de ieri. Cum aş mai primi să renunţ la tronul de lumină pe care m-am urcat? Ieri mi-am spălat toată prihana în apa botezului, şi am primit sfântul trup al Mântuitorului; am devenit unul dintre tabernacolele sale. În clipa aceea am auzit cântările îngerilor, nu mai eram femeie, mă năşteam într-o viaţă de lumină, în mijlocul osanalelor pământului, admirata de către lume, într-un nor de tămâie şi de rugăciuni care mă îmbăta, împodobită ca o fecioară pentru un soţ ceresc. Găsindu-mă, ceea ce n-am îndrăznit niciodată să sper, demnă de Lucien, m-am lepădat de orice dragoste necurată, şi nu voi mai călca pe alte căi decât pe acelea ale virtuţii. Dacă trupul meu e mai slab decât sufletul, să piară. Hotărăşte soarta mea, şi dacă mor, spune-i lui Lucien că am nutrit pentru el, născându-mă pentru Dumnezeu.

În seara acestei duminici.

Lucien ridică spre abate ochii umezi de lacrimi.

— Ştii apartamentul micuţei Caroline Bellefeuille, pe rue Taitbout? vorbi din nou spaniolul. Biata fată! Magistratul cu care trăia a părăsit-o şi iat-o în sărăcia cea mai cumplită. Era pe punctul să i se confişte întreg avutul. Am pus să i se cumpere locuinţa cu totul, a ieşit din ea numai cu lucrurile de îmbrăcăminte. Esther, îngerul care voia să se urce la ceruri, a tras acolo şi te aşteaptă.

În clipa aceasta, Lucien auzi în curte caii scurmând cu copitele pavajul, nu mai avu puterea să-şi exprime admiraţia pentru un devotament pe care el era singurul în stare să-l preţuiască; se aruncă în braţele omului pe care-l jignise, cu o singură privire şi cu revărsarea mută a simţămintelor sale drese totul, apoi coborî scările, suflă adresa Estherei la urechea vizitiului şi caii porniră de parcă

patima stăpânului le-ar îi însufleţit picioarele.

A doua zi, un bărbat pe care trecătorii l-ar fi putut crede după haine un jandarm deghizat în civil, se plimba pe rue Taitbout în faţa unei case, de parca aştepta ieşirea cuiva; avea mersul omului frământat. Adesea poţi întâlni la Paris asemenea plimbăreţi pătimaşi, jandarmi adevăraţi care-l pândesc pe un guard naţional ce nu s-a prezentat la datorie, agenţi care se pregătesc să facă o arestare, creditori ce au de gând să-i facă un pocinog datornicului încuiat în casă, amanţi, sau soţi geloşi şi căzuţi la bănuială, prieteni care stau la pândă puşi de prietenii lor; dar cu greu ai putea întâlni un chip luminat de gândurile sălbatice şi aspre ce însufleţeau pe acela al sumbrului Hercule care se plimba pe sub ferestrele domnişoarei Esther, grăbit şi gânditor ca un urs în cuşcă. La prânz se deschise o fereastra şi lăsă să treacă mâna unei cameriste care împinse obloanele căptuşite cu perne. După câteva clipe, Esther în *déshabille* veni şi ea să ia puţin aer; se sprijinea pe Lucien; cine i-ar fi văzut, i-ar fi socotit originalul unei suave gravuri englezeşti. Esther întâlni cea dintâi privirea ucigătoare a preotului spaniol, şi biata fiinţa, parcă lovită de ciumă, scoase un ţipăt de spaimă.

— Iată-l pe preotul acela cumplit, zise dânsa, arătându-i-l lui Lucien.

— El? zise Lucien zâmbind, dacă e preot, el, eşti şi tu…

— Dar atunci ce este? întrebă dânsa speriata.

— Eh! E un tâlhar bătrân care nu crede nici în Dumnezeu, nici în dracul, zise Lucien.

Surprinsă de o fiinţă mai puţin devotata decât Esther, această rază de lumină aruncată asupra falsului preot l-ar îi putut distruge pentru totdeauna pe Lucien.

Trecând de la fereastra camerei de culcare în sufragerie, unde tocmai fusese servit dejunul, cei doi îndrăgostiţi îl întâlniră pe Carlos Herrera.

— Ce cauţi aici? întrebă brutal Lucien.

— Am venit să vă binecuvântez, răspunse insul acela

cutezător, oprind perechea în loc şi silind-o să rămână în micul salon al apartamentului. Ascultaţi-mă, puişorilor. Distraţi-vă, fiţi fericiţi, n-am nimic împotrivă. Deviza mea este „Fericirea cu orice preţ”. Dar tu, îi zise el Estherei, tu pe care te-am scos din noroi şi căreia ţi-am spălat şi trupul şi sufletul, ai pretenţia să te pui de-a curmezişul drumului lui Lucien?... Cât despre tine, puiule, continuă dânsul după un răstimp, privindu-l pe Lucien, nu mai eşti destul de poet ca să mai ajungi la o nouă Coralie. Acum facem proză. Ce poate ajunge un amant al Estherei? Nimic. Poate Esther să ajungă doamna de Rubempré? Nu. Şi deci lumea, fetiţo, zise dânsul punând mâna pe mâna Estherei care se înfiora de parcă ar fi încolăcit-o un şarpe, lumea trebuie să nu ştie că trăieşti; lumea trebuie mai cu seamă să nu ştie că o domnişoară Esther îl iubeşte pe Lucien, şi că Lucien ţine la ea... Fetiţo, apartamentul acesta îţi va fi închisoarea. Dacă vrei să ieşi şi ai nevoie de asta pentru sănătate, te vei preumbla noaptea, la ceasurile când nu poţi fi văzută; căci frumuseţea şi tinereţea dumitale şi distincţia dobândită acolo la mănăstire ar fi îndată observate la Paris. Ziua în care oricine pe lume, zise dânsul pe un ton înfricoşător, însoţit de o privire şi mai înfricoşătoare, va afla că Lucien e amantul dumitale sau că dumneata eşti amanta lui, ziua aceea va fi penultima zi a vieţii dumitale. Pentru tinerelul ăsta s-a putut obţine un decret regal care-i îngăduie să poarte numele şi blazonul strămoşilor lui după mamă. Dar asta n-ajunge! Titlul de marchiz nu l-am recăpătat; şi spre a i se acorda, trebuie să se însoare cu o fată dintr-o casă mare, căreia regele îi va face această favoare. O asemenea căsătorie îl va introduce pe Lucien în lumea de la curte. Copilul ăsta din care am ştiut să fac un bărbat va ajunge mai întâi secretar de ambasadă; după aceea va fi ministru al Franţei pe lângă vreun stătuleţ din Germania şi, cu ajutorul lui Dumnezeu sau al meu (care contează mai mult) într-o bună zi se va aşeza pe băncile camerei pairilor...

— Sau pe banca... zise Lucien, întrerupându-l pe falsul

preot.

— Taci! strigă Carlos astupându-i gura cu mâna sa lată. Un secret ca ăsta, unei femei? îi şuieră dânsul la ureche.

— Femeie, Esther! exclamă autorul *Margaretelor.*

— Iar cu sonetele? zise falsul preot. Toţi îngerii ăştia ajung iarăşi femei mai curând sau mai târziu; iar femeia are totdeauna clipe în care este şi maimuţă şi copil; două fiinţe care sunt în stare să ne ucidă, vrând să glumească. Esther, păsărico, îi zise el fetei de pension îngrozite; ţi-am găsit o cameristă care mi-e devotată ca o fiică. Bucătăreasă îţi va fi o mulatră, ceea ce o să dea casei un stil de casă mare. Alături de Europa şi Asia vei putea să trăieşti aici cu o bancnotă de o mie de franci pe lună, fără nicio altă cheltuială, ca o regina... de carton. Europa a fost croitoreasă, modistă şi figurantă, Asia a servit un lord mâncăcios. Fiinţele astea două vor fi pentru dumneata ca două ursitoare.

Văzându-l pe Lucien foarte supus faţă de acest ins ce se făcuse vinovat cel puţin de înşelătorie şi de hulirea lucrurilor sfinte, Esther, sfinţită de iubirea ei, simţi în fundul inimii o spaimă adâncă. Fără să răspundă, îl trase pe Lucien în dormitor şi acolo îl întrebă:

— Cine e? Diavolul?

— Mai rău decât diavolul... pentru mine! răspunse el iute. Dar dacă mă iubeşti, încearcă să imiţi devotamentul omului ăstuia şi ascultă-l, căci dacă nu, mă aşteaptă moartea...

— Moartea? zise dânsa şi mai speriată.

— Moartea, repetă Lucien. Vai, porumbiţa mea, nicio moarte nu se poate compara cu aceea care mă aşteaptă dacă...

Esther păli auzindu-i cuvintele şi simţi că se prăbuşeşte.

— Ei, strigă falsul abate, n-aţi isprăvit jocul de-a mă iubeşti, nu mă iubeşti?

Esther şi Lucien reintrară în jalon şi biata fată vorbi, fără să îndrăznească a-l privi pe omul cel misterios:

— Domnul meu, vei fi ascultat cum ascultă cineva de

Dumnezeu.

— Foarte bine, răspunse dânsul, ai să poţi fi câtăva vreme fericită şi… n-o să ai nevoie decât de rochii de casă şi de cămăşi de noapte. O să fie mult mai economic. Şi cei doi amanţi se îndreptară către sufragerie; dar protectorul lui Lucien făcu o mişcare ca să oprească frumoasa pereche care se şi opri. „Ţi-am vorbit de slugi, copila mea, îi zise el Estherei, trebuie să ţi le prezint.”

Spaniolul sună de două ori. Cele două femei pe care le numea Europa şi Asia se iviră şi se văzu uşor de unde le vin poreclele.

Asia, care se născuse desigur în insula Java, înfăţişa privirii, spre a o înspăimânta, faţa arămie proprie malaiezilor, platâ ca o scândură şi în care nasul pare că a fost turtit ca de o apăsare brutală. Oasele ciudat aşezate ale fălcilor dădeau părţii de jos a acestui chip o asemănare cu speciile de maimuţe mari. Fruntea, deşi teşită, nu era lipsită de o inteligenţă produs al obişnuinţei cu viclenia. Doi ochişori arzători rămâneau la fel de calmi ca ai tigrului, dar nu te priveau în faţă. Asia părea că se teme să nu sperie lumea. Buzele ei de un vânăt palid lăsau să se întrevadă dinţii orbitor de albi, dar încălecaţi. Expresia generală a acestei figuri de maimuţă era aceea de mişelie. Părul lucios şi unsuros ca şi pielea feţei, mărginea cu două şuviţe negre un batic scump. Urechile deosebit de frumoase, purtau drept podoabă două perle mari cafenii. Scundă, scurtă, îndesată, Asia semăna cu acele plăsmuiri caraghioase şi ciudate pe care îşi îngăduie să le înfăţişeze chinezii prin lanterna magică sau, mai precis, cu acei idoli indieni al căror model pare să nu existe, dar pe care călătorii până la urmă tot îl găsesc. Văzând acest monstru, gătit cu un şorţ alb peste o rochie de lână, pe Esther o trecu un fior.

— Asia! zise spaniolul către femeia care ridică faţa cu o mişcare ce nu poate fi comparată decât cu a câinelui privindu-şi stăpânul. Asia, iată-ţi stăpâna.

Şi o arăta cu degetul pe Esther, care era în halat de casă.

Asia o privi pe zâna aceasta cu o expresie aproape dureroasă; clar în aceeaşi clipă o licărire înăbuşită între genele ei mici şi dese ţâşni ca flăcăruia unui incendiu spre Lucien care, înveşmântat într-un halat splendid, deschis, cu o cămaşă de olandă fină şi un pantalon roşu şi în cap cu un fes mititel din care i se revărsa părul în inele mari blonde, era un chip dumnezeiesc. Duhul Italiei poate născoci povestea unui Othello, duhul Engliterei îl poate pune pe scenă; dar numai natura are dreptul de a fi, printr-o singură privire, mai splendidă şi mai întreagă decât Englitera şi Italia în exprimarea geloziei. Privirea aceea surprinsă de Esther o făcu să-l apuce pe spaniol de braţ şi să-i şi înfigă în carnea lui unghiile, ca o pisică ce se ţine să nu cadă într-o prăpastie căreia nu-i vede fundul. Spaniolul îi spuse atunci trei sau patru cuvinte într-o limbă necunoscută acestui monstru asiatic, care veni, târându-se pe brânci, să îngenunche în faţa Estherei şi să-i sărute picioarele.

— Nu e o bucătăreasă, ci un bucătar care l-ar face să înnebunească de gelozie pe Carême, îi spuse Estherei spaniolul. Asia e în stare să facă orice, în materie de bucătărie. O să-ţi condimenteze o simplă mâncare de fasole de-o să te întrebi dacă n-au coborât îngerii ca să-i pună mirodenii din cer. Are să se ducă în fiecare dimineaţă personal la hale şi are să se bată ca un drac ce este să cumpere tot ce-i trebuie la preţul cel mai potrivit. O să-i descurajeze pe curioşi prin discreţia ei. Deoarece vei trece drept o persoană care a fost în India, Asia va ajuta mult ca să fie crezut acest basm, căci este una dintre acele pariziene care se nasc pentru ca să fie din ţara de unde vor să fie. Dar te sfătuiesc să nu te dai drept străină. Europa, ce părere ai?

Europa alcătuia un contrast total faţă de Asia, căci era cea mai drăguţă subretă pe care şi-ar fi putut-o dori drept parteneră pe scenă Monrose, marele interpret al rolurilor de valeţi; subţirică, părând zăpăcită, cu un botişor de nevăstuică şi cu nasul în vânt, Europa înfăţişa

observatorului o faţă obosită de depravările pariziene, faţa palidă de fată hrănită cu mere crude, lingavă şi uscăţivă, moale şi încăpăţânată. Stând cu un picioruş înainte, cu mâinile în buzunarele şorţului, n-avea astâmpăr nici când rămânea nemişcată, atâta vioiciune era în ea. Cocotă şi figurantă în acelaşi timp, avusese fără îndoială, deşi era tânără, încă de pe atunci multe meserii. Parşivă ca o întreagă închisoare de femei de stradă, se prea poate ca-şi furase părinţii şi scăpase printr-o minune din mâna poliţiei de moravuri. Asia insufla o spaimă mare, dar o ghiceai de-a-ntregul într-o clipă, se trăgea în linie dreaptă din vrăjitoarele antice; pe când Europa îţi insufla o îngrijorare care nu putea decât să crească pe măsură ce te slujeai de dânsa, iar depravarea sa părea că n-are margini; de bună seamă era în stare, cum spune poporul, să fure oul de sub cloşcă.

— Coniţa ar putea fi de la Valenciennes, zise Europa cu un glăscior înţepat, de-acolo sunt şi eu. Conaşul, îi zise ea lui Lucien cu un aer pedant, binevoieşte să ne spună ce nume îi da coniţei?

— Doamna Van Bogseck, răspunse spaniolul, intervertind silabele numelui de familie al Estherei. Coniţa e evreică din Olanda, văduva unui negustor şi bolnavă de o boală de ficat cu care s-a întors din Java. N-are bani prea mulţi… ca să nu aţâţe curiozitatea.

— Doar cât îi trebuie să trăiască, şase mii de franci renta, şi o să ne plângem că ne măsoară banii, zise Europa.

— Exact, răspunse spaniolul, dând din cap. Hoţoaice îndrăcite! strigă el cu glas înfricoşător, prinzând din partea Asiei şi Europei nişte priviri care nu-i plăcură. Ştiţi ce v-am spus: slujiţi o regină, trebuie s-o respectaţi ca pe-o regină, să ascultaţi de ea ca de mine. Nici portarul, nici vecinii, nici chiriaşii, nimeni pe lume nu trebuie să ştie ce se petrece aici. Dacă se trezeşte vreo curiozitate, voi trebuie s-o adormiţi. Iar doamna, adăugă dânsul, punând mâna latră şi păroasă pe braţul Estherei, doamna nu trebuie să

săvârşească nici cea mai mică imprudenţă. Dacă e nevoie, o s-o împiedicaţi, dar... mereu cu respect. Europa, dumneata ai să fii în legătură cu lumea din afară pentru gătelile doamnei şi o să lucrezi la ele, ca să facem economie. În sfârşit, nimeni, nici măcar oamenii cei mai lipsiţi de importanţă nu vor călca în apartamentul ăsta. Voi două trebuie să vă pricepeţi la toate. Frumuşico, îi zise el Estherei, când vei dori să ieşi seara cu trăsura, ai să-i spui Europei; ştie ea de unde să-ţi aducă trăsură şi lachei, căci ai să ai şi un lacheu, de la mine citire, ca şi sclavele astea două.

Esther şi Lucien nu erau în stare să rostească un cuvânt, îl ascultau pe spaniol şi priveau cele două mărgăritare cărora le dădea porunci. Prin ce secret obţinuse atâta supunere şi devotament, cât se citea pe acele două feţe, una atât de răutăcios isteaţă, cealaltă atât de profund crudă? Ghici gândurile Estherei şi ale lui Lucien, care păreau paralizaţi, cum ar fi fost Paul şi Virginie văzând doi şerpi îngrozitori, şi le spuse la ureche, împrumutând glasul său blajin:

— Vă puteţi bizui pe aceste două femei ca pe mine însumi. Nu ţineţi faţă de ele nimic ascuns; asta o să le măgulească. Du-te să serveşti, Asia dragă, îi zise dânsul bucătăresei, iar tu, mititico, mai pune un tacâm, îi zise el Europei. Măcar atâta să facă aceşti doi copii; să-i dea de mâncare lui tăticu'.

Când cele două femei închiseră uşa şi când spaniolul o auzi pe Europa umblând încoace şi încolo, văzându-şi de treabă, îi spuse lui Lucien şi tinerei fete, deschizând mâna-i lată: „În asta le ţin". Cuvânt şi gest care-i făcu să se înfioare.

— Dar de unde le-ai găsit?! exclamă Lucien.

— Ei, la naiba, răspunse Herrera, nu m-am dus să le caut la picioarele tronului! Europa vine din mocirlă şi îi e frică să cadă îndărăt... Când nu veţi fi mulţumiţi de ele, ameninţaţi-le cu *domnul abate* şi-o să vedeţi că tremură ca nişte

şoareci cărora le vorbeşti de pisică. Sunt un îmblânzitor de animale sălbatice, adăugă el zâmbind.

— Îmi pari duhul răului! exclamă graţios Esther, strângându-se lângă Lucien.

— Copila mea, am încercat să te dăruiesc cerului; dar o femeie uşoară, pocăită, va constitui oricând o păcăleală pentru biserică; dacă s-ar găsi vreuna, şi în rai s-ar face curtezană... Ai câştigat ceva: lumea a uitat de dumneata şi că semeni cu o femeie de condiţie, căci unde te-am trimis ai învăţat ceea ce niciodată n-ai fi putut afla în lumea spurcată în care trăiai... Nu-mi datorezi nimic, zise dânsul, văzând că pe faţa Estherei apare o delicioasă expresie de recunoştinţă, pentru el am făcut tot... Şi-l arătă pe Lucien... Eşti femeie uşoară, femeie uşoară vei rămâne şi tot aşa vei muri; căci, în ciuda teoriilor ispititoare ale crescătorilor de animale, pe lumea asta nu poţi deveni decât ceea ce eşti. Omul care vorbea despre protuberanţele craniene[40] avea dreptate. Ai protuberanţa cu darul iubirii.

Spaniolul era, după cum se vede, fatalist, la fel ca Napoleon, Mohamed şi alţi mari oameni politici. Lucru ciudat, aproape toţi oamenii de acţiune cred mai degrabă în fatalitate, după cum cei mai mulţi dintre cugetători cred mai degrabă în pronia cerească.

— Nu ştiu ce sunt, răspunse Esther cu o blândeţe îngerească, dar îl iubesc pe Lucien şi voi muri adorându-l.

— Haideţi la masă, zise răstit spaniolul, şi roagă-te la Dumnezeu să nu se însoare Lucien curând, căci atunci nu l-ai mai revedea.

— Căsătoria lui ar însemna moartea mea, spuse ea.

Dânsa îl lăsă pe falsul preot să treacă spre sufragerie, ca să se poată înălţa în vârfurile picioarelor şi să-i şoptească lui Lucien la ureche, fără să fie observată:

— Vrei tu cu adevărat să rămân sub puterea omului

[40] E vorba de medicul german F. J. Gali (1758—1828) autorul unei teorii pseudostiinţifice – frenologia – conform căreia înclinaţiile *şi* talentele oamenilor se pot cunoaşte prin studierea protuberanţelor craniului.

ăstuia, care le pune pe acele două hiene să mă păzească?

Lucien dădu din cap în semn că da. Sărmana femeie îşi stăpâni mâhnirea şi păru veselă; dar inima îi era groaznic de apăsată. Abia după ce o slujiră credincios şi nestrămutat un an de zile, se obişnui cu aceste două făpturi cumplite, pe care abatele le numea *cei doi câini de pază.*

Purtarea lui Lucien de când se întorsese la Paris era întru totul guvernată de o politică atât de adâncă, încât trebuia să aţâţe şi chiar aţâţa gelozia tuturor vechilor prieteni asupra cărora nu se răzbună altminteri decât făcându-i să turbeze din pricina succeselor sale, a ţinutei fără cusur şi prin felul de a ţine oamenii la distanţă. Autorul *Margaretelor*, acest poet atât de comunicativ şi de expansiv, deveni rece şi rezervat. De Marsay, acest model al tinerimii pariziene, nu avea în cuvânt sau în faptă mai multă cumpătare decât Lucien. Cât despre spirit, scriitorul şi ziaristul şi-l dovediseră dinainte. De Marsay, pe care mulţi îl comparau cu Lucien, declarându-l superior pe poet, avu lipsa de mândrie de a se necăji din pricina asta. Lucien, în mare favoare la oamenii care deţineau în taină puterea, renunţă până într-atâta la orice gând de faima literară, încât rămase indiferent faţă de succesul romanului său, retipărit sub adevăratul titlu, *Arcaşul lui Carol al IX-lea,* şi faţă de zgomotul făcut de cartea sa de sonete intitulate *Margaretele*, vândută de către Dauriat într-o singură săptămână.

— E un succes postum, răspunse el râzând domnişoarei des Touches[41] care îl felicita.

Cumplitul spaniol îşi ţinea cu un braţ de fier făptura pe linia la capătul căreia fanfarele şi foloasele victoriei îl aşteaptă pe omul politic răbdător. Lucien închiriase apartamentul de burlac al lui Beaudenord, pe cheiul Malaquais, pentru a sta aproape de rue Taitbout, iar

[41] Sub acest nume apare în romanele lui Balzac, mai ales în *Béatrix,* un personaj de scriitoare, pentru care autorul *Comediei umane* pare a fi avut drept model pe George Sand.

sfătuitorul său ocupa trei camere în aceeaşi clădire, la etajul patru. Lucien nu mai avea decât un singur cal de călărie şi, pentru cabrioletă, un servitor şi un rândaş. Când nu cina în oraş, cina la Esther. Abatele supraveghea în aşa fel slugile din casa de pe cheiul Malaquais, încât Lucien nu cheltuia cu totul mai mult de zece mii de franci pe an. Zece mii de franci îi erau de ajuns şi Estherei, datorită devotamentului de nestrămutat şi de neînţeles al Europei şi al Asiei. Lucien lua de altminteri cele mai mari precauţii ca să se ducă în rue Taitbout sau să iasă de acolo. Nu venea niciodată decât în birjă şi cu perdelele trase şi intra cu trăsura în curte. Astfel încât, pasiunea sa pentru Esther şi existenţa deliciosului cuib din rue Taitbout, cu desăvârşire necunoscut în lume, nu dăuna cu nimic nici uneia dintre relaţiile sau ţelurile sale. Niciodată nu-i scăpa vreun cuvânt indiscret asupra acestui subiect gingaş. Greşelile săvârşite în privinţa aceasta, când era cu Ceralie, la prima sa şedere la Paris, îl învăţaseră minte. Întâi, viaţa sa dovedi acea rânduială plină de bună-cuviinţă, sub care poţi ascunde multe taine: rămânea prin saloane în fiecare seară până la ora unu noaptea; putea fi găsit la el acasă de la ora zece la unu după-amiază; pe urma se ducea să se plimbe în Bois de Boulogne şi făcea vizite până la ora cinci. Rareori putea fi văzut umblând pe jos, şi astfel se ferea de vechile cunoştinţe. Când îl saluta vreun ziarist sau vreunul dintre foştii săi camarazi, răspundea de la început cu o înclinare din cap, îndeajuns de politicoasă ca să nu se poată supăra cineva, dar din care reieşea un dispreţ adânc ce înăbuşea familiaritatea franceză. În felul acesta se descotorosi în curând de oamenii pe care ar fi fost fericit să nu-i fi cunoscut niciodată. O ură veche îl împiedica să se mai ducă pe la doamna d’Espard, care de mai multe ori voise să-l primească în vizită; dacă o întâlnea la ducesa de Maufrigneuse, sau la domnişoara des Touches, la contesa de Montcornet, sau într-altă parte, se purta faţă de dânsa cu o politeţe aleasă. Această ură, care era la fel de mare şi

din partea doamnei d’Espard, îl silea pe Lucien să fie prudent, căci vom vedea cum o aţâţase iarăşi, îngăduindu-şi o răzbunare care de altfel îi atrăsese o aspră mustrare din partea abatelui.

— Încă nu eşti destul de puternic ca să te răzbuni pe cineva, oricine ar fi, îi spusese spaniolul. Când eşti pe drum, sub un soare arzător, nu te opreşti să culegi o floare, oricât ar fi de frumoasă…

Lucien avea în faţa sa prea mult viitor şi în sine însuşi prea multă superioritate adevărată, pentru ca tinerii, pe care întoarcerea sa la Paris şi succesul său de neînţeles îi jignea sau îi umbrea, să nu fie încântaţi de posibilitatea de a-i juca o festă. Lucien, care ştia că are mulţi duşmani, cunoştea relele intenţii ale prietenilor săi. De altminteri, abatele îşi punea în gardă de minune fiul adoptiv împotriva primejdiilor lumii bune, împotriva imprudenţelor atât de fatale unui tânăr. În fiecare seară, Lucien trebuia să-i povestească şi-i povestea abatelui cele mai mici întâmplări ale zilei. Datorită sfaturilor mentorului său, dejuca cea mai isteaţă curiozitate, aceea a lumii bune. Păzit de o seriozitate de englez, fortificat cu bastioanele pe care le clădeşte circumspecţia diplomaţilor, nu lăsa nimănui dreptul sau prilejul de a-şi vârî nasul în treburile lui. Faţa-i tânără şi frumoasă ajunsese să fie în lume impasibilă ca faţa unei prinţese care asistă la o ceremonie.

Pe la mijlocul anului 1829, începu să se vorbească despre căsătoria lui cu fiica cea mai mare a ducesei de Grandlieu, care pe atunci n-avea mai puţin de patru fete de măritat. Nimeni nu se îndoia că regele va face în legătură cu această înrudire favoarea de a-i acorda lui Lucien titlul de marchiz. Căsătoria aceasta avea să hotărască succesul lui Lucien în politică, urmând a fi probabil numit ministru pe lângă o curte princiară din Germania. Mai ales în ultimii trei ani, viaţa lui Lucien fusese de-o cuminţenie căreia nimeni nu-i putea găsi cusur; de aceea de Marsay spusese despre dânsul această vorbă stranie: „Băiatul ăsta trebuie să aibă

îndărătul lui pe cineva foarte tare!”

În felul acesta, Lucien aproape că devenise un personaj. Pasiunea lui pentru Esther îi ajutase foarte mult să-şi joace rolul de om serios. O obişnuinţă din acestea îi apără pe ambiţioşi de multe prostii; şi, neţinând la nicio femeie, nu se mai lasă furaţi de reacţiunea trupului asupra sufletului. Cât despre fericirea de care se bucura Lucien, ea nu era altceva decât realizarea viselor de poet fără o lescaie, nemâncat, într-o mansardă. Esther, idealul curtezanei îndrăgostite, deşi i-o amintea lui Lucien pe Coralie, actriţa cu care trăise vreme de un an, o eclipsa cu desăvârşire. Toate femeile îndrăgostite şi devotate născocesc sihăstria, viaţa incognito, existenţa de perle în fundul mării; dar la cele mai multe e vorba mai degrabă de o dovadă de iubire pe care visează s-o dea şi pe care n-o dau; în schimb Esther, care se afla în fiece clipă ca şi într-a doua zi după prima ei fericire, trăind la tot ceasul sub cea dintâi privire de flacără a lui Lucien, nu avu în patru ani nici măcar o trăsătură de curiozitate. Mintea şi-o folosea în întregime ca să rămână în limitele programului prescris de mâna fatală a falsului abate. Mai mult decât atât! în mijlocul celor mai îmbătătoare desfătări, nu abuză de puterea fără margini pe care i-o dau unei femei iubite dorinţele mereu reînnoite ale iubitului, ca să-l descoase pe Lucien cu privire la Herrera, care de altminteri, încă o mai îngrozea. Nu îndrăznea să se gândească la dânsul. Binefacerile înţelepciunii acestui ins de neînţeles, căruia Esther îi datora şi hatârul de a fi fost fată de pension, şi manierele de femeie de lume, şi renaşterea sa, îi păreau bietei fiinţe nişte ispite ale iadului.

— O să le plătesc eu pe toate astea într-o zi, îşi zicea dânsa cu spaimă.

În toate nopţile frumoase ieşea într-o trăsură de închiriat. Se ducea, cu o repeziciune fără îndoială poruncită de abate, într-una dintre acele frumoase păduri ce înconjoară Parisul, Boulogne, Vincennes, Romainville sau Ville-d’Avray, adesea cu Lucien, uneori însă singură cu Europa. Se plimba prin

pădure fără să-i fie teamă, căci o însoţea, când nu era Lucien, un valet solid, îmbrăcat ca valeţii cei mai eleganţi, înarmat cu un cuţit de vânătoare adevărat şi al cărui chip ca şi musculatură vădeau un atlet cumplit. Acest al doilea paznic era înarmat, după moda englezească, cu un baston din acelea care se numesc „baston de lungime”, cunoscut de practicanţii scrimei cu bastonul şi cu care dânşii pot face faţă fără frică mai multor atacatori. Potrivit unui ordin al abatelui, Esther nu-i adresă niciodată vreun cuvânt valetului. Când doamna voia să se întoarcă, Europa striga; valetul îl fluiera pe vizitiul care se afla întotdeauna la o distanţă potrivită. Când Lucien se plimba cu Esther, Europa şi valetul rămâneau la o sută de paşi de dânşii ca doi dintre acei paji diavoleşti despre care vorbesc cele O *mie şi una de nopţi* şi pe care un vrăjitor îi dă protejaţilor săi.

Parizienii, şi mai ales parizienele, nu cunosc farmecul unei plimbări în mijloc de pădure când noaptea e frumoasă. Tăcerea, razele lunii, singurătatea sunt liniştitoare ca o baie. De obicei Esther pleca la ora zece, se plimba de la miezul nopţii până la ora unu şi se întorcea acasă la ora două jumătate. La ea nu se lumina niciodată de ziuă înainte de ora unsprezece. Făcea o baie, se îndeletnicea apoi cu toaleta aceea amănunţită pe care cele mai multe femei din Paris n-o cunosc, fiindcă cere prea multă vreme, şi nu e practicată decât de către mondene, cocote sau cucoane mari, căci acestea toate dispun de ziua întreagă. Nu era gata decât când sosea Lucien, şi se dăruia privirii lui ca o floare proaspăt deschisă. N-avea alta grijă decât fericirea poetului. Era a lui ca un obiect, adică îi laşa libertatea cea mai deplină. Nu arunca niciodată o privire dincolo de sfera pe care o umplea cu razele sale; aşa o şi învăţase abatele, căci în planurile acestui adânc sforar era prevăzut ca Lucien să aibă succes şi la alte femei. Fericirea n-are istorie, şi povestitorii din toate ţările au înţeles atât de bine aceasta, încât cuvintele: „Şi au fost fericiţi!” încheie toate poveştile de dragoste. Astfel că nici noi nu putem decât să explicăm

prin ce mijloace exista această fericire cu adevărat fantastică în mijlocul Parisului. Era fericirea în forma ei cea mai frumoasă, un poem, o simfonie de patru ani! Toate femeile vor zice: „E mult!” Nici Esther, nici Lucien nu ziseseră: „E prea mult!” în sfârşit formula: „Şi au fost fericiţi!” fu pentru ei şi mai precisă decât în basmele cu zâne, căci, putem adăuga „n-au avut copii”. Astfel încât Lucien putea să cocheteze în saloane, să dea curs unui capriciu de poet sau, să le spunem pe nume, obligaţiilor situaţiei sale. În perioada în care urca încet, făcu în secret servicii oamenilor politici ajutându-i în lucrările lor. În privinţa aceasta, păstra o mare discreţie. Frecventa asiduu salonul doamnei de Serisy, cu care era, după cât se spunea prin saloane, în relaţii mai mult decât bune. Doamna de Serisy îl luase pe Lucien ducesei de Maufrigneuse, iar despre aceasta din urma se spunea că n-o mai interesează, una dintre formulele prin care femeile se răzbună pe o fericire invidiată. Lucien era, ca să ne exprimăm aşa, în miezul cercurilor bisericeşti de la curte şi prieten intim al câtorva doamne ce aveau relaţii strânse cu arhiepiscopul Parisului. Modest şi discret, aştepta răbdător. Dar cuvintele lui de Marsay, care se căsătorise în vremea aceea şi o făcea pe nevastă-sa să ducă viaţa dusă de Esther, cuprindeau mai, mult decât o simplă remarcă. Totuşi, existau primejdii subpământene în situaţia lui Lucien, care se vor vedea în cele ce urmează.

În aceste împrejurări, într-o frumoasa noapte din luna august, baronul de Nucingen se întorcea la Paris de la moşia unui bancher străin stabilit în Franţa, la care cinase. Moşia aceasta este la opt leghe de Paris, în mijlocul ţinutului Brie. Dar fiindcă vizitiul baronului se lăudase că-l duce până acolo pe stăpânu-său şi-l aduce îndărăt fără să schimbe caii, acuma îşi îngăduia să mâie încet, după căderea nopţii. Când intrară în pădurea Vincennes, iată în ce stare se aflau caii, slugile şi stăpânul. Adăpat din belşug la bucătăriile strălucitului autocrat al bursei, vizitiul, beat

mort, dormea pe capră, cu hăţurile în mâini, încât trecătorii puteau crede că mână trăsura. Lacheul, aşezat îndărătul trăsurii, sforăia ca o sfârlează din Germania, ţară a figurinelor de lemn sculptate şi a sfârlezelor. Baronul voia să gândească; dar încă de la podul de la Gournay, dulcea picoteală a digestiei îi închisese ochii. Simţind hăţurile moi, caii înţeleseră în ce stare se află vizitiul; auziră sforăitul de contrabas al lacheului, ce stătea de santinelă la spate, se simţiră stăpâni şi profitară de acest sfert de ceas de libertate ca să umble cum le venea. Ca nişte sclavi inteligenţi ce erau, le dădură hoţilor prilejul de a-l buzunări pe unul dintre cei mai bogaţi capitalişti din Franţa, cel mai iscusit dintre cei ce au sfârşit prin a li numiţi, cu un cuvânt energic, rechini. În sfârşit, ajunşi stăpâni şi atraşi de curiozitatea aceea pe care oricine o poate observa la animalele domestice, se opriră la o răscruce oarecare, în faţa altor cai, pe care fără îndoială i-au întrebat în limba cailor: „Ai cui sunteţi?” „Ce tăceţi?” „Vă merge bine?” Când caleaşca se opri din mers, baronul aţipit se trezi: întâi i se păru că n-a ieşit din parcul confratelui său; apoi fu luat pe neaşteptate de o vedenie cerească, ce-l găsi lipsit de arma sa obişnuită: calculul. Era un clar de lună atât de splendid, încât ai fi putut citi orice, chiar şi un ziar de seară. În tăcerea pădurii, la lumina aceea limpede, baronul zări o femeie singură care, urcându-se într-o trăsură de închiriat, se uită la priveliştea neobişnuită a caleştii adormite. La vederea acelui înger, baronul de Nucingen se simţi ca străbătut de o lumină lăuntrică. Văzându-l că o admiră, tânăra îşi trase voalul peste faţă cu o mişcare de spaimă. Şi valetul scoase un strigăt aspru al cărui înţeles fu bine priceput de către vizitiu, căci trăsura zbură ca o săgeată. Bătrânul bancher resimţi o emoţie cumplită; sângele care i se urca de la picioare îi revărsa jăratec în creier; capul trimitea focul către inimă; gâtlejul i se înfundă. Nefericitul se temu că-l trăsneşte o indigestie şi, în ciuda acestei temeri capitale, se ridică în picioare.

— La galop *blezdemad pleg atormit*, strigă dânsul. O *zută de vranci tacă asungi tin urmă drăzura aceea*.

La cuvintele *o sută de franci*, vizitiul se trezi, lacheul dindărăt le auzi fără îndoială prin somn, baronul îşi repetă porunca, vizitiul mână caii într-un galop turbat şi izbuti să ajungă la bariera tronului o trăsură aproape la fel ca aceea în care Nucingen o văzuse pe divina necunoscută, dar în care se lăfăia vânzătorul-şef din vreun magazin mare cu o *femeie distinsă* din rue Vivienne. Această confuzie îl zdrobi pe baron.

— *Tacă l-ai vi adus pe Şorş* (a se pronunţa Georges), *în logul dău*, *fită îngălţadă*, *ar vi jdiut să căseascâ vemeea ageea,* îi zise dânsul slugii în timp ce împiegaţii de la accize controlau trăsura.

— Ei, domnule baron, cred că-l avea pe dracu' îndărătul trăsurii lor, în chip de valet, şi mi-a înlocuit trăsura lui cu asta.

— *Tracul nu exizdă,* zise baronul.

Baronul de Nucingen mărturisea pe vremea aceea şaizeci de ani. Ajunsese totalmente indiferent faţă de femei şi deci cu atât mai mult faţă de a sa. Se lăuda că nu cunoscuse niciodată iubirea care te îndeamnă să faci prostii. Se socotea norocos că a isprăvit cu femeile, despre care spunea fără jenă că cea mai îngerească nu face cât costă, chiar când se dăruieşte gratis. Era socotit atât de blazat, încât nu mai cumpăra cu câte două-trei mii de franci pe lună plăcerea de a fi înşelat. Din loja de la Operă ochii săi reci cercetau cu linişte corpul de balet. Nicio ocheadă nu ţâşnea spre capitalist din acel roi primejdios de bătrâne fetiţe şi de tinere bătrâne, elita plăcerilor pariziene. Iubirea firească, iubirea de recuzită, iubirea din vanitate, iubirea din bună-cuviinţă, iubirea din înclinaţie, iubirea decentă şi conjugală, iubirea excentrică, baronul le cumpărase pe toate şi le cunoscuse pe toate, afară de iubirea adevărată.

Iubirea aceasta se năpustise asupra lui ca un vultur

asupra prăzii, aşa cum se năpustise asupra lui Gentz[42], confidentul Alteţei Sale prinţul de Metternich. Se ştie nebuniile pe care acest diplomat bătrân le-a făcut pentru Fanny Elsler, ale cărei repetiţii îl preocupau mai mult decât problemele politicii europene. Femeia care cutremurase casa de bani numită Nucingen îi apăruse ca una dintr-acele femei ce sunt unice în generaţia lor. Nu e sigur că amanta lui Tiţian, Monna Lisa lui Leonardo da Vinci sau Fornarina lui Rafael au fost la fel de frumoase ca sublima Esther, în care ochiul cel mai iscusit al celui mai pătrunzător parizian n-ar fi putut recunoaşte nici cea mai mică urmă amintitoare de fostă curtezană. De altminteri, baronul fusese ameţit de înfăţişarea de femeie nobilă şi dintr-o casă mare pe care Esther, iubită, înconjurată de lux, eleganţă şi dragoste, o avea în gradul cel mai înalt. Iubirea împărtăşită este mirul regal al femeilor, ele devin atunci cu toatele mândre, ca nişte împărătese. Baronul se duse opt nopţi la rând în pădurea Vincennes, pe urmă în pădurea Boulogne, pe urmă în pădurea Ville-d'Avray, pe urmă în pădurea de la Meu don, într-un cuvânt prin toate împrejurimile Parisului, dar nu o mai putu întâlni pe Esther. Această sublimă faţă de evreică, pe care dânsul o descria ca fiind o *vigura tin Piplie*, îi apărea mereu în faţa ochilor.

Când se încheiară două săptămâni, pierdu pofta de mâncare. Delphine de Nucingen şi fiica ei, Augusta, pe care baroana începea s-o arate în lume, nu observară numaidecât schimbările prin care trecea baronul. Mama şi fiica nu-l vedeau pe domnul de Nucingen decât dimineaţa la dejun şi seara la cină, când cinau cu toţii acasă, ceea ce nu se întâmpla decât în zilele când Delphine avea musafiri. Dar după două luni, apucat de nişte friguri de nerăbdare şi în prada unei stări asemănătoare cu aceea pe care ţi-o dă dorul, baronul, uimit de constatarea că milioanele nu-l ajută la nimic, slăbi şi păru atât de grav atins, încât Delphine

[42] Ludwig de Gentz (1764–1832), publicist şi pamfletar prusac, a fost secrerarul tuturor congreselor Sfintei Alianţe.

speră în taină că va deveni văduvă.

Începu să-l plângă cu destulă prefăcătorie şi îi interzise fiică-sii să mai iasă din casă. Îl plictisi cu întrebări pe soţul ei; dânsul răspunse ca un englez atins de spleen, adică aproape deloc. Delphine de Nucingen oferea un dineu elegant în fiecare duminică. Îşi alesese duminica pentru recepţii, după ce observase că în lumea mare nimeni nu se duce la spectacole şi ca în ziua aceasta era îndeobşte nefolosită. Năvala clasei negustoreşti sau burgheze face duminica la fel de nătângă la Paris pe cât e de plicticoasă la Londra. Baroana îl pofti deci la dineu pe vestitul Desplein ca să-l poată consulta pe bolnav în ciuda împotrivirii lui, căci Nucingen susţinea că e perfect sănătos. Keller, Rastignac, de Marsay, du Tillet, toţi prietenii casei îi dădură baroanei să înţeleagă că un om ca Nucingen n-are voie să moară prin surprindere; afacerile sale uriaşe cereau să se ia precauţii, trebuia neapărat să se ştie în ce stare este. Astfel ca domnii aceştia fura poftiţi la cină, şi de asemenea contele de Gondreville, socrul lui François Keller, apoi cavalerul d’Espard, des Lupeaulx, doctorul Bianchon, elevul cel în îi iubit al lui Desplein, Beaudenor şi soţia, contele şi contesa de Montcornet, Blondet, domnişoara des Touches şi Conti; şi în sfârşit Lucien de Rubempré, faţă de care Rastignac avea de cinci ani cea mai caldă prietenie, dar *din ordin*, cum se spune în stilul afişelor.

— De ăsta n-o să scăpăm uşor, îi zise Blondet lui Rastignac, când îl văzu intrând în salon pe Lucien, mai frumos ca niciodată şi îmbrăcat cu o eleganţa fermecătoare.

— E bine să-i devii prieten, căci e de temut, zise Rastignac.

— El? întrebă de Marsay. Nu mă tem decât de cei care au o situaţie clară. Iar a lui e mai degrabă inatacată decât inatacabilă! Mă rog, din ce trăieşte? De unde i se trage averea? Sunt sigur că are datorii de vreo şaizeci de mii de franci.

— A găsit într-un preot spaniol un protector foarte bogat, care ţine la el, răspunse Rastignac.

— Se căsătoreşte cu cea mai mare dintre domnişoarele de Grandlieu, observă domnişoara des Touches.

— Da, zise cavalerul d’Espard, dar i s-a cerut să cumpere o moşie cu un venit de treizeci de mii de franci, ca să garanteze averea pe care va trebui s-o asigure viitoarei sale soţii, şi pentru asta îi trebuie un milion, ceea ce nu creşte în buzunarul nici unui spaniol.

— E cam scump, căci Clotilde e tare urâţică, zise baroana.

Doamna de Nucingen luase obiceiul de a o numi pe domnişoara de Grandlieu cu numele cel mic, ca şi cum ea, născută Goriot, ar fi frecventat asemenea cercuri.

— Nu, răspunse du Tillet, pentru unii ca noi o fiică de ducesă nu e niciodată urâtă, mai ales când îţi aduce ca zestre titlul de marchiză şi un post în diplomaţie. Dar cea mai mare piedică în calea acestei căsătorii este dragostea nesăbuită a doamnei de Sérisy pentru Lucien; desigur că ea îi dă mulţi bani.

— Atunci nu mă mai mir că Lucien e atât de sumbru; căci fără doar şi poate doamna de Sérisy n-o să-i dea un milion ca să-l însoare cu domnişoara de Grandlieu. De bună seamă nici nu ştie cum să iasă din încurcătură, continuă de Marsay.

— Da, dar domnişoara de Grandlieu îl adoră, spuse contesa de Montcornet şi, cu ajutorul ei, va avea poate condiţii mai bune.

— Ce-o să poată face cu soră-sa şi cu cumnatu-său din Angoulême? întrebă cavalerul d’Espard.

— Soră-sa e bogată, răspunse Rastignac, şi la ora asta se cheamă doamna Séchard de Marsac.

— Chiar dacă există greutăţi, e un băiat tare frumos, zise Bianchon ridicându-se să-l salute pe Lucien.

De Marsay se înclină rece, după ce Lucien se înclinase cel dintâi în faţa lui. Înainte de cină, Desplein şi Bianchon care,

luându-l în glumă pe baronul de Nucingen, îl examinau, îşi dădură seama că boala era numai şi numai psihică. Dar nimeni nu putu să ghicească de unde venea, căci nimănui nu i se părea cu putinţă să-l vadă îndrăgostit pe rafinatul om de bursă. Când Bianchon, care nu mai găsea altă explicaţie pentru starea patologică a bancherului decât dragostea, îi spuse ceva despre asta Delphinei de Nucingen, dânsa zâmbi ca o femeie care de multă vreme ştia cum stau lucrurile cu soţul ei. După cina, însă, când toată lumea ieşea în grădină, prietenii casei îl asediară pe bancher şi ţinură să lămurească această situaţie neobişnuită, mai cu seamă după ce îl auziră pe Bianchon susţinând că Nucingen trebuie să fie îndrăgostit.

— Află baroane, zise de Marsay, că ai slăbit rău! Şi eşti bănuit că violezi legile naturii financiare.

— *Nigiodată,* zise baronul.

— Ba da, ba da, răspunse de Marsay. Lumea are cutezanţa să pretindă că eşti îndrăgostit.

— *Athefărat,* răspunse jalnic Nucingen. *Zuspin tupă cefa necunoscut.*

— Îndrăgostit, dumneata?... Eşti un încrezut! zise cavalerul d'Espard.

— *Îndrăkosthit la fârsta mea*, *ştiu foarte pine khă e voarte kharaghioz: thar ge ză vac? Acestha e vaptul!*

— De o femeie din lumea bună? întrebă Lucien.

— Evident, zise de Marsay, baronul nu poate slăbi în aşa hal decât dintr-o dragoste fără speranţă, altminteri are cu ce cumpăra toate femeile care vor sau pot să se vândă.

— *Nu o khunosc,* răspunse baronul. *Ji phot să fă zbun, vindkha matam te Nişingen esthe în zalon. Până agum, n-am jdiut ce înzeamnă amora. Amora*?... *cred că înzeamnă ză zlăbejdi.*

— Unde-ai întâlnit-o pe juna nevinovată? întrebă Rastignac.

— *În drazură*, *la miezul nopte, la pădure Fhizennes.*

— Cum arată? zise de Marsay.

— Un şabo de cază alpă, *rochie roza, o ejarbă alpă, foal alp... o vigura cu adhefărat piplică! Oki te foky un ten de oriendală.*

— Era un vis! zise Lucien zâmbind.

— Adefărat, thormeam ca... khăci mă îndorceam dhela mază dhela mojia dhe amig...

— Era singură? întrebă du Tillet, întrerupându-l pe rechin.

— Dha, zise baronul pe un ton plângător. *Avară te un faled în thosul drăzurii şi o khameristă.*

— Lucien pare s-o cunoască, exclamă Rastignac, surprinzând un zâmbet al amantului Estherei.

— Cine nu cunoaşte femeile care sunt în stare să iasă la miezul nopţii să-i ţie calea lui Nucingen, zise Lucien învârtindu-se pe călcâie.

— Mă rog, nu poate fi o femeie care circulă în societate, zise cavalerul d'Espard, căci baronul ar fi recunoscut livreaua valetului.

— N-am ţezud-o nikăeri, răspunse baronul, *şi de badruzeci te sile am bus boliţia s-o gaute*, *şi n-o khăseşte.*

— Mai bine să te coste câteva sute de mii de franci decât să te coste viaţa şi la vârsta dumitale o pasiune fără obiect e primejdioasă.

— Dha, îi răspunse Nucingen lui Desplein, *ce maning nu me khrăneşte, aerul esthe otrăvid. Me dug la pădure Finzennes să ved lokhul unde am vezut pe ea!... Aja trăesc! N-am potut ză mă ocub dhe ultima împrumut de stat. M-am pazat pe gonfraţi care au avut milă de mine. Aj tha un milion ca z-o gunozg pe femei acesta, tot aş avea câştig*, *căci tin khauza ei nu me mai duc la Bursă... Îndrebaţi pe ti Dilet.*

— Da, răspunse du Tillet. S-a săturat de afaceri, e schimbat, a intrat în anul morţii.

— În anul amore, răspunse Nucingen. *Bentru mine tot un trac!*

Naivitatea bătrânului care nu mai era rechin, şi care pentru întâia dată în viaţa sa zărise ceva mai sfânt şi mai

sfinţit decât aurul, emoţionă această societate de oameni blazaţi; unii dintre ei îşi surâseră, ceilalţi îl priviră pe Nucingen cu o expresie care spunea: „Un om atât de tare ajuns în halul acesta!”... Apoi fiecare se întoarse în salon, discutând despre acest eveniment, căci era un eveniment în stare să trezească mare senzaţie. Doamna de Nucingen începu să râdă când Lucien îi destăinui secretul bancherului; dar, auzind-o pe soţia lui că râde de el, baronul o luă de braţ şi o duse în pervazul unei ferestre:

— *Matam*, îi spuse dânsul în şoaptă, *am zis la tumneata freodată un kuvânt te klumă tespre baziunile matal? Athunci pentru ce klumiţi the ale mele? O zoţia pună ar aşuta un soţ să iaza din inkhurkhătura vără a se râde te tânsul ca tumneata...*

După descrierea făcută de bătrânul bancher, Lucien o recunoscuse pe Esther şi-i scăpă un zâmbet. Foarte necăjit că-i fusese observat zâmbetul, profită de clipa când se serveau cafelele şi când lumea vorbea, spre a se face nevăzut.

— Unde-a dispărut domnul de Rubempré? întrebă baroana de Nucingen.

— E credincios devizei de pe blazon: *Quid me continebit?* răspunse Rastignac.

— Ceea ce înseamnă la alegere fie: cine mă poate ţine să nu plec? sau: sunt de neîmblânzit, răspunse de Marsay.

— În momentul când domnul baron vorbea de necunoscuta sa, a lăsat să-i scape un zâmbet care mă face să cred că o cunoaşte, zise cu nevinovăţie Horace Bianchon, fără să bănuiască pericolul unei observaţii atât de fireşti.

„Pine!” îşi zise în sinea lui rechinul. Ca toţi bolnavii fără leac, baronul primea orice i se părea a aduce nădejdi şi îşi tăgădui că-l va pune sub urmărire pe Lucien, şi anume cu alţi agenţi decât ai lui Louchard, cel mai iscusit, guard comercial din Paris, căruia i se adresase de cincisprezece zile.

Înainte de a merge la Esther, Lucien trebuia să se ducă la palatul Grandlieu, să petreacă acolo cele două ore care o tăceau pe domnişoara Clotilde-Frédérique de Grandlieu cea mai fericiră fată din cartierul Saint-Germain. Prudenţa ce caracteriza purtarea tânărului ambiţios îl sfătui să-i comunice de îndată lui Carlos Herrera efectul pe care-l avusese zâmbetul smuls lui de portretul zugrăvit de baronul de Nucingen. Iubirea baronului pentru Esther şi ideea lui de a pune poliţia pe urmele necunoscutei erau de altfel împrejurări destul de importante şi trebuiau comunicate omului ce căutase sub reverendă adăpostul salvator pe care odinioară cei fără de lege îl aflau în biserică. Şi, de altminteri, din rue Saint-Lazare, unde locuia în momentul acela bancherul, în rue Saint-Dominique, unde se afla palatul ducilor de Grandlieu, drumul lui Lucien ducea prin faţa locuinţei sale de pe cheiul Malaquais. Lucien îl găsi pe abate fumându-şi cărticica de rugăciuni, adică trăgând o pipă înainte de culcare. Omul acesta, mai mult straniu decât străin, renunţase până la urmă la ţigările de foi spaniole pe care le găsea prea slabe.

— Lucrul devine serios, răspunse abatele după ce Lucien îi povestise totul. Baronul, care se slujeşte de Louchard ca s-o caute pe mititică, o să aibă destulă minte să pună un agent pe urmele tale şi s-ar afla totul. Abia îmi vor ajunge noaptea şi dimineaţa să pregătesc cărţile pentru partida pe care o s-o joc cu baronul ăsta; întâi de toate trebuie să-l conving că poliţia n-are nicio putere. Când rechinul nu va mai avea nicio speranţă să-şi găsească prada, mă însărcinez eu să i-o vând la preţul pe care-l valorează pentru el această pradă aleasă…

— S-o vinzi pe Esther! exclamă Lucien a cărui prima reacţie era totdeauna frumoasă.

— Ce, uiţi în ce situaţie suntem! exclamă abatele.

Lucien plecă fruntea.

— Banii s-au isprăvit, continuă falsul preot, şi trebuie să plătim datorii de şaizeci de mii de franci. Dacă vrei s-o iei

pe Clotilde de Grandlieu, trebuie să cumperi o moşie de un milion, ca să asiguri dota pocitei. Ei, află că Esther e o pradă după care o să-l fac pe rechin să gonească până o lăsa fulgi de-un milion. Treaba mea...

— Esther n-o să accepte niciodată...

— Treaba mea.

— Are să moară din asta.

— Treaba pompelor funebre. Şi apoi?! exclamă sălbaticul ins tăind jelaniile lui Lucien prin atitudinea pe care o luă. Câţi generali au murit în floarea vârstei pentru împăratul Napoleon, îl întrebă el, după o clipă de tăcere, pe Lucien. Femei se găsesc întotdeauna. În 1821, în ochii tăi Coralie n-avea pereche pe lume, şi totuşi ai găsit-o pe Esther. După asta o să urmeze... cine ştie?... Frumoasa necunoscută! Iată, pe cea mai frumoasă dintre toate femeile ai s-o cauţi în capitala unde ginerele ducelui de Grandlieu va fi ministru şi reprezentant al regelui Franţei... Şi pe urmă, ia spune, copil lipsit de minte, parcă Esther o să moară din asta? Apoi, în sfârşit, soţul domnişoarei de Grandlieu poate foarte bine rămâne încurcat cu Esther. De altminteri, las' pe mine, n-o să ai bătaia de cap să te gândeşti la toate: asta-i treaba mea. Numai că o să te lipseşti de Esther o săptămână, două, deşi vei continua să te duci în rue Taitbout. Haide, du-te să ciripeşti cu Grandlieu a ta, pe scândura ta de salvare, şi joacă-ţi bine rolul, strecoară-i Clotildei scrisoarea înflăcărată pe care ai scris-o azi dimineaţă şi adu-mi alta fierbinte înapoi. Această fată se răzbună de toate lipsurile ei scriind: asta-mi convine! Ai s-o găseşti după aceea pe Esther cam mâhnită, dar spune-i să se supună. E în joc masca noastră de virtute, mantia noastră de cinste, paravanul îndărătul căruia cei mari îşi ascund toate nemerniciile... E în joc frumosul meu *eu,* tu, care nu trebuie să fii niciodată bănuit. Întâmplarea ne-a slujit mai bine decât gândul meu care de două luni funcţiona în gol.

Zvârlind aceste cuvinte cumplite unul câte unul, ca nişte focuri de pistol, falsul abate se îmbrăca şi se pregătea să

plece.

— Se vede pe faţa ta că te bucuri! Niciodată n-ai iubit-o pe biata Esther şi eşti încântat că a sosit clipa să te descotoroseşti de ea.

— Nicio clipă n-ai încetat s-o iubeşti, nu-i aşa? Ei, eu o detest şi n-am încetat s-o detest. Dar nu m-am purtat totdeauna ca şi cum aş ţine sincer la cocota asta, eu care, prin Asia, îi ţineam viaţa în mâna mea? Două-trei ciuperci veninoase într-o mâncare şi s-ar fi zis cu ea... Şi, totuşi domnişoara Esther trăieşte, e fericită!... Şi ştii de ce? Fiindcă o iubeşti! Nu fi copil. S-au încheiat patru ani de când aşteptăm o întâmplare pentru sau împotriva noastră. Ei, ca să curăţăm zarzavatul pe care ni-l aruncă astăzi soarta, trebuie să dăm dovada de ceva mai mult decât talent; în aruncătura asta de zaruri e şi bine şi rău ca în totul pe lume. Ştii la ce mă gândeam în clipa când ai intrat?

— Nu.

— Să ajung, aici ca şi la Barcelona, moştenitorul unei bătrâne bisericoase, cu ajutorul Asiei...

— Un omor?

— Numai ieşirea asta îmi mai rămânea, ca să asigur fericirea ta. Creditorii se agită. În clipa când încep să te urmărească portăreii şi eşti dat afară din palatul Grandlieu, ce mai rămâne din tine? Ar sosi scadenţa diavolului.

Falsul preot schiţă cu un gest sinuciderea unui om care se azvârle în apă, apoi fixă asupra lui Lucien o privire din acelea aţintite şi pătrunzătoare care fac să răzbată voinţa oamenilor puternici în sufletul celor slabi. Această privire fascinatoare, care avu drept urmare slăbirea oricărei împotriviri, trăda între Lucien şi falsul abate nu numai secrete de viaţă şi de moarte, dar şi nişte simţăminte mai presus de simţămintele obişnuite, pe cât era omul acesta mai presus de netrebnicia situaţiei sale.

Silit să trăiască în afara lumii în care legea îl oprea pe veci de-a se mai întoarce, sleit de viţiu şi de furioase, cumplite împotriviri, dar înzestrat cu o putere sufletească

ce-l măcina, acest ins josnic şi mare, necunoscut şi celebru, mistuit îndeosebi de o febră de viaţă, renăştea în elegantul trup al lui Lucien al cărui suflet devenise al său. Era reprezentat în viaţa socială de către poet, căruia îi insufla tăria şi voinţa lui de fier. Pentru dânsul Lucien era mai mult decât un fiu, mai mult decât o femeie, decât o familie, mai mult decât viaţa, era răzbunarea sa; de aceea, dat fiind că sufletele tari sunt mai legate de un sentiment decât de viaţă, şi-l apropiase pe Lucien prin legături de nedesfăcut.

După ce-i cumpărase lui Lucien viaţa, în clipa când acest poet deznădăjduit se îndrepta spre sinucidere, îi propusese unul dintre acele tratate infernale pe care nu le vedem decât în romane, dar a căror cumplită posibilitate a fost adesea demonstrată în faţa Curţii cu juri, cu prilejul unor vestite drame judiciare. Răsfăţându-l pe Lucien cu toate bucuriile vieţii pariziene, dovedindu-i că încă îşi mai putea crea un viitor frumos, făcuse din el o unealtă. De altminteri, nicio jertfă nu-i părea prea mare pentru omul acela ciudat, de îndată ce era vorba de al doilea eu al său. Deşi atât de puternic, era atât de slab faţă de capriciile făpturii sale, încât până la urmă îi încredinţase secretele. A fost poate şi această complicitate pur morală încă o legătură între dânşii? începând din ziua când fusese răpită Torpila, Lucien ştia pe ce îngrozitoare temelii stă fericirea lui.

Acea reverendă de preot spaniol îl ascundea pe Jacques Collin, unul dintre celebrităţile ocnei şi care cu zece ani înainte trăia sub numele burghez de Vautrin în casa Vauquer, unde Rastignac şi Bianchon se aflau în pensiune. Jacques Collin, zis Înşală-Moartea, abia închis în penitenciarul de la Rocheford, evada şi folosi exemplul dat de faimosul conte de Sainte-Hélène[43], dar schimbând tot

[43] Pierre Coignard (1779–1831), aventurier celebru, a reuşit, la ieşirea din ocnă, să intre şi să avanseze în armatele lui Napoleon, iar apoi, căsătorindu-se cu amanta unui emigrant, contele de Sainte-Hélène, să-şi atribuie identitatea acesteia şi să devină ofiţer superior sub Ludovic al XVIII-lea.

ceea ce era vicios în făptura cutezătoare a lui Coignard. Să te substitui unui om de treabă şi să continui viaţa de ocnaş este o problemă ai cărei termeni sunt prea contradictorii pentru ca să nu aibă un deznodământ fatal, mai ales la Paris; căci, introducându-se într-o familie, un ocnaş înzeceşte primejdiile inerente acestei substituiri. De altminteri, ca să fii la adăpostul oricărei urmăriri, nu trebuie oare să te ridici mai sus de nivelul intereselor obişnuite ale vieţii? Un om de lume e supus hazardului unor întâmplări ce arareori îi ameninţă pe oamenii fără legătură cu lumea mare. De aceea reverenda e cea mai sigură deghizare când o poţi întregi printr-o viaţă pilduitoare, singuratică şi inactivă. Deci voi fi preot, îşi zise acest mort civil care voia cu orice preţ să retrăiască sub o forma socială şi să-şi satisfacă nişte patimi la fel de stranii ca el însuşi. Războiul civil pe care-l dezlănţui constituţia din 1812 în Spania, unde se dusese acest om energic, îi dădu prilejul să-l ucidă în ascuns pe adevăratul Carlos Herrera într-o ciocnire de partizani. Fiul nelegitim al unui mare senior şi părăsit de multă vreme de tatăl său, neştiind cine îi era mama, acest preot fusese trimis în Franţa cu o misiune politică din partea regelui Ferdinand al VII-lea, căruia i-l propusese un episcop. Episcopul, singurul om care se interesa de Carlos Herrera, muri în timp ce acest fiu rătăcitor al bisericii călătorea de la Cadix la Madrid şi de la Madrid spre Franţa. Mulţumit că a întâlnit această identitate atât de mult dorită şi în condiţiile în care o voia, Jacques Collin îşi făcu pe spate nişte răni ca să ascundă literele întipărite de fierul roşu al călăului şi-şi schimbă fizionomia cu ajutorul unor acizi. Metamorfozându-se astfel în faţa cadavrului preotului, înainte de a-l nimici cu totul, izbuti să realizeze oarecare asemănare cu dublura sa. Ca să isprăvească această transfigurare, aproape la fel de minunată ca aceea despre care e vorba într-o poveste arabă, unde un derviş a dobândit puterea de a intra bătrân într-un trup tânăr, cu ajutorul unor cuvinte vrăjite, ocnaşul care ştia spanioleşte

învăţă câtă latină trebuia să ştie un preot andaluz. Bancher a trei ocne, Collin era bogat, căci deţinea depunerile încredinţate cinstei lui bine cunoscute şi de altfel silite: între asemenea asociaţi o greşeală de contabilitate se plăteşte cu lovituri de cuţit. La aceste fonduri mai adaugă şi banii primiţi de Carlos Herrera de la episcopi. Înainte de a părăsi Spania, izbuti să mai pună mâna pe averea unei barceloneze bisericoase, căreia îi acordă iertarea păcatelor şi-i făgădui că va restitui din parte-i sumele câştigate de ea printr-un omor şi din care i se trăgea averea. Devenit preot, însărcinat cu o misiune secretă care la Paris avea să-i prilejuiască cele mai puternice protecţii, Jacques Collin, hotărât sa nu facă nimic spre a-şi compromite rolul, se lăsă în voia sorţilor acestei noi vieţi, când îl întâlni pe Lucien, pe şoseaua dintre Angoulême şi Paris. Băiatul i se păru falsului abate că poate deveni o minunată unealtă pentru obţinerea puterii; îl salvă de la sinucidere, spunându-i: „Dăruieşte-te unui om al lui Dumnezeu, cum te dăruieşti diavolului, şi vei avea toate şansele unui destin nou. Vei trăi ca în vis, iar cea mai cumplită trezire nu va fi decât moartea pe care şi aşa o aleseseşi”... Alianţa dintre aceste două fiinţe, care acum erau una singură, se întemeie pe acest raţionament plin de forţă, pe care abatele îl consolida de altminteri printr-o complicitate rafinat urzită. Înzestrat cu geniul depravării, distruse cinstea lui Lucien, aruncându-l în încurcături groaznice din care-l scotea după ce-l făcea să consimtă tacit la nişte fapte rele sau mârşave ce-l lăsau în ochii lumii tot curat, tot loial, tot nobil. Lucien era strălucirea socială în umbra căreia voia să trăiască falsificatorul.

— Eu sunt autorul, tu vei fi piesa; dacă nu ai succes, voi fi fluierat eu, îi zise dânsul în ziua când îi mărturisi sacrilegiul deghizării sale.

Falsul preot merse prudent dintr-o mărturisire în alta, proporţionând mârşăvia destăinuirilor cu progresele realizate de el şi cu nevoile materiale ale lui Lucien. De

aceea Înşală-Moartea nu îi dădu pe mână ultimul său secret decât în clipa în care obişnuinţa plăcerilor pariziene, succesele, vanitatea satisfăcuta făcuseră un sclav al lui din trupul şi sufletul acelui poet atât de slab. Acolo unde odinioară Rastignac, ispitit de diavol, se împotrivise, Lucien căzu, mai bine manevrat, compromis mai cu rafinament, învins mai ales de bucuria de a fi cucerit o situaţie înaltă. Răul, a cărui întruchipare poetică se cheamă diavolul, se folosi faţă de acest om pe jumătate femeie de cele mai fermecătoare ispite şi, la început, îi dădu mult, cerându-i doar puţin. Marele argument al abatelui era discreţia eternă pe care Tartuffe i-o promite Elmirei. Dovezi repetate de devotament total asemănător cu ale lui Seid faţă de Mohamed, desăvârşiră groaznica acţiune a cuceririi lui Lucien de către Jacques Collin. În perioada aceasta, Esther şi Lucien mâncaseră nu numai capitalurile încredinţate cinstei bancherului ocnelor, care se expunea pentru ei unor cumplite răfuieli, dar dandiul, preotul şi curtezana mai aveau şi datorii. În clipa când Lucien era pe punctul să izbutească, cea mai mică pietricică sub piciorul uneia dintre aceste trei fiinţe putea deci să-i facă să se poticnească şi astfel să se năruie clădirea fantastică a unui succes construit cu atâta îndrăzneală. La baiul de la Operă, Rastignac îl recunoscu pe Vautrin cel de la casa Vauquer, dar ştia că dacă e indiscret îl aşteaptă moartea, iar Lucien schimba cu amantul doamnei Nucingen nişte priviri în care frica se ascundea de o parte şi de alta sub aparenţe prietenoase. De sigur că, în momentul primejdiei, Rastignac ar fi pus cu mare plăcere la dispoziţie trăsura cu care să fie dus la ghilotină Înşală-Moartea. Oricine poate ghici acum ce sumbră bucurie îl cuprinsese pe falsul abate aflând de amorul baronului de Nucingen şi cuprinzând într-o singură cugetare toate foloasele pe care un om de soiul lui le putea trage de pe urma sărmanei Esther.

— Ei, haide, îi zise dânsul lui Lucien, diavolul îşi ocroteşte capelanul.

— Fumezi pe o magazie de praf de puşcă.

— *Incendo per ignes!*[44] răspunse falsul preot zâmbind. Asta mi-e meseria.

Casa de Grandlieu s-a despărţit în două ramuri către mijlocul secolului trecut: întâi casa ducală, condamnată să se stingă, deoarece actualul duce n-a avut decât fete. Şi apoi viconţii de Grandlieu, care trebuie să moştenească titlul şi herbul ramurii întâi-născute. Ramura ducală poartă *blazonul roşu*, *cu trei satâre sau securi de război de aur, întrunite în fascii*, cu faimoasa deviză *CAVEO NON TIMEO!*[45] care cuprindea întreaga istorie a acestei case.

Scutul viconţilor este împărţit în patru câmpuri, din care două poartă armele familiei din Navarra, care sunt *roşu*, *cu fascia crenelata cu aur, şi împreunate cu un coif de cavaler*, purtând deviza: *GRANDS FAITS*, *GRAND LIEU!*[46] Actuala vicontesă, văduvă încă din 1813, are un fiu şi o fiică. Deşi întoarsă din emigraţie aproape sărăcită, devotamentul unui notar, de Derville, i-a recâştigat o avere destul de mare.

Ducele şi ducesa de Grandlieu, reîntorşi în 1805, au avut parte de manevrele de seducţiune ale împăratului; Napoleon care îi ţinea la curte, le restitui tot ce le aparţinuse lor şi trecuse în domeniile statului, moşii ce aduceau vreo patruzeci de mii de franci venit. Dintre toţi marii seniori din cartierul Saint-Germain care se lăsară cuceriţi de Napoleon, ducele şi ducesa (născută Ajuda din ramura mai vârstnică, înrudită cu casa de Bragance) au fost singurii care nu l-au renegat nici pe împărat, nici facerile sale de bine. Când cartierul Saint-Germain făcu din asta o crimă, Ludovic al XVIII-lea ţinu seama de această dovadă de loialitate; dar poate că procedând astfel Ludovic al XVIII-lea nu voia decât să-i facă în necaz lui Monsieur[47]. Era

[44] Trec prin foc (în l. lat. în original).

[45] Mă feresc, nu mă tem (în 1. lat. în original).

[46] Fapte mari, loc (neam) mare.

[47] *Monsieur*, fratele regelui; după titlul oficial, era, sub Ludovic al XVIII-lea, un conte d’Artois, viitorul Carol al X-lea.

considerată posibilă căsătoria tânărului viconte de Grandlieu cu Marie-Athenais, fiica mezină a ducelui, în vârstă pe atunci de nouă ani. Sabina, penultima, se mărită cu baronul du Guérie, după revoluţia din iulie[48]. Joséphine, a treia, deveni doamna d'Ajuda-Pinto, când marchizul îşi pierdu prima soţie, născută de Rochefide. Fiica cea mare se călugărise în 1822, a doua, domnişoara Clotilde-Frédérique în vremea de faţă în vârstă de douăzeci şi şapte de ani, era adânc îndrăgostită de Lucien Rubempré.

Nu trebuie să ne mai întrebăm dacă palatul ducelui de Grandlieu, unul dintre cele mai frumoase din rue Saint-Dominique, fascina sau nu mintea lui Lucien; de fiecare dată când poarta uriaşă se învârtea în ţâţâni pentru a lăsa să intre cabrioleta lui Lucien, el resimţea acea mulţumire a vanităţii despre care a vorbit Mirabeau. „Deşi tata a fost doar simplu farmacist în târgul Houmeau, iată-mă că intru şi sunt primit aici..." Acesta îi era gândul. De aceea ar fi săvârşit el şi alte crime, şi mai multe decât cele implicate de alianţa lui cu Jacques Collin, numai să rămână în drept a urca cele câteva trepte ale peronului şi a se auzi anunţat: „Domnul de Rubempré!" în marele salon stil Ludovic al XIV-lea, făcut chiar pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, după modelul celor de la Versailles şi unde se afla acel cerc de elită, *crema* Parisului, numită pe atunci *Micul castel*[49].

Nobila portugheză, una dintre femeile cărora le plăcea foarte puţin să iasă de acasă, era cel mai adesea înconjurată de vecinii ei din familiile Chaulieu, Navarreins, Lenoncourt. Adesea, drăguţa baroană de Macumer (născută Chaulieu), ducesa de Maufrigneuse, doamna d'Espard, doamna de Camps, domnişoara des Touches, rubedenie cu familia Grandlieu, care se trage din Bretania, se aflau în

[48] Revoluţia pariziană din 27-29 iulie 1830, când Bourbonii au fost definitiv răsturnaţi.

[49] Prin castel (Château) se înţelegea anturajul obişnuit al regelui, care locuia la Tuileries. *Micul castel* este deci o adevărată *curte,* de proporţii mai mici.

vizită, înainte de a merge la bal sau întorcându-se de la Operă. Vicontele de Grandlieu, ducele de Thétoré, marchizul de Chaulieu, care urma să fie mai târziu duce de Lenoncourt-Chaulieu, soţia sa Madeleine de Mortsaul, nepoata ducelui de Lenoncourt, marchizul d'Ajuda-Pinto, prinţul de Blamont-Chauvry, marchizul de Beauséant, locţiitorul episcopului de Pamiers, cei doi Vandenesse, bătrânul prinţ de Cadignan şi fiul său, ducele de Maufrigneuse, erau musafirii obişnuiţi ai acestui salon grandios, unde se respira aerul de la curte, unde manierele, tonul şi spiritul erau în armonie cu nobleţea stăpânilor, a căror ţinută de mari aristocraţi făcuse până la urmă să se uite de şerbia lor napoleoneană.

Bătrâna ducesă de Uxelles, mama ducesei de Maufrigneuse, era oracolul acestui salon, în care doamna de Sérisy nu reuşise niciodată să fie primită, deşi era născută de Ronquerolles.

Adus de doamna de Maufrigneuse, care fusese nebună după el doi ani de-a rândul şi care o pusese pe mama ei să intervină, Lucien se menţinea datorită influenţei Casei bisericeşti a regelui şi sprijinului arhiepiscopului de Paris. Totuşi nu fu prezentat familiei de Grandlieu decât după ce obţinuse decretul regal care-i restituise numele şi blazonul casei de Rubempré. Ducele de Thétoré, cavalerul d'Espard, şi încă alţii, geloşi pe Lucien, îl montau împotriva lui, din când în când, pe ducele de Grandlieu, povestindu-i anecdote din trecutul lui Lucien; dar bisericoasa ducesă, deja înconjurată de către înaltele feţe bisericeşti, şi Clotilde de Grandlieu îl sprijiniră. Lucien explică de altminteri aceste informaţii intime ca trăgându-se din ciuda verişoarei doamnei d'Espard, doamna de Bargeton, devenită contesa Châtelet. Apoi, simţind câtă nevoie avea să fie adoptat de o familie atât de influentă, şi împins de sfetnicul său tainic să o seducă pe Clotilde, Lucien avu tăria parveniţilor: se duse în vizită de cinci ori pe săptămână, înghiţi cu un zâmbet şopârlele invidiei, rezistă privirilor obraznice, răspunse

spiritual la ironii. Vizitele acelea asidue, manierele fermecătoare, amabilitatea sa, neutralizară până la urma scrupulele şi micşorară piedicile. Încă foarte bine primit în casă la ducesa de Maufrigneuse, ale cărei scrisori arzătoare scrise în timpul pasiunii sale erau păstrate de Carlos Herrera, idolul doamnei de Sérisy, bine văzut în ochii domnişoarei des Touches, Lucien, mulţumindu-se cu frecventarea acestor trei saloane, învăţă de la abate că trebuia să fie foarte rezervat în relaţiile sale.

— Nu poţi fi devotat mai multor saloane în acelaşi timp, îi zise sfetnicul său secret. Cine se duce pretutindeni nu trezeşte un interes mai viu nicăieri. Oamenii sus-puşi nu-i protejează decât pe cei ce se iau la întrecere cu mobilele lor, sunt prezenţi în fiecare zi şi ştiu să le devină la fel de necesari ca sofaua pe care se aşază.

Lucien se învăţase să considere salonul casei de Grandlieu drept câmpul de bătălie pe care trebuie să învingă, şi-şi păstra spiritul, cuvintele de duh, ştirile şi graţia de curtean pentru momentele petrecute acolo seara. Insinuant, dulce, prevenit de Clotilde de ce anume trebuia să se ferească, încuraja micile manii ale domnului de Grandlieu. După ce la început invidiase fericirea ducesei de Maufrigneuse, Clotilde se îndrăgosti nebuneşte de Lucien.

Dându-şi seama de toate avantajele unei asemenea căsătorii, Lucien îşi juca rolul de îndrăgostit cum l-ar fi jucat Armand, ultimul june prim al Comediei Franceze. Îi scria Clotildei scrisori care fără îndoială erau capodopere literare de primă mâna, şi la care Clotilde răspundea, rivalizând ca spirit întru exprimarea pe hârtie a acestei dragoste pătimaşe, căci numai în felul acesta putea ea iubi. Lucien se ducea la biserica Saint-Thomas-d’Aquin în fiecare duminică. Se pretindea un catolic fervent, şi dădea drumul la nişte predici monarhiste şi religioase de mare efect. Scria de altminteri articole foarte remarcabile în ziarele devotate iezuiţilor, fără să accepte niciun fel de onorariu şi fără să le iscălească altfel decât cu un simplu L. Scrise broşuri politice

cerute de către Carol al X-lea sau de către Casa bisericească a regelui, fără să pretindă nici cea mai mică recompensă. „Regele, zicea dânsul, a şi făcut atâtea pentru mine, încât sunt dator să-i dau şi sângele meu, fără să-i cer nimic în schimb. Astfel încât de câteva zile era vorba ca Lucien să fie ataşat la cabinetul primului-ministru ca secretar particular; dar doamna d'Espard mobiliza atâta lume împotriva lui Lucien, încât *factotum*-ul lui Carol al X-lea şovăia să se hotărască. Nu numai că situaţia lui Lucien nu era destul de clară şi întrebarea: „Din ce trăieşte?" pe care fiecine o punea pe măsură ce dânsul se ridica, cerea un răspuns, dar în afara de asta atât curiozitatea binevoitoare, cât şi curiozitatea răutăcioasă mergeau din cercetări în cercetări şi găseau nu numai un singur loc slab la platoşa acestui ambiţios. Clotilde de Grandlieu le slujea tatălui şi mamei sale drept spion nevinovat. Cu câteva zile mai înainte, îl luase pe Lucien ca să stea de vorbă în pervazul unei ferestre şi îl pusese la curent cu obiecţiile familiei.

— Când vei avea o moşie în valoare de un milion, vei avea şi mâna mea, aşa a răspuns mama, îi spuse Clotilde.

— Mai târziu te vor întreba de unde ţi-au venit banii, îi spusese abatele, când Lucien îi comunicase acest pretins ultim răspuns.

— Cumnatul meu a făcut avere, exclamă Lucien, o să facem din el un redactor-responsabil.

— Atunci nu mai lipseşte decât milionul, exclamase abatele, am să văd ce-i de făcut.

Pentru a explica mai bine situaţia lui Lucien la palatul Grandlieu, trebuie spus că nu fusese niciodată invitat la masă. Nici Clotilde, nici ducesa de Uxelles, nici doamna de Maufrigneuse, care se purta cât se poate de bine cu Lucien, nu izbutiră să obţină această favoare din partea bătrânului duce, atât rămăsese el de bănuitor faţa de acela pe care-l numea *musiu* de Rubempré. Nuanţa aceasta, de care întregul cerc al salonului îşi dădea seama, îi rănea

vanitatea lui Lucien, care se simţea doar tolerat acolo. Lumea are dreptul de a fi exigentă, e doar atât de des înşelată! Şi a fi cineva la Paris fără a avea o avere cunoscută, fără o ocupaţie mărturisită, e o situaţie pe care niciun fel de iscusinţă nu o poate face multă vreme acceptată. Astfel că Lucien, pe măsură ce se înălţa, dădea tot mai multă putere obiecţiei: „Din ce trăieşte?” Fusese silit să spună în casă la doamna de Sérisy, căreia îi datora sprijinul procurorului general Grandville şi pe al unui ministru de stat, contele Octave de Bauvan, preşedinte al unei înalte curţi: „Fac nişte datorii îngrozitoare”.

Intrând în curtea palatului în care se găsea legitimarea vanităţilor sale, îşi spunea cu amărăciune, gândindu-se la raţionamentul lui Înşală-Moartea: „Simt cum se cutremură pământul sub picioarele mele!” O iubea pe Esther şi voia să se însoare cu domnişoara de Grandlieu. Stranie situaţie! Trebuia s-o vândă pe una ca s-o aibă pe cealaltă. Un singur om putea face acest târg fără ca onoarea lui Lucien să sufere – iar omul acesta era falsul spaniol; trebuiau deci să fie la fel de discreţi amândoi şi între ei şi faţă de ceilalţi. Nu întâlneşti de două ori în viaţă asemenea înţelegere, în cadrul căreia fiecare e la rândul său stăpân şi slugă. Lucien goni norii ce-i întunecau fruntea şi intră vesel şi luminos în saloanele palatului de Grandlieu. În clipa aceea, ferestrele erau deschise, miresmele grădinii parfumau salonul, iar vaza din mijlocul lui înfăţişa ochilor o piramidă de flori. Ducesa, aşezată într-un colţ, pe o sofa, stătea de vorbă cu ducesa de Chaulieu. Câteva femei alcătuiau un grup remarcabil prin figurile pe care erau întipărite expresii variate ale unei dureri prefăcute. În lume, nimănui nu-i păsa de o nenorocire sau de o suferinţă; acolo totul e vorbă. Bărbaţii se plimbau prin salon şi prin grădină. Clotilde şi Joséphine se învârteau în jurul mesei de ceai. Locţiitorul episcopului de Pamiers, ducele de Grandlieu, marchizul d’Ajuda-Pinto, ducele de Maufrigneuse jucau un wisk *(sic)* într-un colţ. Când Lucien fu anunţat, traversa

salonul şi se duse s-o salute pe ducesă, pe care o întrebă de cauza mâhnirii ce-o purta întipărită pe faţă.

— Doamna de Chaulieu a primit o veste tristă: ginerele ei, baronul de Macumer, fost duce de Soria, a murit. Tânărul duce de Soria şi soţia lui, care se duseseră la Cantepleurs să-l îngrijească pe bolnav, au scris de acolo. Louise e într-o stare sfâşietoare.

— Nicio femeie nu poate avea în viaţa ei de două ori un om care s-o iubească aşa cum a iubit soţul Louisei, zise Madeleine de Mortsauf.

— O să fie o văduvă bogată, exclamă bătrâna ducesă de Uxelles privindu-l fix pe Lucien, al cărui chip rămase însă neclintit.

— Biata Louise, zise doamna d’Espard, o înţeleg şi-o plâng.

Marchiza d’Espard îşi luă aerul visător al unei femei pline de suflet şi de inimă. Deşi Sabine de Grandlieu n-avea decât zece ani, ridică spre maică-sa nişte ochi inteligenţi a căror privire aproape ironica fu înăbuşită de-o ocheadă a mamei. E ceea ce se cheamă a-ţi creşte bine copiii.

— Dacă fiică-mea rezistă loviturii acesteia, zise doamna de Chaulieu în chipul cel mai firesc, mă tem pentru viitorul ei. E foarte romanţioasă.

— Nu ştiu de unde au luat fetele noastre înclinaţia asta, zise bătrâna ducesă de Uxelles.

— E greu, spuse un cardinal bătrân, să împaci astăzi ceea ce simţi cu ceea ce se cuvine.

Lucien, care n-avea nimic de spus, se duse către masa de ceai să le salute pe domnişoarele de Grandlieu. Când poetul se depărtase la câţiva paşi de grupul de femei, marchiza d’Espard se aplecă să-i vorbească la ureche ducesei de Grandlieu.

— Crezi că băiatul ăsta o iubeşte mult pe scumpa dumitale Clotilde? o întrebă dânsa.

Perfidia întrebării nu poate fi înţeleasă decât după un mic portret al Clotildei. Tânăra persoană de douăzeci şi şapte

de ani stătea în clipa aceea în picioare. Această atitudine îngăduia privirii ironice a marchizei d’Espard să cuprindă silueta uscăţivă şi subţire a Clotildei care seamănă foarte bine cu un fir de sparanghel. Corsajul bietei fete era aşa de neted, încât făcea imposibile soluţiile exotice a ceea ce croitoresele numesc un bust mincinos. De aceea Clotilde, care ştia că are destulă zestre şi frumuseţe numai prin numele ei, departe de a încerca să-şi ascundă acest defect, îl scotea în evidenţă cu eroism. Purta rochii strâmte cu care obţinea efecte de desen ţeapăn şi neted pe care sculptorii din evul mediu au căutat să-l obţină în statuetele al căror profil se desenează pe fundul nişelor unde le-au pus, în catedrale. Clotilde era înaltă de cinci picioare şi patru ţoii. Dacă ne e îngăduit să ne slujim de o expresie familiară, care are măcar avantajul de a fi foarte lămurită, era numai picioare. Acest defect de proporţie îi făcea bustul diform. Oacheşă, cu părul negru şi ţeapăn, cu sprâncenele stufoase, cu ochii focoşi şi încă de pe acum încercănaţi, faţa arcuită ca luna în primul pătrar şi deasupra o frunte ieşită, era caricatura mamei ei, care fusese una dintre cele mai frumoase femei din Portugalia. Naturii îi place să se joace în felul acesta. Adesea întâlneşti într-o familie o soră de o frumuseţe uimitoare ale cărei trăsături au la fratele ei o urâţenie totală, deşi cei doi seamănă între ei. Gura Clotildei era disproporţionat de suptă şi purta o expresie înţepenită, dispreţuitoare. De altminteri, buzele ei trădau mai mult decât oricare altă trăsătură a feţei ceea ce se petrecea în tainiţa inimii, căci dragostea le întipărea o expresie fermecătoare, şi cu atât mai izbitoare cu cât obrajii prea oacheşi ca să roşească şi ochii negri, totdeauna duri, nu spuneau niciodată nimic. În ciuda atâtor defecte, în ciuda siluetei ei de scândură, avea mulţumită educaţiei şi sângelui o înfăţişare de măreţie şi o ţinută mândră, în sfârşit tot ce se cheamă atât de potrivit *un nu ştiu ce*, datorită poate sincerităţii costumului, şi care revela într-însa o fiică de casă mare. Ştia să-şi pieptene părul ei

sănătos, des şi atât de lung, încât putea trece drept o trăsătură de frumuseţe. Glasul ei pe care-l cultivase era încântător; cânta cu mult farmec. Clotilde era tipul de fată despre care se spune; „Are ochi frumoşi!” sau „Ce fire drăguţă are!” Cuiva, care-i spunea după moda englezească: „Graţia Voastră”, dânsa îi răspundea: „Spune-mi: Subţirimea Voastră.”

— De ce nu ar iubi-o cineva pe biata Clotilde, îi răspunse marchizei ducesa. Ştii ce mi-a spus ieri? „Dacă voi fi iubită din ambiţie, mă însărcinez eu să obţin să fiu iubită pentru mine însămi”. E inteligentă şi ambiţioasă; există bărbaţi cărora aceste două însuşiri le plac. Cât despre el, draga, mea, e frumos ca în vise şi, dacă poate răscumpăra moşia Rubempré, regele o să-i acorde de hatârul nostru titlul de marchiz. La urma urmei mama lui e cea din urmă Rubempré.

— Bietul băiat! Unde-o să găsească un milion? întrebă marchiza.

— Nu ne interesează, răspunse ducesa. În orice caz sunt sigură că n-o să-l fure... De altminteri, pe Clotilde nu am mărita-o cu un intrigant şi nici cu un om necinstit, chiar de-ar fi frumos, poet şi tânăr ca domnul de Rubempré.

— Ai venit târziu, îi zise Clotilde lui Lucien, zâmbindu-i cu o graţie nespusă.

— Da, am cinat în oraş.

— Ieşi mult în lume de câteva zile, zise dânsa ascunzându-şi sub un zâmbet gelozia şi neliniştea.

— În lume? continuă Lucien. Nu, prin cea mai ciudată întâmplare am cinat toată săptămâna la bancheri, azi la Nucingen, ieri la du Tillet şi alaltăieri la soţii Keller...

Vedem că Lucien ştiuse să capete tonul de importanţă plină de spirit al unui domn mare.

— Ai mulţi duşmani, îi zise Clotilde, oferindu-i (şi cu cât farmec!) o ceaşcă de ceai. A venit lumea la tata să-i spună ca averea dumitale se compune din datorii de şaizeci de mii de franci şi că nu peste multă vreme vei avea drept

vilegiatură închisoarea Sainte-Pélagie. Şi de-ai şti cât mă costă toate calomniile astea... Toate cad asupra mea. Nu-ţi mai vorbesc de cât sufăr (tata mi-aruncă nişte priviri care mă ucid), dar mă gândesc cât trebuie să suferi dumneata dacă este cel mai mic grăunte de adevăr în ce se spune.

— Nu da atenţie acestor prostii, iubeşte-mă cum te iubesc şi eu şi dă-mi un răgaz de câteva luni, răspunse Lucien, punând la loc ceaşca goală pe o tavă de argint cizelat.

— Nu da ochi cu tata. Ţi-ar spune ceva impertinent; şi cum sigur că nu i-ai permite, am fi pierduţi... Marchiza d'Espard, care e rea, i-a spus că mama dumitale a fost păzitoare de lăuze şi că sora dumitale calcă rufe.

— Am fost în cea mai mare mizerie, răspunse Lucien căruia i se umplură ochii de lacrimi. Ce spunea doamna d'Espard nu e calomnie, ci curată clevetire. La ora aceasta sora mea e milionară, iar mama a murit de doi ani... îmi păstrasem această informaţie pentru clipa când aveam să fiu pe punctul de a reuşi pe lângă tatăl dumitale.

— Dar ce i-ai făcut doamnei d'Espard?

— Am fost imprudent, am povestit în glumă la doamna de Sérisy, de faţă cu domnii de Bauvan şi de Granville, istorioara cu procesul[50] pe care-l avea dânsa cu soţul ei, ca să obţină punerea lui sub interdicţie, şi pe care o ştiam de la Bianchon. Părerea domnului Granville, sprijinită de Bauvan şi Sérisy, l-a făcut pe ministrul de justiţie să şi-o schimbe şi el. Amândoi au dat îndărăt în faţa *Gazetei Tribunalelor* şi în faţa comentariilor scandaloase, astfel că în motivarea sentinţei care a pus capăt acestei groaznice poveşti, marchiza a primit un fel de palmă. Dacă domnul de Sérisy a săvârşit o indiscreţie care a făcut din marchiză duşmana mea de moarte, în schimb în urma aceluiaşi fapt am câştigat protecţia lui, pe aceea a procurorului general şi pe a contelui Octave de Bauvan, cărora doamna de Sérisy le-a spus în ce primejdie mă băgaseră, lăsând să se

[50] E povestită de Balzac în *Punerea sub interdicţie.*

ghicească că de la mine aflase tot. Domnul marchiz d’Espard a avut şi el lipsa de tact, de altminteri nevinovată, de a-mi face o vizită ca unuia căruia îi datora câştigarea acestui proces oribil.

— Am să te scap eu de doamna d’Espard, zise Clotilde.

— Şi cum anume? exclamă Lucien.

— Mama o să-i invite pe copiii d’Espard, care sunt drăguţi şi au crescut mari. Tatăl şi cei doi fii o să-ţi cânte osanale, şi atunci cu siguranţă ca n-o vom mai vedea aici pe mama lor.

— Ah, Clotilde, eşti adorabilă, şi dacă nu te-aş iubi pentru dumneata, te-aş iubi pentru inteligenţa dumitale.

— Nu din inteligenţă vine, zise dânsa cu toată iubirea pe buze. La revedere. Renunţă să mai vii câteva zile. Când ai să mă vezi la biserica Saint-Thomas-d’Aquin cu un şal roz, înseamnă ca tatei i-a trecut arţagul. Ai un răspuns lipit pe spatele fotoliului pe care stai şi care te va mângâia poate de faptul că nu ne vom vedea. Pune scrisoarea pe care mi-ai adus-o în batista mea…

Tânăra aceasta avea vădit mai mult de douăzeci şi şapte de ani.

Lucien lua o birja pe rue de la Planche, coborî pe bulevard, luă altă birjă la biserica Madeleine şi-i spuse să-l ducă în rue Taitbout. La ora unsprezece intră la Esther şi o găsi plângând, dar îmbrăcată cum se îmbrăca pentru a-l primi! Îl aştepta pe Lucien al ei culcată pe un divan alb, broşat cu flori galbene, îmbrăcată într-un halat încântător de muselină indiană, cu funde roşii ca cireaşa, fără corset, cu părul legat numai cu o panglică, în picioare cu papuci de catifea căptuşiţi cu satin de culoarea cireşei, cu toate lumânările aprinse şi narghileaua gata: dar pe a sa n-o fuma şi o lăsa să rămână stinsă în faţă-i în semn de mâhnire. Auzind că se deschide uşa, îşi şterse lacrimile, sări ca o gazelă şi-l cuprinse pe Lucien cu braţele, cum se înfăşoară pe un copac un şal bătut de vânt.

— Ne despărţim? E adevărat? întreba dânsa.

— Aş! Doar câteva zile, răspunse Lucien.

Esther îi dădu drumul şi căzu pe divan ca moartă. În asemenea situaţie femeile ciripesc ca nişte pasări. Ah! Cum te mai iubesc!... După cinci ani, sunt ca a doua zi după prima clipă de fericire, nu te pot părăsi, sunt pline de indignare, de disperare, de iubire, de supărare, de păreri de rău, de groază, de mâhnire, de presimţiri! Într-un cuvânt, sunt frumoase ca o scenă de Shakespeare. Dar aflaţi că aceste femei nu iubesc. Când sunt tot ceea ce spun că sunt, când, într-un cuvânt, iubesc cu adevărat, fac ce făcu Esther, ce fac copiii, ce face iubirea adevărată! Esther nu rostea niciun cuvânt, zăcea cu faţa în perne şi plângea cu lacrimi fierbinţi. Lucien încerca s-o ridice şi-i vorbea.

— Fetiţa mea, nu ne-am despărţit... După aproape patru ani de fericire, aşa te porţi din pricina unei scurte despărţiri! Ce le-am făcut tuturor femeilor astea? îşi zise dânsul, amintindu-şi că aşa îl iubise şi Coralie.

— Vai, conaşule, sunteţi atât de frumos, zise Europa.

Simţurile au şi ele idealul lor de frumuseţe. Când această frumuseţe atât de seducătoare se întruneşte cu caracterul blajin şi poetic pe care-l avea Lucien, se poate ghici patima nebunească a acestor făpturi prin excelenţă simţitoare la durerile fireşti, exterioare, şi atât de naive în admiraţia ei. Esther plângea încet, cu sughiţuri, şi rămânea încremenită într-o atitudine ce trăda o mare durere.

— Bine, prostuţo, zise Lucien, dar n-ai înţeles că e vorba de viaţa mea?

La cuvântul acesta pe care Lucien îl rosti anume, Esther se ridică de parcă era o fiară, părul despletit îi încadră faţa ca un frunziş, îl privi ţintă pe Lucien.

— Viaţa ta! ţipă dânsa ridicând braţele şi lăsându-le să recadă cu o mişcare pe care o fac numai prostituatele când simt primejdia. Dar e adevărat, biletul sălbaticului aceluia pomeneşte de o situaţie gravă.

Scoase din centură o hârtie ponosită, dar o zări pe Europa şi-i zise:

— Lasă-ne, fetiţo.

După ce Europa închise uşa, dânsa îi întinse scrisorica trimisă de abate, zicând:

— Poftim! Uite ce-mi scrie el.

Lucien citi cu glas tare:

Vei pleca mâine la ora cinci dimineaţa, vei fi dusă la un pădurar în fundul pădurii Saint-Germain, şi acolo vei locui într-o odaie la etajul întâi. Nu ieşi din odaia aceea până când n-o să-ţi dau voie; nu vei duce lipsă de nimic. Pădurarul şi nevasta lui sunt nişte oameni siguri. Nu-i scrie lui Lucien. Nu te aşeza la fereastră în timpul zilei. Noaptea însă te poţi plimba, întovărăşită de pădurar, dacă simţi nevoia să faci mişcare. În timp ce te plimbi, ţine ferestrele trăsurii închise. E în joc viaţa lui Lucien, Lucien va veni în seara asta să-şi ia rămas bun, arde rândurile acestea de faţă cu el.

Lucien arse de îndată biletul la flacăra unei lumânări.

— Uite ce e, iubitul meu, zise Esther după ce ascultă citirea biletului, cum ascultă un criminal citirea sentinţei de moarte, n-o să-ţi spun că te iubesc, ar fi o prostie... Se împlinesc cinci ani de când mi se pare la fel de firesc să te iubesc, cum mi se pare de firesc să respir, să trăiesc... Din prima zi în care a început fericirea mea sub protecţia acestui ins de neînţeles care m-a închis aici, cum închizi un mic animal curios într-o cuşcă, am ştiut că trebuie să te căsătoreşti. Căsătoria e un element necesar sorţii tale, şi să mă ferească Dumnezeu să pun piedici împlinirii destinului tău. Dar căsătoria aceea înseamnă pentru mine moartea. Totuşi nu vreau să te plictisesc; nu o să fac ca o tânără lucrătoare din acelea care se sinucid cu un lighean de mangal; mi-a ajuns o dată; şi de două ori, îţi face greaţă, cum zice Mariette. Nu: am să mă duc departe, am să plec din Franţa. Asia ştie nişte secrete din ţara ei, mi-a promis că mă învaţă să mor fără chinuri. Te înţepi şi pac! s-a isprăvit. Îngerul meu adorat, nu-ţi cer decât un singur lucru:

să nu fiu minţită. M-am bucurat destul de viaţă; din ziua când te-am văzut, în 1824, şi până astăzi, am avut mai multă fericire decât cuprind zece vieţi de femei fericite. Aşa că ia-mă drept ceea ce sunt: o femeie pe cât de tare, pe atât de slabă. spune-mi: „Mă căsătoresc”. Nu-ţi cer decât un rămas bun drăgăstos şi. n-ai să mai auzi vorbindu-se niciodată de mine... (Urmă o clipă de tăcere după această declaraţie a cărei sinceritate nu se putea compara decât cu autenticitatea gesturilor şi tonului.) E vorba de căsătoria ta? întrebă ea cufundându-şi privirile fascinatoare şi strălucitoare ca tăişul unui pumnal, în ochii albaştri ai lui Lucien.

— De optsprezece luni lucrăm la căsătoria mea şi încă nu s-a hotărât, răspunse Lucien; nu ştiu când se va hotărî, dar nu e vorba de asta, drăguţa mea, e vorba de abate, de mine, de tine... suntem serios ameninţaţi... Nucingen te-a văzut...

— Da, zise dânsa, la Vincennes, prin urmare m-a recunoscut?

— Nu, răspunse Lucien, dar s-a îndrăgostit de tine, de-a ajuns în stare să-şi piardă averea. După cină, când te-a descris, vorbind despre întâlnirea voastră, mi-a scăpat un surâs fără voie, imprudent, căci mă aflu printre oameni ca un sălbatic printre sălbaticii unui trib duşman. Abatele, care mă scuteşte de oboseala de a gândi, găseşte că situaţia asta e primejdioasă şi se însărcinează să-l păcălească pe Nucingen, dacă Nucingen se apucă să ne spioneze, iar baronul e în stare de aşa ceva. Mi-a vorbit despre neputinţa poliţiei. Ai căzut ca o scânteie într-un cămin vechi plin de funingine şi care a luat foc.

— Dar ce vrea spaniolul tău să facă? întrebă Esther cu un glas lin.

— Nu ştiu absolut nimic, mi-a spus doar să n-am nicio grijă, zise Lucien fără a îndrăzni să o privească pe Esther.

— Dacă-i aşa, îi voi da ascultare cu acea supunere de câine cu care mă laud, zise Esther.

Îl luă de braţ pe Lucien şi-l duse în odaia ei, întrebându-l:

— Ai cinat bine, Lulu al meu, la nesuferitul acela de Nucingen?

— Felul cum găteşte Asia mă împiedică să mi se pară bună o masă, oricât de vestit ar fi bucătarul casei unde cinez, dar ca în fiecare duminică, cina se pare că o pregătise Carême.

Lucien o compara fără voie pe Esther cu Clotilde. Amanta era atât de frumoasă, atât de necontenit încântătoare că nu lăsase încă să se apropie monstrul ce mistuie cele mai trainice iubiri *clipa în care ajungi să fii sătul!* „Ce păcat, îşi zise dânsul, să-ţi găseşti soţia în două volume! De o parte poezia, voluptatea, iubirea, devotamentul, frumuseţea, farmecul… – Esther umbla peste tot, aşa cum fac femeile înainte de a se culca, pleca şi venea, flutura de colo până colo cântând ca un colibri – …De partea cealaltă, numele nobiliar, stirpea aristocratică, onorurile, rangurile, ştiinţa de a trăi în societatea bună!…”

— Şi n-am cum să le întrunesc în aceeaşi fiinţă! exclamă Lucien.

A doua zi, la ora şapte dimineaţa, deşteptându-se în această cameră fermecătoare, albă şi roz, poetul se văzu singur. Sună. Şi sosi fantastica Europa.

— Ce doreşte conaşul?

— Unde-i Esther?

— Coniţa a plecat la cinci fără un sfert. După instrucţiunile domnului abate, am primit franco o figură nouă.

— O femeie?

— Nu, conaşule, o englezoaică… Una dintre femeile acelea care fac de serviciu noaptea, şi avem ordin s-o tratăm de parc-ar fi coniţa, ce doriţi să faceţi cu dânsa?… Biata coniţă, când s-a urcat în trăsură, a început să plângă… „Dacă trebuie!…” Aşa spunea. „L-am lăsat dormind pe bietul meu pisoi, mi-a spus dânsa, ştergându-şi lacrimile. Europa, dacă s-ar fi uitat măcar la mine sau mi-ar

fi rostit numele, aş fi rămas, şi de ştiam ca mor cu el…” Ascultaţi conaşule, atâta o iubesc pe coniţa, încât nici nu i-am arătat-o pe înlocuitoare, deşi multe cameriste ar fi făcut să crape inima în ea în felul ăsta.

— Necunoscuta e aici?…

— Sigur, conaşule, venise cu trăsura care a plecat cu coniţa şi am ascuns-o în odaie la mine, după instrucţiunile…

— Arată bine?

— Cât poate să arate de bine o femeie de ocazie, zise Europa, dar o să-şi joace uşor rolul dacă domnul se oboseşte oleacă, spuse Europa, plecând s-o caute pe falsa Esther.

În ajun, înainte de culcare, atotputernicul bancher îi dăduse instrucţiuni valetului său, care la ora şapte dimineaţa îi duse înăuntru pe faimosul Louchard, cel mai îndemânatic guard comercial, într-un salonaş în care apăru baronul în halat şi papuci…

— *Ai bătut joc the mine*, zise dânsul drept răspuns la saluturile guardului.

— Nu se putea altfel, domnule baron. Ţin la slujba mea şi am avut cinstea să vă spun ca nu mă puteam amesteca într-o chestiune străină de atribuţiile mele. Ce v-am promis? Că vă pun în legătură cu acela dintre agenţii noştri care mi s-a părut cel mai în stare de a vă servi. Dar domnul baron cunoaşte frontierele care exista între diferitele meserii… Când clădeşti o casă, nu-l pui pe tâmplar să facă ce face lăcătuşul. Aflaţi că există două poliţii: poliţia politică şi poliţia judiciară. Niciodată agenţii poliţiei judiciare nu se amestecă în poliţia politică şi viceversa. Dacă v-aţi adresa şefului poliţiei politice, i-ar trebui autorizaţie din partea ministrului ca să se ocupe de chestiunea dumneavoastră, şi n-aţi avea curajul să-i explicaţi despre ce e vorba tocmai directorului general al poliţiei regatului. Un agent care ar face pe poliţistul pe cont propriu şi-ar pierde slujba. Dar, poliţia judiciară e la fel de prudentă ca şi poliţia politică. Astfel că nimeni, nici la Ministerul de Interne, nici la

Prefectură, nu se mişca decât sau în interesul statului, sau în interesul justiţiei. Dacă e vorba de un complot sau de o crimă, ce să mai vorbim? Şefii cei mari vor fi la ordinele dumneavoastră; dar înţelegeţi şi dumneavoastră, domnule baron, că au pe cap alte belele decât să se ocupe de cele cincizeci de mii de amoruri din Paris. Cât despre noi, ceştilalţi, n-avem voie să ne ocupăm decât cu arestarea datornicilor insolvabili; şi de cum e vorba despre altceva, ne expunem la cele mai mari neplăceri în caz că am tulbura liniştea unui oarecare. L-am trimis unul dintre oamenii mei, dar v-am spus că nu răspund de el; i-aţi cerut să vă găsească o femeie în Paris. Contenson v-a ras de o mie de franci fără măcar să se mişte. Înseamnă să caute un ac într-un car cu fân dacă se apucă să caute în Paris o femeie bănuită că se plimbă în pădurea Vincennes, şi ale cărei semnalmente se potrivesc cu acelea ale tuturor femeilor frumoase din Paris.

— *Gondanzon* (Contenson), zise baronul, *nu-mi budea zice athevârul,în loc ză mă ratã te una mie vranci?*

— Ascultaţi domnule baron. Dacă vreţi să-mi daţi trei mii de franci, vă pot da… Vreau să zic vă pot vinde un sfat.

— *Vace trei mii de vranci zvatul?* întrebă Nucingen.

— Eu nu mă las dus, domnule baron! răspunse Louchard. Sunteţi amorezat, vreţi să descoperiţi persoana şi, până n-o găsiţi, vă uscaţi pe picioare ca peştele pe uscat. Valetul dumneavoastră mi-a spus că v-au văzut ieri doi medici care vă socotesc în primejdie. Sunt singurul care vă pot da pe mâna unui om îndemânatic… Ce naiba? Viaţa dumneavoastră nu face trei mii de franci?…

— Zi mie cum gheamă pe omul inthemânatic şi vi zigur the regunojdinţa mea!

Louchard îşi luă pălăria, se înclină şi plecă.

— Al tracului om! exclamă Nucingen, *obreşte! Boftim trei mii*.

— Atenţie, zise Louchard, înainte de a lua banii, nu vă vând decât o informaţie şi atâta tot. Vă dau numele şi

adresa singurului om în stare să vă servească, dar e un maestru…

— *La tracu!* exclamă Nucingen, *nume te Rotjild falorează trei mii vranci ji numai când ezde izgălit be un cek. Dau una mie!*

Louchard, şmecher, care nu avusese bani pentru nicio patentă de notar sau de portărel, îi făcu cu ochiul baronului într-un fel de înţeles.

— Pentru dumneavoastră, nu las sub trei mii de franci, îi scoateţi dumneavoastră în câteva secunde la bursă.

— *Tau una mie vranci*, repetă baronul.

— V-aţi târgui şi pentru o mină de aur, zise Louchard înclinându-se şi plecând.

— *Kapăt atresa pentru un pancnotă te una zută vranci!* exclamă baronul care-i spusese valetului să i-l trimită pe secretar.

Turcaret[51] nu mai există. Astăzi cel mai mare bancher ca şi cel mai mic îşi desfăşoară şiretenia până şi în lucrurile cele mai mărunte: se târguieşte pentru artă, pentru faceri de bine, pentru dragoste, s-ar târgui cu papa pentru iertarea păcatelor. Astfel că auzindu-l pe Louchard cum vorbeşte, Nucingen se gândise iute că Contenson, fiind braţul drept al guardului comercial, trebuia să cunoască adresa acelui maestru al spionajului. Contenson avea să dea pe cinci sute de franci ce voia să vândă Louchard la preţul de trei mii. Această combinaţie rapidă dovedeşte cu tărie că, dacă inima bancherului era zguduită de dragoste, creierul în schimb rămânea un creier de rechin.

— *Merci tumneata berzonal*, îi zise baronul secretarului său, *la Gondanzon*, *şpionul de la Lişar, guartul gomerţial, tar tu-te în gabrioletâ, repede*, *ji adă la el imetiat! Ajdept!… Dreci brin boarte te la cratina. Bojtim gheia, am nefoia ză nu-l vadă nimene la mine*. *Indri khu tânsul în mica pafilion*

[51] În comedia lui Lesage, *Turcaret* (1709), personajul principal, care poartă acest nume, e un lacheu îmbogăţit prin camătă şi fraudă, tip de parvenit, necioplit şi necinstit, destrăbălat şi mai ales risipitor.

tin cratina. Vi adend şi nu va brosti.

Veni lume la Nucingen să discute chestiuni de afaceri; dar îl aştepta pe Contenson, o visa pe Esther, îşi spunea că peste puţin timp o va revedea pe femeia căreia îi datora emoţii la care nu mai sperase şi îi trimise pe toţi acasă cu răspunsuri nehotărâte şi făgăduieli în doi peri. Contenson i se părea a fi fiinţa cea mai importantă din Paris, se uita necontenit în grădină. În sfârşit, porunci să nu mai fie primit nimeni şi ceru să i se servească dejunul în pavilionul aflat într-un colţ al grădinii. În birourile băncii Nucingen nimeni nu înţelese comportarea şi şovăielile celui mai şiret, mai clarvăzător şi mai politic bancher din Paris.

— Ce are şeful? îl întreba un agent de bursă pe unul dintre şefii de birou.

— Nu se ştie, se pare că sănătatea lui trezeşte îngrijorare. Ieri doamna baroană i-a primit pe doctorii Desplein şi Bianchon…

Într-o zi, nişte vizitatori străini cerură să fie primiţi de Newton în clipa când doftoricea unul dintre căţeii săi numit Beauty, şi care, după cum se ştie, îi distruse o lucrare ce-l costase eforturi uriaşe. Beauty era o căţea; Newton nu găsi altceva să-i spună decât: „Ah, Beauty, nici nu ştii ce-ai distrus…” Străinii plecară, respectând lucrul marelui om. În toate vieţile grandioase se găseşte o căţeluşă Beauty. Când mareşalul de Richelieu veni să se prezinte la Ludovic al XV-lea, după ce cucerise Mahon, una dintre cele mai mari fapte de arme din veacul al XVIII-lea, regele îi spuse: „Nu ştii vestea cea mare?… Bietul Lansmatt a murit!” Lansmatt era un portar la curent cu intrigile amoroase ale regelui. Niciodată bancherii parizieni nu aflară cât îi datorau lui Contenson. Din pricina spionului acestuia lăsa Nucingen să se încheie o afacere uriaşă, unde îşi avea rezervată partea sa şi pe care le-o lăsă să şi-o împartă. În fiecare zi rechinul putea ochi o avere cu artileria speculaţiei în timp ce bărbatul era la ordinele Fericirii!

Celebrul bancher bea ceai, ronţăia nişte tartine cu unt, ca

un om care de mult nu mai avea poftă de mâncare, când auzi o trăsură că se opreşte la portiţa grădinii. În curând secretarul i-l prezentă pe Contenson, pe care-l găsise într-o cafenea aproape de închisoarea Sainte-Pelagie şi unde agentul prânzea cu bacşişul dat de către un datornic arestat cu anumite menajamente ce se cer plătite. Vedeţi dumneavoastră Contenson era o poemă, o poemă pariziană. După singura lui înfăţişare ai fi ghicit de la început că Figaro al lui Beaumarchais, Mascarille al lui Molière, Frontin al lui Marivaux şi Lafleur de Dancourt[52], aceste mari expresii ale cutezanţei în hoţomănii, ale vicleniei încolţite, ale sforăriei renăscând din propriile sale sfori rupte, sunt mărunţi în comparaţie cu acest colos al spiritului şi al mizeriei. Când întâlneşti în Paris un tip, nu mai e un om, ci un spectacol! Nu mai e o clipă dintr-o viaţă, ci o viaţă întreagă, mai multe vieţi! Dacă arzi în cuptor de trei ori la rând un bust de ghips, obţii ceva care seamănă oarecum cu un bronz florentin; ei bine, fulgerele a nenumărate nenorociri, nevoia unor situaţii cumplite bronzaseră capul lui Contenson de parcă i l-ar fi luminat de trei ori văpaia unui cuptor. Creţurile foarte dese nu se mai puteau descreţi, făceau nişte cute veşnice, albe în fund. Obrazul acesta galben era numai zbârcituri. Ţeasta asemănătoare cu a lui Voltaire era la fel de insensibilă ca un cap de mort şi dacă n-ar îi avut câţiva peri pe ceafa, te-ai fi putut îndoi că e a unui om viu. Sub o frunte nemişcată lunecau, fără a exprima nimic, nişte ochi ca acei aşa-zişi ochi de chinez pe care îi vezi expuşi în vitrina magazinelor de ceai, ochi falşi care imită viaţa şi a căror expresie nu se schimbă niciodată. Nasul, cârn ca al morţii, sfida soarta, iar gura făcută pungă, ca a unui zgârcit, era totdeauna deschisă şi, totuşi discretă ca rânjetul unei cutii de scrisori.

[52] Valeţi isteţi şi ingenioşi din comediile franceze ale secolelor XVII–XVIII. Florent Carton Dancouix (1661–1725), actor şi autor de comedii, a denunţat, în piesele sale, depravarea societăţii aristocratice din timpul regenţei.

Calm ca un sălbatic, cu mâinile arse de soare, Contenson, omuleţ uscăţiv şi slab, avea atitudinea aceea de filosof cinic, plină de nepăsare şi care niciodată nu se poate adapta formulelor respectuoase. Şi câte comentarii ale vieţii şi ale moravurilor sale nu erau oare scrise în straiele lui, pentru cei care ştiau să descifreze un veşmânt!... Şi mai ales ce pantaloni avea!... Pantaloni de agent, negri şi lucioşi ca stofa numită *voal* din care se fac robele avocaţilor! O vestă cumpărată la haine vechi, dar cu guler şal şi brodată! ... Un frac de un negru roşcat!... Şi totul periat, aproape curat, împodobit cu un ceas legat cu lanţ de duble. Contenson lăsa să se vadă o cămaşă de bumbac îngălbenită, plisată, pe care strălucea, în chip de ac de cravată, un diamant fals! Gulerul de catifea semăna cu un singir peste care treceau cutele roşcate ale unei piei de indian. Pălăria de mătase era lucioasă ca satinul, dar dacă vreun băcan ar fi pus-o să fiarbă, ar fi scos din ea destulă grăsime să umple două felinare. Înşirarea acestei recuzite încă nu înseamnă nimic. Ar mai trebui descris şi felul pretenţios cu care le purta Contenson. Era în gulerul fracului, în cizmele proaspăt lustruite, cu talpa căscată, un nu-ştiu-ce, o cochetărie pe care nicio expresie franceză n-o poate reda. În sfârşit, spre a face perceptibil acest amestec de tonuri atât de diferit, trebuie spus că un om de spirit, văzându-l pe Contenson, ar fi înţeles că dacă în loc de sticlete ar fi fost hoţ, toate zdrenţele acestea, în loc să-ţi atragă surâsul pe buze, te-ar fi făcut să te înfiori de groază. Judecând după costum, un observator şi-ar fi zis: „Omul ăsta e un netrebnic, bea, e cartofor, e vicios, dar nu se îmbată, nu trişează, nu e nici hoţ, nici ucigaş”. Şi, într-adevăr, era greu să-l defineşti pe Contenson până nu-ţi venea în minte cuvântul spion. Făcuse în viaţa lui atâtea meserii necunoscute, cam câte există din cele cunoscute. Zâmbetul şiret al buzelor sale pale, clipirea din ochii verzui, strâmbătura care-i zbârcea nasul cârn mărturiseau că nu e lipsit de duh. Avea o faţă de tinichea şi sufletul era de bună

seamă ca faţa. De aceea, de altfel, expresiile feţei sale erau mai degrabă schime smulse de politeţe decât exprimarea unor mişcări lăuntrice. Ar fi îngrozit lumea dacă n-ar fi fost caraghios. Contenson, unul dintre produsele cele mai ciudate ale spumei care pluteşte peste clocotul căldării pariziene, unde totul e în fierbere, se voia mai ales filosof. Mărturisea fără amărăciune: „Am mari talente, dar le am pe gratis; e ca şi cum aş fi cretin!” Şi se osândea pe sine în loc să-i învinuiască pe ceilalţi. Să încerce cineva a găsi mulţi spioni mai lipsiţi de fiere decât Contenson! „Împrejurările ne sunt potrivnice, le spunea dânsul şefilor săi, am fi putut fi cristal şi rămânem fire de nisip, asta-i tot.” Cinismul său în materie de îmbrăcăminte avea o noimă: ţinea la fel de puţin la straiele sale de oraş ca actorii la ale lor; era un as în materie de deghizare şi de grimă; ar fi fost în stare să-i dea lecţii şi lui Frederick Lemaître[53] căci putea, când voia, să se prefacă chiar şi în dandi. Trebuie să fi făcut parte în tinereţe din societatea dezaxată a celor care se dedau dezmăţului prin case ascunse. Manifesta o adâncă antipatie faţă de poliţia judiciară, căci slujise sub imperiu în poliţia lui Fouché, pe care-l considera un om mare. De când fusese suprimat Ministerul Poliţiei, se însărcinase drept consolare cu ramura arestărilor comerciale, dar capacitatea sa bine cunoscută, viclenia sa, făceau din el o unealtă de preţ, şi şefii necunoscuţi ai poliţiei politice îi menţinuseră numele pe listele lor de agenţi. Contenson, la fel cu colegii săi, nu era decât unul dintre figuranţii piesei ale cărei prime roluri reveneau şefilor, când era vorba de o chestiune politică.

— *Boţi blega,* zise Nucingen, concediindu-şi secretarul cu o mişcare a mâinii.

„De ce stă ăsta într-un palat şi eu într-o cameră mobilată? se întreba Contenson. De trei ori şi-a păcălit creditorii, a furat; eu n-am luat nicio centimă în viaţa mea… Am mai mult talent decât are el…”

[53] Actor francez celebru (1800–1876), a jucat în principalele roluri din dramele romantice.

— *Gondemzon, buiule,* zise baronul, *m-ai ras the un panknot de una mie vranci*...

— Amanta mea rămăsese datoare şi lui Dumnezeu şi dracului...

— *Ai amandă?* exclamă Nucingen, privindu-l pe Contenson cu admiraţie plină de invidie.

— N-am decât şaizeci şi şase de ani, răspunse Contenson, ca omul pe care depravarea îl păstrase tânăr ca pe un exemplu fatal.

— *Şi ge vace?*

— Mă ajută, zise Contenson. Când eşti hoţ şi te iubeşte o femeie cinstită, sau ajunge ea hoaţă, sau ajungi tu om cinstit. Eu în schimb am rămas sticlete.

— *Ai nefoi de pani mereu?* întrebă Nucingen.

— Mereu, răspunse Contenson zâmbind. E starea mea firească să doresc bani, cum a dumneavoastră e să-i câştigaţi. Ne putem înţelege: adunaţi-mi bani şi eu mă însărcinez să-i cheltuiesc. Dumneavoastră veţi fi fântâna, iar eu ciutura...

— *Frei să gâştigi un panknot de gingi zute vranci?*

— Ce întrebare! Dar prost mai sunt!... Nu mi-o oferiţi numai ca să dregeţi nedreptatea cu care soarta s-a purtat faţă de mine.

— *Teloc*, *îl ataug la panknot te una mie ce mi-ai zuptilizat; vace una mie gingi zute vranci*, *taţi de mine tumitale.*

— Vasăzică îmi daţi mia de franci pe care v-am luat-o şi o completaţi cu alţi cinci sute...

— *Egzakt,* zise Nucingen, dând din cap.

— Tot numai cinci sute de franci face, zise Contenson serios.

— *Te tat?* răspunse baronul.

— De luat. Şi cu ce valoare doreşti, domnule baron, să schimbi suma asta?

— *Mi z-a zis kha este în Baris un om gababil să theskhopere vemeia gare iubezg şi kha du gunoşti atresa*

lui… Un maestru în espionaj.

— Aşa e…

— Tă-mi atresa şi brimeşti gingi zute vranci.

— Să-i văd, răspunse iute Contenson.

— Boftim, continuă baronul, scoţând o bancnota din buzunar.

— Dă-i încoace, zise Contenson, întinzând mâna.

— Tă-mi ză-ţi tau. Îmi tai întâi, mergem ză fedem pe individ şi brimeşti panii. Că ai butea să-mi finzi multe atrese pe bani luaţi tinainte.

Contenson începu să râdă:

— De fapt, sunteţi îndreptăţit să credeţi aşa ceva despre mine, zise el cu aerul de a se certa pe sine. Cu cât mai netrebnică e situaţia noastră, cu atât mai multă cinste ne trebuie. Dar vedeţi domnule baron, daţi-mi şase sute de franci. Să vă dau un sfat bun.

— Tă-mi şi bune demei be mărinimia mea…

— Ar însemna să risc, zise Contenson; dar sunt obişnuit să joc tare. În materie de poliţie, domnule baron, trebuie să umbli pe sub pământ. Dumneavoastră spuneţi: „Haide, să pornim…” Sunteţi bogat, credeţi ca nimic nu se împotriveşte banului. Banul e într-adevăr ceva. Dar, cu banii nu poţi cumpăra decât oameni, după câte spun doi-trei inşi tari din meseria noastră. Şi există lucruri la care nici nu te gândeşti şi pe care nu le poţi cumpăra!… Nu poţi mitui întâmplarea. De aceea, de altfel, un poliţist bun nu procedează aşa. Vreţi să vă urcaţi cu mine în trăsură? Vom fi văzuţi. Întâmplarea funcţionează şi pentru noi şi contra noastră.

— *Athefărat?* zise baronul.

— Sigur, domnule baron, prefectul poliţiei a descoperit maşina infernală urmărind firul care pleca de la o potcoavă găsită pe stradă. Daca ne-am duce astă-seară la căderea nopţii în birjă la domnul de Saint-Germain, n-ar ţine să vă vadă intrând la eh după cum nici dumneavoastră nu ţineţi să fiţi văzut.

— *Egzagt*, zise baronul.

— A, e tare printre cei tari, mâna dreaptă a faimosului Corentin, omul lui Fouché, de care unii spun că ar fi fiul nelegitim pe care ministrul l-ar fi făcut încă pe când era preot; dar astea sunt prostii: Fôuché ştia să fie preot, cum a ştiut să fie ministru. Să ştiţi că nu-l puneţi la treabă pe omul acela cu mai puţin de zece mii de franci... Nu uitaţi asta! Dar în schimb aţi fi servit, şi bine servit. Vorba aceea: nu te cunosc, nu mă cunoşti. Va trebui să-l anunţ pe domnul de Saint-Germain şi vă va da întâlnire într-un loc, unde nimeni nu va putea să vadă sau să audă, căci e cam periculos pentru el să facă poliţie pentru persoane particulare. Dar ce să-i faci?... E un om de treabă, o grădină de om, şi unul care a suferit mari prigoane. Şi când te gândeşti câte-a suferit pentru că a salvat Franţa!... Ca mine, ca toţi cei care au salvat-o!

— *Berfet, ai să-mi zgrii la ge oră ezte rantevu*, zise baronul zâmbind de gluma sa vulgară.

— Domnul baron nu mişca din urechi?... zise Contenson pe un ton totodată umil şi ameninţător.

— *Şan!* strigă baronul chemându-şi grădinarul. *Tu-te ji ia touăseci vranci te la Şorş şi atu-mi-i.*

— Dacă domnul baron n-are alte informaţii decât cele pe care mi le-a dat, mă îndoiesc totuşi că maestrul o să vă poată servi.

—*Mai am ji aldele!* răspunse baronul pe un ton şiret.

— Am onoarea să-l salut pe domnul baron, zise Contenson, luând moneda de douăzeci de franci, voi avea cinstea de a veni să-i comunic lui Georges unde va trebui să se găsească domnul baron astă-seară, căci un poliţist cu experienţă nu scrie niciun rând.

„Gurioz ge teşdebţi zunt ageşti intivizi, îşi zise baronul. *Fed ke în boliţia ezde ka în avaceri.* “

Plecând de la baron, Contenson se duse liniştit din rue Saint-Lazare în rue Saint-Honoré, până la cafeneaua David; se uită pe fereastră şi zări un bătrân cunoscut acolo sub

numele de moş Canquoëlle.

Cafeneaua David, aşezată pe rue de la Monnaie, la colţul cu rue Saint-Honoré, s-a bucurat în primii treizeci de ani ai veacului nostru de un fel de faimă, limitată de altminteri la cartierul zis Bourdonnet. Acolo se adunau negustorii bătrâni, retraşi din afaceri sau marii negustori încă activi: un Camusot, un Lebas, un Pillerault, un Popinot, şi câţiva propietari ca moşneguţul Molineux. Mai vedeai acolo din când în când pe bătrânul Guillaume care venea din rue du Colombier. Se vorbea politică în cerc intim, dar cu băgare de seamă, căci cafeneaua David făcea politică liberală. Se bârfea lumea din cartier; atât de mare e nevoia oamenilor de a-şi râde unii de alţii!... Cafeneaua aceasta, ca toate celelalte de altminteri, avea şi ea pe originalul ei în persoana lui moş Canquoëlle, care venea la David din 1811 şi părea atât de perfect în armonie cu oamenii de treabă adunaţi acolo, încât nimeni nu se jena să vorbească politică de faţă cu el. Din când în când, bătrânul, a cărui prostie dădea prilej la multe glume clienţilor localului, dispărea o lună, două; dar lipsa lui, totdeauna explicată prin bătrâneţe sau boală, căci încă din 1811 păruse a fi trecut de şaizeci de ani, nu mai mira pe nimeni.

— Ce mai e şi cu moş Canquoëlle?... o întrebau pe domnişoara de la casă.

— Tare mi se pare, răspundea dânsa, că într-o bună zi, citind *Mica publicitate*, aflăm c-a murit.

Moş Canquoëlle avea în accent un certificat permanent de naştere; spunea o *estatuă*, *especial* şi alte asemenea vorbe provensale. Numele i se trăgea de la o moşioară numită Les Canquoëlles, cuvânt care înseamnă în unele provincii: bărzăune, şi care se află în departamentul Vaucluse, de unde venise bătrânul. Până la urmă i se spusese Canquoëlle în loc de Canquoelles, ceea ce de altminteri nu-l supăra, căci bătrânul socotea nobilimea moartă în 1793.

De altfel moşia Canquoëlles nu-i aparţinea lui, era

mezinul dintr-o ramură mezină. Astăzi ţinuta bătrânului moş Canquoëlle ar părea ciudată, dar între 1811 şi 1820 nu surprindea pe nimeni. Bătrânul purta pantofi cu catarame de oţel cizelat, ciorapi de mătase mată cu dungi orizontale albe şi albastre, pantaloni de mătase până la genunchi, strânşi pe picioare cu catarame ovale, iar un frac de stofă verzuie-cafenie cu nasturi de metal şi o cămaşă cu jabou, având pliseuri călcate, desăvârşeau această găteală. La jumătatea jaboului strălucea un medalion de aur cu capac de sticlă, sub care se putea zări un templu făcut din fire de păr, unul dintre acele încântătoare mărunţişuri sentimentale care-i liniştesc pe oameni, după cum o sperietoare goneşte ciorile. Cei mai mulţi oameni, ca şi animalele, se sperie şi se liniştesc din nimic. Pantalonii bătrânului Canquoëlle erau ţinuţi cu o cataramă care, potrivit modei secolului trecut, se închidea deasupra abdomenului. Din brâu îi atârnau paralel două lanţuri de oţel, alcătuite din mai multe lănţişoare şi cu un mănunchi de brelocuri la capăt. Cravata albă îi era ţinută la spate de o cataramă mică de aur. În fine, capul nins şi pudrat îi era împodobit încă din 1816 de pălăria cu trei colţuri pe care o purta şi domnul Try, preşedintele tribunalului. Moş Canquoëlle înlocuise de puţină vreme pălăria aceasta atât de scumpă lui (se crezu şi el obligat să se supună modei) prin acel oribil melon, căruia nimeni nu îndrăzneşte să i împotrivească. Părul strâns la ceafă, o codiţă legată cu panglică, descria pe spatele fracului o urmă semicirculară al cărei jeg dispărea sub un strat subţire de pudră. Daca te opreai la trăsătura cea mai caracteristică a feţei lui, un nas plin de negi, roşu şi demn de a fi băgat într-o mâncare de trufe, ai fi bănuit un caracter blajin, cumsecade şi cam nătâng la acest bătrân, eminamente gură-cască, şi te-ai fi înşelat ca şi întreaga cafenea David, în care nimeni nu studiase fruntea de observator, gura batjocoritoare şi ochii reci ai acestui bătrân cocoloşit în vicii, calm ca un Vitellius[54]

[54] Împăratul roman Vitellius (secolul I) era cunoscut pentru cinismul lui.

al cărui burdihan imperial retrăia în pântecele lui. În 1816, un tânăr comis-voiajor, numit Gaudissart, client obişnuit al cafenelei David, se îmbătase de la ora unsprezece la miezul nopţii cu un ofiţer al armatei lui Napoleon, acum în rezervă cu jumătate de soldă. Săvârşi imprudenţa de a vorbi despre o conspiraţie destul de serioasă şi pe punctul de a izbucni, urzită împotriva Bourbonilor. Nu mai era în cafenea decât moş Canquoëlle care părea că doarme, doi chelneri care moţăiau şi domnişoara de la casă. În următoarele douăzeci şi patru de ore Gaudissart fu arestat; conspiraţia era descoperită. Doi oameni fură condamnaţi la moarte şi executaţi. Nici Gaudissart, nici nimeni altcineva nu bănui vreodată că blajinul moş Canquoëlle îi dăduse de gol. Chelnerii fură concediaţi, clienţii se suspectară vreme de un an de zile şi toată lumea se declară înfricoşată de poliţie, în cor cu moş Canquoëlle care dădeai de înţeles că are de gând să nu mai vină pe la cafeneaua David, atât îi era de urâtă poliţia.

Contenson intră în cafenea, ceru un păhărel de rachiu, nici măcar nu se uită la moş Canquoëlle care citea ziarul, numai că, după ce-şi bău paharul, luă napoleonul de aur căpătat de la baron şi chemă chelnerul, lovind de trei ori scurt masa. Domnişoara de la casă şi chelnerul cercetară moneda de aur cu o atenţie foarte jignitoare pentru Contenson; dar neîncrederea lor era îndrituită de uimirea pe care le-o producea tuturor clienţilor înfăţişarea lui Contenson. Aurul ăsta e câştigat prin furt sau prin omor? Aceasta era întrebarea ce şi-o puneau câteva spirite independente şi clarvăzătoare care-l priveau pe Contenson pe deasupra ochelarilor, părând totodată că-şi citea ziarul. Contenson, care vedea tot şi nu se mira niciodată de nimic, îşi şterse dispreţuitor gura cu o batistă care n-avea decât trei petece, îşi lua restul şi-l vârî în buzunarul de la vestă, căptuşit cu o stofă ordinară albă, dar acum la fel de neagră ca postavul pantalonului, şi nu lasă nici măcar cinci centime chelnerului.

— Ce client de puşcărie, îi zise moş Canquoëlle domnului Fillerault, care-i era vecin de masa.

— Eh! răspunse întregii cafenele domnul Camusot, singurul ce nu arătase nici cea mai mică uimire, e Contenson, mâna dreaptă a lui Louchard, guardul comercial. Pezevenghii ăştia au probabil pe cineva de arestat prin cartier…

Peste un sfert de oră, bătrânul Canquoëlle se ridică, îşi lua umbrela şi porni paşnic către casa.

E nevoie însă să explicăm ce om cumplit şi adânc se ascundea sub fracul lui moş Canquoëlle, după cum abatele Carlos îl ascundea pe Vautrin. Acest provensal născut la Canquoëlles, singura moşie a familiei sale, de altminteri destul de bine văzută, se numea Peyrade. Într-adevăr, făcea parte din ramura mezina a casei de La Peyrade, o veche familie din Comtat sărăcită, dar care mai stăpâneşte moşioara La Peyrade. Era al şaptelea copil şi venise pe jos până la Paris cu doi taleri de şase franci în buzunar, în 1772, la vârsta de şaptesprezece ani, împins de viciile unui temperament învăpăiat, de pofta brutală de a parveni care atrage atâţia oameni din sudul ţării în capitală, după ce-au înţeles că în casa părintească nu vor găsi niciodată bani să-şi satisfacă patimile. Vom înţelege toată tinereţea lui Peyrade. când vom spune că în 1782 era confidentul şi tartorul Locotenenţei generale a poliţiei, unde fu foarte preţuit de domnii Lenoir şi d’Albert, ultimii doi locotenenţi generali. Revoluţia nu avu poliţie, n-avea nevoie. Directoratul, guvern ceva mai constituţional decât acela al Comitetului Salvării Publice, fu nevoie să reconstituie o poliţie, iar primconsulul Bonaparte desăvârşi crearea ei odată cu Prefectura de poliţie şi cu Ministerul Poliţiei Generale.

Peyrade, om cu tradiţie, recrută agenţi în înţelegere cu un ins numit Corentin, de altminteri mult mai tare decât Peyrade, deşi mai tânăr, şi care nu fu un om de geniu decât în subteranele poliţiei. În 1808, uriaşele servicii pe care le

făcu Peyrade fură răsplătite prin numirea lui în postul înalt de comisar general la Anvers. În mintea lui Napoleon, acest soi de prefectură a poliţiei era echivalentă cu un minister al poliţiei însărcinat cu supravegherea Olandei. Când împăratul se întoarse din campania din 1809, Peyrade fu luat pe sus de la Anvers între doi jandarmi şi aruncat în puşcărie. După două luni ieşi din închisoare pe garanţia prietenului său Corentin, nu fără a fi fost supus la Prefectura de poliţie la trei interogatorii de şase ore fiecare. Oare Peyrade îşi datora dizgraţia hărniciei extraordinare cu care îl ajutase pe Fouché când acesta apăra coastele Franţei, atacate de ceea ce s-a numit în vremea aceea expediţia de la Wacheren, prilej în care ducele de Otrante dădu dovada de însuşiri care-l înspăimântară pe împărat? în momentul acela Fouché considera lucrul drept probabil; dar astăzi, când toată lumea ştie ce s-a întâmplat atunci în Consiliul de miniştri convocat de Cambacérès, lucrul e sigur. Trăsniţi cu toţii de ştirea tentativei englezilor care-i plăteau lui Napoleon expediţia de la Boulogne şi luaţi fără de veste când stăpânul lor era fortificat în insula Lobau, pe Dunăre, în Austria, unde toată Europa îl credea pierdut, miniştrii nu ştiau ce hotărâre să ia. Părerea tuturor era că trebuie trimis un curier împăratului. Singur Fouché îndrăzni să traseze un plan de operaţii pe care de altfel îl şi realiză.

— Acţionează cum vrei, îi zise Cambacérès, *dar eu care ţin să rămân cu capul pe umeri*, îi trimit un raport împăratului.

Se ştie de ce pretexte absurde s-a folosit împăratul la întoarcere, în plin Consiliu de Stat, ca să-şi dizgraţieze ministrul şi să-l pedepsească pentru că îndrăznise să salveze Franţa fără dânsul. Din clipa aceea, împăratul adăugă la duşmănia prinţului de Talleyrand pe cea a ducelui de Otrante, singurii doi mari oameni politici datoraţi Revoluţiei şi care poate l-ar fi salvat pe Napoleon în 1813. Spre a se descotorosi de Peyrade, se folosi pretextul ordinar că ar fi luat mită: tolerase contrabanda, împărţind

unele câştiguri cu marii negustori. Era cam aspru pentru un om care-şi datora bastonul de mareşal al Comisariatului general unor mari servicii aduse statului. Acest ins, îmbătrânit în administraţia de stat, cunoştea secretele tuturor guvernelor, începând cu anul 1775, când intrase în Locotenenţa generală a poliţiei. Împăratul, care se credea destul de tare ca să făurească oamenii aşa cum îi trebuiau, nu ţinu seama de obiecţiile ce-i fură făcute mai târziu în sprijinul unui om socotit drept unul dintre cei mai siguri, mai isteţi şi mai îndemânatici, dintr-acele genii necunoscute, însărcinate să vegheze asupra siguranţei statului. El crezu că-l poate înlocui pe Peyrade cu Contenson; dar Contenson era pe atunci absorbit de Corentin în folosul său. Peyrade era cu atât mai simţitor lovit, cu cât, desfrânat şi lacom, se afla cu privire la femei în situaţia unui cofetar căruia îi plac prăjiturile. Obişnuinţa viciilor devenise la el o fire proprie: nu se putea lipsi de mese bune, de joc de cărţi, într-un cuvânt de acea viaţă de boier mare, fără fast, dusă de toţi oamenii cu însuşiri puternice şi care şi-au creat o nevoie de distracţii exagerate şi neobişnuite. Şi apoi trăise până atunci pe picior mare fără să fie niciodată obligat să justifice cheltuielile, vârând mâinile în fonduri, căci nu li se precupeţeau banii niciodată, nici lui, nici prietenului său, Corentin. Cinic şi spiritual, îi plăcea de altminteri situaţia în care se afla, era filosof. Şi în sfârşit, un spion, la orice treaptă s-ar afla în maşinăria poliţiei, nu poate reveni la o meserie cinstită şi liberală, după cum niciun ocnaş nu poate să facă acest lucru. O dată înfieraţi, înmatriculaţi, spionii şi condamnaţii, la fel ca diaconii, devin nişte oameni pecetluiţi. Există fiinţe cărora societatea le întipăreşte o soartă fatală. Spre nenorocirea sa, Peyrade era nebun după o fetiţă, copil pe care era sigur că i-l născuse o actriţă celebră, căreia îi făcuse o dată un serviciu, iar dânsa îi mulţumise vreme de trei luni. Peyrade, care îşi aduse copilul de la Anvers, se trezi deci la Paris, fără niciun venit,

cu un ajutor de o mie două sute de franci pe an pe care i-l acorda Prefectura de poliţie fostului învăţăcel al lui Lenoir. Se stabili în rue des Moineaux, la etajul patru, într-un mic apartament de când camere pe care-l plătea cu două sute cincizeci de franci.

Dacă există un om simţitor la foloasele şi plăcerea de a avea un prieten, acela e leprosul pe care mulţimea îl numeşte spion, poporul sticlete, iar administraţia de stat agent. Peyrade şi Corentin erau prin urmare prieteni ca Oreste şi Pylade. Peyrade îl formase pe Corentin aşa cum l-a format pictorul Vien pe David: în curând însă elevul îşi întrecu maestrul. Făcuseră împreună numeroase expediţii. Peyrade, bucuros că a ghicit talentul lui Corentin, îl lansase în cariera de agent, pregătindu-i un triumf. Îşi sili elevul să se slujească de o iubită care-l dispreţuia, drept undiţă cu care să prindă un om. Şi pe atunci Corentin n-avea decât douăzeci şi cinci de ani! Corentin, rămas unul dintre generalii al căror generalissim e ministrul poliţiei, păstrase, sub ducele de Rovigo[55] funcţia înaltă pe care o avusese sub ducele de Otrante. Iar pe vremea aceea se proceda cu poliţia generală ca şi cu poliţia judiciară. La fiecare caz ceva mai cuprinzător se încheia un acord pauşal, ca să spunem aşa, cu cei trei, patru sau cinci agenţi mai capabili. Ministrul, aflând de vreo conspiraţie, prevenit că se urzeşte o uneltire, n-are a face cum anume, îl întreba pe unul dintre coloneii poliţiei sale: „Cât îţi trebuie ca să ajungi la cutare rezultat?” Corentin, Contenson răspundeau după matură chibzuinţă: „Douăzeci, treizeci, patruzeci de mii de franci”. Apoi, după ce se dăduse ordin de începere a operaţiei, toate mijloacele şi oamenii ce urmau să fie întrebuinţaţi rămâneau la alegerea şi la aprecierea lui Corentin, sau a oricărui agent împuternicit. De altminteri, poliţia judiciară acţiona la fel cu Vidocq[56] pentru descoperirea crimelor.

Poliţia politică, la fel cu poliţia judiciară, îşi alegea

[55] Savary, duce de Rovigo – ministru al poliţiei de la 1810 până la 1814, urmând lui Fouché.

oamenii mai cu seamă dintre agenţii cunoscuţi, înmatriculaţi, folosiţi de obicei, şi care sunt parcă soldaţii acestei armate secrete, atât de trebuincioase statelor, în ciuda vorbăriei filantropilor şi a moraliştilor cu morală meschină. Dar încrederea extraordinară datorată celor doi-trei generali de calibrul lui Peyrade sau Corentin presupunea că au dreptul de a întrebuinţa persoane necunoscute, sub rezerva de a da totdeauna socoteală ministrului în cazuri grave. Dar, pe experienţa şi şiretenia lui Peyrade punea Corentin mare preţ, încât după furtuna din 1810, el îşi folosi vechiul prieten, adeseori îi cerea părerea şi îl întreţinea pe picior mare. Corentin găsi mijlocul de a-i da lui Peyrade cam o mie de franci pe lună. La rândul său Peyrade îi făcu uriaşe servicii lui Corentin. În 1816, Corentin, cu prilejul descoperirii conspiraţiei în care urma să fie amestecat şi bonapartisul Gaudissart, încercă să-l reintegreze pe Peyrade în poliţia generală a regatului; dar o intervenţie necunoscută îl înlătură pe Peyrade. Iată de ce. În dorinţa lor de a se face indispensabili Peyrade, Corentin şi Contenson, puşi la cale de ducele de Otrante, organizaseră pentru folosul personal al lui Ludovic al XVIII-lea, o contra poliţie în care erau întrebuinţaţi Contenson şi încă alţi câţiva agenţi la fel de straşnici. Ludovic al XVIII-lea muri şi duse cu el în mormânt secrete care vor rămâne secrete pentru cei mai informaţi istorici. Lupta dintre poliţia generală a regatului şi contra poliţia regelui dădu naştere la cazuri cumplite al căror secret a fost păstrat de câteva capete tăiate de ghilotină.

Nu e aici nici locul, nici prilejul să intrăm în amănunte, căci *Scenele vieţii pariziene* nu sunt *Scenele vieţii politice;* e de ajuns să lăsăm să se întrevadă din ce trăia cel numit

[56] François-Eugène Vidocq (1775–1857), ofiţer, ajuns escroc, a evadat de mai multe ori din ocnă, sfârşind prin a-şi oferi serviciile poliţiei. Prefectul Pasquier i-a folosit „experienţa”, încredinţându-i conducerea unei brigăzi. Balzac îl cunoştea, şi s-a documentat mult, prin el, asupra lumii ocnaşilor şi a agenţilor de poliţie.

moş Canquoëlle în cafeneaua David şi prin ce fire era legat de puterea înfricoşătoare şi misterioasă a poliţiei. Din 1817 şi până în 1822, Corentin, Contenson, Peyrade şi agenţii lor avură misiunea să-l spioneze adeseori chiar pe ministru. Poate că aşa se explică de ce ministerul nu mai voi să-i folosească pe Peyrade şi pe Contenson, asupra cărora Corentin, fără ştirea lor, făcu să cadă bănuielile miniştrilor, ca apoi să se folosească de prietenul său când ajunse să creadă că nu-l va mai putea reintegra. Miniştrii avură atunci încredere în Corentin şi-l însărcinară să-l supravegheze pe Peyrade, ceea ce-l făcu pe Ludovic al XVIII-lea să zâmbească. Corentin şi Peyrade rămaseră prin urmare total stăpâni pe situaţie. Contenson, multă vreme ataşat de Peyrade, îl servea încă şi acum. Intrase în serviciul guarzilor comerciali din ordinul lui Corentin şi al lui Peyrade. Într-adevăr, în urma acelei frenezii unice, insuflate de o meserie pe care-o iubeşti, cei doi generali simţeau nevoia să-şi plaseze soldaţii cei mai iscusiţi în toate locurile unde puteau culege informaţii îmbelşugate. De altminteri viciile lui Contenson, obiceiurile sale depravate, care-l făcuseră să cadă mai jos decât cei doi prieteni ai săi, cereau atâţia bani, încât trebuia să lucreze mult. Contenson, fără a săvârşi vreo indiscreţie, îi spusese lui Louchard că el cunoaşte singurul om în stare să-l satisfacă pe baronul de Nucingen. Într-adevăr, Peyrade era singurul agent care putea să facă, nepedepsit de poliţie, cercetări în interesul unei persoane particulare. După moartea lui Ludovic al XVIII-lea, Peyrade îşi pierdu nu numai orice importanţa, dar şi foloasele pe care i le aduce postul său de spion personal al maiestăţii-sale. Crezându-se de neînlocuit, îşi continuase felul de viaţă de până atunci. Femeile, mesele bune şi Clubul străinilor îl feriseră de orice economii pe acest ins înzestrat, ca toţi oamenii făcuţi pentru viciu, cu o sănătate de fier. Dar, de la 1826 la 1829, ajuns aproape de şaptezeci şi patru de ani, singur spunea că începe să se ruginească. Din an în an, Peyrade începea să trăiască mai puţin în

largul său. Asista la funeraliile poliţiei, vedea cu mâhnire că guvernul lui Carol al X-lea părăseşte bunele tradiţii ale acesteia. La fiecare noua sesiune, camera tăia din fondurile necesare poliţiei, din ură faţă de acest mijloc de a guverna şi din ideea fixă de a moraliza această instituţie. „Ca şi cum ar vrea să gătească mâncarea cu mănuşi albe în mâini”, îi spunea Peyrade lui Corentin. Corentin şi Peyrade simţeau încă din 1822 apropierea revoluţiei din 1830. Cunoşteau ura tainică a lui Ludovic al XVIII-lea faţă de fratele şi urmaşul său, Carol al X-lea; ceea ce explica indulgenţa de care a făcut dovadă faţa de ramura de Orléans, beneficiara lui 1830[57] căci altfel domnia şi politica sa ar fi o enigmă fără cheie.

Pe măsură ce îmbătrânea, lui Peyrade îi creştea şi dragostea faţă de fiica sa nelegitimă. Pentru dânsa îşi luase înfăţişarea burgheză, căci voia s-o mărite pe Lydie a sa cu un om cumsecade. Tot de aceea, mai ales în ultimii trei ani, voia să-şi găsească un locşor fie la Prefectura de poliţie, fie la Direcţia poliţiei generale a regatului, în vreun post de care să nu-i fie ruşine şi pe care să nu fie nevoit să-l ascundă. În cele din urmă inventase un post care, îi spunea dânsul lui Corentin, se va dovedi trebuincios mai curând sau mai târziu. Trebuia creat la prefectura de poliţie un birou numit *al informaţiilor,* care ar fi fost intermediar între poliţia Parisului propriu-zisă, poliţia judiciară şi poliţia regatului, spre a face ca Direcţia generală să folosească toate aceste forţe răsfirate. Peyrade singur mai putea, cu vârsta lui şi după cincizeci şi cinci de ani de discreţie, să fie veriga care să lege între ele cele trei poliţii, să fie într-un cuvânt arhivistul căruia să se adreseze statul şi justiţia spre a se lămuri în anumite cazuri. Peyrade spera că astfel, cu ajutorul lui Corentin, să înhaţe o zestre şi un soţ pentru

[57] Speriată de progresele democraţiei, burghezia franceză nu a avut, într-adevăr, curajul să treacă la republică după revoluţia de la 1830, ci a încredinţat tronul unui vlăstar din ramura de Orléans, Ludovic Filip, zis şi *regele-burghez* , care a fost răsturnat de revoluţia din 1848.

micuţa Lydie. Corentin îi şi vorbise de chestiunea aceasta directorului general al poliţiei regatului, fără să-l pomenească pe Peyrade, şi directorul general, un om din sudul ţării, socotea că propunerea trebuia să vină din partea prefecturii.

În momentul în care Contenson bătuse de trei ori în masa cafenelei cu banul său de aur, semn care voia să spună: „Trebuie să-ţi vorbesc”, starostele agenţilor de poliţie stătea şi se gândea la această problemă: „Prin ce persoană, prin ce interese să-l pun în mişcare pe actualul prefect al poliţiei?” Şi avea înfăţişarea unui ramolit care-şi citeşte cu mare pasiune ziarul.

„Bietul nostru Fouché, îşi zicea el după aceea mergând pe rue Saint-Honoré, omul ăsta mare a murit! Intermediarii dintre noi şi Ludovic al XVIII-lea sunt căzuţi în dizgraţie. De altminteri, cum îmi spunea Corentin ieri, lumea nu-l mai crede sprinten sau inteligent pe un om de şaptezeci de ani. Ah, de ce m-am învăţat să mănânc la Very[58] să beau vinuri scumpe... să joc cărţi când am bani! Ca să-ţi asiguri o situaţie n-ajunge să fii deştept, cum zice Corentin, ci şi cumpătat. Scumpul meu domn Lenoir mi-a prorocit bine viitorul când a exclamat în timpul procesului pentru colierul reginei[59]: *N-ai s-ajungi? niciodată nimic!* când a aflat că nu rămăsesem sub patul curtezanei Oliva.”

Dacă venerabilul moş Canquoëlle (şi acasă i se spunea

[58] Restaurant de lux parizian din prima jumătatc a secolului al XIX-lea.

[59] Una dintre consecinţele frivolităţii şi patimii pentru bijuterii a reginei Marie Antoinette; o escroacă, contesa de La Mothe, l-a convins pe cardinalul de Rohan, care era rău văzut de regină, să-i cumpere acesteia un colier enorm de scump pentru care, chipurile, ea nu avea toţi banii deodată; cunoscând slăbiciunile reginei şi dorind să reintre în favorurile curţii, cardinalul a consimţit, mai ales după ce i se înscenase o întâlnire noaptea, în parc, cu o femeie voalată, care a fost dată drept regina. Când bijutierii au constatat că regina nu e la curent, a izbucnit scandalul. Procesul, eveniment senzaţional, a dus la achitarea cardinalului de Rohan (exilat apoi de rege) şi la întemniţarea contesei de La Mothe, dar, mai ales, la compromiterea familiei regale, deşi, la proces. s-a dovedit că femeia voalată fusese baroana d'Oliva.

moş Canquoëlle) rămăsese în rue des Moineaux, la etajul patru, să nu ne îndoim că găsise în felul în care era aşezată clădirea nişte ciudăţenii care favorizau exerciţiul cumplitelor sale îndeletniciri. Situată la colţul cu rue Saint-Roch, dintr-o parte n-avea vecini. Deoarece scara o împărţea în două, la fiecare etaj existau câte două camere cu totul izolate. Aceste două camere erau aşezate în partea dinspre rue Saint-Roch. Deasupra etajului patru se aflau nişte mansarde dintre care una slujea drept bucătărie, iar cealaltă era locuinţa unicei servitoare a lui moş Canquoëlle, o olandeză pe care o chema Katt şi care-o alăptase pe Lydie. Moş Canquoëlle făcuse dormitor din prima dintre cele două camere separate şi birou dintr-a doua. Un zid comun foarte gros izola fundul biroului. Fereastra care dădea pe rue des Moineaux era cu faţa către un calcan. Şi deoarece între scară şi birou se afla toată lăţimea camerei lui Peyrade, cei doi prieteni nu se temeau de nicio privire şi de niciun auz, când vorbeau de treburi în acel birou făcut anume pentru scârboasa lor meserie. Din precauţie, Peyrade pusese pe jos o rogojină şi o pătură în odaia flamandei, sub pretext ca vrea ca doica fiicei sale să trăiască bine. Mai mult decât atât, astupase şi hornul camerei şi se slujea de o sobă al cărei burlan ieşea prin zidul din afară, deasupra străzii Saintroch. În fine, întinsese pe podele mai multe covoare, aşa încât locatarii de la etajul de dedesubt să nu audă niciun zgomot. Expert în materie de spionaj, cerceta zidul dintre casa lui şi cea vecină, tavanul şi podeaua o dată pe săptămână, prefăcându-se că omoară insecte supărătoare. Siguranţa că se află acolo fără martori sau ascultători, îl făcu pe Corentin să aleagă acest birou drept sală de consiliu când consfătuirile nu aveau loc la el acasă. Locuinţa lui Corentin nu era cunoscută decât de către directorul general al poliţiei regatului şi de către Peyrade; acolo primea persoanele la care ministerul sau palatul recurgeau drept intermediare în împrejurări grave; dar niciun agent, niciun subaltern nu intra acolo, treburile

meseriei combinându-se la Peyrade. În acea cameră, fără nimic deosebit se ţesură planuri, se luară hotărâri care ar putea să furnizeze ciudate informaţii istorice şi drame neobişnuite, dacă zidurile ar putea vorbi. Acolo fură analizate între 1816 şi 1826 probleme de importanţă uriaşă. Acolo se descoperiră în germene evenimentele care aveau să apese asupra sorţii Franţei. Acolo, Peyrade şi Corentin, la fel de prevăzători dar mai bine informaţi decât Belart, procurorul general, îşi spuneau încă din 1819: „Dacă Ludovic al XVIII-lea nu vrea să dea cutare sau cutare lovitură, să se descotorosească de cutare principe, îşi detestă fratele? Vrea aşadar să-i lase moştenire o revoluţie?”

Uşa lui Peyrade purta o tăbliţă pe care se găseau uneori semne ciudate, cifre scrise cu creta. Acest soi de algebră infernală avea pentru iniţiaţi un înţeles foarte clar. În faţa apartamentului atât de sărăcăcios al lui Peyrade se afla acela al Lydiei, alcătuit dintr-o anticameră, un salonaş, o cameră de culcare şi un budoar... Ca şi uşa camerei lui Peyrade, uşa Lydiei era făcută din tablă de fier groasă de patru milimetri, vârâtă între două blăni groase, de stejar, înarmate cu broaşte şi un sistem de ţâţâni care le făceau la fel de greu de sfărâmat ca şi o uşă de închisoare, încât, deşi casa era una dintr-acelea cu gang, prăvălii şi fără portar, Lydie trăia acolo fără să se teamă de nimic. Sufrageria, salonaşul, dormitorul, care aveau ferestre cu grădiniţe în lăzi, erau de o curăţenie flamandă şi luxoasă. Doica olandeză nu o părăsise niciodată pe Lydie, căreia îi zicea fiică. Amândouă mergeau la biserică în fiecare duminică, ceea ce îl făcea să aibă o foarte bună părere despre moş Canquoëlle pe băcanul regalist cu prăvălie în aceeaşi casă, pe colţul dintre rue des Moineaux şi rue Neuve-Saint-Roch, şi a cărui familie, bucătărie şi ucenici ocupau etajul întâi şi mezaninul. La etajul al doilea trăia proprietarul, iar al treilea era închiriat de douăzeci de ani de către un şlefuitor de pietre preţioase. Fiecare din locatari avea o cheie de la uşa

gangului. Soţia băcanului primea cu atât mai bucuros scrisorile şi pachetele adresate acestor trei gospodării paşnice, cu cât băcănia era înzestrată cu o cutie de scrisori.

Fără astfel de amănunte, străinii şi nici chiar cei care cunosc Parisul n-ar înţelege taina şi liniştea, lipsa de grijă şi siguranţa care făceau din această casă o excepţie în Paris. Începând cu miezul nopţii, moş Canquoëlle putea urzi orice intrigă, putea primi spioni sau miniştri, femei sau cocote, fără să observe nimeni pe lume. Peyrade, despre care olandeza îi spusese bucătăresei băcanului: „Nu e în stare să omoare o muscă!” era socotit cel mai blajin dintre oameni. Nu se dădea în laturi de la nicio cheltuială pentru fiică-sa. Lydie, care învăţase muzica de la Schmucke[60], era talentată şi ştia să compună. Se pricepea să picteze în sepia, în guaşă şi acuarelă. Peyrade prânzea în toate duminicile cu fiică-sa. În ziua aceea bătrânul era numai şi numai tata. Credincioasă fără să fie bisericoasă, Lvdie ţinea Paştele şi se ducea la spovedanie şi împărtăşanie în fiecare lună. Totuşi, din când în când îşi îngăduia să se ducă la spectacole. Se plimba în grădinile Tuileries când era vreme frumoasă. Acestea erau singurele ei plăceri, căci ducea o viaţă foarte sedentară. Îşi adora tatăl, dar n-avea nicio idee despre sinistrele sale însuşiri şi despre sumbrele-i îndeletniciri. Nicio dorinţă nu tulburase viaţa curată a acestei copile atât de curate. Subţire, frumoasă ca maică-sa, înzestrată cu un glas încântător şi cu o feţişoară fină, încadrată de un păr frumos, blond, semăna cu acei îngeri mai mult mistici decât reali, aşezaţi de anumiţi pictori primitivi în fundul tablourilor ce înfăţişează „Sfânta Familie”. Ochii săi albaştrii păreau că revarsă o rază din ceruri asupra celui căruia îi hărăzea o privire. Din găteala ei castă, fără exagerările nici unei mode, se desprindeau o fermecătoare mireasmă de burghezie. Închipuiască-şi cineva un Satan bătrân, tată al unui înger şi va înţelege ce erau un Peyrade şi fiică-sa. Dacă cineva ar fi mânjit această

[60] Personaj al lui Balzac, muzicianul capabil dar naiv, din *Vărul Pons.*

perlă, tatăl ar fi fost în stare să născocească, spre a-l nimici, una dintre acele curse înspăimântătoare în care căzură, pe vremea Restauraţiei, nefericiţii ce-şi lăsară capetele sub ghilotină. Trei mii de franci pe an îi erau de ajuns pentru Lydie şi Katt, doica.

De îndată ce intră pe la capătul din sus des Moineaux, Peyrade îl zări pe Contenson. Trecu pe lângă el, urcă la etaj, auzi paşii agentului său pe scară şi-i deschise înainte ca flamanda să scoată capul pe uşa bucătăriei. O sonerie pe care-o declanşa o uşă cu geamuri, instalată la etajul trei unde locuia şlefuitorul de pietre scumpe, îi anunţa pe locuitorii de la etajul trei şi patru când urca cineva pentru ei. Nu mai e nevoie să spunem că începând cu miezul nopţii Peyrade înăbuşea cu vată soneria.

— Ce e graba asta, filozofule?

Filosoful era porecla pe care i-o dădea Peyrade lui Contenson şi de care era vrednic acest Epictet al sticleţilor. Numele acesta de Contenson ascundea, vai! unul dintre cele mai vechi nume ale feudalităţii normande.

— Păi sunt cam vreo zece mii de încasat.

— Politică?

— Nu, un moft! Baronul de Nucingen, îl ştii, hoţul acela bătrân cu patalama, nechează după o femeie pe care a văzut-o în pădurea Vincennes şi trebuie să i-o găsim, că altfel moare de dragoste... După cât mi-a spus valetul lui, ieri a fost la el un consult de medici... I-am şi extras o mie de franci sub pretext că-i caut prinţesa.

Şi Contenson îi povesti întâlnirea lui Nucingen cu Esther, adăugând că baronul avea nişte informaţii proaspete.

— Lasă, zise Peyrade, o să-i găsim Dulcineea; spune-i baronului să vie astă-seară cu trăsura în Champs-Elysées, pe avenue Gabriel, colţ cu calea Marigny.

Peyrade îl dădu afară pe Contenson şi bătu la fiică-sa, cum trebuia să baţi ca să fii primit. Intră vesel; în sfârşit, întâmplarea îi înfăţişa un mijloc de a obţine postul pe care-l dorea. Se cufundă într-un fotoliu adânc, „à la Voltaire”,

după ce-o sărutase, pe Lydie pe frunte şi spuse: „Cântă-mi ceva…”

Lydie îi cântă o bucată pentru pian de Beethoven.

— Ai cântat bine, căprioara tatei, zise dânsul luând-o pe genunchi, ştii că avem douăzeci şi unu de ani? Trebuie să ne căsătorim, căci tata are peste şaptezeci de ani…

— Sunt fericită aşa, răspunse dânsa.

— Nu mă iubeşti decât pe mine, atât de urât şi de bătrân? întrebă Peyrade.

— Dar pe cine vrei să iubesc?

— Cinez la tine, fetiţa mea, să-i spui Kattei. Mă gândesc să ne facem o situaţie, să iau un post şi să-ţi caut un soţ vrednic de tine… Vreun băiat bun şi plin de talente, de care să poţi fi mândră cândva…

— N-am văzut până acum decât unul singur pe care l-aş fi vrut de bărbat…

— Ai văzut unul?…

— Da, în grădina Tuileries, continuă Lydie, trecea de braţ cu contesa de Sérisy.

— Şi cum îl cheamă?

— Lucien de Rubempré!… Şedeam alături de Katt sub un tei, fără să mă gândesc la nimic. Lângă noi erau două doamne care şi-au spus una alteia: „Iat-o pe doamna de Sérisy şi pe frumosul Lucien de Rubempré”. M-am uitat şi eu la perechea pe care-o priveau cele două doamne, „Vai, draga mea, a spus una dintre ele, mare noroc au unele femei!… Acesteia i se trece cu vederea orice, fiindcă e născută de Ronquerolles şi fiindcă soţul ei e la putere.” – „Da, dragă, a răspuns cealaltă doamnă, dar Lucien o costă scump…” Ce voia să spună, tată?

— Prostii, cum spun oamenii din lumea mare, îi răspunse Peyrade fiică-sii, cu un aer blajin. Poate că vorbeau de politică.

— Dumneata m-ai întrebat, tată, şi ţi-am răspuns. Dacă vrei să mă măriţi, găseşte-mi un soţ care să semene cu tânărul acela.

— Copil ce eşti! îi răspunse tatăl. La bărbaţi frumuseţea nu e totdeauna semn de bunătate. Tinerii înzestraţi cu o înfăţişare plăcută nu întâlnesc nicio greutate la începutul vieţii, şi atunci nu-şi cultivă niciun talent, nu depun nicio sforţare, lumea le surâde şi astfel îi depravează, iar mai târziu sunt siliţi să plătească cu dobândă binele de la început!... Aş vrea să găsesc pentru tine ceea ce burghezii, bogătaşii şi proştii lasă fără sprijin şi fără protecţie...

— Ce anume, tată?

— Un necunoscut plin de talent... Lasă, copila mea scumpă, am să scotocesc toate mansardele Parisului şi să-ţi îndeplinesc dorinţa, înfăţişându-i dragostei tale un bărbat tot atât de frumos ca haimanaua de care-mi vorbeşti, însă plin de viitor, unul dintre oamenii aceia sortiţi gloriei şi norocului... A, uitasem! Mi se pare că am o herghelie de nepoţi şi printre ei trebuie să se găsească unul vrednic de tine!... Am să scriu sau am să spun să scrie cineva la Provence!

Lucru ciudat! În clipa aceea, un tânăr mort de foame şi de oboseală, sosit pe jos din departamentul Vaucluse, nepot al lui moş Canquoëlle, intra în Paris prin bariera Italiei, căutându-şi unchiul. În visele familiei, care nu cunoştea soarta acestui unchi, Peyrade era un subiect de speranţe: îl credeau reîntors din Indii cu milioane! Îmboldit de aceste basme rostite la gura sobei, nepoţelul, pe care-l chema Théodose, pornise într-o călătorie în jurul lumii, ca să-l caute pe unchiul fabulos.

După ce gustase vreme de câteva ceasuri fericirea de a fi tată, Peyrade îşi spălă şi-şi vopsi părul (pudra de pe cap era o deghizare), apoi îmbrăcat într-o redingotă groasa şi largă de postav albastru, încheiată până sus, cu o pelerină neagră pe deasupra, încălţat cu cizme solide cu tălpi groase şi înarmat cu o carte de vizită anumită, umbla alene de-a lungul aleii Gabriel, unde Contenson, deghizat în zarzavagioaică bătrâna, se întâlni cu el în faţa grădinilor palatului Elizée-Bourbon.

— Domnule Saint-Germain, îi zise Contenson, dându-i fostului său şef pseudonimul de care se folosea pe când lucra, m-ai făcut să câştig cinci sute de bişţari; dar am venit să te aştept aici ca să-ţi spun că blestematul de baron, înainte de a mi-i da, s-a dus să se informeze la prefectura de poliţie.

— Cred c-o să am nevoie de tine, răspunse Peyrade. Vezi-te cu numerele 7, 10 şi 21, o să-i putem folosi pe ăştia fără să ştie nici poliţia, nici prefectura.

Contenson se întoarse şi se opri lângă trăsura în care domnul de Nucingen îl aştepta pe Peyrade.

— Sunt domnul de Saint-Germain, îi spuse baronului meridionalul, ridicându-se până la uşa trăsurii.

— *Boftim*, *urca lâncă mine*, zise baronul care-i porunci vizitiului s-o ia către Arcul de Triumf de l'Etoile.

— Aţi fost la prefectură, domnule baron? Nu e frumos... Se poate şti ce i-aţi spus domnului prefect şi ce v-a răspuns? întrebă Peyrade.

— *Înainte te a tha cingi zute de vranci la un terpeteu ca Godanzon, foiam ze avlu tacă meritâ... Am zis brefegtului boliţiei khă toresc ze volozesc un acent numid Beirat în zdrăinătate bentru o miziune teligadă, ji dagă bod ză am o ingretere dodală în el... Brevegt a resbuns khă tumnetha ejdi unu thin oamenii cei mai tipaci ji cinztiţ. Azda e dod.*

— Şi acum, după ce domnului baron i s-a destăinuit numele meu adevărat, binevoieşte să-mi spună despre ce e vorba?

Îndată baronul îi explică pe larg şi cu multe vorbe, în groaznicul său jargon de evreu polonez şi întâlnirea cu Esther, şi strigătul valetului dindărătul trăsurii, şi încercările sale neizbutite de a o regăsi, apoi încheie istorisind ce se întâmplase în ajun la el acasă, zâmbetul ce-i scăpase lui Lucien de Rubempré, şi bănuiala lui Bianchon şi a câtorva dandi, cu privire la o legătura între necunoscută şi numitul tânăr.

— Ascultaţi, domnule baron, îmi veţi da întâi zece mii de

franci ca acont asupra spezelor, căci din istoria asta e vorba să scăpaţi cu viaţă şi deoarece viaţa dumneavoastră e o fabrică de afaceri, nu trebuie să precupeţim nimic ca să vă găsim femeia. Ce să mai vorbim? V-a căzut cu tronc!

— *Ta, mi-a găzut gu drong.*

— Dacă mai e nevoie de ceva, vă voi spune, domnule baron; puteţi avea încredere în mine, urmă Peyrade. Nu sunt, cum aţi putea crede un spion... În 1807 eram comisar general al poliţiei la Anvers şi acum, după moartea lui Ludovic al XVIII-lea, vă pot destăinui că vreme de şapte ani am fost şeful contrapoliţiei sale... Prin urmare cu mine nu încape târguială. Vă închipuiţi, domnule baron, că nu se poate face devizul conştiinţelor ce trebuie cumpărate până nu se studiază chestiunea. N-aveţi nicio grijă, voi izbuti. Să nu credeţi că mă veţi plăti cu vreo sumă oarecare, vreau altfel de răsplată...

— *Zber gă nu toreşti ză te vac rege?...* zise baronul.

— Nu, e ceva foarte uşor pentru dumneavoastră.

— *Te agord!*

— Îi cunoaşteţi pe bancherii Keller?

— *Vorte pine.*

— François Keller e ginerele contelui de Gondreville, iar contele de Gondreville a fost la dumneavoastră la cină ieri cu ginerele său.

— *Gine tracu ţi-a zbus?* exclamă baronul. *Şorş ăzda n-are lakăt la cură.*

Peyrade începu să râdă. Asta îl băgă pe baron la grave bănuieli cu privire la valetul său.

— Contele de Gondreville e pe deplin în măsură de a obţine pentru mine un post pe care doresc să-l am la prefectura poliţiei şi privitor la a cărui înfiinţare prefectul va primi un memoriu în mai puţin de patruzeci şi opt de ore, continuă Peyrade. Cereţi postul pentru mine, faceţi în aşa fel încât contele de Gondreville să primească a interveni în această chestiune cu oarecare insistenţă, şi astfel veţi răsplăti serviciul pe care vi-l fac. N-am nevoie decât să-mi

daţi cuvântul, căci dacă l-aţi călca, mai devreme sau mai târziu v-aţi blestema ziua naşterii… Credeţi-l pe Peyrade.

— *Îţi thau guvântul the onor gă vac dod bosibilul…*

— Dacă n-aş face pentru dumneata decât posibilul, n-ar fi destul.

— *Adungi îţi bromit zinger.*

— Sincer… asta îmi trebuie, zise Peyrade. Sinceritatea e singurul cadou cât de cât neobişnuit pe care ni-l putem face unul altuia.

— *Zinger,* repetă baronul. *Unte torejdi ză gopori?*

— La capătul podului Ludovic al XVI-lea.

— *La podul Gamerei,* îi zise baronul valetului care veni lângă uşa trăsurii.

„*Brin urmare o foi afea be negunozgudă*”, îşi zise baronul plecând.

„Ce ciudăţenie, se gândea Peyrade, întorcându-se pe jos către tripourile din curtea palatului Orléans, unde avea de gând să încerce a-şi tripla cei zece mii de franci ca să-i alcătuiască o dotă Lydiei. Iată-mi nevoit să-mi vâr nasul în treburile intime ale tânărului care cu o privire a vrăjit-o pe fiică-mea. E de bună seamă unul dintre oamenii aceia care au „*ochiul femeilor*” îşi spuse dânsul folosind una dintre expresiile limbajului special pe care şi-l alcătuise pentru folosinţă proprie şi în care observaţiile sale şi ale lui Corentin erau rezumate în formule ce adeseori siluiau limba, dar prin însuşi acest fapt erau tari şi colorate.

Când se întoarse, baronul de Nucingen era alt om, îşi uimi slugile şi soţia; le arătă o faţă îmbujorată; înviorată, era de-a dreptul vesel.

— I-a luat naiba pe acţionarii noştri, îi spuse du Tillet lui Rastignac.

În momentul acela se servea ceaiul în salonaşul Delphinei de Nucingen, după întoarcerea de la Operă.

— *Ta,* răspunse zâmbind baronul care-i prinsese gluma asociatului sau, *zimt bofta ză vac avaceri.*

— Ce, ţi-ai văzut necunoscuta? întrebă doamna de

Nucingen.

— *Nu,* răspunse dânsul, *tar e zberanţâ z-o câsesc.*

— Îşi mai iubeşte cineva soţia în felul ăsta? exclamă doamna de Nucingen, simţind un pic de gelozie sau prefăcându-se că simte.

— Când o să fie a dumitale, îi spuse du Tillet baronului, trebuie să ne inviţi la masă cu ea, căci sunt foarte curios să o studiez pe fiinţa care a fost în stare să te întinerească în aşa fel.

— *E un gap de obéră a nadurii*, răspunse bătrânul bancher.

— O să se lase păcălit ca un copilandru, şopti Rastignac la urechea Delphinei.

— Eh! câştigă destui bani ca să…

— Ca să mai dea şi altora ceva, nu?… zise du Tillet întrerupând-o pe baroneasă.

Nucingen se plimba prin salon de parcă avea ceva la picioare.

— Acum e momentul să-l pui să-ţi plătească ultimele datorii, zise Rastignac la urechea baroanei.

Chiar în acest moment, abatele, sosit în rue Taitbout ca să dea ultimele instrucţiuni Europei ce urma să joace rolul principal în comedia născocită spre a-l păcăli pe baronul de Nucingen, plecă plin de speranţe. Până la bulevard îl însoţi Lucien, cam neliniştit văzându-l pe acest semi-demon atât de bine deghizat, încât nici el nu-l cunoscuse decât după glas.

— Unde naiba ai găsit o femeie mai frumoasă decât Esther? îl întrebă dânsul pe corupătorul său.

— Puiule, aşa ceva nu se găseşte la Paris. Asemenea tenuri nu se fabrică în Franţa.

— Sunt încă ameţit de ea… Venera Callipyge nu este atât de bine făcută! Îţi vine să intri în iad pentru dânsa. Dar unde-ai găsit-o?

— E cea mai frumoasă cocotă din Londra. Beată de gin, şi-a ucis amantul într-un acces de gelozie… Amantul era un

ticălos de care poliţia din Londra a scăpat în felul acesta, şi au trimis-o pentru câtăva vreme la Paris, până se mai uită cazul… Hoţoaica a fost bine crescută. E fata unui ministru, vorbeşte franţuzeşte de parcă i-ar fi limba maternă; nu ştie şi niciodată nu va putea şti ce poate face acolo. I s-a spus că dacă o placi o să-ţi poată mânca milioane; dar că eşti gelos ca un tigru şi i-am impus acelaşi program de viaţă ca şi Estherei. Nu ştie cum te cheamă.

— Dar dacă Nucingen ar prefera-o pe asta în locul Estherei…

— Ah, aici te-aşteptam! exclamă abatele. Azi ţi-e frică să nu cumva să rămână neîmplinit ceea ce te înfricoşa ieri în aşa hal! Fii liniştit. Fata asta e blondă, albă şi are ochii albaştri, e contrariul frumoasei evreice, şi Nucingen e în aşa hal de putregăit, că nu-l mai pot mişca decât ochii Estherei. Doar nu puteam ascunde o urâtă! După ce-şi joacă rolul, o trimit sub protecţia unei persoane de încredere la Roma sau la Madrid, unde va stârni pasiuni.

— Dacă nu avem decât puţină vreme, zise Lucien, mă întorc la dânsa…

— Du-te, fiule, distrează-te, vei mai avea o zi şi mâine. Eu aştept pe cineva pe care l-am însărcinat să afle ce se petrece la baronul de Nucingen.

— Pe cine?

— Metresa valetului lui Nucingen, căci trebuie la urma urmelor să ştiu în fiecare moment ce se petrece la duşman.

La miezul nopţii, Paccard, valetul Estherei îl găsi pe abate pe podul Artelor, locul cel mai potrivit ca să schimbe două vorbe care nu trebuie auzite de nimeni. Stând de vorbă, valetul era atent, cu ochii într-o direcţie, în vreme ce abatele privea în cea opusă.

— Baronul a fost azi dimineaţă la prefectura poliţiei de la orele patru la cinci, zise valetul, şi astă seară s-a lăudat că va găsi femeia pe care a văzut-o în pădurea Vincennes, i-a promis-o cineva…

— Vom fi spionaţi, zise Carlos, dar de către cine?…

— Până acum s-au servit de Louchard, guardul comercial.

— Asta ar fi o copilărie, răspunse abatele. De temut pentru noi nu sunt decât Brigada de siguranţă şi poliţia judiciară; şi din moment ce nu se mişcă, putem să ne mişcăm noi!…

— Mai e ceva!

— Ce?

— Prietenii de pe pârnaie… L-am văzut ieri pe La Pouraille… A lăsat ţeapănă o pereche şi are cincizeci de mii de *lovele*… de aur.

— Va fi arestat, spuse Jacques Collin, ăsta e asasinul din Rue Boucher.

— Ce trebuie să fac? întrebă Paccard pe tonul respectuos pe care trebuie să-l fi avut un mareşal când venea să primească ordine de la Ludovic al XVIII-lea.

— O să ieşiţi în fiecare seară la ora zece, răspunse falsul abate, treceţi în trap mare prin pădurea de la Vincennes, prin pădurea de la Meudon şi de la Ville-d'Avray. Dacă te supraveghează sau te urmăreşte cineva, lasă-te, fii sociabil, vorbăreţ şi amator de bacşişuri. Ai să vorbeşti de gelozia lui Rubempré, care e nebun după *coniţa* şi care, mai întâi de toate, nu vrea să se afle în lumea bună că are o metresă de soiul ăsta…

— Am înţeles! Trebuie să fiu înarmat?

— Eşti nebun! zise Carlos iute. Arme!… Ce să faci cu ele? Nu sunt bune decât să faci prostii. În niciun caz să nu pui mâna pe cuţitul tău de vânătoare. Când poţi să-i frângi picioarele omului celui mai zdravăn cu lovitura pe care ţi-am arătat-o!… Când poţi să te baţi cu trei sticleţi înarmaţi, fiind sigur că pui la pământ doi, până să-şi scoată al treilea puşcoiul!… De ce te mai temi? N-ai bastonul?

— Ai dreptate! zise valetul.

Paccard, poreclit Vechea-Gardă, Mare-Şmecher, Gata-la-datorie, omul cu pulpele de fier, braţul de oţel, barbete italieneşti, părul mare şi buclat ca artiştii, barba lungă şi stufoasă, cu o faţă lividă şi nemişcată ca a lui Contenson, îşi

păstra temperamentul pe dinăuntru, şi avea o talie şi o siluetă de tambur major care înşală bănuielile. Ocnaşul scăpat din ocnă n-are acea îngâmfare serioasă şi acea încredere în calităţile sale. Giafar al Harun-al-Raşidului[61] ocnei îi arătă admiraţia prietenească de care făcea dovadă Peyrade faţă de Corentin. Acest uriaş pe picioare neobişnuit de lungi, cu pieptul cam mic şi fără multă carne pe oase, umbla pe două picioroange cu un mers plin de gravitate. Niciodată partea dreaptă nu se mişca, fără ca ochiul drept să nu cerceteze împrejurimile cu iuţeala blajină proprie spionului şi hoţului. Ochiul stâng imita ochiul drept. Un pas, o ocheadă! Uscăţiv, sprinten, gata la, orice şi la orice oră, de n-ar fi avut un duşman tainic numit *licoarea voinicilor* (cu alte cuvinte rachiul) Paccard ar fi fost desăvârşit, spunea Carlos, până într-atât era înzestrat cu însuşirile neapărat trebuitoare omului ce se află în război cu societatea. Dar stăpânul izbutea să-l convingă pe sclav *să-l înţarce pe diavol,* nebând decât seara, Când se întorcea acasă, Paccard degusta aurul lichid pe care şi-l vărsa câte puţin dintr-odată, dintr-un clondir pântecos sosit tocmai de la Danzig.

— O să fiu cu ochii în patru, zise Paccard, punându-şi pe cap măreaţa pălărie cu penaj, după ce-l salutase pe cel pe care-l numea *duhovnicul său.*

Iată prin ce împrejurări oameni atât de puternici fiecare pe tărâmul său, ca Jacques Collin, Peyrade şi Corentin, ajunseră să se înfrunte pe acelaşi câmp de bătaie şi să-şi dezlănţuie geniul într-o luptă în care fiecare din ei se bătea pentru patima sau interesele sale. Fu una dintre acele bătălii necunoscute, dar îngrozitoare, în care se cheltuieşte sub forma talentului, urii, ciudei, loviturilor şi contraloviturilor viclene, tot atâta putere câtă trebuie ca să întemeiezi o avere. Oameni şi mijloace, totul fu secret în ce-l priveşte pe Peyrade, pe care prietenul său Corentin îl ajută

[61] Prinţul Giafar a fost prietenul lui Harun-al-Raşid (766-809), califul din Bagdad, figură care apare în culegerea de basme *O mie şi una de nopţi.*

în această operaţie, socotită de ei o prostie. Astfel încât istoria e mută în privinţa acestui subiect, după cum e mută asupra cauzelor adevărate ale marilor revoluţii. Dar iată rezultatul.

La cinci zile după întrevederea domnului de Nucingen cu Peyrade pe Champs-Elysées, într-o dimineaţă, un bărbat de vreo cincizeci de ani, având una dintre acele feţe de un alb de ceruză pe care şi le făuresc diplomaţii, îmbrăcat în stofă albastră, cu o siluetă destul de elegantă, având aproape înfăţişarea unui ministru de stat, coborî dintr-o splendidă cabrioletă şi aruncă valetului frâiele. Pe lacheul care şedea pe o bancă în vestibul şi care-i deschise respectuos măreaţa uşă cu geamuri, îl întrebă dacă baronul de Nucingen primeşte.

— Numele domnului?... întrebă servitorul.

— Spune-i domnului baron ca vin din aleea Gabriel, răspunse Corentin. Dacă domnul baron are pe cineva, nu te apuca să rosteşti numele ăsta cu glas tare, căci te-ar da afară. Peste un minut, lacheul se întoarse şi-l conduse pe Corentin în biroul baronului, ocolind încăperile de recepţie.

Corentin schimbă privirea-i nepătrunsă cu o privire de acelaşi soi din partea bancherului şi se salutară decent.

— Domnule baron, zise dânsul, vin din partea lui Peyrade.

— *Pine*, făcu baronul şi se duse să tragă zăvoarele la ambele uşi.

— Amanta domnului de Rubempré locuieşte în rue Taitbout, în fosta locuinţă a domnişoarei de Bellefeuille, ex-amanta domnului de Granville, procurorul-general.

— *Ah adâd te abroabe te mine!* exclama baronul, *ge garaghioz!*

— Mi-e uşor să cred că sunteţi nebun după acea femeie superbă, mi-a făcut plăcere s-o văd, urmă Corentin. Lucien este atât de gelos pe femeia asta, încât îi interzice să se arate şi cred că-l iubeşte, căci, de patru ani de când i-a moştenit mobilierul şi condiţia domnişoarei Bellefeuille, nici

vecinii, nici portarul, nici chiriaşii n-au putut-o zări. Prinţesa nu se plimbă decât noaptea. Când iese în oraş, storurile trăsurii sunt trase, iar doamna poartă un văl. Lucien nu o ascunde pe femeia asta numai din motive de gelozie: trebuie să se însoare cu Clotilde de Grandlieu şi e favoritul intim al doamnei de Sérisy. El ţine, fireşte şi la amanta sa de gală şi la logodnică. Astfel încât sunteţi stăpân pe situaţie: Lucien îşi va sacrifica plăcerea în folosul intereselor şi vanităţii. Sunteţi bogat, e vorba probabil de ultima dumneavoastră aventură, fiţi larg. Vă veţi ajunge scopul prin cameristă. Daţi-i subretei vreo zece mii de franci, vă va ascunde în dormitorul stăpânii; şi pentru dumneavoastră face cheltuiala!

Nicio figură de retorică nu poate zugrăvi vorbirea repezită, scurtă şi poruncitoare a lui Corentin; în consecinţă baronul o ascultă dând semne de uimire, expresie pe care de multă vreme îşi interzisese s-o poarte pe faţa-i neclintită.

— Am venit să vă cer cinci mii de franci pentru Peyrade, care a lăsat să-i cadă din buzunar cinci din bancnotele dumneavoastră... mic accident! continuă Corentin pe cel mai straşnic ton de comandă. Peyrade ştie prea bine pe ce lume e, ca să mai aibă nevoie să-şi plătească informatorii, şi s-a bizuit pe dumneavoastră. Dar nu asta e cel mai important, zise Corentin, luându-şi seama într-un fel care părea că-i răpeşte orice gravitate cererii de bani. Dacă vreţi să n-aveţi necazuri la bătrâneţe, obţineţi pentru Peyrade postul pe care vi l-a cerut şi puteţi să-i aranjaţi numirea fără greutate. Directorul general al poliţiei regatului a primit probabil ieri o notă în chestiunea aceasta. Nu mai rămâne decât să-l puneţi pe Gondreville să-i vorbească prefectului de poliţie. Ei, spuneţi lui Malin conte de Gondreville, că i se cere să-i facă un serviciu unuia dintre aceia care au ştiut să-l descotorosească de domnii de Simeuse şi are să fie de acord...

— *Boftim, tomnul meu,* zise baronul, luând cinci

bancnote de câte o mie de franci şi întinzându-i-le lui Corentin.

— Camerista trăieşte cu un valet înalt pe care-l cheamă Paccard şi locuieşte în rue de Provence, la un fabricant de trăsuri. Paccard se închiriază ca valet cui vrea să treacă drept nabab. E un găligan de piemontez, căruia îi place destul de mult vermutul; prin el veţi ajunge la camerista doamnei Van Bogseck.

Evident, această destăinuire, zvârlită elegant în chip de post-scriptum, era contravaloarea celor cinci mii de franci. Baronul încerca să ghicească din ce seminţie se trage Corentin, în care inteligenţa sa îi spunea că trebuie să vadă mai degrabă un şef al spionajului decât un spion. Dar Corentin rămase pentru dânsul ceea ce este pentru un arheolog o inscripţie din care lipsesc mai mult de trei sferturi din litere.

— *Gum o gheamă pe gamerista?* întrebă dânsul.

— Eugenia, răspunse Corentin, care se înclină în faţa baronului, se întoarse pe călcâie şi plecă.

Baronul de Nucingen era în culmea fericirii, îşi lăsă baltă afacerile şi birourile şi urcă în apartamentul său de locuit, aflându-se în starea de beatitudine a unui tânăr de douăzeci de ani care gustă dinainte o primă întâlnire cu prima iubită. Baronul scosese toate bancnotele de o mie de franci din casa sa de bani personală, o suma care ar fi putut să facă fericit un sat întreg, cincizeci şi cinci de mii de franci! şi-i vârî de-a dreptul în buzunarul fracului. Dar prodigalitatea milionarilor nu poate fi asemuită decât cu setea lor de câştig. Din clipa în care e vorba de un capriciu, de o patimă, banii nu mai sunt nimic pentru un Cressus[62]: într-adevăr le e mai greu să aibă capricii decât aur. O plăcere profundă e cea mai mare raritate într-o asemenea viaţă îmbuibată, plină de emoţiile pe care le dau marile lovituri de bursă şi care duc la blazare aceste inimi uscate.

Un exemplu. Unul dintre cei mai bogaţi capitalişti din

[62] Ultimul rege al Lydiei (sec. VI î.e.n.), celebru pentru bogăţiile sale.

Paris, cunoscut de altminteri pentru ciudăţeniile sale, se întâlneşte într-o zi pe bulevarde cu o tânără lucrătoare, deosebit de drăguţă. Însoţită de maică-sa, frumuşica îl ţinea de braţ pe un tânăr destul de dubios îmbrăcat şi care se legăna din şolduri cu ostentaţie. La prima vedere, milionarul se îndrăgosteşte de mica parizianǎ. O urmăreşte până la ea acasă, intră în casă: cere să i se povestească această viaţă care cunoaşte şi dansul la balurile populare, şi zile fără pâine, spectacole ca şi muncă; ascultă cu interes şi lasă cinci bancnote de o mie de franci sub o monedă de cinci franci: o facere de bine dezonorată. A doua zi, un faimos tapiţer, Braschon, se pune la dispoziţia fetei, mobilează un apartament ales de dânsa, cheltuieşte cu acest prilej vreo douăzeci de mii de franci. Lucrătoarea începe să nutrească speranţe fantastice: o îmbracă pe mama ei mai ca lumea, e convinsă c-o să-i găsească fostului iubit un post la o societate de asigurări. Aşteaptă... o zi, două: pe urmă o săptămână... şi două. Se crede obligată să fie credincioasă, face datorii. Capitalistul, chemat în Olanda, o uitase; nu se dusese nici măcar o singură dată în raiul în care o pusese, şi din care ea recăzu atât de jos cât se poate cădea de jos la Paris. Nucingen nu juca niciodată cărţi, Nucingen nu încuraja artele, lui Nucingen nu-i venea nicio idee fantezistă: trebuia deci să cadă la patimă pentru Esther cu orbirea pe care o sconta abatele.

După ce prânzi, baronul îl chemă pe Georges, valetul său, şi îi spuse să se ducă în rue Taitbout, s-o roage pe domnişoara Eugénie, camerista doamnei Van Bogseck, să treacă pe la bancă pentru o chestiune importantă.

— *Z-o ajdebţi,* adăugă dânsul, *ji z-o gondugi la mine în pirou*, *sicându-i că o împocăţesc.*

Georges o convinse cu foarte mare greutate pe Europa-Eugénie să vină. Coniţa, îi spuse dânsa, nu-i dădea niciodată voie să iasă; îşi putea pierde slujba etc... etc... astfel că Georges se lăudă faţă de baron cu succesul său

pentru care primi zece ludovici.

— Dacă doamna iese la noapte fără Eugénie, îi zise Georges stăpânului său, ai cărui ochi ardeau ca jăratecul, va veni pe la orele zece.

— Pine! Fii ză mă împraci la nouă ceazuri… ji ză mă goavezi, găci toresc ză viu gâd ze boate te pine… gred că foi abărea în vaţa zdăbânei ei, zau adunci panii nu mai zând pani…

De la prânz şi până la ora unu baronul îşi căni părul şi barbetele. La ora nouă seara făcu o baie, înainte de cină, se găti ca un mire, se parfumă, se împodobi. Doamna de Nucingen, informată de această schimbare, veni ca la spectacol.

— Doamne, zise dânsa, eşti ridicol!… Pune-ţi măcar o cravată de satin negru în loc de cravata asta albă, pe care barbetele dumitale par şi mai cănite. Şi de altminteri o cravată albă te face să pari de pe vremea imperiului, te îmbătrâneşte, vrei să semeni cu un fost consilier al parlamentului? Şi scoate-ţi, te rog, butonii de diamante care fac fiecare o sută de mii de franci. Coţofana aceea ţi-ar cere şi n-ai putea s-o refuzi; şi dacă e vorba să i-i dai unei cocote, mai bine mi-i pun eu la urechi.

Bietul bancher, impresionat de adevărul spuselor soţiei sale se supunea protestând.

— Riticol! Riticol!… Nu ţi-am zbus nigiodată kha eşti riticolă când te khăteai khit buteai bentru micul thumitale Rasdignac.

— Sper şi eu că nu m-ai găsit niciodată ridicolă. Ce, sunt eu în stare să fac asemenea greşeli de gramatică vestimentară? Ia să te văd! Întoarce-te! Încheie-ţi fracul până sus, cum face ducele de Maulrigneuse, lăsându-l descheiat la ultimii doi nasturi de sus. În sfârşit, încearcă să pari şi dumneata mai tânăr.

— Conaşule, zise Georges, a sosit domnişoara Eugenie.

— Attio, toamna, exclamă baronul.

O conduse pe nevastă-sa până dincolo de graniţa dintre

respectivele lor apartamente, ca să fie sigur că nu va trage cu urechea. Se întoarse, o luă de mână pe Europa şi o aduse la el în cameră cu un soi de respect ironic.

— Ei, miguţo, ai mult norog, *găci eşti în şluşba tela cea mai vrumoazâ vemeie tin lume. Tacă îi forbeşti tespre mine şi mă aşuţi, te împocăţesc.*

— N-aş face asta nici pentru zece mii de franci, exclamă Europa. Domnule baron, sunt înainte de toate o fată cinstită.

— Ta. Am te când ză-ţi blătesc cras ginsdea. Ginsdea se ghiamă în comerţ guriozitate.

— Şi cu asta nici n-am isprăvit, zise Europa. Dacă domnul nu-i place coniţei, şi n-ar fi deloc exclus! dânsa se supără pe mine, mă dă afară şi slujba mea la dumneaei îmi aduce o mie de franci pe an.

— Gobidalul te la o mie vranci e te touăzeci mii vranci gi dacă ţi-i tau eu, nu bierzi nimic.

— Ei, dacă mă iei aşa, babacule, asta schimbă mult afacerea. Unde sunt paralele?…

— *Aigea*, răspunse baronul arătându-i bancnotele, una câte una.

Văzu sclipirile pe care fiece bancnotă le făcea să ţâşnească din ochi Europei, trădând lăcomia prevăzută de bancher.

— Îmi plăteşti slujba, dar cinstea, conştiinţa?… zise Europa, înălţându-şi mutrişoara vicleană şi săgetându-l pe baron cu o privire *seria-buffa*[63].

— Gonjdiinţa nu vace kât sluşba, tar hai să zbunem înkhă gingi mii vranci, zise dânsul adăugând încă cinci bancnote de o mie de franci.

— Nu, douăzeci de mii de franci pentru conştiinţă şi cinci mii pentru slujbă, dac-o pierd.

— Gum boftejdi… spuse baronul, adăugând cele cinci bancnote. *Tar ga ză le kâştigi, drepue ză mă azgunzi în camera te stăpâna în dimbul nopţii*, *când va vi zingură.*

[63] Tragi-comică (în 1. ital. în original).

— Dacă mă asiguraţi că n-o să-i spuneţi niciodată cine v-a deschis, mă învoiesc. Dar să ştiţi un lucru! Coniţa e zdravănă ca un cal, îl iubeşte pe domnul de Rubempré ca o nebună şi puteţi să-i daţi un milion în bancnote că tot nu-l înşală! E o prostie, dar aşa e dânsa când iubeşte, e mai rău decât o femeie cinstită, ce să mai vorbim? Când se duce să se plimbe prin pădure cu conaşul de obicei conaşul nu se mai întoarce apoi acasă; astă-seară s-a dus, aşa că pot să vă ascund în odaia mea. Dacă coniţa se întoarce singură, vin să vă caut; intraţi în salon, las uşa dormitorului descuiată, iar restul... Ei, restul vă priveşte! Ţineţi-vă tare!

— *Îţi tau gei touăzeci şi gingi mii vranci în zalon...*

— Aha, zise Europa, da prudent mai sunteţi!

— *Fei afea mulde ogasii ză mă vuri*... O *ză ne gunoajdem mai pine.*

— Ei, atunci fiţi în rue Taibout, la miezul nopţii, dar să aveţi la dumneavoastră treizeci de mii de franci. Cinstea unei cameriste se plăteşte ca şi birjele, mult mai scump după miezul nopţii.

— *Tin brudenţă*, *am ză-ţi tau un cek...*

— O, nu, zise Europa, bancnote, că altfel nu facem nimic...

La ora unu noaptea, baronul de Nucingen, ascuns în mansarda unde dormea Europa, se afla în prada tuturor neliniştilor unui om care are o aventură. Trăia, sângele îi fierbea în degetele de la picioare, iar capul parcă era gata să plesnească, asemeni unei căldări cu aburi prea încălzită. Mai târziu, povestindu-i lui du Tillet păţania, îi zise:

— *Zimţeam blăgeri în imacinaţie în faloare te beste trei zute mii vranci*.

Ascultă cele mai mărunte zgomote din stradă. La ora două noaptea auzi trăsura iubitei sale, încă de pe bulevard. Când poarta cea mare se învârti în ţâţâni, inima lui Nucingen începu să bată, de parcă voia să ridice mătasea vestei: în sfârşit avea să revadă cerească învăpăiata faţă a Estherei!... Zgomotul scăriţei şi al uşii îi răsunară în inimă.

Aşteptarea momentului suprem îl frământa mai mult decât dacă ar fi fost pe punctul să-şi piardă averea.

— *Kha!* exclamă dânsul, *zimt kha drăesc! Drăesc ghiar brea mult. N-o ză mai viu în zdare te nimig.*

Peste un sfert de oră Europa urcă.

— Coniţa e singură, puteţi coborî... şi nu face gălăgie, elefantule.

— *Elevant!* repetă el râzând şi umblând ca pe jăratec.

Europa mergea înainte cu un sfeşnic în mâna.

— *Na, numără panii*, zise baronul, întinzându-i Europei bancnotele când ajunse în salon.

Europa luă cele treizeci de bancnote cu multă seriozitate şi ieşi închizându-l pe bancher în salon. Nucingen se duse drept în dormitor, unde-o găsi pe frumoasa englezoaica.

Dânsa îi spuse:

— Tu eşti, Lucien?...

— *Nu, vrumoaza mea!* exclamă Nucingen şi se întrerupse.

Râmase tâmp văzând o femeie cu totul deosebită de Esther: blondă în locul celei brune, slabă în locul celei voinice! Blândă noapte în locul scânteierilor orbitoare ale soarelui Arabiei.

— Vai de mine, de unde-ai ieşit şi dumneata?... Cine eşti? ... Ce vrei? zise englezoaica şi sună, dar soneria nu făcu niciun zgomot.

— *Am azbudat zoneriile gu vadă*, *dar nu de deme... blec*, zise dânsul. *Z-au tus dreizegi de mii de vranci pe gârlă. Tumneata ejdi medreza tela domnul Luţian te Ribembré?*

— Cam sunt, nepoate, spuse englezoaica, căci vorbea bine franţuzeşte. *Tar gine ejdi du?* zise dânsa imitând vorbirea lui Nucingen.

— *Un om băgălit rău!...* răspunse dânsul jalnic.

— *Ejdi băgălit kând ai o vemeie trăcuţa?* întrebă dânsa glumind.

— *Tă-mi foie ză-ţi drimid mâine o pişuterie ga ză-ţi amindejdi te paronul te Nuisingben*.

— *N-am itee gine ezde!...* zise dânsa râzând ca o nebună; dar bijuteria se aprobă, bătrâne violator de domiciliu.

— *Fei afea itee te mine. Attio, matam. Zânteţi o pucăţică bentru un împărat, tar eu nu zând tekât un piet panker te peste jaizeci ani, ji m-aţi văcut ze înţeleg ge butere are vemeea ce iupesc, taca nici vrumuzeţea tumitale zupraomenească nu m-a vâcut-o uid...*

— *Ei, vorte tracuţ ce-mi zbuneţi,* răspunse englezoaica.

— *Nu atât te trăcuţ ca aceea care mi-a inspirat aceste vorbe*...

— Vorbeai de *dreizeci* de mii de franci... Cui i-ai dat?

— *La khoţomanca madale te kbameristă...*

Englezoaica sună, Europa nu era departe.

— Vai, ţipă Europa, un bărbat în camera coniţei şi care nu-i conaşul!... Ce groaznic!...

— Ţi-a dat treizeci de mii de franci ca să-l laşi să intre?

— Nu, coniţă; căci nu facem atâţia bani nici amândouă la un loc.

Şi Europa începu să ţipe „Hoţii! hoţii!" atât de nemilos încât bancherul, îngrozit, se repezi la uşă, de unde Europa îl împinse şi-l rostogoli pe scară în jos...

— Ticălos bătrân, ţipa dânsa, mă dai de gol faţă de coniţa! Hoţii! Hoţii!

Îndrăgostitul baron, deznădăjduit, reuşi totuşi să ajungă fără alte păţanii la trăsura care-l aştepta pe bulevard; dar nu mai ştia acum cărui spion să se adreseze.

— Coniţa ar vrea care cumva să fure banii câştigaţi de mine? zise Europa întorcându-se ca o harpie către englezoaică.

— Nu ştiu cum se procedează în Franţa.

— Păi nu trebuie să-i spun decât un cuvânt conaşului şi o dă pe uşă afară pe coniţa, chiar mâine dimineaţă, răspunse obraznic Europa.

— *Blezdemada te kbamerizda*, îi zise baronul lui Georges, care, fireşte, îşi întreba stăpânul dacă e mulţumit, *mi-a vurat dreizeci mii vranci... tar eu zind finofat, voarde*

finofat.

— Vasăzică găteala conaşului a fost degeaba. Ma tem însă că pastilele pe care le-a luat degeaba o să-i făcu rău conaşului…

— Şorş, mor de tisperare… mi-e vrig… zimt kă-mi încheaţă inima… z-a izbrăvit cu Ezdera, tragul meu brieten.

În împrejurări grave, Georges era totdeauna prietenul baronului.

La două zile după această scenă pe care juna Europa o povestise mult mai plăcut decât poate fi scrisă, căci adăugase şi mimica, Carlos dejuna singur cu Lucien.

— Puiule, zise dânsul cu glas scăzut, aprinzându-şi ţigara de foi de la aceea a lui Lucien, nici poliţia, nici nimeni altcineva nu trebuie să-şi vâre nasul în treburile noastre. N-ar fi sănătos pentru noi. Am găsit un mijloc îndrăzneţ, dar fără greş, de a-i face să stea liniştiţi pe baronul nostru şi pe agenţii săi. Ai să te duci la doamna de Sérisy şi ai să fii foarte drăguţ cu ea. În cursul conversaţiei ai să-i spui că, spre a-i face plăcere lui Rastignac, care de multă vreme e sătul de doamna de Nucingen, accepţi să te dai drept amant al unei femei cu care de fapt trăieşte dânsul. Domnul de Nucingen, îndrăgostit rău de femeia pe care-o ţine ascunsă Rastignac (asta o s-o facă pe doamna de Sérisy să râdă), a avut ideea să pună poliţia să te spioneze pe tine, care eşti cu totul nevinovat de intrigile depravate ale compatriotului tău, tu a cărui situaţie în familia Grandlieu ar putea fi compromisă. O s-o rogi pe contesă să-ţi obţină sprijinul soţului ei care e ministru de stat, ca să poţi să te duci la prefectura de poliţie. O dată ajuns acolo, în faţa domnului prefect, plânge-te, şi anume nu ca fitecine, ci ca un om politic ce va intra curând în uriaşa maşină a stăpânirii, spre a fi una dintre pârghiile ei cele mai de seamă. Ai să arăţi că înţelegi poliţia ca om de stat, ai s-o admiri, inclusiv pe prefect. Cele mai frumoase maşinării fac pete de ulei sau stropesc. Nu te supăra decât prea puţin. Nu ai nimic contra domnului prefect; dar pofteşte-l să-şi

supravegheze oamenii, şi plânge-l că e în situaţia de a trebui să-i certe. Cu cât vei fi mai blând şi mai gentilom, cu atât va fi mai cumplit prefectul faţa de agenţii săi. După aceea o să fim liniştiţi şi-o să putem aduce îndărăt pe Esther, care trebuie să mugească la ea în pădure, ca cerbii.

Prefectul de pe atunci era un fost magistrat. Din foştii magistraţi se fac prefecţi de poliţie cu mult prea tineri. Pătrunşi de drept, ţinând la legalitate, n-au mâna destul de uşoară pentru samavolnicia pe care-o cere adeseori o împrejurare critică, atunci când activitatea prefecturii trebuie să semene cu aceea a pompierilor însărcinaţi să stingă un incendiu. De faţă fiind şi vicepreşedintele Consiliului de stat, prefectul recunoscu că poliţia are mai multe defecte decât are în realitate, deplânse abuzurile şi-şi aminti atunci de vizita pe care i-o făcuse baronul de Nucingen şi de informaţiile pe care le ceruse privitor la Peyrade. Prefectul făgădui să pedepsească excesele la care se dedau agenţii săi şi totodată îi mulţumi lui Lucien că i se adresase direct lui, îi promise că va ţine secret ce se discutase şi păru că înţelege acea intrigă amoroasă. Vorbe mari, despre libertatea persoanei, despre inviolabilitatea domiciliului, fură schimbate între ministrul de stat şi prefect, căruia domnul de Sérisy îi atrase atenţia asupra faptului că dacă interesele mari ale regatului cereau uneori ilegalităţi tainice, în schimb aplicarea acestor mijloace de stat în slujba unor interese particulare începea să constituie o crimă.

A doua zi de dimineaţă, în clipa când Peyrade se ducea la scumpa sa cafenea David, unde se desfăta privind burghezii, cum se distrează un artist privind cum cresc florile, un jandarm îmbrăcat civil îl opri pe stradă.

— La dumneata mă duceam, îi şopti la ureche, am ordin să te aduc la prefectură.

Peyrade lua o birjă şi urcă în ea cu jandarmul, fără să spună nimic.

Prefectul poliţiei îl repezi pe Peyrade de parc-ar fi fost cel

mai de pe urmă gardian de ocnă, plimbându-se pe o alee din mica grădină a prefecturii de poliţie, care pe vremea aceea se întindea de-a lungul cheiului des Orfèvres.

— Nu fără motiv, domnul meu, că ai fost scos din administraţia de stat încă din 1809... Nu ştii la ce neplăceri ne expui şi te expui şi dumneata.

Straşnica dojană se încheie cu o lovitură de trăsnet. Prefectul îi comunică necruţător bietului Peyrade nu numai că-i tăiase pensia anuală, ci că avea să mai fie supus, el Peyrade, unei supravegheri deosebite. Bătrânul primi săpuneala cu cea mai liniştită figură posibilă. Nu există nimic mai încremenit şi mai netulburat decât un om zdrobit. Peyrade îşi pierduse toţi banii la joc. Tatăl Lydiei se bizuia pe postul său şi iată că acum nu mai avea alt venit decât pomenile prietenului său Corentin.

— Am fost prefect de poliţie şi, deci, recunosc că aveţi deplină dreptate, îi răspunse liniştit bătrânul, funcţionarului drapat în maiestatea sa judecătorească şi, care, auzind asta, tresări destul de semnificativ. Însă, daţi-mi voie, fără să doresc întru nimic a mă scuza, să vă atrag totuşi atenţia asupra faptului că nu mă cunoaşteţi, continuă Peyrade, aruncându-i prefectului o privire şireată. Cuvintele dumneavoastră sunt sau prea aspre faţă de fostul comisar general al poliţiei în Olanda, sau prea puţin aspre faţă de un simplu agent. Numai că vă rog, domnule prefect, adăugă Peyrade după o pauză, văzând că prefectul tăcea, să vă amintiţi de ceea ce voi avea cinstea vă spun. Fără a voi să mă amestec cu nimic în *poliţia dumneavoastră,* nici să încerc a mă dezvinovăţi, vă afirm că veţi avea prilejul de a constata că e cineva păcălit în toată povestea asta: în momentul de faţă păcălitul sunt eu; mai târziu veţi recunoaşte că păcălitul aţi fost dumneavoastră.

Şi se înclină în faţa prefectului, care rămase gânditor, ca să-şi ascundă uimirea.

Bătrânul se întoarse acasă frânt, apucat de-o ciudă rece împotriva baronului de Nucingen. Numai bancherul acesta

greoi putuse trăda un secret concentrat în mâinile lui Contenson, ale lui Peyrade şi ale lui Corentin. Bătrânul îl bănui şi-l învinui că vrea să se sustragă de la plată, o dată ce-şi atinsese scopul. O singură întrevedere îi fusese de ajuns ca să ghicească şireteniile celui mai şiret dintre bancheri. Lichidează cu toată lumea, chiar şi cu noi, dar am să mă răzbun, îşi spunea moşneagul. Nu i-am cerut niciodată nimic lui Corentin, dar am să-i cer să mă ajute ca să mă pot răzbuna pe această năroadă casă de bani. Baronul naibii! Ai să vezi cu cine ai de-a face, când ai să-ţi găseşti într-o bună dimineaţă fata necinstită... Dar oare o iubeşte pe fiică-sa...

În seara aceea, prăbuşirea care nimicea speranţele lui Peyrade îl îmbătrânise cu încă zece ani. Stând de vorbă cu prietenul său Corentin, îşi amesteca jelaniile cu lacrimile pe care i le smulgea trista perspectivă de viitor ce-o lăsa moştenire fiică-sii, idolului său, perlei sale, darul său către Dumnezeu.

— Urmărim noi chestiunea asta, îi spuse Corentin, întâi trebuie aflat dacă cel ce te-a denunţat e baronul. A fost oare cuminte din partea noastră să ne sprijinim pe Gondreville? Vicleanul ăsta bătrân ne datorează prea mult ca să nu încerce să ne dea la cap; de aceea am pus sub supraveghere pe ginerele său, Keller, un nătâng în materie de politică şi în stare să se amestece în vreo conspiraţie ce-ar urmări să răstoarne dinastia spre a aduce pe tron ramura mezină, familia de Orléans... Mâine voi şti ce se petrece la Nucingen. Dacă şi-a văzut iubita şi cine ne-a pus botniţa asta... Nu te necăji. Întâi, prefectul n-o să rămână multă vreme în postul său. Vremea de faţă o să nască revoluţii, iar revoluţiile sunt apa tulbure în care pescuim.

Un fluierat anumit răsună în stradă.

— E Contenson, zise Peyrade, care puse o lumânare pe pervazul ferestrei, şi are să-mi spună ceva personal.

Peste o clipă, devotatul Contenson apăru în faţa celor doi zmei ai poliţiei, respectaţi de dânsul ca două genii.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Corentin.

— Noutăţi! Ieşeam din tripoul de la numărul 113, unde am pierdut tot. Ce văd sub galeriile palatului Orléans?… Pe Georges! L-a dat afară baronul, care-l bănuieşte a fi agent.

— Asta se trage dintr-un zâmbet care mi-a scăpat mie, zise Peyrade.

— Ehe, câte catastrofe n-am văzut eu, ce s-au tras din câte un zâmbet, zise Corentin.

— Şi fără să le mai pui la socoteala pe cele care se trag dintr-o plesnitură de cravaşă, zise Peyrade. Dar ce s-a întâmplat?

— Iată ce s-a întâmplat, urmă Contenson. L-am împins pe Georges să ciripească, făcându-l să plătească o sumedenie de păhărele de toate culorile, care l-au lăsat pe el cam verde: cât despre mine, cred că sunt ca un cazan cu rachiu. Baronul nostru s-a dus în rue Taitbout, îndopat cu pastile speciale. A găsit acolo frumoasa de care ştiţi. Dar ce păcăleală: englezoaica respectivă nu e *negunozguda!…* Şi a cheltuit treizeci de mii de franci ca s-o ademenească pe cameristă! O prostie! Se crede mare fiindcă face lucruri mici cu capitaluri mari; să inversăm fraza şi o să găsim problema pe care-o rezolvă omul de geniu. Baronul s-a întors într-o stare de plâns. A doua zi, Georges, ca să fie bine văzut, i-a spus lui stăpânu-său: „De ce se foloseşte conaşul de asemenea derbedei? Dacă ar vrea conaşul să se bizuie pe mine, i-aş găsi necunoscuta, căci n-am nevoie decât de descrierea făcută de conaşul. Întorc pe dos tot Parisul şi-o găsesc.” „Du-te, i-a spus baronul, am să te răsplătesc cum trebuie!” Georges mi-a povestit toate astea amestecate cu amănuntele cele mai caraghioase. Dar… sunt făcut să înghit şi astea! A doua zi baronul a primit o scrisoare anonimă în care se spunea cam aşa:

Domnul de Nucingen moare de dragoste pentru o necunoscută; a şi cheltuit până acum mulţi bani fără niciun folos; dacă vrea să se afle astăzi la miezul nopţii la capătul podului de la Neuilly şi să se urce în trăsura îndărătul căreia

va şedea valetul din pădurea Vincennesf şi dacă se va lăsa legat la ochi, o va vedea apoi pe cea pe care-o iubeşte... Deoarece averea sa îl poate face să se îndoiască de intenţiile cinstite ale celor ce procedează astfel, domnul baron poate fi însoţit de credinciosul său Georges. De altfel nu va fi nimeni în trăsură.

Baronul se duce însoţit de Georges, fără însă a-i spune nimic. Amândoi se lasă legaţi la ochi şi să li se acopere capul cu un văl. Baronul recunoaşte valetul. Peste două ore, trăsura care mergea ca o trăsură a lui Ludovic al XVIII-lea (Dumnezeu să-l aibă în pază! se pricepea în materie de poliţie regele ăla) se opreşte într-un mijloc de pădure. Baronul, căruia i se scoate legătura de pe ochi, îşi vede într-o trăsură oprită necunoscuta care... ţâşti... dispare imediat. Iar trăsura (cu aceeaşi viteză ca Ludovic al XVIII-lea) îl aduce îndărăt pe podul de la Neuilly, unde îşi găseşte caleaşca. I se pusese în mână lui Georges un bileţel astfel alcătuit: *Câte bancnote de o mie de franci sloboade domnul baron ca să fie pus în legătura cu necunoscuta?* Georges îi dă bileţelul lui stăpânu-său, iar baronul, convins că Georges s-a înţeles cu mine sau cu dumneata, domnule Peyrade, ca să-l exploatăm, l-a dat afară pe Georges. Tâmpit bancher! Nu trebuia să-l concedieze pe Georges decât după ce *z-a gulgad gu negunozguda*.

— Georges a văzut femeia? zise Corentin.

— Da, zise Contenson.

— Ei, zise Peyrade. Cum arată?

— Ei, răspunse Contenson, nu mi-a spus despre ea decât un cuvânt: frumoasă ca soarele!...

— Ne joacă nişte hoţomani mai tari decât noi! exclamă Peyrade; câinii ăştia o să-i vândă baronului foarte scump femeia lor.

— *Ja, mein Herr!*[64] răspunse Contenson. Aşa încât aflând că i s-a tras un perdaf la prefectură, l-am tras de limbă pe Georges.

[64] Da, domnul meu (în 1. germ. în original).

— Tare aş vrea să ştiu cine m-a păcălit, spuse Peyrade, să ne încercăm puterile.

— Trebuie pus capul la cutie, interveni Contenson.

— Are dreptate, conveni Peyrade, să ne facem mici şi să aşteptăm, să tragem cu urechea…

— Vom studia şi versiunea asta! exclamă Corentin, în momentul de faţă n-am nicio treabă. Tu, Peyrade, stai cuminte! Să-l ascultăm pe domnul prefect…

— Domnului de Nucingen trebuie să i se lase sânge, spuse Contenson. Are prea multe bancnote de o mie în vine…

— Am pierdut zestrea Lydiei, îi şopti la ureche lui Corentin.

— Contenson, haidem, să-l lăsăm să doarmă pe Peyrade… Pe mâine.

Contenson îi şopti lui Corentin când ajunseră în pragul casei:

— Curioasă operaţie de schimb de devize voia să facă bătrânul! Cum? s-o mărite pe fiică-sa cu banii luaţi pentru… Ha! ha!… S-ar face cu subiectul ăsta o piesă drăguţă şi morală intitulată: *Zestrea unei fecioare.*

— Ah, ce simţuri aveţi şi voi ăştia!… Ce auz! îi zise Corentin lui Contenson. Hotărât lucru, natura socială îşi înarmează toate speciile cu însuşirile trebuincioase pentru rosturile pe care li le-a dat. Societatea e o a doua *natură!*

— Foarte filosofic ce spuneţi dumneavoastră! exclamă Contenson. Un profesor ar face din asta un sistem întreg.

— Ţine-te la curent, continuă Corentin zâmbind şi pornind pe străzi alături de agent, cu tot ce se întâmplă la Nucingen acasă, în legătură cu necunoscuta… în linii mari… Nu umbla cu şiretlicuri proaste…

— Mă uit numai dacă iese fum pe coşuri! zise Contenson.

— Un om ca baronul de Nucingen nu poate fi fericit incognito, urmă Corentin. De altfel noi, pentru care oamenii sunt nişte cărţi de joc, nu trebuie să-i lăsăm să se joace ei cu noi!

— Cred şi eu! Ar însemna să se apuce condamnatul să taie gâtul călăului! exclamă Contenson.

— Totdeauna ai fost tu glumeţ, răspunse Corentin, lăsând să-i scape un zâmbet care încreţi slab faţa-i ca o mască de ghips.

Întreaga afacere era excepţional de importantă prin ea însăşi şi independent de urmările ei. Dacă pe Peyrade nu-l trădase baronul, cine oare avusese interesul să-l viziteze pe prefectul poliţiei? Pentru Corentin, era vorba de a afla daca nu există printre oamenii lui vreun trădător. Ducându-se la culcare, se întreba, aşa cum se frământa şi Peyrade: „Cine oare s-a dus să se plângă prefectului? Cui îi aparţine femeia aceea?” În felul acesta, deşi nu ştiau unii de alţii, Jacques Collin, Peyrade şi Corentin erau din ce în ce mai aproape unul de altul fără a bănui. Iar sărmana Esther, Nucingen şi Lucien aveau să fie inevitabil prinşi şi târâţi în lupta care începuse şi pe care amorul propriu caracteristic poliţiştilor trebuia s-o transforme în ceva cumplit.

Mulţumită îndemânării Europei, partea cea mai ameninţătoare din cei şaizeci de mii de franci pe care îi datorau Esther şi Lucien fu plătită. Încrederea creditorilor nici măcar nu se clintise. Lucien şi abatele avură o clipă de răgaz. Ca două fiare urmărite, care lipăie un pic de apă pe ţărmul vreunei mlaştini, puteau acum să umble mai departe pe marginea prăpastiei, de-a lungul căreia omul tare îl călăuzea pe omul slab fie către spânzurătoare, fie către glorie şi avuţie.

— Astăzi, îi zise falsul preot făpturii sale, am pus totul pe-o singură carte. Dar noroc că e măsluită iar jucătorii foarte tineri.

Câtăva vreme, Lucien o vizită des, din ordinul cumplitului mentor, pe doamna de Sérisy. Într-adevăr, cu niciun preţ nu trebuia să dea loc la bănuiala că trăieşte cu o prostituată. De altminteri, găsi în plăcerea de a fi iubit, în vălmăşagul vieţii mondene, o falsă putere care-l ajuta să se ameţească. O ascultă pe domnişoara Clotilde de Grandlieu, care îi

spusese că ei nu trebuie să se mai întâlnească decât la plimbare în Bois de Boulogne sau pe Champs-Elysées.

A doua zi după ce Esther fu închisă în casa pădurarului, fiinţa pentru ea enigmatică şi cumplită, care-i apăsa inima, veni să-i ceară iscălitura pe trei hârtii timbrate, pe care scria: *Bun şi aprobat de mine pentru şaizeci de mii de franci;* pe prima; *bun şi aprobat de mine pentru o suta douăzeci de mii de franci*, pe a doua; *bun şi aprobat de mine pentru o sută douăzeci de mii de franci*, pe a treia. În total, poliţe de trei sute de mii de franci. Scriind cuvintele *bun pentru*, faci o simplă chitanţă, cuvintele *bun şi aprobat de mine pentru* constituie o poliţă şi te supun la eventuala arestare pentru datorii. Această formulă îl face pe imprudentul ce iscăleşte să rişte cinci ani de închisoare, o pedeapsă pe care Tribunalul corecţional nu o dă aproape niciodată şi pe care curtea cu juri o aplică doar unor ticăloşi. Legea constrângerii corporale, care prevede arestarea pentru datorii, e o rămăşiţă a vremilor barbare, care adaugă faptului că e stupidă marele merit de a fi şi fără rost, căci nu-i loveşte niciodată pe oamenii necinstiţi.

— Trebuie, îi spuse Estherei falsul spaniol, să-l scoatem pe Lucien din încurcătură. Avem datorii de şaizeci de mii de franci şi cu aceşti trei sute de mii poate că o să scăpăm.

După ce antedatase cu şase luni poliţele, abatele îl puse să le tragă asupra Estherei pe *un om neînţeles de către poliţia corecţională* şi ale cărei aventuri, în ciuda zgomotului pe care îl făcuseră, fuseseră curând uitate, sau pierdute, înăbuşite de gălăgia marei simfonii din iulie 1830. Numele acestui tânăr, unul dintre cei mai îndrăzneţi escroci, fiul unui portărel din Boulogne, lângă Paris, este Georges-Marie Destoumis. Tatăl, nevoit să-şi vândă funcţia într-un moment de strâmtoare, îşi lăsă prin 1824 fiul fără niciun fel de avere, după ce-i dăduse o strălucită educaţie, nebunia micilor burghezi pentru copiii lor. La douăzeci şi trei de ani, tânăr şi strălucit student în drept, îşi şi renegase tatăl, scriindu-şi în acest fel numele pe cărţile de vizită:

GEORGES D’ESTOURNY

O asemenea carte de vizită îi dădea individului un iz aristocratic. Acest dandi avu tupeul să-şi ia o gabrioletă, un lacheu la trăsură şi să frecventeze cluburile. Câteva cuvinte vor explica totul: făcea afaceri la bursă cu banii femeilor întreţinute al căror confident era. În sfârşit, fu demascat de poliţia corecţională în faţa căreia compăru acuzat fiind că se folosea de cărţi măsluite. Avea complici tineri depravaţi ca şi dânsul, oameni pe care-i ţinea la mână, asociaţi la eleganţa şi creditul său. Nevoit să fugă, scăpă din vedere să-şi mai plătească diferenţele la bursă. Tot Parisul, Parisul rechinilor şi al cluburilor, al bulevardelor şi al bancherilor se cutremura încă de aceste două lovituri.

În vremea strălucirii sale, băiat frumos şi mai ales băiat bun, larg la pungă ca o căpetenie de hoţi, o „protejase” pe Torpilă câteva luni de zile. Falsul spaniol îşi întemeie calculul pe înhăitarea Estherei cu vestitul escroc, lucru care se întâmplă mai ales femeilor de soiul acesta. Georges d’Esţourny, a cărui ambiţie devenise mai îndrăzneaţă odată cu succesul, luase sub aripa sa un om venit dintr-un fund de provincie, ca să facă afaceri la Paris, şi pe care partidul liberal voia să-l despăgubească pentru faptul că se expusese curajos la condamnare în lupta presei împotriva guvernului lui Carol al X-lea. (Persecuţia presei mai slăbise ceva sub cabinetul Martignac.) În momentul acela domnul Cérizet, redactor-responsabil, supranumit viteazul Cérizet, fusese graţiat.

Şi atunci, Cérizet, protejat de formă de somităţile stângii, întemeie o afacere care era totodată agenţie de schimb, şi bancă, şi agenţie de bursă. Era una dintre acele situaţii care seamănă în comerţ cu acei servitori anunţaţi la mica publicitate ca ştiind şi putând să facă de toate. Cérizet se considera prea fericit că poate strânge relaţiile cu Georges d’Estourny, iar acesta îl învăţa meseria.

Esther, în virtutea anecdotei despre Ninon de Lenclos[65], putea să treacă drept persoana devotată, căreia Georges d'Estourny i-a încredinţat o parte din averea sa. Un gir în alb pe numele Georges d'Estourny îl făcu pe Carlos Herrera stăpân pe valorile pe care le crease. Acest fals nu era primejdios din moment ce fie Esther, fie altcineva pentru ea, putea sau trebuia să plătească. După ce se informase cu privire la firma Cérizet, Carlos recunoscu în proprietar unul dintre acei inşi şterşi, hotărâţi să facă avere, dar... legal.

Cérizet, adevăratul depozitor al lui d'Estoumy, dispunea de sume considerabile, angajate la bursă, în speculaţii asupra creşterii valorilor şi care îi dădeau lui Cérizet putinţa să-şi spună bancher. Toate acestea se fac la Paris; lumea dispreţuieşte un om, dar nu-i dispreţuieşte banii.

Abatele se duse la Cérizet cu intenţia de a-l prelucra în felul său, căci din întâmplare era stăpân pe toate secretele acestui demn asociat al lui d'Estourny.

Viteazul Cérizet locuia într-un demisol, în rue Gros-Chevet, iar abatele, care se anunţase misterios ca venind din partea lui Georges d'Estoumy, îl găsi pe aşa-zisul bancher în aşteptare şi galben la faţa. Abatele văzu într-un birou modest un omuleţ cu păr rar şi blond şi recunoscu într-însul, după cum i-l descrisese Lucien, pe Iuda Iscariotul al lui David Sechard.

— Putem vorbi aici fără să ne audă nimeni? întrebă spaniolul, prefăcut pe loc în englez cu păr roşu şi ochelari fumurii, la fel de curat şi de sec ca un puritan care se duce să asculte predica pastorului.

— Dar de ce, domnul meu? întrebă Cérizet. Cine sunteţi dumneavoastră?

— Domnul William Barker, creditor al domnului

[65] Se zice că unul dintre amanţii celebrei curtezane, numit Gourville i-a încredinţat zece mii dc galbeni şi a plecat într-o călătorie. Ninon de Lenclos i-a păstrat conştiincios banii, pe care i-a restituit la întoarcerea lui, dar nu şi iubirea.

d’Estourny; dar fiindcă doriţi, am să vă arăt de ce e nevoie să închideţi uşa. Ştim, domnul meu, în ce relaţii aţi fost cu Petitelaud, Cointet şi cu fraţii săi, cu familia Sechard din Angoulême…

Auzind cuvintele acestea, Cérizet se repezi la uşă şi o închise, se întoarse la altă uşă care dădea într-un dormitor şi o zăvori, apoi îi zise necunoscutului:

— Mai încet, domnul meu! şi-l privi pe falsul englez, întrebându-l: Ce doriţi de la mine?

— Domnule, continuă William Barker, în lumea asta fiecare se descurcă cum poate. Dumneata deţii fondurile secăturii celeia de d’Estourny… Linişteşte-te, n-am venit să ţi le cer. Dar… presat de mine, pezevenghiul care, fie vorba între noi, merită spânzurat, mi-a dat poliţele astea, presupunând că poate am ceva şanse să le realizez. Şi deoarece nu doresc să fac urmărirea în numele meu propriu, mi-a spus că dumneata nu ai refuza să te însărcinezi cu operaţia.

Cérizet privi poliţele şi zise:

— Dar nu mai e la Frankfurt.

— Ştiu, răspunse falsul Barker, însă la data când au fost iscălite poliţele, poate încă mai era.

— Dar nu vreau să fiu eu responsabil, zise Cérizet.

— Nu-ţi cer să te sacrifici, răspunse falsul englez; dar poţi fi însărcinat să le primeşti. Girează-le şi mă însărcinez cu să obţin plata.

— Mă mir că d’Estourny se fereşte de mine în felul acesta, urmă Cérizet.

— Ştie multe lucruri, răspunse spaniolul. Dar nu poţi să-i faci o vină din faptul că vrea să împartă riscurile.

— Nu cumva credeţi?… întrebă micul afacerist, dându-i îndărăt falsului englez poliţele girate şi în regulă.

— …nu cumva cred că o să-i păstrezi banii? zise falsul englez. Ba chiar sunt sigur! Sunt ca şi zvârliţi pe postavul verde al jocului de bursă.

— Averea mea e interesată în…

— În a-i pierde ostentativ, zise William Barker.

— Domnule! exclamă Cérizet.

— Ascultă, dragă domnule Cérizet, rosti rece Barker întrerupându-l, mi-ai face un serviciu uşurându-mi încasarea acestor bani. Fii amabil şi scrie-mi o scrisoare în care îmi spui că îmi încredinţezi aceste titluri achitate în contul lui d'Estourny şi că portărelul urmăritor va trebui să-l considere pe purtătorul scrisorii ca posesor al celor trei poliţe.

— Bine, dar spuneţi-mi numele.

— Niciun nume! răspunse falsul englez. Scrie: *Purtătorul acestei scrisori şi al titlurilor*... ai să fii bine plătit pentru această amabilitate...

— Cum anume? zise Cérizet.

— Cu un singur cuvânt. Rămâi stabilit în Franţa, nu-i aşa?

— Da.

— Ei, bine Georges d'Estourny nu se mai întoarce în Franţa niciodată.

— De ce?

— Fiindcă există în Franţa, cel puţin cinci oameni care, după câte ştiu eu, l-ar ucide, şi el ştie asta.

— Nu mă mai mir că-mi cere să-i trimit nişte mărfuri de desfăcut în India! exclamă Cérizet. Şi din nefericire m-a silit să angajez totul la bursă. Deja suntem datori diferenţa. Trăiesc de pe o zi pe alta.

— Ieşi din combinaţia asta.

— Vai, de ştiam asta mai de mult! Mi-am ratat averea...

— Încă un cuvânt... zise Barker. Taci!... Eşti în stare să fii discret; dar ceea ce e poate mai puţin sigur, fii credincios. Ne mai întâlnim şi am să te îmbogăţesc.

După ce semănase în mocirla acestui suflet o speranţă care trebuia să-i ferece multă vreme gura, Barker se duse la un portărel pe care se putea bizui şi-l însărcină să ceară protestarea poliţelor şi condamnarea Estherei, aşa încât să fie obligată să plătească, ori să intre la închisoare.

— Se va plăti, îi zise dânsul portărelului. E o chestiune de

onoare. Vrem numai să fim în regulă.

Barker făcu în aşa fel încât Esther fu reprezentată la Tribunalul de Comerţ de un avocat pentru ca hotărârea să nu fie dată în lipsa părţii. Portărelul, pe care-l rugase s-o execute cu menajamente, puse într-un plic toate actele de procedură, se duse personal să sechestreze mobilele în rue Taitbout, unde fu primit de către Europa. Odată notificată constrângerea corporală, Esther se află încărcată cu datorii personale de trei sute şi ceva de mii de franci. Carlos nu avu nevoie pentru asta de mari sforţări de imaginaţie. Această comedie a falselor datorii se joacă la Paris foarte adesea. Există la Paris nişte sub-Gobseck, sub-Gigonnet[66], care, contra comision, se pretează la această *păcăleală,* căci ei iau în glumă această mişelie. În Franţa toate se fac râzând, chiar şi crimele. În felul acesta se pot stoarce bani, fie de la părinţi care nu vor să dea nimic, fie de la îndrăgostiţi care s-ar mai târgui, dar care cu toţii, în faţa unei nevoi evidente sau a unei pretinse dezonorări, se *execută.* Maxime de Trailles se folosise foarte adesea de acest mijloc învăţat din comediile de pe vremuri. Numai că abatele Carlos Herrera, care voia să salveze şi demnitatea sa ecleziastică şi onoarea lui Lucien, săvârşise o falsificare cu totul neprimejdioasă, atât de des întâlnită, încât în clipa de faţă justiţia se preocupă să-i pună frâu. Se zice că există în împrejurimile palatului Orléans o bursă de poliţe false, unde pentru trei franci ţi se dă o iscălitură.

Înainte de a porni chestiunea celor trei sute de mii de franci de plătit care urmau să fie postaţi ca santinelă la uşa dormitorului Estherei, Carlos hotărî să-l facă pe domnul de Nucingen să plătească mai înainte alţi o sută de mii de franci. Iată cum. Din porunca lui, Asia se dădu faţă de baronul îndrăgostit drept o bătrână care ştie toate secretele frumoasei necunoscute. Până în clipa aceasta, cei ce zugrăvesc moravurile au pus în scenă mulţi cămătari, dar au uitat cămătăreasa, personaj nespus de ciudat, numit în

[66] Tipuri de cămătari avizi şi zgârciţi din romanele lui Balzac.

mod decent *modista*, şi pe care avea să-l joace sfioasa Asia, care avea două dugheni, una la hala de vechituri, alta în rue Saint-Marc, amândouă conduse de nişte femei de încredere.

— Ai să redevii madame *de Saint-Estève*, îi zise dânsul.

Abatele voi s-o vadă pe Asia îmbrăcată. Falsa misită veni îmbrăcată în rochie de damasc cu flori, provenită din perdelele vreunui buduar vândut la licitaţie, cu un şal de caşmir dintr-acelea tocite, ofilite, ce nu se mai pot vinde şi care îşi sfârşesc viaţa în spinarea acestui soi de femei. Purta un guleraş de dantele splendide, dar fanate, şi o pălărie îngrozitoare; avea însă pantofi din piele de Irlanda, pe marginea cărora carnea piciorului părea un cârnăcior de mătase neagră ajurată.

— Uită-te şi la catarama de la cordon! spuse dânsa, arătând o bijuterie suspectă pe care-o împingea înainte pântecul ei de bucătăreasă. Ce zici? Ce fason! Da... ce frumos mă poceşte! Oh, cu câtă îndemânare m-a îmbrăcat madame Nourrisson.

— La început să fii mieroasă, îi zise Carlos, să fii aproape temătoare, precaută ca o pisică; şi mai ales ruşinează-l pe baron că s-a adresat poliţiei, dar nu-i da impresia că tremuri în faţa agenţilor. În sfârşit, dă-i de înţeles *clientului*, în cuvinte mai mult sau mai puţin limpezi, că desfizi toate poliţiile de pe lume să afle unde se găseşte frumoasa lui. Acoperă-ţi bine urmele... Când baronul o să ajungă să te lase să-l baţi pe burtă, spunându-i: „Porc bătrân!” să devii obraznică şi să-l mâi ca pe o slugă.

Ameninţat de misită că nu mai dă ochi cu el dacă îl prinde cu cea mai mică urmă de spionaj, Nucingen se întâlneşte cu Asia când se ducea la bursă pe jos, în taină, într-un demisol prăpădit din rue Neuve-Saint-Marc. Trebuia să treacă pe nişte poteci mocirloase, poteci pe care au păşit atâţia milionari îndrăgostiţi. Şi cu câtă plăcere numai pavajul Parisului ştie... Doamna de Saint-Estève îl făcu pe baron, dus din speranţă în disperare, alternativ, să

dorească a afla totul despre necunoscută, *cu orice preţ!...*

În vremea aceea, portărelul mergea înainte cu procedura, cu atât mai mult cu cât neîntâmpinând la Esther nicio împotrivire, el acţiona în termenele legale fără să piardă nici cu douăzeci şi patru de ore.

Lucien, condus de abate, o vizită de cinci sau şase ori pe sihastră, la Saint-Germain. Ferocele urzitor al acestor maşinaţiuni socotise că e nevoie de astfel de întrevederi ca Esther să nu cadă în lingoare, căci frumuseţea ei devenise un capital, în clipa când plecă din casa pădurarului, îi aduse pe Lucien şi pe sărmana curtezană pe o margine de drum pustiu, într-un loc din care se vedea Parisul şi unde nimeni nu-i putea auzi. Se aşezară toţi trei cu faţa la soarele care răsărea, sub un ciot de plop doborât, înaintea priveliştei – una dintre cele mai măreţe din lume – care cuprinde cursul Senei, Montmartre, Paris şi Saint-Denis.

— Copii, zise Carlos, s-a isprăvit cu visul vostru. Tu, fetiţo, n-ai să-l mai revezi pe Lucien sau, dacă-l mai vezi, să ştii că l-ai cunoscut acum cinci ani, vreme de numai câteva zile.

— Iată dar că mi-a bătut ceasul morţii, zise dânsa fară o lacrimă.

— Ei, se împlinesc cinci ani de când eşti bolnavă, urmă abatele. Închipuie-ţi că eşti bolnavă de piept şi mori fără să ne plictiseşti cu jelaniile tale. Dar ai să vezi că mai poţi trăi încă şi chiar foarte bine!... Lasă-ne, Lucien, du-te să culegi *sonete,* zise dânsul, arătându-i o pajişte la câţiva paşi.

Lucien îi aruncă Estherei o privire care cerşea, una dintre privirile acelea ale oamenilor slabi şi lacomi, plini de duioşie în inimă şi de laşitate în caracter. Esther îi răspunse printr-un semn din cap care voia să zică: „Am să-l ascult pe călău, ca să aflu cum trebuie să-mi pun capul sub secure, şi voi avea destul curaj să mor cum trebuie”. Gestul fu atât de graţios şi în acelaşi timp atât de plin de groază, încât preotul izbucni în plâns; Esther se repezi la el, îl strânse în braţe, îi bău lacrima şi-i zise: „Fii liniştit!”, unul dintre

cuvintele acelea ce se rostesc cu gesturile, cu ochii şi glasul aiurării.

Carlos începu să-i explice neted, fără ambiguitate, adesea cu cuvinte oribile, dar perfect potrivite, situaţia gravă în care se afla Lucien, poziţia acestuia în palatul Grandlieu, viaţa frumoasă care-l aştepta în caz de triumf şi în sfârşit obligaţiile pe care le avea Esther de a se jertfi în folosul acelui viitor strălucit.

— Ce trebuie să fac? exclamă dânsa fanatizată.

— Să mă asculţi orbeşte, zise Carlos. Ce, te poţi plânge de ceva? Numai de dumneata depinde să-ţi faci un rost îmbelşugat. Ai să devii ceea ce sunt Tullia, Florine şi aşa-zisa madame de Val-Noble, fostele dumitale prietene, metresa unui bogătaş pe care n-ai să-l iubeşti, După ce ne isprăvim afacerile, amorezul nostru va fi destul de bogat ca să te facă fericită…

— Fericită!… zise dânsa înălţând ochii la cer.

— Ai trăit cinci ani în rai, urmă el. Nu se poate trăi cu asemenea amintiri?…

— Te voi asculta, răspunse ea ştergându-şi o lacrimă din colţul ochilor. Nu te mai îngriji de rest! Ai spus doar că dragostea mea e o boală mortală.

— Stai, mai e ceva, urmă Carlos, trebuie să rămâi frumoasă. La douăzeci şi doi de ani şi jumătate eşti în punctul culminant al frumuseţii dumitale, datorită fericirii. În sfârşit, trebuie mai cu seamă să redevii Torpila. Fii zburdalnică, risipitoare, şireată, fără milă pentru milionarul pe care ţi-l dau pe mâna. Ascultă!… Omul acela este un hoţ pe picior mare, a fost fără milă faţă de multă lume, s-a îngrăşat din averea văduvelor şi orfanilor, vei fi Răzbunarea lor!… Asia va veni să te ia cu o birjă, şi vei fi diseară la Paris. Dacă laşi să se bănuiască legătura dumitale de patru ani cu Lucien, e ca şi cum i-ai trage un glonţ de pistol în cap. Vei fi întrebată ce ai făcut între timp: să răspunzi ca te-a luat în călătorie un englez neînchipuit de gelos. Ai fost odinioară destul de inteligentă ca să tragi păcăleli,

regăseşte-ţi inteligenţa aceea…

Aţi văzut vreodată un zmeu luminos, acel uriaş al fluturilor copilăriei, multicolor şi planând în ceruri?… Copiii uită o clipă sfoara, un trecător o taie: meteorul, după cum se spune la liceu, *plonjează* şi cade cu o iuţeală înspăimântătoare. Întocmai ca Esther, după ce l-a ascultat pe Carlos.

Partea a doua[67]

Cât îi costă amorul pe bătrâni

[67] A apărut în foileton, împreună cu sfârşitul părţii întâi, în ziarul *le Parisien*, de la 21 mai la 1 iulie 1843, sub titlul de *Esther sau dragostea unui bancher bătrân.* În 1844, aceste două părţi au format vol. II din *Scene din viaţa pariziană,* diviziune a *Cornediei umane,* purtînd titlul general actual.

De o săptămână, Nucingen se ducea aproape în fiecare zi în demisolul din rue Neuve-Saint-Marc să se tânguiască pentru predarea celei pe care-o iubea. Acolo, când sub numele de Saint-Estève, când sub numele creaturii sale, doamna Nourrison, trona Asia între cele mai frumoase podoabe ale modei, ajunse în acea fază groaznică în care rochiile nu mai sunt rochii şi zdrenţele încă nu sunt zdrenţe. Cadrul era în armonie cu chipul pe care ea şi-l alcătuise, căci acest soi de dugheană este una dintre cele mai sinistre particularităţi ale Parisului. Se văd acolo ţoale pe care Moartea le-a zvârlit înăuntru cu mâna-i descărnată şi se aude atunci horcăitul unei oftici sub un şal, cum se ghiceşte şi agonia mizeriei sub o rochie din lamé de aur. Ciocnirile groaznice dintre Lux şi Foame stau scrise acolo pe nişte dantele uşoare. Acolo regăseşti chipul unei regine sub un turban cu pene, aşezat astfel încât aminteşte şi aproape ca reconstituie faţa absentă. E hidosul în frumos! Biciul lui Juvenal[68], fluturat de mâinile oficiale ale talalului, risipeşte manşoanele năpârlite, blănurile veştejite ale târfelor în mizerie. E un gunoi de flori în care strălucesc, ici-colo, trandafiri tăiaţi în ajun, purtaţi o zi; pe ele şade chircită o bătrâna, verişoară bună a *Cametei, Ocazia* cheală şi fără dinţi, gata să vândă conţinutul, atât e de obişnuită să cumpere ambalajul, rochia fără femeie sau femeia fără rochie! Acolo, Asia era precum paznicul de ocnă, ca un uliu cu ciocul înroşit pe cadavre, în elementul său; şi mai îngrozitor decât acele sălbatice grozăvii, care îi fac uneori să se cutremure pe trecătorii uimiţi că-şi recunosc una

[68] Satiră a lui Juvenal, poet latin (60-125), ce1ebru pentru Satirele sale, în care denunţa societatea romană coruptă.

dintre cele mai tinere şi fragede amintiri pierdute în vitrina murdară, îndărătul căreia se strâmbă o Saint-Estève adevărată, ieşită la pensie.

Din aţâţare în aţâţare, şi din zece mii în zece mii de franci, bancherul ajunsese să ofere şaizeci de mii de franci doamnei de Saint-Estève, care-i răspunse cu o schimă de refuz, bună să împingă la disperare un cimpanzeu. După o noapte frământată, după ce-şi dăduse seama în ce măsură îi tulbură Esther mintea, după ce câştigase pe neaşteptate la bursă, veni în sfârşit într-o dimineaţă, hotărât să plătească cei o sută de mii de franci ceruţi de Asia, dar voia să-i sustragă o sumedenie de informaţii.

— Te-ai hotărât aşadar, pezevenghi bătrân, îi zise Asia, bătându-l pe umăr.

Familiaritatea cea mai înjositoare e primul bir pe care-l percepe acest soi de femei de pe patimile fără frâu sau de pe nefericirile care li se încredinţează; niciodată nu se ridică la nivelul clientului, ci îl fac să se aşeze alături de ele pe mormanul lor de gunoi. Asia, după cum se vede, urma de minune poruncile stăpânului ei.

— *N-am îngodro*, zise Nucingen.

— Şi faci o afacere bună, răspunse Asia. Au fost vândute femei relativ mai scump decât o plăteşti pe astă fată decât face. Sunt femei şi femei! De Marsay a dat pe Coralie şaizeci de mii de franci. Cea pe care o vrei tu a costat o sută de mii la prima vânzare; dar pentru mine, depravat bătrân, e şi o chestiune de obraz.

— *Tar unde ezde?*

— Lasă că ai s-o vezi. Sunt ca tine: dă-mi să-ţi dau!... Ei, dragul meu, amoarea ta a făcut nebunii. Fetele astea nu sunt cuminţi. Prinţesa e la ceasul de faţă ceea ce se cheamă o frumoasă de noapte...

— *O vrumoază...*

— Haide, faci pe prostul?... O vânează Louchard, adică închisoarea pentru datorii. Am împrumutat-o eu cu cincizeci de mii de franci.

— *Touăzegi ji gingi! Mai înged!* exclamă bancherul.

— Te cred, douăzeci şi cinci, ca să-mi dea îndărăt cincizeci, se înţelege de la sine, răspunse Asia. Femeia asta, să fim drepţi, e cinstea în carne şi oase! Nu mai avea nimic decât persoana ei şi mi-a spus: „Drăguţa mea madame Saint-Estève, sunt urmărită, numai dumneata poţi să-mi faci un bine, dă-mi douăzeci de mii de franci şi îţi dau o ipoteca asupra inimii mele... A, are o inima foarte frumuşică!... Numai eu ştiu unde se ascunde prinţesa noastră. Dacă aş da-o de gol, m-ar costa douăzeci de mii de franci... înainte, locuia în rue Taitbout. Înainte de a pleca de acolo... (mobilele îi erau sechestrate... din cauză de cheltuieli de judecată... tâlharii de portărei!... îi ştii dumneata, eşti doar tartor la bursă!). Ei, şi ea, deşteapta, şi-a închiriat pentru două luni apartamentul unei englezoaice, o femeie splendidă, care-l avea pe fleacul ăla... Rubempré drept amant, şi era atât de gelos pe ea încât o silea să se plimbe numai noaptea, dar fiindcă mobilele urmau să fie vândute cu toba, englezoaica a şters-o cu atât mai mult cu cât era prea scumpă pentru un pârlit mărunt ca Lucien...

— *Vagi pe pancherul*, zise Nucingen.

— În natură, zise Asia. Le împrumut bani femeilor frumoase; rentează, căci se scontează două poliţe dintr-odată.

Asia se distră caricaturizând rolul misitelor de găteli de ocazie care jecmănesc, dar cu duhul blândeţii, ceea ce n-avea malaeza, şi care-şi justifica comerţul cu nişte argumente pline de motive frumoase. Asia se dădu drept o femeie care-şi pierduse iluziile, cinci amanţi, copiii, lăsându-se furata de toată lumea, în ciuda experienţei sale vaste. Din timp în timp arăta chitanţele de la Casa de amanet, spre a dovedi câte riscuri comporta negoţul ei. Se pretinse săracă, plină de datorii. Într-un cuvânt, fu atât de sincer hâdă, încât baronul crezu până la urmă că e aşa cum se pretinse.

— *Ji takă bic gu gei o zută mii vranci*, *unde o foi fedea?* zise dânsul facând gestul cuiva hotărât la orice sacrificiu.

— Babacule, ai să fii diseară cu trăsura, să zicem în faţa teatrului Gymnase. E în drum, zise Asia. Te opreşti colţ cu rue Sainte-Barbe. Voi fi acolo de sentinelă, şi ne vom duce s-o vedem pe ipoteca mea cu părul negru... Ah, frumos păr are ipoteca mea. Când îşi scoate pieptănul, Esther e acoperită ca de un cort. Dar deşi te-i fi pricepând la socoteli, la rest îmi pari cam nătărău! Te sfătuiesc s-o ascunzi bine pe mititica, căci dac-o găsesc portăreii, a doua zi ţi-o vâră la închisoarea pentru datornici... şi... o cam caută.

— *Nu z-ar bulea răzgumpăra bolizele?* întrebă rechinul care nu se putea dezbăra de târguială.

— Le are portărelul... Dar nu e rost. Copila a avut un amor şi i-a mâncat nişte fonduri care acum i se cer îndărăt. Ei, Doamne! O inimă de douăzeci şi doi de ani e cam uşuratică.

— *Pun, pun*, *aranjez eu azda*, zise Nucingen, recăpătându-şi înfăţişarea şireată. *Ne-am înzelez khă foi fi brodegdorul ei.*

— Ei, prostălău bătrân, te priveşte cum o faci să te iubească, şi ai destul ca să poţi cumpăra o imitaţie de dragoste ca să valoreze cât una adevărată. Eu îţi predau prinţesa în mână: e datoare să te urmeze, de rest nu-mi mai pasă. Dar e obişnuită cu luxul, cu cele mai mari menajamente. Ah, băiete, e o femeie bine! Altfel, parcă i-aş fi dat cincisprezece mii de franci?

— *Pine, ne-am înzeles. Be tizeară!*

Baronul se mai găti încă o dată ca un mire, dar de data aceasta, sigur de izbândă, dublă doza de pilule. La ora nouă o găsi pe cumplita babă la locul de întâlnire şi o luă în trăsură.

— *Unte?* zise baronul.

— Unde? făcu Asia. În rue de la Perle, în cartierul

Marais[69], o adresă potrivită, căci perla ta e în noroi, dar o speli tu!

O dată ajunşi acolo, falsa doamnă Saint-Estève, îi spuse lui Nucingen, cu un zâmbet hâd: „Trebuie să facem câţiva paşi pe jos, doar n-oi fi atât de proastă să-ţi dau adresa adevărată.”

— *Te khândeşti la dod*, răspunse Nucingen.

— Asta mi-i meseria, zise dânsa.

Asia îl duse pe Nucingen în rue Barbetre, unde într-o casă de locuinţe mobilate, ţinută de un tapiţer din cartier, fu dus la etajul patru. Găsind-o într-o odăiţă mobilată, sărăcăcioasă pe Esther, îmbrăcată ca o lucrătoare şi muncind la o broderie, milionarul se îngălbeni. După un sfert de oră în care timp Asia se păru că şuşoteşte cu Esther, tânărul bătrân încă abia îngăima.

— *Matmazel*, îi zise dânsul în sfârşit bietei fete, *feţi pinefoi za mă brimiţi ca brodector?...*

— Sunt nevoită, domnul meu, zise Esther din ai cărei ochi se revărsară numai două lacrimi mari ce-i alunecară pe obraji.

— *Nu blânjeţi. Vă vac gea mai verigidă tindre vemei. Lăzaţi-mă să vă iubezg, ji feţi fedea.*

— Fetiţo, domnul e om de înţeles, zise Asia. Ştie foarte bine că e trecut de şaizeci şi şase de ani şi are să fie foarte indulgent. Ce să mai vorbim, păpuşico, ţi-am găsit un tată... Trebuie să-i spui asta, şopti Asia la urechea bancherului nemulţumit. Nu prinzi rândunelele dacă tragi cu pistolul. Vino încoace, spuse Asia aducându-l pe Nucingen în odaia alăturată. N-ai uitat mica noastră înţelegere, îngeraşule?

Nucingen scoase din buzunarul fracului un portofel şi numără cei o sută de mii de franci pe care Carlos, ascuns într-o odăiţă, îi aştepta cu mare nerăbdare, şi pe care bucătăreasa i-i dădu.

— Iată o sută de mii de franci pe care omul nostru i-a plasat în Asia, acum o să-l punem să plaseze în Europa, îi

[69] Cartier din Paris, al cărui nume înseamnă baltă, mlaştină.

spuse Carlos confidentei sale când ajunseră pe palier.

Se făcu nevăzut după ce îi dăduse instrucţiuni malaezei, are se întoarse în camera unde Esther plângea amar. Copila, ca un criminal condamnat la moarte, îşi făurise din speranţe un roman întreg şi acuma sunase ceasul fatal.

— Copiii mei dragi, zise Asia, unde-o să vă duceţi?... Căci baronul de Nucingen...

Esther îl privi pe celebrul bancher, lăsând să-i scape un gest de uimire perfect jucat.

— *Tha*, *gopila mea, zunt baronul te Nişinghen...*

— Baronul de Nucingen nu trebuie şi nu poate să rămână într-o cocină ca asta. Ascultă-mă!... Fosta dumitale cameristă Eugénie...

— *Işenia*, *din zdrata Dedpud!* exclamă baronul.

— Desigur, e custode al mobilelor sechestrate, urma Asia, şi ea i-a închiriat frumoasei englezoaice apartamentul.

— *Aha! Inzelek!* zise baronul.

— Fosta cameristă a doamnei, continuă respectuos Asia, arătând-o pe Esther, vă va primi foarte bine astă-seară, şi niciodată guardului comercial n-o să-i treacă prin minte să vină s-o caute în fostul ei apartament pe care l-a părăsit de trei luni...

— *Bervegd, bervegd!* exclamă baronul. *De aldvel, gunozg cuarţii gomerţiali ji gunozg cuvinte gu gare ză-i vag nevăzuţi.*

— Veţi avea în Eugenie o fată isteaţă, spuse Asia, eu am procurat-o doamnei...

— O *gunozg!* exclamă milionarul râzând. *Işenia mi-a ciordit dreizegi mii vrangi*.

Esther făcu o mişcare de oroare la vederea căreia un cm de inimă i-ar fi încredinţat întreaga lui avere.

— *O, fina era a mea,* continuă baronul, *umplam tupă tumneada.*

Şi povesti confuzia ce urmase din faptul dă apartamentul fusese închiriat unei englezoaice.

— Vedeţi doamnă? zise Asia. Eugenie nu v-a spus nimic,

şireata! Dar coniţa s-a obişnuit cu fata aceea, îi spuse ea baronului, păstraţi-o totuşi.

Asia îl luă iarăşi la o parte pe Nucingen şi-i zise:

— Cu cinci sute de franci pe lună Eugenie, care-şi umple binişor ciorapul, veţi şti tot ce face coniţa. Daţi-i-o drept cameristă. Eugenie va va fi cu atât mai devotată cu cât v-a tras o dată chiulul... Nu există bărbat de care să fie mai legată o femeie decât acela căruia i-a tras chiulul. Dar ţineţi-o pe Eugénie în frâu; pentru bani, fiinţa asta face orice, e o scârbă!...

— *Ji du?...*

— Eu, zise Asia, îmi reintru în bani.

Nucingen, omul acela atât de profund, era legat la ochi: se lasă păcălit ca un copil. Văzând-o pe neprihănita şi adorabila Esther cum îşi şterge lacrimile şi lucrând la broderie cu decenţa unei fecioare, bătrânul îndrăgostit simţea iarăşi ce simţise în pădurea Vincennes: era în stare să dea cheia de la casa de bani! Se simţea tânăr, inima lui adora, aştepta să plece Asia ca să poată îngenunchea în faţa acelei madone de Rafael. Această înflorire neaşteptată a copilăriei în inima unui rechin, a unui bătrân, e unul dintre fenomenele sociale pe care psihologia le poate explica cel mai uşor. Înăbuşită de povara afacerilor, de necontenite socoteli, de obsesia necurmată a goanei după milioane, adolescenţa şi sublimele iluzii se ivesc din nou, se avântă şi înfloresc ca o sămânţă uitată, ale cărei efecte, ale cărei inflorescenţe strălucitoare se supun unei întâmplări, unui soare ce se revarsă, şi luceşte târziu. La doisprezece ani, slujbaş al băncii Aldrigger din Strassburg, baronul nu pătrunsese niciodată în lumea sentimentelor. Astfel că acuma rămânea înţepenit în faţa idolului său, auzea mii de fraze care i se ciocneau în minte, dar niciuna nu-i apărea pe buze; dădu atunci frâu liber unei pofte brutale în care se ivea bărbatul de şaizeci şi şase de ani.

— *Vrei să vii în zdrata Dedbud?* zise dânsul.

— Unde doreşti, domnul meu, răspunse Esther ridicându-

se.

— *Unte dorejdi!* repetă dânsul încântat. *Tumneada ejdi un încer goborâd tin geruri, be gare îl iupezg ga ji gum aj vi un dinerel teji am barul gărund...*

— Vai, puteţi spune alb, căci îl aveţi prea negru ca să fie doar cărunt, spuse Asia.

— *Bleagă, finzatore zghârboza de garne omenezgă! Zi-ai brimid panii*, *nu mai impala agezdă vlore te iubire!* exclamă bancherul plătindu-i cu această apostrofă sălbatică toate obrăzniciile pe care le suportase.

— Stricat bătrân! o să-mi plăteşti vorba asta! îi spuse Asia amenințându-l pe bancher cu o mişcare demnă de o femeie de la hale, care însă pe el îl făcu doar să dea din umeri, între gura sticlei şi gura beţivului e loc pentru o viperă, şi acolo ai să mă găseşti! zise dânsa întărâtată de dispreţul lui Nucingen.

Milionarii ai căror bani sunt păziţi de Banca Franţei, ale căror palate sunt păzite de un batalion de lachei şi a căror fiinţă e păzită, pe stradă, de viteza unei trăsuri trase de cai englezeşti, nu se tem de nicio nenorocire; astfel că baronul o măsură din ochi, rece, pe Asia, ca un om care-i dase o sută de mii de franci. Aceasta măreţie îşi făcu efectul. Asia se retrase pe scară mârâind, şi folosind un limbaj extrem de impetuos, vorbind de ghilotină:

— Dar ce i-ai spus? întrebă *fecioara cu broderia*, căci e doar femeie de treabă.

— *Te-a fândut*, *te-a vurat...*

— Când una ca mine e în mizerie, răspunse dânsa, într-un fel care putea frânge inima unui diplomat, cine mai are bani pentru noi, cui îi mai e milă de noi?

— *Biada miguză*, zise Nucingen, *nu mai rămâne nigi un minud aigi!*

Nucingen îi oferi braţul Estherei, o luă aşa cum era şi o urcă în trăsură, poate cu mai mult respect decât ar fi avut pentru frumoasa ducesă de Maufrigneuse.

— *Fei afea o galeajgă vrumoază gea mai traguză tin*

Bariz, îi spunea Nucingen pe drum. *Dod ge are mai vermegător lugzul ze va kăsi în şurul tumidale. O regina nu va fi mai bogată ca dumeata. Fei vi rezbegdadă ga una lokodnika tin Şermania: freau să fi liperă... Nu blânje. Azguldă... de iubezg gu atefărad, gu o trakoste guradă. Viegare lagrimă tumidale îmi vrânge inima...*

— Poţi iubi cu adevărat o fiinţă pe care-o cumperi? întrebă cu un glas delicios biata fată.

— Iozef toar o vozd findud te vrazii zei tin gausa kă era trăguz. Zgrie în piplia. Te aldvel, *în Oriend*, *îzi gumberi zozia leşitimă.*

Sosită în rue Taitbout, Esther revăzu nu fără durere locurile fericirii sale. Rămase pe un divan, nemişcată, ştergându-şi lacrimile una câte una fără să audă niciun cuvânt din nebuniile pe care i le spunea păsăreşte bancherul, îngenuncheat în faţa ei; ea îl lăsă fără să-i spună nimic, dându-i în pradă mâinile când le apuca el, dar nevrând să ştie, ca să ne exprimăm astfel, cărui sex aparţinea fiinţa ce-i încălzea picioarele, pe care Nucingen le găsi reci. Această scenă de lacrimi fierbinţi, picurate pe creştetul baronului şi de picioare încălzite de dânsul, ţinu de la miezul nopţii la ora două noaptea.

— Işenia, zise în sfârşit baronul chemând-o pe Eugenie, *gonvince-o pe zdapâna madale ză ze gulce...*

— Nu! exclamă Esther sărind în picioare ca un cal speriat. Aici niciodată!...

— Ascultaţi, conaşule, o cunosc pe coniţa, e blândă şi bună ca un mieluşel, îi spuse Europa bancherului; numai că nu trebuie s-o luaţi repede, trebuie să umblaţi cu ocolişuri... A fost atât de nefericită aici! Iată... ce uzată e mobila! Lăsaţi-o să umble după capul ei. Aranjaţi colo, frumuşel, un palat mititel. Poate că văzând împrejuru-i numai lucruri noi, se va simţi într-un mediu nou, va găsi că sunteţi mai bun decât sunteţi şi va fi blândă ca un înger. Vai, coniţa n-are seamăn pe lume! Şi vă puteţi lăuda că aţi făcut un târg straşnic: inimă bună, maniere drăguţe, o gleznă fină, o

piele... Vai!... Şi un haz de-i poate face să râdă pe condamnaţii la moarte... Coniţa e în stare să se ataşeze... Şi cum se ştie găti!... Ei, dacă o fi scumpă, cel puţin, cum se zice, face câte parale aţi dat. Aici toate rochiile sunt sechestrate, prin urmare găteala e în urmă cu trei luni. Dar coniţa e atât de bună, încât eu o iubesc şi e stăpâna mea! Dar, fiţi şi dumneavoastră drept, o femeie ca dânsa în mijlocul unor mobile sechestrate!... Şi pentru cine? Pentru un derbedeu care a păcălit-o... Sărmana frumuşică!... Nu mai e ea însăşi.

— *Ezdera... Ezdera...* spunea baronul, *gulgă-te, încerul meu! Ei, tbacă te mine zi-e vrigă, ramân be ganabeaua azda!* exclamă baronul înflăcărat de iubirea cea mai curată, văzând-o pe Esther că plânge mereu.

— Atunci, răspunse Esther, luând mâna baronului şi sărutându-i-o cu o recunoştinţă care făcu să se verse în ochii acelui rechin ceva ce semăna cu o lacrimă, îţi voi fi recunoscătoare...

Şi se ascunse în odaia ei, unde se încuie.

„În ghezdia azda e gefa te neînzelez..." îşi spunea Nucingen, aşezându-se pe canapea. *„Ce o ză zigă cei thela mine thela panga*?..."

Se ridică, se uită pe fereastră: *„Drăzura mea ezde mereu agolo... ze vage siua în curând!*..."

Se plimbă prin odaie: *„Cum ji-ar mai pade şoc te mine matam te Nişinghen*, *tacă ar avla gum mi-am bedregud noabdea!*..."

Se duse să-şi lipească urechea de uşa dormitorului, găsind că totuşi s-a culcat cam prosteşte.

— *Ezder!...*

Niciun răspuns.

„Toamne! Blânje mereu!..." îşi spuse dânsul întorcându-se şi întinzându-se pe canapea.

La vreo zece minute înainte de răsăritul soarelui, baronul de Nucingen, după ce dormise somnul acela prăpădit pe care-l dormi cu sila, şi stând incomod pe un divan, fu

deşteptat într-un salt de către Europa în mijlocul unuia dintre acele vise pe care le visezi în asemenea împrejurări şi ale căror complicaţii rapide sunt unul dintre fenomenele de nedezlegat ale psihologiei medicale.

— Vai! Doamne! Coniţă! ţipă dânsa, coniţa! Soldaţi!... Jandarmi!... Justiţia! Vor să vă aresteze...

În clipa în care Esther deschise uşa dormitorului şi se arătă, abia acoperită de halat, cu picioarele goale în papuci; cu părul răvăşit, frumoasă de-ar fi putut duce în ispită pe arhanghelul Rafael, uşa salonului se deschise şi un val de noroi omenesc se rostogoli în zece labe către această femeie cerească, ce aştepta în atitudinea pe care ar fi avut-o un înger într-o icoană flamandă. Un bărbat înaintă. Contenson, scârbosul Contenson, puse mâna pe umărul cald al Estherei.

— Dumneata eşti domnişoara Esther Van...? întrebă dânsul.

Europa, cu un dos de mână tras peste obrazul lui Contenson, îl trimise cu atât mai vârtos să măsoare cât covor îi trebuia ca să se culce, ai cât îl izbi în picior cu acea lovitură scurtă, atât de bine cunoscută de cei ce practică arta numită a *savatei.*

— Îndărăt, ţipa dânsa, nu te atinge de stăpâna mea!

— Mi-a frânt piciorul! ţipa Contenson, ridicându-se. O să te coste scump...

Din masa celor cinci agenţi, îmbrăcaţi ca nişte agenţi, nescoţându-şi pălăriile îngrozitoare de pe capetele şi mai îngrozitoare şi înfăţişând nişte mutre stacojii în care ochii priveau cruciş, iar câteva nasuri lipseau, şi gurile se schimonoseau, se dezlipi Louchard, îmbrăcat ceva mai curat decât oamenii săi, dar tot cu pălăria pe cap, şi cu înfăţişarea totodată dulceagă şi râzătoare.

— Domnişoară, vă arestez, îi zise el Estherei. Cât despre dumneata, fetiţo, îi spuse dânsul Europei, orice nesupunere va fi pedepsită, împotrivirea n-are rost.

Zgomotul puştilor ale căror paturi căzură pe lespezile

sufrageriei şi anticamerei, vestind că guardul era însoţit de gardă, întări cuvintele lui.

— Şi de ce mă arestezi? întrebă Esther cu nevinovăţie.

— Şi micile noastre datorii?... răspunse Louchard.

— Vai, da, e adevărat! exclamă Esther. Dă-mi voie să mă îmbrac.

— Din păcate, domnişoară, trebuie să mă asigur că din camera dumneavoastră nu puteţi s-o ştergeţi, zise Louchard.

Toate acestea se petrecură atât de repede, încât baronul nici nu avu vreme să se amestece.

— *Ei, pine*, *mai zând la ora ageazda o fânsătore de garne omenezga, paroane de Nişinghen!*... exclamă cumplita Asia, strecurându-se printre agenţi, până la divanul pe care zăcea bancherul şi prefăcându-se că de-abia l-a zărit.

— *Schârpă pătrână!* exclamă Nucingen, ridicându-se în toată măreţia sa financiară şi repezindu-se între Esther şi Louchard care, la un strigăt al lui Contenson, îşi scoase pălăria.

— Domnul baron de Nucingen!...

Văzând gestul lui Louchard, agenţii ieşiră din apartament scoţându-şi pălăriile. Rămase numai Contenson.

— Domnul baron plăteşte?... întrebă guardul comercial, cu pălăria în mână.

— *Blădezg,* răspunse dânsul, *tar mai întâi freau ză jdiu dezbre ge ezde vorpa.*

— Trei sute douăsprezece mii de franci şi câteva părăluţe, inclusiv cheltuielile, dar spezele de arestare nu intră la socoteală.

— *Drei zude mii vrangi?* exclamă baronul. *Ezde o tejdebdare brea zgumbă bentru un om gare ji-a bedregut noabdea be o ganabea,* adăugă dânsul la urechea Europei.

— Individul ăsta e chiar baronul de Nucingen? îl întrebă Europa pe Louchard, exprimându-şi îndoiala printr-un gest pe care i l-ar fi invidiat domnişoara Dupont, ultima subretă a Comediei Franceze.

— Da, domnişoară, zise Louchard.

— Da, răspunse Contenson.

— *Razbund te tânza*, îi spune baronul lui Louchard, *lazămă să-i sic un cuvând.*

Esther şi bătrânul amorez intrară în dormitor; Louchard găsi cu cale să-şi lipească urechea de gaura cheii.

— *Ezdera, de iubezg mai muld tekit fiaţa mea, tar te ce ză dai gredidorilor panii gare ar vi muld mai bine în bunga madale*. *Tu-de în bujkăria. Mă vag vorde sa-ţi razgumbăr ajedi drei zude mii vrangi cu una zudă mii, ji fei afea două zude mii bentru madale*.

— Asemenea tertipuri, strigă Louchard prin gaura cheii, n-au niciun rost. Creditorul nu e amorezat de domnişoara, ca alţii!... înţelegeţi? Şi de când ştie că ţineţi la dânsa, vrea mai mult decât totul.

— *Brozdule!* exclamă Nucingen către Louchard, deschizându-i uşa să intre în odaie. *Nu jdii ge forpejdi! Izi tau zie bersonal touăzeji la zudă takă vagi avagerea...*

— Nu se poate, domnule baron.

— Ce, conaşule? Aţi avea inima, zise Europa, amestecându-se, s-o lăsaţi pe coniţa să meargă la puşcărie! ... Vai, coniţă, doriţi leafa mea, ce-am economisit? Poftiţi, vă dau tot, am patruzeci de mii de franci.

— Vai, săraca de tine, exclamă Esther, nu cunoşteam ce suflet ai! zise ea strângând-o în braţe, iar Europa izbucni în plâns.

— *Blădezg*, rosti jalnic baronul, scoţând un carnet.

Trase din el unul dintre acele pătrăţele de hârtie tipărită care banca le pune la îndemâna bancherilor şi pe care n-au decât să completeze sumele în cifre şi în litere, ca să le transforme în mandate plătibile la purtător.

— Nu vă obosiţi, domnule baron, zise Louchard, am ordin să nu primesc plata decât în bani lichizi, aur sau argint. Fiindcă e vorba de dumneavoastră, mă pot mulţumi şi cu bancnote.

— *Tertaifel,* exclamă baronul, *aradă-mi didlurile!*

Contenson arătă trei dosare îmbrăcate în hârtie albastră, pe care baronul le luă, privindu-l pe Contenson şi spunându-i la ureche:

— *Ai vi văgud mai pună avagere tagă mă afertisai.*

— Ce, parcă ştiam că sunteţi aici, domnule baron? răspunse spionul fără să-i pese dacă-l aude Louchard sau nu. Aţi pierdut mult ne mai acordându-mi încrederea dumneavoastră. Sunteţi jumulit, adăugă acest adânc filosof, săltând din umeri.

„Atefărad”, îşi spuse baronul.

— *Vai, micuzo*, exclamă dânsul, văzând poliţele şi adresându-se Estherei, *zândezi figdim unui mare terpeteu, unui ezgrog!*

— Vai, da, răspunse sărmana Esther, dar mă iubea atât! ...

— *Tagă jdiam... aj vi văgud obozizia în numele madale*.

— Nu ştiţi ce vorbiţi, domnule baron, spuse Louchard, e la mijloc un terţ purtător.

— *Tha,* urmă dânsul, *ezde un derţ burdădor... Serised! Un om te obozizia!*

— Nenorocirea îl face spiritual, rosti zâmbind Contenson.

— Domnul baron doreşte să scrie un bileţel casierului său? întrebă Louchard zâmbind, îl voi trimite pe Contenson la casier şi pe agenţii mei acasă. Începe să fie târziu şi toată lumea ar afla...

— *Tu-de Gondenzon!...* exclamă Nucingen. *Gazierul meu zdă be zdrata Madurins golz gu zdrata Argadei. Bovdim un piled ga za se dugă la ti Diled zau la Geller, în gaz gă nu afem drei zude mii de vranci, găci doţi panii nojdri zând la panga... îmbragă-de, înşerul meu,* îi spuse el Estherei, *ejdi liperă. Vemeile patrâne,* exclamă dânsul privind-o pe Asia, *zând mai beriguloaze tekât gele dinere.*

— Mă duc la creditor să-l înveselesc, îi spuse Asia, şi-o să-mi dea şi el cu ce să mă distrez astăzi. *Vără zupărare*, *tomnule paron,* adăugă mulatra făcându-i o reverenţă scârboasă.

Louchard reluă poliţele din mâinile baronului şi rămase singur cu dânsul în salon unde, după o jumătate de oră, casierul veni şi el, urmat de Contenson. Atunci îşi făcu din nou apariţia Esther, într-o găteală încântătoare, deşi improvizată. După ce Louchard numără banii, baronul voi să cerceteze poliţele; dar Esther puse mâna pe ele cu o mişcare de pisică şi le vârî în sertar.

— Ce daţi pentru golanii mei?… îl întrebă Contenson pe Nucingen.

— *Nu f-aţ burdat prea amapil*, zise baronul.

— Dar piciorul meu?… exclamă Contenson.

— *Louchard*, *zăi tai o zută vrangi lui Gondenzon tin rezdul pancnotei te una mie.*

— *Vrumoază vemeie!* îi spunea baronului de Nucingen casierul, pe când ieşeau din rue Taibout. *Tar goztă voarde zgumb pe tomnul paron.*

— *Băzdreză-mi zegretul*, zise baronul, care le ceruse acelaşi lucru lui Contenson şi lui Louchard.

Louchard plecă urmat de Contenson; dar pe bulevard, Asia, care îl pândea, îl opri pe guardul comercial.

— Portărelul şi creditorul sunt acolo într-o birjă, le e sete! îi spuse dânsa, şi pică ceva!

În timp ce Louchard număra banii, Contenson îi putu examina pe clienţi. Zări ochii lui Carlos, desluşi forma frunţii sub perucă, iar peruca i se păru pe bună dreptate suspectă. Luă numărul trăsurii, deşi părea cu totul străin faţă de ce se petrece; Asia şi Europa îl puneau pe gânduri în cel mai înalt grad. Socotea că baronul e victima unor oameni extrem de abili, cu atât mai mult cu cât Louchard, când îi ceruse ajutorul, fusese de oi discreţie stranie. Piedica pe care i-o pusese Europa nu-l lovise de altminteri pe Contenson numai în fluierul piciorului. „Lovitura asta miroase a puşcărie!” îşi spusese el ridicându-se.

Carlos îl trimise acasă pe portărel, îl plăti larg, şi-i spuse birjarului, plătindu-i dinainte: „La peronul palatului Orléans!”

— Ah, pezevenghiul! îşi zise Contenson auzindu-l, aici se ascunde ceva…

Carlos ajunse la palatul Orléans cu o viteză care-i dădea dreptul să nu-i fie frică de urmărire. De altfel, străbătu galeriile într-un fel anumit, luă altă birjă în piaţa Castelului de apă şi spuse birjarului: „La pasajul Operei, din partea dinspre rue Punon”. Peste un sfert de oră, intra în rue Taitbout, la Esther, care-i spuse: „Iată hârtiile fatale!”

Carlos luă poliţele, le cercetă; apoi se duse la cămin şi le aruncă în foc.

— S-a făcut scamatoria! exclamă el, arătând cele trei sute zece mii de franci, făcuţi sul într-un pachet pe care-l scoase din buzunarul redingotei. Asta şi cei o sută de mii de franci ai Asiei ne dau posibilitatea să începem.

— Doamne, Dumnezeule! exclamă sărmana Esther.

— Neroado, zise ferocele calculator, afişează-te drept metresa lui Nucingen şi-l vei putea vedea pe Lucien. E prieten cu Nucingen, nu-ţi interzic să faci o pasiune pentru el.

Esther zări o slabă licărire în viaţa ei întunecată şi mai respiră puţin.

— Europa, fetiţo, zise Carlos, luând-o cu el într-un colţ al budoarului unde nimeni nu putea auzi niciun cuvânt din ce vorbeau, Europa, sunt mulţumit de tine.

Europa înălţă capul, îl privi pe Carlos cu o expresie care-i schimbă într-atât faţa ofilită, încât martora acestei scene, Asia, aflată sentinelă la uşă, se întrebă dacă interesul prin care o ţinea Carlos pe Europa nu era cumva mai adânc decât acela prin care se ţinea dânsa încătuşată de el.

— Şi asta nu e tot, fetiţo. Patru sute de mii de franci nu sunt nimic pentru mine. Paccard o să-ţi dea o factură de argintărie care atinge treizeci de mii de franci şi pe care s-au primit aconturi; dar giuvaergiul nostru Biddin a avut cheltuieli. Mobilierul nostru, pus sub sechestru de el, va fi probabil scos la licitaţie mâine. Du-te la Biddin, stă în rue de l’Arbresec, o să-ţi dea chitanţe de la Casa de amanet în

valoare de zece mii de franci. Mă-nţelegi: Esther a pus să i se facă o argintărie, n-a plătit-o şi a amanetat-o. Biddet o va ameninţa că o dă în judecata pentru escrocherie. Deci vor trebui daţi treizeci de mii de franci argintarului şi zece mii de franci Casei de amanet ca să luăm îndărăt argintăria. Total: patruzeci şi trei de mii de franci, inclusiv cheltuielile. Această argintărie e dintr-un argint prost, baronul trebuie s-o dea la refăcut, o să-i ciupim şi de acolo câteva hârtii de o mie de franci. Croitoresei cât îi datoraţi pentru doi ani?

— Îi datorăm, poate, şase mii de franci, răspunse Europa.

— Ei, atunci, dacă madame Augusta vrea să fie plătită şi să-i rămânem clienţi, va trebui să facă o notă de treizeci de mii de franci pentru ultimii patru ani. Aceeaşi combinaţie cu modista. Bijutierul Samuel Frisch, din rue Sainte-Avoie, o să-ţi împrumute nişte scrisori de datorie, trebuie să-i datorăm douăzeci şi cinci de mii de franci, şi vom mai fi luat şi şase mii de franci pe bijuteriile noastre de la Muntele de Pietate. Îi dăm îndărăt bijutierului bijuteriile, jumătate din pietre o să fie false; de aceea baronul nu trebuie să le vadă prea bine. Într-un cuvânt, trebuie să-l mai faci pe fraierul nostru să scuipe încă o sută cincizeci de mii de franci de azi în opt zile.

— Coniţa o să trebuiască să mă ajute şi dânsa un pic, răspunse Europa; vorbiţi-i, fiindcă stă acolo ca prostită, şi mă sileşte să dau dovadă de mai mult talent decât trei autori pentru o piesă de teatru.

— Dacă Esther se apucă să fie mironosiţă, să mă anunţi, spuse Carlos. Nucingen trebuie să-i cumpere o trăsură şi cai, ea va trebui să-i ceară să cumpere şi să aleagă personal tot. O să meargă la negustorul de cai şi la fabricantul firmei care închiriază trăsuri şi unde e Paccard. O să cumpărăm nişte cai splendizi, foarte scumpi, care o să şchioapete peste o lună şi-o să-i schimbăm.

— S-ar mai putea scoate şase mii de franci, cu o notă de parfumerie, zise Europa.

— A, răspunse el, clătinând din cap, ia-o încet, din

concesie în concesie. Nucingen n-a vârât decât mâna în angrenaj, trebuie să-i luăm şi capul. Am nevoie, afară de toate astea, de cinci sute de mii de franci.

— Le puteţi avea, răspunse Europa; pe la şase sute de mii coniţa ar putea să se mai milostivească de nătărăul acela burtos şi apoi, i-ar mai cere vreo patru sute de mii ca să-l iubească într-adevăr.

— Ascultă aici, fetiţo, zise Carlos. În ziua în care o să primesc ultimii o sută de mii de franci, douăzeci de mii sunt pentru tine.

— Ce să fac cu ei? zise Europa, lăsând să-i cadă braţele ca un om căruia viaţa nu i se mai pare posibilă.

— O să te poţi întoarce la Valenciennes, să cumperi o prăvălioară frumoasă şi să ajungi femeie cinstită, dacă vrei; pe lumea asta sunt fel de fel de gusturi. Paccard se gândeşte şi el câteodată să se facă om cinstit; n-are ştampilă pe umăr, puţin lucru pe conştiinţă, v-aţi putea potrivi, răspunse Carlos.

— Să mă întorc la Valenciennes?... Ce vă trece şi dumneavoastră prin gând? exclamă Europa îngrozită.

Născută la Valenciennes şi fiică de ţesători foarte săraci, Europa fusese trimisă la vârsta de şapte ani într-o filatură, unde industria modernă îşi bătuse joc de forţele ei fizice, după cum şi viciul o depravase înainte de vreme. Coruptă la doisprezece ani, mamă la treisprezece, se trezi legată de nişte fiinţe adânc decăzute. În legătură cu un omor, ajunsese, de altminteri numai în calitate de martor, în faţa Curţii cu juri. Biruită la şaisprezece ani de către o rămăşiţă de cinste, de către spaima pe care o insuflă justiţia, prin mărturia depusă de ea atrase asupra acuzatului o condamnare de douăzeci de ani muncă silnică. Acest ucigaş, unul dintre recidiviştii astfel alcătuiţi încât tind mereu către răzbunări cumplite, îi spusese copilei în plin tribunal:

— De azi în zece ani, Prudence (Europa se numea Prudence Servien), vin şi dau în tine cu şuriu, chiar de-o fi

să mă cureţe!

Preşedintele curţii încercă desigur s-o liniştească pe Prudence Servien, făgăduindu-i sprijinul şi protecţia; dar biata copilă fu lovită de o groază atât de adâncă, încât căzu bolnavă şi rămase aproape un an la spital.

Justiţia e o fiinţă abstractă, reprezentată de o colecţie de inşi necontenit reînnoiţi ale căror bune intenţii şi amintiri, ca şi ei, sunt extrem de schimbătoare. Parchetele, tribunalele, nu pot preveni nimic în materie de crime, sunt inventate ca să primească, gata făcute, crimele. Din acest punct de vedere, o poliţie preventivă ar fi o binefacere pentru orice ţară; dar cuvântul de poliţie îngrozeşte astăzi legiuitorul care nu mai ştie să deosebească cuvintele: *a guverna*, *a administra, a face legi.* Legiuitorul din vremea noastră tinde să absoarbă totul în stat, de parcă ar putea acţiona. Ocnaşul însă avea să se gândească necontenit la victima sa şi avea să se răzbune atunci când justiţia nu se va mai gândi nici la unul, nici la celălalt. Prudence înţelese instinctiv, în linii mari, dacă vreţi, primejdia în care se afla; plecă din Valenciennes şi veni la şaptesprezece ani să se ascundă în Paris. Acolo avu patru meserii din care cea mai bună fu aceea de figurantă într-un teatru mic. Îl întâlni pe Paccard, căruia ea-i povesti nenorocirile sale. Paccard, mâna dreaptă, Seidul lui Jacques Collin, îi vorbi de Prudence stăpânului său. Iar când stăpânul avu nevoie de o sclavă, îi spuse Prudencei doar atât:

— Dacă vrei să mă slujeşti cum trebuie slujit diavolul, te scap de Durut.

Durut era ocnaşul, sabia lui Damocles atârnată deasupra capului Prudencei Servien. Fără aceste detalii, mulţi critici ar fi găsit devotamentul Europei cam fantastic. Şi mai ales, nimeni n-ar fi înţeles lovitura de teatru pe care avea s-o dea Carlos.

— Da, fetiţo, te vei putea întoarce la Valenciennes... Na, citeşte.

Şi-i întinse ziarul din ajun, arătându-i cu degetul articolul

următor: TOULON. *Ieri*, *a fost executat Jean-François Durut*... *Dis-de-dimineaţă*, *garnizoana* etc.

Prudence scăpă ziarul din mână; picioarele nu-i mai susţinură greutatea corpului; revenea la viaţă, căci, zicea dânsa, pâinea nu mai avea gust pentru ea de când o ameninţase Durut.

— Vezi că m-am ţinut de cuvânt. Patru ani au trebuit ca să-i mâncăm capul lui Durut, atrăgându-l într-o cursă... Ei, isprăveşte cu ce ai de făcut aici, ai să te întorci acasă şi cu douăzeci de mii de franci ai să deschizi o prăvălioară şi ai să fii nevasta lui Paccard, căreia îi dau voie să fie virtuoasă, în chip de ieşire la pensie.

Europa apucă iar ziarul, citi cu ochi vii toate detaliile pe care ziarele le dau de douăzeci de ani – fără să obosească – privitor la executarea ocnaşilor; priveliştea impunătoare, preotul care totdeauna l-a readus pe osândit în sânul bisericii, criminalul bătrân care-i îndeamnă la bine pe foştii săi colegi, tunurile îndreptate către ocnaşii îngenuncheaţi; şi apoi consideraţi uni banale care nu schimba nimic din regimul ocnelor unde mişună optsprezece mii de criminali.

— Trebuie s-o aducem iarăşi pe Asia în casă, zise Carlos.

Asia se apropie, neînţelegând nimic din pantomima Europei.

— Ca s-o facem iarăşi bucătăreasă în casa asta, ai să serveşti mai întâi baronului o masă cum n-a mâncat în viaţa lui, urmă dânsul; îi vei spune apoi că Asia şi-a pierdut banii la cărţi şi a intrat iarăşi în serviciu. N-o să avem nevoie de lacheu: Paccard are să fie vizitiu, vizitiii nu se dau jos de pe capră, unde nu prea te poţi apropia de ei, aşa că va fi mai puţin ţinta spionilor. Coniţa are să-l pună să poarte o perucă pudrată şi o pălărie în trei colţuri, din postav gros cu galoane pe margini; asta o să-l schimbe; de altfel, o să-l mai machiez şi eu.

— O să avem slugi cu noi? întrebă Asia uitându-se saşiu.

— O să avem oameni de treabă, răspunse Carlos.

— Toţi săraci cu duhul! exclamă mulatra.

— Dacă baronul închiriază un palat, Paccard are un prieten care-i în stare să facă pe portarul, răspunse Carlos. N-o să mai avem nevoie decât de un valet şi o fată la bucătărie, şi o să puteţi supraveghea doi străini…

În clipa când Carlos urma să iasă, se ivi Paccard.

— Nu ieşiţi, e cineva în stradă, zise lacheul.

Acest cuvânt atât de simplu fu înspăimântător. Carlos se urcă în odaia Europei şi rămase acolo până când veni Paccard să-l ia cu o trăsură de închiriat care intră în gangul casei. Carlos trase perdelele şi fu dus cu o iuţeală ce putea zăpăci orice urmăritor. Sosit în cartierul Saint-Antoine, coborî la câţiva paşi de o staţie de birjă, unde se duse pe jos, şi de acolo se întoarse pe cheiul Malaquais, scăpând astfel de orice indiscreţie.

— Na, copilule, îi spuse dânsul lui Lucien, arătându-i patru sute de bancnote de o mie de franci. Asta sper că e un acont pentru moşia Rubempré. O sută de mii o să le riscăm. S-a lansat societatea pe acţiuni a omnibuzelor[70] pe parizieni o să-i încânte noutatea asta, în trei luni ne triplăm fondurile. Cunosc afacerea: o să se dea dividende splendide, scoase din capital ca să încurajeze vânzarea acţiunilor. O idee luată de la Nucingen. Reconstituind moşia Rubempré, n-o să plătim totul pe loc. O să te duci la des Lupeaulx şi o să-l rogi să te recomande chiar el unui notar pe care-l cheamă Desroches, un şmecher pe care ai să-l vizitezi la el la birou; o să-i spui să se ducă la Rubempré, să studieze situaţia şi ai să-i promiţi un onorariu de douăzeci de mii de franci dacă poate să-ţi facă treizeci de mii de franci venit, cumpărându-ţi pământul în valoare de opt sute de mii de franci în jurul ruinelor castelului.

— Cum le potriveşti, le potriveşti şi iar le potriveşti.

— Da. Se potrivesc. Să fim serioşi. Ai să plasezi trei sute de mii de franci în bonuri asupra Tezaurului, ca să nu pierzi dobânzile; poţi să le laşi lui Desroches, pe cât e de şmecher, pe atât e de cinstit… După asta, du-te la

[70] În Franţa, primele omnibuze au apărut în 1817.

Angoulême, convinge pe sora şi pe cumnatu-tău să tragă o mică minciună nevinovată. Rudele tale pot pretinde că ţi-au dat şase sute de mii de franci ca să te ajute să te căsătoreşti cu Clotilde de Grandlieu; nu e ceva ruşinos.

— Suntem salvaţi! exclamă Lucien, uimit.

— Tu, da! urmă Carlos; şi ai să fii şi mai sigur pe tine, atunci când ai să ieşi din biserica Saint-Thomas-d'Aquin cununat cu Clotilde...

— Te temi de ceva? întrebă Lucien în aparenţă plin de interes faţă de sfătuitorul său.

— Sunt nişte curioşi care mă urmăresc... Trebuie să par un preot adevărat, şi asta e foarte plicticos! Diavolul n-o să mai aibă grijă de mine dacă mă vede cu o carte de rugăciuni subsuoară.

În clipa aceea, baronul de Nucingen, care pleca de braţ cu casierul, ajunsese la uşa palatului său.

— *Mi-e dezdul te vrigă,* zise dânsul intrând pe uşă, *gă am văgud o oberaţie băguboază... Nu vage nimig, reguberăm noi panii...*

— *Tin băgate tomnul paron z-a avişat*, răspunse bravul neamţ, căruia nu-i păsa decât de prestigiul baronului.

— *Ha, medreza mea oviţială drepue ză aipe o ziduaţie temnă de mine!* răspunse acel Ludovic al XIV-lea al tejghilei.

Sigur ca mai curând sau mai târziu o va avea pe Esther, baronul redeveni ceea ce era, un mare om de afaceri, luă atât de bine în mână conducerea băncii, încât casierul său îl găsi a doua zi dimineaţă la şase la birou verificând titlurile de bursă, şi-şi frecă mâinile.

— *Khotărât lucru*, *tomnul paron a văgut o egonomie noabdea dregudă,* zise dânsul cu un surâs nemţesc, pe jumătate şiret, şi pe jumătate nerod.

Dacă oamenii bogaţi de felul baronului de Nucingen au mai multe prilejuri decât alţii de a pierde bani, au şi mai multe prilejuri de a câştiga, chiar şi când îşi permit extravaganţe. Deşi politica financiară a faimoasei Bănci

Nucingen este explicată în altă parte[71], nu e fără rost să atragem atenţia asupra faptului că averi atât de mari nu se câştigă, nu se alcătuiesc, nu sporesc, nu se păstrează, în mijlocul revoluţiilor comerciale, politice şi industriale ale epocii noastre, fără să existe mari pierderi de capitaluri sau, dacă vreţi, un fel de impozite asupra averilor particulare. Foarte puţine valori noi sunt vărsate în tezaurul comun al globului. Orice nouă acaparare reprezintă o nouă inegalitate în repartiţia generală. Ceea ce pretinde statul, el îl dă îndărăt, dar ceea ce ia o Banca Nucingen ea-l păstrează. Această perfidie scapă de lege, din aceleaşi motive pentru care Frédéric al II-lea ar fi fost un Jacques Collin sau un Mandrin[72], adică un tâlhar dacă, în loc să opereze asupra provinciilor dând bătălii, ar fi lucrat în contrabandă sau asupra valorilor mobiliare. A forţa statele europene să împrumute cu douăzeci sau zece la sută, a câştiga aceşti zece sau douăzeci la sută cu capitalul publicului, a jefui în stil mare pe industriaşi, punând mâna pe materiile prime, a întinde mâna întemeietorului unei întreprinderi ca să-l ţii cu capul deasupra apei până când ai înhăţat întreprinderea sa asfixiată, într-un cuvânt toate aceste bătălii câştigate alcătuiesc marea politică a banului. Desigur, în domeniul acesta există pentru bancheri, ca şi pentru cuceritori, riscuri; dar sunt atât de puţini oameni în situaţia de a da asemenea lupte, încât oile nu au nimic de spus. Afacerile acestea măreţe se petrec numai între lupi. De aceea, dat fiindcă executanţii (cuvânt consacrat în jargonul bursei) sunt vinovaţi de a fi voit să câştige prea mult, de obicei nu prea sunt compătimite nenorocirile cauzate de combinaţiile vreunui Nucingen. Dacă un speculant îşi zboară creierii, un agent de bursă fuge peste graniţă, un notar fură averile a o sută de gospodari, ceea ce e mai rău decât dacă ar omorî un om, dacă un bancher

[71] Balzac vorbeşte pe larg de ea în povestirea *Banca Nucingen.*

[72] Louis Mandrin (1724–1755) a fost un contrabandist şef de bandă, atât de puternic, încât se măsura cu armatele regelui.

lichidează; toate aceste catastrofe uitate la Paris în câteva luni sunt în curând înghiţite de frământarea oceanică a marelui oraş. Averile enorme ale lui Jacques Choeur, ale familiei Medici, ale familiei Ango de Dieppe, ale familiei Auffredi de la Rochelle, ale familiilor Fugger, Tiepolo, Corner au fost odinioară loaial câştigate de pe urma unor privilegii, anume de pe urma faptului că nu se ştia de unde vin mărfurile de preţ; dar astăzi, concurenţa a limitat atât de mult profiturile, încât orice avere alcătuită iute e: sau efectul unei întâmplări şi al unei invenţii, sau rezultatul unui furt legal. Pervertit de nişte exemple scandaloase, comerţul mărunt a răspuns, mai ales în ultimii zece ani, perfidiei concepţiilor marelui comerţ, şi anume prin nişte denaturări odioase ale materiilor prime. Oriunde se practică chimia, lumea nu mai bea vin; de aceea industria vinicolă e pe ducă. Spre a scăpa de impozite, se vinde sare falsificată! Tribunalele sunt îngrozite de această necinste obştească. În sfârşit, comerţul francez devine suspect lumii întregi, iar Anglia îşi pierde de asemenea cinstea. La noi, răul purcede din legea politică. Charta a proclamat domnia banului[73] şi atunci succesul devine justificarea supremă a unui veac care nu mai crede în Dumnezeu. Astfel încât depravarea societăţii înalte, în ciuda rezultatelor care te orbesc cu aurul lor şi cu justificări ispititoare, e incomparabil mai oribilă decât depravarea josnică şi întrucâtva individuală a celor de jos, din care câteva detalii vor sublinia comicul, dacă vreţi cumplit, în această Scenă. Guvernele, pe care orice idee nouă le sperie, au izgonit din teatru elementul comicului actual. Burghezia, mai puţin liberală decât Ludovic al XIV-lea, tremura la gândul că ar putea veni şi pentru ea *Nunta lui Figaro*[74], interzice reprezentarea unui *Tartuffe* politic şi desigur n-ar îngădui să se joace astăzi

[73] *Charta constituţională* a Franţei a fost dată în 1814 de Ludovic al XVIII-lea revenit pe tron in urma înfrângerilor lui Napoleon.

[74] Reprezentarea comediei lui Beaumarchais *Nunta lui Figaro* (1784) a însemnat, fîntr-adevă transpunerea pe scenă a sfârşitului feudalilor.

Turcaret, căci Turcaret este azi stăpân. Astfel încât comedia se povesteşte şi cartea devine arma mai puţin rapidă, dar mai sigură, a poeţilor.

În dimineaţa aceea, printre acel du-te-vino de audienţe, de ordine, de şedinţe de câteva minute care fac din biroul lui Nucingen un fel de sală a paşilor pierduţi, dar financiară, unul dintre agenţii săi de bursă îl anunţă că a dispărut un agent de bursă dintre cei mai îndemânatici şi mai bogaţi, Jacques Falleix, fratele lui Martin Falleix şi succesor al lui Jules Desmarets. Jacques Falleix era agentul de bursă al băncii Nucingen. De acord cu du Tillet şi fraţii Keller, baronul îl dusese la ruină pe omul acesta, cu acelaşi sânge rece cu care ar fi înjunghiat un miel pentru Paşti.

— *Nu mai budea rezizda*, răspunse calm baronul.

Jacques Falleix făcuse uriaşe servicii bursei. Într-o criză, cu câteva luni înainte, *salvase piaţa,* printr-o manevră îndrăzneaţă. Dar să aştepţi recunoştinţă de la rechini, e ca şi cum ai vrea să trezeşti în toiul iernii mila lupilor.

— Săracul! răspunse agentul de bursă. Se aştepta atât de puţin la acest deznodământ, încât mobilase pe rue Saint-Georges un mic palat pentru metresa sa: a cheltuit o sută cincizeci de mii de franci cu picturile şi mobilele. O iubea atât pe doamna du Val-Noble!... Acum e obligată să părăsească toate astea... Nimic nu e plătit.

„Pine! Pine! îşi zise Nucingen, *iată momendul te a-mi rebara bierderile de azi noabde...”*

— *N-a blădid nimig?* îl întrebă dânsul pe agentul de bursă.

— Ei, răspunse agentul, nu există un furnizor prost crescut care să nu-i facă lui Jacques Falleix credit. Se pare că există şi o pivniţă de vinuri alese. În treacăt fie spus, casa e de vânzare, Falleix avea de gând s-o cumpere. Contractul de închiriere e pe numele lui. Ce prostie! Servicii de argint, mobile, vinuri, trăsura, cai, totul va intra în masa falimentului, şi ce-o să le folosească asta creditorilor?

— *Fino mâine*, zise Nucingen, *bână mâine ma tuc să făd*

doade azdea şi tacă nu se teclară valiment, *tacă se aranşează avagerea brin pună înşelejere, o să te înzărginez ză overi un breţ rezonapil bentru mopilaă ji ză iei azubra mea ghiria...*

— Asta se poate face foarte uşor, zise agentul de bursă. Duceţi-vă chiar în dimineaţa asta, o să găsiţi acolo pe unul dintre asociaţii lui Falleix înconjurat de furnizorii care ar vrea să fie preferaţi la plată. Dar femeia are facturile lor pe numele lui Falleix.

Baronul de Nucingen trimise îndată un slujbaş la notarul său; Jacques Falleix îi vorbise de casa aceea care făcea cel mult şaizeci de mii de franci şi baronul ceru să o cumpere imediat, ca să poată exercita privilegiul proprietarului.

Casierul (neamţ de treabă!) veni să întrebe dacă stăpânul său pierde ceva în falimentul lui Falleix.

— Din gondră, praful meu Wolfgang, reguberez, *reguberez una zută mii vranci.*

— Ach! Gum anume?

— Ei, o ză gumbăr migul balad be gare nenorogidul de Valegz îl aranşa bentru medreza să te un an te sile. Foi budea overi gingizegi mii vrangi greditorilor, *iar Gartot*, *nodarul meu*, *va gumbăra gaza*, *găgi brobriedarul are nefoie te pani... Şdiam*, *tar îmi bierduzem gabul. Bezde puţin*, *tifina Ezdera fa logui îndr-un mig balad... Mi l-a arădad Valegz. Ezde o minunăţie*, *ji la toi başi de aigi. Bargă l-aji vi gomandat eu.*

Falimentul lui Falleix îl silea pe baron să se ducă la bursă. Dar nu fu în stare să plece din rue Saint-Lazare fără să treacă prin rue Taitbout. El şi suferea că rămăsese câteva ore fără s-o vadă pe Esther; ar fi vrut s-o ţină lângă el. Câştigul pe care conta de pe urma falimentului agentului său de bursă îl făcea să resimtă extrem de uşor pierderea celor patru sute de mii de franci cheltuiţi până atunci. Era încântat că-l poate anunţa pe *incerul zău* că va fi mutată din rue Taitbout în rue Saintgeorges, şi va locui într-un *mig balad*, unde nicio amintire nu se va mai împotrivi fericirii

lor; pietrele pavajului i se păreau de catifea, mergea ca un tânăr, pierdut într-un vis tineresc.

La colţul cu rue des Trois-Frères, în mijlocul visului şi al străzii, baronul o văzu pe Europa că vine spre el, având aerul că e întoarsă pe dos.

— *Unte de tuci?* întrebă dânsul.

— Vai, conaşule, veneam la dumneavoastră... Aveaţi dreptate ieri! Acum îmi dau seama că biata coniţă trebuie să se lase dusă la puşcărie câteva zile. Dar femeile parcă se pricep în afaceri? Când creditorii coniţei au aflat că se întorsese acasă, toţi au năvălit peste noi ca pe o pradă... Ieri la ora şapte seara, conaşule, au venit să lipească nişte afişe îngrozitoare, ca să-i vânză mobila la licitaţie sâmbătă... Dar asta n-ar fi nimic... Coniţa, care are o inimă bună, a vrut pe vremuri să-i facă un bine monstrului ăluia de bărbat, ştiţi dumneavoastră!

— *Ge monzdru?*

— Ei, pe care-l iubea, d'Estourny acela; vai, era aşa de drăguţ! Numai că juca la bursă.

— *Şuca gn gărţi măzluide...*

— Ei şi? Şi dumneavoastră?... zise Europa. Dumneavoastră la bursă ce faceţi? Dar lăsaţi-mă să vorbesc. Într-o bună zi, ca să-l împiedice pe Georges, pasă-mi-te, să-şi zboare creierii, a pus la amanet toată argintăria, toate bijuteriile şi nimic nu era plătit. Când s-a aflat că dăduse ceva unuia dintre creditori, toţi au sărit să-i facă o scenă... Ameninţă s-o dea în judecată pentru escrocherie... îngerul dumneavoastră în faţa tribunalului!... Nu vi se zbârleşte peruca în cap?... Izbucneşte în plâns, spune că vrea să se arunce în Sena... O să se arunce...

— *Tacă mă thuc ză fă făd, atio burza*! exclamă Nucingen. *Ji zânt opligat ză mă tuc, găgi foi câştiga ceva bentru dânza... Tu-te ji linijdeşte-o... îi blătezg tatoriile, o fizites la orele padru. Tar zbune-i, Işenio, ză mă iupească un bic...*

— Ce un pic, mult!... Ascultaţi-mă, conaşule. Numai cu dărnicia se câştigă inima femeilor... Sigur, aţi fi economisit

poate vreo sută de mii de franci dacă o lăsaţi să se ducă la puşcărie. Dar aflaţi că niciodată nu i-aţi fi câştigat inima… Cum îmi spunea şi dânsa: „Eugenie, a fost măreţ, mărinimos… Are un suflet mare!”

— *A sis azda, Işenio?* exclamă baronul.

— Da, conaşule, chiar mie mi-a zis.

— *Na, boptim zece lodofici.*

— Mulţumesc… Dar plânge la ora asta, plânge de ieri, cât a plâns Maria Magdalena într-o lună de zile… Iubita dumneavoastră e disperată, şi încă pentru nişte datorii care nici nu sunt ale ei! Vai, bărbaţii, speculează femeile tot atât cât speculează ele bătrânii!

— *Aja zind doade!… A izgalitj… Ei, nimeni nu vage azda… Zã nu mai zemneze nimig. Blădezg, thar thacă mai dhă îngă o zemnatură… eu…*

— Ce-ai face? întrebă Europa, luând o atitudine demnă.

— *Thoamne! N-am nigi o budere azubra ei…* O *zã mă ogub te avagerile ei… Tu-de z-o gonzolezi, ji zã-i zbui khă îndr-o lună fa logui îndr-un mig balad.*

— Domnule baron, aţi făcut o investiţie cu dividente mari în inima unei femei! Poftim… Vă găsesc întinerit, eu care sunt cameristă şi am văzut adesea aceste fenomene… E fericirea… Fericirea care se oglindeşte într-un fel anumit… Chiar dacă aveţi unele cheltuieli, să nu vă pară rău… O să vedeţi că vă aduc câştig. Întâi, i-am şi spus coniţei: ar fi cea mai de pe urmă din cele de pe urmă, o târâtură, dacă nu v-ar iubi, căci o scoateţi dintr-un iad… De îndată ce n-o să mai aibă griji, o s-o cunoaşteţi. Între noi, vă pot mărturisi, că în noaptea când plângea în aşa hal… Ce mai vreţi?… Ţine omul la stima cuiva care vrea să te întreţină pe banii lui… Nu îndrăznea să vă spună toate astea… Voia să fugă.

— *Zã vugă!* exclamă baronul îngrozit de această idee. *Înzã burza, burza. Gaide, gaide, nu indru… Tar măgar z-o făd la vereazdră… făzând-o, o zã brind guraj.*

Esther îi zâmbi domnului de Nucingen când acesta trecu prin faţa casei şi se depărtă greoi, zicându-şi: *Ezde un*

înşer! Iată cum procedase Europa ca să obţină acest rezultat imposibil. Spre orele două jumătate, Esther tocmai isprăvise cu găteala, ca atunci când îl aştepta pe Lucien. Era încântătoare. Văzând-o astfel, Prudence îi spuse, uitându-se pe fereastră: „Iată-l pe conaşul!” Biata femeie se repezi la fereastră, crezând că-l va vedea pe Lucien şi-l văzu pe Nucingen.

— Ah! ce rău mi-ai făcut, zise dânsa.

— Ăsta era singurul mijloc de a va face să daţi atenţie unui biet bătrân care o să vă plătească datoriile, căci în sfârşit o să fie plătite toate.

— Ce datorii? exclamă sărmana fiinţă fără alt gând decât să-şi păstreze dragostea pe care-o azvârleau departe mâini cumplite.

— Acelea pe care vi le-a făcut domnul Carlos.

— Cum? Păi ne-a dat aproape patru sute cincizeci de mii de franci, exclamă Esther.

— Mai aveţi încă preţ de o sută cincizeci de mii de franci; dar a fost înţelegător baronul... Vă scoate de aici, vă mută *îndr-un mig balad...* Pe legea mea! Aveţi noroc!... În locul dumneavoastră, deoarece staţi aşa de bine cu omul ăsta, după ce-l mulţumiţi pe Carlos, eu l-aş face pe baron să-mi dea o casă şi un venit sigur. Coniţa e fără îndoială cea mai frumoasă femeie pe care-am văzut-o şi cea mai ispititoare, dar te poceşti atât de repede! Am fost tânără şi frumoasă, şi iată-mă acum. Am douăzeci şi trei de ani, aproape vârsta coniţei, şi par cu zece ani mai bătrâna... Ajunge o boală... Ei, dar când ai o casă la Paris şi un venit sigur, nu-ţi mai e teamă că ai să sfârşeşti în şanţ...

Esther n-o mai asculta pe Europa-Eugenie-Prudence Servien. Voinţa unui om înzestrat cu geniul depravării o cufundase deci iarăşi pe Esther în mocirlă cu aceeaşi putere de care se folosise ca s-o scoată de acolo. Cei ce cunosc iubirea în nemărginirea să ştiu că nu-i poţi resimţi plăcerea fără a-i accepta virtuţile. De la scena petrecută în magherniţa din rue de Langlade, Esther îşi uitase cu

desăvârşire viaţa ei trecută. Trăise până acum o viaţă curată, închisă în patima ei ca într-o mănăstire. De aceea, ca să nu întâlnească piedici, dibaciul corupător avusese îndemânarea de a pregăti totul în aşa fel încât biata fată, împinsă de devotament, să nu mai trebuiască decât să-şi dea consimţământul pentru nişte matrapazlâcuri săvârşite sau pe punctul de a fi săvârşite. Dezvăluind cât de superior este acest corupător, şiretenia asta arată felul cum şi-l supusese pe Lucien. Crea o încurcătură cumplită, săpa galeria de mină, o umplea cu pulbere şi în momentul hotărâtor îi spunea complicelui:

— Fă numai un semn şi totul sare în aer!

Altădată Esther, pătrunsă de morala specifică a curtezanelor, găsea toate aceste iscusinţe atât de fireşti, încât n-o stima pe vreuna dintre rivalele ei decât în proporţie cu cât ştia să-l silească pe un bărbat la cheltuieli. Averile distruse sunt galoanele acestor fiinţe. Carlos, bizuindu-se pe amintirile Estherei, nu se înşelase. Aceste dibăcii, aceste stratageme, folosite de mii de ori, nu numai de către femeile de felul ei, ci şi de către atâţia risipitori, n-o tulburau pe Esther. Sărmana femeie nu simţea decât că este înjosită. Îl iubea pe Lucien, şi devenea metresa oficială a baronului de Nucingen: la asta se rezuma pentru dânsa totul. Falsul spaniol putea să-şi însuşească banii de arvună. Lucien putea să-şi înalţe edificiul situaţiei sale cu pietrele mormântului Estherei; o singură noapte de plăcere putea să-l coste pe bătrânul bancher mai multe sau mai puţine bancnote de o mie de franci; Europa putea să stoarcă de la el câteva sute de mâi de franci prin mijloace mai mult sau mai puţin ingenioase, de nimic din toate acestea nu-i păsa curtezanei îndrăgostite. Cancerul care-i rodea inima consta în aceea că se văzuse vreme de cinci ani curată ca un înger! Iubea, era fericită, nu săvârşise nici cea mai mică infidelitate. Această iubire frumoasă şi pură urma să fie pângărită. Mintea ei nu punea în contrast viaţa-i frumoasă şi necunoscută cu mârşava-i viaţă viitoare. Asta nu era la

dânsa nici calcul, nici poezie, o încerca un simţământ nelămurit şi de o putere uriaşă: din albă avea să devină neagră; din pură, impură; din nobilă, ticăloasă. Devenită albă ca hermina din propria ei voinţă, pângărirea morală i se părea de neîndurat. De aceea, când baronul o ameninţase cu dragostea sa, îi venise în minte ideea să se arunce pe fereastră. Cu alte cuvinte, Lucien era iubit cu o dragoste absolută, aşa cum foarte rar iubesc femeile un bărbat. Femeile care spun că iubesc, care adeseori cred că iubesc cel mai mult, dansează, valsează, cochetând cu alţi bărbaţi, se gătesc pentru societate, se duc în societate să-şi caute acolo recolta de priviri pofticioase; dar Esther, fără să facă un sacrificiu, împlinise miracolul iubirii adevărate. Îl iubise pe Lucien vreme de şase ani, cum iubesc actriţele şi curtezanele cărora, tăvălite în mocirla şi în impuritate, le e sete de nobleţă, de devotamentul iubirii adevărate, şi care pun în practică atunci *exclusivismul* (nu trebuie oare creat un cuvânt anume pentru a exprima o idee atât de rar pusă în practică?). Naţiunile ce-au pierit, Grecia, Roma şi Orientul au sechestrat totdeauna femeia, femeia care iubeşte ar trebui să se sechestreze de la sine. Se poate deci concepe că la ieşirea din palatul fantastic în care se împlinise această sărbătoare, acest poem, spre a intra în *migul balad* al unui bătrân îngheţat, Esther fu cuprinsă de un fel de boală morală. Împinsă de către o mână de fier, intrase până la brâu în ticăloşie, înainte de a-şi da seama; dar de două zile îşi dădea seama şi simţea în inimă un frig de moarte.

La cuvintele: „Să sfârşeşti în şanţ”, se ridică brusc şi zise:

— Să sfârşesc în şanţ?!… Nu, mai degrabă în Sena…

— În Sena?… Şi conaşul Lucien?… întrebă Europa.

Acest singur cuvânt o făcu pe Esther să se aşeze la loc în fotoliu, unde rămase cu ochii nedezlipiţi de o floare de pe covor; flăcările din creier îi uscau lacrimile. La orele patru, Nucingen îşi găsi îngerul cufundat într-acel ocean de gânduri, de hotărâri, pe care plutesc cugetele femeieşti şi de unde ies cu nişte cuvinte de neînţeles pentru cei ce nu

au navigat alături de ele.

— *Desgreţejde-ţi vrundea... vrumoaza mea,* îi zise baronul aşezându-se lângă dânsa. *N-ai ză mai ai tadorii... Mă înzefeg cu Işenia*, *ji tubă o lună, fei bărăzi agezd abardamend ga zâ indri îndr-un mig balad*... *Fai, ge mâna traguză. Thă-mi-o ză o ghântăresc.* (Esther îl lăsă să-i ia mâna ca un câine care dă laba.) *Ah*! *Tai mâna*, *tar nu inima... iar eu inima o iupezg...*

Cuvintele acestea fură rostite pe un ton atât de sincer, încât sărmana Esther se întoarse şi-l privi pe bătrân cu o expresie de milă care aproape că-l scoase din minţi. Îndrăgostiţii, ca şi martirii, se simt fraţi de tortură! Nu există pe lume lucruri care să se înţeleagă mai bine decât două dureri asemănătoare.

— Bietul om, zise dânsa, iubeşte.

Auzind aceste cuvinte pe care le înţelese greşit, baronul păli, sângele-i clocoti în vine, respiră miresmele raiului. La vârsta sa, milionarii plătesc o asemenea senzaţie cu oricât aur le-ar cere o femeie.

— *De iupezg dod adâd gâd o iubezg be viica mea...* zise dânsul, *ji zimd aigi,* continuă punându-şi mâna pe inimă, *gă nu bod ză de fad tegâd verigidă.*

— Dacă ai vrea să nu-mi fii decât tată, te-aş iubi mult, nu te-aş părăsi niciodată şi ai vedea că nu sunt o femeie rea, nici vândută, nici lacomă de bani, cum par în clipa aceasta.

— *Ti-ai văgud migile tumidale nepunii*, urmă baronul, *ga doade vemeile trăguţe*, *ji azda e dod. Ză nu mai vorbim de azda. Mezeria noazdră e ză gijdigăm pani bendru foi... Vii verigidă: zânt te agord ză-ţi viu dadă. Khâteva sile căci înzeleg khă drebue ză te opijnuiejdi cu pietul meu hoit.*

— Adevărat? exclamă ea, ridicându-se şi sărind pe genunthii lui Nucingen, cuprinzându-i gâtul cu mâna şi ţinându-se de el.

— *Atefărad,* răspunse el, încercând a-şi sili faţa să zâmbească.

Esther îl sărută pe frunte, crezu într-un târg imposibil...

Să rămână neprihănită şi să-l vadă pe Lucien... îl giugiuli atât de bine pe bancher, încât reapăru Torpila. Îl vrăji pe bătrân, care promise că rămâne tată patruzeci de zile. Trebuiau să treacă patruzeci de zile până să fie cumpărată şi aranjată casa din rue Saint-Georges. Ajuns în stradă, întorcându-se spre casă, baronul îşi spunea: *„Zând un fraier!”* într-adevăr, dacă de faţă cu Esther devenea copil, departe de dânsa, când ieşea, îmbrăca iarăşi pielea sa de rechin, întocmai cum jucătorul din comedia lui Regnard e iarăşi îndrăgostit de Angélique, ori de câte ori nu mai are o lescaie.

— Şumade te milion, *ji nigi nu jdiu cum aradă tormidorul ei, zând brea tâmpid; tar tin verigire*, *nimeni nu va jdi nimig*, spunea dânsul după douăzeci de zile.

Şi lua hotărâri straşnice, de a isprăvi cu o femeie pe care o cumpărase aşa de scump; apoi, când se afla de faţă cu Esther, petrecea tot timpul pe care i-l putea consacra, încercând să repare brutalitatea de la început. Peste o lună îi spunea:

— Toar nu bod vi Edernul Dadă.

Spre sfârşitul lui decembrie 1829, în ajunul instalării Estherei în micul palat din rue Saint-Georges, baronul îl rugă pe du Tillet s-o aducă pe Florine acolo să vadă dacă totul era la înălţimea averii lui Nucingen, dacă vorbele un *mig balad* fuseseră împlinite de către artiştii însărcinaţi să facă o colivie demnă de acea pasăre. Toate născocirile luxului dinainte de revoluţia din 1830 făceau din casa aceea modelul bunului gust. Grindet, arhitectul, văzuse în dânsa capodopera talentului său de decorator. Scara reconstruită în marmură, stucaturile, mătăsurile, aurăriile aplicate cu cumpătare, cele mai mici detalii, ca şi efectele mari întreceau tot ce-a lăsat în genul acesta la Paris veacul lui Ludovic al XV-lea.

— Ăsta e visul meu! Asta şi virtutea! zise Florine zâmbind. Şi pentru cine cheltuieşti atâta? îl întrebă dânsa pe Nucingen. E o fecioară care s-a lăsat să cadă din ceruri?

— *Ezde o vemeea gare urgă la geruri*, răspunse baronul.

— În felul ăsta faci şi tu pe zeul, răspunse actriţa. Şi când o s-o vedem?

— Ei, în ziua inaugurării, exclamă du Tillet.

— *Nu înainde...* zise baronul.

— Va trebui să ne gătim, să ne şlefuim, să ne punem straşnic la punct, răspunse Florine. Ce-o să mai pună la treabă femeile pe coafori şi pe croitorese pentru serata aceea!... Şi când?...

— *Nu te mine debinde*.

— Aşa femeie zic şi eu!... exclamă Florine. Vai, cât aş vrea s-o văd!...

— *Ji eu!* răspurrte naiv baronul.

— Cum? Casa, femeia, mobilele, totul va fi nou?

— Chiar şi bancherul, zise du Tillet, căci prietenul meu mi se pare foarte întinerit.

— Dar va trebui, zise Florine, să-şi regăsească vârsta de douăzeci de ani măcar pentru o clipă.

În primele zile ale lui 1830, toată lumea vorbea la Paris despre patima lui Nucingen şi despre luxul fără margini al noii case. Sărmanul baron, discutat, luat în derâdere, apucat de-o turbare uşor de înţeles, îşi puse în minte o hotărâre de bancher potrivită cu patima sălbatică pe care şi-o simţea în inimă. Dorea ca odată cu inaugurarea, să inaugureze şi un alt rol decât acela de tată de comedie şi să capete răsplata atâtor jertfe. Necontenit învins de către Torpilă, se hotărî să discute prin corespondenţă afacerea căsătoriei sale, ca să obţină de la ea un angajament scris. Bancherii nu cred decât în poliţe. Aşadar rechinul se trezi dis-de-dimineaţă, într-una dintre primele zile ale anului, se închise în birou şi începu să compună scrisoarea următoare, scrisă într-o franceză curată, căci, deşi o pronunţa prost, cunoştea perfect ortografia.

Scumpa Esther, floarea gândurilor mele şi unica fericire a vieţii mele, când ţi-am spus ca te iubesc ca pe fiica mea, *te*

minţeam şi mă minţeam pe mine însumi. Voiam să-ţi exprim astfel numai sfinţenia sentimentelor mele, care nu seamănă cu nimic din ce-au simţit alţi bărbaţi, întâi fiindcă sunt bătrân, şi apoi fiindcă nu iubisem până acum niciodată. Te iubesc atât, încât, dacă m-ai costa toată averea mea, nu te-aş iubi mai puţin. Fii dreaptă! Cei mai mulţi dintre bărbaţi n-ar fi văzut în dumneata, ca mine, un înger: n-am aruncat niciodată privirea asupra trecutului dumitale. Te iubesc în acelaşi chip cum o iubesc pe fiică-mea Augusta care este unicul meu copil şi cum aş iubi-o pe nevastă-mea dacă nevastă-mea m-ar fi putut iubi.

Dacă fericirea e singura iertare a păcatelor unui bătrân îndrăgostit, întreabă-te dacă nu joc un rol caraghios. Am făcut din dumneata consolarea şi bucuria bătrâneţii mele. Ştii prea bine că, până la moartea mea, vei fi fericită cât poate fi o femeie, şi ştii de asemenea că, după moartea mea, vei fi destul de bogată pentru ca soarta dumitale să stârnească invidia multor femei. În toate afacerile pe care le fac de când am avut norocul să-ţi vorbesc, e rezervată partea dumitale, şi ai un cont deschis la banca Nucingen. Peste câteva zile, vei intra într-o casă care mai curând sau mai târziu va fi a dumitale, dacă-ţi place.

Spune acum, tot pe tatăl dumitale îl vei primi în persoana mea, sau fi-voi în sfârşit fericit! Iartă-mă că-ţi scriu pe şleau; dar când sunt aproape de dumneata, nu mai am curaj, şi simt prea mult că-mi eşti stăpână. N-am intenţia să te jignesc, vreau doar să-ţi spun cât sufăr şi cât de crud e să aştepţi la vârsta mea, când fiecare zi îmi răpeşte speranţe şi plăceri. Delicateţea purtării mele e de altminteri o garanţie că intenţiile mi-s sincere. M-am purtat vreodată faţă de dumneata ca un creditor? Eşti ca o fortăreaţă, iar eu nu sunt un tinerel. La plângerile mele îmi răspunzi că e vorba de viaţa dumitale şi când te aud, mă faci să cred: dar aici mă cuprinde din nou o jale amară, îndoieli ce ne dezonorează pe amândoi. Mi-ai părut tot atât de bună şi de pură pe cât eşti de frumoasă. Dar îţi place să-mi distrugi

convingerile.

Judecă şi dumneata! Îmi spui că ai în inimă o pasiune, o patimă nemiloasă şi refuzi să-mi destăinui numele celui pe care-l iubeşti... E oare firesc lucrul acesta? Ai făcut dintr-un om destul de tare un om de o slăbiciune nemaipomenită... Priveşte în ce hal am ajuns! După cinci luni, mai sunt obligat să te întreb ce soartă vei hotărî patimii mele? Mai trebuie să ştiu şi ce rol voi juca la inaugurarea palatului dumitale. Când e vorba de dumneata, banii nu înseamnă pentru mine nimic. Nu voi fi atât de nătărău, încât să-mi fac un merit din aceasta faţă de dumneata. Dar dacă iubirea mea e nemărginită, în schimb averea mea are limite şi nu ţin la ea decât pentru dumneata. Ei află că dacă, dându-ţi tot ce am, aş putea să câştig dragostea dumitale, aş prefera să fiu sărac şi iubit, decât bogat şi dispreţuit.

Draga mea Esther, m-ai schimbat atât de mult, încât nu mă mai recunoaşte nimeni: am fost în stare să plătesc zece mii de franci pe un tablou de Joseph Bridau, fiindcă mi-ai spus că era talentat şi necunoscut. În sfârşit, dau tuturor săracilor pe care-i întâlnesc câte cinci franci în numele dumitale. Şi atunci, ce-ţi cere sărmanul bătrân care se consideră datornicul dumitale, când îi faci cinstea să primeşti ceva de la el?... Nu vrea decât o speranţă, şi ce speranţă, Doamne? Mai degrabă siguranţa că nu va avea de la dumneata niciodată decât ceea ce va lua pasiunea mea? Dar flacăra din inima mea va ajuta crudele-ţi înşelăciuni. Iată-mă gata să mă supun la toate condiţiile pe care le vei pune fericirii mele, rarelor mele plăceri; dar măcar spune-mi că în ziua în care vei intra în stăpânirea noii dumitale case, vei primi inima şi robia celui ce se recunoaşte, pentru restul vieţii sale,

sclavul dumitale,
Frédéric de Nucingen

— Ei, mă cam plictiseşte sacul ăsta de milioane! exclamă Esther redeveniră curtezană.

Luă o hârtie de scrisori şi scrise, cât încăpu pe hârtie, vestita frază, ajunsă proverb, spre gloria lui Scribe: *Îţi dau ursul meu*[75].

După un sfert de oră, cuprinsă de remuşcări, Esther scrise următoarea scrisoare:

Domnule baron,

Nu luaţi În seamă scrisoarea pe care aţi primit-o de la mine, îmi revenise firea nebunatică a tinereţii mele; iertaţi-o deci, domnul meu, unei biete femei care trebuie să fie o sclavă. N-am simţit niciodată mai tare josnicia condiţiei mele decât din ziua în care v-am fost predată. Aţi plătit, sunt datoare cu mine însămi. Nu există nimic mai sfânt decât datoriile de dezonoare. N-am dreptul să lichidez aruncându-mă în Sena. Oricând se poate plăti o datorie în moneda aceasta oribilă, care nu e bună decât pe o parte; mă veţi găsi deci la ordinele dumneavoastră. Voi plăti într-o singură noapte toate sumele care sunt ipotecate pe acea clipă fatală, şi sunt sigură că o oră cu mine face milioane, cu atât mai mult cu cât va fi singura, cea din urmă. După aceea vom fi chit şi voi putea părăsi viaţa. O femeie cinstită se mai poale ridica după o cădere; dar noi, cestelalte, cădem prea jos. În consecinţă sunt atât de hotărâtă, încât vă rog să păstraţi scrisoarea aceasta ca mărturie a cauzei decesului celei care se recunoaşte pentru o zi,

slujnica dumneavoastră,
Esther

După ce trimise scrisoarea aceasta, Esther simţi o părere de rău. Peste zece minute scrise a treia scrisoare. Iat-o:

[75] Un personaj din vodevilul *Ursul şi paşa* de Scribe şi Xavier, reprezentat în 1520, oferă tot timpul consilierului paşei, care şi-a pierdut ursul alb, ursul său negru. Fraza a devenit proverb pentru cazurile când crezi pe cineva destul de prost ca să se mulţumească cu orice.

*Iartă-mă, dragă baroane, tot cu sunt. N-am vrut nici să-mi bat joc de dumneata, nici să te răn*esc. *Vreau numai să te fac să te gândeşti la acest raţionament simplu: dacă rămânem împreună, cu relaţii de tată şi fiică, vei avea o plăcere slabă dar trainică; dacă ceri respectarea contractului, vei purta doliu. Nu vreau să te mai plictisesc: în ziua în care vei fi ales plăcere a în locul fericirii nu va mai exista pentru mine un mâine,*

fiica dumitale,
Esther

La prima scrisoare, pe baron îl apuca una dintre acele mânii reci care pot ucide milionarii; se privi în oglindă, sună.

— O *bai te bigioare,* îi strigă dânsul noului său valet.

Pe când făcea baia de picioare, sosi a doua scrisoare, o citi şi căzu leşinat. Îl culcară în pat. Când îşi reveni în simţiri, doamna de Nucingen era aşezată pe marginea patului.

— Are dreptate femeia asta, îi spuse ea. De ce vrei să cumperi iubirea? E ceva ce se vinde pe piaţă? Arată-mi scrisoarea dumitale.

Baronul îi dădu diferitele ciorne pe care le făcuse; doamna de Nucingen le citi zâmbind. A treia scrisoare sosi.

— Extraordinară fiinţă! exclamă baroana, după ce o citi pe aceasta din urmă.

— *Ge e de văgud, matam?* o întrebă baronul pe nevastă-sa.

— Trebuie aşteptat.

— *Ajdebdad?* urmă dânsul, *nadura e nemiloasă...*

— Asculta, dragul meu, zise baroana, ai sfârşit prin a fi foarte bun cu mine, aşa că am să-ţi dau un sfat.

— *Zândeţi o zoţie pună!...* zise dânsul. *Vaceţi tadorii, le blădezg.*

— Ceea ce ţi s-a întâmplat la primirea scrisorilor acestei cocote mişcă o femeie mai mult decât nişte milioane cheltuite pentru ea, sau decât toate scrisorile, oricât de frumoase ar fi; încearcă s-o faci să afle indirect, poate o vei avea! Şi... nu te sinchisi de nimic, n-o să moară din atâta, zise dânsa, privindu-l din cap până-n picioare.

Doamnei de Nucingen îi era pe de-a-ntregul necunoscută *natura-cocotă.*

„Ce intelicendă e matam te Nişingen”, îşi zise baronul, după ce soţia sa îl lăsă singur. Dar cu cât admira abilitatea sfatului dat de baroană, cu atât mai puţin găsea mijlocul de a-l folosi*;* şi nu numai că se găsea nerod, dar şi-o spunea sie însuşi.

Tâmpenia omului de afaceri, deşi ajunsă aproape proverbială, nu e totuşi decât relativă. Se întâmplă cu capacităţile minţii noastre ca şi cu aptitudinile corpului. Dansatorul îşi are puterea în picioare, fierarul o are pe a sa în braţe; hamalul de la hale se învaţă să poarte poveri, cântăreţul îşi lucrează gâtlejul, iar pianistul îşi oţeleşte încheieturile mâinilor. Un bancher se obişnuieşte să combine afaceri, să le studieze, să pună în mişcare interese, aşa cum un autor de piese uşoare se deprinde să combine situaţii, să studieze subiecte, să pună în mişcare personaje. Nu trebuie să-i cerem baronului de Nucingen o conversaţie spirituală, după cum nu trebuie să dorim imaginile poetului în cugetele matematicianului. Câţi poeţi oare găseşti să fie şi prozatori şi plini de duh în relaţiile vieţii, în felul doamnei Cornuel[76]? Buffon era greoi, Newton n-a iubit niciodată, lord Byron nu s-a iubit decât pe sine, Rousseau a fost sumbru şi aproape nebun, La Fontaine era zăpăcit. Împărţită deopotrivă, forţa omenească produce proşti sau mediocritate pretutindeni; inegală însă, dă naştere acestor ciudăţenii cărora li se dă numele de *geniu* şi care, dacă ar putea fi văzute cu ochii, ar părea nişte

[76] Marie-Anne Bigot de Cornuel (1605—1694) primea în salonul ei pe literaţii de scamă ai vremii (printre care şi pe doamna de Sévigné).

diformităţi. Aceeaşi lege domneşte şi asupra corpurilor: o frumuseţe desăvârşită e aproape totdeauna însoţită de răceală sau prostie. Că Pascal a fost totodată mare geometru şi mare scriitor, că Beaumarchais a fost şi mare om de afaceri[77], că Zamet[78] a fost un adevărat om de curte; aceste rare excepţii confirmă principiul specializării inteligenţelor. Pe tărâmul calculului speculaţiei, bancherul desfăşoară deci tot atâta inteligenţă, îndemânare, şiretenie, ca şi un diplomat abil pe acel al intereselor naţionale. Dacă o dată ieşit din birou, un bancher ar mai fi remarcabil, atunci ar fi un om mare. Nucingen contopit cu prinţul de Ligne, cu Mazarin sau Diderot e o formulă omenească aproape imposibilă şi care totuşi s-a numit Pericle, Aristotel, Voltaire şi Napoleon. Razele soarelui imperial nu trebuie să arunce în umbră pe omul de toate zilele; împăratul avea farmec, era cultivat şi plin de spirit. Domnul de Nucingen, pur bancher, îndemânatic numai în calculele sale, ca cei mai mulţi bancheri, nu credea decât în valorile sigure. În materie de artă, avea bunul simţ de a recurge, cu banii în mână, la experţi în toate materiile, luând cel mai bun arhitect, cel mai bun chirurg, cel mai mare cunoscător de tablouri, de statui, cel mai iscusit notar, atunci când era vorba să-şi clădească o casă, să-şi supravegheze sănătatea, să achiziţioneze obiecte de artă sau o proprietate. Dar deoarece nu există experţi brevetaţi în materie de intrigi, nici cunoscători în materie de pasiuni, un bancher o duce foarte greu când iubeşte şi e foarte încurcat când e jucat de o femeie. Nucingen nu inventă deci nimic mai bun decât ce făcuse şi înainte; şi anume, să dea bani

[77] Într-adevăr, ilustrul creator al iui Figaro a întreprins o serie de afaceri, cea mai cunoscută fiind procurarea de arme pentru războiul de independenţă al Americii.

[78] Sébastian Zamet (1549—1614), bancher italian, s-a stabilit în Franţa în a doua jumătate a secolului al XVI-lea; a fost oaspetele şi creditorul lui Henric al IV-lea.

unui Frontin[79] oarecare de sex masculin sau feminin, ca să făptuiască sau să gândească în locul lui. Doamna Saint-Estève era singura care putea trage foloase din mijlocul găsit de baroană. Tare amar regretă baronul că se certase cu urâcioasa misită. Totuşi, încrezător în magnetismul casei de bani şi în calmantele iscălite *Garat*[80]*,* îşi sună valetul şi îi spuse s-o caute în rue Neuvesaint-Marc, pe acea oribilă văduvă şi s-o roage să vină. La Paris, extremele se întâlnesc prin mijlocirea pasiunilor. Viciul sudează necontenit săracul de bogat, pe cel mare de cel mic. Împărăteasa o consulta pe domnişoara Lenormand[81]. În fine, marele senior găseşte totdeauna la Paris un Ramponneau[82] din veac în veac.

Noul valet se întoarse după două ore.

— Domnule baron, zise dânsul, doamna Saint-Estève e ruinată.

— *Ah, gu adâd mai pine!* zise vesel baronul, *e în mâna mea!*

— Cucoana pare că e căzută la patima cărţilor, urmă valetul. Peste toate astea, e sub stăpânirea unui actoraş de la teatrele din cartier, pe care, de ochii lumii, îl dă drept finul ei. Se pare că e foarte bună bucătăreasă şi caută un post.

„Tiafolii ăjdia te tuhuri te mână touă jdiu doţi seci feluri te-a kâştica panii, ji touăzeci de feluri te-ai gheldui”, îşi zise baronul fără a bănui că se întâlnea la gând cu Panurge[83]*.*

Îl trimise iarăşi pe valet s-o caute pe doamna de Saint-

---

[79] Frontin, nume de va1et îndrăzneţ şi isteţ din vechea comedie franceză.

[80] Garat era funcţionarul Băncii Franţei însărcinat cu semnarea bancnotelor emise de această bancă.

[81] *domnişoara Lenormand* – cunoscută datorită faptului că ştia să se informeze, să pătrundă caracterul oamenilor şi să le vorbească în consecinţă. Josephine de Beauharnais, soţia lui Napoleon, era destul de naivă pentru a o consulta şi a-i trăda secrete de stat.

[82] *Jean Ramponneau* – cârciumar parizian, a cărui cârciumă ajunsă la modă prin 1770 era frecventată şi de nobili.

Estève care veni abia a doua zi. Descusut de către Asia, noul valet îi destăinui acestui spion feminin urmările cumplite ale scrisorilor trimise de către metresa domnului baron.

— Conaşul iubeşte, desigur, mult pe femeia aceea, încheie valetul, căci a fost cât pe ce să moară. Eu l-am sfătuit să nu se mai întoarcă la ea, şi ar vedea-o curând giugiulindu-l. O femeie care îl costă pe domnul baron de pe acum cinci sute de mii de franci, se zice, fără să punem la socoteală ce a cheltuit pentru micul palat din rue Saint-Georges!... Femeia asta vrea bani şi numai bani. Ieşind de la conaşul, doamna baroană spunea râzând: „Dacă merge mai departe aşa, cocota asta o să mă vadă văduvă”.

— Drace, răspunse Asia, nu trebuie niciodată omorâtă găina care face ouă de aur!

— Domnul baron nu mai are speranţă decât la dumneata, zise valetul.

— Ah, află că ştiu să mânuiesc femeile!...

— Haide, poftim înăuntru, zise valetul, umilindu-se în faţa acestei puteri oculte.

— Ei, zise falsa Saint-Estève, intrând cu o înfăţişare umilă de bolnav, domnul baron are mici necazuri?... Ce vreţi! fiecare e atins în punctul slab. Şi eu am avut greutăţi. În două luni roata norocului s-a întors al dracului pentru mine! Iată-mă în căutare de slujbă... N-am fost cuminte nici eu, nici dumneavoastră. Dacă domnul baron m-ar angaja bucătăreasă la doamna Esther, ar avea în mine cea mai devotată dintre devotate şi aş fi foarte de folos ca s-o supraveghez pe Eugenie şi pe coniţa.

— *Nu te azda ezde forba,* zise baronul. *Nu isputesc zã viu eu zdăpânul, ji zând tus ga...*

— O sfârlează, răspunse Asia. I-ai dus mata pe alţii, papa,

[83] În capitolul 16 din partea a II-a a romanului satiric *Gargantua şi Pantagruel*, Rabelais (1494–1553) face portretul fizic şi moral al şugubăţului student Panurge, care, suferind de „boala... lipsă de bani” ştia totuşi să şi-i procure, în şaizeci şi trei de feluri.

şi acum mititica te are la mâna şi te joacă... Dumnezeu e drept!

— *Trept?* urmă baronul. *Nu de-am atus aigi ga ză-mi vagi morală*...

— Ei, băiatule, un pic de morală nu strică. Asta e sarea vieţii pentru noi ceşţilalţi, cum e viciul pentru bisericoşi. Să vedem, ai fost darnic, i-ai plătit datoriile...

— *Tha,* zise jalnic baronul.

— Foarte bine. I-ai scos lucrurile de la amanet; şi mai bine; dar trebuie să recunoşti că nu e destul! Toate astea nu-i dau nimic de pus la tigaie, şi la femei de-astea le place să toace...

— *Li brecătesc o zurbriză, în zdrata Saint-Şorj... dânsa jdie...* zise baronul. *Iar jiu freau ză fiu tus te naz*.

— Foarte simplu, atunci las-o...

— *Mi-i deamă gă mă lază z-o laz*, exclamă baronul.

— Iar noi vrem să ne scoatem cheltuiala, băiete, răspunse Asia. Ascultă. Am tuns noi publicul de ceva milioane! Se zice vreo douăzeci şi cinci (baronul nu se putu împiedica de a zâmbi). Ei, din asta o să trebuiască să scuipi unul...

— *L-aj zguiba eu,* răspunse bancherul, *tar abia l-aj zguiba ji mi z-ar gere încă unul.*

— Da, înţeleg, răspunse Asia, nu vrei să spui *be* de frică să nu ajungi până la *zed.* Totuşi Esther e fată cinstită.

— *Voarde ginztită!* exclamă bancherul. *Vrea să rezbecte gondractul*, *dar aja cum îji blădejde gineva o tadorie*.

— Într-un cuvânt, nu vrea să-ţi fie metresă, simte oarecare scârbă. Şi înţeleg lucrul ăsta, copila şi-a urmat totdeauna capriciile. Când n-ai cunoscut decât tineri drăguţi, nu prea ai chef de un moşneag. Frumos nu eşti, eşti gros ca Ludovic al XVIII-lea şi cam prostovan, ca toţi cei care giugiulesc averea în loc să se ocupe de femei. Ei, află că dacă nu te uiţi la şase sute de mii de franci, zise Asia, mă însărcinez s-o fac să ajungă pentru dumneata tot ce vei dori să fie.

— *Şaze zude mii vrangi!...* exclamă baronul cu o uşoară tresărire. *Ezder mă gozdă te pe agum un milion!...*

— Fericirea face un milion şase sute de mii de franci, depravat burtos ce eşti. Cunosc oameni, din vremea noastră, care au mâncat cu siguranţă mai mult de unul sau două milioane cu amantele lor. Ştiu chiar şi femei care au costat viaţa pe câte un bărbat, şi pentru care acesta şi-a scuipat capul în coşul ghilotinei... îl ştii pe medicul acela care şi-a otrăvit prietenul?... Voia bogăţia ca s-o facă fericită pe femeie.

— *Tba, jdiu, înză chiar tkakă zând amoresat, nu zând brost, în orige gaz aigi, găci ghând o jad, i-aş ta bordofelul...*

— Ascultaţi-mă, domnule baron, zise Asia, luând o atitudine de Semiramidă, ajunge cât aţi fost jupuit până acum. Să nu-mi mai ziceţi mie Saint-Estève, dacă nu trec de partea dumneavoastră.

— *Pine!... De foi răzblădi.*

— Cred şi eu, doar v-am arătat că ştiu să mă răzbun. De altminteri află, tăticule, zise ea, aruncându-i o privire îngrozitoare, că am cum să ţi-o suflu pe madame Esther, tot aşa de uşor cum sufli o lumânare. Şi-o cunosc! După ce haimanaua asta mică o să-ţi dăruiască fericirea, o să-ţi fie şi mai necesara decât acuma. M-ai plătit bine, te-ai lăsat cam greu, dar până la urmă ai picat cu banii! Eu m-am ţinut de ce promisesem, nu-i aşa? Ei, acuma îţi propun un târg.

— *Ză ausim.*

— Mă plasezi bucătăreasă la coniţa. Mă iei pe zece ani, cu o mie de franci pe an, plăteşti ultimii cinci ani dinainte (pomană la un om sărac, nu?). După ce-o să fiu instalată la coniţa, o să ştiu eu s-o duc la următoarele concesii. De exemplu, trimiţi o găteală încântătoare de la madame Augusta, care cunoaşte gusturile şi fasoanele coniţei, şi dai ordin ca trăsura cea nouă să fie în faţa casei la ora patru. După bursă, urci la ea, şi vă duceţi să vă plimbaţi puţin prin Bois de Boulogne. Ei, în felul ăsta femeia mărturiseşte că e

metresa dumitale, se compromite în văzul Parisului întreg… O sută de mii de franci… Cinezi cu ea (ştiu să fac nişte cine anume); o duci la spectacol, la Varieteu, într-o lojă de avanscenă, şi tot Parisul spune: „Uite-l pe escrocul acela bătrân de Nucingen cu metresa lui…” E măgulitor să-i faci să creadă aşa? Toate avantajele acestea, fiindcă sunt femeie de treabă, se află cuprinse în primii o sută de mii de franci… Într-o săptămână, purtându-te astfel, înaintezi bine.

— *Tar voi vi blădit o zută mii vrangi.*

— Într-a doua săptămână, urmă Asia care păru că n-a auzit această jalnică frază, coniţa se hotărăşte, împinsă de această introducere, să-şi părăsească micul apartament şi să se instaleze în palatul pe care i-l oferi. Până atunci Esther a dumitale revede lumea, îşi regăseşte vechii prieteni, o să vrea să sclipească, o să facă onorurile palatului său! E firesc… încă o sută de mii de franci! Ce vrei? Eşti la dumneata acasă, Esther e compromisă… e a dumitale. Nu mai rămâne decât un moft pe care-l socoteşti partea principală, elefant bătrân ce eşti! (Ce ochi face ticălosul asta umflat!) Ei, mă ocup eu şi de asta. Patru sute de mii… A, în ce priveşte partea asta, bătrâne, nu scuipi banii decât a doua zi… Sunt cinstită sau nu?… Am mai multă încredere în tine decât ai tu în mine. Dacă o hotărăsc pe coniţa să se arate drept metresa dumitale, să se compromită, să primească tot ce-i oferi – şi poate chiar azi – o să mă crezi, sper, în stare s-o conving să-ţi predea trecătoarea Saint-Bernard. Şi nu-i uşor! Ca să treacă, artileria dumitale o să aibă de înfruntat tot atâta caznă câtă i-a trebuit lui Bonaparte când a trecut Alpii.

— *Tar de ge?*

— Are inima plină de dragoste, *razibus*, cum spuneţi voi ăştia care ştiţi latineşte, urmă Asia. Se crede ca regina din Saba fiindcă s-a spălat în sacrificiile făcute pentru amantul ei. O trăsnaie care le vine în minte femeilor de soiul ăsta! A, băieţaş, să fim drepţi, frumos lucru! Nebuna e în stare să moară de durere că a fost a dumitale, şi nu m-aş mira; dar

ce mă linişteşte pe mine, şi ţi-o spun ca să-ţi mai dau curaj, are o stofă de damă cumsecade.

— *Ai şeniul teprafării,* zise baronul care-o asculta pe Asia într-o adâncă tăcere şi admirativ, *gum zând eu tibaci la pursâ*.

— Ne-am înţeles, păpuşico? urmă Asia.

— *Te agord gu cinzegi mii vrangi în log te o zuta mii!... ji tau gingi zute mii a toua zi tupă driumvul meu.*

— Ne-am înţeles, mă pun pe treabă, răspunse Asia... A, puteţi pofti, urmă Asia respectuos. Conaşul o va găsi pe coniţa de pe acum blândă ca o pisică şi poate gata să-i facă pe plac.

— *Tu-de, tu-de, traga mea*, zise bancherul frecându-şi mâinile.

Şi, după ce-i zâmbi oribilei mulatre, îşi zise: *„Ge pine fag gâ am atiţia pani!”*

Şi sări din pat, se duse la birou şi, cu inima veselă, reluă în mâini uriaşele-i afaceri.

Nimic nu putea fi mai funest pentru Esther decât hotărârea luată de Nucingen. Sărmana curtezană, apărându-se împotriva infidelităţii, îşi apăra viaţa. Carlos numea atitudine de mironosiţă această apărare atât de firească. Or, Asia, nu fără precauţiile obişnuit folosite în asemenea împrejurări, se duse să-i aducă la cunoştinţă lui Carlos discuţia avută cu baronul şi tot folosul pe care-l trăsese ea. Mânia lui Carlos fu, aşa cum era şi el, cumplită. Veni îndată cu trăsura, cu perdelele trase, la Esther şi puse pe vizitiu să tragă sub arcada porţii, încă aproape alb la faţă când ajunse sus, acest îndoit falsificator se ivi în faţa sărmanei fete; ea stătea în picioare, îl privi şi căzu într-un fotoliu, cu genunchii tăiaţi.

— Ce-i cu dumneata, domnul meu? îl întrebă ea tresărind din toate mădularele.

— Lasă-ne, Europa, îi zise dânsul cameristei.

Esther o privi pe cameristă cum şi-ar privi un copil mama de care un ucigaş ar vrea să-l despartă ca să-l poată ucide.

— Ştii unde-l trimiţi pe Lucien? urmă Carlos când rămase singur cu Esther.

— Unde? întrebă dânsa cu glasul slab, riscând să se uite la călăul ei.

— Acolo de unde vin eu, puicuţo.

Privindu-l, Esther văzu totul roşu.

— La ocnă, adăugă dânsul cu glas scăzut.

Esther închise ochii, picioarele i se întinseră, braţele îi căzură şi rămaseră spânzurând; se făcu albă. Carlos sună, Prudence intră.

— Fă-o să-şi revină în simţiri, zise dânsul rece. Căci încă n-am isprăvit.

Se plimbă prin salon, aşteptând. Prudence-Europa fu silită să-l roage pe conaşul s-o ducă pe Esther pe pat; o luă pe sus, cu o uşurinţă care vădea o putere herculeană. Trebuiră să caute leacurile cele mai violente ca s-o facă pe Esther să-şi recapete conştiinţa propriilor suferinţe. După un ceas, sărmana era în stare să-l asculte pe acest coşmar viu aşezat la picioarele patului, cu privirea fixă şi orbitoare ca două ţâşnituri de plumb topit.

— Inimioara mea, urmă dânsul. Lucien se află între o viaţă strălucită, onorată, fericită, demnă, şi groapa plină de apă, de noroi şi de pietroaie în care voia să se azvârle când ne-am întâlnit. Familia de Grandlieu îi cere scumpului copil o moşie de un milion înainte de a obţine pentru dânsul titlul de marchiz şi de a-i întinde acea prăjină lungă pe care-o cheamă Clotilde şi pe care se va căţăra spre putere. Graţie ţie şi mie, Lucien a cumpărat castelul de la Rubempré care a fost al familiei lui din partea mamei, şi care n-a costat mare lucru, treizeci de mii de franci; dar notarul său, lucrând prin nişte tranzacţii fericite, l-a întregit până la urmă cu moşii în valoare de un milion, din care s-au plătit până acum trei sute de mii de franci. Castelul, spezele, comisioanele pentru persoanele interpuse, prin care a fost ascunsă operaţia de ochii oamenilor din partea locului, au înghiţit restul. E adevărat că am plasat o sută de mii de

franci în nişte afaceri care peste câteva luni o să facă două sau trei sute de mii; dar tot vor rămâne patru sute de mii de plătit... Peste trei zile, Lucien se întoarce de la Angoulême, unde e dus în momentul de faţă, căci nu trebuie să fie bănuit că şi-a câştigat averea sub perna dumitale.

— O, nu! zise dânsa înălţând ochii cu o mişcare sublimă.

— Te întreb: e momentul tocmai acuma să-l speriem pe baron? zise dânsul liniştit. Şi era să-l omori alaltăieri! A leşinat ca o femeie când ţi-a citit a doua scrisoare. Ai un stil straşnic, felicitările mele. Dacă murea baronul, unde ajun geam? După ce iese Lucien pe poarta bisericii Saint-Thomas d'Aquin ca ginere al ducelui de Grandlieu, dacă doreşti să intri în Sena... Şi, iubito, îţi ofer braţul şi putem plonja împreună. E şi ăsta un fel de a pune punct. Dar gândeşte-te măcar o clipă! N-ar fi mai bine să trăieşti spunându-ţi în fiecare clipă: „Situaţia aceasta strălucită, familia aceasta fericită..." Căci va avea copii, copii!... Te-ai gândit vreodată la plăcerea de a-ţi petrece mâinile prin buclele copiilor lui?

Esther închise ochii şi se înfioră uşor.

— Ei, văzând edificiul acestei fericiri, îţi spun: „Iată opera mea!"

Se făcu tăcere, în timpul căreia aceste două fiinţe se priviră.

— Iată ce-am încercat să fac dintr-un desperat care se ducea să se înece, urmă Carlos. Eu nu sunt un egoist! Aşa se iubeşte! Nu se jertfeşte nimeni în felul acesta, decât pentru regi; l-am uns rege pe Lucien al meu! Să fiu încătuşat pentru restul zilelor mele de vechiul meu lanţ, şi mi se pare că aş putea să rabd liniştit: El *e la bal*, el *e la curte.* Sufletul meu şi gândurile mele ar fi biruitoare, în vreme ce hoitul meu ar fi predat temnicerilor! Eşti o muieruşcă netrebnică, iubeşti ca o muieruşcă! Dar iubirea la o curtezană ar trebui să fie, ca la toate făpturile decăzute, un mijloc de a deveni mamă, în ciuda naturii care

te face stearpă! Dacă vreodată ar fi regăsit, sub pielea abatelui Carlos Herrera, ocnaşul care am fost eu odinioară, ştii ce-aş face ca să nu-l compromit pe Lucien?

Esther aştepta răspunsul cu un fel de strângere de inima.

— Ei, afli, urmă dânsul după o scurtă tăcere, aş muri ca negrii, înghiţindu-mi limba, iar dumneata, cu nazurile dumitale îmi trădezi urma. Ce-ţi cerusem?... Să pui iarăşi fusta Torpilei vreme de şase luni, vreme de şase săptămâni, şi să te slujeşti de ea ca să ciupeşti un milion... Lucien nu te va uita niciodată! Bărbatul nu uită fiinţa care li se aminteşte mereu prin fericirea de care se bucură în fiecare dimineaţă, trezindu-se mereu bogat. Lucien face mai mult decât dumneata... A început prin a o iubi pe Coralie, dânsa a murit, foarte bine; dar n-avea cu ce plăti înmormântarea, n-a făcut ca dumneata adineauri, deşi poet, n-a leşinat; a scris şase cântece cam slobode, şi a luat pe ele trei sute de franci, cu care a putut plaţi dricul Coraliei. Am cântecele acelea, le ştiu pe dinafară. Ei, compune-ţi cântecele: fii veselă, fii nebunatică, fii irezistibilă... şi nesătulă! M-ai auzit? Nu mă sili să mai vorbesc... Pupă-l pe tăticul. Bună ziua...

Când, după o jumătate de oră, Europa intră la stăpână-sa, o găsi în faţa unui crucifix, îngenuncheată în poziţia pe care cel mai bun dintre pictori i-a dat-o lui Moise în faţa tufişului din Horeb, ca să-i zugrăvească profunda şi totala adoraţie în faţa lui Iehova. După ce-şi rosti ultimele rugăciuni, Esther renunţă la viaţa-i frumoasă, la onoarea pe care şi-o făcuse, la mândrie, la virtute, la iubire. Se ridică.

— Vai, coniţă, n-o să mai fiţi niciodată aşa! ţipă Prudence Servien înmărmurită de frumuseţea sublimă a stăpâne-sii.

Întoarse repede oglinda ovală ca sărmana curtezană să se poată vedea. Ochii mai păstrau încă ceva din sufletul care zbura spre ceruri. Chipul evreicei strălucea. Înmuiate de lacrimile sorbite de flacăra rugăciunii, genele-i se asemuiau cu frunzişul după o ploaie de vară. Soarele dragostei curate le făcea o ultimă dată sclipitoare. Buzele

păstrau expresia ultimelor rugi către îngerii de la care fără îndoială căpătase ramura de măslin a martirului, încredinţându-le viaţa ei neprihănită. În sfârşit, avea măreţia strălucitoare pe care trebuia s-o fi avut Maria Stuart în momentul când şi-a luat rămas bun de la coroană, de la viaţă şi de la iubire.

— Aş fi vrut să mă vadă Lucien aşa, zise dânsa lăsând să scape un suspin înăbuşit. Acuma, continuă ea cu un glas răsunător, hai să glumim...

Auzind cuvintele acestea, Europa rămase tâmpă, aşa cum ar fi rămas dacă ar fi auzit un înger înjurând.

— Ei, ce stai şi te uiţi dacă am în gură cuişoare în loc de dinţi? Acum nu mai sunt decât o fiinţă spurcată şi josnică, o hoţoaică, o curvă şi aştept fazanul. Aşa că încălzeşte-mi baia şi pregăteşte-mi găteala. E ora douăsprezece, baronul vine cu siguranţă după bursă, am să-i spun că-l aştept şi vreau ca Asia să-i facă o cină *mai ceva,* vreau să-l scot din minţi pe omul ăla... Haide, haide, fetiţo... o să ne distrăm, adică începem să lucrăm.

Se aşeză la masă şi scrise următoarea scrisoare:

Dragul meu, daca bucătăreasa pe care mi-ai trimis-o n-ar fi fost niciodată în slujba mea, aş fi putut crede că mi-ai trimis-o anume ca să mă faci să aflu de câte ori ai leşinat alaltăieri primindu-mi cele trei bileţele. (Ce vrei? Eram foarte nervoasă, îmi depanam amintirile regretabilei mele vieţi.) Dar cunosc sinceritatea Asiei, aşa că nu mă mai căiesc că te-am mâhnit, fiindcă astfel mi-ai dovedit cât îţi sunt de dragă. Aşa suntem noi, sărmane făpturi dispreţuite: o dragoste adevărată ne mişcă mult mai mult decât cheltuielile nebuneşti făcute pentru noi. În ce mă priveşte, mi-a fost întotdeauna frică să nu fiu un fel de cuier de care să-ţi agăţi vanitatea. Mi-era necaz că nu sunt altceva pentru dumneata. Da, cu toate jurămintele dumitale, credeam că mă iei drept o femeie cumpărată. Acuma ai să mă găseşti fată bună, dar cu condiţia să mă asculţi

totdeauna un pic. Dacă scrisoarea aceasta poate înlocui pentru dumneata reţetele medicului, îmi vei dovedi lucrul venind să mă vezi după bursă. O vei găsi gata la datorie şi împodobită cu cadourile dumitale, pe aceea care se mărturiseşte până la moarte,

maşina dumitale de plăceri,
Esther

La bursă, baronul de Nucingen fu atât de zglobiu, atât de mulţumit, atât de blajin în aparenţă şi-şi permise atâtea glume, încât du Tillet şi fraţii Keller care se aflau acolo nu se putură împiedica să nu-l întrebe de unde-i vine buna dispoziţie.

— *Zând iubid... inaucurăm în kurând*, îi spuse el lui du Tillet.

— Cât te costă inaugurarea? replică acru François Keller, pe care doamna Colleville îl costase după cât se spunea douăzeci şi cinci de mii de franci pe an.

— *Nigiodadă vemeea ageazda gare ezde un înşer nu mi-a gerud nigi toi pănuţi.*

— Asta nu se face cu niciun preţ, îi răspunse du Tillet. Îşi găsesc degrabă mătuşi sau mame ca să nu trebuiască să ceară niciodată nimic personal.

De la bursă şi până în rue Taitbout, baronul îi spuse de şapte ori vizitiului său: *De dârâjdi, tă-i pici calului!...*

Urcă vioi pe scară şi-şi găsi pentru întâia dată metresa frumoasă cum sunt acele curtezane a căror singură preocupare e grija de îmbrăcăminte şi de frumuseţea lor. Îmbăiată, proaspătă ca o floare, era parfumată de-ar fi putut trezi pofte şi în Robert d'Arbrissel[84]. Esther avea o rochie de casă delicioasă. Un bolero de rips negru, garnisit cu paspoaluri de mătase roz, se deschidea asupra unei rochii de satin gris, costumul pe care şi-l făcu mai târziu

[84] Profesor de teologie şi predicator (1047—1117); a încercat să trăiască într-o pădure, ducând o viaţă austeră de pustnic.

frumoasa Amigo în *I Puritani*[85]. Un *fichu* de dantelă englezească îi cădea ştrengăreşte pe umeri. Mânecile erau pensate cu chenare ca să împartă bufeurile pe care de câtăva vreme femeile elegante le adoptaseră în locul mânecilor bufante, devenite prea monstruoase. Esther îşi fixase cu un ac în păru-i admirabil o boneţică de dantelă *de malines*, zisă *à la foile*, gata să cadă şi necăzând, dar care-i dădea aerul de a fi dezordonată şi nepieptănată, deşi se vedeau perfect cărările albe ale căpşorului ei între brazdele părului.

— Nu e o grozăvenie s-o vezi pe coniţa atât de frumoasă într-un salon uzat ca ăsta? întrebă Europa pe baron deschizându-i uşa spre salon.

— *N-afeţi dekit să feniţi în ztrata Saint-Şor,* zise baronul rămânând locului ca un câine în faţa unei potârnichi. *Dimbul e zplentit, kai ză ne plimpăm pe Jamps-Elysées, şi matam Saint Estèfe cu lşenia for dranzporda doadă carderopa*, *lenşeria şi cina în ztrata Saint-Şorj.*

— Voi face tot ce doreşti, zise Esther, dacă vrei să-mi faci plăcerea de a numi pe bucătăreasă Asia şi pe Eugenie, Europa. Am botezat aşa toate femeile care m-au servit, începând cu primele două. Nu-mi place să schimb.

— *Azia*... *Iroba*... repetă baronul, începând să râda. *Ge amuzandă ejdi... ai nijde itei... Aj vi mângad mulde meze înainte de-a potesa o pugădărează Asia*.

— E meseria noastră să fim amuzante, zise Esther. Cum, o biată femeie uşoară nu poate să fie hrănită de Asia şi îmbrăcată de Europa, când dumneata trăieşti de pe urma globului întreg? E un mit, şi ce mai vrei? Exista femei în stare să mănânce pământul întreg, mie nu-mi trebuie decât jumătate şi gata!

„Ce *vemee e matam Saint-Esteje*", îşi zise baronul uimit de schimbarea survenită în purtările Estherei.

— Europa, fetiţo, am nevoie de o pălărie, zise Esther.

[85] E vorba de opera celebrului compozitor italian Bellini, *I Puritani di Scozia,* reprezentată la Paris în 1835.

Trebuie să fie pe undeva o pălăriuţă de satin negru, căptuşită cu roz şi garnisită cu dantele.

— Doamna Thomas[86] n-a trimis-o... Hai, baroane, repede! Mişcă-te! începe-ţi slujba de om de corvoadă, adică de om fericit. Fericirea e o povară!... Ai jos cabrioleta, du-te la doamna Thomas, îi zise Europa baronului. Vei pune valetul să ceară pălăria doamnei Van Bogseck... Şi mai ales, îi spuse dânsa la ureche, adu-i cel mai frumos buchet din Paris. E iarnă, încearcă să găseşti nişte flori tropicale.

Baronul coborî şi le spuse slugilor:

— La matam Domas!

Vizitiul îşi duse stăpânul la o faimoasă cofetăreasă.

— E modistă, *topiaogule, nu vace goveturi*, zise baronul şi alergă la palatul Orléans, la doamna Prévôt, unde ceru să i se alcătuiască un buchet de cinci ludovici, în timp ce valetul se ducea la faimoasa modistă.

Plimbându-se în Paris, observatorul superficial se întreba cine sunt nebunii care vin să cumpere trufandalele şi florile de basm ce împodobesc vestita florărie a lui Chevet, de reputaţie europeană, singurul care, împreună cu restaurantul Rocher-de-Cancale, înfăţişează o adevărată şi delicioasă *Revista a celor Două Lumi...* În fiecare zi, la Paris se înalţă o sută şi câteva pasiuni ca aceea de acum a lui Nucingen, care se dovedesc prin nişte raritäţi ce nu şi le pot permite nici reginele *şi* sunt oferite în genunchi unor cocote cărora, după vorba Asiei, le place să *toace*. Fără acest mic amănunt, o burgheză cinstită nu poate înţelege cum se topeşte o avere în mâinile acestor creaturi a căror funcţie socială, în sistemul lui Fourier, e poate de a repara nenorocirile pricinuite de Lăcomie şi Zgârcenie. Asemenea risipă e, fără îndoială, pentru societate, ceea ce o lăsare de sânge e pentru un corp congestionat. În două luni, Nucingen vărsase asupra comerţului parizian mai mult de

[86] Ca şi ceilalţi furnizori de lux citaţi de Balzac (vezi mai jos: doamna Prévôt, Chevet), doamna Thomas a existat în realitate; era o modistă celebră din acea vreme.

două sute de mii de franci.

Când bătrânul amorez se întoarse, se făcea noapte, buchetul nu mai avea niciun rost. Ora plimbării pe Champs-Elysées, iarna, e de la două la patru. Totuşi trăsura îi servi Estherei ca să treacă din rue Taitbout în rue Saint-Georges, unde luă în stăpânire *migul balad.* Trebuie s-o spunem, Esther nu fusese încă niciodată până atunci idolul unui asemenea cult şi ţelul unor asemenea dărnicii; rămase uimită. Dar, ca toate aceste ingrate regeşti, se feri să trădeze cea mai mică mirare. Când intri în catedrala Sfântului Petru de la Roma, ca să măsori întinderea şi înălţimea reginei catedralelor, ţi se arată degetul cel mic al unei statui, care ţi se pare de mărime naturală, deşi are un mai ştiu ce lungime. Ei bine, au fost atât de criticate descrierile, totuşi absolut necesare pentru istoria moravurilor, încât aici trebuie să-l imităm pe ciceronele roman. Aşadar, intrând în sufragerie, baronul nu se putu împiedica de a o pune pe Esther să pipăie stofa perdelelor de la ferestre, drapată cu un belşug împărătesc, căptuşită cu moar alb şi garnisită cu un paspoal demn de decolteul unei prinţese portugheze. Această stofă era o mătase cumpărată la Canton şi pe care răbdarea chinezească se pricepuse a zugrăvi păsări asiatice, cu o desăvârşire ce nu se mai găseşte decât în miniaturile evului mediu, sau în cartea de rugăciuni a lui Carol Quintul, mândria bibliotecii de la Viena.

— L-a gozdad touă mii de vrangi gotul be un lort gare a atnz-o tin Intia...

— Foarte bine. Drăguţ! Ce plăcere o să fie să bei aici şampanie, spuse Esther. Spuma n-o să murdărească podelele!

— Vai, coniţa, zise Europa, dar uitaţi-vă la covoare!

— Se tezemize govorul bendru brinţul Dorlonia[87], *brieten gu mine, ji gare l-a căsit brea zgumb*. *L-am luad bendru*

[87] Marino Torlonia (1796–1865), fost negustor de haine vechi, ajuns mare bancher al papei Pius al VII-lea, care l-a făcut duce.

mada gare zânteţi o recină! zise Nucingen.

Printr-o întâmplare, covorul acesta, datorat unuia dintre cei mai inventivi desenatori ai noştri, se asorta cu capriciile draperiei chinezeşti. Pereţii pictaţi de către Schinner şi Leon de Lora[88] înfăţişau scene voluptuoase, scoase în relief de o lemnărie de abanos sculptat, plătit cu aur greu lui du Sommerard[89], şi alcătuind panouri în care fire de aur foarte simple atrăgeau discret lumina. Acum vă puteţi închipui restul.

— Ai făcut bine că m-ai adus aici, căci voi avea nevoie de cel puţin o săptămână numai ca să mă obişnuiesc cu casa mea şi să nu par o parvenită…

— *Gaza mea!* repetă bucuros baronul. *Brin urmare brimejdi*?…

— Sigur că da, de o mie de ori da, animal prost, zise dânsa zâmbind.

— *Hanimal era tezdul…*

— Prost e răsfăţ, urmă ea privindu-l.

Sărmanul rechin luă mâna Estherei şi şi-o puse la inimă. Era destul de animal ca să simtă, dar prea prost ca să găsească un cuvânt de răspuns.

— *Uite gum pate… bendru un guvinţel te dandreţe*, continuă dânsul, şi-şi duse zeitatea *(dzeidadea)* în camera de culcare.

— Vai, coniţă, zise Eugenie, eu nu pot să rămân aici! Prea îţi face poftă să te vâri în pat.

— Ei, bine, zise Esther, vreau să-ţi plătesc toate astea dintr-o singură dată… Poftim, elefantule, după cină mergem la spectacol. Am o poftă nemaipomenită de spectacol.

Se împlineau exact cinci ani de când Esther nu fusese la teatru. În momentul acesta tot Parisul se ducea la teatrul de la Porte-Saint-Martin ca să vadă una dintre acele piese

[88] Pictori din povestirile lui Balzac. Vezi mai ales *Comedianţii fără s-o ştie.*

[89] Alexandre du Sommerard, consilier la Curtea de conturi (1779–1842), mare, colecţionar de mobile şi bibelouri din Evul mediu şi Renaştere.

cărora puterea actorilor le dă o expresie de realitate cumplită: *Richard d'Arlington*[90]*.* Ca toate firile naive, Estherei îi plăcea în aceeaşi măsură să simtă tresăririle fricii, cât şi să se lase în prada lacrimilor tandreţei.

— Mergem să-l vedem pe Frédéric Lemaître, spuse ea, îl ador pe actorul ăsta!

— *E o trama zălbatică*, zise Nucingen care se văzu silit într-o clipă să se afişeze în public.

Baronul îşi trimise valetul să ia bilete pentru una dintre cele două loji de avanscenă la parter. Încă o ciudăţenie pariziană! Când succesul, uriaşul cu picioare de lut, umple o sală, totdeauna mai rămâne liberă o lojă de avanscenă care poate fi obţinută cu zece minute înainte de ridicarea cortinei; directorii o păstrează pentru ei înşişi când nu vine s-o ia o patimă ca a lui Nucingen. Loja aceasta este, ca şi trufandalele lui Chevet, birul perceput de Olimpul parizian pentru fanteziile pe care şi le îngăduie.

Nu mai are rost să vorbim despre argintărie. Nucingen îngrămădise trei servicii: mic, mijlociu şi mare. Serviciul de desert al celui mare era în întregime – farfurii şi platouri – din argint aurit şi sculptat. Bancherul, ca să nu pară că zdrobeşte masa sub asemenea valori de aur şi de argint, completase aceste servicii cu un porţelan de cea mai fermecătoare fragilitate, de felul celui de Saxa şi care costa mai mult decât un serviciu de argint. Cât despre lenjeria de masă, pânzeturile de Saxonia, englezeşti, flamande şi franceze rivalizau în desăvârşire cu florile lor de damasc.

La cină, veni rândul baronului să fie surprins, gustând din bucatele Asiei.

— *Inselek,* zise dânsul, *te ge o numejdi Azia; e o pugadărie aziatică.*

— Ah, încep să cred că mă iubeşte, zise Esther Europei, a spus ceva care seamănă ca un cuvânt de duh.

[90] Dramă în 4 acte de Alexandre Dumas, reprezentată pentru prima dată în 1831; piesa cuprinde situaţii dramatice, cu crime, surprize tragice, idile incestuoase etc.

— *N-am ziz numai un zingur guvânt*.

— Ei, e şi mai Turcaret decât se spune! exclamă veselă curtezana la acest răspuns demn de naivităţile vestite scăpate bancherului.

Mâncărurile erau piperate, în aşa fel încât să-i dea o indigestie baronului, ca să-l facă să se întoarcă acasă devreme; astfel încât asta fu tot ce câştigă în materie de plăceri din prima sa întrevedere cu Esther. La teatru fu silit să bea un număr uriaş de pahare de apă cu zahăr, lăsând-o pe Esther singură în timpul pauzelor. Printr-o coincidenţă atât de uşor de prevăzut încât nu s-ar putea numi o întâmplare, Tullia, Mariette şi doamna du Val-Noble se găseau la spectacol în ziua aceea. *Richard d'Arlington* era unul dintre acele succese nebuneşti, şi de altfel meritate, cum nu se pot întâlni decât la Paris. Văzând această dramă, toţi bărbaţii înţelegeau că îţi poţi arunca soţia legitimă pe fereastră, şi toate femeile ar fi vrut să se vadă pe nedrept tiranizate. Femeile îşi ziceau: „E ceva mai tare decât noi, suntem doar împinse... Dar asta ni se întâmplă des...” Or o făptură de frumuseţea Estherei, îmbrăcată ca Esther, nu putea să *lumineze* în loja de avanscenă a teatrului Porte-Saint-Martin fără ca să urmeze nimic. Astfel încât, începând cu actul al doilea, în loja celor două dansatoare se petrecu un fel de revoluţie, în urma constatării că frumoasa necunoscută nu e decât Torpila.

— Ei, bravo! De unde a mai ieşit şi ea? întrebă Mariette pe doamna du Val-Noble. O credeam înecată...

— Ea e? Mi se pare de treizeci şi şapte de ori mai tânără şi mai frumoasă decât acum şase ani.

— Poate că s-a conservat la gheaţă ca doamna d’Espard şi doamna Zayonschek[91], zise contele de Brambourg, care le întovărăşise pe cele trei femei la spectacol, într-o lojă de la parter. Nu ea e şoricelul pe care voiai să mi-l trimiţi ca

[91] Soţia generalului polonez Josef Zayonschek (1752–1826), care, după ce a luptat mai întâi pentru independenţa patriei sale, sub conducerea lui Kosciuszko, a trecut apoi în serviciul ţarului rus Alexandru I.

să-l dau gata pe unchiu-meu? îi zise Tulliei.

— Exact, îi răspunse Tullia dansatoarei. Du Bruel, du-te, te rog, la fotoliile de orchestră şi vezi dacă într-adevăr ea e.

— Mai face pe nebuna! exclamă doamna du Val-Noble, slujindu-se de admirabila construcţie a vocabularului cocotelor.

— O, are dreptul! exclamă contele de Brambourg, căci e cu prietenul meu, baronul de Nucingen. Mă duc pe la ei.

— Ea să fie pretinsa Ioana d'Arc care l-a cucerit pe Nucingen şi cu care ni se bate capul de trei luni? zise Mariette.

— Bună seara, dragă baroane, zise Philippe Bridàu, intrând în loja lui Nucingen. Iată-te deci căsătorit cu domnişoara Esther?... Domnişoară, sunt un sărman ofiţer pe care trebuia pe vremuri să-l scoateţi dintr-o încurcătură la Issoudun... Philippe Bridau...

— Nu cunosc, zise Esther, privind în sală cu binoclul de teatru.

— *Matmazelle,* răspunse baronul, *nu se mai gheamă Ezder*, *ji adâda dod, ze numejde matam de Jambi* (Champy) *o migă mojie pe gare i-am gumbarad-o.*

— Dumneata aranjezi bine lucrurile, zise contele, dar cucoanele zic că doamna de Champy prea face pe nebuna... Dacă nu vrei să-ţi aminteşti de mine, poate vei catadicsi s-o recunoşti pe Mariette, pe Tullia, pe doamna du Val-Noble, zise acest parvenit pe care ducele de Maufrigneuse îl introdusese în favorurile moştenitorului coroanei.

— Dacă doamnele sunt drăguţe cu mine, sunt dispusă să le fiu pe plac, răspunse sec doamna de Champy.

— Drăguţe! zise Philippe. Sunt foarte drăguţe, te supranumesc Ioana d'Arc.

— *Ei pine*, *tacă toamnele for ză-ţi ţie de urât,* zise Nucingen, *de-aş lăza zingură găgi am mângat brea muld. Drăzura fa feni gu faleţii modale... A naipii Azia!...*

— Cum, e prima dată şi ai fi în stare să mă laşi singură!

zise Esther. Haide, trebuie să ştii să mori luptând. Am nevoie de un bărbat ca să ies din teatru. Dacă aş fi insultată, m-ai lăsa să ţip zadarnic?...

Egoismul bătrânului milionar trebui să se încline în faţa obligaţiilor amorezului. Baronul suferi şi rămase. Esther avea motivele ei să-şi păstreze *bărbatul!* Dacă îşi primea vechile cunoştinţe, n-avea să fie descusută la fel de amănunţit în tovărăşia baronului, cum ar fi fost dacă era singură. Philippe Bridau se grăbi să se întoarcă în loja dansatoarelor cărora le aduse la cunoştinţă cum stau lucrurile.

— Aha, prin urmare ea moşteneşte casa *mea* din rue Saintgeorges, spuse cu amărăciune doamna du Val-Noble care, în limbajul acestui soi de femei, se găsea în vânt.

— Probabil, răspunse colonelul. Du Tillet mi-a spus că baronul a cheltuit cu casa asta de trei ori mai mult decât bietul Falleix al dumitale.

— Hai să-i vedem! zise Tullia.

— Pe legea mea, eu nu vin! replică Mariette. E prea frumoasă, prefer s-o văd la ea acasă.

— Eu mă socotesc destul de bine ca să risc, răspunse Tullia.

Îndrăzneaţa primă-balerină veni deci în pauză şi reînnoi cunoştinţa cu Esther, care nu-i făcu nicio confesiune.

— Şi de unde te întorci, fetiţo dragă? întrebă dansatoarea care nu mai putea de curiozitate.

— A, am stat cinci ani într-un castel din Alpi, cu un englez gelos ca un tigru; un nabab; eu îi spuneam un *baobab*, căci nu era mai înalt decât un pitic şi de la el am căzut pe un bancher, din *crab în silaba*, cum zice Florine[92], astfel încât iată-mă întoarsă la Paris, şi cu nişte pofte să mă distrez, c-o să mă facă regina chefurilor. O să ţin casă deschisă. A, trebuie să-mi revin din cinci ani de sihăstrie şi încep să mă despăgubesc. Cinci ani de teatru englezesc e prea mult;

[92] Lipsită de cultura, Florine deformează astfel dictonul latin ,,(a cădea) din Caribda în Scila" – *dintr-un rău în alt rău mai mare.*

nici afişul nu-i ţin englezii mai mult de şase săptămâni[93].

— Baronul ţi-a dat dantela asta?

— Nu, e o rămăşiţă de la nabab... Ce ghinion am, draga mea! Era galben ca râsul unui prieten când ai succes, am crezut c-o să moară după zece luni. Aiurea! Era sănătos ca fierul. Nu trebuie să ai încredere în acei care se pretind bolnavi de ficat... Nu vreau să mai aud vorbindu-se de ficat. Nababul m-a furat, a murit fără să-şi facă testamentul şi familia m-a dat pe uşă afară, de parcă eram ciumată. Aşa că i-am spus burtosului ăstuia: „Plăteşte pentru amândoi!” Aţi avut dreptate să mă botezaţi Ioana d’Arc, l-am dus pe englez de râpă şi poate o să mor arsă.

— De amor! zise Tullia.

— Şi de vie! răspunse Esther pe care ultimele cuvinte o făcuseră visătoare.

Baronul râdea de toate flecărelile acestea cam grosolane, dar nu le înţelegea totdeauna pe loc, astfel încât râsul său semăna cu acele artificii uitate care iau foc după ce s-au isprăvit celelalte.

Trăim cu toţii într-o sferă anume, şi locuitorii tuturor sferelor sunt înzestraţi cu o doza egală de curiozitate. A doua zi, la Operă, noutatea povestită în culise era întoarcerea Estherei. De dimineaţă, de la două la patru, tot Parisul ce se plimba pe Champs-Elysées o recunoscuse pe Torpilă şi ştia în sfârşit cine trezise patima baronului de Nucingen.

— Ştii dumneata, îi spunea Blondet lui de Marsay în foaierul Operei, că Torpila a dispărut a doua zi după ce-am recunoscut-o aici ca metresă a junelui Rubempré?

La Paris, ca şi în provincie, totul se ştie. Poliţia oficială e mai puţin ageră decât aceea a lumii bune în care fiecare e spionat fără să ştie. Aşadar Carlos ghicise care era primejdia cea mai mare a situaţiei lui Lucien, după, ca şi în timpul şederii în rue Taitbout.

[93] Turneele teatrelor engleze la Paris, în vremea Restauraţiei, nu aveau întotdeauna succes.

Nu există situaţie mai groaznică decât aceea în care se afla doamna du Val-Noble şi cuvintele *în vânt* o exprimau de minune. Inconştienţa şi prodigalitatea acestor femei le împiedică să se gândească la viitor. În lumea aceasta, excepţională, cu mult mai comică şi mai plină de haz decât s-ar crede, femeile care nu au acea frumuseţe pozitivă aproape inalterabilă şi uşor de recunoscut, femeile care, într-un cuvânt, nu pot fi iubite decât din capriciu, sunt singurele care se gândesc la bătrâneţe şi-şi alcătuiesc o avere. Celelalte, cu cât sunt mai frumoase, cu atât sunt mai neprevăzătoare.

— Ţi-e frică să nu te urâţeşti, de-ţi aranjezi nişte rente? era replica Florinei adresată Mariettei şi din care se pot deduce cauzele acestei risipe.

În cazul unui speculant care se sinucide, al unui risipitor ajuns la ultimul ban, femeile acestea cad cu o înspăimântătoare iuţeală de la o bogăţie neruşinată la mizeria cea mai adâncă. Atunci se azvârl în braţele misitelor de lucruri de ocazie, vând pe o nimica toată bijuterii încântătoare, fac datorii, mai ales ca să stăruie într-un lux aparent, care să le îngăduie să găsească ceea ce au pierdut adineauri: o casă de bani de unde să pompeze.

Aceste perioade de mizerie şi de prosperitate din viaţa lor explică destul de bine de ce e atât de scumpă o legătură aproape totdeauna făcută, în realitate, aşa cum Asia îl *colase* (alt cuvânt din dicţionarul lor) pe Nucingen cu Esther. De aceea, cine cunoaşte bine Parisul, ştie perfect ce să creadă când regăseşte pe Champs-Elysées, în acest bazar plin de o tumultuoasă mişcare, pe cutare femeie în trăsură de piaţă, după ce a văzut-o acum un an sau şase luni într-un echipaj de un lux ameţitor şi de cea mai mare distincţie.

— Când ajungi în puşcărie pentru datorii, trebuie să ştii să sari din ea, drept în Bois de Boulogne, spunea Florine râzând cu Blondet de junele viconte de Portenduère.

Unele femei abile nu riscă niciodată acest contrast.

Rămân îngropate în groaznice camere mobilate, unde îşi plătesc risipa prin nişte lipsuri ca acelea de care suferă călătorii printr-o oarecare Sahara. Dar nu învaţă din asta să facă nici cea mai mică economie. Se hazardează pe la baluri mascate, fac o călătorie în provincie, se arată pe bulevarde bine îmbrăcate, într-o zi frumoasă. De altfel, îşi arată între ele devotamentul de care dau dovadă între ei oamenii din clasele oprimate. Un ajutor de dat n-o costă mult pe femeia fericită care-şi spune sie însăşi: „Duminică am să fiu şi eu aşa”. Totuşi protecţia cea mai folositoare e aceea a misitei pentru găteli de ocazie. Când această cămătăreasă e creditoare, scormoneşte şi cercetează toate inimile de bătrâni în interesul ipotecii ei cu pălăriuţă şi pantofiori. Nefiind în stare să prevadă prăbuşirea unuia dintre cei mai bogaţi şi mai iscusiţi agenţi de bursă, doamna du Valnoble se trezi surprinsă în plină risipă. Folosea banii lui Falleix pentru capricii şi se lăsa în seama lui pentru lucrurile necesare şi pentru viitorul ei.

— Cum să mă aştept la aşa ceva, îi spunea ea Marietei, din partea unui om care părea un băiat atât de bun?

În aproape toate clasele societăţii *băiatul bun* e un om care e larg, care împrumută pe ici pe colo câţiva franci, fără să-i mai ceară îndărăt, care se călăuzeşte totdeauna de legile unei anumite eleganţe, străină de morala vulgară, obligatorie, curentă. Unii inşi, socotiţi virtuoşi şi corecţi, în felul lui Nucingen, şi-au ruinat binefăcătorii. În schimb alţii, ieşiţi din închisoarea corecţională, sunt de o ingenioasă corectitudine faţă de o femeie. Virtutea totală, visul lui Molière, Alceste, este extraordinar de rară; totuşi se întâlneşte pretutindeni, chiar şi la Paris. *Băiatul bun* e produsul unei anumite graţii a caracterului, care nu înseamnă nimic. Un om poate să fie în felul acesta, aşa cum o pisică mătăsoasă este plăcută la mângâiat, aşa cum un papuc este făcut ca să fie uşor de încălţat. Deci, în sensul pe care-l dau femeile întreţinute cuvântului băiat bun, Falleix trebuia să-şi prevină metresa că dă faliment şi să-i

lase din ce să trăiască. D’Estourny, escrocul galanton, era băiat bun. Trişa la cărţi, dar pusese deoparte treizeci de mii de franci pentru metresa lui. Astfel încât, la chefurile din timpul Carnavalului, femeile răspundeau celor ce-l învinuiau:

— N-are a face!… Orice ai spune, Georges era băiat, bun, se purta frumos, merita o soartă mai bună!

Cocotelor nu le pasă de legi, ele adoră o anumită delicateţă; ştiu să se vândă, ca Esther, pentru un frumos ideal tainic care e religia lor.

După ce salvase cu mare greutate câteva bijuterii din naufragiu, doamna du Val-Noble era copleşită sub povara cumplită a acestei învinuiri: *„L-a ruinat pe Falleix*” ajunsese la vârsta de treizeci de ani şi deşi se afla în deplinătatea frumuseţii, totuşi putea cu atât mai uşor să fie socotită o femeie bătrână, cu cât, în momente de asemenea criză, toate rivalele unei femei se năpustesc asupra ei. Mariette, Florine şi Tullia îşi primeau prietena la masă; ce-i drept, îi dădeau ceva ajutoare. Dar, necunoscând cifra exactă a datoriilor ei, nu îndrăzneau să sondeze adâncimea acestui abis. Şase ani de interval constituiau o întrerupere cam lungă în valurile mării pariziene între Torpilă şi doamna du Val-Noble, pentru ca femeia care era *în vânt* să se poată adresa femeii care era în trăsură. Dar du Val-Noble o ştia pe Esther prea generoasă ca să nu-şi amintească uneori că, după cum se spune, o moştenise, şi hotărî deci să caute s-o întâlnească în aparenţă ca din întâmplare. Ca să facă să aibă loc această întâlnire, doamna du Val-Noble, îmbrăcată în femeie de lume, se plimba pe Champs-Elysées în fiecare zi la braţul lui Théodore Gaillard, care până la urmă a luat-o de nevastă şi care, în această strâmtoare, se purta foarte bine cu vechea-i metresă. Îi dădea loje la teatru şi făcea să fie invitată la orice *party.* Dânsa spera că, într-o zi frumoasă, Esther avea să se plimbe şi că se vor trezi faţă-n faţă.

Esther îl avea drept vizitiu pe Paccard, căci în cinci zile

casa îi fu organizată de către Asia, Europa şi Paccard, după instrucţiunile lui Carlos, în aşa fel, încât ajunsese o fortăreaţă de necucerit. Dinspre partea sa, Peyrade, împins de o ură adâncă, de dorinţa de răzbunare şi mai ales de intenţia de a-i face o situaţie scumpei sale Lydie, începu să se plimbe pe Champs-Elysées, din momentul în care Contenson îi spuse că metresa domnului de Nucingen putea fi văzută acolo. Peyrade se transforma atât de perfect în englez, vorbea atât de bine franţuzeşte cu sâsâiturile pe care le introduc englezii în limba franceză, vorbea atât de curat englezeşte, cunoştea atât de complet chestiunile lăuntrice ale acestei ţări, unde-l trimisese de trei ori poliţia pariziană, în 1779 şi 1786, încât îşi jucase rolul de englez în casă la nişte ambasadori şi în plină Londră fără să trezească bănuieli. Peyrade, care aducea mult cu Musson, faimosul mistificator, se pricepea să se deghizeze cu atâta artă, încât într-o zi nu-l recunoscu nici Contenson. Însoţit de Contenson, prefăcut în mulatru, Peyrade o cercetă pe Esther şi servitorii ei, cu acea privire care pare neatentă dar care vede tot. Se găsea deci în chip firesc pe aleea unde se plimbă echipajele când e vreme uscată şi frumoasă, în ziua când Esther o întâlni pe doamna du Val-Noble. Peyrade, urmat de mulatrul său în livrea de lacheu, umbla – fără să pară c-o face anume şi ca un adevărat nabab, căruia nu-i pasă decât de el însuşi – în urma celor două femei, aşa încât să poată prinde din zbor câteva cuvinte din convorbirea lor.

— Ei, bine, fată dragă, îi spunea Esther doamnei du Valnoble, vino să mă vezi. Nucingen are obligaţia morală să n-o lase fără o lescaie pe metresa agentului său de bursă…

— Cu atât mai mult cu cât se spune că el l-a ruinat, zise Théodore Gaillard, şi am putea foarte bine să facem un mic şantaj…

— Cinează la mine mâine, vino şi tu draga mea, zise Esther.

Apoi îi spuse la ureche:

— Fac cu el ce vreau, n-a avut încă de la mine nici atâtica!

Îşi puse o unghie înmănuşată sub cel mai drăguţ dinte al ei şi făcu acel gest destul de cunoscut, al cărui înţeles energic vrea să spună: nimic!

— Îl ai la mână…

— Scumpo, nu mi-a plătit până acum decât datoriile…

— Ce mână spartă eşti! exclamă Suzanne du Val-Noble.

— O! urmă Esther, aveam asemenea datorii încât ar fi şovăit şi un ministru de finanţe. Acuma vreau treizeci de mii de franci rentă înainte de predarea mărfii!… O, e foarte drăguţ, n-am de ce mă plânge. În opt zile facem inaugurarea, ai să fii şi tu… în dimineaţa următoare trebuie să-mi facă cadou contractul de cumpărare al casei din rue Saint-Georges. Nu se poate locui decent într-o casă ca aceea fără să ai renta treizeci de mii de franci ai tăi, ca să ai cu ce trăi în caz de nevoie. Am cunoscut mizeria şi nu mai vreau. Există anumite cunoştinţe de care te saturi din primul moment.

— Tu care spuneai: „averea sunt eu!” cât te-ai schimbat! exclamă Suzanne.

— Am respirat aerul Elveţiei, acolo devii econom… Ştii ce? Du-te acolo, scumpo, pune mâna pe un elveţian şi ai să-l iei poate de bărbat! Căci nu ştiu ei încă ce sunt femeile ca noi… în orice caz, poţi să te întorci de-acolo cu iubirea rentelor de stat, o iubire cumsecade şi delicată. La revedere.

Esther se urcă iarăşi în frumoasa-i trăsură, purtată de cei mai splendizi cai suri rotaţi care se găseau pe vremea aceea în Paris.

— Femeia care se urcă în trăsură, îi zise atunci Peyrade lui Contenson în englezeşte, e bine, dar îmi place şi mai mult cea care se plimbă. Urmăreşte-o şi află cine e.

— Ascultă ce a spus englezul ăsta pe englezeşte, zise Théodore Gaillard şi repetă doamnei du Val-Noble fraza lui Peyrade.

Înainte de a risca să vorbească pe englezeşte, Peyrade scăpase în limba aceasta un cuvânt care-l făcu pe Théodore Gaillard să aibă o mişcare a feţei ce-l convinsese pe agent că ziaristul ştie englezeşte. Doamna du Val-Noble merse de aici încolo foarte încet până la ea acasă, în rue Louis-le-Grand, unde locuia într-o clădire cu camere mobilate, uitându-se cu coada ochiului să vadă dacă mulatrul o urmăreşte. Hotelul cu camere mobilate aparţine unei doamne Gérard căreia, în vremea strălucirii sale, doamna du Val-Noble îi făcuse un bine şi care acum îşi arăta recunoştinţa găzduind-o în chip decent. Această femeie cumsecade, burgheză cinstită şi plină de virtuţi, pioasă chiar, o accepta pe curtezană ca pe o femeie de un soi superior. O vedea tot în mijlocul luxului, o lua drept o regină detronată, îi încredinţa fiicele sale, şi, lucru mai firesc decât s-ar crede, curtezana era la fel de grijulie ca o mamă când le ducea la spectacol; cele două domnişoare Gérard o iubeau. Buna gazdă semăna cu acei preoţi sublimi care încă mai găsesc o făptură de mântuit şi de iubit în aceste femei aflate în afara legii. Doamna du Val-Noble îi respecta cinstea, adesea o invidia când stăteau de vorbă seara şi când îşi plângea nenorocirile.

— Eşti încă frumoasă, mai poţi sfârşi bine, spunea doamna Gérard.

Doamna du Val-Noble nu era de altfel decât relativ decăzută. Gătelile acestei femei, atât de risipitoare şi elegantă, erau încă destul de multe şi de frumoase, spre a-i îngădui la nevoie să apară, ca în ziua când se jucase *Richard d'Arlington* la Portesaint-Martin, în toată splendoarea ei. Doamna Gérard, încă mai plătea, cu destulă mărinimie, trăsurile de care avea nevoie femeia rămasă *în vânt*, ca să se ducă să cineze în oraş, să meargă la teatru şi să se întoarcă.

— Ei bine, draga mea doamnă Gérard, îi zise dânsa acelei mame de familie; mi se pare că mi se schimbă soarta…

— Cu atât mai bine, doamnă, dar fii cuminte, gândeşte-te

la viitor... Nu mai face datorii... Nici nu ştii cât de greu îi dau afară pe creditorii care te caută!...

— Să nu-ţi pese de *măgarii* aceia, care au câştigat cu toţii nişte sume enorme de pe urma mea. Iată nişte bilete la teatrul Variétés pentru fetele dumitale, o lojă bună în rândul al doilea. Dacă mă caută cineva în seara asta şi nu m-am întors, să fie lăsat totuşi să intre. Adela, fosta mea cameristă, o să fie aici, o să ţi-o trimit.

Doamna du Val-Noble, care n-avea nici mătuşa, nici mamă, se vedea silită să recurgă la cameristă (de asemenea *în vânt!)* ca s-o facă să joace rolul unei Saint-Estève pe lângă necunoscutul a cărui cucerire avea s-o ajute să ajungă iarăşi la vechea-i situaţie. Se duse să cineze cu Théodore Gaillard, în ziua aceea invitat la un party, adică la o masă oferită de Nathan, care plătea un pariu pierdut, unul dintre acele chiolhanuri despre care se spune invitaţilor:

— Or să fie şi femei.

Nu fără puternice motive se hotărâse Peyrade să se angajeze personal în această intrigă. De altminteri, curiozitatea lui, ca şi a lui Corentin, era atât de aţâţată, încât s-ar fi amestecat în drama aceasta chiar şi fără motive. În momentul acela, politica lui Carol al X-lea făcuse ultima cotitură. După ce încredinţase conducerea statului unor miniştri aleşi de el, regele se pregătea să cucerească Algeria[94], ca să facă din această glorie militară paşaportul a ceea ce s-a numit lovitura sa de stat. În interior, nimeni nu mai conspira. Carol al X-lea credea că nu mai are niciun duşman. Ca şi pe mare, în politică exista linişti înşelătoare. Corentin se afla deci într-o perioada de inactivitate totală. În această situaţie, un vânător adevărat, ca să nu-şi piardă

[94] Sub pretextut unei insulte aduse consulului francez de către beiul Algeriei, monarhia pregătea o debarcare la Alger, care a şi avut loc la începutul lui iulie 1830; datorită acestei „victorii", regele Carol al X-lea spera să fie primite măsurile reacţionare la care se hotărîse. Dar ele aveau să ducă la răsturnarea lui prin revoluţia de la 21 iulie 1830.

îndemânarea, în loc de prepeliţă împuşcă vrăbii. Domiţian, în loc de creştini, omora muşte. Martor al arestării Estherei, Contenson, cu simţul ascuţit al spionului, judecase foarte just operaţia. Aşa cum s-a văzut, hoţomanul nu se ostenise să-şi ascundă opinia faţă de baronul de Nucingen. „În folosul cui e speculată patima bancherului?” fu prima întrebare pe care şi-o puseră cei doi prieteni. După ce recunoscuseră în Asia unul dintre personajele piesei, Contenson sperase că prin ea va ajunge la autor; dar ea-i fugi printre degete şi-i scăpă câtăva vreme, ascunzându-se ca un ţipar în mocirla pariziană; dar când o regăsi bucătăreasă la Esther, amestecul mulatrei i se păru de neînţeles. Pentru întâia oară, deci, cei doi artişti ai spionajului se aflau în faţa unui text indescifrabil şi totodată bănuiau un caz tenebros. După trei atacuri succesive şi îndrăzneţe împotriva casei din rue Taitbout, Contenson găsi muţenia cea mai încăpăţânată. Câtă vreme locui în casă Esther, portarul fu stăpânit de o groază adâncă. Poate că Asia îi făgăduise chiftele otrăvite pentru toată familia în caz de indiscreţie. A doua zi după ce Esther îşi părăsi apartamentul, Contenson îl găsi pe portar ceva mai rezonabil. O regreta mult pe cuconiţa aceea care, spunea dânsul, îl hrănea cu resturile de la masa ei. Contenson, deghizat în misit, se târguia pentru apartament şi asculta jelaniile portarului luându-l în râs şi prefăcându-se că se îndoieşte de tot ce spune, repetând:

— Nu se poate!…

— Da, domnul meu, cuconiţa asta a stat aici cinci ani fără să iasă niciodată din casă, dovadă că amantul ei, gelos, deşi dânsa n-avea nicio vină, venea, intra şi ieşea cu cele mai mari precauţii. De altfel, era un tânăr foarte frumos.

Lucien se găsea încă la Marsac, la soră-sa, doamna Séchard; dar de îndată ce se întoarse, Contenson îl trimise pe portar pe cheiul Malaquais să-l întrebe pe domnul de Rubempré dacă era de acord să vândă mobilele apartamentului părăsit de doamna Van Gobseck. Portarul

recunoscu atunci în persoana lui Lucien pe amantul misterios al tinerei văduve şi Contenson atâta voia să ştie. E uşor de închipuit uimirea adâncă, deşi stăpânită, de care fură cuprinşi Lucien şi Carlos care se prefăcură că-l cred nebun pe portar; încercară să-l convingă că este.

În douăzeci şi patru de ore, Carlos organiză un contraspionaj, care îl surprinse pe Contenson asupra faptului. Contenson, deghizat în hamal de la hale, apucase până atunci de două ori să aducă proviziile cumpărate de către Asia şi de două ori intrase în micul palat din rue Saint-Georges. Dinspre partea sa, Corentin era harnic. Dar existenţa personajului Carlos Herrera îl opri ca un zid, căci află foarte curând că acest abate, emisar secret al lui Ferdinand al VII-lea, sosise la Paris către sfârşitul lui 1823. Totuşi, Corentin se sili să analizeze motivele care-l făceau pe spaniol să-l protejeze pe Lucien de Rubempré. În curând, Corentin îşi dădu seama că Lucien trăise cu Esther vreme de cinci ani. Prin urmare, înlocuirea Estherei cu englezoaica avusese loc în interesul junelui dandi. Dar Lucien n-avea niciun mijloc de trai, nu i se acorda mâna domnişoarei de Grandlieu şi tocmai cumpărase moşia Rubempré pe un milion de franci. Corentin îl puse în mişcare în chip abil pe directorul general al poliţiei regatului, care află de la prefectul poliţiei, în legătură cu Peyrade, că în această chestiune reclamanţii nu erau alţii decât contele de Sérisy şi Lucien de Rubempré.

— Asta e! exclamaseră Peyrade şi Corentin.

Planul celor doi prieteni fu alcătuit într-o clipă.

— Cocota asta, spusese Corentin, a avut legături, are prietene. Printre aceste prietene, e imposibil să nu existe una ruinată; unul dintre noi trebuie să joace rolul unui străin bogat care o va întreţine; o să le punem pe amândouă să se împrietenească. Au totdeauna nevoie unele de altele pentru a-şi manevra amanţii şi atunci vom fi în inima fortăreţei.

Lui Peyrade îi veni în chip firesc ideea să facă pe

englezul. Viaţa de desfrâu pe care urma s-o ducă în timpul trebuincios pentru descoperirea complotului căruia îi căzuse victimă îi surâdea, în vreme ce Corentin, îmbătrânit de meserie şi destul de costeliv, nu se simţea atras de ea. Deghizat în mulatru, Contenson scăpă de îndată de contraspionajul lui Carlos. Trei zile înainte de întâlnirea dintre Peyrade şi doamna du Val-Noble pe Champs-Elysées, cel din urmă agent al domnilor de Sartine şi Lenoir[95], înarmat cu un paşaport în deplină regulă, debarcase pe rue de la Paix, la hotelul Mirabeau, sosind din colonii, via Le Havre, într-o trăsurică stropită cu noroi, de parcă sosea într-adevăr de la Le Havre, deşi nu făcuse decât drumul de la Saint-Dénis la Paris.

Dinspre partea sa, Carlos Herrera ceru viza ambasadei spaniole şi pregăti pe cheiul Malaquais totul în vederea unei călătorii la Madrid. Iată de ce. Peste câteva zile Esther avea să fie proprietara micului palat din rue Saint-Georges; urma să aibă o rentă de treizeci de mii de franci; Europa şi Asia erau destul de dibace ca s-o facă să vândă şi să înmâneze pe ascuns capitalul lui Lucien. Lucien, bogat, chipurile în urma ajutorului surorii sale, avea să plătească în acest fel restul din preţul moşiei Rubempré. Nimeni nu putea găsi niciun cusur în acest fel de a acţiona. Numai Esther ar fi putut fi indiscretă; dar era în stare mai degrabă să moară decât să lase să-i scape o clipire din ochi. Clotilde tocmai arborase o mica eşarfă roz la gâtu-i de barză, prin urmare partida era câştigată şi la palatul Grandlieu. Acţiunile societăţii de omnibuse îi aduceau de pe acum trei sute la sută. Dispărând timp de câteva zile, Carlos dejuca orice rea-voinţă. Prevederea omenească ţinuse seama de tot, nu era posibilă nicio greşeală. Falsul spaniol trebuia să plece a doua zi după ce o întâlnise Peyrade pe doamna du Valnoble pe Champs-Elysées. Or în aceeaşi noapte, la ora două

[95] Gabriel de Sartine (1729–1801) a fost locotenent general (ministru) al poliţiei pariziene din 1759; trecând, în 1774 la Ministerul Marinei, postul său i-a revenit lui Lenoir.

dimineaţa, Asia sosi în birjă pe cheiul Malaquais, unde îl găsi pe mecanicul maşinăriei fumând la el în odaie şi făcând rezumatul care a fost transcris în câteva cuvinte, ca un autor care-şi purifică un şpalt al cărţii sale, ca să descopere greşeli de corectat. Un om ca dânsul nu voia să aibă de două ori o scăpare ca aceea cu portarul din rue Taitbout. Asia îi spuse la ureche stăpânului său:

— Paccard l-a recunoscut azi la două şi jumătate, pe Champs-Elysées, pe Contenson travestit în mulatru şi slujind ca lacheu al unui englez care de trei zile se plimbă pe Champs-Elysées ca s-o observe pe Esther. Paccard l-a recunoscut pe şmecher după ochi, ca şi mine când se deghizase în hamal de la hale. Paccard a adus-o acasă pe mititică în aşa fel încât nu l-a pierdut din ochi pe derbedeul nostru. Stă la hotelul Mirabeau; dar a schimbat asemenea semne de înţelegere cu englezul, încât Paccard zice că e imposibil ca englezul să fie englez.

— Se ţine ca o viespe după noi, zise Carlos. Nu plec decât poimâine. Contenson ăsta e cu siguranţă cel care ni l-a trimis aici pe portarul din rue Taitbout; trebuie aflat dacă falsul englez e duşmanul nostru.

La prânz, mulatrul domnului Samuel Johnson îşi servea cu gravitate stăpânul, care mânca totdeauna prea bine, din calcul. Peyrade voia să se dea drept un englez din categoria celor băutori. Nu ieşea niciodată decât afumat. Purta ghetre aşa încât să pară că are pulpe mai groase. Pantalonii îi erau căptuşiţi cu o cantitate enormă de barchet, vesta era încheiată până la bărbie; cravata albă îi înconjura gâtul până la urechi; purta o perucă roşcată care-i ascundea jumătate din frunte; se înălţase cu vreo trei ţoii, astfel încât cel mai vechi client al cafenelei David nu l-ar fi putut recunoaşte. După fracul său pătrat, negru, larg şi curat ca un frac britanic, orice trecător trebuia să-l ia drept un englez milionar. Contenson arătase obrăznicia rece a valetului de încredere al unui nabab, era mut, ţeapăn, dispreţuitor, necomunicativ, şi-şi permitea gesturi exotice şi

urlete feroce. Peyrade îşi isprăvea a doua sticlă, când un valet al hotelului introduse fără protocol în apartament un ins în care Peyrade ca şi Contenson recunoscură un jandarm în civil.

— Domnule Peyrade, zise jandarmul vorbindu-i la ureche nababului, am ordin să vă aduc la prefectură.

Peyrade se sculă fără să spună un cuvânt şi-şi căută pălăria.

— Găsiţi o birjă la poartă, îi spuse jandarmul pe scara. Prefectul voia să vă aresteze, dar s-a mulţumit să trimeată să vi se ceară lămuriri asupra purtării dumneavoastră, de către ofiţerul de poliţie pe care-l veţi găsi în birjă.

— Să rămân cu dumneavoastră? îl întrebă jandarmul pe ofiţerul de poliţie după ce Peyrade urcă în birjă.

— Nu, răspunse ofiţerul de poliţie. Spune-i în şoaptă birjarului să ne ducă la prefectură.

Peyrade şi Carlos se găseau împreună în aceeaşi birjă. Carlos ţinea la îndemână un pumnal. Birja era mânată de un birjar de încredere, în stare să-l lase pe Carlos să iasă fără să bage de seamă şi de asemenea în stare să se mire foarte tare că, sosind în staţie, găseşte un cadavru în trăsură. Nimeni nu se plânge de moartea unui spion. Justiţia lasă aproape totdeauna nepedepsite aceste omoruri, atât e de greu să le desluşeşti. Peyrade aruncă privirea sa de spion asupra persoanei oficiale pe care i-o trimitea prefectul poliţiei. Carlos îi înfăţişa aparenţe satisfăcătoare: o ţeastă pleşuvă, zbârcită la ceafă; părul pudrat; apoi, peste nişte ochi iritaţi, cu margini roşii, şi care cereau îngrijire, o pereche de ochelari de aur foarte uşori, foarte birocratici, cu lentile duble verzi. Aceşti ochi erau un certificat de boli ruşinoase. O cămaşă de bumbac cu jaboul plisat, o jiletcă de satin negru tocită, un pantalon de grefier, ciorapi de bumbac negru şi pantofi închişi cu panglicuţe, o redingotă lungă neagră, mănuşi de doi franci, negre şi

purtate de zece zile[96] un lanţ de ceas de aur. Era, nici mai mult nici mai puţin, magistratul mărunt, numit foarte de-a-ndoaselea *ofiţer de pace.*

— Dragă domnule Peyrade, regret că un om ca dumneata e supus supravegherii şi că te încăpăţânezi s-o îndreptăţeşti. Deghizarea dumitale nu e pe placul domnului prefect. Dacă în felul ăsta crezi că scapi de vigilenţa noastră, greşeşti. Ai intrat pe drumul care vine din Anglia la Beaumont-sur-Oise…

— La Beaumont-sur-Oise, răspunse Peyrade.

— Sau la Saint-Denis? reluă falsul magistrat.

Peyrade îşi pierdu cumpătul. Această nouă întrebare cerea un răspuns. Dar orice răspuns era primejdios. Un da însemna că-şi bate joc; un nu, dacă omul ştia adevărul, îl compromitea pe Peyrade. „E şiret”, se gândi dânsul. Încercă să-l privească pe ofiţerul de poliţie zâmbind, şi dădu drept răspuns acest zâmbet. Zâmbetul fu acceptat fără protest.

— Te-ai travestit, ai închiriat un apartament la hotelul Mirabeau şi l-ai deghizat pe Contenson în mulatru. De ce? întrebă ofiţerul de poliţie.

— Domnul prefect poate să facă cu mine ce vrea, eu nu dau socoteală decât şefilor mei, zise Peyrade demn.

— Dacă vrei să-mi dai să înţeleg că lucrezi din însărcinarea poliţiei generale a regatului, spuse pe un ton sec falsul agent, o să luăm altă direcţie şi o să ne ducem în rue de Grenelle[97] în loc să ne ducem în rue de Jérusalem. Am ordinele cele mai precise în ce te priveşte. Dar ia seama, prefectul nu e prea pornit împotriva dumitale, şi într-o clipă ţi-ai distruge situaţia! În ce mă priveşte, n-am nimic cu dumneata… Dar haide!… Spune-mi adevărul…

[96] În vremea lui Balzac, mănuşile constituiau unul dintre semnele cele mai vădite de eleganţă şi a le purta mai mult decât o zi-două era semn de strâmtoare sau de neglijenţă.

[97] În rue de Grenelle se afla Ministerul de Interne şi birourile Siguranţei generale.

— Adevărul? Iată-l zise Peyrade aruncând o privire şireată asupra ochilor roşii ai cerberului.

Faţa pretinsului magistrat rămase mută, neclintită, îşi făcea meseria, orice adevăr i se părea indiferent, dădea impresia că îl bănuieşte pe prefect de vreun capriciu. Prefecţii au trăsnăi.

— M-am amorezat ca un nebun de o femeie, metresa agentului aceluia de bursă Falleix, care face o călătorie de plăcere, spre marea neplăcere a creditorilor săi.

— Doamna du Val-Noble? întrebă ofiţerul de poliţie.

— Da, urmă Peyrade. Ca s-o pot întreţine vreme de o lună, ceea ce n-o să mă coste mai mult de trei mii de franci, m-am îmbrăcat în nabab şi l-am luat pe Contenson drept valet. Lucrul ăsta, domnul meu, e atât de adevărat încât, dacă vrei să mă laşi aici în birjă, unde o să te aştept, pe cuvântul meu de fost comisar general de poliţie, du-te la hotel şi descoase-l pe Contenson. Nu numai că îţi va spune adevărul ce-am avut onoarea să-ţi spun, dar o vei vedea şi pe camerista doamnei du Val-Noble, care trebuie să vină în dimineaţa asta să ne aducă fie consimţământul stăpânei la propunerile mele, sau condiţiile cucoanei. Un maimuţoi bătrân se pricepe la scamatorii: am oferit o mie de franci pe lună şi o trăsură (asta face o mie cinci sute), cinci sute de franci în cadouri, şi încă o dată atât în câteva chefuri, mese, spectacole. Vezi că nu mă înşel nici cu o centimă când îţi spun trei mii de franci. Un bărbat de vârsta mea poate să dea foarte bine suma asta pentru o ultimă fantezie.

— A, papa Peyrade, mai iubeşti încă în aşa hal femeile încât să?... Dar mă păcăleşti, eu am şaizeci de ani şi mă lipsesc de ele foarte uşor... Dacă totuşi lucrurile sunt cum spui dumneata, înţeleg că ai avut nevoie să te dai drept străin; ca să-ţi permiţi acest capriciu.

— Înţelegi că Peyrade sau moş Canquoëlle din rue des Moineaux...

— Da, niciunul nici altul nu i-ar fi convenit doamnei du Val-Noble, urmă Carlos, încântat că a aflat adresa lui moş

Canquoëlle. Înainte de revoluţie am trăit cu o femeie, zise dânsul, pe care-o întreţinuse pe atunci executorul sentinţelor de moarte, căruia i se spunea călăul. Într-o zi la spectacol se înţeapă cu un ac şi, cum era moda pe atunci, exclamă: „Vai, călăule!” „Cuvântul ăsta vă aminteşte ceva?” o întrebă vecinul. Ei, dragă Peyrade, şi-a părăsit amantul pentru vorba asta. Înţeleg că nu vrei să te expui la o neplăcere asemănătoare. Doamna du Val-Noble e o femeie pentru oameni bine, am văzut-o într-o zi la Operă, mi s-a părut foarte frumoasă... Spune-i birjarului să se întoarcă în rue de la Paix, dragă Peyrade, am să mă urc cu dumneata în apartament şi am să văd totul personal. Cred că un raport verbal o să-i fie de ajuns domnului prefect.

Carlos îşi scoase din buzunarul lateral o tabacheră de carton negru, căptuşită cu argint aurit, o deschise şi-i oferi tutun lui Peyrade cu o mişcare de o cumsecădenie încântătoare. Peyrade îşi zise în sine: „Iată cum sunt agenţii lor. Doamne Dumnezeule! Dacă domnul Lenoir sau domnul de Sartâne s-ar întoarce din morţi, ce-ar zice?”

— Fără îndoială că ce-ai spus e o parte din adevăr, dar nu e tot, dragă prietene, zise falsul ofiţer de poliţie, trăgând tutun pe nas. Te-ai amestecat în chestiunile de amor ale baronului de Nucingen şi vrei fără îndoială să-l prinzi în vreun laţ. L-ai ratat cu pistolul, acuma îl ocheşti cu tunul, Doamna du Val-Noble e o prietenă a doamnei de Champy...

„Drace! să nu mă tai! îşi zise Peyrade. E mai tare decât credeam. Se joacă cu mine: spune că-mi dă drumul, şi continuă să mă tragă de limbă.”

— Ei? întrebă Carlos cu o autoritate de magistrat.

— E adevărat că am făcut greşeala să caut, din însărcinarea domnului de Nucingen, o femeie de care era amorezat la nebunie. Asta e cauza dizgraţiei în care am căzut; căci se pare că m-am atins fără să ştiu de nişte interese foarte importante. (Funcţionarul de poliţie nu se clinti.) Dar cunosc destul poliţia după cincizeci şi doi de ani de serviciu, urmă Peyrade, ca după frecuşul căpătat de la

domnul prefect, care fără îndoială avea dreptate, să înţeleg că trebuie să mă ţin la o parte.

— Şi atunci ai renunţa la capriciul dumitale dacă ţi-ar cere-o domnul prefect? Cred că ar fi cea mai bună dovadă a sincerităţii spuselor dumitale.

„Cum mă ia! Cum mă ia! îşi spunea Peyrade. Ptiu drace! Agenţii de astăzi fac desigur cât cei ai domnului Lenoir.”

— Să renunţ? întrebă Peyrade… Voi aştepta ordinele domnului prefect… Dar dacă vrei să urci, iată-ne la hotel.

— Unde ai găsit bani? îl întrebă Carlos fără veste şi cu o expresie ageră şi pătrunzătoare.

— Am un prieten… zise Peyrade.

— Încearcă să-i spui asta, urmă Carlos, unui judecător de instrucţie!

Această scenă cutezătoare era, din partea lui Carlos, rezultatul uneia dintre acele deducţii atât de simple care nu pot ieşi decât din capul unui om de tăria lui. Îl trimisese pe Lucien foarte devreme la contesa de Sérisy. Lucien îl rugă pe secretarul contelui să se ducă să ceară prefectului, din partea contelui, informaţii asupra agentului folosit de către baronul de Nucingen. Secretarul se întoarse înarmat cu o notă privitoare la Peyrade, copiată după sumarul scris pe dosar:

În serviciul poliţiei din 1778 şi venit la Parts din Avignon, cu doi ani mai înainte.

Fără avere şi fără moralitate, cunoaşte secrete de stat.

Domiciliat în rue des Moineaux, sub numele de Canquoëlle, nume al moşioarei pe care trăieşte familia sa, de altminteri onorabilă, în departamentul Vaucluse.

A fost căutat recent de către unul dintre nepoţii săi de unchi mare, numit Théodore de la Peyrade. (Vezi raportul mmi agent, actul numărul 37.)

— El trebuie să fie englezul căruia Contenson îi serveşte drept mulatru, exclamase Carlos când Lucien îi comunicase

informaţiile verbale, primite în afară de notă.

În trei ceasuri, omul acesta activ ca un comandant de armată găsise prin Paccard un complice nevinovat în stare să joace rolul unui jandarm în civil, iar el se travestise în ofiţer de poliţie. De trei ori fusese gata să-l ucidă pe Peyrade în birjă, dar se hotărâse să nu săvârşească niciodată el însuşi un omor; hotărî să se descotorosească la timp de Peyrade, indicându-l ca milionar unor ocnaşi ieşiţi din puşcărie.

Peyrade şi mentorul său auziră glasul lui Contenson care stătea de vorbă cu camerista doamnei du Val-Noble. Peyrade îi făcu atunci semn lui Carlos să rămână în prima odaie ca şi cum i-ar fi spus: „Ai să vezi că sunt sincer”.

— Coniţa e de acord cu toate, spunea Adèle. Coniţa e în momentul ăsta la o prietenă a dânsei, doamna de Champy, care mai are închiriat vreme de un an de zile un apartament mobilat în rue Taitbout şi fără îndoială o să i-l dea. Coniţa va fi instalată acolo mai bine, ca să-l poată primi pe domnul Johnson, căci mobilele sunt încă în stare foarte bună şi conaşul le va putea cumpăra pentru coniţa, dacă se va înţelege cu doamna de Champy.

— Bine, fetiţo. Dacă nu e carne, măcar os să fie, îi spuse mulatrul cameristei înmărmurite. Dar o să împărţim noi…

— Aşa mulatru zic şi eu! exclamă domnişoara Adèle. Dacă nababul dumitale e chiar nabab, poate foarte bine să-i dea nişte mobile coniţei. Contractul de închiriere expiră în aprilie 1830, nababul dumitale poate să-l înnoiască dacă-i place.

— *Fhorte bine, the acco’d!* răspunse Peyrade care intră bătând-o pe umăr pe cameristă.

Şi făcu un semn de înţelegere lui Carlos, care dădu din cap, încuviinţând ca unul care înţelegea că nababul trebuie să rămână în rolul său. Dar scena se schimbă pe neaşteptate prin intrarea unui personaj asupra căruia nici Carlos, nici prefectul de poliţie n-aveau nicio putere. Corentin apăru dintr-odată. Găsise uşa deschisă şi intrase,

în trecere, să vadă cum îşi joacă bătrânul său prieten rolul de nabab.

— Prefectul nu mă mai scapă din ochi! zise Peyrade la urechea lui Corentin. M-a descoperit deghizat în nabab.

— O să-l facem să fie schimbat din post, răspunse Corentin la urechea prietenului său.

Apoi, după un salut rece, începu să-l cerceteze pe furiş pe magistrat.

— Rămâi aici până mă întorc; mă duc la prefectură, zise Carlos. Dacă nu mă întorc, înseamnă că poţi să-ţi faci cheful.

După ce rostise aceste cuvinte la urechea lui Peyrade, ca să nu-l dea de gol faţă de cameristă, Carlos ieşi, nedorind să rămână sub privirile noului venit, în care recunoscu unul dintre acei oameni blonzi, cu ochi albaştri, cumpliţi de reci.

— E ofiţerul de poliţie pe care mi l-a trimis prefectul, îi zise Peyrade lui Corentin.

— Asta? răspunse Corentin. Te-ai lăsat dus de nas. Omul ăsta are trei perechi de cărţi în pantofi. Se vedea după poziţia piciorului în pantof. Şi de altfel, un ofiţer de poliţie n-are nevoie să se travestească!

Corentin coborî iute ca să şi verifice bănuiala; Carlos se urca într-o birjă.

— Ei, domnule abate!... strigă Corentin.

Carlos întoarse capul, îl văzu pe Corentin şi se urcă în birjă. Totuşi Corentin avu vreme să se repeadă la uşa trăsurii şi să-i spună:

— Atâta voiam să ştiu!

— Pe cheiul Malaquais! îi strigă Corentin birjarului, cu o ironie diavolească în accent şi în priviri.

„Hait! îşi zise Jacques Collin, m-am fript, s-au lămurit; trebuie să le-o luăm înainte, şi mai ales să ştiu ce vor de la noi.”

Corentin îl văzuse de, cinci sau şase ori pe abatele Carlos Herrera, iar privirea acestui om n-o putea uita. Recunoscuse de la început umerii pătraţi, apoi umflăturile

de pe obraz şi cei trei ţoii de talie în plus, obţinuţi cu ajutorul unui toc înăuntrul pantofului.

— Ah, bătrâne, *te-au dus!* zise Corentin, văzând că nu se mai aflau în odaia de dormit decât Peyrade şi Contenson.

— Cine? exclama Peyrade, al cărui glas răsună metalic. Câte zile mai am mi le petrec ţinându-l pe frigare şi învârtindu-l.

— E abatele Carlos Herrera, probabil un Corentin al Spaniei. Totul s-a lămurit. Spaniolul e un vicios de mare clasă care a vrut să-l căpătuiască pe tinerelul respectiv, scoţând bani din aşternutul unei fete frumoase... Acuma rămâne să hotărăşti tu dacă vrei să te baţi în săbii cu un diplomat care mi se pare al naibii de perfid.

— O! strigă Contenson. El a încasat cei trei sute de mii de franci în ziua când am arestat-o pe Esther. Era în birjă! Mi-amintesc de ochii aceia, de frunte, de semnele de vărsat.

— Ah, ce zestre ar fi avut biata mea Lydie! exclama Peyrade.

— Poţi să rămâi nabab, zise Corentin. Ca să avem un ochi asupra Estherei, trebuie s-o pui în legătură cu Val-Noble, ea era adevărata metresă a lui Lucien de Rubempré.

— I-au şi umflat cinci sute de mii de franci lui Nucingen, zise Contenson.

— Le mai trebuie încă o dată pe atâta, răspunse Corentin, moşia Rubempré costă un milion. Papa, zise dânsul bătându-l pe umăr pe Peyrade, o să poţi avea peste o sută de mii de franci ca s-o măriţi pe Lydie.

— Mai bine nu-mi vorbi de asta, Corentin. Dacă planul tău ar da greş, nu ştiu ce-aş fi în stare...

— Ai să-i ai poate chiar mâine! Abatele, dragul meu, e foarte şiret, trebuie să-i pupăm copita, e un diavol clasa-ntâi; dar îl am la mână, e om deştept, o să cadă la târguială. Încearcă să fii prost ca un nabab şi nu te mai teme de nimic.

În seara acelei zile în care adevăraţii adversari se întâlniseră faţă-n faţă, pe un teren netezit, Lucien se duse

să-şi petreacă seara la palatul Grandlieu. Era multă lume. În faţa tuturor invitaţilor, ducesa îl păstră câtăva vreme pe Lucien lângă ea, arătându-se extrem de binevoitoare.

— Ai fost plecat din oraş? îl întrebă dânsa.

— Da, doamnă ducesă. Sora mea, dorind să-mi uşureze căsătoria, a făcut sacrificii mari şi am putut cumpăra moşia Rubempré, reconstituind-o în întregime. Dar am găsit în persoana notarului meu de la Paris un om îndemânatec. A ştiut să mă scutească de pretenţiile pe care le-ar fi avut proprietarii, aflând numele cumpărătorului.

— E şi un castel? zise Clotilde cu un zâmbet prea larg.

— Există ceva care seamănă cu un castel, dar înţelept ar fi să-l folosesc ca materiale pentru a clădi o casă modernă.

Ochii Clotildei scoteau flăcări de fericire printre zâmbetele-i de mulţumire.

— Vei juca astăzi un rubber[98] cu tata, îi zise dânsa cu glas scăzut. Peste două săptămâni sper că vei fi invitat la masă.

— Aşadar, dragă domnule, zise ducele de Grandlieu, se zice că ai cumpărat moşia Rubempré; felicitările mele. E un răspuns dat celor care pretind că ai datorii. Noi, ceştilalţi, putem avea o datorie publică, ca Franţa sau Anglia, dar, vezi dumneata, oamenii fără situaţie, începătorii, nu-şi pot permite genul acesta...

— Vai, domnule duce, mai sunt încă dator cinci sute de mii de franci pe moşia mea.

— Ei, atunci trebuie să te căsătoreşti cu o fată să ţi le aducă în zestre; dar ai să găseşti cu greu, dumneata, o partidă atât de bogată în lumea noastră, unde se dă puţină zestre fetelor.

— Numele lor e o zestre suficientă, răspunse Lucien.

— Nu suntem decât trei jucători de wisk: Maufrigneuse, d'Espard şi cu mine, zise ducele; vrei să fii al patrulea? îl întrebă pe Lucien, arătându-i masa de joc.

Clotilde se apropie ca să se uite cum joacă tatăl ei.

— Fetiţa vrea să cred că a venit pentru mine, zise ducele

[98] Partida de wisk sau bridge.

bătând-o pe mână şi privindu-l dintr-o parte pe Lucien care rămase serios.

Lucien, partener cu domnul d'Espard, pierdu douăzeci de ludovici. Clotilde veni să-i spună ducesei:

— Dragă mamă, a fost inteligent, a pierdut.

La ora unsprezece, după câteva cuvinte de dragoste schimbate cu domnişoara de Grandlieu, Lucien se întoarse acasă şi se vârî în pat, gândindu-se la triumful total pe care avea să-l dobândească după o lună de zile, căci nu se îndoia că va fi acceptat ca logodnic al Clotildei şi căsătorit înainte de postul cel mare al anului 1830.

A doua zi, la ceasul când Lucien fuma câteva ţigarete după dejun, împreună cu Carlos care era foarte îngrijorat, li se anunţă un domn de Saint-Estève (ce ironie) care dorea să vorbească sau cu abatele Carlos Herrera, sau cu domnul Lucien de Rubempré.

— I-a spus portarul că sunt plecat? exclamă abatele.

— Da, domnule abate, răspunse valetul.

— Ei, atunci primeşte-l tu pe omul ăsta, îi spuse el lui Lucien. Dar nu spune niciun cuvânt compromiţător, nu lăsa să-ţi scape niciun gest de mirare, e duşmanul.

— Mă vei auzi, spuse Lucien.

Carlos se ascunse în odaia alăturată şi prin crăpătura uşii îl văzu intrând pe Corentin, pe care nu-l recunoscu decât după glas, într-atât acel necunoscut om mare era înzestrat cu darul de a se transforma! În clipa aceea, Corentin semăna cu un şef de birou bătrân de la Finanţe.

— N-am onoarea de a fi cunoscut de dumneavoastră, domnul meu, zise Corentin, însă…

— Scuzaţi-mă că vă-ntrerup, domnul meu, însă…

— Însă, e vorba despre căsătoria dumneavoastră cu domnişoara Clotilde de Grandlieu, care nu se va face, zise atunci repede Corentin.

Lucien se aşeză şi nu răspunse nimic.

— Vă aflaţi în mâna unui om care poate, vrea şi îi e uşor să dovedească ducelui de Grandlieu că moşia Rubempré va

fi plătită cu banii pe care un nătărău vi i-a dat pentru metresa dumneavoastră, domnişoara Esther, zise Corentin mai departe. Se vor găsi cu uşurinţă minutele sentinţelor în virtutea cărora domnişoara Esther a fost urmărită, şi avem mijlocul de a-l face pe d'Estourny să vorbească. Manevrele extrem de iscusite folosite împotriva baronului de Nucingen vor fi date în vileag... În momentul de faţă totul se mai poate aranja. Daţi o sumă de o sută de mii de franci şi veţi fi lăsat în pace... Toate astea pe mine nu mă interesează câtuşi de puţin. Sunt doar trimisul celor care fac acest şantaj, şi asta e tot.

Corentin ar fi putut vorbi şi un ceas, Lucien îşi fuma ţigareta, părând total nepăsător.

— Domnul meu, răspunse el, nu vreau să ştiu cine sunteţi, căci oamenii care se însărcinează cu asemenea misiuni nu au niciun nume, cel puţin pentru mine. V-am lăsat să vorbiţi liniştit; sunteţi în casa mea. Nu-mi păreţi lipsit de inteligenţă, deci ascultaţi cu atenţie următoarea dilemă. (Urmă o tăcere în timpul căreia Lucien opuse ochilor de pisică pe care Corentin îi îndrepta asupra lui, o privire de gheaţă.) Sau vă sprijiniţi pe nişte fapte cu desăvârşire false, şi nu trebuie să-mi pese de ele; sau aveţi dreptate, şi atunci, dacă vă dau o sută de mii de franci, vă las dreptul de a-mi cere de tot atâtea ori câte o sută de mii de franci de câte ori cel ce vă trimite va putea găsi câte un Saint-Estève... În sfârşit, ca să isprăvim scurt stimabila dumneavoastră tranzacţiune, aflaţi că eu, Lucien de Rubempré, nu mă tem de nimeni. Nu am niciun amestec în matrapazlâcurile despre care îmi vorbiţi. Dacă familia Grandlieu face nazuri, mai sunt de măritat şi alte domnişoara de neam mare. Şi în fine, nu e nicio ruşine pentru mine dacă rămân burlac, mai ales dacă fac, aşa cum credeţi, un comerţ de carne vie atât de rentabil.

— Dacă domnule abate Carlos Herrera...

— Domnul meu, zise Lucien, întrerupându-l pe Corentin, abatele Carlos Herrera se află în clipa de faţă în drum spre

Spania; n-are niciun amestec în căsătoria mea, şi nimic de-a face cu interesele mele. Acest bărbat de stat a avut bunăvoinţa de a mă ajuta multă vreme cu sfaturile sale, dar trebuie să răspundă de activitatea sa în faţa maiestăţii-sale regele Spaniei; dacă aveţi de vorbit cu dânsul, vă recomand s-o luaţi spre Madrid.

— Domnul meu, zise neted Corentin, nu veţi fi niciodată soţul domnişoarei Clotilde de Grandlieu.

— Cu atât mai rău pentru ea, răspunse Lucien, împingându-l nerăbdător pe Corentin spre uşă.

— V-aţi gândit bine? întrebă rece Corentin.

— Domnul meu, nu vă dau dreptul nici de a vă amesteca în treburile mele, nici de a mă face să pierd o ţigaretă, zise Lucien aruncându-şi ţigareta stinsă.

— Adio, domnule, zise Corentin. Nu ne vom mai vedea… Dar veţi avea cu siguranţă o clipă în viaţă, în care aţi da jumătate din averea dumneavoastră ca să mă fi chemat îndărăt de pe scară acum.

Ca răspuns la această ameninţare, Carlos făcu gestul de a tăia un cap.

— Şi acum la treabă! exclamă dânsul privindu-l pe Lucien care se-ngălbenise după această cumplită convorbire.

Dacă, în numărul destul de restrâns al cititorilor care se ocupă de partea morală şi filosofică a unei cărţi, s-ar găsi numai unul în stare de a-l crede mulţumit pe baronul de Nucingen, acela ar dovedi cât e de greu să supui o inimă de curtezană unor legi fiziologice, oricare ar fi ele. Esther se hotărâse să-l facă pe sărmanul milionar să plătească scump ceea ce el, milionarul, numea *momendul driumvului.* Astfel încât în primele zile ale lunii februarie 1830, *migul balad* încă nu fusese inaugurat.

— Însă de Lăsata Secului, la Carnaval, le zise Esther confidenţial prietenelor ei, care îi comunicară mai departe îndată baronului, îmi deschid prăvălia şi vreau să-mi fac muşteriul fericit ca un paşă.

Vorba aceasta deveni proverbială în lumea cocotelor.

Astfel că baronul se jeluia destul de mult. Întocmai ca un om însurat, ajunsese deştul de caraghios, începuse să se plângă de faţă cu intimii, şi nemulţumirea sa răbufnea. În acelaşi timp, Esther îşi juca mai departe, conştiincios, rolul de marchiză de Pompadour a regelui speculanţilor. De pe acuma dăduse două sau trei mici serate numai ca să-l aducă în casă pe Lucien. Lousteau, Rastignac, du Tillet, Bixiou, Nathan, contele de Brambourg, floarea depravării deveniră intimi ai casei. În sfârşit, Esther primi drept actriţe în comedia pe care-o juca, pe Tullia, pe Florentine, pe Fanny-Beaupré, pe Florine, două actriţe şi două dansatoare şi apoi pe doamna du Val-Noble. Nimic mai trist decât o casă de curtezană fără piperul rivalităţilor, jocul gătelilor şi varietatea feţelor. În şase săptămâni, Esther ajunse femeia cea mai spirituală, cea mai amuzantă, cea mai frumoasă şi mai elegantă dintre acei paria feminini care alcătuiesc clasa femeilor întreţinute. Aşezată pe adevăratu-i piedestal, degusta toate satisfacţiile de vanitate care seduc femeile obişnuite, dar făcea lucrul acesta ca o fiinţă pe care un gând tainic o aşază deasupra castei sale. Păstra în inimă o imagine despre sine care o făcea totodată să roşească şi să fie mândră, nu-i dispărea din conştiinţă clipa decăderii; drept care trăia o viaţă dublă şi i se făcea milă de rolul pe care-l juca. Ironiile-i amare păstrau urma dispoziţiei ei lăuntrice şi în această dispoziţie stăruia dispreţul adânc pe care îngerul iubirii, cuprins în curtezană, îl păstra pentru rolul acela netrebnic şi scârnav jucat de către trup, în prezenţa sufletului. Deopotrivă spectator şi actor, judecător şi împricinat, întrupa basmul minunat din povestirile arabe, unde găseşti aproape totdeauna o fiinţă sublimă, ascunsă sub un înveliş înşelător, şi al cărei model se afla sub numele lui Nabucodonosor în cartea cărţilor, Biblia. De vreme ce-şi îngăduise să trăiască numai până a doua zi după săvârşirea infidelităţii, victima avea dreptul să se distreze un pic pe seama călăului. De altminteri, aflând câte ceva despre mijloacele ascunse şi ruşinoase prin care baronul îşi

câştigase averea uriaşă, Esther nu mai avea scrupule, şi îi plăcu să joace rolul zeiţei Ate, Răzbunarea, după expresia lui Carlos. În consecinţă se făcea, pe rând, încântătoare şi urâcioasă faţă de milionarul care nu trăia decât prin dânsa. Când baronul ajungea într-un asemenea hal de suferinţă, încât dorea s-o părăsească pe Esther, ea îl recâştiga printr-o scenă de tandreţe.

Herrera, plecat foarte ostentativ spre Spania, se oprise la Tours. Trimisese trăsura mai departe până la Bordeaux, lăsând în ea un valet de închiriat, însărcinat să joace rolul stăpânului şi să-l aştepte într-un hotel din Bordeaux. Apoi, întors cu diligenţa sub înfăţişarea unui voiajor comercial, se instalase în taină la Esther, de unde, prin Asia, Europa şi Paccard, îşi conducea cu grija uneltirile, supraveghind totul şi mai ales pe Peyrade.

Cam cu două săptămâni înainte de ziua fixată pentru inaugurarea palatului, hotărâtă să aibă loc a doua zi după primul bal de la Operă, curtezana, pe care cuvintele ei de duh începeau s-o facă de temut, se afla la Teatrul Italian, în fundul lojei pe care baronul, silit să-i procure o lojă, i-o închiriase la parter, ca să-şi ascundă acolo metresa şi să nu se arate în public cu dânsa la câţiva paşi de doamna de Nucingen. Esther îşi alesese loja în aşa fel încât s-o poată privi pe aceea a doamnei de Sérisy, pe care Lucien o însoţea aproape totdeauna. Sărmana curtezană n-avea altă fericire decât să-l privească pe Lucien, marţile, joile şi sâmbetele, cum stătea lângă doamna de Sérisy. Esther îl văzu atunci pe la orele nouă şi jumătate pe Lucien intrând în loja contesei, cu fruntea înnegurată, palid şi cu faţa aproape descompusă. Aceste semne de pustiire lăuntrică nu erau vizibile decât pentru Esther. O femeie care iubeşte un bărbat îi cunoaşte faţa cum cunoaşte un marinar largul mării. „Dumnezeule! Ce-o fi având?... Ce s-o fi întâmplat? Are oare nevoie să vorbească acelui înger al iadului, care e pentru el un înger păzitor şi care trăieşte ascuns mire mansarda Europei şi a Asiei?” Preocupată de gânduri atât

de chinuitoare, Esther de-abia auzea muzica, încât e uşor de crezut că nu-l asculta deloc pe baron care ţinea între amândouă mâinile o mâna a *înşerului*, orbindu-i în jargonul sau ale cărui sonorităţi ciudate trebuie să dea tot atâta bătaie de cap cui le citeşte ca şi cui le aude.

— *Ezder,* zise dânsul lăsându-i mâna şi împingându-i-o cu o uşoară mişcare de ciudă *madale nu m-azgulţi!*

— Uite ce e, baroane, te bâlbâi în amor cum te bâlbâi şi în franceză.

— *Tertaifel!*

— Aici nu sunt în buduarul meu, sunt la Teatrul Italian. Dacă n-ai fi una dintre acele case de bani fabricate de Hurer sau Fichet, preschimbată în om printr-o minune a naturii, n-ai face atâta gălăgie în loja unei femei căreia îi place muzica. Cred şi eu că nu te ascult! Şezi aici foşnind în rochia mea ca un bărzăune în hârtie şi mă faci să râd de milă. Îmi spui: *Ejdi vrumoază*, *de-aj mânga doadă...* îngâmfat bătrân! Dacă ţi-aş răspunde: *Azi îmi displaci mai puţin decât ieri*, *hai să ne întoarcem acasă.* Ei după felul cum te văd că suspini (căci deşi nu te ascult, te simt), îmi dau seama că ai mâncat enorm şi că îţi începi digestia. Află de la mine (te cost destul de scump ca să-ţi dau din timp în timp câte un sfat în schimbul banilor dumitale!), află, dragul meu, că atunci când cineva are digestia atât de dificilă ca a dumitale, nu are voie să-i spună oricând şi la ore nepotrivite, iubitei sale: *Ejdi vrumoază*... Un bătrân soldat a murit de o asemenea îngâmfare „în braţele religiei”, după cum spune Blondet... E ora zece, ai isprăvit cina la ora nouă, la du Tillet, cu victima dumitale, contele de Brambourg, ai de mistuit milioane şi trufie, aşa că pe la mine să mai treci mâine.

— *Câd ejdi te grudă!...* exclamă baronul, recunoscând cât de adânc îndreptăţit era acest argument medical.

— Crudă?... zise Esther privindu-l mereu pe Lucien. Nu i-ai consultat pe Bianchon, pe Desplein, pe bătrânul Haudry... De când întrevezi zorile fericirii dumitale, ştii cum

îmi pari?

— Gum?

— Ca un omuleţ înfăşurat în flanele, care face o dată pe oră o plimbare de la fotoliu până la fereastră şi îndărăt, ca să vadă dacă termometrul e la temperatura pentru viermii de mătase, cea pe care i-a ordonat-o doctorul…

— Gaide, *ejdi o incradă!* exclamă baronul desperat că aude o muzică pe care totuşi bătrânii amorezaţi o aud destul de adesea la Teatrul Italian.

— Ingrată? zise Esther. Şi mă rog, ce-am de la dumneata până la ora asta?… O mulţime de neplăceri. Ia spune, papa! Mă pot mândri cu dumneata? Dumneata da, te mândreşti cu mine, îţi port foarte frumos livreaua. Mi-ai plătit datoriile! … Fie! Dar ai şterpelit destule milioane… (Aha, nu te strâmba, ai recunoscut faţă de mine!) ca să nu te uiţi la ce-ai dat pentru mine. Şi încă asta e cea mai mare laudă a dumitale… Curvă şi hoţ, mai bună potrivire nici că se putea. Ai construit o cuşcă splendidă pentru un papagal care-ţi place… Du-te şi întreabă un papagal din Brazilia dacă datorează recunoştinţă celui care l-a vârât într-o cuşcă aurită… Nu mă mai privi aşa, că semeni cu un Budha… Îţi arăţi papagalul roşu şi alb prin tot Parisul. Spui: „Exista cineva în Paris cu un papagal ca al meu?… Şi cum mai cârâie! Ce vorbe de duh amuzante scoate!…” Intră du Tillet, papagalul zice: „Bună dimineaţa, şmecherule…” Eşti fericit ca un olandez, care are o lalea unică, sau ca un fost nabab căruia Anglia îi serveşte o pensie în Asia şi un voiajor comercial i-a vândut prima tabacheră elveţiană care cântă trei uverturi. Vrei inima mea? Ei, află c-o să-ţi dau putinţa s-o câştigi.

— Zbune, zbune… Vag dod bendru mada… Îmi blage ză mă iei în palon mada!

— Fii tânăr, fii frumos, fii ca Lucien de Rubempré care-i acolo în loja soţiei dumitale, şi o să-ţi dau gratis ceea ce nu vei cumpăra niciodată cu toate milioanele dumitale!…

— De bărăzezg, găgi într-atefăr, azdă-zeară ejdi

nezuveridă... zise rechinul căruia i se lungise faţa.

— Ei, atunci noapte bună, răspunse Esther. Spune-i lui *Şorj* să-ţi ridice foarte sus capul patului, să-ţi pună picioarele în jos, căci astă-seară ai o culoare care vesteşte apoplexia... Scumpule, n-o să poţi spune că nu mă interesez de sănătatea dumitale.

Baronul stătea în picioare şi ţinea mâna pe clanţa uşii.

— Nucingen, aici!... făcu Esther, chemându-l îndărăt cu un gest dispreţuitor.

Baronul se aplecă spre dânsa cu o slugărnicie de câine.

— Vrei să mă vezi drăguţă cu dumneata şi să-ţi dau astă-seară la mine pahare de apă cu zahăr, coşcolindu-te, monstru bătrân?...

— Îmi vrângi inima...

— Haide, adu-mi-l pe Lucien să-l invit la ospăţul nostru măreţ şi să fiu sigură că n-o să lipsească. Dacă izbuteşti această mică tranzacţie, o să-ţi spun aşa de bine că te iubesc, bătrânul meu Frédéric, încât ai să mă crezi...

— Ejdi o frăjidoare, zise baronul, sărutându-i mănuşa. *Aj brimi ză azguld un geaz te inzulte, tagă ai afea todteauna o trăcălăjenie la urmă...*

— Hai, că dacă nu mă asculţi... zise dânsa ameninţându-l pe baron cu degetul ca pe un copil.

Baronul dădu din cap ca o pasăre prinsă în laţ şi care vrea să-l înduplece pe vânător.

— Dumnezeule! Ce-o fi cu Lucien? îşi spuse dânsa când rămase singură şi nu-şi mai opri lacrimile care începură să curgă, niciodată n-a fost aşa de trist!

Iată ce i se întâmplase lui Lucien chiar în seara aceea. Ieşise la ora nouă, ca în fiecare seară, în cupeul său, să se ducă la palatul Grandlieu. Păstrându-şi calul de călărie şi calul de cabrioletă pentru dimineaţă, aşa cum fac toţi tinerii, luase un cupeu pentru serile de iarnă, şi luase cu chirie de la cea mai bună firmă unul dintre cele mai splendide cupeuri, cu cai admirabili. De o lună totul îi mergea bine: cinase de trei ori la palatul Grandlieu, ducele

fusese foarte drăguţ cu ei: vânzând cu trei sute de mii de franci acţiunile societăţii de omnibuse, putuse plăti încă o treime din preţul moşiei. Clotilde de Grandlieu, care îşi pusese nişte rochii încântătoare, se înroşea când intra dânsul în salon, de parcă avea zece borcane de fard pe faţă şi de altminteri mărturisea sus şi tare că îl iubeşte cu patimă. Unele persoane destul de sus puse vorbeau despre căsătoria lui Lucien şi a domnişoarei de Grandlieu ca despre un lucru probabil. Ducele de Grandlieu, fost ambasador în Spania şi pentru scurt timp ministru al Afacerilor Străine, îi făgăduise ducesei de Grandlieu că-i va cere regelui titlul de marchiz pentru Lucien. Prin urmare, după ce luase cina la doamna de Sérisy, Lucien se dusese în seara aceea din rue de Chaussée-d'Antin în cartierul Saint-Germain să-şi facă vizita zilnică. Soseşte, vizitiul cere să se deschidă poarta, i se, deschide, trage la scară. Coborând din trăsură, Lucien vede patru echipaje în curte. Zărindu-l pe domnul de Rubempré, unul dintre lachei, care deschidea şi închidea uşa vestibulului, iese pe peron şi se propteşte în faţa porţii ca un soldat care stă de santinelă.

— Înălţimea Sa nu e acasă! spuse dânsul

— Doamna ducesă primeşte, îi zice Lucien.

— Doamna ducesă a plecat în oraş, răspunse valetul cu gravitate.

— Domnişoara Clotilde…

— Nu cred că domnişoara Clotilde îl va primi pe domnul în lipsa doamnei contese…

— Dar e lume în vizită, exclamă Lucien lovit de trăsnet.

— Nu ştiu, răspunde lacheul, încercând să fie în acelaşi timp prost şi respectuos.

Nu e nimic mai cumplit decât eticheta pentru cei care o admit drept legea cea mai temută a societăţii. Lucien ghici uşor înţelesul acestei scene îngrozitoare pentru el: ducele şi ducesa nu voiau să-l primească; îşi simţi măduva îngheţând în inelele şirii spinării şi o uşoară sudoare rece făcu să-i apară câteva broboane pe frunte. Această convorbire

avusese loc în faţa valetului lui Lucien, care ţinea clanţa uşii de la trăsură şi şovăia daca s-o închidă sau nu; Lucien îi tăcu semn că pleacă iarăşi; dar, urcând în trăsură, auzi zgomot de lume care coboară scara, şi lacheul veni să cheme:

— Trăsura domnului duce de Chaulieu! Trăsura doamnei vicontese de Grandlieu!

Lucien nu-i spuse vizitiului decât atât:

— Repede la Teatrul Italian!

În ciuda grabei cu care se mişcase, nefericitul dandi nu izbuti să evite o întâlnire cu ducele de Chaulieu şi fiul său, ducele de Rhétoré, cu care fu silit să schimbe saluturi, dar mute, căci dânşii nu-i spuseră niciun cuvânt. O mare catastrofă la curte, căderea unui favorit temut, se îndeplineşte adesea în pragul unui cabinet printr-o vorbă rostită de un uşier cu faţa de ceară. „Cum să-l fac pe sfetnicul meu să afle pe loc dezastrul?” se întreba Lucien, urcându-se la Teatrul Italian... Ce se petrece?”... Tot felul de presupuneri îi treceau prin minte.

Iata ce se întâmplase. În dimineaţa aceleiaşi zile, la ceasurile unsprezece, ducele de Grandlieu spusese, intrând în salonaşul unde se dejuna în familie, după ce-o sărutase pe Clotilde:

— Copila mea, până la noi ordine, nu te mai ocupa de musiu Rubempré.

Apoi o luase pe ducesă de mână şi o dusese în nişa unei ferestre, ca să-i şoptească, cu glas scăzut, câteva cuvinte, care-o făcuseră pe biata Clotilde să se schimbe la faţă. Domnişoara de Grandlieu se uita la maică-sa cum îl ascultă pe duce şi îi observă pe faţă o vie surprindere.

— Jean, îi spusese ducele unuia dintre valeţi, du bileţelul acesta domnului duce de Chaulieu şi roagă-l să-ţi răspundă cu da sau nu. Îl invit să cineze astă-seară cu noi, îi spuse dânsul soţiei sale.

Dejunul fu trist. Ducesa păru gânditoare, ducele supărat pe sine însuşi, iar Clotilde se ţinu cu greu să nu plângă.

— Fetiţa mea, tatăl tău are dreptate, ascultă-l, îi spusese mama ei înduioşată. Nu pot să spun ca el: „Nu te mai gândi la Lucien!” Nu, îţi înţeleg durerea. (Clotilde îi sărută mâna maică-sii.) Dar îţi voi spune, scumpa mea: aşteaptă fără să faci nicio mişcare, suferă în tăcere, deoarece îl iubeşti, încrede-te în dragostea părinţilor tăi! Cucoanele mari, copila mea, sunt mari fiindcă ştiu totdeauna să-şi facă datoria în orice împrejurare şi cu nobleţă.

— Despre ce e vorba?... întrebase Clotilde palidă ca un crin.

— Despre nişte lucruri prea grave ca să-ţi pot vorbi de ele, fetiţa mea, răspunse ducesa; căci dacă nu sunt adevărate, ţi-ar mânji gândurile fără folos; iar dacă sunt adevărate, de-abia nu trebuie să le cunoşti.

La ora şase, ducele de Chaulieu îl găsise pe ducele de Grandlieu care-l aştepta în cabinetul său.

— Ascultă, Henri... (Cei doi duci se tutuiau şi-şi spuneau pe numele de botez. Este una dintre acele nuanţe inventate ca să marcheze gradele de intimitate, să pună stavilă năvalei familiarităţii franceze şi să umilească vanităţile.) Ascultă, Henri, sunt într-o încurcătură aşa de mare, încât nu pot să mă sfătuiesc decât cu un vechi prieten, bun cunoscător al lumii afacerilor, şi tu eşti hârşit. Fiică-mea Clotilde îl iubeşte, după cum ştii, pe junele Rubempré, pe care am fost întrucâtva silit să i-l făgăduiesc de soţ. Am fost totdeauna împotriva acestei căsătorii; dar, în fine, doamna de Grandlieu nu s-a priceput să reziste iubirii Clotildei. După ce tânărul şi-a cumpărat moşia familiei sale, după ce-a plătit-o pe trei sferturi, din partea mea n-au mai existat obiecţii. Dar iată că am primit aseară o scrisoare anonimă (ştii şi tu că nu trebuie să ne pese de aşa ceva), în care se susţine că averea băiatului ăstuia vine dintr-o sursă murdară şi că ne minte când ne spune că soră-sa îi dă sumele necesare pentru cumpărarea moşiei. Mi se cere în mod imperativ, în numele fericirii fiică-mii şi al prestigiului familiei noastre, să mă informez, indicându-mi-se totodată

şi prin ce mijloace. Poftim, întâi citeşte-o.

— Împărtăşesc părerea ta despre scrisorile anonime, dragul meu Ferdinand, răspunse ducele de Chaulieu după ce citise scrisoarea; dar deşi le dispreţuiesc, trebuie să tragem folos de pe urma lor. Cu scrisorile acestea e exact ca şi cu spionii. Nu-l mai primi pe tânărul acela şi să ne luăm informaţii... Ei, dar am ce-ţi trebuie. Notarul tău e Derville, un om în care avem toată încrederea; cunoaşte secretele multor familii, poate să mai cunoască unul. E un om corect, un om cu greutate, un om de onoare; e şiret, viclean; dar nu are decât şiretenia necesară afacerilor, nu trebuie să-l întrebuinţezi decât pentru a obţine o mărturie de care să se poată ţine seama. Avem la Ministerul Afacerilor Străine, detaşat de către poliţia regatului, un om fără pereche pentru descoperirea secretelor de stat; îl trimitem adesea în misiuni. Anunţă-l pe Derville că în chestiunea asta va avea un adjunct. Spionul nostru e *un domn* care-o se se prezinte decorat cu crucea Legiunii de Onoare, o să aibă înfăţişarea unui diplomat. Secătura asta va fi vânătorul, iar Derville se va mărgini să asiste la vânătoare. Notarul o să-ţi spună dacă muntele a fătat un şoarece, sau dacă trebuie să rupi orice legătură cu junele Rubempré. Într-o săptămână ai să ştii despre ce este vorba.

— Tânărul nu este încă destul de marchiz ca să se formalizeze că nu mă găseşte acasă timp de o săptămână, spusese ducele de Grandlieu.

— Mai ales dacă i-o dai pe fiică-ta de nevastă, răspunsese fostul ministru. Iar dacă anonima spune adevărul, cu atât mai mult, ce-ţi pasă? O s-o trimiţi pe Clotilde în călătorie cu nora-mea Madeleine, care vrea să se ducă în Italia...

— Mă scoţi din încurcătură! Şi nu ştiu încă dacă e cazul să-ţi mulţumesc... Aşteptăm să vedem cum se desfăşoară lucrurile. A, exclamase ducele de Grandlieu, dar cum se numeşte domnul de care-mi vorbeşti? Trebuie să-l anunţ pe Derville... Trimite-mi-l mâine, în jurul orei patru, Derville o

să fie la mine, o să-i pun în contact.

— Adevăratul nume, zise fostul ministru, e, mi se pare, Corentin… (un nume pe care trebuie să-l uiţi îndată), dar persoana o să vină la tine înarmată cu numele său oficial. Pretinde să fie numit domnul de Saint-nu-ştiu-ce… Ah, Saint-Yves! Saint-Valère, sau cam aşa ceva; poţi să te bizui pe el; Ludovic al XVIII-lea se bizuia pe el fără rezerve.

După această consfătuire majordomul primi poruncă să nu-l primească pe domnul de Rubempré, ceea ce şi făcuse.

Lucien se plimba prin foaierul Teatrului Italian ca un om beat. Se vedea ajuns de râsul întregului Paris. Ducele de Rhétoré era pentru el unul dintre acei duşmani nemiloşi cărora trebuie să le surâzi fără să te poţi răzbuna pe dânşii, căci nu te ating decât respectând legile lumii bune. Ducele de Rhétoré cunoştea scena petrecută pe terasa palatului de Grandlieu. Lucien, care-şi dădea seama cât de necesar e să-l pună la curent cu această catastrofă năprasnică pe actualul său consilier particular intim, se temu că se compromite dacă se duce la Esther, unde putea întâlni pe cineva. Uită că Esther e la teatru, atât era de zăpăcit; şi în mijlocul unor asemenea greutăţi, trebuia să mai şi stea de vorbă cu Rastignac care, neştiind încă ce se întâmplase, îl felicita pentru apropiata sa căsătorie. În clipa aceea Nucingen se apropie zâmbind de Lucien şi-i spuse:

— Frei ză-mi vagi blăgerea te-a feni z-o fezi pe matam de Jamby care frea ză de infide berzonal la inaucurarea migului nozdru gămin…

— Cu plăcere, baroane, răspunse Lucien, căruia financiarul îi apărea ca un înger salvator.

— Lasă-ne, îi zise Esther domnului de Nucingen, când îl văzu intrând pe Lucien. Du-te s-o vezi pe doamna du Val-Noble, pe care-o zăresc într-o lojă de la balconul al treilea cu nababul ei… Mulţi nababi mai cresc în India, adaugă dânsa, aruncându-i o privire complice lui Lucien.

— Şi acela, zise Lucien zâmbind, seamănă foarte tare cu al dumitale.

— Şi, zise Esther răspunzându-i lui Lucien cu alta privire complice, deşi vorbea mai departe cu baronul, adu-mi-o cu nababul ei care are mare poftă să te cunoască; se zice ca e putred de bogat. Biata femeie mi s-a plâns de nu ştiu câte ori, pretinde că nababul nu prea marşează; şi, poate că, dacă l-ai mai uşura, ar da mai uşor.

— *Ge, ne grezi be doţi nijde khoţi?* întrebă baronul.

— Ce ai, iubitul meu?... şopti ea la urechea lui Lucien, atingându-i-o cu buzele, de îndată ce se închise uşa lojii.

— Sunt pierdut! Nu m-au primit în palatul Grandlieu, sub pretext că nu era nimeni acasă; ducele şi ducesa erau, şi cinci trăsuri aşteptau în curte.

— Ce, căsătoria nu s-ar mai face? îngăimă Esther tulburată, căci întrevedea paradisul.

— Încă nu ştiu ce se urzeşte împotriva mea...

— Iubitul meu, îi răspunse dânsa cu un glas adorabil de mângâietor, nu pune la inimă. Ai să te căsătoreşti şi mai strălucit mai târziu. O să-ţi câştigi două moşii...

— Oferă un supeu astă-seară, ca să pot vorbi în taină cu Carlos şi mai cu seamă invită-l pe falsul englez şi pe doamna du Val-Noble. Nababul ăsta m-a dus de râpă, ne e duşman, o să-l avem la îndemână şi...

Dar Lucien se opri făcând un gest de disperare.

— Ce s-a întâmplat? întrebă sărmana curtezană, care se simţea ca pe jăratec.

— Mă vede doamna de Sérisy, exclamă Lucien, şi culmea nenorocirii, ducele de Rhétoré, unul dintre martorii păţaniei mele, e cu dânsa.

Într-adevăr, chiar în clipa aceea, ducele de Rhétorése distra pe seama durerii contesei de Sérisy.

— Îl laşi pe Lucien să se arate în loja domnişoarei Esther, spunea tânărul duce, arătând şi loja şi pe Lucien. Dumneata, care-l protejezi, ar trebui să-l previi că aşa ceva nu se face. La ea poţi să supezi, poţi chiar să... Dar, într-adevăr, nu mă mai mir că familia Grandlieu a devenit foarte rece cu el; adineauri am văzut cum au refuzat să-l

primească…

— Fiinţele astea sunt foarte primejdioase, zise doamna de Sérisy care stătea cu binoclul fixat asupra lojei Estherei.

— Da, zise ducele, atât prin ceea ce pot, cât şi prin ceea ce urmăresc.

— O să-l ruineze femeile astea! zise doamna de Sérisy, căci aud că sunt la fel de costisitoare când nu le plăteşti, ca şi atunci când le plăteşti.

— Nu pentru el!… răspunse tânărul duce, făcând pe miratul. Nu-l costă niciun ban, la nevoie mai curând i-ar da bani, toate fug după el!

Contesa avu o mică tresărire nervoasă a gurii, care nu putea fi cuprinsă în categoria surâsurilor sale.

— Ei atunci, zise Esther, vino să supezi la miezul nopţii. Adu-i pe Blondet şi pe Rastignac. Să avem cel puţin doi oameni amuzanţi şi să nu fim mai mulţi de nouă.

— Ar trebui găsit un mijloc de a-l pune pe baron s-o caute pe Europa, sub pretext că trebuie anunţată Asia şi ai putea să-i spui ce mi s-a întâmplat, aşa încât Carlos să afle înainte de a-l avea în mâna pe nabab.

— Se va face, zise Esther.

Astfel că Peyrade avea probabil să ajungă, fără să ştie, sub acelaşi acoperământ cu potrivnicul său. Tigrul venea în peştera leului, şi încă a unui leu însoţit de garda sa.

Când Lucien se întoarse în loja doamnei de Sérisy, în loc să întoarcă spre el capul, să-i zâmbească şi să-şi adune faldurile rochiei ca să-i facă loc lângă dânsa, contesa se făcu a nu-l lua câtuşi de puţin în seama şi se uită mai departe în sală; dar Lucien observă, după tremurul binoclului, că ea era în prada uneia dintre acele tulburări cumplite prin care se plătesc fericirile neîngăduite. Totuşi coborî în partea din faţă a lojei, lângă dânsa şi se instala în celălalt colţ, lăsând între contesă şi el însuşi un mic gol; se sprijini pe marginea lojei cu cotul drept şi-şi ţinu bărbia în mâna înmănuşată; apoi, se întoarse spre ea pe trei sferturi, aşteptând un cuvânt. Până la mijlocul actului, contesa nu-i

spusese încă nimic şi nu-l privise.

— Nu ştiu de ce eşti aici, îi zise dânsa; locul dumitale e în loja domnişoarei Esther…

— La dânsa mă duc. spuse Lucien şi ieşi fără s-o privească pe contesă.

— Vai, draga, zise doamna du Val-Noble intrând în loja Estherei cu Peyrade pe care baronul de Nucingen nu-l recunoscu, sunt încântată că ţi-l pot prezenta pe domnul Samuel Johnson, e un mare admirator al talentului domnului de Nucingen.

— E adevărat, domnul meu? întrebă Esther, zâmbindu-i lui Peyrade.

— O, *yes, molt*. zise Peyrade.

— Ei, baroane, se aude o franţuzească asemănătoare cu a dumitale, cam cum seamănă bretona cu dialectul din Burgundia. O să mă distrez să vă aud vorbind de afaceri… Ştii ce aştept de la dumneata, domnule nabab? Ca să faci cunoştinţă cu baronul meu, zise dânsa surâzând.

— O, yes, mersy, *dbomnevoastră me prezent la sir berronet.*

— Da, urmă dânsa… Trebuie să-mi faci plăcerea de a supa la mine… Nu exista nimic mai bun decât şampania ca să apropie oamenii. Ea încheie toate afacerile şi mai ales cele în care te înfunzi. Vino astă-seară, ai să găseşti băieţi buni! Iar tu, dragă Frédéric, şopti ea la urechea baronului, ai trăsura afară, dă o fugă până-n rue Saint-Georges şi adu-mi-o pe Europa, trebuie să-i spun două vorbe pentru supeu… L-am invitat şi pe Lucien, o să ne aducă doi oameni de duh… O să-l luăm în balon pe englez, zise ea la ureche doamnei du Val-Noble.

Peyrade şi baronul le lăsară singure pe cele două femei.

— Vai, dragă, dacă izbuteşti să-l iei în balon pe ticălosul ăsta bătrân, înseamnă că eşti foarte deşteaptă, zise doamna du Val-Noble.

— Dacă nu izbutesc, mi-l poţi împrumuta pe o săptămână, răspunse Esther râzând.

— Nu, nu l-ai ţine nicio jumătate de zi! exclamă doamna du Val-Noble. Amară pâine mai mănânc şi eu; îmi rup dinţii în ea. Cât mai am zile, nu mai vreau să mă ocup de fericirea nici unui englez... Toţi sunt nişte egoişti reci, nişte porci cu haine pe ei...

— Ce, e grosolan? întrebă Esther zâmbind.

— Dimpotrivă, dragă, monstrul nu mi-a zis nici până astăzi *tu*.

— În nicio împrejurare? întrebă Esther.

— Ticălosul îmi spune mereu doamnă şi îşi păstrează cel mai deplin sânge rece din lume în momentul în care toţi bărbaţii sunt mai mult sau mai puţin drăguţi. Pe legea mea, amorul e pentru el ceva cam ca bărbieritul. Îşi şterge bricele, le pune la loc în toc, se priveşte în oglindă şi ai zice că se gândeşte: „Nu m-am tăiat”. Şi pe urmă mă tratează cu un respect care mă înnebuneşte. Închipuie-ţi că măgarul ăsta de lord Zgârgă ştie cum să te distreze! Îl face pe bietul Théodore să se ascundă şi-l ţine în picioare câte o jumătate de zi într-un dulap. Şi apoi urmăreşte să facă totul pe dos decât vreau eu. Şi zgârcit... Ca Gobseck şi Gigonnet la un loc. Mă duce să mănânc în oraş, dar nu plăteşte trăsura care mă duce acasă, dacă din întâmplate n-am cerut-o pe a mea.

— Şi ce-ţi dă pentru slujba asta? întrebă Esther.

— Nimic, dragă, nimic. Cinci sute de franci mari şi laţi pe lună şi-mi plăteşte chiar chiria trăsurii. Dar ce e şi asta, draga mea?... O trăsură ca aceea pe care-o închiriază băcanii în ziua nunţii ca să se ducă la primărie, la biserică şi la birt... Mă pisează cu respectul. Dacă încerc să am nervi şi să fiu prost dispusă, nu se supără, spune: „O *thoresc ka milady se feke mecile sale thorinţe feencke nemek no ye mai detesteibl! — no gentleman – theket se sponem la o gentledame. Sonteţi on bellot bomback, o merfe!... Domnevostre apartăm la o member of society de temperance and antislavery*[99]. Şi măgarul rămâne sec,

[99] Împotriva sclavagismului (în 1. engl. în original).

băţos şi rece, dându-mi de înţeles că are respect faţă de mine ca faţă de un sclav negru, şi că asta nu porneşte de la inimă, ci de la principiile lui de anti-sclavagist.

— Mai măgar nu se poate, zise Esther, dar eu în locul tău l-aş lăsa în sapă de lemn pe chinezul ăla.

— Las în sapă de lemn? zise doamna du Val-Noble. Ar trebui să fie amorezat de mine!... Dar nici tu n-ai putea să-i ceri două centime. Te-ar asculta cu gravitate şi ţi-ar spune cu formele acelea britanice, care fac să pară politicoase şi perechile de palme, că te plăteşte destul de scump, *phentru mec locro ce-y yeste amor în piet seu existence.*

— Şi când te gândeşti că în meseria noastră te poţi întâlni şi cu d-ăştia! exclamă Esther.

— Vai, dragă, tu ai avut noroc!... Îngrijeşte-l bine pe Nucingen al tău.

— Dar nababul ăsta al tău şi-a vârât ceva în cap?

— Da, după câte îmi spune Adèle, răspunse doamna du Val-Noble.

— Uite, dragă, omul ăsta să ştii că s-a hotărât să se facă urât de-o femeie şi s-o silească să-l trimeată acasă la o dată fixă, zise Esther.

— Sau poate că vrea să facă afaceri cu Nucingen şi m-a luat ştiind că suntem prietene, Adèle asta crede, răspunse doamna du Val-Noble. Iată de ce ţi l-am prezentat astă-seară. A, dacă aş putea fi sigură de planurile lui, ce bine m-aş înţelege eu cu tine şi cu Nucingen.

— Nu-ţi ieşi din fire? întrebă Esther. Nu-l repezi?

— Poţi încerca şi tu cât eşti de deşteaptă... Ei, află că, deşi eşti drăguţă, te-ar omorî cu surâsurile lui de gheaţă. Ţi-ar răspunde: „Yo *sunt antislavery şi thumnevostre sunteţi liberty...”* Oricât de amuzante lucruri i-ai spune, s-ar uita la tine şi ar spune: *„Very good!”* Şi ai observa că în ochii lui nu eşti altceva decât o paiaţă.

— Dar dacă te înfurii?

— Tot aia! Ar fi pentru el un spectacol. Poţi să-l operezi în partea stângă, sub sân, nu-i faci niciun rău; trebuie să aibă

măruntaie de tinichea. Aşa i-am şi spus. Mi-a răspuns: *„Yo am acest excellent fisical construcşăn…”* Şi mereu politicos. Dragă, poartă mănuşi pe suflet… Mai rabd câteva zile chinul ca să-mi satisfac curiozitatea. Dacă nu era asta, l-aş fi pus până acum pe Filip să-l cârpească pe lord. Filip n-are pereche la spadă, numai mijlocul ăsta mai rămâne…

— Tocmai asta voiam să-ţi spun! exclamă Esther. Dar ar trebui să afli mai înainte dacă ştie să boxeze, căci englezii ăştia bătrâni, dragă, păstrează totdeauna o rezervă de şiretenie.

— Ca ăsta nu-i nimeni!… Dacă l-ai vedea cum mă întreabă ce poruncesc, şi la ce oră poate să se înfiinţeze, ca să vină să mă surprindă (bineînţeles!) şi punând la bătaie toate formulele respectuoase, aşa-zise ale gentlemanilor, ai zice: O *adoră pe femeia asta!* Şi nicio femeie n-ar zice altceva.

— Şi mai suntem şi invidiate, dragă, spuse Esther.

— Ei, bravo!… exclamă doamna du Val-Noble. Uite, toate am aflat, mai mult sau mai puţin în viaţa noastră, cât le pasă de noi; dar, dragă, niciodată nu m-a înjosit grosolănia atât de nemilos, de adânc şi de total, cât mă înjoseşte respectul acestui burduf umflat, plin cu vin de Porto. Când e afumat, pleacă, să nu fie *anpleznt,* îi spune el Adelei, şi să nu *apartain* la două puteri în acelaşi moment: femeia şi vinul. Abuzează de birja mea închiriată, o foloseşte mai mult decât mine… Ah, de l-aş putea face să cadă deseară sub masă… Dar bea zece sticle şi e numai afumat: are ochii tulburi şi vede limpede.

— E ca oamenii ăia care au ferestrele murdare pe dinafară şi dinăuntru văd ce se petrece pe stradă… Cunosc această însuşire a bărbatului: du Tillet are calitatea asta în gradul cel mai înalt.

— Încearcă să-l inviţi pe du Tillet, şi el cu Nucingen dacă l-ar putea vârî în vreo combinaţie de-a lor, măcar aş fi răzbunată!… Ar ajunge cerşetor! Vai, scumpo, să cad pe un ipocrit de protestant, după bietul Falleix, atât de bun băiat,

atât de amuzant, plin de bancuri!... Ce-am mai râs cu el!... Se spune că agenţii de bursă sunt toţi proşti... Ei, află că ăsta n-a fost lipsit de inteligenţă decât o dată...

— Când te-a lăsat fără un chior, ceea ce te-a făcut să cunoşti dezagrementele plăcerilor.

Europa, adusă de domnul de Nucingen, îşi trecu prin crăpătura uşii capul de viperă, şi, după ce ascultă câteva cuvinte şoptite de stăpână-sa la ureche, dispăru.

La ora unsprezece jumătate seara, cinci trăsuri erau oprite în rue Saint-Georges, la poarta celebrei curtezane: a lui Lucien care sosise cu Rastignac, Blondet şi Bixiou, a lui du Tillet, a baronului de Nucingen, a nababului şi a Florinei, pe care-o recrutase du Tillet. Tripla încuietoare a ferestrelor era ascunsă de faldurile superbelor perdele chinezeşti. Supeul urma să fie servit la ora unu noaptea. Lumânările ardeau, salonaşul şi sufrageria străluceau de bogăţii. Musafirii îşi promiteau una dintre acele nopţi de desfrâu cărora nu le puteau rezista decât bărbaţi ca aceia şi femei ca cele trei de faţă. La început jucară cărţi, căci trebuiau să aştepte aproape două ceasuri.

— Jucaţi, mylord?... îl întrebă du Tillet pe Peyrade.

— *Yo am giocat co O'Connel*, *Pitt, Fox*, *Carming*, *lort Brougham*, *lort...*

— Spune mai bine o mulţime de lorzi, îi spuse Bixiou.

— *Lort Fitz-William*, *lort Ellenborough*, *lort Hertfort, lort...*

Bixiou se uită la pantofii lui Peyrade şi se aplecă.

— Ce cauţi? îl întrebă Blondet.

— Ce întrebare! Butonul pe care trebuie să apeşi ca să se oprească maşina, spuse Florine.

— Jucaţi la douăzeci de franci fisa?... întrebă Lucien.

— *Gioc tăut ce doriţ se peirdeţi...*

— E dat dracului!... îi spuse Esther lui Lucien. Toţi îl iau drept englez.

Du Tillet, Nucingen, Peyrade şi Rastignac se aşezară la o masă de wisk, Florine, doamna du Val-Noble, Esther, Blondet, Bixiou rămaseră în jurul căminului să stea de

vorbă. Lucien îşi petrecea timpul răsfoind o splendidă carte ilustrată.

— Doamna e servită, zise Paccard îmbrăcat într-o livrea splendidă.

Peyrade fu aşezat la stânga Florinei şi îi fu pus în coastă Bixiou, căruia Esther îi spusese să-l facă pe nabab să bea peste măsură, provocându-l la întrecere. Bixiou avea darul de a bea la nesfârşit. Niciodată în viaţă Peyrade nu văzuse o asemenea strălucire, nici nu gustase asemenea mâncăruri, nici nu văzuse femei atât de frumoase.

„Seara asta face cei trei mii de franci pe care i-am dat pentru madame du Val-Noble, se gândi dânsul, şi de altminteri le-am câştigat adineauri o mie de franci la cărţi”.

— Iată un exemplu demn de urmat, îi spuse doamna du Val-Noble care stătea lângă Lucien şi arăta cu un gest splendorile sufrageriei.

Esther îl aşezase pe Lucien lângă ea şi îi ţinea piciorul între gleznele sale, sub masă.

— Auzi? zise doamna du Val-Noble, privindu-l pe Peyrade care se prefăcea că nu vede. Iată cum ar trebui să-mi aranjezi şi mie o casă! Când se întoarce cineva din India cu milioane şi vrea să facă afaceri cu de-alde Nucingen, trebuie să se pună la nivelul lor.

— *Yo apartain of Society of Temperance...*

— Atunci o să bem ceva, zise Bixiou, căci am auzit că e foarte cald în India, unchiule...

Bixiou se prefăcu în glumă în tot timpul mesei că Peyrade e un unchi al lui întors din India.

— *Matam ti Valnople mi-a zbuz ga afeţi nişte itei...* spuse Nucingen, privindu-l cercetător pe Peyrade.

— Uite, asta voiam să aud, îi spuse du Tillet lui Rastignac, cele două boscorodeli în acelaşi timp.

— Ai să vezi că până la urmă o să se înţeleagă unul cu altul, zise Bixiou care ghici ce-i spusese du Tillet lui Rastignac.

— *Sir Berronett, yo em concliùz o mică spechiuleşn, of*

very confortable… forthe profitable co molt benefiss…

— Ai să vezi, îi zise Blondet lui du Tillet, că n-o să vorbească un minut fără să pună la bătaie parlamentul şi guvernul englez.

— *Y est în Ciaina… pentru oupium…*

— *Tha, jdiu,* zise îndată Nucingen ca un om care cunoaşte perfect geografia comercială. *Tar cufernul enclez afea mişloc te agziune bendru obiu, ga ză bătrundă în China ji nu ne-ar bermide*…

— Nucingen a luat cuvântul asupra guvernului, îi zise du Tillet lui Blondet.

— A, ai făcut comerţ cu opiu, exclamă doamna du Val-Noble. Acum înţeleg de ce eşti aşa de adormit… Ţi-a mai rămas ceva opiu în inimă…

— *Boftim!* exclamă baronul către aşa-zisul negustor de opiu, ărătând-o pe doamna du Val-Noble, *zânteţi ga mine, niciodată milionarii nu bod ză vie iupiţi te vemei*.

— *Yeu peu mylady yobit molt şi adese,* răspunse Peyrade.

— Mereu din cauza temperanţei, zise Bixiou care tocmai turnase în Peyrade a treia sticlă de vin de Bordeaux şi care îl puse să înceapă o sticlă de Porto.

— *Ou,* exclamă Peyrade, *it is very wine de Portugal of England.*

Blondet, du Tillet şi Bixiou îşi zâmbiră. Peyrade avea puterea de a-şi travesti totul până şi spiritul. Sunt puţini englezi care să nu susţină că aurul şi argintul e mai bun în Anglia decât oriunde altundeva. Puii şi ouăle provenite din Normandia şi trimise pe piaţă la Londra le dau englezilor motivul de a susţine că puii şi ouăle de la Londra sunt mai bune *(very fine)* decât cele din Paris, care provin tot din Normandia. Esther şi Lucien rămaseră înmărmuriţi în faţa acestei desăvârşiri de deghizare, limbaj şi cutezanţă. Se mânca, se bea, atâta vreme şi atât de mult, glumind şi râzând, încât se făcu ora patru dimineaţa. Bixiou crezu că a obţinut una dintre acele victorii atât de amuzant povestite

de către Brillat-Savarin[100]. Dar în momentul în care turnându-i de băut lui unchiu-său murmura: „Am învins Anglia”… Peyrade îi răspunse ferocelui ironist: „Ce vorbeşti, păpuşico!” cuvinte pe care nu le auzi decât Bixiou.

— Ei, copii, e englez ca mine!… Unchiul e gascon, de altfel nici nu puteam avea altfel de unchi!

Bixiou se afla singur cu Peyrade, astfel încât nimeni nu află această descoperire. Peyrade căzu de pe scaun. Îndată Paccard îl luă pe sus şi îl cără într-o mansardă, unde Peyrade adormi adânc. La ora şase seara, nababul se simţi deşteptat de către o cârpă udă cu care cineva îi demachia faţa şi se trezi întins pe un pat pliant faţă în faţă cu Asia, mascată, şi în domino negru.

— Ei, şi acum, papa Peyrade, să ne socotim noi doi, spuse ea.

— Unde mă aflu?… întrebă dânsul privind în juru-i.

— Ascultă ce-ţi spun, c-o să te dezmeticeşti, răspunse Asia. N-oi fi iubind-o dumneata pe doamna du Val-Noble, dar fiica ţi-o iubeşti, nu?

— Fiica mea! mugi Peyrade.

— Da, domnişoara Lydie.

— Da, şi ce?

— Ei, nu mai e în rue des Moineaux. A fost răpită.

Peyrade slobozi un geamăt ca al soldatului care moare de-a rană grea pe câmpul de bătălie.

— Pe când făceai pe englezul, cineva îl făcea pe Peyrade. Micuţa domnişoară Lydie a crezut că îşi urmează tatăl, acuma e pusă bine… N-o mai găseşti niciodată, decât dacă dregi răul pe care l-ai făcut.

— Ce rău?

— Ieri, la ducele de Grandlieu, domnul Lucien de Rubempré nu a fost primit. Asta se datora intrigilor tale şi ale omului pe care ni l-ai trimis. Nicio vorbă! zise Asia,

[100] Anthelme Brillat-Savarin (1755—1826), om de cultură foarte cunoscut la începutul secolului al XIX-lea. A fost şi un rafinat gastronom.

văzând că Peyrade deschide gura. N-o vei avea pe fiică-ta curată şi nepătată, urmă Asia apăsând asupra conţinutului prin accentuarea fiecărui cuvânt, decât a doua zi după ce domnul Lucien de Rubempré va ieşi din biserica Sfântul Toma de Aquino, căsătorit cu domnişoara Clotilde. Dacă după zece zile, Lucien de Rubempré nu e primit ca în trecut în palatul Grandlieu, vei muri, şi nu de moarte bună, şi nimic nu te va apăra de lovitura care te paşte. Apoi, când te vei simţi pe ducă, ţi se va lăsa timp înainte de moarte ca să cugeţi la următoarea idee: *Fiica-mea e prostituată pentru tot restul vieţii!...* Deşi ai fost destul de nătărău ca să te laşi prins în ghearele noastre, îţi rămâne încă destulă minte să cântăreşti acest mesaj al guvernului nostru. Nu lătra, nu crâcni, du-te la Contenson să te schimbi, întoarce-te acasă şi Katt o să-ţi spună că, la chemarea ta, micuţa Lydie a coborât şi n-a mai fost văzută. Dacă te plângi, dacă faci vreo mişcare, o să începem cu ceea ce ţi-am spus că va fi sfârşitul fiică-tii. A fost *promisă* lui de Marsay. Cu moş Canquoëlle nu trebuie să spui vorbe mari, nici să foloseşti mănuşi, nu-i aşa?... Coboară şi bagă-ţi în cap că nu trebuie să te amesteci în treburile noastre.

Asia îl lăsă pe Peyrade într-o stare care inspira mila, fiecare cuvânt fusese o lovitură de măciucă. Spionul avea două lacrimi în ochi şi sub obraji alte două lacrimi legate de primele prin două fire umede.

— Domnul Johnson e aşteptat la cină, zise Europa peste o clipă, vârând capul pe uşă.

Peyrade nu răspunse, coborî, umblă pe străzi până la o staţie de birjă, alergă să se schimbe la Contenson, căruia nu-i spuse un cuvânt, se îmbrăcă la loc în moş Canquoëlle şi la ora opt ajunse acasă. Urcă pe scări cu inima bătând. Când flamanda îşi auzi stăpânul, îl întrebă atât de naiv: „Dar domnişoara unde e?”, încât bătrânul spion fu silit să se sprijine de perete. Lovitura îi întrecea puterile. Intră la fiică-sa, găsi odăile goale, o auzi pe Katt povestindu-i împrejurările unei răpiri combinate atât de îndemânatic, de

parcă el însuşi ar fi pus-o la cale, şi până la urmă leşină de durere. „Gata, îşi zise dânsul, trebuie să bat în retragere, mă răzbun mai târziu. Acum haidem la Corentin… Pentru întâia oară întâlnim adversari, Corentin o să-l lase în pace pe băiatul acela frumos să se însoare şi cu o împărătească dacă vrea!… A, înţeleg că fiică-mea s-a îndrăgostit de el la prima vedere… O, preotul spaniol se pricepe… Curaj, papa Peyrade, scuipă prada înghiţită!” Sărmanul tata nu bănuia ce lovitură îngrozitoare îl aşteaptă.

O dată ajuns la Corentin, se trezi că Bruno, servitorul de încredere care-l cunoştea pe Peyrade, îi spuse:

— Conaşul e plecat…

— Pentru multă vreme?

— Pentru zece zile!…

— Unde s-a dus?

— Nu ştiu!…

„Vai, doamne, m-am prostit, întreb unde!… De parcă le-am spune unde ne ducem”, gândi el.

Cu câteva ore înainte de clipa când Peyrade avea să fie trezit în mansarda din rue Saint-Georges, Corentin sosi de la moşioara din Passy şi se înfăţişa la ducele de Grandlieu, îmbrăcat ca un valet de casă mare. La butoniera fracului său negru se vedea panglica Legiunii de Onoare. Îşi făcuse o faţă de bătrân, zbârcită şi lividă, cu părul pudrat. Ochii îi erau mascaţi de ochelari cu ramă de baga. Într-un cuvânt, părea un bătrân şef de serviciu. După ce-şi spuse numele (domnul de Saint-Denis), fu condus în cabinetul ducelui de Grandlieu unde-l găsi pe Derville citind anonima pe care chiar el i-o dictase unui dintre agenţii săi, *Numărul X,* însărcinat cu scriptele. Ducele îl luă la o parte pe Corentin, ca să-i explice tot ceea ce Corentin ştia. Domnul de Saint-Denis ascultă rece şi respectuos, distrându-se cu studierea acestui mare senior, pătrunzând până la lutul îmbrăcat cu catifea, ghicind dedesubturile acestei vieţi care nu cuprindea atunci şi nu cuprinsese niciodată altceva decât grija de wisk şi de prestigiul familiei de Grandlieu. Marii

seniori sunt atât de naivi cu inferiorii lor, încât Corentin n-avea nevoie să pună respectuos multe întrebări domnului Grandlieu, până să facă să ţâşnească din el prostiile.

— V-aş sugera, domnul meu, îi spuse Corentin lui Derville, după ce îi fusese prezentat cum se cuvine notarului, să plecăm chiar astă-seară la Angoulême cu diligenţa de Bordeaux, care merge la fel de repede ca şi poşta; n-o să trebuiască să stăm acolo mai mult de şase ore ca să obţinem informaţiile pe care le doreşte domnul duce. Dacă am înţeles bine dorinţa Înălţimii Voastre, este de ajuns să aflăm dacă sora şi cumnatul domnului de Rubempré i-au putut da un milion două sute de mii de franci?… zise dânsul, privindu-l pe duce.

— Ai înţeles foarte bine, răspunse acest pair al Franţei.

— O să putem fi îndărăt peste patru zile, urmă Corentin, privindu-l pe Derville, şi nu ne vom fi părăsit treburile niciunul nici celălalt pentru un timp atât de lung încât să le dăuneze.

— Era singura obiecţie pe care o aveam de făcut Înălţimii Sale, zise Derville. E ora patru, mă întorc să-i spun o vorbă şefului meu de birou, să-mi fac bagajul; şi după cină, la ora opt, voi fi… Dar o să avem locuri? îl întrebă dânsul pe domnul de Saint-Denis, întrerupându-se.

— Asta mă priveşte, îi zise Corentin, fiţi numai la ora opt în curtea societăţii de diligenţe. Dacă nu sunt locuri, până la ora aceea fac eu să fie, căci astfel trebuie servit monseniorul duce de Grandlieu…

— Domnilor, zise ducele cu o graţie nespusă, nu vă mulţumesc încă…

Corentin şi notarul care crezură că aceste cuvinte sunt o formulă de salut, se înclinară şi ieşiră. În clipa în care Peyrade îl descosea pe valetul lui Corentin, domnul de Saint-Denis şi Derville, aşezaţi în cupeul diligenţei de Bordeaux, se observau unul pe altul în tăcere, ieşind din Paris. A doua zi dimineaţa, între Orléans şi Tours, Derville, plictisit, începu să flecărească, iar Corentin catadicsi să-l

distreze, rămânând totuşi rezervat; îl lăsă să creadă că făcea parte din diplomaţie şi se aştepta să devină consul general prin protecţia ducelui de Grandlieu. După două zile de la plecarea din Paris, Corentin şi Derville coborau la Mansle, spre marea uimire a notarului care credea că merg la Angoulême.

— În acest orăşel, îi spuse Corentin lui Derville, vom obţine informaţii precise cu privire la doamna Séchard.

— Ce, o cunoaşteţi? întrebă Derville mirat că-l găseşte pe Corentin atât de la curent.

— L-am tras de limbă pe surugiu, când am observat că e din Angoulême, mi-a spus că doamna Séchard locuieşte la Marsac, iar Marsac nu e decât la o leghe de Mansle. M-am gândit că are mai mult rost să fim aici decât la Angoulême dacă vrem să aflăm adevărul.

„Şi în afară de asta, se gândi Derville, nu sunt, după cât îmi spunea domnul duce, decât martorul investigaţiilor pe care le va face acest om de încredere”.

Hanul din Mansle, cu firma *Sub cerul liber*, avea drept hangiu pe unul dintre oamenii aceia graşi şi groşi pe care ţi-e frică să nu-i mai găseşti când te întorci, şi care peste zece ani sunt tot în prag, cu aceeaşi povară de carne, aceeaşi tichie ascuţită, acelaşi şorţ, acelaşi cuţit, acelaşi păr unsuros, aceeaşi triplă bărbie, şi care sunt identici la toţi romancierii, de la nemuritorul Cervantes până la nemuritorul Walter Scott. Nu sunt ei oare cu toţii plini de pretenţii în materie de bucătărie, nu au oare tot ce poţi dori şi nu îţi dau cu toţii până la urmă un pui costeliv şi legume gătite cu unt rânced? Toţi îţi laudă vinurile de soi pe care le au şi te silesc să consumi vinul din partea locului. Dar încă din tinereţe Corentin se învăţase să scoată de la un hangiu lucruri mai substanţiale decât mâncăruri îndoielnice şi vinuri apocrife. Astfel încât se dădu drept un om fără pretenţii şi care se încrede total în cel mai bun bucătar din Mansle, după cât îi spuse el grosului.

— Nu e greu să fiu cel mai bun, fiindcă nu e altul,

răspunse hangiul.

— Serveşte în odaia de alături, zise Corentin, făcându-i cu ochiul lui Derville, şi mai ales nu te teme să faci focul în camere, trebuie să ne dezmorţim.

— Nu era cald în diligenţă, zise Derville.

— E departe de aici până la Marsac? o întrebă Corentin pe nevasta hangiului care coborî de la etaj, aflând că diligenţă debarcase la dânsa călători care voiau să înnopteze.

— Mergeţi la Marsac? întrebă hangiţa.

— Nu ştiu, răspunse Corentin cu un glas mic şi sec.

— E departe de aici până la Marsac? întrebă iarăşi Corentin, după ce-i lăsase timp hangiţei să-i vadă Legiunea de Onoare.

— Cu cabrioleta nu e nicio jumătate de ceas, zise hangiţa.

— Crezi dumneata că domnul şi doamna Séchard sunt acasă iarna?...

— Cu siguranţă, aici stau tot anul...

— E ora cinci, la nouă n-o să fie culcaţi.

— Nu, nici la zece, au musafiri în fiecare seară, preotul, domnul Marron, medicul.

— De treabă oameni! observă Derville.

— Da, domnul meu, buni ca pâinea calda, răspunse nevasta hangiului, oameni dintr-o bucată, cinstiţi... şi modeşti, mai ales! Domnul Séchard deşi nu e sărac, aud că ar fi avut milioane dacă nu s-ar fi lăsat să i se fure o invenţie a lui, în ce priveşte fabricarea hârtiei, şi din care trag foloase acum fraţii Cointet[101]...

— Aha, da, fraţii Cointet! zise Corentin.

— Ia mai taci, se răsti hangiul. Ce îi încălzeşte pe dumnealor dacă domnul Sechard are sau nu un brevet de invenţie pentru făcut hârtie? Dumnealor nu sunt negustori de hârtie... Dacă doriţi să înnoptaţi aici, *Sub cerul liber*, zise

[101] Personaje din *Iluzii pierdute.* Fraţii Cointet l-au deposedat pe David Séchard de invenţia lui în domeniul fabricării hârtiei.

hangiul adresându-se celor doi călători, poftiţi condica, v-aş ruga să vă scrieţi în ea. Avem un brigadier de jandarmi care n-are ce face şi-şi petrece timpul pândindu-ne…

— Uite drace, credeam că soţii Sechard sunt foarte bogaţi, zise Corentin în vreme ce Derville îşi scria numele şi funcţia de notar pe lângă Tribunalul de primă instanţă al Parisului.

— Sunt unii, răspunse hangiul, care îi pretind milionari; dar dacă vrei să opreşti gura lumii, e ca şi cum ai vrea să opreşti râul să curgă. Bătrânul Sechard a lăsat pământ de două sute de mii de franci, după cât se zice, ceea ce nici nu-i aşa de rău din partea unui om care a început ca lucrător. Ei, poate că mai avea încă pe-atâta în numerar, căci până la urmă a ajuns să câştige zece până la douăsprezece mii de franci pe an de pe pământul său. Prin urmare, presupunând că a fost prost şi nu şi-a plasat banii în nimic vreme de zece ani, cam asta ar fi! Dar să punem trei sute de mii de franci dacă a dat banii cu camătă cum bănuieşte lumea, şi atâta tot. De la cinci sute de mii de franci până la un milion mai e mult. N-aş cere pentru mine decât diferenţa şi n-aş mai sta la hanul *Sub cerul liber*.

— Ce, întrebă Corentin, domnul David Sechard şi nevastă-sa n-au două-trei milioane avere?…

— Asta se pretinde că au domnii Cointet, care i-au furat invenţia, strigă nevasta hangiului, şi n-a văzut de la ei mai mult de douăzeci de mii de franci… De unde vreţi să fi luat milioane nişte oameni cumsecade ca ei? Erau destul de strâmtoraţi cât trăia tatăl lor. Dacă nu era Kolb, arendaşul lor, şi doamna Kolb care le e la fel de devotată ca şi bărbatul ei, ar fi dus-o greu de tot. Parcă ce aveau cu Verberie?… Trei mii de franci venit!…

Corentin îl luă la o parte pe Derville şi exclamă:

— *In vino veritas!* Adevărul se află în cârciumă. În ceea ce mă priveşte, consider cârciuma drept adevărata stare civilă a unei localităţi; notarul nu ştie mai mult decât hangiul despre tot ce se petrece într-un colţ ca acesta…

Poftim! Suntem socotiţi că-i cunoaştem pe fraţii Cointet, pe Kolb etc. Un hangiu e registrul viu al tuturor aventurilor, face poliţie fără să-şi dea seama. Un guvern trebuie să ţină cel mult două sute de spioni, căci într-o ţară ca Franţa există zece milioane de informatori cinstiţi. Dar nu suntem obligaţi să ne încredem în ce se spune, deşi s-ar şti în târgul ăsta ceva despre cei un milion două sute de mii de franci dispăruţi pentru plata moşiei Rubempré... N-o să rămânem multă vreme aici.

— Sper, zise Derville.

— Şi iată de ce, urmă Corentin, am găsit mijlocul cel mai firesc de a face să iasă adevărul din gura soţilor Séchard. Mă bizui pe dumneata ca să sprijini, cu autoritatea dumitale de notar, mica şiretenie de care mă voi sluji spre a te face să auzi un bilanţ limpede şi neted al averii lor. După cină, plecăm şi ne ducem la domnul Séchard, îi zise Corentin soţiei hangiului, să ai grijă dumneata să ni se pregătească paturile, vrem câte o cameră fiecare. *Sub cerul liber* trebuie să fie loc.

— Vai, domnul meu, zise femeia, firma asta aşa am moştenit-o.

— Ei, glume se fac în toată Franţa, zise Corentin, n-aveţi niciun monopol.

— Sunteţi serviţi, domnilor, zise hangiul.

— Dar unde naiba şi-o fi găsit bani tânărul acela?... Să fi avut dreptate anonima? Să fie oare preţul dat pentru o fată frumoasă? îl întreba Derville pe Corentin, aşezându-se la masă pentru cină.

— A, asta ar fi obiectul unei alte anchete, zise Corentin. Lucien de Rubempré trăieşte, după cât mi-a spus domnul duce de Chaulieu, cu o evreică botezată care se dă drept olandeză şi se numeşte Esther Van Bogseck.

— Ce curioasă coincidenţă! zise notarul. Eu sunt în căutarea moştenitoarei unui olandez numit Gobseck, e acelaşi nume doar cu nişte consoane inversate...

— Foarte bine, zise Corentin, la Paris o să-ţi procur

informaţii în ceea ce priveşte rubedenia, de îndată ce mă întorc.

După un ceas, cei doi emisari ai familiei Grandlieu plecau către la Verberie, casa domnului şi doamnei Sechard. Niciodată Lucien nu trăise emoţii atât de adânci, ca acelea care-l cuprinseră acolo, comparând soarta sa cu a cumnatului său. Cei doi parizieni aveau să găsească acolo aceeaşi privelişte care îl izbise pe Lucien cu câteva zile mai înainte. Acolo totul exprima linişte şi belşug. La ceasul când cei doi străini aveau să sosească, salonul era ocupat de o societate de cinci persoane: preotul din Marsac, om tânăr de douăzeci şi cinci de ani, care la rugămintea doamnei Sechard, se făcuse preceptor al fiului ei, Lucien; medicul satului, domnul Marron; primarul comunei şi un bătrân colonel ieşit la pensie, care cultiva trandafiri pe o mică proprietate aşezată peste drum. În fiecare seară de iarna, veneau cu toţii să joace un boston nevinovat, la o centimă fisa, să ia ziarele proaspete sau să aducă îndărăt pe cele citite. Când domnul şi doamna Sechard cumpăraseră casa aceasta frumoasă, zidită din piatră albă şi acoperită de ardezie sură, singurul teren neproductiv din jur era o grădiniţă de două pogoane. Cu timpul, consacrându-i toate economiile, frumoasa doamnă Sechard îşi întinsese grădina până la un râuleţ din apropiere, desfiinţând viile pe care le cumpăra şi le preschimba în peluze de iarbă şi masive de verdeaţă. În momentul acesta casa, înconjurată de un mic parc de vreo douăzeci de pogoane împrejmuit cu ziduri, trecea drept proprietatea cea mai considerabilă din partea locului. Casa răposatului Sechard şi dependinţele ei nu mai slujeau drept cramă a celor douăzeci şi ceva de pogoane de vie lăsate de dânsul, afară de cinci ferme ce produceau vreo şase mii de franci şi zece pogoane de izlaz, aşezate dincolo de cursul apei, tocmai în faţa parcului; de altminteri, doamna Sechard avea de gând să le cuprindă în parc la anul. De pe acuma, prin partea locului i *se* spunea casei *castelul*, şi Évei Sechard: *doamna din Marsac.* Când îşi

satisfăcuse vanitatea, Lucien îi imitase doar pe ţărani şi pe podgoreni. Courtois, proprietarul unei mori situate pitoresc la câteva bătăi de puşcă de izlaz, era, după cât se spunea, în tratative cu doamna Séchard pentru vânzarea morii. Această ultimă achiziţie avea să dea moşiei fasonul unei proprietăţi de mâna întâi în ţinutul acela. Doamna Séchard, care făcea mult bine, şi cu discernământ şi cu mărinimie, era pe cât de stimată, pe atât de iubită. Frumuseţea ei devenită admirabilă ajunsese acum la cea mai desăvârşită împlinire. Deşi în vârstă de vreo douăzeci şi şase de ani, păstrase prospeţimea tinereţii, bucurându-se de odihna şi belşugul vieţii de la ţară. Mereu îndrăgostită de soţul ei, respecta în dânsul omul de talent îndeajuns de modest ca să ştie a renunţa la zarva gloriei. În sfârşit, pentru a o zugrăvi, e poate de ajuns să spunem că în întreaga-i viaţă, nu putea număra nici măcar o singură bătaie de inimă care să nu-i fi fost inspirată de copiii sau de soţul ei. Birul, pe care familia aceasta îl plătea nefericirii, e uşor de ghicit că era mâhnirea adâncă pricinuită de viaţa lui Lucien, în care Ève Séchard presimţea taine şi se temea de el cu atât mai mult cu cât, la ultima-i vizită, Lucien tăie scurt fiecare întrebare a surorii lui, răspunzându-i că ambiţioşii nu dau socoteală de mijloacele folosite de ei decât lor înşişi. În şase ani, Lucien o văzuse pe soră-sa doar de trei ori şi nu-i scrisese mai mult de şase scrisori. Prima vizită avusese loc când îi murire mama. iar cea din urmă avusese ca scop să ceară serviciul de a se preta la acea minciună atât de necesară politicii sale. Fusese motivul unei scene destul de grave între domnul şi doamna Séchard şi fratele lor, scenă care lăsă îndoieli groaznice în sânul acestei vieţi blânde şi nobile.

Interiorul casei, transformat ca şi exteriorul, era confortabil, deşi fără lux. Se va putea judeca după o privire grăbită aruncată asupra salonului, în care se afla în clipa aceea mica societate. Un covor drăguţ de Aubusson, tapete de pânză cenuşie mărginite cu tivuri de mătase verde,

picturi care imitau lemnul de Spa, mobile de palisandru sculptate, tapisate cu o stofă fină, ciucuri verzi, vaze pline de flori, în ciuda iernii, înfăţişau un ansamblu ce bucura ochiul. Perdelele de la ferestre, de mătase verde, garnitura căminului, cadrele oglinzilor erau lipsite de acel gust fals care strică totul în provincie. În sfârşit, cele mai mici detalii erau elegante şi curate, totul odihnea sufletul şi ochii prin acel soi de poezie pe care o femeie iubitoare şi plină de duh poate şi trebuie s-o introducă în căminul ei. Doamna Sechard, încă în doliu după tatăl ei, broda în colţul căminului, ajutată de doamna Kolb, menajera, căreia îi încredinţase mărunţişurile gospodăriei. În clipa când cabrioleta sosi în dreptul primelor aşezări din Marsac, societatea obişnuită se înmulţi prin sosirea lui Courtois, morarul văduv, care voia să se retragă din afaceri şi spera să-şi vândă proprietatea la care doamna Ève părea să ţină şi Courtois ştia şi de ce.

— Se opreşte o cabrioletă în faţa casei, zise Courtois auzind la poartă un zgomot de trăsură, şi după cum zdrăngăne, se poate bănui că este de prin partea locului.

— Or fi de bună seamă Postel şi nevastă-sa, care vin să mă vadă, zise medicul.

— Nu, spuse Courtois, cabrioleta vine dinspre Mansle.

— *Toamnă,* zise Kolb (un alsacian înalt şi gros), *a zozit un nodar din Paris care toreşte ză forbească gu tomnul...*

— Un notar!... exclamă Sechard. Când aud de aşa ceva îmi vine rău.

— Mulţumesc, rosti primarul din Marsac pe care-l chema Cachan, fost timp de douăzeci de ani notar la Angoulême şi însărcinat pe vremuri cu urmărirea judecătorească a lui Sechard.

— Bietul David n-o să se schimbe niciodată, o să rămână mereu zăpăcit, zise Ève zâmbind.

— Un notar de la Paris? întrebă Courtois. Dar ce, aveţi afaceri la Paris?

— Nu, răspunse Ève.

— Aveţi un frate acolo, spuse Courtois zâmbind.

— Vezi nu cumva să fie în legătură cu moştenirea bătrânului Sechard, spuse Cachan. A făcut afaceri cam putrede moşneagul!…

Corentin şi Derville intrară, salutară persoanele de faţă şi se prezentară, apoi cerură să vorbească la o parte numai cu doamna Sechard şi cu soţul ei.

— Cu plăcere, zise Sechard. Dar e vorba de afaceri?

— Numai de moştenirea tatălui dumneavoastră, răspunse Corentin.

— Atunci vă rog să îngăduiţi ca domnul primar, care a fost notar la Angouâeme, să asiste la convorbire.

— Dumneavoastră sunteţi domnul Derville?… întreba Cachan privindu-l pe Corentin.

— Nu, domnul meu; dânsul e, răspunse Corentin arătându-l pe notar, care se înclină.

— Dar suntem în familie, zise Séchard, n-avem nimic de ascuns faţa de vecinii noştri, n-avem nevoie să intrăm în biroul meu unde nu e foc… Viaţa noastră e plină de lumină.

— Viaţa tatălui dumneavoastră, zise Corentin, a avut câteva taine pe care poate că n-aţi dori să le faceţi cunoscute.

— E oare ceva ce ne-ar putea face să roşim? întrebă Ève speriată.

— O, nu e vorba de păcate de tinereţe, zise Corentin întinzând, cu sânge rece, una dintre miile sale de capcane. Tatăl dumneavoastră v-a dăruit un frate mai mare.

— Vai, ce ciufut bătrân! exclamă Courtois. Nu te iubea deloc, domnule Séchard, şi-ţi pusese asta deoparte pentru dumneata vicleanul… Aha, acum înţeleg ce voia să spună când îmi zicea: „O să vezi lucruri mari când o să fiu în mormânt!”

— A, nu vă temeţi, domnul meu, îi spuse Corentin lui Séchard, cercetând-o pe Ève cu o privire piezişă.

— Un frate! exclamă medicul, dar asta v-ar împărţi moştenirea în două!…

Derville se prefăcea că se uită la frumoasele gravuri expuse pe panourile salonului.

— Vai, nu vă temeţi, doamnă, zise Corentin văzând uimirea ce se zugrăvea pe frumosul chip al doamnei Séchard. E vorba doar de un copil natural. Drepturile unui copil natural nu sunt aceleaşi cu ale unui copil legitim. Copilul e în cea mai adâncă mizerie şi are dreptul la o sumă în funcţie de valoarea moştenirii… Milioanele lăsate de tatăl dumneavoastră…

La cuvântul *milioane*, în salon izbucni o exclamaţie de cea mai totală unanimitate. În clipa aceasta, Derville nu se mai uita la gravuri.

— Bătrânul Séchard şi milioane! exclamă grasul Courtois. Cine v-a spus asta? Vreun ţăran.

— Domnul meu, spuse Cachan, nu sunteţi un om al fiscului, astfel încât vi se poate spune despre ce este vorba…

— Fiţi pe pace, zise Corentin, vă dau cuvântul meu de onoare că nu sunt funcţionar al Ministerului Domeniilor.

Cachan, care le făcuse adineauri tuturora semn să tacă, lăsă să-i scape o mişcare de mulţumire.

— Domnul meu, urmă Corentin, de n-ar fi decât un milion, partea copilului nelegitim ar fi încă destul de frumoasă. N-am venit să facem un proces, am venit dimpotrivă pentru a vă propune să ne daţi o sută de mii de franci şi ne întoarcem…

— O sută de mii de franci!… exclamă Cachan, întrerupându-l pe Corentin. Dar bătrânul Sechard a lăsat doar douăzeci de pogoane de vie, cinci ferme mici, zece pogoane de izlaz la Marsac, iar bani pe deasupra, nicio para…

— Pentru nimic în lume n-aş vrea să spun o minciună, domnule Cadian, exclamă David Sechard amestecându-se în vorba; şi încă şi mai puţin în materie de interese… Domnul meu, le spuse dânsul lui Corentin şi lui Derville, tatăl meu ne-a lăsat în afară de averea aceea…

Courtois şi Cachan îi făcură în zadar semne, căci Séchard adăugă:

— Trei sute de mii de franci, ceea ce ridică valoarea moştenirii la vreo cinci sute de mii de franci.

— Domnule Cachan, întrebă Ève Sechard, ce parte dă legea copilului nelegitim?…

— Doamnă, răspunse Corentin, nu suntem turci, vă cerem numai să juraţi în faţa acestui domn că n-aţi primit mai mult de trei sute de mii de franci bani gheaţă din moştenirea socrului dumneavoastră, şi în cazul acesta o să ne înţelegem…

— Mai întâi, daţi-vă cuvântul de onoare, îi spuse lui Derville fostul notar din Angoulême, că sunteţi notar.

— Iată paşaportul meu, îi răspunse Derville lui Cachan, întinzându-i o hârtie împăturită în patru, iar dânsul nu e, aşa cum aţi crede poate, un inspector general al Domeniilor, fiţi pe pace în privinţa aceasta, adăugă Derville. Numai că avem un interes important în a cunoaşte adevărul asupra moştenirii Sechard, şi acum îl cunoaştem…

Derville o luă pe doamna Ève de mâna şi o duse foarte curtenitor până la capătul salonului.

— Doamnă, îi spuse el cu glas scăzut, dacă n-ar fi interesate în chestiunea aceasta onoarea şi viitorul familiei de Grandlieu, nu m-aş fi pretat la stratagema născocită de domnul acela decorat; dar trebuie să-l scuzaţi, era nevoie să fie descoperită minciuna prin care fratele dumneavoastră a indus în eroare buna credinţă a acelui neam nobil. Feriţi-vă acuma de a lăsa să se creadă că aţi dat un milion două sute de mii de franci fratelui dumneavoastră ca să cumpere moşia Rubempré…

— Un milion două sute de mii de franci! exclamă doamna Séchard pălind. Dar el, nefericitul, de unde i-a luat?…

— Ei, asta e, zise Derville. Mă tem că sursa acestei averi e tare necurată.

Èvei i se umplură ochii de lacrimi, pe care vecinii le observară.

— V-am făcut poate un mare serviciu, îi spuse Derville, împiedicându-vă de a vă amesteca într-o minciună ale cărei urmări pot fi foarte primejdioase.

Derville o lăsă pe doamna Séchard căzută pe un scaun, palidă, cu lacrimi pe obraz şi salută persoanele de faţă.

— La Mansle, îi zise Corentin băieţaşului care mâna cabrioleta.

Diligenţa de la Bordeaux la Paris, care trecu în noaptea aceea, avea numai un loc liber. Derville îl rugă pe Corentin să i-l lase lui, pretextând că are treburi; dar, în fond n-avea încredere în tovarăşul său de drum, a cărui dexteritate diplomatică şi sânge rece i se părură că-i stau prea mult în obicei. Corentin rămase trei zile la Mansle fără să găsească prilej de a pleca; fu silit să scrie la Bordeaux ca să reţină de acolo un loc pentru Paris, unde nu izbuti să se întoarcă decât abia la nouă zile după plecare.

În tot acest timp, Peyrade se ducea în fiecare dimineaţă la Corentin, fie la Passy, fie la Paris, să întrebe dacă se întorsese. Într-a opta zi lăsă, la fiecare din cele două domicilii, câte o scrisoare scrisă într-un cifru al lor, ca să explice prietenului său felul morţii ce-l ameninţa, răpirea Lydiei şi destinul cumplit pe care i-l hărăzeau duşmanii săi. Atacat, aşa cum atacase el pe alţii până atunci, Peyrade, lipsit de Corentin, însă ajutat de Contenson, rămase totuşi sub costumul sau de nabab. Deşi duşmanii nevăzuţi îl descoperiseră, socotea pe bună dreptate că, rămânând pe însuşi tărâmul luptei, va putea găsi unele indicii. Contenson îşi pusese toţi cunoscuţii pe urmele Lydiei; spera ca va descoperi casa unde era ascunsă; dar, din zi în zi, neputinţa din ce în ce mai evidentă de a afla ceva mări ceas de ceas disperarea lui Peyrade. Bătrânul spion se înconjură de o gardă de vreo doisprezece sau cincisprezece din cei mai abili agenţi. Erau supravegheate împrejurimile din rue des Moineaux şi rue Taitbout, unde bătrânul trăia ca un nabab la doamna du Val-Noble. În ultimele zile ale termenului fatal acordat de Asia ca să-l reinstaleze pe Lucien în vechea-i

situaţie la palatul Grandlieu, Contenson nu-l părăsi pe veteranul vechii locotenenţe generale a palatului. Astfel, poezia spaimei pe care şireteniile triburilor ce se războiesc o răspândesc în sânul pădurilor Americii, şi de care s-a folosit atâta Cooper, se leagă de cele mai mici detalii ale vieţii pariziene. Trecătorii, prăvăliile, birjele, o persoană în picioare la o fereastră, totul oferea oamenilor-numere, cărora le era încredinţată apărarea vieţii bătrânului Peyrade, interesul uriaş pe care îl au în romanele lui Cooper un trunchi de copac, o vizuină de castor, o stâncă, pielea unui bizon, o luntre nemişcată, nişte frunze pe faţa apei.

— Dacă spaniolul a plecat, n-ai de ce să te temi, îi spunea Contenson lui Peyrade, atrăgându-i atenţia asupra liniştei adânci de care aveau parte.

— Dar dacă n-a plecat? răspundea Peyrade.

— Unul dintre oamenii mei s-a luat după caleaşca lui; dar la Blois, omul meu, silit să coboare, n-a putut să-i mai ajungă din urmă trăsura.

La cinci zile după întoarcerea lui Derville, într-o dimineaţă, Lucien fu vizitat de Rastignac.

— Dragul meu, sunt desperat că trebuie să mă achit de o sarcină ce mi-a fost încredinţată din pricina faptului că suntem intimi. Căsătoria ta a căzut şi nu mai poţi spera să mai reiei vreodată acest proiect. Nu te mai duce niciodată la palatul Grandlieu. Ca să te căsătoreşti cu Clotilde, trebuie să aştepţi moartea tatălui ei şi a devenit prea egoist ca să moară curând. Bătrânii jucători de wisk rezistă multă vreme la colţul lor de masă. Clotilde o să plece în Italia cu Madeleine de Lenoncourt-Chaulieu. Biata fată te iubeşte atât de mult, dragul meu, încât, a trebuit să fie supravegheată; voia să vină să te vadă, îşi făcuse micul ei plan de evadare… E şi asta o consolare în nenorocirea ce te loveşte.

Lucien nu răspundea. Îl privea pe Rastignac.

— La, urma urmei, e chiar o nenorocire? îi spuse compatriotul său. Ai să găseşti foarte uşor altă fată la fel de

nobilă şi mai frumoasă decât Clotilde!... Doamna de Sérisy o să te însoare din răzbunare; nu poate suferi familia Grandlieu, fiindcă, n-au vrut niciodată s-o primească; are o nepoată, micuţa Clémence de Rouvre...

— Dragul meu, de la ultimul nostru supeu nu mai sunt în bune relaţii cu doamna de Sérisy: m-a văzut în loja Estherei, mi-a făcut o scenă şi am lăsat-o în plata Domnului.

— O femeie de peste patruzeci de ani nu rupe pentru multă vreme cu un tânăr atât de frumos ca tine, zise Rastignac. Cam cunosc eu apusurile astea de soare... Durează zece minute în zare, şi zece ani în inima unei femei.

— S-au împlinit opt zile de când aştept o scrisoare de la ea.

— Du-te la ea!

— Acuma, n-o să am încotro.

— Vii măcar la madame du Val-Noble? Nababul ei se revanşează faţă de Nucingen pentru supeul oferit.

— Sunt şi eu invitat şi am să mă duc, zise Lucien cu gravitate.

A doua zi după confirmarea nenorocirii sale, ce îi fu comunicată de îndată lui Carlos, Lucien veni cu Rastignac şi Nucingen la falsul nabab.

La miezul nopţii, fosta sufragerie a Estherei întrunea aproape toate personajele acestei drame a cărei noimă, ascunsă sub albia însăşi a acelor vieţi torenţiale, nu era ştiută decât de către Esther, de Lucien, de Peyrade, de către mulatrul Contenson şi de Paccard, care veni să-şi servească stăpâna. Asia fusese rugată de doamna du Val-Noble, fără ştirea lui Peyrade şi Contenson, să-i ajute bucătăreasa. Când se aşezară la masă, Peyrade, care-i dăduse cinci sute de franci doamnei du Val-Noble ca ea să facă totul cum se cuvine, găsi în şervet o hârtiuţa pe care citi aceste cuvinte scrise cu creionul: „Cele zece zile s-au scurs în clipa în care te aşezi la masă.” Peyrade îi întinse

hârtia lui Contenson, care stătea în spatele lui şi-l întreba pe englezeşte:

— Tu mi-ai vârât aici numele?

Contenson citi la lumina lumânărilor acel *Mane*, *Tekel, Fares*[102] şi puse hârtia în buzunar, dar ştia cât e de greu să identifice un scris cu creionul şi mai ales o frază aşternută: în litere majuscule, adică în linii, ca să zicem aşa, matematice, fiindcă literele capitale se alcătuiesc numai din curbe şi drepte, în care nu se pot recunoaşte obişnuinţele mâinii, ca în scrisul zis cursiv.

Masa aceea se desfăşură fără niciun pic de veselie. Peyrade era prada unei îngrijorări vădite. Dintre tinerii de viaţă care ştiau să înveselească un supeu, nu se aflau acolo decât Lucien şi Rastignac, Lucien era foarte trist şi gânditor. Rastignac, care tocmai pierduse, înainte de masă, două mii de franci, mânca şi bea cu gândul de a-şi scoate paguba după supeu. Cele trei femei, şocate de atmosfera rece, se priviră. Plictiseala luă gustul mâncărurilor. Supeurile sunt ca piesele de teatru şi cărţile, au şi ele neprevăzutul lor. La sfârşit, se serviră îngheţate din cele numite *plombières.* Toată lumea ştia că acest soi de îngheţată conţine mici fructe zaharisite foarte fine, puse pe suprafaţa îngheţatei, care se serveşte într-un păhărel, fără să aibă forma unei piramide. Îngheţatele fuseseră comandate de către doamna du Val-Noble la Tortoni, a cărui vestită cafenea şi cofetărie se află la colţul din rue Taitbout cu bulevardul. Bucătăreasa puse să fie chemat mulatrul să plătească nota cofetarului. Contenson, căruia insistenţa băiatului de la cofetărie nu i se păru firească, coborî şi-l turti cu o frază: „Vasăzică nu eşti de la Tortoni?...” şi se întoarse sus de îndată. Dar Paccard se şi folosise de lipsa lui şi împărţise mesenilor îngheţatele.

[102] *Socotit*, *cântărit, împărţit* – cuvinte profetice pe care legenda spune că o mână invizibilă le-ar fi scris, în chip de ameninţare pe peretele sălii în care Baltazar, regele Babilonului, îşi petrecea ultima orgie. Sensul complet este: *Zilele tale sunt numărate, ai fost cântărit şi găsit prea uşuratic, regatul tău va fi împărţit.*

Abia ajunsese mulatrul la uşa apartamentului că unul dintre agenţii care supravegheau casa din rue des Moineaux strigă pe scară în sus:

— Numărul douăzeci şi şapte!

— Ce este? răspunse Contenson, coborând iarăşi cu iuţeala până la capătul de jos al rampei.

— Spune-i bătrânului că fiică-sa s-a întors, şi în ce stare, Doamne Dumnezeule! Să vină, că fata e pe moarte.

În clipa în care Contenson se întoarse în sufragerie, bătrânul Peyrade, care de altfel băuse mult, înghiţea cireaşa de pe îngheţată. Se bea în sănătatea doamnei du Val-Noble, astfel că nababul îşi umplu paharul cu un vin care se numeşte de Constanţa, şi-l deşerta. Oricât de tulburat era Contenson de ştirea pe care urma să o transmită lui Peyrade, când intră, fu izbit de adânca atenţie cu care Paccard îl privea pe nabab. Ochii valetului doamnei de Champy semănau cu două flăcări nemişcate. Această observaţie, în ciuda importanţei ei, nu trebuia totuşi să-l întârzie pe mulatru; Contenson se aplecă spre pretinsul său stăpân în clipa în care Peyrade punea la loc paharul gol pe masă.

— Lydie e acasă, zise Contenson, şi într-o stare de plâns.

Peyrade slobozi cea mai franceză dintre înjurăturile franţuzeşti cu un accent provensal atât de pronunţat, încât pe feţele mesenilor se zugrăvi cea mai adâncă uimire. Peyrade observa că greşise şi se mărturisi travestit, spunându-i lui Contenson în franceză curată:

— Găseşte-mi o birjă! M-am cărat…

Toată lumea se ridică de la masă.

— Dar cine eşti? exclamă Lucien.

— *Tha!* zise baronul.

— Bixiou îmi spusese că ştii să faci pe englezul mai bine decât dânsul, dar nu voiam să-l cred, spuse Rastignac.

— E vreun falit prins asupra faptului, spuse du Tillet cu glas tare, mă miram eu!…

— Ce ciudat loc e şi Parisul ăsta!… zise doamna du

Valnoble. După ce dă faliment la el în cartier, un negustor se arată nepedepsit, pe Champs-Elysées, îmbrăcat ca nabab sau dandi!... Vai, n-am noroc, falimentul se ţine după mine ca o insectă.

— Se zice că fiecare floare are insecta ei, rosti liniştită Esther, a mea seamănă cu a Cleopatrei, e o viperă[103].

— Ce sunt eu!... zise Peyrade de la uşă. A, o să vă daţi seama, căci dacă mor, ies din mormânt să vă trag de picioare în fiecare noapte!...

Rostind ultimele cuvinte, îi privea pe Esther şi pe Lucien; apoi se folosi de uimirea obştească spre a pieri cu o agilitate extraordinară, căci voia să alerge până acasă fără să mai aştepte birja. În stradă, Asia, înfăşurată într-o glugă neagră cum purtau pe atunci femeile când ieşeau de la bal, îl apucă de braţ pe spion în pragul porţii celei mari, pe unde intrau trăsurile.

— Trimite după preot, papa Peyrade, îi zise ea cu glasul acela care îi mai prorocise odată nenoroc.

O trăsură aştepta. Asia urcă, trăsura pieri ca purtată de vânt. Fuseseră cinci trăsuri, astfel încât agenţii lui Peyrade nu izbutiră să afle nimic.

Când ajunse la căsuţa lui de ţară, într-una dintre pieţele cele mai retrase şi mai surâzătoare ale orăşelului Passy[104], pe rue des Vignes, Corentin, care trecea drept un negustor mistuit de patima grădinăritului, găsi scrisoarea cifrată a prietenului său Peyrade. În loc să se odihnească, urcă iarăşi în birja care-l adusese, se duse în rue des Moineaux şi n-o găsi acolo decât pe Katt. Află de la flamandă că Lydie dispăruse şi rămase uimit de lipsa de precauţie a lui Peyrade, ca şi de a sa proprie.

— Bine că pe mine nu mă cunosc încă, îşi zise dânsul.

[103] Cleopatra, regina Egiptului, iubită de Antoniu, s-a omorât, după înfrângerea acestuia de către Octaviu (anul 31), lăsîndu-se muşcată de o viperă.

[104] Pe atunci la marginea Parisului, Passy este astăzi un cartier din capitala Franţei.

Oamenii ăştia sunt în stare de orice, trebuie să aflăm dacă vor cumva să-l omoare pe Peyrade, căci în cazul ăsta nu mă mai arăt…

Cu cât îi e viaţa mai netrebnică, cu atât omul ţine mai mult la ea; ea este atunci un protest, o răzbunare de fiece clipă. Corentin coborî, se duse acasă să se deghizeze în bătrânel bolnăvicios, îmbrăcă o redingotă strâmtă, verzuie, îşi puse o perucă mică, zbârlită, şi se întoarse pe jos, mânat într-acolo de prietenia sa faţă de Peyrade. Voia să dea ordine *numerelor* sale cele mai devotate şi mai îndemânatice. De-a lungul străzii Saint-Honoré pe când venea dinspre place Vendôme către rue Saint-Roch, merse în urma unei fete în papuci şi îmbrăcată cum se îmbracă o femeie pentru noapte. Fata aceea, care purta un camizol alb şi pe cap o bonetă de noapte, lăsa să-i scape din când în când sughiţuri de plâns amestecate cu vaiete fără voie. Corentin i-o luă înainte cu câţiva paşi şi o recunoscu pe Lydie.

— Sunt prietenul tatălui dumitale, domnul Canquoëlle, zise dânsul cu glasu-i adevărat.

— Ah, în sfârşit cineva în care să mă pot încrede! rosti dânsa.

— Să nu pari că mă cunoşti, urmă Corentin, căci suntem urmăriţi de nişte duşmani cruzi, şi siliţi să ne travestim. Dar povesteşte-mi ce ţi s-a întâmplat…

— O, zise biata fată, asta se spune, dar nu se povesteşte. Sunt necinstită, pierdută, şi nu-mi pot da seama cum…

— De unde vii?…

— Nu ştiu! Am fugit cu atâta grabă, am trecut printr-atâtea străzi, am făcut atâtea ocoluri, crezându-mă urmărită… Şi când întâlneam vreun om de treabă, îl întrebam cum ajung la bulevarde, ca să dau în rue de la Paix. În sfârşit, după ce am mers vreme de… Cât e ceasul?

— Unsprezece şi jumătate, rosti Corentin.

— Am fugit la căderea nopţii, umblu deci de cinci ceasuri! … exclamă Lydie.

— Haide, ai să te odihneşti, ai s-o găseşti pe buna dumitale Katt…

— Vai, domnule nu mai există odihnă pentru mine! Nu vreau altă odihnă decât pe aceea din mormânt şi o să mă duc s-o aştept într-o mănăstire, dacă voi fi considerată vrednică să fiu primită.

— Sărmană copilă! Te-ai împotrivit?

— Da, m-am împotrivit. Vai, dac-aţi şti printre ce fiinţe abjecte am fost dusă…

— Fără îndoială că te-au adormit.

— Asta să fie? zise sărmana Lydie. Încă un pic de putere şi o să ajung acasă. Simt că mă pierd, şi mintea nu-mi mai este limpede… Adineauri mă credeam într-o grădină…

Corentin o luă pe Lydie în braţe, sărmana îşi pierdu cunoştinţa, iar el o purtă pe scară în sus.

— Katt! strigă dânsul.

Katt se ivi şi scoase un ţipăt de bucurie.

— Las-o încet cu bucuria! zise grav Corentin. Fata asta e foarte bolnavă!

După ce Lydie fu pusă pe patul ei, şi când la lumina a două lumânări aprinse de către Katt îşi recunoscu odaia, ea începu să delireze. Cântă nişte cântecele naive pe melodii pline de graţie şi din timp în timp urlă anumite fraze înfiorătoare pe care le auzise! Chipul ei frumos era plin de pete vinete, îşi amesteca amintirile vieţii atât de curate cu acelea din ultimele zece zile de infamie. Katt plângea. Corentin se plimba prin odaie, oprindu-se din când în când ca s-o privească pe Lydie.

— Plăteşte pentru tatăl ei! zise el. Să existe oare o Pronie? Ah, ce cuminte am fost că n-am avut familie… Un copil, pe cuvântul meu de onoare, e, cum a spus nu ştiu ce filosof, un ostatic pe care-l dai nenorocirii!…

— O, se jelui sărmana copilă, aşezându-se în pat şi lăsând să i se descâlcească părul atât de frumos, în loc să fiu culcată aici, Katt, ar trebui să fiu culcată pe nisipul din fundul Senei.

— Katt, în loc să plângi şi să-ţi priveşti copilul, ceea ce n-o va lecui, ar trebui să te duci să cauţi un medic, întâi pe al primăriei, apoi pe domnii Desplein şi Bianchon... Trebuie să salvăm făptura asta nevinovată...

Şi Corentin scrise adresele celor doi medici celebri. În clipa aceea, pe scară se urcă un om pentru care fiece treaptă era un lucru foarte bine cunoscut, şi uşa se deschise. Peyrade, leoarcă de transpiraţie, cu ochii aproape însângeraţi, cu faţa vânătă, cu pieptul suflând ca nişte foaie, se năpusti din uşa apartamentului Lydiei, strigând: „Unde-i fata mea?..."

Văzu o privire tristă a lui Corentin, şi ochii lui urmăriră gestul. Starea Lydiei poate fi asemuita doar cu aceea a unei flori cultivate cu dragoste de un botanist, căzută de pe lujerul ei şi zdrobită de bocancii ţintuiţi ai unui ţăran. Mutaţi imaginea aceasta în inima însăşi a paternităţii, şi veţi înţelege lovitura pe care o primi Peyrade, căruia i se umplură ochii de lacrimi grele.

— Plânge cineva, e tata, zise copila.

Lydie îşi mai putu recunoaşte tatăl; se ridică, veni să îngenunche în faţa bătrânului în clipa când el cădea într-un fotoliu.

— Iartă-mă, tăticule!... zise ea cu un glas care-i sfâşie inima lui Peyrade, în clipa când dânsul simţi ca o izbitură de măciucă în creştetul capului.

— Mor... ah, ticăloşii! fură ultimele sale cuvinte.

Corentin voi să-şi ajute prietenul şi-i primi ultima suflare.

„Otrăvit!..." îşi spuse Corentin.

— Ei, iată doctorul! exclamă el auzind zgomot de trăsură.

Contenson, care se arătă curăţat de vopseaua ce-l făcea mulatru, rămase parcă preschimbat într-o statuie de bronz, auzind-o pe Lydie cum spune:

— Cum, tată, nu mă ierţi?... Nu eu sunt de vină! (Nu observa că tatăl ei murise.) O, cu ce ochi se uită la mine!... se jelui sărmana nebună...

— Trebuie închişi, zise Contenson, care-l puse pe

răposatul Peyrade pe pat.

— Facem o prostie, interveni Corentin. Hai să-l ducem la el. Fiică-sa e pe jumătate nebună; ar înnebuni de tot dacă şi-ar da seama că e mort. Ar crede că ea l-a ucis.

Văzându-l pe tatăl ei dus din odaie, Lydie rămase ca şi năucită.

— Iată-l pe singurul meu prieten!... zise Corentin, părând emoţionat după ce Peyrade fu întins pe pat în odaia lui. Într-o viaţă întreagă s-a gândit la bani o singură dată, şi anume pentru fiică-sa!... Să iei aminte, Contenson. Fiecare meserie are cinstea ei. Peyrade a făcut rău că s-a vârât în treburi particulare, noi nu trebuie să ne amestecăm decât în treburi publice. Dar, orice s-ar întâmpla, jur, zise dânsul cu un glas şi o privire care-l înspăimântară pe Contenson, că-l voi răzbuna pe sărmanul meu Peyrade! Voi descoperi făptaşii morţii sale şi ai ruşinii fiică-sii!... Şi mă jur pe propriul meu egoism, pe puţinele zile care-mi mai rămân şi pe care le pun la bătaie în răzbunarea asta, că toţi oamenii aceia or să-şi sfârşească zilele la patru dimineaţa, în plină sănătate, proaspăt bărbieriţi, sub cuţitul ghilotinei!...

— Iar eu o să vă ajut! zise Contenson mişcat.

Într-adevăr, nimic nu e mai emoţionant decât să vezi patima la un om rece, calculat, metodic, la care de douăzeci de ani nimeni nu observase nici cea mai slabă urmă de înduioşare. E drugul de oţel înroşit, care topeşte tot ce atinge. Drept care, Contenson simţi că i se zburlesc măruntaiele în el.

— Bietul moş Canquoëlle, reîncepu el privindu-l pe Corentin, de câte ori nu mi-a făcut cinste... Şi ascultaţi – numai oamenii vicioşi ştiu să facă lucruri de acestea – adesea mi-a dat câte zece franci să mă duc să joc cărţi...

După acest discurs funebru, cei doi răzbunători ai lui Peyrade se duseră la Lydie, căci auziră pe scară pe Katt şi pe medicul primăriei.

— Du-te la comisarul de poliţie, zise Corentin. Procurorul regal n-ar găsi în asta motive de a porni o acţiune publică;

dar o să facem un raport la prefectură, poate o să servească la ceva. Domnule doctor, continuă apoi Corentin, veţi găsi în odaia de alături un mort; nu-l cred mort de moarte bună, faceţi deci autopsia de faţă cu comisarul de poliţie care va sosi, chemat de mine. Încercaţi să găsiţi urmele otrăvii; veţi fi de altminteri ajutat peste câteva clipe de către domnii Desplein şi Bianchon, pe care i-am chemat ca s-o examineze pe fata celui mai bun prieten al meu, care e într-o stare mai proastă decât tatăl ei, deşi acesta e mort...

— N-am nevoie, zise medicul primăriei, de domnii aceia ca să-mi fac datoria...

„Aha, am înţeles", se gândi Corentin.

— Să nu ne supărăm, domnule doctor, urmă Corentin. În două cuvinte, iată ce cred: cei care l-au omorât pe tată au necinstit-o şi pe fiică.

Spre ziuă, Lydie sfârşise prin a ceda oboselii. Dormea când vestitul chirurg şi tânărul medic sosiră. Medicul legist începu să facă autopsia lui Peyrade şi căuta cauzele morţii.

— Până o vom deştepta pe bolnavă, le spuse Corentin celor doi doctori celebri, vă rog să-l ajutaţi pe un confrate al domniilor voastre într-o constatare ce va fi neîndoios interesantă pentru dumneavoastră, iar părerea dumneavoastră nu va fi de prisos în procesul-verbal.

— Ruda dumneavoastră a murit de apoplexie, zise medicul, există simptomele unei congestii cerebrale înspăimântătoare...

— Cercetaţi, domnilor, zise Corentin şi vedeţi dacă nu se găsesc în toxicologie otrăvuri care au asemenea urmări.

— Stomacul, afirmă răspicat medicul, era absolut plin de materii; dar nu văd nici o urmă de otravă; s-ar putea găsi numai analizându-le cu mijloace chimice.

— Dacă simptomele congestiei cerebrale sunt limpezi, avem de-a face, ţinând seama de vârsta pacientului, cu o cauză suficientă a morţii, spuse Desplein şi arătă uriaşa cantitate de alimente...

— Aici a mâncat? întrebă Bianchon.

— Nu, răspunse Corentin, a venit repede din bulevard până aici şi a găsit-o pe fiică-sa violată…

— Asta a fost adevărata otravă, dacă o iubea pe fiică-sa, zise Bianchon.

— Care ar fi otrava în stare să dea asemenea efecte? întrebă Corentin care nu-şi părăsea ideea.

— Nu e decât una, spuse Desplein după ce examinase totul cu grijă. Este o otravă din arhipelagul Javei, luată de pe arbuşti încă destul de puţin cunoscuţi de soiul *Strychnos* şi care slujeşte la înveninarea acelor arme atât de primejdioase… *kris*-urile malaeze… Cel puţin aşa se spune…

Comisarul de poliţie sosi. Corentin îi împărtăşi bănuielile sale, îl rugă să întocmească un raport şi-i spuse în ce casă şi cu ce persoane cinase Peyrade; apoi îl puse la curent cu complotul urzit împotriva vieţii lui Peyrade şi cu cauzele ce-o aduseseră pe Lydie în starea în care se afla. După aceea, Corentin trecu în apartamentul sărmanei fete, unde Desplein şi Bianchon examinau bolnava; dar îi întâlni în pragul uşii.

— Ei, domnilor? întrebă Corentin.

— Internaţi-o pe fată într-o casă de nebuni, căci dacă nu-şi recapătă minţile la naştere, dacă bineînţeles a rămas însărcinată, îşi va sfârşi zilele prada demenţei melancolice. Nu există alt leac decât instinctul matern, dacă se trezeşte…

Corentin dădu fiecăruia dintre doctori câte patruzeci de franci de aur şi æ întoarse către comisarul de poliţie care-l trăgea de mânecă.

— Medicul susţine că a murit de moarte bună, zise slujbaşul; şi cu atât mai puţin pot face un raport cu cât e vorba de moş Canquoëlle care se amesteca în multe, şi n-am prea ştii în cine am lovi până la urmă. Oameni ca el mor adesea *din ordin…*

— Ma cheamă Corentin, îi spuse Corentin la ureche

comisarului de poliţie.

Comisarul lăsa să-i scape un gest de surprindere.

— Aşa că fă o notă, urmă Corentin, va fi foarte necesară mai târziu, şi n-o trimite decât cu titlul de informaţie confidenţială. Crima nu poate fi dovedită şi ştiu că ancheta ar fi oprită la primul pas... Dar vine o zi în care dau eu vinovaţii pe mâna justiţiei; am să-i supraveghez şi o să-i prind asupra faptului.

Comisarul de poliţie îl salută, pe Corentin şi plecă.

— Conaşule, spuse Katt, domnişoara nu face altceva decât să cânte şi să joace, ce ne facem?...

— Dar ce, s-a întâmplat ceva între timp?...

— A aflat că i-a murit tatăl...

— Urc-o într-o birjă şi du-o drept la casa de nebuni de la Charenton; o să scriu un bilet directorului general al poliţiei regatului ca să fie tratată ca lumea. Fata la casa de nebuni, tatăl în groapa comună, zise Corentin. Contenson, du-te şi comandă dricul săracilor şi... Acuma, rămânem noi doi, care pe care, don Carlos Herrera...

— Carlos?! exclama Contenson. E în Spania.

— E la Paris! afirmă ritos Corentin. Se simte stilul spaniol din vremea lui Filip al II-lea, dar am eu curse pentru toată lumea, chiar pentru regi.

La cinci zile după dispariţia nababului, doamna du Valnoble şedea, la ora nouă dimineaţa, la căpătâiul patului Estherei şi plângea, căci se simţea pe unul dintre povârnişurile ce duc la mizerie.

— Dacă aş avea măcar o sută de ludovici rentă! Cu atât, dragă, te retragi în vreun orăşel oarecare şi găseşti acolo un bărbat care să te ia de nevastă...

— Aş putea să-ţi fac eu rost de ei, zise Esther.

— Ce? Cum anume? exclamă doamna du Val-Noble.

— A, foarte uşor. Ascultă. O să te prefaci că vrei să te sinucizi. Joacă-ţi bine rolul; ai s-o chemi pe Asia şi ai să-i propui zece mii de franci în schimbul a două perle negre din sticlă foarte subţire şi pline cu o otravă care omoară într-o

clipă; mi le aduci şi-ţi dau pe ele cincizeci de mii de franci.

— De ce nu i le ceri chiar tu? întrebă doamna du Val-Noble.

— Asia nu mi le-ar vinde.

— Nu cumva le vrei pentru tine?... întrebă doamna du Val-Noble.

— Poate că da.

— Pentru tine, care trăieşti în mijlocul bucuriei, al luxului, într-o casă ce-ţi aparţine! În ajunul unei serbări despre care o să se vorbească zece ani! Care o să-l coste pe Nucingen douăzeci de mii de franci. Se zice că o să fie servite căpşuni în luna februarie, sparanghel, struguri... pepeni... Or să coste trei mii de franci numai florile din odăi.

— Ce tot vorbeşti? Trei mii de franci or să coste numai trandafirii de pe scară.

— Se zice că rochia ta costă zece mii de franci.

— Da, o să am o rochie din dantelă de Bruxelles, şi Delphine de Nucingen, nevastă-sa, turbează. Dar am vrut să fiu deghizată în mireasă.

— Unde sunt cei zece mii de franci, spuse doamna du Val-Noble.

— Ăştia-s toţi banii mei mărunţi, răspunse Esther zâmbind. Deschide măsuţa de toaletă, sunt sub hârtia de făcut moaţe.

— Când vorbeşte cineva de sinucidere, nu se prea omoară, zise doamna du Val-Noble. Nu cumva vrei să săvârşeşti...

— O crimă? Fii serioasă! replică Esther, rostind gândul prietenei ei care şovăia. Poţi fi liniştită, urmă ea, nu vreau să omor pe nimeni. Aveam o prietenă, o femeie foarte norocoasă, a murit, o s-o urmez... Şi asta-i tot...

— Ce proastă eşti!...

— Ce vrei, ne promiseserăm una alteia să facem acest lucru.

— Lasă să ţi se protesteze poliţa aceasta, zise prietena zâmbind.

— Fă ce-ţi spun şi du-te. Aud sosind o trăsură, e Nucingen, un om care-o să înnebunească de bucurie! Ăsta mă iubeşte... De ce oare nu-i iubim pe cei care ne iubesc, că doar fac totul ca să ne placă...

— Ei, zise doamna du Val-Noble, e ca povestea ţârului care e cel mai intrigant dintre toţi peştii.

— De ce?...

— Asta nu s-a putut afla niciodată.

— Dar pleacă o dată, iubito! Trebuie să cer cei cincizeci de mii de franci pentru tine.

— Atunci, cu bine...

De trei zile, purtările Estherei faţă de baronul de Nucingen se schimbaseră în întregime. Maimuţa devenise pisică, iar pisica devenea femeie. Esther revărsa asupra acelui bătrân comori de afecţiune, devenea fermecătoare. Cuvintele ei, lipsite acum de răutate şi de acreală, pline de aluzii tandre, îl convinseseră pe greoiul bancher; ea îi spunea Fritz, iar el se credea iubit.

— Bietul meu Fritz, te-am pus la încercare grea, zise ea, te-am chinuit rău, ai avut o răbdare sublimă, văd că mă iubeşti, şi am să te răsplătesc pentru asta. Acuma îmi placi şi nu ştiu cum s-a întâmplat, dar am ajuns să te prefer unui tânăr. Poate că e rezultatul experienţei. Cu vremea, sfârşeşti prin a observa că plăcerea e averea sufletului, şi că nu e mai măgulitor să fii iubit pentru plăcere decât să fii iubit pentru bani... Şi-apoi, tinerii sunt prea egoişti, se gândesc mai mult la ei decât la noi; în timp ce tu nu te gândeşti decât la mine. Sunt toată viaţa ta. De aceea nu mai vreau nimic de la tine, vreau să-ţi dovedesc în ce măsură sunt dezinteresată.

— *Nu ţi-am tad nimiga*, răspunse baronul fermecat, *am te kând să-ţi atuc mâine dreizeci mii vranci terende. E gadoul te nundă.*

Esther îl sărută atât de drăguţ pe Nucingen, încât îl făcu să pălească fără pilule.

— Vai, zise dânsa, să nu cumva să crezi că sunt aşa cu

tine pentru cei treizeci de mii de franci de rentă, sunt aşa fiindcă acuma... te iubesc, bătrâne Frédéric...

— O, *toamne! Te ge m-ai bus la îngergare*?... *Aj vi vost adid de verigit te drei luni*...

— Ai cumpărat din cele cu trei la sută sau cu cinci la sută, păpuşica mea? întrebă Esther petrecând mâinile prin părul lui Nucingen şi aranjându-i-l cum îi trăsnea prin cap.

— Drei... Afeam gandidăţi mari.

Baronul aducea aşadar în dimineaţa aceasta titlurile de rentă; venise să ia dejunul cu iubita-i fetiţă, să o întrebe ce porunceşte pentru a doua zi, faimoasa sâmbătă, ziua cea mare!

— Bofdim, miga mea zoţie, zingura mea zoţie, spuse vesel bancherul a cărui faţă strălucea de fericire, *iadă gu ge ză-ţi blădejdi gojniţa bendru rezdul silelor madale.*

Esther luă hârtia fără să arate nici cea mai mică tulburare, o împături şi o puse în măsuţa de toaletă.

— Iată-te încântat, monstru *zicălos*, zise dânsa dându-i uşor cu palma peste obraz, că mă vezi primind în sfârşit ceva de la dumneata. Nu mai pot să-ţi spun adevăruri neplăcute, căci primesc şi eu ceva din roadele a ceea ce numeşti sforţările dumitale... Asta nu-i un cadou, dragul meu, e o restituire, haide, nu face mutra dumitale de la bursă. Ştii bine că te iubesc.

— Vrumoaza mea Ezder, încerul iupirii mele, zise bancherul, *nu mai forpi aşa gu mine... Azguldă... Mi-ar fi dod una tagă lumea întreacă m-ar grede oţ, numai za viu om ginzdid în ochii dumidale... Te iupesc mereu, tin ge în ge mai muld.*

— Ăsta-i planul meu, zise Esther. De aceea nici n-am să-ţi mai spun niciodată nimic care să te necăjească, drăguţul meu elefant, căci ai ajuns neprihănit ca un copil... Da, nemernic bătrân, n-ai avut niciodată nevinovăţie în tine şi trebuia să se mai arate la suprafaţă cea pe care-o aveai când te-ai născut; dar era atât de adânc ascunsă încât nu s-a întors decât la şaizeci şi şase de ani trecuţi... şi agăţată

de undiţa dragostei. Fenomenul ăsta are loc la cei foarte moşnegi... Şi iată de ce până la urmă am ajuns să te iubesc; eşti tânăr, foarte tânăr... Numai eu l-am cunoscut pe Frédéric acesta... Eu singură!... Căci erai bancher la cincisprezece ani... în liceu, cred că le împrumutai colegilor o bilă cu condiţia să-ţi dea îndărăt două... (îi sări pe genunchi, văzându-l că râde.) Ei bine, află că te las să faci ce vrei! Dumnezeule, n-ai decât să-i jefuieşti pe oameni! O să te ajut şi eu. Oamenii nu merită să fie iubiţi, Napoleon îi omora ca pe muşte. Ce importanţă are că francezii plătesc bir bugetului sau ţie? Ce le pasă? Nu se face amor cu bugetul şi pe legea mea... Nu zău, m-am gândit bine, ai dreptate... Tunde oile, aşa stă scris la scriptură de la Béranger citire... Sărut-o pe *Ezder* a dumitale... A, ascultă, o să-i dai bietei du Val-Noble toate mobilele aflate în apartamentul din rue Taitbout! Şi apoi, mâine ai să-i oferi cincizeci de mii de franci... Asta o să-ţi şadă bine, păpuşico. L-ai omorât pe Falleix, lumea începe să te înjure... Generozitatea ta o să pară babiloniană... şi toate femeile or să vorbească de tine. Nu te teme, n-o să existe în Paris nimeni măreţ şi nobil în afară de tine, şi lumea e în aşa fel alcătuită încât toţi îl vor uita pe Falleix. Încât, la urma urmei, sunt bani plasaţi în prestigiu!...

— *Ai trebdade*, *înşerul meu*, *gunojdi lumea*, răspunse bancherul, *iei vi gonzilierul meu.*

— Vezi, urmă dânsa, cât mă gândesc la afacerile bărbatului meu, la prestigiul său, la onoarea sa... Haide, du-te, du-te şi-mi adă cei cincizeci de mii de franci...

Voia să se descotorosească de domnul de Nucingen şi să cheme un agent de bursă prin care să vândă chiar în seara aceea titlurile de rentă.

— *Ji te ge imetiat?...* întrebă el.

— Ce vrei, puiule, trebuiesc oferiţi într-o cutioară de satin şi înfăşuraţi în jurul unui evantai. Ai să-i spui: „Iată, doamnă, un evantai care sper că vă va plăcea... Se crede

că nu eşti decât un Turcaret, îl vei întrece şi pe *Beaujon*[105]*!*

— *Vermegădor! Vermegădor!* exclamă baronul. *Agum voi afea ji zbirid!... Tha, îţi rebed guvindele te tuh...*

În clipa când sărmana Esther se aşezase, obosită de efortul pe care-l făcea ca să-şi joace rolul, intră Europa.

— Coniţa, zise ea, a venit un comisionar trimis din cheiul Malaquais de Celestin, valetul conaşului Lucien...

— Să intre!... Nu, mă duc eu în anticameră.

— Are o scrisoare de la Célestin pentru coniţa.

Esther se năpusti în anticameră, se uită la comisionar şi nu văzu în dânsul decât comisionarul pur sânge.

— Spune-i *lui* să coboare!... zise Esther cu glasul slab, prăbuşindu-se pe un scaun după ce citise scrisoarea. Lucien vrea să se sinucidă, adăugă dânsa la urechea Europei. De altfel, arată-i *lui* scrisoarea.

Carlos Herrera, care îşi păstrase straiele de voiajor comercial, coborî îndată, şi privirea-i se opri asupra străinului din anticameră: comisionarul.

— Mi-ai spus că nu e nimeni, zise dânsul la urechea Europei.

Şi dintr-o prudenţă exagerată trecu de îndată în salon, după ce îl scrutase pe comisionar. Înşală-Moartea nu ştia că de câtăva vreme faimosul şef al serviciului de siguranţă, care-l arestase în casa Vauquer, avea un rival, socotit ca viitoru-i înlocuitor. Rivalul acela era comisionarul.

— Aşa e, îi zise falsul comisionar lui Contenson care-l aştepta în stradă. Cel pe care mi l-aţi descris e în casă, dar nu e spaniol, şi mi-aş pune mâna în foc că sub reverenda lui se ascunde vânat de-al nostru.

— Nu e nici spaniol, nu e nici preot, observă Contenson.

— Sunt convins, spuse agentul brigăzii de siguranţă.

— Ah, dac-am avea dreptate!... adăugă Contenson.

Lucien, într-adevăr, lipsise două zile, şi se folosiseră de

[105] Bogătaşul Nicolas Beaujon (1718–1786), fost bancher al curţii – se îmbogăţise prin speculă cu grâul într-o perioadă de foamete – s-a ocupat ulterior cu opere filantropice.

lipsa lui spre a întinde acea cursă; dar se întoarse în aceeaşi seară şi neliniştea Estherei se potoli.

A doua zi dimineaţă, la ora când curtezana ieşea din baie şi se culca iarăşi în pat, îi sosi prietena.

— Am cele două perle! zise doamna du Val-Noble.

— Să le văd, spuse Esther ridicându-se şi cufundându-şi frumosul cot într-o pernă garnisită cu dantele.

Doamna du Val-Noble îi întinse prietenei sale două bobiţe care semănau cu nişte coacăze negre. Baronul îi dăduse Estherei doi ogari dintr-o rasă vestită şi care până la urmă vor purta numele marelui poet contemporan care le-a lansat moda[106]; de aceea, curtezana, foarte mândră că-i obţinuse, le dăduse numele perechii din care se trăgeau, Romeo şi Julieta. N-are rost să mai pomenim de drăgălăşenia, culoarea albă şi graţia acelor animale de casă, ale căror apucături aveau ceva din discreţia englezească. Esther îl chemă pe Romeo. Romeo veni în goană pe picioarele-i atât de mlădioase şi subţiri, atât de tari şi vânoase, încât le-ai fi crezut nişte vergele de oţel, şi-şi privi stăpâna. Esther se prefăcu că-i aruncă una dintre cele două perle, ca să-l facă atent.

— Numele său îi hărăzeşte moartea asta! zise Esther şi îi aruncă perla pe care Romeo o sfărâmă între dinţi.

Câinele nu scoase un sunet, se învârti în loc şi căzu mort. Esther nici nu-i isprăvise prohodul de-o frază.

— Vai! Doamne Dumnezeule! ţipă doamna du Val-Noble.

— Ai o birjă, ia-l pe răposatul Romeo, zise Esther, ar fi tulburare aici dacă s-ar şti că a murit, voi spune că ţi l-am dat, iar tu, că l-ai pierdut. Dă un anunţ. Grăbeşte-te, diseară o să-ţi capeţi cei cincizeci de mii de franci.

Lucrurile acestea fură rostite cu atâta linişte şi cu o atât de desăvârşită nesimţire de curtezană, încât doamna du Val-Noble exclamă:

— Eşti într-adevăr regina noastră!

[106] E vorba de Lamartine; una dintre statuile sale (de la Paris) îl reprezintă însoţit de aceste animale preferate.

— Vino devreme şi fă-te frumoasă…

La ora cinci după-amiază, Esther se găti ca o mireasă. Îşi puse rochia de dantelă pe o fustă de satin alb, un cordon alb, pantofi de satin alb şi pe frumoşii săi umeri o eşarfă de dantelă englezească. Se coafă cu camelii albe naturale, imitând o coafură de tânără fecioară. Purta pe piept un colier din perle valorând treizeci de mii de franci, dăruit de Nucingen. Deşi îşi isprăvise găteala la ora şase, nu voi să vadă pe nimeni, nici măcar pe Nucingen. Europa ştia că Lucien trebuia să fie introdus în odaia de culcare. Lucien sosi pe la orele şapte, iar Europa găsi un mijloc de a-l face să intre la coniţa, fără să-l observe nimeni.

Văzând-o pe Esther, Lucien îşi spuse: „De ce nu m-aş duce să trăiesc cu ea la Rubempré, departe de lume, fără să mă mai întorc vreodată la Paris?… Am un acont de cinci ani asupra vieţii acesteia şi draga de ea e o fire în stare să nu se schimbe niciodată!… Şi unde aş mai găsi o capodoperă ca asta?”

— Dragul meu, tu, omul din care am făcut zeul meu, rosti Esther, îndoind un genunchi pe o pernă în faţa lui Lucien, binecuvântează-mă…

Lucien voi s-o ridice pe Esther şi s-o îmbrăţişeze zicând: „Ce e gluma asta, iubita mea?” Şi încercă s-o ia de mijloc; dar dânsa se desfăcu din braţele lui cu o mişcare ce exprima în aceeaşi măsură respect şi groază.

— Nu mai sunt demnă de tine, Lucien, zise dânsa cu ochii plini de lacrimi. Te conjur, binecuvântează-mă şi jură-mi că vei statornici la spitalul oraşului o fundaţie de două paturi… Căci, numai cu rugăciuni la biserică, Dumnezeu nu mă va ierta niciodată decât pe mine… Te-am iubit prea mult, dragul meu. În sfârşit, spune-mi că te-am făcut fericit şi c-ai să-ţi aduci aminte câteodată şi de mine… Da?

Lucien simţi o atât de solemnă bună-credinţă la Esther, încât rămase gânditor.

— Vrei să te sinucizi! zise dânsul în fine, cu un glas care trăda o frământare adâncă.

— Nu, iubitul meu, dar vezi tu, astăzi moare femeia curată, castă, iubitoare, pe care ai avut-o... Şi tare mi-e teamă că o să mor de mâhnire...

— Sărmană copilă, mai aşteaptă! zise Lucien. De două zile am făcut multe eforturi şi am putut să ajung până la Clotilde.

— Mereu Clotilde! zise Esther cu un accent de ciudă stăpânită.

— Da, urmă el, ne-am scris... Pleacă marţi dimineaţă, dar o să am o întrevedere cu ea pe şoseaua Italiei, la Fontainebleau...

— Dar ce fel de neveste vă trebuie vouă ăstora?... Scânduri! ţipă sărmana Esther. Spune, dacă aş avea şapte sau opt milioane, nu te-ai căsători cu mine?

— Nu fi copil! Voiam tocmai să-ţi spun că dacă totul s-a sfârşit pentru mine, n-o să vreau altă soţie decât pe tine...

Esther plecă fruntea ca să nu i se vadă brusca paloare şi lacrimile pe care şi le şterse.

— Mă iubeşti?... întrebă ea privindu-l pe Lucien cu o durere adâncă. Ei, iată binecuvântarea pe care o voiam. Nu te compromite, ieşi pe uşa secretă şi fă-te că vii din anticameră în salon. Sărută-mă pe frunte, zise ea.

Îl luă pe Lucien în braţe, îl strânse la piept cu sete şi-i spuse:

— Du-te! Du-te, sau trăiesc...

Când muribunda apăru în salon, izbucni un strigăt de admiraţie. Ochii Estherei reflectau nemărginirea în care se pierdea sufletul celui ce-o vedea, Păru-i negru-albăstrui scotea în valoare cameliile. Pe scurt, toate efectele pe care le căutase această fiinţă sublimă erau obţinute. Nu avu rivală. Păru expresia luxului nebunesc ale cărui creaţii o înconjurau. De altminteri, fu sclipitoare de duh. Comanda orgia cu puterea rece şi calmă desfăşurată de Haberjeck la Conservator în acele concerte în care muzicienii de frunte ai Europei ating sublimul execuţiei când îi interpretează pe Mozart şi Beethoven. Totuşi observa cu spaimă că Nucingen

mânca puţin, nu bea şi făcea pe stăpânul casei. La miezul nopţii, nimeni nu mai avea mintea întreagă. Sparseră paharele ca să nu mai fie niciodată întrebuinţate. Două perdele de stofă chinezească pictată fură sfâşiate. Bixiou se ameţi pentru prima dată în viaţă. Deoarece nimeni nu mai putea sta în picioare, iar femeile adormiseră pe divanuri, mesenii nu putură realiza gluma pe care-o plănuiseră dinainte de a-i conduce pe Esther şi pe Nucingen spre camera de culcare, înşiruiţi pe două rânduri, toţi cu sfeşnice în mâini şi cântând aria *Bouna Sera* din *Bărbierul din Sevilla.* Nucingen o luă singur de mână pe Esther; deşi afumat, Bixiou, care-i observă, mai avu încă puterea să spună, ca Rivarol în legătură cu ultima căsătorie a ducelui de Richelieu[107]:

— Ar trebui anunţată poliţia... Aici o să se săvârşească o faptă urâtă...

Glumeţul credea că glumeşte, dar era profet.

Domnul de Nucingen nu se arătă la el acasă decât luni către amiază; dar la ora unu, agentul său de schimb îl anunţă că domnişoara Esther Van Gobseck dăduse spre vânzare titlurile de rentă de treizeci de mii de franci încă de vineri şi că încasase preţul.

— Însă, domnule baron, zise dânsul, primul secretar al maestrului Derville a venit la mine în momentul în care vorbeam despre această tranzacţie; şi, după ce a văzut numele adevărat al domnişoarei Esther, mi-a spus că moştenea o avere de şapte milioane.

— *Ce forpeşti!*

— Da, se pare că e singura moştenitoare a bătrânului Gobseck... Derville o să controleze faptele. Dacă mama metresei dumneavoastră e frumoasa olandeză, ea

[107] Louis-Franoçois-Armand du Plessis, duce de Richelieu (1696–1788), mareşal al Franţei, a repurtat o serie de succese militare şi diplomatice. Moralitatea lui lăsa mult de dorit: era unul dintre partenerii de desfrâu ai lui Ludovic al XV-lea. Foarte bătrîn fiind, s-a căsătorit cu o fată tânără pentru a-i face în necaz fiului său.

moşteneşte...

— *Jdiu khă tha,* spuse bancherul, *mi-a bovezdid viaza ei*... O *zâ drirnid un pilet lui Terfil!...*

Baronul se aşează la birou, scrise un bileţel lui Derville şi-l trimise cu un lacheu. Apoi, după bursă, se întoarse pe la ceasurile trei la Esther.

— Coniţa ne-a poruncit să n-o trezim, sub niciun pretext. S-a culcat, doarme...

— *Ei, trace!* exclamă baronul. *Iroba, nu i-ar bărea rău zăavle gă teţine voarde pocată... Mojdenejde jabde milioane*. *Patrânul Gobseck a murid ji a lăzad ageşti jabde milioane ji stăpâna ta e zingura mojdenidoare, mama ei viind neboada lui Gopseck gare te aldfel a văgut un dezdamend. Nu budeam zăpănuesc gă un milionar ca tânsul o lazăpe Ezder în miserie...*

— A, atunci domnia dumitale s-a terminat, paiaţă bătrână! îi zise Europa privindu-l pe baron cu o sfruntare demnă de slujnică din teatrul lui Molière. Huo! Corb bătrân! ... Te iubeşte cam cum iubeşti ciuma!... Dumnezeule! Milioane!... Dar atunci îşi poate lua de bărbat amantul! Ah, ce bucuroasă are să fie!

Şi Prudence Servien îl lăsă pe baronul de Nucingen nici mai mult nici mai puţin decât fulgerat şi se duse să-i anunţe stăpânei această lovitură a sorţii, ea cea dintâi! Bătrânul, beat de voluptăţi supraomeneşti, şi crezând în fericire, primise un duş rece căzut pe iubirea sa, în clipa în care ajungea la cel mai înalt grad de incandescenţă.

— *Ma injela...* strigă dânsul cu lacrimi în ochi. *Mă injela!... O, Ezder... o fiaţa mea!... Topitoc ge zând! Bargă azemenea vlori gresc bendru patrâni... Bot gumpăra dodul, avară de dinereţe!...* O, *toamne*, *toamne!... Ge ză mă vac! Ge ză vac? Are trebdade, gruda te Iroba! Ezder pogadă îmi zgabă... Ză mă tug ză mă spânzur? Ge mai e fiaţa fără vlagăra tumnezeazgă a blăgerii be gare am custat-o... Toamne tumnezeule!...*

Şi rechinul îşi smulse mica perucă pe care de trei luni şi-o

punea peste părul sur. Un ţipăt străpungător scos de Europa îl făcu pe Nucingen să tresară până-n măduva oaselor. Sărmanul bancher se ridică, târşindu-şi picioarele amorţite de cupa dezamăgirii pe care o golise, căci nimic nu ameţeşte mai tare decât vinul nenorocului. Încă din uşa camerei, o zări pe Esther înţepenită pe pat, învineţită de otravă, moartă!... Se duse până la pat, şi căzu în genunchi.

— Ai drebdade, aja zbuzeze ji tima!... Eu am omorâd-o...

Paccard, Asia, toţi ai casei sosiră în goană. Nu erau mâhniţi, ci uimiţi şi doritori să vadă. Oamenii casei şovăiră o clipă. Baronul redeveni bancher, avu o bănuială şi săvârşi imprudenţa de a întreba unde sunt cei şapte sute cincizeci de mii de franci ai rentei. Paccard, Asia şi Europa se priviră într-un fel atât de ciudat, încât domnul de Nucingen ieşi îndată, convins că se petrecuse un furt şi un omor. Europa observă sub perna stăpâne-sii un pachet învelit pe care, pipăindu-l, îşi dădu seama că e plin de bancnote. Începu s-o dichisească în chip de moartă, după cum spunea ea.

— Du-te să-l anunţi pe conaşul, Asia!... Auzi, să moară înainte de-a afla că are şapte milioane! Gobseck era unchiul răposatei!... exclamă dânsa.

Manevra Europei fu înţeleasă de către Paccard. De îndată ce Asia ieşi, Europa desfăcu pachetul pe care sărmana curtezană scrisese: *Domnului Lucien de Rubempré, în mână!*

Şapte sute cincizeci de bancnote de câte o mie de franci luciră în faţa ochilor Prudencei Servien care ţipa:

— N-am fi noi fericiţi şi cinstiţi pentru restul vieţii?...

Paccard nu răspunse nimic, firea sa de hoţ fu mai tare decât devotamentul faţă de Înşală-Moartea.

— Durut a murit, răspunse dânsul, luând banii, umărul meu. e încă neştampilat, hai să ne cărăm împreuna, să ne împărţim suma ca să nu-i pierdem pe toţi în caz de accident şi să ne căsătorim.

— Dar unde să ne ascundem? întrebă Prudence.

— În Paris, răspunse Paccard.

Prudence şi Paccard coborâră de îndată cu iuţeala a doi oameni cinstiţi preschimbaţi în hoţi.

— Fată dragă, îi zise Înşală-Moartea malaezei de îndată ce aceasta îi spusese primele cuvinte, găseşte-mi o scrisoare de-a Estherei până când scriu un testament în toată regula, şi ai să-i duci lui Girard modelul testamentului şi scrisoarea; dar să se grăbească, că trebuie, vârât testamentul sub perna Estherei, înainte de-a se sigila casa. Şi făcu următoarea ciornă de testament:

Deoarece n-am iubit niciodată pe altcineva pe lume decât pe domnul Lucien Chardon de Rubempré, şi deoarece m-am hotărât să-mi pun capăt zilelor mai degrabă decât să recad în viciul şi viaţa netrebnică din care mă scosese mila sa, dau şi las moştenire sus numitului Lucien Chardon de Rubempré toată averea mea din ziua morţii, cu condiţia să ctitorească o slujbă la biserica Saint-Roch pe veci, pentru odihna sufletului celei care i-a dăruit tot, chiar şi ultimu-i gând.

Esther Gobseck

— Cam ăsta e stilul ei, îşi zise Înşală-Moartea.

La ceasurile şapte seara, testamentul, scris şi sigilat, fu strecurat de către Asia sub căpătâiul Estherei.

— Jacques, zise dânsa urcând în goană, în clipa în care am ieşit din odaie, a sosit justiţia…

— Vrei să zici judecătorul de ocol…

— Nu, fiul meu. E şi judecătorul de ocol, dar e însoţit de jandarmi. Sunt şi procurorul-regal şi judecătorul de instrucţie. Au pus pază la uşi.

— Repede a mai făcut zarvă moartea asta, zise Collin.

— Ia te uită, Europa şi Paccard nu se mai arată, mi-e teamă că au şterpelit cei şapte sute cincizeci de mii de franci, zise Asia.

— Ah, ticăloşii!… exclamă Înşală-Moartea. Cu ciupeala lor ne-au nenorocit!…

Justiţia omenească şi justiţia pariziană, adică cea mai neîncrezătoare, cea mai inteligentă, cea mai iscusită, cea mai cultă dintre toate justiţiile, chiar prea inteligentă, căci interpretează legea în fiecare clipă, punea în sfârşit mâna pe cei ce urziseră acea cumplită intrigă. Baronul de Nucingen, recunoscând semnele otrăvii şi negăsindu-şi cei şapte sute cincizeci de mii de franci, se gândise că unul dintre personajele urâcioase care-i displăceau atât, Paccard sau Europa, era vinovat de crimă. În prima clipă de furie alergă la prefectura de poliţie. Asta fu ca un dangăt de clopot care adună toate *numerele* lui Corentin. Prefectura, parchetul, comisarul de poliţie, judecătorul de ocol, judecătorul de instrucţie fură mobilizaţi cu toţii. La ceasurile nouă seara, trei medici chemaţi asistau la autopsia sărmanei Esther şi începeau percheziţiile! Înşală-Moartea, anunţat de către Asia, exclamă:

— Ei nu ştiu că sunt aici, deci mă pot ascunde!

Ieşi prin geamul de pe acoperiş al mansardei şi, cu o agilitate fără pereche, se ridică în picioare pe acoperiş, unde începu să cerceteze împrejurimile cu sângele rece al unui învelitor de case. „Bun, îşi zise dânsul, zărind la distanţă de cinci case de acolo, pe rue de la Provence, o grădină, am găsit ce-mi trebuie!…”

— Eşti arestat, Înşală-Moartea! îi răspunse Contenson, care ieşi de după un horn. Ai să-i explici domnului Camusot ce slujbă voiai să cânţi pe acoperişuri, prea-sfinţite, şi mai ales de ce te cărai…

— Am duşmani în Spania, zise Carlos Herrera.

— În Spania? Hai să mergem în Spania, dar pe la tine prin mansardă.

Falsul spaniol păru că s-a dat bătut, dar după ce se sprijini bine de baza tocului de geam de pe acoperiş, îl apucă şi-l zvârli pe Contenson atât de năprasnic, încât spionul căzu în mijlocul rigolei din rue Saint-Georges. Contenson muri pe câmpul său de bătaie. Jacques Collin se întoarse liniştit în mansardă şi se vârî în pat.

— Dă-mi ceva care să mă facă bolnav rău, fără să mă omoare, îi spuse el Asiei, căci trebuie să fiu pe moarte ca să pot să nu răspund nicio vorbă *curioşilor*. Nu te teme de nimic, sunt preot şi o să rămân preot. Adineauri am scăpat, şi fără să se observe, de unul dintre cei ce mă puteau demasca.

În ajun, la ceasurile şapte seara, Lucien plecase în cabrioleta sa înhămată cu cai de poştă, înarmat cu un paşaport luat dimineaţa pentru Fontainebleau[108], unde se culcă în ultimul han din capătul dinspre Nemours. Către ceasurile şase dimineaţa, a doua zi, o porni singur şi pe jos prin pădure şi merse până la Bouron.

„Acolo, îşi zise dânsul aşezându-se pe una dintre stâncile de unde se descoperea frumoasa privelişte de la Bouron, acolo e locul fatal unde Napoleon a sperat să facă un efort titanic, cu două zile înainte de abdicare”.

Către ziuă, auzi uruitul unui poştalion şi văzu cum trece o brişcă în care se aflau slugile tinerei ducese de Lenoncourt-Chaulieu şi camerista Clotildei de Grandlieu.

„Iată-le, îşi zise Lucien, haide, dacă joc bine comedia asta, sunt salvat şi, în ciuda ducelui, o să-i fiu ginere”.

După un ceas, berlina în care se aflau cele două femei îşi făcu auzit acel uruit, atât de uşor de recunoscut, de trăsură elegantă de călătorie. Cele două doamne ceruseră să se frâneze la coborârea din Bouron şi valetul care şedea îndărăt opri berlina. În momentul acela, Lucien se apropie.

— Clotilde! strigă dânsul bătând în geam.

— Nu, îi spuse tânăra ducesă prietenei sale, să nu se urce în trăsură şi să nu fim singure cu el, draga mea. Accept să ai o ultimă întrevedere cu el, dar pe drum, unde-o să mergem pe jos, urmate de Baptiste… E o zi frumoasă, suntem bine îmbrăcate, nu ne e teamă de frig. Trăsura o să ne urmeze…

Şi cele două femei coborâră.

[108] În acea vreme paşapoartele erau necesare chiar pentru a călători dintr-o regiune în alta a ţării.

— Baptiste, spuse tânără ducesă, vizitiul o să meargă încet, vrem să facem oleacă de drum pe jos şi ai să ne întovărăşeşti.

Madeleine de Mortsauf o luă pe Clotilde de braţ şi îl lăsă pe Lucien să vorbească. Umblară astfel până în sătuleţul Grez. Se făcuse era opt şi acolo, Clotilde îşi luă rămas bun de la Lucien.

— Află, dragul meu, zise ea, încheind cu nobleţe această lungă convorbire, că nu mă mărit niciodată decât cu dumneata. Prefer să cred în dumneata decât să-i cred pe oameni, pe tatăl şi pe mama mea... Nimeni n-a dat vreodată o dovadă atât de puternică de dragoste, nu-i aşa? ... Şi acum încearcă să risipeşti bănuielile fatale care te apasă...

În clipa aceea se auzi galop de cai şi câţiva jandarmi îi înconjurară, spre marea uimire a celor două doamne.

— Ce vreţi?... întrebă Lucien cu obrăznicia lui de dandy.

— Sunteţi domnul Lucien Chardon de Rubempré? întrebă procurorul-general din Fontainebleau.

— Da.

— Diseară vei dormi la închisoarea din Paris, răspunse celălalt, am un mandat de aducere împotriva dumitale.

— Cine sunt doamnele?... exclamă brigadierul.

— A, da, scuzaţi-mă, doamnelor, vă rog, paşapoartele! Căci domnul Lucien este, după cum glăsuiesc instrucţiunile primite de mine, înhăitat cu femei în stare de...

— O iei pe ducesa de Lenoncourt-Chaulieu drept o cocotă? întrebă Madeleine, aruncându-i o privire de ducesă procurorului-regal.

— După frumuseţe, aţi putea fi, răspunse şiret magistratul.

— Baptiste, arată paşapoartele, rosti tânără ducesă zâmbind.

— Şi de ce crimă este învinuit dânsul? întrebă Clotilde pe care ducesa voia s-o silească să urce în trăsură.

— De cârdăşie la un furt şi un omor, răspunse brigadierul

de jandarmi.

Baptiste o urcă în berlina pe domnişoara de Grandlieu, căzuta în leşin.

La miezul nopţii, Lucien intra în închisoarea Parisului, aşezată pe rue Payenne şi rue des Ballets; îl puseră la secret. Tot acolo se afla şi abatele Carlos Herrera din momentul arestării sale.

Partea a treia[109]

Unde duc căile greşite

[109] A apărut în foileton în ziarul *l'Epoque* (1846), sub titlul de *Instrucţiunea unei crime.*

A doua zi, la orele şase, două trăsuri la care erau înhămaţi cai de poştă, trăsuri din cele numite în popor în limbajul său colorat coşuri de salată, ieşiră din curtea închisorii La Force spre a se îndrepta către arestul Palatului de justiţie.

Există puţini hoinari care să nu fi întâlnit niciodată această temniţă pe roate; dar, deşi cele mai multe cărţi sunt scrise numai pentru parizieni, străinii vor fi fără îndoială mulţumiţi să găsească aici descrierea acestui înspăimântător aparat al justiţiei criminale. Cine ştie, poate că poliţiile ţaristă, germană sau austriacă, magistraturile ţărilor lipsite de coşuri de salată vor trage vreun folos; şi în unele state străine imitarea acestui fel de transport va fi desigur o binefacere pentru arestaţi.

Această scârboasă trăsură vopsită galben, cocoţată pe două roţi şi căptuşită cu tinichea, e împărţită în două compartimente. În faţă se află o capră îmbrăcată în piele, deasupra căreia se ridică o apărătoare. E partea liberă a coşului de salată, destinată unui funcţionar judecătoresc şi unui jandarm. Un grilaj din sârmă de fier desparte pe toată înălţimea şi lăţimea acest soi de cabrioletă de al doilea compartiment în care se află două bănci de lemn, aşezate ca la omnibuze de fiecare latură a trăsurii, şi pe care stau prizonierii; sunt vârâţi înăuntru pe o scăriţă şi printr-o uşă fără fereastră, ce se deschide în fundul trăsurii. Această poreclă de coş de salată vine de la faptul că, la începui, trăsura fiind cu grilaj în toate părţile, prizonierii trebuie să fi fost scuturaţi întocmai ca nişte salate. Pentru mai multă siguranţă, spre a preîntâmpina un accident, trăsura e urmată de un jandarm călare, mai ales când duce nişte

condamnaţi la moarte, către locul unde îşi vor ispăşi pedeapsa. Astfel evadarea e cu neputinţă. Trăsura, căptuşită cu tablă, nu se lasă tăiată cu nicio unealtă. Prizonierii, percheziţionaţi cu grijă în momentul arestării sau întemniţării, pot să aibă la ei cel mult arcuri de ceas, bune pentru a pili gratii, însă neputincioase împotriva unor suprafeţe plane. În consecinţă coşul de salată, perfecţionat de inventivitatea poliţiei pariziene, a ajuns să servească de model pentru trăsura celulară care transportă ocnaşii la ocnă, şi prin care s-a înlocuit înspăimântătoarea căruţă, ruşinea civilizaţiilor precedente, deşi a fost făcută celebră de Manon Lescaut[110].

Cu coşul de salată sunt expediaţi mai întâi deţinuţii din diferite închisori ale capitalei către Palatul de justiţie, ca să fie interogaţi de către magistratul instructor. În jargonul închisorii, aceasta se cheamă *mersul la instrucţie*. În al doilea rând, acuzaţii din aceeaşi închisoare sunt aduşi la Palatul de justiţie ca să fie judecaţi acolo când nu e vorba decât de justiţia corecţională. Apoi când e vorba, cum se spune la palat, de justiţia criminală, sunt transferaţi din aresturi la aşa-numita Conciergerie, care este închisoarea preventivă a Palatului de justiţie al departamentului Senei. În sfârşit, condamnaţii la moarte sunt duşi într-un coş de salată de la Bicêtre la bariera Saint-Jacques, piaţa consacrată execuţiilor capitale de la revoluţia din iulie încoace. Mulţumită filantropiei, aceşti nefericiţi nu mai îndură chinul vechiului drum care se făcea de la Conciergerie în place de Grève, într-o căruţă întru totul asemănătoare cu cea de care se folosesc negustorii de lemne. Această căruţă astăzi nu mai este întrebuinţată decât pentru a transporta eşafodul. Fără explicaţia de mai

[110] Într-un episod din romanul abatelui Prévost (1697–1763) *Istoria cavalerului Des Grieux şi a lui Manon,* curtezana Manon Lescaut este transportată într-o trăsură celulară, împreună cu alte prostituate, pentru a fi deportată, iar Des Grieux, care o iubeşte cu pasiune, urmează convoiul.

sus nu s-ar putea înţelege cuvintele rostite de un condamnat ilustru către complicele său, în momentul când se urca în coşul de salată: „De-acum încolo e treaba cailor!”E cu neputinţa să fii dus mai comod la decapitare decât eşti dus astăzi la Paris.

În clipa aceea, cele două coşuri de salată, ieşite atât de devreme dimineaţa, slujeau în mod excepţional pentru transferarea a doi deţinuţi din închisoarea La Force, la Conciergerie şi fiecare dintre acei doi deţinuţi ocupa singur câte un coş de salată.

Nouă zecimi dintre cititori şi nouă zecimi din ultima zecime, cu siguranţă că nu cunosc diferenţele considerabile dintre noţiunile de inculpat, prevenit, acuzat, deţinut, arest, închisoare preventivă, detenţie astfel că vor fi de bună seamă cu toţii uimiţi aflând că în aceasta constă tot dreptul nostru criminal a cărui explicaţie clară şi pe scurt le va fi dată numaidecât, atât pentru a-i informa, cât şi pentru a-i pune în măsură să înţeleagă deznodământul acestei povestiri. De altminteri, când se va şti că întâiul coş de salată îl ducea pe Jacques Collin, iar al doilea pe Lucien, care trecuse în câteva ceasuri de pe culmea măririlor sociale într-un fund de temniţă, curiozitatea va fi destul de aţâţată. Atitudinea celor doi complici era caracteristică pentru fiecare. Lucien de Rubempré se ascundea ca să scape de privirile aruncate de către trecători asupra zăbrelelor sinistrei şi fatalei trăsuri, în cursa ei prin rue Saintantoine, ca să ajungă pe cheiuri, prin rue de Martroi şi pe sub arcada Saint-Jean, pe unde trebuia să treci pe atunci ca să străbaţi piaţa Primăriei. Astăzi, această arcadă alcătuieşte poarta de intrare a palatului prefectului Senei, în vastul complex al palatului municipal. Îndrăzneţul ocnaş îşi lipea faţa de zăbrele, între portărelul şi jandarmul care, siguri de coşul lor de salată, flecăreau de zor.

Revoluţia din iulie 1830 şi furtuna-i înspăimântătoare a acoperit întru atât cu tunetul ei evenimentele ce au precedat-o, pasiunea politică a stăpânit Franţa în aşa

măsură în ultimele şase luni ale acelui an, încât astăzi nimeni nu-şi aduce aminte sau îşi aminteşte cu greu, oricât de ciudate vor fi fost, de acele catastrofe personale, judecătoreşti, financiare, care alcătuiesc consumul anual a curiozităţii pariziene şi care nu au lipsit în primele şase luni ale lui 1830. E aşadar nevoie să arătăm cât a fost atunci de tulburat, pentru un timp, Parisul de ştirea arestării unui preot spaniol găsit la o curtezană şi a elegantului Lucien Rubempré, viitorul soţ al domnişoarei Clotilde de Grandlieu, prins pe şoseaua Italiei, în micul sat Grez, învinuiţi amândoi de un omor ce le-ar fi adus şapte milioane; căci scandalul iscat de acest proces, vreme de câteva zile, depăşi interesul uriaş stârnit de ultimele alegeri făcute de Carol al X-lea!

Mai întâi, acest proces era datorit în parte unei plângeri a baronului de Nucingen. Apoi, Lucien, pe punctul de a ajunge secretarul particular al primului ministru, făcea parte din cea mai înaltă societate pariziană. În toate saloanele din Paris, mulţi tineri îşi aminteau că îl invidiaseră pe Lucien când fusese favoritul frumoasei ducese de Maufrigneuse, şi toate femeile ştiau că în momentul acela era iubit de doamna de Sérisy, soţia unuia dintre cei mai însemnaţi oameni ai regimului. În sfârşit, frumuseţea victimei se bucura de o celebritate fără pereche în diferitele lumi care alcătuiesc Parisul: în lumea mare, în lumea afacerilor, în lumea curtezanelor, în lumea tinerimii, în lumea literară. Astfel că de două zile, întreg Parisul vorbea de aceste două arestări. Judecătorul de instrucţie căruia îi fusese deferit cazul, domnul Camusot, văzu în el calea de a obţine o avansare şi pentru a proceda cu cea mai mare iuţeală posibilă, dăduse ordin ca cei doi inculpaţi să fie transportaţi din arestul închisorii La Force în arestul Conciergeriei, de îndată ce Lucien de Rubempré avea să fie adus de la Fontainebleau. Abatele Carlos şi Lucien nu petrecuseră, întâiul decât douăsprezece ore, iar al doilea decât o jumătate de noapte în închisoarea La Force, astfel

că n-are rost să descriem această temniţă care a fost între timp cu totul schimbată; şi, cât despre particularităţile întemniţării, ar însemna să repetăm ceea ce avea să se petreacă la Conciergerie.

Dar înainte de a intra în drama cumplită a instruirii acestei crime, e neapărat trebuincios, cum am spus adineauri, să explicăm mersul normal al unui proces de acest fel; mai întâi, diferitele sale faze vor fi înţelese mai bine atât în Franţa cât şi în străinătate; apoi, cei care nu le cunosc vor preţui structura dreptului criminal aşa cum l-au gândit legislatorii sub Napoleon. Lucrul e cu atât mai important cu cât această mare şi frumoasă operă e, în clipa aceasta, ameninţată de a fi distrusă de către sistemul zis penitenciar.

Se săvârşeşte o crimă: dacă sunt prinşi asupra faptului, *inculpaţii* sunt duşi la corpul de gardă cel mai apropiat şi băgaţi în carcera căreia poporul îi zice *vioara*, desigur fiindcă în ea se face muzica: se plânge sau se urlă. De acolo, inculpaţii sunt aduşi în faţa comisarului de poliţie, care face un început de instrucţie şi-i poate elibera în caz de eroare; în sfârşit, inculpaţii sunt duşi la arestul prefecturii, unde poliţia îi ţine la dispoziţia procurorului regal şi a judecătorului de instrucţie care, după gravitatea cazului, chemaţi mai mult sau mai puţin în grabă, sosesc şi iau interogatoriul oamenilor în stare de arest provizoriu. După felul bănuielilor, judele de instrucţie emite un mandat de încarcerare şi face să fie întemniţaţi inculpaţii într-un arest preventiv. Parisul are trei aresturi preventive: Saint-Pélagie, La Force şi Madelonnettes.

Observaţi expresia de *inculpaţi.* Codul nostru a creat trei deosebiri esenţiale în ceea ce priveşte criminalitatea: inculparea, prevenţia, acuzarea. Câtă vreme mandatul de arestare nu e iscălit, bănuiţii făptaşi ai unei crime sau ai unui delict grav sunt nişte *inculpaţi;* sub povara mandatului de arestare devin *preveniţi,* iar câtă vreme urmează instrucţia, rămân pur şi simplu preveniţi. O dată terminată

instrucţia, după ce tribunalul a statuat că preveniţii trebuie să fie deferiţi curţii, ei devin *acuzaţi*, atunci când curtea a considerat, la cererea procurorului general, că există învinuiri îndestulătoare pentru a-i aduce în faţa Curţii cu juri. Astfel, oamenii bănuiţi de o crimă trec prin trei situaţii diferite, prin trei site, înainte de a apărea în faţa a ceea ce se cheamă justiţia ţării. În prima situaţie, nevinovaţii au o mulţime de mijloace de a-şi dovedi nevinovăţia: publicul, garda, poliţia. Într-a doua, sunt în faţa unui magistrat, confruntaţi cu martori, judecaţi de către un complet al tribunalului la Paris sau de către un tribunal întreg în provincie. În a treia, apar în faţa a doisprezece consilieri de curţi, iar sentinţa de trimitere în faţa Curţii cu juri poate să fie supusă de către acuzaţi judecăţii Curţii de casaţie, în caz de greşeală sau viciu de formă. Juriul nu ştie câte autorităţi populare, administrative şi judiciare pălmuieşte, când achită nişte acuzaţi. În consecinţă, după noi, la Paris (nu vorbim despre celelalte jurisdicţii), ni se pare foarte greu ca un nevinovat să se aşeze vreodată pe banca acuzaţilor în faţa Curţii cu juri.

Deţinut e numai condamnatul. Dreptul nostru penal a creat aresturile, închisorile preventive şi închisorile propriu-zise, deosebiri juridice care corespund celor de prevenit, acuzat, condamnat. Închisoarea comporta o pedeapsa uşoară, e pedeapsa unui delict neînsemnat. Dar detenţia e o pedeapsă aspră şi în unele cazuri infamante. Cei care propun astăzi sistemul penitenciar vor prin urmare să răstoarne un drept penal demn de admiraţie, în care pedepsele erau gradate în chip magistral şi vor ajunge să pedepsească fleacurile la fel de aspru ca şi cele mai grave crime. Se va putea de altminteri compara în SCENELE VIEŢII POLITICE diferenţele interesante dintre dreptul penal al codului din Brumar anul IV şi acela al codului Napoleon, care l-a înlocuit[111].

[111] În cultura bogată şi variată, a lui Balzac, cunoştinţele de drept ocupau primul loc; se ştie că Balzac studiase dreptul şi făcuse şi

În majoritatea marilor procese, ca şi în cel de faţă, inculpaţii devin de îndată preveniţi. Justiţia emite imediat mandate de încarcerare sau de arestare. Într-adevăr, în cele mai multe cazuri, inculpaţii, ori au fugit, ori trebuie luaţi prin surprindere. Astfel fiind, după cum s-a văzut, poliţia, care nu e decât mijlocul de execuţie, şi justiţia veniseră la domiciliul Estherei cu iuţeala fulgerului. Chiar dacă n-ar fi existat motivele de răzbunare, suflate de Corentin la urechea poliţiei judiciare, exista, din partea baronului de Nucingen, denunţul unui furt de şapte sute cincizeci de mii de franci.

În clipa când prima trăsură, cea care îl ducea pe Jacques Collin ajunse sub arcada Saint-Jean, pasaj strâmt şi întunecos, o înghesuială de trăsuri îl sili pe vizitiu să oprească sub arcadă. Ochii arestatului sclipeau printre zăbrele ca doi tăciuni aprinşi, în ciuda măştii de muribund care în ajun îl făcuse pe directorul închisorii La Force să creadă că e nevoie de medic. Liberi în clipa aceasta, căci nici jandarmul, nici portărelul nu se întorceau ca să-şi vadă *clientul*, ochii aceia de văpaie vorbeau atât de desluşit, încât un judecător de instrucţie iscusit, ca de pildă domnul Popinot, l-ar fi recunoscut pe ocnaş în hulitorul celor sfinte. Într-adevăr, de când ieşise coşul de salată pe poarta închisorii, Jacques Collin cerceta casele pe unde trecea, în ciuda vitezei, cu o privire lacomă şi cuprinzătoare, de la ultimul etaj până la parter. Vedea toţi trecătorii şi-i analiza. Dumnezeu nu cuprinde mai bine cu gândul zidirea-i, în mijloacele şi ţelul ei, decât cuprindea omul acesta cele mai mici amănunte în masa lucrurilor şi a trecătorilor. Înarmat cu o speranţă, cum a fost înarmat cu spada sa ultimul dintre Horaţi, aştepta ajutor. Oricui altcuiva decât acestui Machiavelli al ocnei, o asemenea speranţă i s-ar fi părut atât de cu neputinţă de realizat, încât s-ar fi lăsat în voia sorţii, aşa cum fac toţi vinovaţii. Niciunul dintre ei nu se gândeşte să se împotrivească în situaţia în care justiţia şi

practică în birouri de avocaţi şi de notari.

poliţia pariziană îi pune pe preveniţi, mai ales pe cei puşi la secret cum erau Lucien şi Jacques Collin. Nu ne putem închipui izolarea bruscă în care se trezeşte un prevenit: jandarmii care-l arestează, comisarul care-i ia interogatoriul, cei care-l duc la închisoare, gardienii care-l conduc în ceea ce se numeşte literalmente o celula, cei care-l apucă de subţiori ca să-l urce într-un coş de salată, toate fiinţele care-l înconjoară din clipa arestării sunt mute sau îi înregistrează cuvintele spre a le repeta, fie poliţiei, fie justiţiei. Această separaţie absolută între lumea întreagă şi prevenit, obţinută atât de simplu, pricinuieşte o răsturnare totală a facultăţilor sale, o extraordinară prostaţie a spiritului, mai ales când nu e vorba de un om pe care antecedentele sale nu l-au familiarizat cu acţiunile justiţiei. Duelul dintre vinovat şi judecător e deci cu atât mai cumplit, cu cât justiţia are drept auxiliari tăcerea zidurilor şi incoruptibila nepăsare a agenţilor săi.

Totuşi, Jacques Collin sau Carlos Herrera (trebuie să-i dăm pe rând aceste nume după trebuinţele situaţiei) cunoştea de multă vreme apucăturile poliţiei, ale temniţei şi ale justiţiei. În consecinţă acest gigant al vicleniei şi corupţiei folosise puterile minţii şi resursele mimicei sale ca să simuleze surprinderea, naivitatea unui nevinovat, înfăţişând totodată magistraţilor comedia unei agonii. După cum am arătat, Asia, acea pricepută Locustă[112] îi dăduse să înghită o otravă diluată, aşa încât să producă aparenţele unei boli fatale. Acţiunea domnului Camusot, a comisarului de poliţie, activitatea procurorului regal care trebuia să ia interogatoriul fuseseră deci anulate de către acţiunea şi activitatea unei apoplexii fulgerătoare.

— S-a otrăvit, strigase domnul Camusot, îngrozit de suferinţa aşa-zisului preot, când fusese adus din mansardă, pradă unor convulsii cumplite.

Patru agenţi îl căraseră cu multă greutate pe scări în jos

[112] Locusta a fost o otrăvitoare romană, de care s-au folosit împăratul roman Nerone şi mama sa Agripina.

până în odaia Estherei, unde erau adunaţi toţi magistraţii şi jandarmii.

— Dacă e vinovat, ăsta era cel mai bun lucru pe care-l putea face, răspunse procurorul regal.

— Aşadar, îl credeţi bolnav?... întrebă comisarul de poliţie.

Poliţia se îndoieşte totdeauna de toate. Cei trei magistraţi îşi vorbiseră atunci, cum e uşor de bănuit, la ureche. Dar Jacques Collin ghicise pe chipul lor ce-şi spun şi *se* folosise de aceasta ca să facă imposibil sau cu totul nesemnificativ interogatoriul sumar la care se procedează în momentul arestării; bâlbâise fraze în care se amestecau spaniola şi franceza în aşa fel încât nu aveau niciun înţeles.

La închisoare, comedia aceasta obţinuse la început un succes cu atât mai desăvârşit, cu cât şeful *siguranţei* (prescurtare a cuvintelor şef al brigăzii de poliţie de siguranţă), Bibi-Lupin, care pe vremuri îl arestase pe Jacques Collin în pensiunea doamnei Vauquer, era trimis în misiune în provincie şi înlocuit de către un agent desemnat ca urmaş al lui Bibi-Lupin şi căruia ocnaşul îi era necunoscut.

Bibi-Lupin, fost ocnaş, tovarăş de ocnă al lui Jacques Collin, îi era duşman personal. Această ură îşi avea obârşia în certuri din care Jacques Collin ieşise totdeauna mai tare şi în dominaţia pe care Înşală-Moartea o exercita asupra tovarăşilor săi. În sfârşit, Jacques Collin fusese vreme de zece ani pronia cerească a ocnaşilor liberaţi, şeful lor, sfetnicul lor la Paris, bancherul lor şi, în consecinţă, adversarul lui Bibi-Lupin.

Aşa că, deşi ţinut la secret, conta pe devotamentul inteligent şi total al Asiei, braţul său drept, şi poate pe Paccard, braţul său stâng, pe care spera că-l va avea iarăşi la dispoziţie după ce grijuliul său adjunct avea să fi pus bine cei şapte sute cincizeci de mii de franci furaţi. Iată motivul atenţiei supraomeneşti cu care cerceta toate în drum. Lucru ciudat! Această speranţă avea să fie pe deplin îndreptăţită.

Cele două ziduri masive ale arcadei Saint-Jean erau îmbrăcate până la şase picioare înălţime cu un strat de noroi stropit din rigole; căci pietonii n-aveau pe atunci, ca să se ferească de trecerea necontenită a trăsurilor şi ceea ce se numea copita căruţei, decât nişte stâlpi de multă vreme ciuntiţi de către butucii roţilor. Nu numai o dată câte un vagon cu cai încărcat cu piatră zdrobise acolo pe vreun om neatent. Aşa a fost Parisul multă vreme şi în multe cartiere. Acest amănunt ne va face să înţelegem cât era de îngustă arcada Saint-Jean şi cât era de uşor s-o blochezi. Era de ajuns să intre pe sub ea o birjă venind din place de Grève, în timp ce o zarzavagioaică îşi împingea căruciorul plin de mere dinspre rue du Martroi. Dacă venea atunci o a treia trăsură, se oprea tot. Trecătorii fugeau, speriaţi, căutând un stâlp care să-i păzească de atingerea butucilor de roată, pe vremea aceea atât de lungi, încât a fost nevoie de legi ca să fie scurtaţi. Când sosi coşul de salată, arcada era barată de către una dintre acele zarzavagioaice al căror tip e cu atât mai curios, cu cât mai există unele exemplare în Paris, deşi creşte numărul zarzavageriilor. Arăta aşa de bine a precupeaţă, încât un sergent de stradă, dacă ar fi existat pe vremea aceea[113], ar fi lăsat-o să circule fără să-i ceară permisul, în ciuda feţei ei sinistre pe care era întipărită crima. Capul, acoperit cu o broboadă prăpădită de bumbac cadrilat, în zdrenţe, avea şuviţe zbârlite care semănau cu perii de mistreţ. Gâtul roşu şi zbârcit te scârbea, iar şalul de pe umeri nu ascundea în întregime o piele tăbăcită de soare, de praf şi de noroi. Rochia era ca un gobelin, pantofii erau rânjiţi, de-ţi venea să crezi că-şi băteau joc de faţa la fel de găurită ca şi rochia. Şi ce laibăraş! Murdar ca o cârpă. Această zdreanţă umblătoare şi puturoasă izbea, desigur, de la zece paşi mirosul oamenilor delicaţi. Mâinile ei umblaseră cu atâtea şi atâtea lucruri. Femeia aceasta fie că se întorcea de la un dans de

[113] Sergenţii de oraş, constituind poliţia edilitară, au fost înfiinţaţi la Paris în 1829.

vrăjitoare nemţesc, fie că ieşea dintr-un azil de cerşetori. Dar ce privire avea!... Ce inteligenţă îndrăzneaţă, ce viaţă stăpânită, când razele magnetice ale ochilor ei şi ale lui Jacques Collin se întâlniră ca să schimbe o idee!

— La o parte, păduchioasă bătrână! strigă vizitiul cu un glas răguşit.

— Ce, vrei să mă calci cu căruţa, cavaler al ghilotinei, răspunse dânsa. Marfa mea e mai de soi decât a ta.

Şi încercând să se înghesuie între doi stâlpi ca să facă loc, zarzavagioaica ocupă strada cât avu nevoie ca să-şi aducă la îndeplinire planul.

„O, Asia, îşi zise Jacques Collin, care-şi recunoscu pe loc complicea, merge bine."

Vizitiul schimba mai departe amabilităţi cu Asia, iar trăsurile se înghesuiau în rue du Martroi.

— *Ae!... Pecairé fermati. Souni là. Vedrem!...* ţipă batrâna Asia cu acele intonaţii de piei roşii, caracteristice precupeţelor care îşi deformează în aşa hal cuvintele încât ajung nişte onomatopee ce nu pot fi înţelese decât de parizieni. În gălăgia străzii şi în mijlocul răcnetelor tuturor vizitiilor şi birjelor ce se adunaseră, nimeni nu putea lua în seamă acest ţipăt sălbatic care părea să fie un strigăt de precupeaţă. Dar era limpede pentru Jacques Collin şi îi azvârlea în ureche, într-o păsărească amestecată din italiană şi provensală stricate, această frază cumplită: „Sărmanul tău micuţ e prins. Dar sunt aici şi veghez asupra voastră. Ne mai vedem!"

În mijlocul bucuriei nemărginite pe care i-o dădea triumful său asupra justiţiei, căci spera să poată întreţine legătura cu cei din afară, Jacques Collin fu lovit de o reacţie care ar fi ucis pe oricare altul.

— Lucien arestat! îşi zise el şi fu cât pe ce să leşine.

Această ştire era mai groaznică pentru el decât dacă ar fi fost condamnat la moarte şi s-ar fi respins cererea de comutare a pedepsei.

Şi acum, când cele două coşuri de salată uruie pe cheiul

Senei, povestirea noastră cere să spunem câteva cuvinte despre Conciergerie, până ajung ei acolo. Conciergeria, nume istoric, cuvânt cumplit, lucru şi mai cumplit, e amestecată cu revoluţiile din Franţa şi mai ales cu cele din Paris.

I-a văzut pe cei mai mulţi dintre marii criminali. Dacă e cel mai interesant dintre monumentele Parisului, e totodată cel mai puţin cunoscut dintre ele... de către oamenii care aparţin claselor de sus ale societăţii; dar în ciuda faptului că această digresiune istorică prezintă un uriaş interes, va fi la fel de rapidă ca şi mersul coşurilor de salată.

Care parizian, străin, sau provincial rămas măcar două zile în Paris nu a observat zidurile negre străjuite de trei turnuri groase cu acoperişuri ascuţite, dintre care două sunt aproape cuplate, podoabă sumbră şi misterioasă a cheiului zis des Lunettes? Cheiul acesta începe de la Pont au Change şi ţine până la Pont-Neuf. Un turn pătrat, numit Turnul Orologiului, de unde s-a dat semnalul în noaptea Sfântului Bartolomeu, turn aproape la fel de înalt ca al bisericii Saint Jacques-la-Boucherie, arata că acolo e Palatul de justiţie şi alcătuieşte colţul cheiului. Aceste patru turnuri, aceste ziduri sunt îmbrăcate în giulgiul negricios pe care-l capătă la Paris toate faţadele aşezate spre miazănoapte. Către mijlocul cheiului, de la o arcadă pustie, încep clădirile particulare pe care apariţia Pont-Neuf-ului le-a pricinuit sub domnia lui Henric al IV-lea. Place Royale a fost replica pieţei zisă Dauphine. E acelaşi sistem de arhitectură: cărămidă încadrată în lanţuri de piatră cioplită. Arcada aceasta şi rue Harlay arată limitele Palatului de justiţie în partea de vest. Odinioară, prefectura de poliţie, reşedinţă a primilor preşedinţi ai parlamentului, depindea de Palatul de justiţie. Curtea de conturi şi *Cour des Aides*[114] completau într-însul justiţia supremă, justiţia suveranului. Se vede astfel că, înainte de revoluţie, Palatul de justiţie se bucura de acea

[114] Instanţă de apel, în a cărei competenţă intra stabilirea impozitelor indirecte pe anumite produse.

izolare ce se încearcă a se crea acuma.

Pătratul acela, insula aceea de case şi monumente unde se află Sainte Chapelle[115], cea mai strălucită nestemată dintre nestematele lui Ludovic cel Sfânt, acel spaţiu e sanctuarul Parisului; îi e locul sacru, chivotul sfânt. Şi pentru început, spaţiul acela a constituit el singur prima cetate, căci unde se află place Dauphine exista un islaz al moşiilor regelui, pe care se ridica o *moara* de bătut moneda. De acolo vine numele străzii (rue de la Monnaie) – strada Banului – care duce la Pont-Neuf. De acolo şi numele unuia dintre cele trei turnuri rotunde, şi anume al doilea, care se cheamă Turnul de Argint ceea ce pare a dovedi că în el s-au bătut bani odinioară. Faimoasa moară care se vede pe vechile planuri ale Parisului ar fi mai târzie decât epoca în care se bătea monedă chiar în palat şi datorată fără îndoială unei perfecţionări în arta de a bate monedă. Primul turn, aproape lipit de Turnul de Argint, este turnul lui Montgomery. Al treilea, cel mai mic, dar cel care a dăinuit mai bine dintre toate trei, căci şi-a păstrat crenelurile, este turnul Bonbec. Sainte Chapelle şi cele patru turnuri (inclusiv Turnul Orologiului) determină perfect incinta sau, cum ar zice un slujbaş al cadastrului, perimetrul palatului, de la Merovingieni până la prima dinastie Valois[116]; dar pentru noi, şi în urma transformărilor sale, palatul reprezintă mai îndeosebi epoca lui Ludovic cel Sfânt.

Carol al V-lea[117] cel dintâi cedă parlamentului, instituţie recent întemeiată, palatul său şi se mută sub straja Bastiliei în faimosul palat Saint-Pol, căruia i se alipi mai târziu palatul des Tournelles. Apoi, sub ultimii Valois[118], monarhia

[115] Mică biserică în cel mai pur stil gotic, Sainte Chapelle a fost construită în secolul al XIII-lea, sub regele Ludovic al IX-lea (Ludovic cel Sfânt), pentru a servi de capelă Palatului regal, astăzi Palatul de justiţie la Paris.

[116] Merovingienii constituie prima dinastie de regi francezi (448—752); prima dinastie, Valois începe în 1328.

[117] *Carol al V-lea,* rege al Franţei (1337–1380).

[118] Ultimii Valois au domnit între 1515 şi 1589.

se întoarse de lângă Bastilia la Luvru, care fusese prima ei Bastilie. Întâia locuinţă a regilor Franţei, Palatul lui Ludovic cel Sfânt, care şi-a păstrat numele de Palat, fără alt adaos, spre a însemna palatul prin excelenţă, e în întregimea sa îngropat sub Palatul de justiţie, în chip astăzi de pivniţe, căci era clădit pe malul Senei, ca şi catedrala, şi clădit cu atâta grijă, încât nivelul cel mai înalt al apelor acoperea abia primele trepte. Cheiul de l'Horloge îngroapă sub vreo douăzeci de picioare de pământ aceste clădiri bătrâne de veacuri. Trăsurile trec la nivelul capitelului coloanelor groase ale acelor trei turnuri, a căror siluetă trebuie să fi fost odinioară în armonie cu eleganţa palatului, şi de un efect pitoresc, când se oglindeau în apă, deoarece încă şi astăzi turnurile acelea rivalizează în înălţime cu monumentele cele mai înalte ale Parisului. Când priveşti această capitală din vârful cupolei Panteonului, Palatul cu Sainte Chapelle apare încă şi azi ca cel mai impunător dintre aceste monumente. Acest palat al regilor noştri, pe care calci când umbli prin uriaşa sală a paşilor pierduţi, era o minune arhitectonică, şi aşa mai e şi azi în ochii înţelegători ai poetului care vine să-l studieze când priveşte Conciergeria. Dar vai, închisoarea a năpădit palatul regilor! Îţi sângerează inima când vezi cum s-au tăiat celule, temniţe, coridoare, cazărmi, săli fără lumină sau aer în această măreaţă construcţie, în care stilurile bizantin, roman, gotic, aceste trei feţe ale artei vechi, au fost reunite de către arhitectura secolului al Xli-lea. Palatul acesta este pentru istoria monumentelor Franţei din primele timpuri, ceea ce e castelul de la Blois pentru istoria monumentelor vremii ce le-a urmat. După cum la Blois, într-o curte puteţi admira castelul conţilor de Blois, al lui Ludovic al XII-lea, al lui Francisc I, al lui Gaston d’Orléans[119] tot aşa în

[119] Castelul de la Blois, situat în mijlocul oraşului cu acelaşi nume, a fost construit între secolul al XIII-lea şi secolul al XVIII-lea. Ludovic al XII-lea (1462–1515) era chiar născut la Blois. Francisc I (1494–1547) a adăugat castelului o întreagă aripă, iar Gaston d’Orléans (1608–1660) plănuise

Conciergerie veţi regăsi, în aceeaşi incintă, caracterul primelor dinastii, iar în Sainte Chapelle arhitectura lui Ludovic cel Sfânt. Domnilor din consiliul municipal, când daţi milioane, alăturaţi arhitecţilor unul sau doi poeţi, dacă vreţi să salvaţi leagănul Parisului, leagănul regilor, înzestrând totodată Parisul şi curtea cu un palat demn de Franţa! E o problemă ce trebuie studiată timp de câţiva ani, înainte de a începe să faci orice. Dacă se mai clădesc încă vreo închisoare sau două, ca de pildă cea de la Roquette, palatul lui Ludovic cel Sfânt va fi salvat.

Astăzi, nenumărate răni degradează acest monument gigantic, îngropat sub Palatul de justiţie şi sub chei ca unul dintre acele animale antediluviene în piatra de var din Montmartre; dar cea mai cumplită e aceea că slujeşte drept închisoare! Numele acesta de Conciergerie e de înţeles, în primele vremi ale monarhiei, vinovaţii sus-puşi – căci mujicii şi târgoveţii erau supuşi judecăţii oraşului sau seniorului – marii sau micii feudali erau aduşi în faţa regelui şi păziţi în Conciergerie. Deoarece erau prinşi puţini dintre acei vinovaţi sus-puşi, Conciergeria era îndestulătoare pentru justiţia regelui. E greu de ştiut întocmai unde se afla în vechime Conciergeria. Totuşi, deoarece mai există încă şi azi bucătăriile lui Ludovic care alcătuiesc ceea ce se numeşte astăzi *cursa de şoareci*, e de bănuit că vechea Conciergerie trebuie să fi fost aşezată acolo unde se afla înainte de 1825 Conciergeria judiciară a parlamentului, sub arcada din dreapta a marii scări din afară care duce în curtea regală, Până în 1825, de acolo au plecat condamnaţii ca să îndure decapitarea. De acolo au ieşit toţi marii criminali, toate victimele politice, soţia mareşalului d’Ancre ca şi regina Franţei[120], Semblançay ca şi

şi realizase în parte reconstruirea lui totală.

[120] La Conciergerie au fost întemniţate, înainte de a li se aplica pedeapsa capitală, atât soţia aventurierului italian Coucini, favorit al reginei Maria de Medici, devenit mareşal d’Ancre şi, ministru al lui Ludovic al XIII-lea, cât şi regina Maria Antoineta.

Malesherbes, Damien ca şi Danton, Desrues ca şi Castaing[121]. Biroul lui Fouquier-Tinville[122], identic cu actualul birou al procurorului regal, se afla aşezat în aşa fel încât acuzatorul public putea să vadă cum trec în căruţe oamenii pe care tribunalul revoluţionar îi condamnase. Acest om devenit secure putea să arunce astfel o ultimă ochire asupra loturilor ce mergeau la ghilotină.

De la 1825 încoace, sub ministerul domnului de Peyronnet[123], a avut loc în palat o mare schimbare. Vechea aşezare a Conciergeriei, unde se petreceau ceremoniile încarcerării arestaţilor şi ale pregătirii condamnaţilor, fu închisă şi mutată unde se află acuma, între Turnul Orologiului şi turnul Montgomery, într-o curte interioară indicată de o arcadă. La stânga se află *cursa de şoareci*, la dreapta portiţa. Coşurile de salată intră în acea curte destul de neregulată ca formă şi pot să rămână înăuntru sau să se întoarcă fără nicio greutate, iar în caz de răscoală să fie apărate de orice tentativă de către zăbrelele groase ale arcadei, pe când odinioară n-aveau nici cea mai mică uşurinţă de a manevra în spaţiul strâmt dintre scara cea mare din afară şi aripa dreaptă a palatului. Astăzi Conciergeria, abia îndestulătoare pentru acuzaţi (ar fi nevoie de loc pentru trei sute de persoane, bărbaţi şi femei), nu-i mai primeşte nici pe preveniţi, nici pe deţinuţi, afară de rare ocazii, ca aceea de faţă, când erau aduşi acolo Jacques Collin şi Lucien. Toţi cei închişi în

[121] Condamnaţi celebri, executaţi la Paris: Semblançay (1454–1527), ministru de finanţe, acuzat de delapidare a fondurilor statului şi spânzurat; Matesherbes (1721–1794) şi Danton au murit pe eşafod în timpul revoluţiei; Robert François Damien a fost tras pe roată, fiindcă, în ianuarie 1757, l-a atins cu briceagul pe Ludovic al XV-lea, pentru a-l preveni *să se îndrepte;* Antoine-François Desrues a fost tras pe roată şi ars pentru crimă; Edmé-Samuel Castaing, medic criminal (1797–1823).

[122] Antoine Quentin Fouquier-Tinville (1746–1795), acuzator public al Tribunalului revoluţionar.

[123] Pierre-Denis de Peyronnet (1778–1854), ministru de justiţie (1821–1828) şi ministru de interne (1830).

Conciergerie trebuie să apară în faţa curţii cu juri. În mod excepţional, magistratura tolerează acolo vinovaţii din societatea înaltă care, deja destul de dezonoraţi de către o sentinţă a curţii cu juri, ar fi loviţi peste măsură dacă şi-ar îndura pedeapsa la Melun sau la Poisey. Ouvrard[124] a preferat la vremea sa să fie închis la Conciergerie decât la Sainte-Pélagie. În clipa de faţă, notarul Léhon, prinţul de Bergues îşi ispăşesc la Conciergerie anii de închisoare, beneficiind de o toleranţă samavolnică, dar omenoasă.

Îndeobşte, preveniţii, fie ca să se ducă la instrucţie, cum se spune în jargonul judiciar, fie pentru a fi duşi în faţa tribunalului corecţional, sunt vărsaţi de coşurile de salată direct în cursa de şoareci. Cursa de şoareci, care e faţă în faţă cu portiţa, e alcătuită dintr-un număr anumit de celule instalate în bucătăriile lui Ludovic cel Sfânt şi unde preveniţii aduşi din închisori aşteaptă ceasul şedinţei tribunalului sau sosirea judelui de instrucţie. Cursa de şoareci e mărginită la miazănoapte de chei, la răsărit de clădirea gărzii orăşeneşti, la apus de curtea Conciergeriei, iar la miazăzi de o imensă încăpere boltită (fără îndoială fosta sală a ospăţurilor), încă lipsită de un rost anumit. Deasupra cursei de şoareci se întinde o sală de gardă interioară, cu o fereastră asupra curţii Conciergeriei; e ocupată de către jandarmeria departamentului Senei şi scara duce până acolo. Când sună ceasul judecăţii, aprozii vin să facă apelul preveniţilor, jandarmii coboară în număr egal cu numărul preveniţilor, fiecare jandarm ia un prevenit de braţ; şi astfel împerecheaţi, urcă scara, trec prin sala de gardă şi ajung prin nişte coridoare într-o încăpere alăturată cu sala unde-şi ţine şedinţele faimoasa cameră a şasea a tribunalului, căreia îi sunt deferite cazurile de poliţie corecţională. Acelaşi drum îl iau acuzaţii ca să se ducă de la Conciergerie la curtea cu juri şi ca să se întoarcă.

[124] Gabriel-Julien Ouvrard (1770–1846) a fost omul de afaceri îmbogăţit prin furnituri militare, pe care Balzac îl citează des ca tip de financiar fără scrupule.

În Sala paşilor pierduţi, între uşa primei secţii a tribunalului de primă instanţă şi peronul care duce la a şasea, se observă de îndată, chiar când te plimbi acolo pentru întâia oară, o intrare fără uşă, fără nicio podoabă arhitectonică, o gaură pătrată cu adevărat dezgustătoare. Pe acolo intră judecătorii şi avocaţii în coridoare, în sala de gardă, sau coboară în cursa de şoareci şi la portiţa Conciergeriei. Toate cabinetele judecătorilor de instrucţie sunt aşezate la diferite etaje în partea aceea a palatului. Se ajunge la ele pe nişte scări îngrozitoare, un labirint în care se pierd aproape de fiecare dată cei ce nu cunosc palatul. Ferestrele acestor cabinete se deschid unele deasupra cheiului, celelalte deasupra curţii Conciergeriei. În 1830, câteva cabinete de judecători de instrucţie dădeau pe rue de la Barillerie.

Astfel, când un coş de salată face la stânga în curtea Conciergeriei, aduce preveniţi la cursa de şoareci. Când face la dreapta, aduce acuzaţi la Conciergerie. Deci coşul de salată unde se găsea Jacques Collin se îndreptă pe aici ca să-l depună la portiţă. Nu există nimic mai înfricoşător. Vinovaţii sau vizitatorii zăresc două rânduri de gratii de fier forjat, cu un loc de vreo şase picioare între ele, care nu se deschid niciodată în acelaşi timp şi prin care totul e observat atât de amănunţit, încât persoanele cărora li s-a acordat permisul de a vizita strecoară acest document printre gratii, şi numai după aceea scârţâie cheia în broască. Nici magistraţii instructori, nici chiar cei de la parchet nu intră fără a fi fost recunoscuţi. Astfel fiind, dacă veţi vorbi de posibilitatea de a comunica sau de a evada, directorul Conciergeriei va avea pe buze un zâmbet care va face să piară îndoiala până şi la romancierul cu cea mai deşucheată imaginaţie. În analele Conciergeriei nu se cunoaşte decât evadarea lui Lavalette[125]; dar certitudinea

[125] Antoine-Marie Chamans de Lavalette (1769–1830), partizan al lui Napoleon în timpul celor o sută de zile, a fost condamnat la moarte, în 1815. În ajunul execuţiei a fost salvat de soţia sa, Louise de

că a existat un sprijin foarte de sus, astăzi dovedit, a micşorat dacă nu devotamentul soţiei, cel puţin primejdia unui insucces. Judecând la faţa locului soiul piedicilor, oamenii cei mai încrezători în miracol vor recunoaşte că piedicile au fost în toate timpurile ceea ce sunt şi acum, adică de neînvins. Nicio expresie nu poate zugrăvi masivitatea zidurilor şi a bolţilor; trebuiesc văzute. Deşi pavajul curţii e mai jos decât al cheiului, când treci prin portiţă, încă mai trebuie să coborî câteva trepte, spre a ajunge într-o imensă sală boltită ale cărei ziduri puternice sunt împodobite cu pilaştri măreţi şi flancate pe de o parte, de turnul Montgomery, care face parte azi din locuinţa directorului închisorii, iar pe de altă parte de către turnul de Argint, care slujeşte de dormitor paznicilor, portarilor sau temnicerilor, cum veţi dori să-i numiţi. Numărul acestor slujbaşi nu e atât de mare cum s-ar putea crede (sunt douăzeci); dormitorul lor, ca şi paturile nu sunt diferite de acelea ale unui deţinut care beneficiază la închisoare de o cameră separată, numită *pistolă*. Numele acesta vine fără îndoială din faptul că odinioară prizonierii dădeau o pistolă[126] pe săptămână pentru acea locuinţă a cărei goliciune aminteşte recile mansarde unde locuiesc, la începuturile lor pariziene, oamenii mari fără avere. La stânga, în aceasta vasta sală de intrare, se afla grefa Conciergeriei, birou închis cu geamlâcuri, unde şed directorul şi grefierul şi unde se afla registrul de încarcerare. Acolo preveniţii sau acuzaţii sunt înscrişi, descrişi şi percheziţionaţi. Acolo se hotărăşte problema locuinţei, a cărei soluţie depinde de punga arestatului. În faţa portiţei acestei săli se află o uşa cu geamuri, şi anume uşa unui vorbitor, unde rudele şi avocaţii pot sta de vorbă cu acuzaţii prin două rânduri de gratii din lemn. Vorbitorul acesta primeşte lumină din curtea închisorii, locul de plimbare înăuntru temniţei, unde acuzaţii respiră în aer

Beauharnais, care l-a vizitat la închisoare şi a schimbat cu el hainele.

[126] Monedă veche valorând 10–12 franci.

liber şi fac mişcare la anumite ore.

Acea mare sală luminată, primind lumina îndoielnică a celor două porţi cu gratii, căci unica fereastră ce dă asupra curţii de sosire e luată în întregime de grefă care o încadrează, înfăţişează ochilor o privelişte şi o lumină în deplină armonie cu imaginile preconcepute ale imaginaţiei. E cu atât mai înspăimântător cu cât, paralel cu turnurile de Argint şi al lui Montgomery, zăreşti criptele acelea misterioase, boltite, înfricoşătoare, întunecoase, care se rotesc împrejurul vorbitorului, şi duc la temniţa reginei, a principesei Elisabeta, sora regelui, şi la celulele numite *secrete.* Acest labirint de piatră cioplită a devenit subterana Palatului de justiţie, după ce a avut parte de serbările regilor. Din 1825 şi până în 1832, aici, în sala aceasta imensă, între o sobă mare care o încălzeşte şi întâiul dintre cele două rânduri de gratii, se făcea operaţia gătelii condamnaţilor. Nici acum nu poţi trece, fără a te cutremura, peste acele lespezi care au primit şocul şi destăinuirile atâtor priviri de pe urmă.

Ca să fie scos din oribila-i trăsură, muribundul avu nevoie de ajutorul a doi jandarmi care-l luară fiecare de câte o subţioară, îl susţinură şi-l duseră parcă leşinat la grefă. Astfel târât, muribundul ridică ochii la ceruri aşa încât să semene cu mântuitorul coborât de pe cruce. Desigur că Iisus nu a arătat pe niciun tablou o faţă mai cadaverică şi mai descompusă decât aceea a falsului spaniol, care părea gata să-şi dea sufletul. Gând fu aşezat la grefa, el repetă cu un glas pierdut cuvintele pe care le spunea tuturora de când îl arestaseră:

— Fac apel la Excelenţa Sa ambasadorul Spaniei…

— O să spui asta domnului jude de instrucţie, răspunse directorul…

— Vai, Iisuse! răspunse Jacques Collin oftând. Nu pot căpăta o carte de rugăciuni?… Nici acum n-o să-mi daţi un medic?… Nu mai am nici două ceasuri de trăit.

Deoarece Carlos Herrera trebuia să fie pus la secret, nu

mai avea rost să fie întrebat dacă dorea să beneficieze de pistolă, adică de dreptul de a locui într-una dintre acele camere în care te bucuri de singurul confort îngăduit de justiţie. Aceste camere sunt aşezate la capătul curţii despre care va fi vorba mai târziu. Aprodul şi grefierul împliniră împreună şi cu nepăsare formalităţile înregistrării.

— Domnule director, zise Jacques Collin, stâlcind limba franceză, vedeţi şi dumneavoastră că sunt pe moarte. Spuneţi, dacă puteţi, spuneţi mai ales cât mai curând cu putinţă acestui domn judecător că solicit ca o favoare lucrul de care un vinovat ar trebui să se teamă cel mai mult, şi anume să fiu dus în faţa lui de îndată ce va fi sosit; căci suferinţele mele sunt cu adevărat de neîndurat, şi de îndată ce-l voi vedea, orice eroare va înceta…

E o regulă generală: toţi criminalii vorbesc de eroare. Duceţi-vă prin ocne, întrebaţi-i pe condamnaţi, aproape toţi sunt victime ale unei erori judiciare. Astfel fiind, cuvintele acestea provoacă un zâmbet abia zărit la toţi cei ce au de-a face cu preveniţi, acuzaţi sau condamnaţi.

— Pot vorbi de cererea dumneavoastră judelui de instrucţie, răspunse directorul.

— Vă voi binecuvânta pentru aceasta, domnul meu!… răspunse spaniolul, înălţând ochii la cer.

De îndată ce fu înregistrat, Carlos Herrera, luat de fiecare subţioară de către doi guarzi orăşeneşti, însoţiţi de un temnicer căruia directorul îi spuse în care dintre celulele secrete trebuie să fie închis prevenitul, fu dus prin labirintul subteran al Conciergeriei într-o cameră foarte sănătoasă, orice-ar fi zis despre ea unii filantropi, însă de unde nu putea să comunice cu nimeni.

După plecarea lui, temnicerii, directorul închisorii, grefierul său, chiar şi aprodul şi jandarmii sef priviră ca nişte oameni care se întreabă unii pe alţii ce părere au, şi pe toate feţele se zugrăvi îndoiala; dar la vederea celuilalt prevenit, toate privirile reveniră la nehotărârea lor obişnuită, ascunsă sub un aer de nepăsare. Afară de

împrejurări extraordinare, slujbaşii Conciergeriei nu sunt curioşi, criminalii fiind pentru ei ceea ce sunt clienţii pentru frizeri. În consecinţă toate formalităţile care înspăimântă închipuirea se îndeplinesc mai simplu decât afacerile de bani la un bancher, şi adesea cu mai multă politeţă. Lucien înfăţişa masca vinovatului abătut, căci se lăsă dus şi mânuit, pasiv şi maşinal. De la Fontainebleau, poetul îşi contempla prăbuşirea şi-şi spunea că sosise ceasul ispăşirii. Palid, descompus, necunoscând nimic din ce se petrecuse la Esther în lipsa lui, se ştia tovarăşul intim al unui ocnaş evadat, situaţie îndeajuns de critică pentru a-l face să întrevadă catastrofe mai rele decât moartea. Când cugetul său zămislea un proiect, nu întrevedea decât sinuciderea. Voia să scape cu orice preţ de netrebniciile pe care le bănuia ca pe fantasmele unui vis chinuitor.

Jacques Collin, fiind cel mai primejdios dintre cei doi, fu închis într-o carceră zidită în întregime din piatră cioplită şi care-şi primeşte lumina dintr-una dintre acele mici curţi interioare cum se află multe în incinta Palatului, şi situată în aripa unde-şi are cabinetul procurorul general. Această curticică slujeşte drept loc de recreaţie închisorii femeilor. Lucien fu dus pe acelaşi drum, căci, potrivit cu ordinele date de către judecătorul de instrucţie, directorul îl tratã cu menajamente şi-l închise într-o carceră apropiată de pistole.

Îndeobşte, persoanele care nu vor avea niciodată de-a face cu justiţia îşi închipuiesc lucrurile cele mai sumbre despre punerea la secret. Ideea de justiţie penală nu se poate dezbăra de vechile idei asupra torturii de odinioară, despre închisorile nesănătoase cu ziduri reci de piatră de pe care se preling lacrimi, despre grosolănia temnicerilor şi a hranei, accesorii obligatorii ale dramelor; dar nu e fără rost de a spune aici că aceste exagerări nu există decât la teatru şi fac să zâmbească pe magistraţi, pe avocaţi şi pe acei ce vizitează închisorile din curiozitate sau vin să le observe. Multă vreme a fost ceva înspăimântător. E

neîndoielnic că sub vechiul parlament, în veacul lui Ludovic al XIII-lea şi Ludovic al XIV-lea[127], acuzaţii erau zvârliţi grămadă într-un fel de prim-etaj scund deasupra fostei portiţe. Închisorile au fost una dintre crimele revoluţiei din 1789, şi e de ajuns să vezi temniţa reginei şi aceea a prinţesei Elisabeta ca să capeţi o groază adâncă faţa de vechile forme judiciare. Dar astăzi, deşi filantropia a făcut neînchipuit de mult rău societăţii, a făcut şi un pic de bine indivizilor. Îi datorăm lui Napoleon codul nostru penal care, mai mult decât codul civil, a cărui reformă a devenit urgentă în anumite puncte, va fi unul dintre cele mai mari monumente ale acelei domnii atât de scurte. Noul drept penal a închis un întreg abis de suferinţe. De aceea se poate susţine că, exceptând cumplitele torturi morale cărora le cad pradă persoanele de sus când ajung pe mâna justiţiei, acţiunea acestei puteri este de o blândeţe şi de o simplicitate cu atât mai mare, cu cât sunt neaşteptate. Inculpatul, prevenitul, desigur că nu locuiesc ca la ei acasă; dar în închisorile Parisului se găseşte măcar strictul necesar. De altfel, povara simţămintelor de care te laşi stăpânit ia recuzitei vieţii sensul ei obişnuit. Niciodată nu suferă corpul, în schimb sufletul e într-o asemenea stare de încordare, încât orice fel de incomoditate şi de brutalitate, dacă s-ar întâmpla aşa ceva în acel mediu, ar fi uşor de suportat. Trebuie recunoscut că, mai ales la Paris, nevinovatul e pus în libertate în foarte scurt timp.

Intrând în celula sa, Lucien găsi prin urmare copia fidelă a primei camere în care locuise la Paris, la *Hotelul Cluny.* Un pat asemănător cu paturile celei mai prăpădite odăi mobilate din cartierul Latin, nişte scaune de paie de culoare închisă, o masă şi câteva ustensile alcătuiau mobilierul uneia dintre aceste odăi, unde adeseori sunt închişi câte doi acuzaţi, când par blânzi şi au săvârşit crime ce nu inspiră temeri, ca de pildă falsurile şi falimentele. Această asemănare între punctu-i de plecare, plin de nevinovăţie, şi

[127] Secolul al XVII-lea.

punctul de sosire, ultima treaptă a ruşinii şi a înjosirii, fu atât de bine prinsă de ultima tresărire a fibrei sale poetice, încât nefericitul izbucni în lacrimi. Plânse patru ceasuri de-a rândul, în aparenţă nesimţitor ca o statuie de piatră, dar suferind din pricina tuturor speranţelor sale prăbuşite, atins în toate vanităţile sale sociale zdrobite, în trufia sa nimicită, în toate *eu*-rile pe care le înfăţişau ambiţiosul, îndrăgostitul, fericitul, dandiul, parizianul, poetul, voluptuosul şi privilegiatul. Totul se sfărâmase în el în această cădere asemănătoare cu a lui Icar.

În schimb, Carlos Herrera, de îndată ce rămase singur în celula sa, se învârti de colo până colo ca ursul polar în cuşca-i din Jardin des plantes. Controlă cu amănunţime uşa şi se convinse că, în afară de vizetă, nu fusese făcută nicio gaură în scânduri. Cercetă pereţii, privi pe coşul căminului prin care îi venea o lumină slabă şi-şi spuse: „Sunt în siguranţă!” Se duse să se aşeze într-un colţ, unde ochiul unui temnicer lipit de gratiile vizetei nu l-ar fi putut zări. Apoi îşi scoase peruca şi dezlipi dinăuntrul ei o hârtie cu care era căptuşită. Faţa acestei hârtii care venea în contact cu ţeasta era atât de murdară, încât părea chiar tegumentul perucii. Dacă Bibi-Lupin ar fi avut ideea să smulgă peruca spre a recunoaşte identitatea dintre spaniol şi Jacques Collin, nu ar fi observat hârtia aceea, atât de mult părea a fi parte din opera peruchierului. Cealaltă faţă a hârtiei era încă destul de albă şi de curată ca să se scrie pe ea câteva rânduri. Operaţia grea şi amănunţită a dezlipirii fusese începută în închisoarea La Force; două ore n-ar fi fost de ajuns şi îi consacrase jumătate din ziua trecută. Prevenitul începu întâi să taie această hârtie preţioasă în aşa fel, încât să-şi procure o fâşie lată de patru-cinci rânduri, şi o împărţi în mai multe bucăţi. Apoi puse îndărăt în acea ciudată magazie provizia sa de hârtie după ce îi umezise stratul de gumă arabică cu ajutorul căreia putea s-o lipească la loc. Căută într-o şuviţă de păr unul dintre acele creioane subţiri ca nişte ace, recent fabricate

de Susse[128] şi care fusese lipit în păr cu clei: rupse din el o bucăţică destul de lungă ca să scrie cu ea şi destul de scurtă ca să-i încapă în ureche. Aceste pregătiri o dată isprăvite, cu repeziciunea şi siguranţa în executare caracteristice vechilor ocnaşi, care sunt îndemânatici ca nişte maimuţe, Jacques Collin se aşează pe marginea patului şi începu să reflecteze la instrucţiunile pe care avea să le dea Asiei, fiind sigur ca o va găsi undeva în drumul său, până într-atâta se bizuia pe inteligenţa acestei femei.

„În timpul interogatoriului sumar, îşi spunea dânsul, am făcut pe spaniolul care vorbeşte prost franţuzeşte, care face apel la ambasadorul său, invocă privilegiile diplomatice şi nu înţelege nimic din ce e întrebat, toate astea bine întrerupte de leşinuri, tăceri, oftaturi, într-un cuvânt, toate fiţele unui om pe moarte. Să rămânem pe acelaşi teren. Hârtiile îmi sunt în regulă. Asia şi cu mine o să-l prostim pe domnul Camusot. Nu e prea priceput. Să ne gândim prin urmare la Lucien, trebuie să-i ridicăm moralul, trebuie să ajung cu orice preţ la copilul ăsta, să-i trasez un plan după care să se poarte, altminteri o să se dea de gol şi pe el şi pe mine, şi o să ducă totul de râpă!... Înainte de a ajunge la interogatoriu, trebuie să fie foarte dăscălit. Şi, apoi, îmi trebuie martori care să confirme că sunt preot!”

Aceasta era starea morală şi fizică a celor doi preveniţi a căror soartă atârna în acea clipă de domnul Camusot, judecător de instrucţie la tribunalul de primă instanţă al departamentului Senei şi stăpân suveran peste cele mai mici amănunte ale existenţei lor, în răstimpul pe care i-l acorda codul penal; căci numai dânsul putea autoriza pe preot, pe medicul închisorii sau pe oricine altcineva să între în legătură cu cei întemniţaţi.

Nicio putere omenească, nici regele, nici ministrul de Justiţie, nici primul ministru nu pot impieta asupra puterilor unui judecător de instrucţie, nimic nu-l opreşte, nimeni nu-i

[128] Susse era, într-adevăr, un fabricant de creioane şi de furnituri de birou din acea vreme.

porunceşte. E un suveran supus numai şi numai conştiinţei sale şi legii.

În momentul acesta în care filosofii, filantropii şi publiciştii se ocupă necontenit cu slăbirea tuturor puterilor sociale, dreptul acordat de legile noastre judecătorilor de instrucţie e supus unor atacuri cu atât mai cumplite, cu cât sunt aproape îndreptăţite de către acest drept care, să recunoaştem, este peste măsură de mare. Şi totuşi, pentru orice om cu scaun la cap, puterea aceasta trebuie să rămână neatinsă; s-ar putea în unele cazuri ca efectele ei să fie îmblânzite printr-o întrebuinţare largă a cauţiunii; dar societatea, de pe acum destul de zdruncinată de către lipsa de inteligenţă şi slăbiciunea juriului (magistratură augustă şi supremă care n-ar trebui încredinţată decât unor personalităţi alese), ar fi ameninţată cu prăbuşirea dacă am sfărâma acest stâlp care susţine întregul nostru drept penal. Arestarea preventivă e una dintre acele posibilităţi cumplite, necesare, a căror primejdie pentru societate e ţinută în cumpănă de către propria ei mărime. De altminteri, însăşi neîncrederea faţă de magistratură dovedeşte un început de descompunere socială. Dărâmaţi instituţia, reclădiţi-o pe alte baze; cereţi, ca înainte de revoluţie, imense garanţii de avere din partea magistraturii; dar credeţi în ea; nu faceţi din ea icoana societăţii spre a o insulta. Astăzi magistratul, plătit ca un slujbaş, cel mai adesea sărac, şi-a preschimbat demnitatea de altădată într-o aroganţă care pare de neîngăduit tuturor celor ce au fost ridicaţi la acelaşi nivel cu el; căci aroganţa e o demnitate care nu are punct de sprijin. Aici stă defectul instituţiei actuale. Dacă teritoriul Franţei ar fi împărţit în zece jurisdicţii, s-ar putea ridica demnitatea magistraturii cerându-i drept condiţie o mare avere, ceea ce e cu neputinţă acum, cu douăzeci şi şase de jurisdicţii. Singura îmbunătăţire reală, care poate fi cerută în ceea ce priveşte puterea judecătorului de instrucţie, e realibitatea arestului. Starea de prevenţie n-ar trebui să aducă nicio schimbare în

obiceiurile internaţilor. Aresturile ar trebui să fie clădite, mobilate şi amenajate la Paris în aşa fel, încât să modifice în mod radical părerea publicului în ceea ce priveşte situaţia preveniţilor. Legea e bună, e necesară, dar aplicarea ei e defectuoasă, şi legile se judecă de către moravuri după felul cum sunt aplicate. Opinia publică din Franţa condamnă pe preveniţi şi reabilitează acuzaţii printr-o contradicţie de neînţeles. Poate e rezultatul spiritului prin excelenţă protestatar al francezului. Această lipsă de consecvenţă a publicului parizian a fost unul dintre motivele care au dus la deznodământul tragic al acestei drame; a fost chiar, cum se va vedea, unul dintre cele mai puternice motive. Pentru a cunoaşte taina scenelor cumplite, jucate în cabinetul unui judecător de instrucţie, pentru a cunoaşte bine situaţia respectivă a celor două părţi în luptă, preveniţii şi justiţia, a căror luptă are de obiect secretul păstrat de aceştia împotriva curiozităţii judecătorului, atât de bine numit *curiosul* – în argoul închisorilor – nu trebuie să uităm niciodată că preveniţii puşi la secret nu cunosc nimic din ce spun cele şapte sau opt categorii de oameni care alcătuiesc publicul, nimic din ce ştiu poliţia şi justiţia, nimic din puţinul pe care-l publică ziarele cu privire la împrejurările crimei. De aceea, când dai unui prevenit o ştire ca aceea pe care-o primise Jacques Collin de la Asia cu privire la arestarea lui Lucien, e ca şi cum i-ai arunca o frânghie unui om care se îneacă. Se va vedea cum va da greş, din acest motiv, o încercare ce, fără îndoială fără acea ştire l-ar fi dus la pierzanie pe ocnaş. O dată bine stabilite aceste elemente, oamenii cei mai puţin apţi să se emoţioneze vor fi înspăimântaţi de ce urmări au aceste trei pricini de groază: izolarea, tăcerea şi căinţa.

Domnul Camusot, ginere al unuia dintre uşierii de cabinet ai regelui, prea cunoscut nouă ca să mai fie nevoie să-i explicăm situaţia şi legăturile, se afla în clipa aceea într-o cumpănă, aproape egală cu aceea a lui Carlos Herrera, în privinţa instrucţiei cu care era însărcinat. Odinioară

preşedinte al unui tribunal al jurisdicţiei, fusese scos din acel post şi promovat jude la Paris, într-unul dintre posturile cele mai invidiate ale magistraturii, prin protecţia celebrei ducese de Maufrigneuse, al cărui soţ, ataşat pe lângă prinţul moştenitor şi colonel al unuia dintre regimentele de cavalerie din garda regală, era la fel de bine văzut de rege, pe cât era dânsa de bine văzută de cumnata regelui. În schimbul unui serviciu foarte mărunt, dar hotărâtor pentru ducesă, atunci când fusese acuzat de fals tânărul conte d'Esgrignon de către un bancher din Alençon, trecuse de la funcţia de simplu judecător în provincie la aceea de preşedinte, iar din preşedinte fusese făcut judecător de instrucţie la Paris. De optsprezece luni de când lucra în cel mai însemnat tribunal al regatului, izbutise, în urma intervenţiei ducesei de Maufrigneuse, să sprijine interesele unei cucoane mari nu mai puţin influente, marchiza d'Espard, dar fără succes. Lucien, aşa cum s-a spus la început în această *Scena*, ca să se răzbune pe doamna d'Espard; care voia să-şi pună soţul sub interdicţie, izbutise să restabilească adevărul în ochii procurorului general şi al contelui de Sérisy. O dată aliate aceste două mari puteri cu prietenii marchizului d'Espard, soţia nu scăpase de mustrarea tribunalului decât prin atitudinea înţelegătoare a soţului. În ajun, aflând de arestarea lui Lucien, marchiza d'Espard îşi trimisese cumnatul, pe cavalerul d'Espard, la doamna Camusot. Îndată după aceea, doamna Camusot se dusese în vizita la celebra marchiză, înainte de cină, întoarsă acasă, îşi luase soţul la o parte în dormitor.

— Dacă-l poţi trimite pe acel june îngâmfat, Lucien de Rubempré, în faţa Curţii cu juri şi dacă va fi condamnat, îi spuse ea la ureche, vei fi consilier la înalta curte…

— Cum asta?

— Doamna d'Espard ar vrea să vadă căzând capul bietului tânăr. M-a luat cu frig când am văzut răbufnind o ură de femeie frumoasă.

— Nu te amesteca în afacerile justiţiei, îi răspunse

Camusot soţiei sale.

— Eu mă amestec? urmă dânsa. Dacă ne-ar fi auzit cineva, n-ar fi ştiut despre ce e vorba. Şi marchiza şi eu am fost la fel de încântător de ipocrite, cum eşti tu cu mine în clipa de faţă. Voia să-mi mulţumească pentru serviciul pe care i-l făcusesi în procesul ei şi-mi spunea că, deşi n-a avut succes, îţi este recunoscătoare. Mi-a vorbit despre misiunea cumplită pe care v-o dă legea. „E îngrozitor să fii obligat a trimite un om la ghilotină, dar în cazul lui Rubempré, înseamnă să faci dreptate!…” Şi aşa mai departe. Pretindea că regretă soarta unui tânăr aşa de frumos, adus la Paris de verişoara ei, doamna du Châtelet, şi care a căzut atât de jos. „Iată, spunea ea, unde îi duc pe tineri femeile stricate, ca o Coralie sau o Esther, când sunt destul de corupţi ca să primească a împărţi cu dânsele nişte câştiguri atât de murdare!” În sfârşit, predici frumoase despre milostenie, despre religie! Doamna du Châtelet îi spusese ca Lucien merita de o mie de ori să moară, fiindcă aproape prilejuise moartea surorii şi mamei lui… A vorbit apoi despre un loc vacant la înalta curte, mi-a spus ca îl cunoaşte pe ministrul Justiţiei. „Soţul dumitale, doamna, are un frumos prilej de a se evidenţia!” a adăugat dânsa la sfârşit. Asta e!

— Ne evidenţiem în fiecare zi, făcându-ne datoria, zise Camusot.

— Ai s-ajungi departe, dacă eşti magistrat pretutindeni, chiar şi cu nevastă-ta, exclamă doamna Camusot. Te-am crezut prostănac, azi te admir…

Magistratul avu pe buze unul dintre zâmbetele pe care nu le au decât ei, aşa cum dansatoarele au un zâmbet numai al lor.

— Coniţă, pot intra? întrebă camerista.

— Ce vrei? o întrebă stăpână-sa.

— Coniţă, prima cameristă a doamnei ducese de Maufrigneuse a venit aici în lipsa dumneavoastră şi vă roagă din partea doamnei ducese să poftiţi fără întârziere la palatul Cadignan.

— Să m-aşteptaţi cu cina, zise nevasta judecătorului, gândindu-se ca birjarul care-o adusese încă-şi aştepta plata.

Îşi puse iarăşi pălăria, se urcă în birjă şi ajunse în douăzeci de minute la palatul Cadignan. Doamna Camusot, condusă înăuntru prin intrarea cea mică, rămase singură vreme de zece minute într-un budoar de lângă camera de dormit; ducesa se ivi, strălucitoare, căci se ducea la castelul de la Saint-Cloud, unde era invitată la curte.

— Drăguţo, între noi două, două cuvinte sunt de ajuns.

— Da, doamnă ducesă.

— Lucien de Rubempré e arestat, soţul dumitale instruieşte cazul; garantez că bietul copil e nevinovat. Să fie liberat înainte de-a se încheia douăzeci şi patru de ore. Încă un lucru. Cineva vrea să-l vadă mâine pe Lucien într-ascuns, la închisoare; soţul dumitale poate să fie de faţă, dacă vrea, cu condiţia să nu se lase observat... Sunt recunoscătoare şi ţin minte pe cei care m-au servit, după cum bine ştii. Regele îşi pune multe speranţe în curajul magistraţilor săi, în împrejurările grave în care se va afla foarte curând; îl voi ajuta pe soţul dumitale, îl voi recomanda ca fiind un om devotat regelui, chiar de-ar trebui să-şi rişte viaţa. Camusot al nostru o să fie întâi consilier la înalta curte şi apoi prim-preşedinte oriunde vrea... Adio... sunt aşteptată, mă ierţi, nu-i aşa? Nu-i faci un serviciu numai procurorului general care nu se poate pronunţa în cauza aceasta; dar mai salvezi şi viaţa unei femei care e pe moarte, şi anume doamna de Sérisy. Astfel că nu o să-ţi lipsească sprijinul... Ce mai, vezi câtă încredere am în dumneata, n-am nevoie să-ţi mai recomand, ştii ce...

Puse degetul pe buze şi dispăru.

„Şi eu care n-am apucat să-i spun că marchiza d'Espard vrea să-l vadă pe Lucien sub cuţitul ghilotinei!..." se gândi soţia magistratului, întorcându-se spre birjă.

Când ajunse acasă simţea o asemenea strângere de

inimă, încât văzând-o, judecătorul o întrebă:

— Ce ai, Amélie?…

— Suntem prinşi între două focuri…

Îi povesti întrevederea cu ducesa, dar vorbindu-i în şoaptă la ureche, atât îi era de frică să nu asculte la uşă camerista.

— Care din două e cea mai puternică? întrebă dânsa la sfârşit. Marchiza era cât pe ce să te compromită în chestiunea aceea neplăcută şi prostească a cererii de interdicţie, pe când ducesei îi datorăm totul. Una mi-a făgăduit ceva nedesluşit pe când cealaltă a spus: „Va fi consilier la înalta curte şi apoi prim-preşedinte?…” Doamne fereşte! nu ţi-aş da sfaturi, n-o să mă amestec niciodată în treburile judecătoreşti, dar sunt obligată să-ţi spun întocmai ce se vorbeşte şi ce se pregăteşte la curte…

— Nu ştii, Amélie, ce mi-a trimis azi dimineaţă prefectul poliţiei şi prin cine? Printr-unul dintre oamenii cei mai importanţi ai poliţiei generale a regatului, un Bibi-Lupin al politicii, care mi-a spus că statul are interese ascunse în procesul acesta. Să cinăm şi să ne ducem la varieteu… O să stăm de vorbă în linişte la noapte, în biroul meu, despre toate astea; căci o să am nevoie de mintea ta, poate că mintea judecătorului nu e de ajuns…

Nouă zecimi dintre magistraţi vor tăgădui influenţa soţiei asupra soţului în asemenea împrejurări; dar, deşi ne aflăm în faţa uneia dintre cele mai rare excepţii sociale, putem susţine că e adevărată deşi e întâmplătoare. Magistratul e ca şi preotul, mai ales la Paris, unde se află elita magistraturii; rareori vorbeşte despre treburile Palatului de justiţie, afară de cazul că sunt hotărâte şi judecate. Soţiile de magistrat nu ţin numai să pară că nu ştiu nimic, ci au toate destul simţ a ceea ce se cuvine, spre a ghici că le-ar face rău soţilor lor dacă, aflând din întâmplare un secret, ar lăsa să se vadă aceasta. Totuşi, în împrejurările hotărâtoare, când e vorba de avansare în urma cutărei sau cutărei poziţii luate, multe soţii au asistat, ca Amélie, la

deliberarea magistratului, în sfârşit, aceste excepţii, cu atât mai uşor de tăgăduit cu cât sunt întotdeauna ignorate, depind în întregime de felul cum s-a desfăşurat în sânul unei căsnicii lupta între două caractere. Dar, doamna Camusot îşi domina în întregime soţul. Când toată casa fu culcată, magistratul şi soţia sa se aşezară la biroul pe care judecătorul orânduise de mai înainte actele procesului.

— Iată notele pe care mi le-a trimis prefectul de poliţie, de altminteri la cererea mea, zise Camusot.

ABATELE CARLOS HERRERA

Acest individ este cu siguranţă numitul Jacques Collin, zis Înşală-Moartea, arestat ultima dată în anul 1819, arestare executată la domiciliul unei anumite Vauquer, care ţinea pensiune în rue Neuve-Sainte-Geneviève şi unde sus-numitul locuia ascunzându-se sub numele de Vautrin.

Pe margine, se citea, scris de mâna prefectului de poliţie:

S-a trimis prin telegraf ordin lui Bibi-Lupin, şef al siguranţei, să se întoarcă de îndată pentru a ajuta la confruntare, căci cunoaşte personal pe Jacques Collin, pe care l-a arestat în 1819, cu ajutorul unei domnişoare Michonneau.

Cei care locuiau în pensiune la casa Vauquer exista încă şi acum şi pot fi chemaţi spre stabilirea identităţii.

Aşa-zisul Carlos Herrera e prietenul intim şi sfetnicul domnului Lucien de Rubempré, căruia i-a pus la dispoziţie, vreme de trei ani, sume considerabile, vădit provenite din furturi.

Dacă se constată că aşa-zisul spaniol e una şi aceeaşi persoană cu Jacques Collin, această solidaritate va însemna condamnarea numitului Lucien de Rubempré.

Moartea subită a agentului Peyrade se datorează unei otrăviri săvârşite de către Jacques Collin, Rubempré sau

acoliţii lor. Motivul omorului e faptul că agentul era de multă vreme pe urmele acestor doi criminali îndemânatici.

Pe margine, magistratul îi arăta Ameliei această frază scrisă de însuşi prefectul poliţiei:

Cele de mai sus sunt cunoscute de mine personal şi am convingerea că numitul Lucien de Rubempré şi-a râs în chip scandalos de înălţimea-sa contele de Sérisy şi de domnul procuror general.

— Ce zici, Amélie?

— E îngrozitor!… răspunse soţia judecătorului. Sfârşeşte! Preschimbarea ocnaşului Collin în preot spaniol s-a făcut printr-o crimă şi mai abilă decât aceea prin care Coignard a ajuns conte de Saint Hélène.

LUCIEN DE RUBEMPRÉ

Lucien Chardon, fiu al unui spiţer din Angoulême şi a cărui mamă e o domnişoară de Rubempré, a obţinut printr-un decret regal dreptul de a purta numele de Rubempré. Acest decret a fost dat în urma solicitărilor doamnei ducese de Maiifrigneuse şi a domnului conte de Sérisy.

În 182…, acest tânăr a sosit la Paris fără niciun mijloc de existenţă, însoţind-o pe doamna contesă Sixte du Châtelet, pe atunci doamna de Bargeton, verişoară a doamnei d'Espard.

Nerecunoscător faţă de doamna de Bargeton, a trăit în concubinaj cu o domnişoară Coralie, decedată, fostă actriţă a teatrului Gymnase, care l-a părăsit pentru el pe domnul Camusot, negustor de mătase din rue des Bourdonnais.

În curând căzut în mizerie din pricina insuficientelor ajutoare pe care i le dădea actriţa, şi-a compromis în chip grav cumnatul, om onorabil, tipograf la Angoulême, emiţând poliţe false pentru plata cărora David Scchard a

fost arestat în timpul unei scurte şederi a sus-numitului Lucien la Angoulême.

Această împrejurare a dus la fuga lui Rubempré, care a reapărut subit la Paris, însoţit de abatele Carlos Herrera.

Fără mijloace de trai cunoscute, numitul a cheltuit, în medie, în timpul primilor trei ani ai celei de-a doua şederi ale sale la Paris, vreo trei sute de mii de franci, pe care nu i-a putut primi decât de la aşa-zisul abate Carlos Herrera, dar cu ce titlu?

În afară de aceasta, a folosit recent peste un milion de franci spre a cumpăra moşia Rubempré ca să împlinească condiţia pusă căsătoriei sale cu domnişoara Clotilde de Grandilieu. Ruperea logodnei a venit din faptul că familia Grandlieu, căreia acest ins i-a declarat că a primit sumele de la sora şi cumnatul său, a pus să se ceară informaţii respectabililor soţi Sechard, şi anume de către notarul Derville; şi nu numai că nu cunoşteau această achiziţie, dar îl şi credeau pe Lucien foarte dator.

De altminteri, moştenirea căpătată de soţii Séchard constă în avere imobilă; iar banii lichizi, conform cu cele declarate de ei, au fost în sumă de două sute de mii de franci.

Lucien trăia pe ascuns cu Esther Gobseck, astfel încât e sigur că generozităţile baronului de Nucingen, protector al acestei persoane, au fost trecute sus-numitului Lucien.

Lucien şi acolitul său, ocnaşul, s-au putut susţine în societate mai multă vreme decât Coignard, procurându-şi existenţa din prostituţia sus-numitei Esther, fostă femeie cu condicuţă.

În ciuda repetiţiilor pe care notele acestea le produc în povestirea dramei, era nevoie de a le reda textual ca să facem înţeles rolul poliţiei la Paris. Poliţia are, aşa cum s-a putut vedea de altfel în cazul notei cerute asupra lui Peyrade, dosare aproape totdeauna exacte cu privire la toate familiile şi toţi inşii a căror viaţă e suspectă şi ale

căror fapte sunt condamnabile. Nicio deviere nu-i este necunoscută. Acest registru universal, bilanţ al conştiinţelor, e la fel de bine pus la punct ca registrul băncii Franţei cu privire la averi. Aşa cum banca notează cele mai mici întârzieri în materie de plăţi, cântăreşte fiece credit, preţăluieşte capitaliştii, urmăreşte operaţiile lor, tot aşa procedează poliţia în ceea ce priveşte cinstea cetăţenilor. În această materie ca şi la Palatul de justiţie, nevinovatul n-are de ce să se teamă, această activitate nu se exercită decât asupra celor vinovaţi! Oricât de sus-pusă ar fi, o familie nu se poate sustrage acestei pronii sociale. De altminteri, discreţia îi e deopotrivă cu puterea. Această uriaşă cantitate de procese-verbale ale comisarilor de poliţie, de rapoarte, de note, de dosare, acest ocean de informaţii doarme nemişcat, adânc şi liniştit ca marea. Dacă se întâmplă un accident, dacă se săvârşeşte un delict sau o crimă, justiţia apelează la poliţie; şi îndată, există un dosar asupra inculpaţilor, dosar care e adus la cunoştinţa judecătorului. Aceste dosare, unde sunt analizate antecedentele, nu sunt decât informaţii care mor între zidurile palatului. Justiţia nu se poate servi în mod legal de ele, decât spre a se lumina, spre a se orienta şi atâta tot. Aceste dosare pun la îndemână ceea ce s-ar putea numi dosul tapiseriei crimelor, cauzele lor depărtate şi aproape totdeauna nebănuite. Niciun juriu nu le-ar acorda crezare, iar ţara întreagă s-ar revolta de indignare dacă ar fi aduse ca argumente în procesul oral din faţa curţii cu juri. Într-un cuvânt, e adevărul osândit să rămână în fântână, ca pretutindeni şi întotdeauna. Nu există magistrat care, după doisprezece ani de activitate la Paris, să nu ştie că tribunalul corecţional şi curtea cu juri ascund jumătate din aceste infamii, un soi de bălegar unde a clocit multă vreme crima, şi care să nu fie gata a recunoaşte că justiţia nu pedepseşte nici măcar jumătate din fărădelegile săvârşite. Dacă publicul ar putea şti cât de departe merge discreţia slujbaşilor poliţiei care au memorie, i-ar respecta pe

oamenii aceştia de treabă ca pe nişte Cheverus[129]. Credem că poliţia e vicleană, machiavelică, dar e de o extremă blândeţe; atât numai că ascultă patimile ajunse la paroxism, primeşte denunţurile şi-şi păstrează toate notele. Nu e înspăimântătoare decât pe o parte. Iar ceea ce face pentru justiţie face şi pentru politică. Dar, în materie de politică, e la fel de crudă şi de părtinitoare ca răposata Inchiziţie[130].

— Să lăsăm asta, zise judecătorul, punând notele la loc în dosar. E un secret între poliţie şi justiţie. Judecătorul va vedea ce valorează aceste note, dar domnul şi doamna Camusot nu le-au văzut niciodată.

— Parcă e nevoie să mai îmi spui? zise doamna Camusot.

— Lucien e vinovat, urmă judecătorul, dar de ce anume?

— Un bărbat iubit de ducesa Maufrigneuse, de contesa de Sérisy, de Clotilde de Grandlieu nu e vinovat, răspunse Amélie, celalalt *trebuie* să fi făcut tot.

— Dar Lucien e complice! exclamă Camusot.

— Vrei să m-asculţi pe mine? Restituie preotul diplomaţiei, căreia îi e cea mai frumoasă podoabă, fă-l nevinovat pe netrebnicul acela mititel şi găseşte alţi vinovaţi…

— Te cam avânţi! răspunse judecătorul zâmbind. Femeile merg la ţintă de-a curmezişul legilor, ca păsările pe care nimic nu le opreşte în aer.

— Dar, urmă Amélie, diplomat sau ocnaş, abatele Carlos o să-ţi indice pe cineva ca să scape el.

— Eu nu sunt decât pălăria, capul eşti tu, îi zise Camusot neveste-si.

— Ei, curtea e luminată, vino s-o săruţi pe Melia ta, că e unu noaptea…

---

[129] Jean-Louis-Madeleine Lefebre, cardinal de Cheverus (1768–1836), arhiepiscop al Bordeaux-ului, era cunoscut, pare-se, pentru virtuţile şi milosteniile sale.

[130] În Franţa, Inchiziţia a fost suprimată în 1808, dar a funcţionat din nou între 1814 şi 1834, adică în vremea Bourbonilor restauraţi.

Şi doamna Camusot se duse să se culce, lăsându-şi soţul să-şi orânduiască hârtiile şi ideile pentru interogatoriul la care trebuia să supună a doua zi pe cei doi preveniţi.

Deci, în timp ce coşurile de salată îi aduceau pe Jacques Collin şi pe Lucien la Conciergerie, judele de instrucţie, după ce dejunase mai înainte, străbătea Parisul pe jos, conform obiceiurilor patriarhale adoptate de către magistraţii parizieni, ca să se ducă la biroul său, unde toate documentele procesului şi sosiseră. Şi iată cum.

Fiecare judecător de instrucţie are un grefier, un soi de secretar judecătoresc, care a prestat jurământ, a cărui spiţă se perpetuează fără prime, fără încurajări şi produce mereu elemente foarte bune la care muţenia este firească şi totală. Nu se cunoaşte la Palatul de Justiţie, de la înfiinţarea curţilor de justiţie şi până astăzi, nici un singur caz de indiscreţie săvârşită de către grefierii însărcinaţi cu instrucţiile judiciare. Gentil a vândut chitanţa dată lui Semblançay de către Louise de Savoie, un slujbaş al Ministerului de Război i-a vândut lui Cernîşev[131] planul campaniei din Rusia; toţi aceşti trădători erau mai mult sau mai puţin bogaţi. Perspectiva unui post la Palatul de justiţie, perspectiva unei grefe, conştiinţa profesională sunt îndeajuns să-l facă pe un grefier al unui judecător de instrucţie să rivalizeze, cu succes, cu un mormânt. Căci de când cu progresele chimiei, mormântul a devenit indiscret. Acest slujbaş e însuşi condeiul judecătorului. Multă lume poate înţelege că eşti osia maşinii, dar se întreabă cum poţi să rămâi şurub. Dar şurubul nu pare nemulţumit; poate că îi este frică de maşină. Grefierul lui Camusot, venise de dimineaţă ca să ia actele şi notele judecătorului şi pregătise

[131] Acuzat de delapidare a fondurilor publice, Semblançay a arătat că banii îi dăduse regentei, Louise de Savoie, mama regelui; aceasta însă, cu ajutorul unui funcţionar cumpărat, sustrăsese chitanţele; despre diplomatul şi generalul ţarist A. I. Cernîşev (1785–1357) se credea că obţinuse de la un funcţionar al Ministerului de Război francez planurile invaziei lui Napoleon în Rusia.

totul în birou, pe când magistratul umbla ca un hoinar de-a lungul cheiurilor, uitându-se la curiozităţile din prăvălii şi întrebându-se: „Cum să procedez cu un individ atât de straşnic ca acest Jacques Collin, admiţând că el e? Şeful siguranţei o să-l recunoască, aşa că trebuie să par că-mi fac meseria, măcar de ochii poliţiei! Întrevăd atâtea greutăţi, încât cel mai bine ar fi să o lămuresc pe marchiză şi pe ducesă, arătându-le notele poliţiei, şi l-aş răzbuna şi pe tata, căruia Lucien i-a luat-o pe Coralie... Dând în vileag asemenea ticăloşii fără pereche, m-aş face vestit ca judecător îndemânatic, iar prietenii lui Lucien s-ar lepăda de dânsul în curând. Ei, o să procedez după cum o să decurgă interogatoriul.”

Intră la un anticar, atras de către un orologiu fabricat de Boule[132].

„Să nu-mi calc pe conştiinţă şi să servesc două cucoane mari, asta ar fi o capodoperă de dibăcie.”

— Ia te uită, şi dumneavoastră sunteţi aici, domnule procuror general? întrebă cu voce tare Camusot. Căutaţi medalii?

— E mania aproape a tuturor oamenilor de lege, răspunse râzând contele de Granville, din cauză că sunt cu două feţe.

Şi după ce se uită prin anticărie câteva clipe, ca şi cum ar fi vrut să termine ce mai avea de văzut, îl luă pe Camusot de-a lungul cheiului, fără ca judecătorul de instrucţie să poată crede că întâlnirea lor e datorită altui element decât întâmplarea.

— Vei lua astăzi interogatoriul domnului de Rubempré, zise procurorul general. Bietul tânăr, ţineam la el...

— Exista multe învinuiri împotriva lui, zise Camusot.

— Da, am văzut notele poliţiei; dar sunt datorate în parte unui agent care nu depinde de prefectură, faimosului Corentin, un om care a făcut să li se taie capul la mai mulţi nevinovaţi decât ai să trimiţi dumneata vinovaţi la ghilotină

[132] André-Charles Boule (1642–1732) ebenist celebru.

şi... Dar pezevenghiul acela e în afară de raza noastră de acţiune. Nu vreau să influenţez conştiinţa unui magistrat ca dumneata, dar nu mă pot împiedica de a-ţi atrage atenţia asupra faptului că, dacă ai putea să te convingi că Lucien nu cunoştea testamentul femeii aceleia, ar decurge din asta că nu avea niciun interes s-o vadă moartă, căci îi dădea enorm de mulţi bani!...

— Avem siguranţa că lipsea când s-a petrecut otrăvirea acelei Esther, zise Camusot. Pândea la Fontainebleau trecerea domnişoarei de Grandlieu şi a ducesei de Lenoncourt.

— Da, urmă procurorul general. Mai avea cu privire la căsătoria sa cu domnişoara de Grandlieu asemenea speranţe (ştiu asta de la ducesa de Grandlieu în persoană), încât nu se poate presupune ca un băiat atât de inteligent să fi compromis totul printr-o crimă fără rost.

— Da, zise Camusot, mai ales dacă acea Esther îi dădea tot ce câştiga.

— Derville şi Nucingen susţin că ea a murit neştiind nimic despre moştenirea care de mult îi revenea, adăugă procurorul general.

— Dar atunci ce bănuiţi? întrebă Camusot. Căci ceva este.

— Un omor săvârşit de slugi, zise procurorul general.

— Din păcate, spuse Camusot, omorul se potriveşte foarte bine şi cu moravurile lui Jacques Collin, căci preotul spaniol e fără doar şi poate un ocnaş evadat; se potriveşte cu el, zic, ca să ia cei şapte sute cincizeci de mii de franci proveniţi din vânzarea rentelor de trei la sută, dăruite de Nucingen.

— Vei cântări totul, dragul meu Camusot, fii cu băgare de seamă. Abatele Carlos Herrera are legături cu diplomaţia... Dar un ambasador care ar săvârşi o crimă n-ar mai fi salvat de imunitatea diplomatică. Întrebarea cea mai importantă e: este sau nu abatele Carlos Herrera?

Şi domnul Granville salută ca un om care nu vrea să i se

răspundă.

„Aşadar, şi el vrea să-l salveze pe Lucien?” se gândi Camusot, care o luă pe cheiul des Lunettes, în timp ce procurorul general intra în palat prin curtea Harlay.

Ajuns în curtea Conciergeriei, Camusot intră la directorul închisorii şi-l duse în mijlocul curţii, departe de orice auz.

— Dragă domnule, fă-mi plăcerea şi te du la închisoarea La Force, întreabă acolo pe colegul dumitale dacă din întâmplare are la el câţiva ocnaşi care să fi fost între 1810 şi 1815 în ocna de la Toulon şi vezi dacă ai şi dumneata aşa ceva pe aici. Pe cei din La Force o să-i transferăm aici pentru câteva zile, şi ai să-mi spui dacă pretinsul preot spaniol va fi recunoscut de ei drept Jacques Collin, zis Înşală-Moartea.

— Bine, domnule Camusot, dar a sosit Bibi-Lupin.

— A, a şi sosit! exclamă judecătorul.

— Era la Melun. I s-a spus că e vorba de Înşală-Moartea, s-a luminat la faţă de bucurie şi e la ordinele dumneavoastră.

— Trimite-l la mine.

Directorul închisorii avu acum prilejul să-i transmită judecătorului de instrucţie cererea lui Jacques Collin şi să-i descrie starea de plâns în care se afla acesta.

— Aveam de gând să-l interoghez pe el cel dintâi, răspunse magistratul, dar nu din cauza sănătăţii. Am primit azi dimineaţă o notă a directorului închisorii La Force. Dar individul ăsta, despre care se spune că stă să moară de douăzeci şi patru de ore, a dormit aşa de bine, încât medicul chemat de director a intrat în celula lui, fără ca el să audă. Doctorul nici nu i-a luat pulsul, l-a lăsat să doarmă; ceea ce dovedeşte că are conştiinţa la fel de împăcată pe cât îi e sănătatea de bună. N-am să-l cred bolnav decât ca să îi studiez manevrele, zise zâmbind domnul Camusot.

— Cu preveniţii şi cu acuzaţii ai în fiecare zi câte ceva de învăţat, remarcă directorul închisorii.

Prefectura de poliţie e în legătură cu Conciergeria, iar

magistraţii, ca şi directorul închisorii, cunoscând coridoarele subterane, pot să ajungă acolo extrem de repede. Aşa se explică uşurinţa uimitoare cu care procurorii sau preşedinţii curţii cu juri pot să obţină anumite informaţii fără să suspende şedinţa. În consecinţă, când domnul Camusot ajunse sus pe scara care duce spre biroul său, îl găsi pe Bibi-Lupin sosit în goană prin sala paşilor pierduţi.

— Ce zel! îi spuse judecătorul zâmbind.

— Vă cred? Aflaţi că dacă e *el,* răspunse şeful siguranţei, o să vedeţi un hai mare în curte, dacă sunt pe-acolo şi ceva *muşterii vechi* (foşti ocnaşi, în jargon).

— De ce anume?

— Înşală-Moartea a mâncat economiile tovarăşilor şi am aflat că *ei* au jurat că-l curăţă.

Ei înseamnă ocnaşi, ai căror bani încredinţaţi lui Înşală-Moartea în ultimii douăzeci de ani fuseseră risipiţi pentru Lucien, precum se ştie.

— Ai putea să regăseşti martori ai ultimei sale arestări?

— Faceţi-mi două citaţii de martori şi vă aduc doi, chiar astăzi.

— Coquart, zise judecătorul scoţându-şi mănuşile şi punându-şi bastonul şi pălăria într-un colţ, completează două citaţii după informaţiile domnului şef.

Se privi în oglinda de deasupra căminului, pe a cărui placă se aflau, în loc de pendulă, un lighean şi o cană cu apă. Într-o parte, o carafă cu apa şi un pahar, în partea cealaltă o lampă. Judecătorul sună. Aprodul veni după câteva minute.

— E lume? îl întrebă el pe aprodul însărcinat să primească martorii, să le verifice citaţiile şi să-i înşire în ordinea sosirii.

— Da, domnule judecător.

— La numele persoanelor care au venit şi adu-mi lista.

Judecătorii de instrucţie, grijulii să nu piardă timpul, sunt uneori obligaţi să facă mai multe instrucţii în acelaşi timp. Acesta e motivul îndelungilor aşteptări impuse martorilor

chemaţi, în odaia unde stau aprozii şi unde ţârâie soneriile judecătorilor de instrucţie.

— După aceea, îi spuse Camusot aprodului, ai să mi-l aduci pe abatele Carlos Herrera.

— A, e îmbrăcat în spaniol? În popă, după cât se aude. Aha, l-a copiat pe Collet[133], domnule judecător, exclamă şeful siguranţei.

— Nu există nimica nou, răspunse Camusot.

Şi iscăli două dintre acele citaţii înfricoşătoare care tulbură pe oricine, chiar şi pe cei mai nevinovaţi martori, pe care justiţia îi cheamă astfel să apară în faţa ei, sub pedepse aspre în caz de nesupunere.

În clipa aceea, Jacques Collin îşi isprăvise de vreo jumătate de ceas adânca-i cugetare şi era înarmat. Nimic nu poate întregi descrierea figurii acestui om răzvrătit împotriva legilor decât cele câteva rânduri pe care le scrisese pe fiţuicile sale unsuroase.

Scrisese în limbajul convenit între el şi Asia, argou al argoului, cifru aplicat la idei; înţelesul era următorul:

Du-te la ducesa de Maufrigneuse sau la doamna de Sérisy; *una din două să-l vadă pe Lucien înainte de interogatoriu şi să-i dea să citească hârtia alăturată. Trebuie să-i găseşti pe Europa şi pe Paccard, hoţii aceştia doi să-mi stea la dispoziţie*, *gata să joace rolul pe care-l voi spune eu.*

Du-te fuga la Rastignac şi spune-i din partea celui pe care l-a întâlnit la balul de la Operă să vină să depună mărturie că abatele Carlos Herrera nu seamănă întru nimic cu acel Jacques Collin arestat în casa Vauquer.

A se obţine acelaşi lucru din partea doctorului Bianchon.

---

[133] Anthime Collet (1785–1840) – aventurier şi escroc ingenios şi îndrăzneţ; a jucat pe rând rolul de călugăr, de militar, de episcop, de comisar, de filantrop etc. A reuşit trăiască bine chiar la ocnă, unde a fost trimis în 1820 şi unde şi-a scris memoriile, pe care le-a vândut la doi librari diferiţi, ceea ce a constituit ultima lui escrocherie.

A se pune la treabă cele două muieri ale lui Lucien în acest scop.

Pe hârtia alăturată stătea scris în franceză sadea:

Lucien, nu mărturisi nimic cu privire la mine. Trebuie să fiu pentru tine abatele Carlos Herrera. E nu numai salvarea ta; dar mai ţine-te tare încă un pic şi vei avea şapte milioane, plus onoarea nepătată.

Aceste două hârtii, lipite cu părţile scrise, aşa încât se putea crede ca sunt o bucată din aceeaşi foaie, fură înfăşurate cu îndemânarea proprie celor care au visat în ocnă la mijlocul de a evada. Totul capătă forma şi consistenţa unei bile de murdărie, ca acele cocoloaşe de ceară pe care femeile econoame le pun la igliţele cărora li s-a rupt capătul.

„Dacă mă ia pe mine primul la instrucţie, suntem scăpaţi; dacă-l ia pe micuţul, suntem pierduţi”, îşi zise dânsul aşteptând.

Clipa era atât de chinuitoare, încât omului aceluia aşa de tare i se acoperi faţa de-o sudoare albă. Astfel, omul acela extraordinar ghicea exact în mediul crimei, aşa cum Molière ghicea totul în mediul poeziei dramatice sau Cuvier în acela al speciilor dispărute. Geniul, în orice împrejurare, e o chestiune de intuiţie. Mai prejos de acest fenomen, celelalte opere remarcabile sunt datorate numai talentului. În asta constă diferenţa care desparte oamenii de mâna întâi de cei de mâna a doua. Crima are şi ea oamenii săi de geniu. Jacques Collin, încolţit, se întâlnea cu ambiţioasa doamnă Camusot şi cu doamna de Sérisy, a cărei dragoste se trezise sub lovitura cumplitei catastrofe ce-l nimicea pe Lucien. Acesta era efortul ultim al inteligenţei omeneşti împotriva armurii de oţel a justiţiei.

Când auzi cum scârţâie fierăria grea a broaştelor şi zăvoarelor uşii, Jacques Collin îşi reluă masca de muribund;

îl ajuta la aceasta senzaţia îmbătătoare de plăcere pe care i-o dădu zgomotul paşilor temnicerului pe coridor. Nu ştia prin ce mijloace va ajunge Asia până la el; dar nădăjduia că o s-o vadă în drum, mai ales după făgăduiala pe care i-o dăduse sub arcada Saint-Jean.

După acea întâlnire norocoasă, Asia coborâse în Place de Grève. Înainte de 1830, numele de Grève – Ţărmul – avea un sens astăzi pierdut. Toată partea cheiului, de la podul Arcole până la podul lui Ludovic-Filip, arăta pe atunci aşa cum o lăsase Dumnezeu, afară de strada pietruită care de altminteri era piezişă. În consecinţă, atunci când venea Sena mare, puteai merge cu barca pe lângă case şi chiar pe străzile înclinate care coborau spre râu. Pe cheiul acesta, parterele erau aproape toate înălţate cu câteva trepte. Când apa uda temelia caselor, trăsurile o luau prin oribila rue de la Mortellerie, dărâmată azi în întregime pentru mărirea primăriei. Încât îi fu uşor falsei zarzavagioaice să-şi împingă repede căruciorul până în partea de jos a cheiului şi să-l ascundă acolo până când zarzavagioaica adevărată, care de altfel îşi bea banii luaţi pe vânzarea cu ridicata într-una dintre cârciumile dezgustătoare de pe rue de la Mortellerie, urma să vină să-l ia din locul unde cea care îl luase cu împrumut îi spusese că îl lasă. În vremea aceea, se isprăvea lărgirea cheiului Pelletier; intrarea şantierului era păzită de un invalid, iar căruciorul încredinţat lui nu risca nimic.

Asia luă îndată o birjă în piaţa primăriei şi îi spuse birjarului:

— La Templu[134]! şi repede, pică gras!

O femeie îmbrăcată ca Asia putea să se piardă, fără a trezi nici cea mai mică mirare, în vasta hală în care se adună toate zdrenţele Parisului, unde mişună o mie de negustori ambulanţi şi unde cârâie două sute de misite. Cei doi preveniţi abia fuseseră înregistraţi, că dânsa se şi îmbrăcă într-un mic demisol, umed şi scund, aşezat

[134] Târg de vechituri în curtea mănăstirii Ordinul Templierilor.

deasupra uneia dintre acele groaznice dughene în care se vând resturile de stofă furate de către croitorese sau de către croitori, şi stăpânit ele o domnişoară bătrână, numita Rometta, după numele ei de botez de Gerometta. Rometta era pentru misite ceea ce acestea sunt pentru femeile aşa-zise bine, în caz de încurcătură: cămătăreasă ce dă cu sută la sută.

— Tu, dragă! zise Asia. Trebuie să mă împopoţonezi. Am nevoie să arăt cel puţin ca o baroană din cartierul Saint-Germain. Şi mişcă-te ceva mai vioi, urmă dânsa, căci arde pământul sub mine! Ştii ce rochii mi se potrivesc. Pune la bătaie vopselele, găseşte-mi nişte dantele clasa una şi dă-mi tinichelele cele mai acătării... Trimite-o pe asta mică să aducă o birjă care să tragă la uşa din dos.

— Da, coniţă, răspunse fata bătrână, cu o supunere şi un zel de slujnică în prezenţa stăpânei.

Dacă ar fi existat vreun martor la această scenă, şi-ar li dat seama cu uşurinţă că femeia ascunsă sub numele de Asia era aici la ea acasă.

— Mi s-au oferit nişte diamante! zise Rometta coafând-o pe Asia.

— Furate?...

— Aşa cred.

— Ei bine, fetiţo, oricât am putea câştiga, trebuie să ne abţinem. Avem să ne temem de sticleţi câtăva vreme.

Şi acum înţelegem cum se putea afla Asia în Sala paşilor pierduţi a Palatului de justiţie cu o citaţie în mână, cerând să i se arate drumul prin coridoare şi pe scările care duc la judecătorul de instrucţie şi întrebând de domnul Camusot cam la un sfert de oră înainte de sosirea lui acolo. Asia nu mai părea aceeaşi femeie. După ce-şi spălase ca o actriţă grima de bătrână, se fardase cu roşu şi alb, îşi acoperise capul cu o splendidă perucă blondă. Îmbrăcată întocmai ca o cucoană din cartierul Saint-Germain care-şi caută căţelul pierdut, părea să aibă patruzeci de ani, căci îşi ascunsese faţa sub un văl superb de dantelă neagră. Un corset strâns

zdravăn îi ţinea pântecele ei de bucătăreasă. Cu mănuşi foarte bune, înarmată cu o turnură cam voluminoasă, răspândea un miros de pudră *à la Maréchale.* Jucându-se cu o poşeta în montură de aur, se uita cu tot atâta atenţie la zidurile Palatului printre care rătăcea, vădit pentru întâia oară, ca şi la zgarda unui *Kings dog*[135] drăguţ. O asemenea cucoană mai în vârstă şi distinsă fu îndată remarcată de populaţia în robă neagră a sălii paşilor pierduţi.

În afară de avocaţii fără procese care mătură sala aceasta cu poala robelor şi care îi numesc pe marii avocaţi pe numele de botez, aşa cum fac marii seniori între ei, ca să dea impresia că aparţin şi ei aristocraţiei baroului, pot fi văzuţi acolo adesea nişte tineri plini de răbdare, oameni de-ai notarilor, făcând de santinelă pentru un singur proces fixat la coadă şi care ar putea fi pledat dacă avocaţii proceselor fixate la început ar întârzia. Ar fi interesantă descrierea robelor negre care se plimbă trei câte trei, uneori patru câte patru prin această sală imensă, producând cu flecăreala lor zumzetul uriaş care răsună în această sală, atât de nimerit botezată, căci umbletul îi sleieşte pe avocaţi în aceeaşi măsură ca risipa de vorbă; dar îşi va găsi loc în *Studiul* hărăzit avocaţilor din Paris. Asia contase pe hoinarii din Palatul de justiţie, râdea pe înfundate de câteva glume pe care le auzea şi până la urmă atrase atenţia lui Massol, tânăr stagiar, mai interesat de *Gazeta Tribunalelor* decât de clienţii săi, şi care se puse râzând la dispoziţia unei femei atât de bine parfumată şi de bogat îmbrăcată.

Asia îşi făcu un glăscior de falset şi explică acestui domn amabil că venise citată de un judecător numit Camusot…

— Ah, pentru afacerea Rubempré!

Procesul şi avea nume!

— A, nu pentru mine, e vorba de camerista mea, o fată poreclită Europa, pe care am avut-o timp de douăzeci şi patru de ore şi care a fugit, văzând că portarul meu îmi

[135] Căţeluş lăţos.

aduce această citaţie.

Apoi, ca toate bătrânele a căror viaţă se petrece în flecăreala la colţul căminului, încurajata de Massol, făcu paranteze, îşi povesti nefericirea cu primul soţ, unul dintre cei trei directori ai Casei asupra garanţiilor privind solul naţional.

Îl consultă pe tânărul avocat dacă trebuia sau nu să deschidă un proces împotriva ginerelui ei, contele Gross-Narp, care îi nenorocea fiica, şi dacă legea îi îngăduia să dispună de averea ei. Cu toate sforţările sale, Massol nu izbuti să afle dacă citaţia era pe numele stăpânei sau al cameristei. În primul moment, se mulţumise să-şi arunce ochii în treacăt asupra acestui act ale cărui exemplare sunt foarte cunoscute, căci, pentru mai mare iuţeală, se foloseşte un formular tipărit, iar grefierii judecătorilor de instrucţie n-au decât să completeze locurile libere lăsate pentru numele şi domiciliul martorilor, ora convocării etc. Asia cerea explicaţii cu privire la Palatul de justiţie pe care-l cunoştea mai bine decât îl cunoştea chiar avocatul; în sfârşit, îl întreba la ce oră vine acel domn Camusot.

— Păi, îndeobşte judecătorii de instrucţie îşi încep interogatoriul la orele zece.

— E ceasul zece fără un sfert, zise ea, uitându-se la un mic ceasornic foarte drăguţ, adevărată capodoperă de bijutier, şi care-l făcu pe Massol să-şi spună: „Cui îi dă Dumnezeu bani!…”

În acest moment, Asia sosise în sala întunecoasă ce da în curtea Conciergeriei şi unde stau aprozii. Zărind portiţa prin geam, dânsa exclamă: „Ce sunt zidurile acelea mari?

— E Conciergeria.

— A, prin urmare asta e Conciergeria unde sărmana noastră regină… Ah, cât aş vrea să văd temniţa!…

— Nu se poate, doamnă baroană, răspunse avocatul care-i oferise bătrânei braţul, aţi avea nevoie de nişte autorizaţii foarte greu de obţinut.

— Am auzit, urmă ea, că Ludovic al XVIII-lea a compus

chiar el, şi în limba latină, inscripţia care se găseşte în celula Mariei-Antoinette.

— Da, doamnă baroană.

— Aş vrea să ştiu latineşte ca să studiez cuvintele acelei inscripţii! răspunse dânsa. Credeţi că domnul Camusot ar putea să-mi dea un permis…

— Nu e de competenţa lui, dar vă poate însoţi…

— Dar, cu interogatoriile ce face? întrebă dânsa.

— A, răspunse Massol, preveniţii n-au decât să aştepte.

— Chiar sunt preveniţi, nu-i aşa? întrebă cu naivitate Asia. Dar îl cunosc pe domnul Granville, procurorul dumneavoastră general…

Această observaţie avu un efect magic asupra aprozilor şi avocatului.

— A, îl cunoaşteţi pe domnul procuror general? zise Massol care se gândea să ceară numele şi adresa *clientei* adusă de întâmplare.

— Îl întâlnesc adesea la domnul de Sérisy cu care e prieten. Doamna de Sérisy e rudă cu mine prin alianţa cu familia Ronquerolles…

— Dar dacă doamna vrea să coboare la Conciergerie, zise un aprod, domnia-sa…

— Da, da! zise Massol.

Şi aprozii îi lăsară pe avocat şi pe baroană să coboare. Ajunseră îndată în mica sală de gardă, unde duce scara cursei de şoareci; loc bine cunoscut de Asia şi care constituie, cum s-a văzut, un fel de post de observaţie pe unde toată lumea trebuie să treacă între cursa de şoareci şi camera a şasea.

— Întrebaţi vă rog pe domnii aceştia dacă a sosit domnul Camusot! zise dânsa zărindu-i pe jandarmii care jucau cărţi.

— Da, doamnă, adineauri a urcat din cursa cu şoareci…

— Cursa cu şoareci? zise dânsa. Ce mai e… Vai, ce prostie am făcut că nu m-am dus direct la contele de Granville… Dar nu mai am timp… Conduceţi-mă vă rog, domnul meu, ca să vorbesc cu domnul Camusot înainte de

a fi ocupat.

— Vai, doamnă, aveţi tot timpul să vorbiţi cu domnul Camusot, zise Massol. Trimiţându-i cartea dumneavoastră de vizită, vă va feri de neplăcerea de a face anticameră împreună cu martorii... La Palatul de justiţie persoane ca dumneavoastră sunt tratate cu menajamente... Aveţi cărţi de vizită.

În clipa aceea, Asia şi avocatul ei se găseau exact în faţa ferestrei sălii de gardă de unde jandarmii pot vedea mişcarea portiţei Conciergeriei. Jandarmii, crescuţi în respectul ce-l datorează apărătorilor văduvelor şi orfanilor, cunoscând pe de altă parte privilegiul avocaturii, tolerară câteva clipe prezenţa unei baroane însoţite de un avocat. Asia îl pusese pe tânărul avocat să-i povestească istoriile înfiorătoare pe care un om din tagma ţi de vârsta lui le ştie povesti cu privire la portiţă. Nu voi să creadă că li se face găteala condamnaţilor la moarte îndărătul gratiilor ce i se arătau; dar brigadierul de jandarmi întări spusele avocatului.

— Ah, ce mult aş vrea să văd!... zise dânsa.

Rămase locului cochetând cu brigadierul şi cu avocatul până când îl văzu ieşind prin portiţă pe Jacques Collin, susţinut de doi jandarmi şi urmându-l pe aprodul domnului Camusot.

— Aha, iată-l pe preotul închisorilor care vine fără îndoială să-l spovedească pe vreun nefericit condamnat...

— Nu, nu, doamnă baroană, răspunse jandarmul. E un prevenit care merge la instrucţie.

— Şi oare de ce e învinuit?

— E amestecat în povestea ceia de otrăvire...

— Ah, cât aş vrea să-l văd...

— N-aveţi voie să rămâneţi aici, zise brigadierul, căci e la secret şi trebuie să treacă prin sala de gardă. Poftiţi, doamnă, uşa asta dă spre scară...

— Vă mulţumesc, domnule ofiţer, zise baroana îndreptându-se către uşă şi se repezi pe scară exclamând:

„Dar oare unde mă aflu?

Acest glas ajunse la urechile lui Jacques Collin, pe care ea voia să-l pregătească în felul acesta pentru întâlnire. Brigadierul fugi după doamna baroană, o apucă de mijloc, o luă pe sus şi o purtă ca pe o pană în mijlocul unui grup de cinci jandarmi care se ridicaseră ca un singur om; căci în acea sală de gardă nu există încredere faţă de nimeni. Era samavolnicie, dar samavolnicie necesară. Chiar şi avocatul scoase două exclamaţii: „Doamnă! Doamnă!” pline de spaimă, atât se temea să nu se compromită.

Abatele Carlos Herrera, aproape leşinat, se opri pe un scaun în sala de gardă.

— Săracul! zise baroana. Să fie ăsta un vinovat?

Aceste cuvinte, deşi rostite la urechea tânărului avocat, fură auzite de toată lumea, căci în acea groaznică sală de gardă domnea o tăcere de moarte. Anumitor persoane privilegiate li se dă uneori voie să vadă pe criminalii faimoşi, în timp ce trec prin această sală de gardă sau prin coridoare, astfel încât aprodul şi jandarmii însărcinaţi să-l aducă pe abatele Carlos Herrera nu făcură nicio observaţie. De altminteri, datorită devotamentului brigadierului care o *umflase* pe baroană ca să împiedice orice comunicare între prevenitul pus la secret şi străini, exista între ei o distanţă liniştitoare.

— Haidem! gâfâi Jacques Collin care făcu o sforţare ca să se ridice în picioare.

În clipa aceasta, gogoloiul de hârtie îi căzu din mânecă şi locul unde se oprise fu observat de către baroană, care-şi mascase privirile cu vălul. Umed şi unsuros, gogoloiul nu se rostogolise, căci toate aceste lucruri mărunte şi aparent neînsemnate fuseseră calculate şi prevăzute de Jacques Collin în vederea unei reuşite totale. Când prevenitul fu dus pe scară în sus, Asia îşi scăpă poşeta în mod foarte firesc şi o ridică pripit. Dar când se aplecase, luase şi gogoloiul pe care culoarea întocmai cu a prafului şi a noroiului de pe jos îl făcea de neobservat.

— Vai, zise dânsa, mi s-a strâns inima! E pe moarte…

— Sau aşa pare, răspunse brigadierul.

— Domnul meu, îi spuse Asia avocatului, vă rog, duceţi-mă repede la domnul Camusot, am venit pentru chestiunea aceea şi poate că va prefera şi dânsul să mă vadă înainte de a lua interogatoriul acestui biet abate.

Avocatul şi baroana părăsiră sala de gardă cu pereţii unsuroşi şi plini de funingine; când însă ajunseră în capul de sus al scării, Asia scoase un ţipăt: „Căţelul!… Vai, sărmanul meu căţel!” şi se repezi ca o nebună prin sala paşilor pierduţi, întrebând pe toată lumea dacă nu-i văzuse căţelul. Ajunse în galeria Marchande şi se năpusti spre o scară spunând: „Uite-l!…”

Scara aceasta dădea în curtea Harlay pe unde, o dată ce-şi jucase comedia, Asia se duse să se urce în una dintre birjele care staţionează pe quai des Orfèvres şi dispăru cu citaţia emisă pentru Europa, al cărei nume adevărat încă nu era cunoscut de poliţie şi justiţie.

— Rue Neuve-Saint-Marc, îi strigă ea birjarului.

Asia se putea bizui pe discreţia absolută a unei misite numite madame Nourrisson, cunoscută sub numele de madame Saint-Estève, care îi împrumuta nu numai identitatea, ci şi prăvălia, unde Nucingen căzuse la înţelegere pentru predarea Estherei. Acolo, Asia era ca la ea acasă, căci ocupa o cameră în locuinţa în care stătea madame Nourrisson. Plăti birjarului şi urcă în odaie după ce o salutase pe madame Nourrisson, în aşa fel încât s-o facă să înţeleagă că n-avea timp să schimbe nici două vorbe.

O dată ajunsă aici, unde n-o putea spiona nimeni, Asia începu să desfacă hârtiile cu aceeaşi grijă cu care oamenii de ştiinţă desfăşoară un palimpsest. După ce citise instrucţiunile, socoti că trebuie să transcrie pe hârtie de scrisori rândurile hărăzite lui Lucien; apoi coborî la madame Nourrisson, pe care o ţinu de vorbă în timp ce o mică vânzătoare din dugheană se duse să caute o birjă pe boulevard des Italiens. Asia căpătă astfel adresele ducesei

de Maufrigneuse şi doamnei de Sérisy, pe care madame Nourrisson le ştia datorită relaţiilor ei cu cameristele.

Aceste drumuri, aceste îndeletniciri amănunţite luară mai bine de doua ceasuri. Doamna ducesă de Maufrigneuse, care locuia la capătul cartierului Saint-Honoré, o făcu să aştepte pe doamna de Saint-Estève vreme de un ceas, deşi camerista îi transmisese prin uşa buduarului, după ce bătuse, cartea de vizită a doamnei Saint-Estève pe care Asia scrisese: *Venită pentru o intervenţie urgentă privitoare la Lucien.*

La prima ochire asupra feţei ducesei, Asia înţelese cât de nelalocul ei îi era vizita; în consecinţă se scuză că a tulburat odihna doamnei ducese, dar Lucien era în pericol…

— Cine eşti dumneata?… întrebă ducesa, fără nicio formulă de politeţă, măsurând-o din ochi pe Asia, care putea trece drept baroană în faţa avocatului Massol, în Sala paşilor pierduţi, dar care pe covoarele salonaşului din palatul Cadignan arăta ca o pată de smoală pe o rochie de satin alb.

— Sunt o vânzătoare de haine de ocazie, doamnă ducesa, căci, în asemenea împrejurări, lumea se adresează femeilor de o discreţie absolută prin însăşi meseria lor. N-am dat niciodată de gol pe nimeni, şi numai Dumnezeu ştie câte cucoane mari nu mi-au încredinţat diamantele pentru o lună, cerându-mi în schimb bijuterii din diamante false, asemănătoare cu ale lor.

— Mai ai şi alt nume? întrebă ducesa zâmbind unei amintiri pe care i-o trezise acest răspuns.

— Da, doamnă ducesă, sunt madame Saint-Estève în ocaziile mari, dar în afaceri mă cheamă madame Nourrisson.

— Bine, bine… răspunse repede ducesa schimbând tonul.

— Pot fi foarte de folos, spuse Asia mai departe, căci cunosc secretele soţilor la fel de bine ca şi pe ale soţiilor. Am făcut multe afaceri cu domnul de Marsay pe care doamna ducesă…

— Ajunge! Ajunge! exclamă ducesa. Să vedem ce e cu Lucien.

— Dacă doamna ducesă vrea să-l salveze, ar trebui să aibă curajul de a nu-şi pierde vremea cu găteala; de altminteri, doamna ducesă n-ar putea să fie mai frumoasă decât este în clipa asta. Sunteţi frumoasă de picaţi, pe cuvântul meu ele onoare de femeie bătrână! Şi apoi, nu puneţi să se înhame caii la trăsură, doamnă, urcaţi-vă în birjă cu mine... Veniţi la doamna de Sérisy, dacă vreţi să nu se întâmple nenorociri şi mai mari decât ar fi moartea băiatului...

— Du-te, te urmez, spuse atunci ducesa, după un moment de şovăială. Noi două împreună o să-i insuflăm curaj Léontinei...

În ciuda hărniciei cu adevărat diavoleşti a acestei femei care era pentru ocnă ceea ce erau slujnicele pentru teatrul lui Molière, băteau ceasurile două în clipa când intră cu ducesa de Maufrigneuse la doamna de Sérisy, care locuia pe rue de la Chaussée-d'Antin. Dar acolo, datorită ducesei, nu pierdură nicio secundă. Fură primite îndată de contesă, pe care o găsiră culcată pe un divan, într-o casă elveţiană în miniatură, în mijlocul unei grădini înmiresmate de florile cele mai rare.

— Aşa e bine, zise Asia uitându-se împrejur, n-o să poată trage nimeni cu urechea.

— Vai, scumpa mea, sunt pe moarte! Spune, Diane, ai făcut ceva? strigă contesa care sări ca o căprioară, o luă de umeri pe ducesă şi izbucni în plâns.

— Haide, Léontine, există momente în care femei ca noi nu trebuie să plângă, ci să acţioneze, zise ducesa silind-o pe contesă să se aşeze împreună cu ea pe canapea.

Asia o studie pe această contesă cu privirea aceea proprie batrânelor afurisite şi pe care dânsele ştiu s-o plimbe peste sufletul unei femei, cu iuţeala bisturiurilor chirurgicale când scormonesc o rană. Mâna dreaptă a lui Jacques Collin recunoscu atunci semnele sentimentului cel

mai rar întâlnit la femeile din lumea mare: durerea adevărată!... Durerea aceea care trage brazde de neşters în inimă şi pe faţă. În gătealã, nici urmă de cochetărie! Contesa număra pe atunci patruzeci şi cinci de primăveri, iar halatul ei de muselină imprimată şi mototolită lăsa să i se vadă bustul fără niciun fel de pregătire sau corset!... Ochii cu cearcăne negre, obrajii învineţiţi mărturiseau lacrimi amare. Halatul n-avea cordon. Broderiile jupei de dedesubt şi ale cămăşii erau mototolite. Părul adunat sub o bonetă de dantelă, neatins douăzeci şi patru de ceasuri de pieptene, îşi arăta o coadă scurtă şi costelivă şi toate şuviţele destinate buclelor în toată sărăcia lor. Léontine uitase să-şi pună coadele false.

— Dumneata iubeşti pentru prima dată în viaţă... îi spuse cu gravitate Asia.

Léontine o zări în clipa aceasta pe Asia şi făcu un gest de spaimă.

— Cine e, Diane? o întrebă ea pe ducesa de Maufrigneuse.

— Cine vrei să fie, dacă nu o femeie devotată lui Lucien şi gata să ne servească?

Asia ghicise adevărul. Doamna de Sérisy, care trecea drept una dintre cele mai uşuratice femei din lumea mare, avusese o legătură cu marchizul d'Aiglemont, vreme de zece ani. După plecarea marchizului în colonii, înnebunise după Lucien şi îl despărţise de ducesa de Maufrigneuse, necunoscând, ca de altfel întreg Parisul, iubirea lui Lucien pentru Esther. În lumea mare, o legătură făţişă strică reputaţia unei femei mai mult decât zece intrigi ascunse; cu atât mai rău două asemenea legături. Totuşi, deoarece nimeni nu mai ţinea socotelile doamnei de Sérisy, istoricul n-ar putea garanta ca virtutea-i fusese ciobită numai de două ori. Era o blondă de talie mijlocie, conservată cum sunt blondele când s-au conservat, adică părea de cel mult treizeci de ani, subţirică fără a fi slabă, cu părul bălai; picioarele, mâinile, trupul, de o fineţe aristocratică;

spirituală ca o Ronquerolles şi, prin urmare, pe cât de bună faţă de bărbaţi, pe atât de rea faţă de femei. Datorită marii sale averi, datorită rangului înalt al soţului şi al fratelui ei, marchizul de Ronquerolles, fusese totdeauna ferită de toate neplăcerile pe care le-ar fi avut. fără îndoială, oricare altă femeie. Avea un mare merit: era depravată pe faţa şi mărturisea cultul pe care-l nutrea pentru moravurile din vremea Regenţei[136]. Dar, la patruzeci şi doi de ani, femeia aceasta, pentru care bărbaţii fuseseră până atunci doar nişte jucării plăcute, cărora, ciudat lucru, le acordase multe, nevăzând în dragoste decât un fel de sacrificiu de îndurat pentru a-i domina, fusese cuprinsă la întâlnirea cu Lucien de-o iubire asemănătoare cu aceea a baronului de Nucingen pentru Esther. Iubise atunci, aşa cum îi spusese Asia, pentru întâia oară în viaţă. Aceste transferuri de tinereţe se întâlnesc, mai des decât s-ar crede, la pariziene şi la cucoanele mari şi pricinuiesc căderi de neînţeles la anumite femei virtuoase, în clipa când se apropie de ţărmul celor patruzeci de ani. Ducesa de Maufrigneuse era singura confidentă a acestei patimi cumplite şi complete ale cărei fericiri, începând cu senzaţiile copilăroase ale primei iubiri până la nebuniile uriaşe ale voluptăţii, o înnebuneau pe Léontine şi o făceau să nu se mai poată sătura.

După cum se ştie, iubirea adevărată e nemiloasă. Descoperirea unei Esthere fusese urmată de una dintre acele rupturi din furie, când turbarea femeii merge până la omor. Apoi urmase perioada laşităţilor în voia cărora se lasă cu atâta plăcere iubirea sinceră. Astfel încât de o lună de zile, contesa ar fi dat zece ani din viaţă să-l revadă pe Lucien vreme de o săptamână. În sfârşit, ajunsese să accepte a-i fi rivală Estherei, într-un paroxism de tandreţe; şi tocmai în clipa aceea auzise, ca pe trâmbiţa judecăţii de apoi, ştirea că iubitul ei e arestat. Contesa fusese cât pe ce să moară, soţul ei o silise chiar el să stea în pat, temându-

[136] Perioada cuprinsă între anii 1715–1723 în care Filip de Orléans, regentul şi clica sa au practicat şi au tolerat specula şi desfrâul.

se de ceea ce ar fi putut destăinui în timpul delirului. De douăzeci şi patru de ceasuri trăia cu un pumnal înfipt în inimă. Îi spunea, în aiurările febrei, soţului său: „Scapă-l pe Lucien şi n-o să mai trăiesc decât pentru tine!”

— Nu e momentul să faceţi ochi de capră moartă, cum spune doamna ducesă, strigă cumplita Asia, scuturând-o de braţ pe contesă. Dacă vreţi să-l scăpaţi, nu mai e niciun minut de pierdut. E nevinovat, vă jur pe oasele mamei!

— Da, da, nu-i aşa! ţipă contesa privind-o cu bunătate pe urâcioasa cumătră.

— Dar, urmă Asia, dacă domnul Camusot îl întreabă *cum nu trebuie*, cu două fraze îl poate scoate vinovat; iar dacă aveţi destulă trecere ca să intraţi la Conciergerie şi să-i vorbiţi, plecaţi de îndată şi daţi-i hârtiuţa asta... Vă garantez că mâine va fi liber... Scoateţi-l din închisoare, căci dumneavoastră l-aţi vârât acolo...

— Eu?...

— Da, da!... Dumneavoastră, cucoanele mari, n-aveţi niciodată o para chioară, chiar când aveţi averi de milioane. Pe când îmi făceam şi eu cheful şi aveam băieţei, le umpleam buzunarele cu aur! Plăcerea lor mă distra. E aşa de bine să fii totodată mamă şi metresă! Dumneavoastră, astea, lăsaţi să crape de foame oamenii pe care-i iubiţi, fără să-i întrebaţi cum stau cu banii. Esther, săraca, nu făcea mofturi, a dat, cu preţul pierzaniei trupului şi sufletului, milionul care i se cerea lui Lucien al dumitale, şi asta l-a adus în situaţia în care e...

— Sărmana! A făcut ea asta? O iubesc!... spuse Léontine.

— Aa, acuma, zise Asia cu o ironie de gheaţă.

— Frumoasă era, însă acum, scumpa mea, eşti mult mai frumoasă ca dânsa... Iar căsătoria lui Lucien cu Clotilde e atât de serios stricată, încât nimic nu o mai poate drege, îi şopti ducesa, Léontinei.

Acest gând şi acest calcul avură un asemenea efect asupra contesei, încât încetă de a mai suferi, îşi petrecu mâinile peste frunte şi întineri dintr-odată.

— Hai, fetiţo, fruntea sus şi întinde-o! zise Asia care văzu această metamorfoză şi ghici de unde vine.

— Dar, zise doamna de Maufrigneuse, dacă trebuie înainte de toate să-l împiedicăm pe domnul Camusot să-i ia interogatoriul lui Lucien, îi putem scrie un bilet pe care să i-l trimitem la Palat, prin valetul tău, Léontine.

— Atunci veniţi cu mine, spuse doamna de Serisy.

Iată ce se petrecea la Palat, în vreme ce protectoarele lui Lucien ascultau de ordinele lui Jacques Collin.

Jandarmii îl cărară pe muribund şi-l aşezară pe un scaun în faţa ferestrei, în cabinetul domnului Camusot, care şedea în fotoliul său, la birou. Coquart, cu pana în mână, şedea la o măsuţă, la câţiva paşi de judecător.

Aşezarea cabinetelor judecătorilor de instrucţie nu e fără noimă şi, dacă n-a fost aleasă anume, trebuie să recunoaştem că întâmplarea s-a purtat faţă de justiţie ca o soră bună. Magistraţii aceştia sunt ca pictorii, au nevoie de lumină egală şi curată care vine de la nord, căci chipul nelegiuiţilor e un tablou ce trebuie necontenit studiat. De aceea, aproape toţi judecătorii de instrucţie îşi aşază birourile cum era al lui Camusot, în aşa fel încât să stea cu spatele la lumină şi să lase în plină zi faţa celor cărora le iau interogatoriul. După şase luni de activitate, nu e unul care să nu pară distrat şi nepăsător în timpul interogatoriului, dacă bineînţeles nu poarta ochelari. Descoperirea crimei săvârşite de Castaing se datorează unei schimbări subite de fizionomie, observată prin acest mijloc şi pricinuită de o întrebare neaşteptată, în momentul în care, după o lungă deliberare cu procurorul general, judecătorul se pregătea să-l restituie societăţii pe criminal, din lipsă de dovezi. Acest neînsemnat amănunt poate să le arate oamenilor celor mai puţin înţelegători cât e de vie, interesantă, curioasă, dramatică şi cumplită lupta ce se duce de-a lungul unei instrucţii penale, luptă fără martori, dar totdeauna scurtă. Dumnezeu ştie ce mai rămâne pe hârtie din scena cea mai arzătoare dar şi cea mai

îngheţată, în care ochii, accentele, o tresărire a feţei, cea mai uşoară nuanţă de culoare adăugată de către un sentiment, totul e primejdios ca între nişte sălbatici care se observă ca să se descopere şi să se ucidă. Un proces verbal nu mai e decât cenuşa incendiului.

— Care sunt numele dumitale adevărate? îl întrebă Camusot pe Jacques Collin.

— Don Carlos Herrera, canonic al capitului regal de Toledo, trimis secret al maiestăţii-sale Ferdinand al VII-lea.

Trebuie să atragem atenţia aici că Jacques Collin vorbea franceza cu un groaznic accent spaniol, boscorodind în aşa fel, încât răspunsurile sale erau aproape de neînţeles şi era nevoie să le repete. Germanismele domnului de Nucingen au smălţat prea mult *Scena* aceasta ca să mai vârâm în ea alte fraze subliniate şi greu de citit, care de altminteri ar dăuna iuţelii deznodământului.

— Aveţi hârtii din care să reiasă lucrul acesta? întrebă judecătorul.

— Da, domnul meu, un paşaport şi o scrisoare a maiestăţii-sale catolice, care adevereşte misiunea mea… Şi apoi, puteţi trimite pe loc la ambasada Spaniei un bilet pe care-l pot scrie de faţă cu dumneavoastră şi mă vor cere. În sfârşit, dacă aveţi nevoie şi de alte dovezi, pot scrie eminenţei-sale capului casei bisericeşti a regelui, şi îl va trimite de îndată aici pe secretarul său particular.

— Tot mai pretinzi că eşti pe moarte? zise Camusot. Dacă ai fi îndurat cu adevărat suferinţele de care te-ai plâns de la arestare încoace, ar trebui să fii mort, urmă judele ironic.

— Luaţi în nume de rău curajul unui nevinovat şi forţa cuvântului său? răspunse cu blândeţe prevenitul.

— Sună, Coquart! Să vină medicul Conciergeriei şi un infirmier. Va trebui să-ţi scoatem haina şi să purcedem la verificarea pecetei de pe umărul dumitale, urmă Camusot.

— Sunt în mâinile dumneavoastră, domnule judecător.

Prevenitul întrebă dacă judecătorul ar avea bunăvoinţa de a explica ce fel de pecete era aceea şi de ce ar căuta-o

pe umărul său. Judele se aştepta la întrebare.

— Eşti bănuit de a fi Jacques Collin, ocnaş evadat, a cărui îndrăzneală nu se dă îndărăt de la nimic, nici chiar de la sacrilegiu, vorbi iute judecătorul, cufundându-şi privirea în ochii prevenitului.

Jacques Collin nu tresări, nu roşi. Rămase calm şi luă un aer de curiozitate naivă, privindu-l pe Camusot.

— Ocnaş, eu?... Domnul meu, să vă ierte Dumnezeu şi ordinul din care fac parte o asemenea greşeală! Spuneţi-mi ce trebuie să lac ca să vă feresc de a mai stărui într-o jignire atât de grea, adusă dreptului ginţilor, bisericii şi regelui, stăpânul meu.

Judecătorul explică, fără să-i răspundă, că dacă el, prevenitul, îndurase veştejirea la care supunea pe atunci legea pe condamnaţii la muncă silnică, dacă va fi lovit pe umăr, literele vor apărea de îndată[137].

— Vai, domnul meu, spuse Jacques Collin, ar fi o mare nenorocire ca devotamentul meu pentru cauza monarhiei să-mi aducă pierzania.

— Explică-te, ceru judecătorul, pentru asta eşti aici.

— Ei bine, trebuie să am multe cicatrice pe spinare căci, credincios regelui meu, dar socotit trădător de ţară de către partizanii constituţiei, am fost împuşcat de ei pe la spate şi crezut mort.

— Ai fost împuşcat şi mai trăieşti? întrebă Camusot.

— Aveam înţelegere cu soldaţii cărora persoane cuvioase le dăduseră ceva bani; şi atunci m-au aşezat atât de departe, încât am fost lovit numai de gloanţe care nu mai aveau putere, soldaţii m-au ţintit în spate. E un fapt pe care excelenţa-sa ambasadorul vi-l va putea adeveri...

„Diavolul ăsta are răspuns la toate. De altminteri, cu atât mai bine”, gândea Camusot, care nu părea atât de sever decât spre a satisface cerinţele justiţiei şi poliţiei.

— Cum s-a putut afla un om din tagma dumitale la

[137] Literele care trebuiau să apară erau *T* şi *F (travaux forcés* – muncă silnică), imprimate cu fierul roşu pe umărul ocnaşilor.

metresa baronului de Nucingen? Şi ce fel de metresă? O fostă prostituată!...

— Iată de ce am fost găsit în casa unei curtezane, răspunse Jacques Collin. Dar înainte de a vă spune motivul care m-a dus acolo, trebuie să vă atrag atenţia asupra faptului că în clipa în care am călcat pe prima treaptă a scării, am fost surprins de accesul subit al bolii mele, astfel încât n-am putut vorbi la vreme cu fiinţa aceea. Îmi ajunsese la cunoştinţă gândul pe care-l nutrea domnişoara Esther de a-şi pune capăt vieţii şi, deoarece erau în joc interesele tânărului Lucien de Rubempré faţă de care am o deosebită afecţiune, provenită din pricini sfinte, voiam să încerc a o abate pe acea biată făptura din drumul pe care-o împinsese disperarea: voiam să-i spun că Lucien avea să dea greş în ultima sa încercare pe lângă domnişoara Clotilde; şi comunicându-i că moştenea şapte milioane, speram să-i redau curajul de a trăi. Sunt convins, domnule judecător, că am fost victima secretelor ce mi s-au încredinţat. După felul cum m-a fulgerat boala, cred că în chiar dimineaţa aceea fusesem otrăvit; dar rezistenţa fizică m-a salvat. Ştiu că de multă vreme un agent al poliţiei politice mă urmăreşte şi încearcă să mă încurce în vreo intrigă suspectă... Dacă, aşa cum am cerut când am fost arestat, aţi fi adus un medic, aţi fi avut dovada că ce vă spun în clipa asta despre starea sănătăţii mele e adevărat. Credeţi-mă, domnul meu, persoane situate mult deasupra noastră au un interes puternic de-a mă confunda cu cine ştie ce nelegiuit, ca să aibă dreptul de a se descotorosi de mine. Nu ai parte numai de bine slujindu-i pe regi, au şi ei micimile lor; singură biserica e fără cusur.

E cu neputinţă de redat expresiile feţei lui Jacques Collin, care avu nevoie dinadins de zece minute ca să rostească această tiradă, frază cu frază; totul în ea era atât de verosimil, mai ales aluzia la Corentin, încât judele căzu la îndoială.

— Îmi poţi oare destăinui pentru ce anume ţii la domnul

Lucien de Rubempré?…

— Nu ghiciţi? Am şaizeci de ani, domnul meu… Vă conjur nu scrieţi asta… E… e deci neapărată nevoie?

— E în interesul dumitale şi mai ales în al lui Lucien de Rubempré, să spui totul, răspunse judele.

— Ei bine, este… o, domnule, Dumnezeul meu!… E fiul meu! murmură dânsul.

Şi căzu leşinat.

— Nu scrie asta, Coquart, şopti Camusot.

„Dacă e Jacques Collin, mare actor e!”… gândea Camusot.

Coquart îi dădea pe la nas cu esenţă de oţet bătrânului ocnaş pe care judele îl cercetă cu o privire de uliu şi de magistrat.

— Trebuie să-l facem să-şi scoată peruca, zise Camusot aşteptând ca Jacques Collin să-şi revină în simţiri.

Bătrânul ocnaş auzi aceste cuvinte şi se înfioră, căci ştia ce expresie netrebnică lua atunci faţa lui.

— Dacă n-ai destulă putere să-ţi scoţi singur peruca… da, Coquart, scoate-i-o, îi spuse grefierului judecătorul.

Jacques Collin întinse atunci capul spre grefier cu o resemnare vrednică de admirat. Dar atunci capul despuiat de această podoabă rămasă îngrozitor la vedere, avea fizionomia sa adevărată. Această privelişte îl puse pe Camusot în grea cumpănă. Aşteptând medicul şi pe un infirmier, începu să claseze şi să cerceteze toate hârtiile şi obiectele confiscate la domiciliul lui Lucien. După ce operase la domnişoara Esther, în rue Saint-Georges, justiţia descinsese şi pe cheiul Malaquais, spre a percheziţiona.

— Puneţi mâna pe scrisorile doamnei contese de Sérisy, zise Carlos Herrera. Dar nu ştiu de ce aveţi aici aproape toate hârtiile lui Lucien.

Camusot, văzându-i zâmbetul, înţelese cât de departe bătea acest cuvânt *aproape!*

— Lucien de Rubempré, bănuit de a fi complicele dumitale, e arestat, răspunse judele care voia să vadă ce

efect va avea asupra prevenitului această ştire.

— Aţi făcut o mare nedreptate, căci e la fel de nevinovat ca şi mine, răspunse falsul spaniol, fără să arate nici cea mai mică emoţie.

— Vedem noi asta, deocamdată trebuie să-ţi stabilim identitatea, răspunse Camusot, surprins de calmul prevenitului. Dacă eşti într-adevăr don Carlos Herrera, acest fapt ar schimba de îndată situaţia lui Lucien Chardon.

— Da, ea era, doamna Chardon, domnişoara de Rubempré! murmură Carlos. Vai, e una dintre cele mai mari greşeli din viaţa mea.

Înălţă ochii la cer şi, după felul cum mişca din buze, părea a rosti o rugăciune fierbinte.

— Dar dacă eşti Jacques Collin, dacă el a fost cu bună ştiinţă tovarăş cu un ocnaş evadat, cu un sacrileg, toate crimele pe care le bănuieşte justiţia devin mai mult decât probabile.

Carlos Herrera rămase de bronz, ascultând această frază rostită cu iscusinţă de către judecător şi, în loc de orice alt răspuns la cuvintele repetate cu bună ştiinţă, „ocnaş evadat”, ridica mâinile cu un gest nobil şi îndurerat.

— Domnule abate, continuă judele cu o extremă politeţă, dacă sunteţi don Carlos Herrera, ne veţi ierta pentru tot ceea ce suntem nevoiţi să facem în interesul justiţiei şi adevărului…

Jacques Collin ghici cursa numai după sunetul glasului judecătorului când spusese *domnule abate;* atitudinea acestui om rămase aceeaşi. Camusot aştepta o mişcare de bucurie care ar fi fost că un prim indiciu al calităţii de ocnaş în urma mulţumirii fără margini a criminalului care şi-a păcălit judecătorul; dar îl găsi pe eroul ocnei sub armura prefăcătoriei celei mai machiavelice.

— Sunt diplomat şi aparţin unui ordin călugăresc în care se iau, prin jurământ, angajamente foarte austere, înţeleg totul şi sunt obişnuit să sufăr. Aş fi liber acuma dacă aţi fi descoperit la mine acasă ascunzătoarea unde-mi ţin

hârtiile, căci văd că n-aţi luat decât hârtii fără nicio importanţă…

Asta fu ultima lovitură pentru Camusot. Jacques Collin contrabalansase dintr-odată prin firescul şi simplitatea sa toate bănuielile pe care le trezise când îşi arătase ţeasta.

— Unde sunt documentele acelea?…

— Vă voi spune locul dacă primiţi să fie însoţit delegatul dumneavoastră de către un secretar de legaţie al ambasadei Spaniei, care le va primi şi faţă de care veţi fi responsabil de ele, căci e vorba de statul nostru, de acte diplomatice şi de secrete care compromit persoana răposatului rege Ludovic al XVIII-lea. Ah, domnul meu, ar fi bine să… în sfârşit, sunteţi magistrat!… De altminteri ambasadorul, la care fac apel pentru tot ce se întâmplă, va aprecia.

În clipa aceasta, intrară medicul şi infirmierul, după ce fuseseră anunţaţi de aprod.

— Bună ziua, domnule Lebrun, îi spuse Camusot medicului, fac apel la dumneata ca să constaţi starea în care se află prevenitul de faţă. Spune că a fost otrăvit, pretinde că e pe moarte de alaltăieri; vezi dacă ar fi periculos pentru el să-l dezbrăcăm şi să purcedem la verificarea pecetei…

Doctorul Lebrun îi luă mâna lui Jacques Collin, îi controla pulsul, îi ceru să-i arate limba, şi-l privi foarte atent. Această examinare dură vreo zece minute.

— Prevenitul, răspunse medicul, a suferit greu, dar se bucură în clipa aceasta de multă putere…

— Această putere factice e datorită, domnul meu, excitării nervoase pe care mi-o pricinuieşte situaţia ciudată în care mă aflu, răspunse Jacques Collin cu o demnitate episcopală.

— Se prea poate, zise domnul Lebrun.

La un semn al judecătorului, prevenitul fu dezbrăcat, îi lăsară pantalonii, dar îl despuiară până şi de cămaşă; şi atunci cei de faţă putură admira un piept păros de o forţă

gigantică. Era ca statua lui Hercule Farnese de la Neapole, fără exagerarea-i colosală.

— Pentru ce ţel anume zideşte natura asemenea oameni?… îl întrebă medicul pe Camusot.

Aprodul se întoarse cu acel soi de toiag de abanos care din vremi neştiute e semnul slujbei sale şi care se cheamă nuia; lovi de mai multe ori cu ea locul pe care călăul întipărise literele fatale. Atunci se iviră şaptesprezece găuri risipite la întâmplare; dar, în ciuda grijii cu care se cerceta spinarea, nu se putu desluşi nicio formă de literă. Numai aprodul atrase atenţia asupra faptului că bara literei *T* era indicată de două găuri al căror interval avea lungimea acelei bare între cele două virgule care o încheie la ambele capete şi că încă o gaură arată punctul final al piciorului literei.

— E totuşi foarte vag, zise Camusot, văzând îndoiala zugrăvită pe faţa medicului Conciergeriei.

Carlos ceru să i se facă aceeaşi operaţie pe celălalt umăr şi mijlocul spatelui. Se iviră alte vreo cincisprezece cicatrice pe care doctorul le examină la cererea spaniolului, şi susţinu că spinarea fusese atât de adânc brăzdată de răni, încât, în cazul că pecetea ar fi fost întipărită de călău, nu mai putea reapare.

În clipa aceea, un om de serviciu al prefecturii de poliţie intră, îi întinse un plic domnului Camusot şi ceru răspunsul. După ce-l citi, magistratul se duse să vorbească cu Coquart, dar în şoaptă şi la ureche, astfel că nimeni nu putu auzi nimic. Numai că după o privire a lui Camusot, Jacques Collin ghici că prefectura de poliţie transmisese o informaţie în legătură cu el.

„Mă urmăreşte mereu prietenul lui Peyrade, se gândi Jacques Collin; de l-aş cunoaşte, m-aş descotorosi de el ca de Contenson. Voi putea oare s-o mai văd o dată pe Asia? …”

După ce iscălise hârtia scrisă de Coquart, judele o puse în plic şi o întinse omului de serviciu de la *delegaţii.*

Biroul de delegaţii e un auxiliar de care justiţia nu se poate lipsi. Prezidat de un comisar de poliţie ad-hoc, e alcătuit din ofiţeri de poliţie care execută, cu ajutorul comisarilor din cartiere, mandatele de percheziţie şi chiar de arestare asupra persoanelor bănuite de complicitate la crime sau delicte. Aceşti delegaţi ai autorităţii judiciare îi scutesc pe magistraţii instructori de o pierdere de timp însemnată.

La un semn al judecătorului, prevenitul fu îmbrăcat de către domnul Lebrun şi de infirmier care se retraseră ca şi aprodul. Camusot se aşeză la birou şi începu să se joace cu pana.

— Ai o mătuşă, îi zise pe neaşteptate Camusot lui Jacques Collin.

— O mătuşă? răspunse cu uimire don Carlos Herrera; dar, domnul meu, n-am nicio rudă, sunt copilul nerecunoscut al răposatului duce de Ossuna.

Şi în sine îşi zicea: *„Cald! Cald!”,* aluzie la un joc ce de altminteri e o imagine copilăroasă a luptei cumplite dintre justiţie şi criminal.

— Fleacuri! zise Camusot. Haide, haide, mai ai o mătuşă, domnişoara Jacqueline Collin, pe care o plasaseşi, sub numele cam năzdrăvan de Asia, în casa răposatei Esther.

Jacques Collin dădu din umeri într-un fel nepăsător, în desăvârşită armonie cu aerul de curiozitate cu care asculta cuvintele judecătorului, care, la rându-i, îl cerceta cu şiretenie şi ai ironie.

— Ia seama! urmă Camusot. Ascultă-mă cu atenţie.

— Va ascult, domnul meu.

— Mătuşa dumitale e negustorească la Templu, iar prăvălia eî e girată de o domnişoară Paccard, sora unui condamnat, de altminteri persoană foarte de treabă şi poreclită Rometta. Justiţia e pe urmele mătuşii dumitale şi peste câteva ceasuri vom avea dovezi hotărâtoare. Femeia aceasta îţi este foarte devotată…

— Spuneţi mai departe, domnule judecător, rosti Jacques

Collin, ca răspuns la o tăcere a lui Camusot, vă ascult.

— Mătuşa dumitale, care e cu vreo cinci ani mai în vârstă decât dumneata, a fost metresa lui Marat, de hâdă amintire[138]. Din acea obârşie însângerată i se trage sâmburele averii ei de azi... După informaţiile de care dispun e o tăinuitoare foarte îndemânatică, fiindcă încă n-a putut fi dovedită. După moartea lui Marat, ar fi fost, conform rapoartelor pe care le am în mână, concubina unui chimist condamnat la moarte în anul XII[139], pentru crima de a fi făcut bani falşi. A apărut ca martoră la proces. În intimitatea lui, se pare că a căpătat ea cunoştinţe în materie de toxicologie. A fost vânzătoare de găteli de ocazie din anul XII şi până în 1810, a făcut doi ani de puşcărie, în 1812 şi 1816, pentru corupere de minore... Dumneata erai încă de pe vremea aceea condamnat pentru fals, nu mai lucrai la banca unde mătuşa dumitale te plasase ca funcţionar, datorită educaţiei de care te-ai bucurat şi protecţiei acordate mătuşii dumitale de către persoane sus-puse, pentru a căror depravare ea furniza victime... Toate acestea, prevenit, seamănă foarte puţin cu titlul de granzi d'Espania al ducilor de Ossuna... Stărui în tăgăduielile dumitale?

Jacques Collin îl asculta pe domnul Camusot gândindu-se la copilăria sa fericită, la Colegiul Părinţilor din Ordinul Oratorului, de unde plecase, meditaţie care-i dădea o înfăţişare într-adevăr mirată. Cu toată iscusinţa dicţiunii sale întrebătoare, Camusot nu smulse nicio tresărire acestei feţe paşnice.

— Dacă aţi scris întocmai lămuririle pe care vi le-am dat de la început, le puteţi reciti, răspunse Jacques Collin, nu

[138] Nu e prima dată când Balzac, îmbrăţişând punctul de vedere al regaliştilor, vorbeşte cu ostilitate de revoluţionarul Marat (1743–1793), unul dintre conducătorii de vază ai iacobinilor şi acuzator al regelui în procesul care a dus la condamnarea acestuia.

[139] Anul I ce începea, conform calendarului Revoluţiei, în septembrie 1792.

pot spune altceva… N-am fost la curtezana aceea; cum aş fi putut deci şti ce fel de bucătăreasă avea? Sunt cu totul străin de persoanele de care îmi vorbiţi.

— În ciuda tăgăduielilor dumitale, vom proceda la nişte confruntări care se prea poate să-ţi scadă îndrăzneala.

— Un om care a fost pus la zid o dată, e obişnuit cu orice, răspunse Jacques Collin cu blândeţe.

Camusot se întoarse să cerceteze hârtiile confiscate, în aşteptarea revenirii şefului siguranţei, care se grăbi în chip deosebit, căci erau ceasurile unsprezece jumătate; interogatoriul începuse la zece jumătate şi aprodul se şi arătă ca să-l anunţe în şoaptă pe judecător că Bibi-Lupin sosise.

— Să intre! răspunse Camusot.

Intrând, Bibi-Lupin de la care se aştepta un: *Da*, *el el…* rămase înlemnit. În acel chip ciupit de vărsat nu recunoştea faţa *clientului sau*. Şovăiala lui îl impresionă pe judecător.

— E fără îndoială statura şi trupul lui, zise agentul. A, tu eşti Jacques Collin, urmă el cercetând ochii, desenul frunţii şi urechile… Există lucruri pe care nu le poţi camufla… El e, domnule Camusot… Jacques are o cicatrice la braţul stâng, de pe urma unei lovituri de cuţit, puneţi-l să-şi scoată haina şi-o să vedeţi.

Jacques Collin fu silit din nou să-şi scoată haina; Bibi-Lupin suflecă mâneca de la cămaşă şi arătă cicatricea de care era vorba.

— E o urmă de glonţ, răspunse don Carlos Herrera. Iată şi altele.

— Aha, glasul lui! strigă Bibi-Lupin.

— Convingerea dumitale, zise judele, e o simplă informaţie, nu e o dovadă.

— Ştiu, răspunse umil Bibi-Lupin. Dar vă găsesc martori. Una dintre pensionarele casei Vauquer a şi sosit, zise dânsul, privindu-l pe Collin.

Chipul placid pe care şi-l alcătuise Collin nu se clinti.

— Să intre persoana aceea, rosti poruncitor domnul

Camusot, a cărui nemulţumire răbufni în ciuda nepăsării aparente.

Această reacţie fu observată de către Jacques Collin, care nu se prea bizuia pe simpatia judecătorului de instrucţie şi care căzu într-o apatie izvorâtă din faptul că se întreba cu încordare ce anume pricinuieşte atitudinea judecătorului. Aprodul o introdusese pe doamna Poiret, pe care văzând-o pe neaşteptate, ocnaşul fu cuprins de un tremur uşor, dar această cutremurare nu fu observată de către jude, a cărui hotărâre părea luată.

— Cum vă numiţi? întrebă judecătorul trecând la împlinirea formalităţilor cu care încep toate depoziţiile şi interogatoriile.

Doamna Poiret, o bătrânică albită şi zbârcită, ca momiţele de la gâtul unei vite tăiate, îmbrăcată într-o rochie de mătase de un albastru violent, declară că se numeşte Christine-Micelle Michonneau, soţie a cetăţeanului Poiret, că e în vârstă de cincizeci şi unu de ani, născută la Paris, domiciliată în rue des Poules, colţ cu rue des Postes, de profesiune proprietară de odăi mobilate.

— Doamnă, între 1818 şi 1819 aţi locuit într-o pensiune ţinută de o doamnă Vauquer?

— Da, domnule judecător, acolo am făcut cunoştinţă cu domnul Poiret, fost impieşat pensionar, actualmente soţul meu, pe care de un an de zile îl ţin în pat. Săracul de el, e bolnav rău. De aceea nu prea pot rămâne multă vreme plecată de acasă…

— Pe vremea aceea se afla în pensiune un oarecare Vautrin? întrebă judecătorul…

— Vai, domnul meu, e o istorie întreagă, era un ocnaş îngrozitor…

— Aţi ajutat şi dumneavoastră să fie arestat?

— Nu e adevărat…

— Luaţi seama că sunteţi în faţa justiţiei!… rosti cu asprime Camusot.

Doamna Poiret nu răspunse.

— Adunaţi-vă amintirile! urmă Camusot. Vă amintiţi bine de omul acela?... L-aţi putea recunoaşte?

— Cred că da.

— E omul ăsta?... întrebă judecătorul.

Doamna Poiret îşi puse ochelarii şi-l privi pe abatele Carlos Herrera.

— După statură şi spete ar fi, dar... nu e... ba da... Domnule judecător, urmă dânsa, dacă i-aş putea vedea pieptul gol, l-aş putea recunoaşte pe dată.

Judecătorul şi grefierul nu-şi putură ţine râsul, în ciuda gravităţii rostului lor, iar Jacques Collin le împărtăşi veselia, dar cumpătat. Prevenitul nu-şi pusese haina pe care i-o scosese Bibi-Lupin şi, la un semn al judecătorului, îşi descheie amabil cămaşa.

— Da, e şuba lui; dar ai încărunţit, domnule Vautrin, exclamă doamna Poiret.

— La asta ce-ai de spus? întrebă judecătorul.

— Că e nebună! zise Jacques Collin.

— Vai, Dumnezeule! Dacă aş avea vreo îndoială, căci nu mai are acelaşi chip, ar fi de ajuns glasul, cu glasul ăsta m-a ameninţat... Aha! Iată-i şi privirea.

— Agentul poliţiei judiciare şi femeia aceasta, urma judecătorul, adresându-i-se lui Jacques Collin, doar nu s-au înţeles să susţină despre dumneata acelaşi lucru, căci niciunul, nici celălalt nu te văzuseră; cum explici lucrul acesta?

— Justiţia a săvârşit greşeli şi mai grave decât aceea care s-ar trage din mărturia unei femei care recunoaşte bărbaţii după părul de pe piept şi din bănuielile unui agent de poliţie, răspunse Jacques Collin. Se pare că am unele asemănări de glas, de privire, de statură cu un mare criminal, şi astea încă destul de vag. Cât despre amintirea care ar dovedi, între doamna şi omul cu care semăn, unele legături de care dânsa nu se ruşinează... Aţi râs şi dumneavoastră de ea... V-aş ruga, domnule judecător, în interesul adevărului, pe care îl doresc dezvăluit pe

socoteala mea, mai fierbinte decât aţi putea dumneavoastră să-l doriţi pe socoteala justiţiei, s-o întrebaţi pe această doamnă… Foi…

— Poiret…

— Poret. Iertaţi (sunt spaniol), dacă nu cumva şi-aduce aminte de persoanele care locuiau în acea… Cum numiţi casa aceea?…

— O pensiune burgheză, zise doamna Poiret.

— Nu ştiu ce-nseamnă asta! răspunse Jacques Collin.

— E o casă unde se iau mesele cu abonament.

— Aveţi dreptate, exclamă Camusot care făcu din cap un semn de încuviinţare la adresa lui Jacques Collin, atât îl impresionase aparenta bună-credinţă cu care acesta îl ajuta să ajungă la un rezultat. Încercaţi să vă amintiţi abonaţii care se aflau la pensiune când a avut loc arestarea lui Jacques Collin.

— Era domnul de Rastignac, doctorul Bianchon, bătrânul Goriot… domnişoara Taillefer…

— Bine, spuse judecătorul care nu încetase să-l observe pe Jacques Collin, a cărui faţa nu se clintise. Ei, bătrânul acela Goriot…

— A murit, zise doamna Poiret.

— Domnul meu, interveni Jacques Collin, l-am întâlnit de mai multe ori la Lucien pe un domn de Rastignac, care cred că are o legătură cu doamna Nucingen, şi dacă de el e vorba, niciodată nu m-a luat drept ocnaşul cu care vă străduiţi să mă identificaţi…

— Domnul de Rastignac şi doctorul Bianchon, spuse judecătorul, au amândoi o asemenea situaţie socială încât mărturia lor, dacă e în favoarea dumitale, ar fi de ajuns ca să fii eliberat. Coquart, fă-le citaţiile.

În câteva minute, formalităţile mărturiei doamnei Poiret se isprăviră. Coquart îi reciti procesul-verbal al scenei care se petrecuse, şi dânsa îl iscăli; dar prevenitul refuză să iscălească, susţinând că nu cunoaşte formele justiţiei franceze.

— Ajunge pentru astăzi, urmă domnul Camusot, cred că ai nevoie de puţină hrană, voi da ordin să fii dus îndată la Conciergerie.

— Vai! Am dureri prea mari ca să pot mânca, zise Jacques Collin.

Camusot voia ca întoarcerea lui Jacques Collin să coincidă cu momentul plimbării acuzaţilor în curte. Dar voia să aibă un răspuns al directorului Conciergeriei la ordinul pe care i-l dăduse de dimineaţă şi sună ca să trimită aprodul. Aprodul intră şi zise că portăreasa casei din cheiul Malaquais venise cu un document important în legătură cu domnul Lucien de Rubempré. Incidentul acesta deveni atât de grav, încât îl făcu pe Camusot să-şi uite gândul.

— Să intre! zise dânsul.

— Scuzaţi vă rog, domnilor, zise portăreasa, salutându-i pe rând pe judecător şi pe abatele Carlos. Justiţia ne-a făcut să ne pierdem firea pe mine şi pe bărbatu-meu, când a venit şi prima şi a doua oară, aşa că ne-am zăpăcit şi am uitat în sertar o scrisoare pe adresa domnului Lucien, şi pentru care am plătit cincizeci de centime[140], deşi e din Paris, căci a fost grea. Vă rog să-mi rambursaţi banii. Cine ştie când ne mai vedem chiriaşii!

— Scrisoarea aceasta ţi-a fost adusă de factor? întrebă Camusot după ce privise cu mare atenţie plicul.

— Da, domnule judecător.

— Coquart, ai să dresezi proces-verbal cu privire la această declaraţie. Haide, cucoană. Spune-ţi numele, vârsta, domiciliul.

Camusot o puse pe portăreasă să presteze jurământ, apoi dictă procesul-verbal.

În timpul completării acestor formalităţi, verifică timbrul şi ştampila poştei, care purta ora de înregistrare şi de distribuire, ca şi ziua şi luna. Iar această scrisoare, predată

[140] Timbrele poştale nu au fost introduse în Franţa decât în 1849; până atunci, transportul scrisorilor era suportat de destinatari, care plăteau la primire, după greutatea plicului şi distanţa parcursă.

la Lucien acasă a doua zi după moartea Estherei, fusese fără îndoială scrisă şi pusă la poştă chiar în ziua catastrofei.

Şi acum va fi uşor de închipuit înmărmurirea domnului Camusot când citi acea scrisoare, scrisă şi semnată de cea pe care justiţia o credea victimă a unui omor.

ESTHER CĂTRE LUCIEN

Luni, 13 mai 1830.

(ZIUA MEA DIN URMĂ, LA CEASURILE ZECE DIMINEAŢA.)

Iubitul meu Lucien, nu mai am niciun ceas de viaţa. La unsprezece voi fi moartă, şi voi muri fără să simt nicio durere. Am plătit cu cincizeci de mii de franci o coacăză neagră, mică şi drăguţă, plină cu o otrava care ucide iute ca fulgerul, astfel încât, drăguţule, ai să-ţi poţi spune: Micuţa Esther n-a suferit... Da, nu voi fi suferit decât scriindu-ţi aceste rânduri...

Monstrul acela care m-a plătit atât de scump, ştiind că ziua când m-aş socoti că-i aparţin n-ar mai avea un mâine pentru mine, Nucingen, a plecat adineauri, beat ca un urs căruia i s-a dat de băut. Pentru întâia şi cea din urmă oară din viaţa mea, am putut compara fosta mea meserie de femeie de stradă cu viaţa ce ţi-o dă dragostea, să suprapun tandreţea, care tinde spre nemărginire, scârbei de datorie care ar vrea să te nimicească până într-atâta încât să nu mai rămână loc nici pentru săruturi. Trebuia să ajung până la un asemenea dezgust ca să găsesc moartea adorabilă... Am făcut o baie; aş fi vrut să-l pot chema pe duhovnicul mănăstirii unde am fost botezată, ca să mă spovedească, într-un cuvânt să-mi spăl şi sufletul. Dar ajunge atâta prostituţie, ar însemna să mai spurc o sfântă tablă şi mă simt de altfel scăldată în apele unei căinţe sincere, Dumnezeu va face cu mine ce va voi.

Dar să lăsăm tonul plângăreţ, vreau să fiu pentru tine

Esther a ta până în ultima clipă, să nu te plictisesc cu moartea mea, cu viitorul, cu bunul Dumnezeu, care n-ar fi bun dacă m-ar mai chinui şi în viaţa de apoi, după ce am suferit atâtea dureri în viaţa asta...

Am în faţă deliciosul portret pe care ţi l-a făcut doamna de Mirbel[141]*. Plăcuţa asta de fildeş mă consola când îmi lipseai. O privesc, topită de dragoste, scriindu-ţi ultimele gânduri, zugrăvindu-ţi ultimele bătăi ale inimii mele. Am să-ţi pun în scrisoare şi portretul, căci nu vreau să fie nici furat, nici vândut. Numai la gândul că lucrul ăsta care a fost bucuria mea ar putea fi amestecat în vitrina vreunui negustor, cu cucoane şi ofiţeri de pe vremea lui Napoleon, sau cu năzdrăvănii chinezeşti, mă apucă fiorii. Scumpul meu, ascunde portretul acesta, nu-l da nimănui... decât dacă dându-l, ai recuceri inima acelei prăjini care umbla şi poartă rochii, acea Clotilde de Grandlieu care are oase atât de ascuţite, încât o să-ţi facă vânătăii în somn. Da, consimt să i-l dai, aş mai fi bună de ceva pentru tine, cum eram când trăiam. Ah, ca să-ţi fac plăcere sau dacă asta te-ar fi făcut măcar să râzi, aş fi stat în faţa unei guri de cuptor cu un măr în dinţi, ca să ţi-l coc! Prin urmare şi moartea mea îţi va fi de folos... Ţi-aş fi tulburat căsnicia... O, n-o înţeleg pe Clotilde aceea! Să-ţi poată fi soţie, să-ţi poarte numele, să nu te părăsească nici zi, nici noapte, să fie a ta şi mai face fasoane! Pentru asta chiar că trebuie să fii din cartierul Saint-Germain! Şi să n-ai nici cinci kilograme de carne pe oase...*

Sărmane Lucien, drag ambiţios ratat, mă gândesc la viitorul tău! Crede-mă, de multe ori o să regreţi bietul tău câine credincios, fata bună care fura pentru tine, care s-ar fi lăsat târâtă în faţa Curţii cu juri ca să-ţi asigure fericirea, care n-avea altă îndeletnicire decât să se gândească la plăcerile tale, să inventeze unele noi pentru tine, care avea numai iubire pentru tine, în păr, în picioare, în urechi, în

[141] Aimée-Zoé, prin căsătorie Lizinska de Mirbel (1796–1849), a fost o miniaturisră cu faimă în vremea sa.

sfârşit, balerina ta, ale cărei priviri erau tot atâtea binecuvântări; care, vreme de şase ani, nu s-a gândit decât la tine, care a fost până într-atâta a ta, încât n-a fost niciodată decât o emanaţie a sufletului tău, aşa cum lumina e o emanaţie a soarelui. Dar, în sfârşit, din lipsă de bani şi de onoare, vai! nu pot să-ţi fiu soţie... M-am îngrijit totdeauna de viitorul tău şi ţi-am dat tot ce am avut. De îndată ce primeşti scrisoarea aceasta, vino şi ia ce vei găsi sub perna mea, căci n-am încredere în slugi...

Vezi tu, vreau să fiu frumoasă ca moartă, o să mă culc, o să mă întind pe pat, ce mai, o să iau o atitudine! Apoi o să zdrobesc coacăza de cerul gurii şi n-o să fiu desfigurată nici de convulsii, nici de vreo poziţie caraghioasă.

Ştiu că doamna de Sérisy a rupt cu tine din cauza mea; dar, vezi tu, drăguţule, când o să afle că am murit, o să te ierte, ai să-i faci curte, şi o să te însoare cum trebuie, dacă familia de Grandlieu se încăpăţânează să te refuze.

Mămicule, nu vreau să te văicăreşti când ai să afli de moartea mea. Întâi trebuie să-ţi spun că ceasurile unsprezece de luni 13 mai nu sunt decât încheierea unei boli lungi care a început în ziua când, pe terasa de la Saint-Germain, m-aţi zvârlit îndărăt în vechea mea meserie... Poţi fi bolnav la suflet cum eşti bolnav la trup. Numai că sufletul nu se poate lăsa să sufere prosteşte ca trupul, trupul nu susţine sufletul, aşa cum sufletul are mijlocul să se vindece prin raţionamentul ce ne face să recurgem la mangalul croitoreselor. Alaltăieri mi-ai dăruit o viaţă întreagă spunându-mi că, dacă acea Clotilde te mai refuză o dată, te-ai căsători cu mine. Ar fi fost o mare nenorocire pentru amândoi, aş fi murit mai mult, ca să spun aşa, căci există morţi mai amare sau mai puţin amare. Niciodată oamenii nu ne-ar fi acceptat.

Uite că s-au împlinit două luni de când mă gândesc la multe lucruri, crede-mă! O *fată nenorocită e în noroi, cum eram eu în noroi înainte de a ajunge la mănăstire; bărbaţii o găsesc frumoasă, o fac să le servească plăcerile, lipsindu-*

se de menajamente în ce-o priveşte, se duc s-o ia cu trăsura şi apoi o trimit acasă pe jos; de cumva n-o scuipă în obraz, n-o fac numai fiindcă frumuseţea ei o fereşte de această ocară; dar moralmente o tratează şi mai rău. Ei bine, află că dacă fata asta moşteneşte cinci-şase milioane, o să fie luată în căsătorie de principi, are să fie salutată cu respect când o să treacă în trăsură, are să poată alege dintre cele mai vechi blazoane din Franţa şi Navara. Lumea asta care ne-ar fi spus huo! *văzând unite şi fericite două fiinţe frumoase, a salutat-o necontenit pe doamna de Staël, deşi îşi punea romanele în practică, fiindcă avea două sute de mii de franci venit. Lumea asta, care se închină în faţa banului sau a gloriei, nu vrea să se închine în faţa fericirii, nici în faţa virtuţii; căci aş fi făcut şi mult bine... O, câte lacrimi n-aş fi şters!... Tot atâtea, cred, câte am plâns! Da, aş fi voit să nu trăiesc decât pentru tine şi pentru facerile de bine.*

Iată gândurile care mă fac să mă bucur că mor. Astfel fiind, nu te jeli, scumpul meu. Spune-ţi cât de des: au fost odată două fete bune, două făpturi frumoase care au murit amândouă pentru mine, fără să-mi poarte pică şi care mă adorau; păstrează în inimă o amintire pentru Coralie şi una pentru Esther şi mergi înainte! Ţi-aduci aminte ziua în care mi-ai arătat o bătrână smochinită, cu o pălărioară verde ca pepenele, în hăinuţa ei cenuşie, vătuită şi cu pete negre de grăsime, iubita unui poet dinainte de revoluţie, şi pe care abia o mai încălzea soarele, deşi stătea în grădina Tuileries ca pe spalier, şi supraveghea cu îngrijorare un mops oribil, cel din urmă dintre mopşi! Ştii că avusese lachei, trasuri, un palat? Ţi-am spus atunci: – Mai bine e să mori la treizeci de ani! Ei, în ziua aia ţi-am părut gânditoare, ai făcut nebunii ca să mă distrezi; între două săruturi, ţi-am mai spus: – în fiecare zi, femeile frumoase ies de la spectacol înainte de sfârşit... Iată că nici eu n-am vrut să văd ultimul act şi asta-i tot...

Mă vei socoti vorbăreaţă, dar e ultima flecăreală. Îţi scriu

cum îţi vorbeam şi vreau să-ţi vorbesc vesel. Mi-a fost totdeauna groază de croitoresele care se jelesc; ştii că m-am priceput odată să mor cum se cuvine, la întoarcerea de la acel fatal bal de la Operă, unde ţi se spusese că am fost târfă!

O, nu, mămicule, nu da niciodată portretul acesta, dacă ai şti cu ce valuri de iubire m-am cufundat în ochii tăi chiar acuma, privindu-te în extaz, în timp ce pana mi s-a oprit câteva clipe... ai gândi, reluând iubirea pe care am încercat s-o întipăresc pe acest fildeş, că sufletul căprioarei tale iubite e aici.

O *răposată care cere pomană e comică, nu glumă!... Haide, trebuie să stau cuminte în mormânt.*

Nu ştii cât de eroică ar părea dobitocilor moartea mea, dacă ar şti că în noaptea asta Nucingen mi-a oferit două milioane dacă aş vrea să-l iubesc cum te iubesc pe tine. O să fie păcălit rău când o să afle că m-am ţinut de cuvânt faţă de el, crăpând de pe urma lui. Am încercat totul ca să mai pot respira aerul pe care-l respiri tu. I-am spus hoţului bătrân: – Dacă vrei, te pot iubi cum ceri, m-aş lega chiar să nu-l mai văd niciodată pe Lucien... — Ce să fac pentru asta? m-a întrebat el. — Dă-mi două milioane pentru el!... Ei, bine, dacă l-ai fi văzut cum s-a strâmbat. Vai, ce-aş mai fi râs dacă n-ar fi fost aşa de tragic pentru mine.

— Evită un refuz, am spus. Văd că ţii la două milioane mai mult decât la mine. O femeie e totdeauna bucuroasă să ştie câţi bani valorează, am adăugat eu şi i-am întors spatele.

Bătrânul ticălos o să afle peste câteva ceasuri că nu glumeam.

Cine o să-ţi mai aleagă aşa cum îţi alegeam eu cărare în ţar? Fleacuri! Nu vreau să mă mai gândesc la nimic din ale vieţii, numai am decât cinci minute, le dăruiesc lui Dumnezeu. Nu fi gelos pe el, îngerul meu, am să-i vorbesc de tine, să-i cer fericirea ta ca preţ al morţii mele şi al ispăşirii ce mă aşteaptă pe lumea cealaltă. Mi-e foarte

necaz c-o să ajung în iad, aş fi vrut să dau ochii cu îngerii, ca să văd dacă-ţi seamănă...

Adio, iubitule, adio! Te binecuvântez pentru toată nefericirea mea. Până în mormânt voi fi

a ta, Esther...

Bat ceasurile unsprezece. Mi-am rostit ultima rugăciune, am să mă culc, ca să mor. Încă o dată, adio! Aş vrea ca toată căldura mâinii mele să lase aici, pe portret, sufletul meu, aşa cum depun pe el o ultimă sărutare şi vreau încă o data să-ţi spun, puiul meu drăguţ, deşi de pe urma ta mor

a ta, Esther...

Inima judecătorului se strânse de gelozie, isprăvind citirea singurei dintre scrisorile de sinucigaş văzute de el, care să fi fost scrisă cu atâta veselie, deşi veselie febrilă şi ultima încordare a unei afecţiuni oarbe.

„Ce-o fi atât de deosebit în el încât a fost iubit aşa!..." se gândi judecătorul, repetând ceea ce spun toţi bărbaţii care n-au darul de-a place femeilor.

— Dacă poţi dovedi nu numai că nu eşti Jacques Collin, ocnaş liberat, ci că eşti într-adevăr don Carlos Herrera, canonic de Toledo, trimis secret al maiestăţii-sale Ferdinand al VII-lea, îi spuse judecătorul lui Jacques Collin, vei fi pus în libertate, căci nepărtinirea pe care-o cere funcţiunea mea mă obligă să-ţi spun că am primit chiar acum o scrisoare a domnişoarei Esther Gobseck în care mărturiseşte că are de gând să-şi pună capăt zilelor, şi unde exprimă cu privire la slugi bănuieli care par a-i indica drept făptaşi ai sustragerii celor şapte sute cincizeci de mii de franci.

Pe când vorbea, domnul Camusot compara scrisul din scrisoare cu cel din testament şi i se păru vădit că scrisoarea era scrisă de aceeaşi persoană care alcătuise şi testamentul.

— Domnule judecător, v-aţi grăbit prea mult să credeţi că

e vorba de o crimă, nu va grăbiţi acum de-a crede că e vorba de un furt.

— A, da? exclamă Camusot aruncând asupra prevenitului o privire de judecător.

— Nu credeţi că mă compromit spunându-vă că această sumă poate fi regăsită, urmă Jacques Collin, dându-i de înţeles judecătorului că-i ghicea bănuiala. Sărmana fată era iubită de slugi; şi dacă aş fi liber, m-aş însărcina să caut nişte bani care acum aparţin fiinţei pe care-o iubesc cel mai mult pe lume, lui Lucien!... Dac-aţi avea bunătatea să-mi îngăduiţi a citi scrisoarea aceasta, s-ar face repede... e dovada nevinovăţiei scumpului meu copil... Nu vă puteţi teme că o s-o distrug, nici c-o să vorbesc despre ce-am citit, sunt doar la secret.

— La secret! exclamă magistratul. Nu veţi mai fi... Vă rog chiar eu să vă dovediţi cât mai repede cu putinţă identitatea; dacă vreţi, recurgeţi la ambasadorul dumneavoastră...

Şi-i întinse lui Jacques Collin scrisoarea. Camusot era bucuros că iese din încurcătură şi poate să-l mulţumească pe procurorul general şi pe doamnele de Maufrigneuse şi Serisy. Totuşi cercetă cu răceală şi curiozitate faţa prevenitului în timp ce acesta citea scrisoarea curtezanei; şi în ciuda sincerităţii sentimentelor zugrăvite pe ea, îşi zicea: „Şi totuşi, ce mutră de ocnaş”.

— Iată cum e iubit! rosti Jacques Collin, dându-i scrisoarea îndărăt.

Şi-i arătă lui Camusot o faţă scăldată în lacrimi.

— De l-aţi cunoaşte! urmă dânsul. E un suflet atât de tineresc, atât de proaspăt, o frumuseţe atât de superbă, un copil, un poet... Simţi o nevoie irezistibilă de a i te jertfi, de a-i satisface cele mai mici dorinţe. Dragul de Lucien e atât de încântător când e drăgăstos...

— Ei, zise magistratul, făcând încă o sforţare ca să descopere adevărul, nu poţi fi Jacques Collin.

— Nu, domnule judecător, răspunse ocnaşul.

Şi Jacques Collin se făcu mai don Carlos Herrera decât niciodată. În dorinţa de a-şi isprăvi opera, înaintă către judecător, îl luă de braţ şi-l duse în nişa ferestrei, iar acolo luă atitudinea şi purtarea unui principe al bisericii, trecând la tonul destăinuirilor.

— Îl iubesc într-atât pe copilul ăsta, încât, dacă ar trebui să fiu criminalul drept care mă luaţi, numai ca să-l scutesc de o neplăcere pe acest idol al inimii mele, m-aş învinui singur, rosti el în şoaptă. Aş face întocmai ca sărmana curtezană care s-a sinucis în folosul lui. Încât, domnule judecător, vă conjur să-mi acordaţi o favoare, şi anume să-l eliberaţi pe Lucien de îndată.

— Datoria mea nu-mi îngăduie aşa ceva, rosti Camusot blajin, dar, dacă există unele tranzacţii cu cerul, tot aşa şi justiţia ştie să se poarte cu menajamente şi dacă-mi puteţi dă motive serioase... Vorbiţi, ce spuneţi nu va fi consemnat.

— Atunci ascultaţi-mă, urmă Jacques Collin înşelat de tonul blajin al lui Camusot. Ştiu cât suferă sărmanul copil în clipa asta, e în stare să încerce a-şi pune capăt zilelor, văzându-se la închisoare...

— A, cât despre asta... zise Camusot tresărind.

— Nu ştiţi pe cine îndatoraţi, îndatorându-mă pe mine, adăugă Jacques Collin care voi să atingă şi alte coarde. Serviţi un ordin călugăresc mai puternic decât nişte contese de Serisy şi nişte ducese de Maufrigneuse, care nu vă vor ierta niciodată că aţi avut pe birou scrisorile lor, zise dânsul arătând două teancuri de plicuri parfumate. Ordinul meu nu uită.

— Domnul meu! zise Caitiusot. Destul. Căutaţi alte motive. Am aceleaşi îndatoriri faţă de prevenit ca şi faţă de vindicta publică.

— Vă rog, credeţi-mă, îl cunosc pe Lucien, are un suflet de femeie, de poet şi de meridional. Fără statornicie şi fără voinţă, urmă Jacques Collin, care crezu a ghici în sfârşit că judecătorul era câştigat pentru ei. Ştiţi sigur că tânărul acesta e nevinovat. Nu-l chinuiţi, nu-i puneţi întrebări. Daţi-i

scrisoarea asta, anunţaţi-l că e moştenitorul Estherei şi puneţi-l în libertate. Dacă veţi proceda altfel, vă veţi căi amar; pe când dacă-i daţi drumul pur şi simplu, vă voi explica chiar eu (mă puteţi ţine la secret), mâine, astă-seară, tot ce vi se va putea părea misterios în afacerea aceasta şi motivele persecuţiei îndârjite de care am parte. Dar îmi voi risca viaţa, de cinci ani mi se vrea moartea... O dată Lucien liber, bogat şi căsătorit cu Clotilde de Grandlieu, sarcina mea pe pământ e împlinită, n-o să-mi mai apăr pielea... Persecutorul meu e un spion al ultimului dumneavoastră rege...

— Aha, Corentin!

— Aha, îl cheamă Corentin? Vă mulţumesc... Şi atunci vreţi să-mi făgăduiţi că faceţi ce va cer?

— Un judecător nu poate şi nu trebuie să făgăduiască nimic. Coquart, spune-i aprodului şi jandarmilor să-l ducă pe prevenit îndărăt la Conciergerie... Am să dau ordin să fii mutat diseară la pistolă, adăuga dânsul, cu blândeţe, şi-l salută dând uşor din cap.

Izbit de cererea pe care i-o adresase Jacques Collin şi amintindu-şi cu câtă insistenţa voise să i se ia lui cel dintâi interogatoriul, bizuindu-se pe faptul că ar fi bolnav, Camusot îşi recapătă toată neîncrederea. Plin de bănuieli nedesluşite, îl vedea pe pretinsul muribund cum umblă. Mergea ca un Hercule, fără nimic din maimuţăreala atât de bine jucată la început.

— Domnul meu...

Jacques Collin se întoarse.

— Deşi nu vrei să iscăleşti, grefierul meu îţi va citi procesul-verbal al interogatoriului.

Prevenitul se bucura de-o sănătate superbă, mişcarea pe care-o făcuse aşezându-se lângă grefier fu pentru judecător o ultimă rază de lumina.

— Te-ai vindecat repede, zise Camusot.

„M-a prins”, gândi Jacques Collin. Apoi răspunse cu glas tare:

— Bucuria, domnul meu, e singurul leac atotvindecător din lume... Scrisoarea aceea, dovada unei nevinovăţii de care nu mă îndoiam... Iată suprema doctorie.

Judecătorul îl urmări pe prevenit cu o privire gânditoare când îl luară aprodul şi jandarmul; apoi făcu gestul unui om care se trezeşte din somn şi aruncă scrisoarea Estherei pe biroul grefierului:

— Coquart, copiază scrisoarea asta!...

Dacă e în firea omului să nu se încreadă în ceea ce e conjurat să facă, atunci când lucrul ce i se cere e împotriva intereselor sau datoriei sale, şi adesea chiar când lucrul acela îi e indiferent, cu atât mai mult acest simţământ e pentru judele de instrucţie lege. Cu cât prevenitul, a cărui situaţie nu era încă lămurită, făcea mai mult aluzie la neplăcerile ce ar fi urmat unui interogatoriu luat lui Lucien, cu atât mai mult i se părea lui Camusot că e nevoie de acest interogatoriu. Chiar dacă formalitatea aceasta n-ar fi fost neapărat trebuincioasă după cod şi după uzanţe, şi tot ar fi fost impusă de problema identităţii abatelui Carlos. În toate meseriile există o conştiinţă profesională. Chiar de n-ar fi fost curios, Camusot l-ar fi interogat pe Lucien din cinste de magistrat, aşa precum adineauri îl interogase pe Jacques Collin folosind toate vicleniile pe care şi le permite chiar magistratul cel mai integru. Serviciul ce trebuia făcut, propria sa avansare, totul trecea la Camusot pe planul al doilea, după dorinţa de a afla adevărul, de a-l ghici, chit că nu l-ar fi dat în vileag. Bătea darabana pe geam, lăsându-se în voia fluviului de presupuneri, căci în asemenea împrejurări gândul e ca un râu care străbate mii de ţinuturi. Îndrăgostiţi de adevăr, magistraţii sunt ca femeile geloase, se dedau la mii de supoziţii şi le scotocesc cu pumnalul bănuielii aşa cum preotul antic spinteca jertfele; apoi se opresc nu la adevăr, ci la ceea ce e probabil, şi până la urmă întrezăresc adevărul. O femeie îl întreabă pe bărbatul iubit aşa cum judecătorul îl întreabă pe criminal. În asemenea stare, o străfulgerare, un cuvânt, o mlădiere a

glasului, o şovăială sunt de ajuns spre a demasca fapta, trădarea, crima ascunsă.

„Felul cum şi-a zugrăvit devotamentul faţă de fiul său (dacă e fiu-său) m-ar face să cred că era în casa curtezanei aceleia spre a veghea să nu se întâmple nimic rău; şi nebănuind că sub perna moartei se află un testament, el ar fi luat pentru fiu-său cei şapte sute cincizeci de mii de franci pentru orice eventualitate!... Iată ce înseamnă făgăduiala lui că poate face să fie regăsită suma. Domnul de Rubempré e dator faţă de sine însuşi şi faţă de justiţie să limpezească starea civilă a tatălui său... Şi să-mi mai promită şi protecţia ordinului său (ordinul său!) dacă nu-i iau interogatoriul lui Lucien!..."

La această idee se opri.

După cum s-a arătat adineauri, magistratul însărcinat cu instrucţia conduce interogatoriul după cum crede el de cuviinţă. E liber să fie iscusit sau nu. Un interogatoriu nu e nimic şi e totul. În asta poate consta favoarea. Camusot sună, aprodul se întorsese. Porunci să fie adus domnul Lucien de Rubempré, dar să se ia seama să nu comunice cu nimeni în drum. Erau ceasurile două după-amiază.

„Există un secret, îşi zise în sine judecătorul, iar secretul acela trebuie să fie tare important. Raţionamentul cameleonului meu care nu e nici popă, nici mirean, nici ocnaş, nici spaniol, dar care nu vrea să iasă din gura protejatului său vreun cuvânt cumplit, e următorul: *Poetul e slab*, *e femeie; nu e ca mine*, *care sunt un Hercule al diplomaţiei; o să-i smulgeţi cu uşurinţă secretul nostru!* Ei, atunci vom afla totul de la nevinovat!..."

Şi urma să bată în marginea biroului cu cuţitu-i de fildeş pentru tăiat hârtie, în timp ce grefierul copia scrisoarea Estherei. Câte ciudăţenii nu întâlnim când ne încordăm mintea. Camusot bănuia toate fărădelegile cu putinţă şi trecea pe lângă singura săvârşită de prevenit, testamentul fals în favoarea lui Lucien. Cei care din invidie atacă situaţia magistraţilor să binevoiască a se gândi la viaţa aceea

petrecuta în bănuieli necontenite, la acele chinuri la care-şi supun ei mintea, căci procesele civile nu sunt mai puţin întortocheate decât cele penale; şi atunci vor socoti poate ca preotul şi magistratul poartă un jug la fel de greu şi deopotrivă căptuşit cu spini pe dinăuntru. De altminteri orice meserie are chinul şi enigmele ei.

Către ceasurile două, domnul Camusot îl văzu intrând pe Lucien de Rubempré, palid, descompus, cu ochii roşii şi umflaţi, în sfârşit într-o stare de prăbuşire care-i îngădui să compare natura cu arta, muribundul adevărat cu muribundul care joacă teatru. Drumul de la Conciergerie până la biroul judecătorului, între doi jandarmi şi cu un aprod înainte, împinsese la culme disperarea lui Lucien. E în firea poetului să prefere moartea, judecăţii. Văzând acest caracter cu totul lipsit de curajul moral care-l face să şovăie pe judecător şi care se manifestase atât de viguros la celălalt prevenit, domnului Camusot i se făcu milă de o biruinţă atât de uşoară, şi dispreţul acesta îi îngădui să dea lovituri hotărâtoare, păstrându-şi mintea libera care-l caracterizează pe trăgătorul la ţintă când e vorba să doboare siluete de carton.

— Revino-ţi în fire, domnule de Rubempré, eşti în faţa unui magistrat care doreşte să dreagă răul făcut justiţiei de o arestare preventivă când e neîntemeiată. Te cred nevinovat şi vei fi liberat de îndată. Iată dovada nevinovăţiei dumitale... E o scrisoare păstrată de portăreasa dumitale în timp ce lipseai şi adusă la ea adineauri. În tulburarea provocată de descinderea justiţiei şi de ştirea că ai fost arestat la Fontainebleau, femeia uitase această scrisoare care vine de la domnişoara Esther Gobseck... Citeşte!

Lucien luă scrisoarea, o citi şi izbucni în lacrimi. Plângea cu sughiţuri fără să poată rosti un cuvânt. După un sfert de oră, timp în care îi fu foarte greu lui Lucien să recapete ceva putere, grefierul îi arătă copia scrisorii şi-l rugă să iscălească pentru *copie conforma cu originalul, a se*

prezenta la prima cerere cât timp va dura instruirea procesului, şi-l pofti să compare; dar Lucien se bizui fireşte pe cuvântul lui Coquart cu privire la exactitatea copiei.

— Domnul meu, zise judecătorul cu o înfăţişare foarte blajină, e totuşi greu să vă eliberez fără a respecta formalităţile noastre şi a vă pune câteva întrebări... Vă cer să răspundeţi aproape ca în calitate de martor. Unui om ca dumneavoastră, cred că e aproape fără rost să-i atrag atenţia că jurământul de a spune tot adevărul nu-i aici numai un apel la conştiinţă, ci şi o necesitate a situaţiei în care vă aflaţi, pentru câteva clipe încă nelimpezită. Oricare ar fi adevărul nu vă poate face niciun rău, dar minciuna v-ar duce în faţa Curţii cu juri şi m-ar sili să vă trimit îndărăt la Conciergerie. În timp ce dacă răspundeţi sincer la întrebările mele, veţi dormi astă-seară acasă şi veţi fi reabilitat de această ştire pe care-o vor publica ziarele: *Domnul de Rubempré arestat ieri la Fontainebleau a fost eliberat îndată după un foarte scurt interogatoriu*.

Aceste cuvinte făcură o adâncă impresie asupra lui Lucien şi văzând reacţia prevenitului, judecătorul adăugă:

— Vă repet că eraţi bănuit de a fi complice al unui omor prin otrăvire asupra domnişoarei Esther; există dovada că s-a sinucis. S-a zis cu această afacere. Dar s-a sustras o sumă de şapte sute cincizeci de mii de franci care face parte din moştenire, iar moştenitorul sunteţi dumneavoastră; astfel că există din păcate o crimă. Această crimă a fost săvârşită înainte de descoperirea testamentului. Ei bine, justiţia are motive de a crede că o persoană, care vă iubeşte tot atât cât vă iubea această domnişoară Esther, a săvârşit această crimă în folosul dumneavoastră... Nu mă întrerupeţi, zise Camusot, cu un gest ce-l sili să tacă pe Lucien, care voia să vorbească, încă nu vă iau interogatoriul. Vreau să vă fac să înţelegeţi *cât* de importantă este această chestiune pentru onoarea dumneavoastră. Renunţaţi la falsa, netrebnica cinste care îi leagă între ei pe complici şi spuneţi adevărul.

Am fost nevoiţi să atragem atenţia şi mai înainte asupra extremei disproporţii dintre armele folosite în lupta preveniţilor cu judecătorii de instrucţie. Desigur, tăgada mânuită iscusit are în favoarea ei forma absolută şi e de ajuns ca să-l apere pe vinovat; dar, într-un fel, e o armură care devine zdrobitoare când pumnalul interogatoriului găseşte o crăpătură. De îndată ce tăgada nu e de ajuns în faţa unor fapte evidente, prevenitul se găseşte în întregime la discreţia judecătorului. Să ne închipuim un semi vinovat, ca Lucien, care, salvat dintr-o primă catastrofă a virtuţii sale, s-ar putea reabilita şi deveni folositor ţării sale; un asemenea om va pieri în cursele instrucţiei. Judecătorul redactează un proces-verbal foarte sec, o analiză a întrebărilor şi răspunsurilor; dar din cuvintele sale înşelătoare, părinteşti, din mustrările sale viclene de acest fel nu rămâne nimic. Judecătorii instanţei superioare şi juraţii văd rezultatele fără a cunoaşte mijloacele, astfel că, după unele minţi luminate, juriul ar fi foarte potrivit, ca şi în Anglia, să procedeze la instruirea cazurilor. Franţa a beneficiat de acest sistem câtăva vreme. Sub codul din Brumar anul IV, această instanţă se numea juriul de acuzare, spre deosebire de juriul de judecată. Cât despre procesul penal, dacă ne-am întoarce la juriile de acuzare, ar trebui să fie atribuit tribunalului, fără ajutorul juraţilor.

— Şi acuma, zise Camusot după un timp, cum vă numiţi? Domnule Coquart, atenţie!… îi spuse dânsul grefierului.

— Lucien Chardon de Rubempré.

— Născut.

— La Angoulême…

Şi Lucien dădu ziua, luna şi anul.

— N-ai avut avere.

— Deloc.

— Totuşi în primul unei prime şederi la Paris ai cheltuit sume considerabile, dacă ţinem seama de lipsa dumitale de avere.

— Da, domnule judecător; dar pe vremea aceea am avut

în persoana domnişoarei Coralie o prietenă extrem de devotată şi pe care, spre nenorocirea mea, am pierdut-o. Mâhnirea pricinuită de moartea ei m-a făcut să mă întorc acasă.

— Bine, domnul meu, zise Camusot. Te felicit pentru sinceritatea dumitale, va fi preţuită.

Lucien intra, după cum se vede, pe calea unor mărturisiri depline.

— Când te-ai întors din Angoulême la Paris, urmă Camusot, ai făcut cheltuieli cu mult mai mari; ai trăit ca un om care ar avea vreo şaizeci de mii de franci venit.

— Da, domnule judecător.

— Cine-ţi dădea banii aceştia?

— Protectorul meu, abatele Carlos Herrera.

— Unde l-ai cunoscut?

— L-am întâlnit pe şosea, în momentul în care voiam să-mi pun capăt zilelor…

— N-ai auzit niciodată vorbindu-se de el în familia dumitale, de către mama dumitale?…

— Niciodată.

— Poţi să-ţi aminteşti luna, anul când a început legătura dumitale cu domnişoara Esther?

— Pe la sfârşitul lui 1823, la un teatru mic de pe bulevard.

— La început te-a costat bani?

— Da, domnule.

— În ultima vreme, dorind să te căsătoreşti cu domnişoara de Grandlieu, ai cumpărat ruinele castelului de la Rubempré, le-ai întregit cu moşii în valoare de un milion, ai spus familiei de Grandlieu că sora şi cumnatul dumitale moşteniseră o avere însemnată şi că datorai acele sume generozităţii lor?… Ai spus lucrul acesta familiei Grandlieu?

— Da, domnule judecător.

— Nu ştii de ce s-a desfăcut logodna dumitale?

— Nu ştiu deloc, domnule judecător.

— Ei, află că familia de Grandlieu a trimis la cumnatul

dumitale pe unul dintre cei mai respectabili notari din Paris ca să culeagă informaţii. La Angoulême, notarul, din chiar mărturia surorii şi cumnatului dumitale, a aflat nu numai că nu ţi-au împrumutat cine ştie cât, ci chiar că moştenirea pe care au primit-o era alcătuită din bunuri imobile, ce-i drept destul de însemnate, dar că banii lichizi ajungeau abia la două sute de mii de franci... Nu trebuie să ţi se pară ciudat că o familie ca a ducelui de Grandlieu dă îndărăt în faţa unei averi care nu se ştie de unde vine... Iată unde te-a dus o minciună, domnul meu...

Lucien îngheţă la această descoperire şi puţina putere mintală ce-i mai rămăsese dispăru.

— Poliţia şi justiţia ştiu tot ce vor să afle, zise Camusot, gândeşte-te bine la asta. Şi acum, urmă dânsul, gândindu-se la calitatea de tată pe care şi-o susţinea Jacques Collin, ştii cine e acest pretins Carlos Herrera?

— Da, domnule, dar am aflat prea târziu.

— Cum prea târziu? Vorbeşte mai desluşit!

— Nu e preot, nu e spaniol, e...

— Un ocnaş evadat, zise iute judecătorul.

— Da, răspunse Lucien. Când mi-a fost descoperită taina fatală, îi eram îndatorat, crezusem că m-am legat cu un cleric respectabil...

— Jacques Collin... zise judecătorul, începând o frază.

— Da, Jacques Collin, repetă Lucien, aşa-l cheamă.

— Bine, Jacques Collin, urmă domnul Camusot, a fost recunoscut adineauri de către cineva, şi dacă mai tăgăduieşte că el e, cred că o face în interesul dumitale. Dar te întrebam dacă ştii cine e omul ăsta, urmărind să demasc o altă impostură a lui Jacques Collin.

Lucien simţi dintr-odată ca un fier înroşit în măruntaie, auzind aceste cuvinte înfricoşătoare.

— Nu ştii, zise mai departe judecătorul, că se pretinde tatăl dumitale, spre a justifica dragostea extraordinară pe care ţi-o poartă?

— El, tatăl meu?... Cum?... A spus el asta?

— Bănuieşti de unde veneau sumele pe care ţi le-a dat? Căci, dacă ar fi să credem scrisoarea pe care o ai în mână, numita Esther, acea biată curtezană, ţi-a făcut mai târziu aceleaşi servicii pe care ţi le-a făcut numita Coralie; dar, după cum ai spus, ai trăit câţiva ani în mare lux, fără să primeşti nimic de la ea.

— Pe dumneavoastră, domnule judecător, o să vă întreb de unde îşi capătă ocnaşii banii! exclamă Lucien. Un Jacques Collin tatăl meu!... Ah! biata mamă...

Şi izbucni în plâns.

— Grefier, citeşte prevenitului partea din interogatoriul pretinsului Carlos Herrera în care se dă drept tatăl lui Lucien de Rubempré.

Poetul ascultă această lectură într-o tăcere şi cu o atitudine pe care îţi făcea rău să] e vezi.

— Sunt pierdut! strigă el.

— Nu te poţi pierde pe drumul onoarei şi al adevărului, zise judecătorul.

— Dar o să-l trimiteţi pe Jacques Collin în faţa Curţii cu juri? întrebă Lucien.

— Fără îndoială, răspunse Camusot care voia să-l facă pe Lucien să vorbească mai departe. Sfârşeşte-ţi gândul.

Însa în ciuda sforţărilor şi insistenţelor judecătorului, Lucien nu mai răspunse. Îşi dăduse seama prea târziu, ca toţi oamenii care sunt sclavi ai primului impuls. În asta stă deosebirea dintre poet şi omul de acţiune: unul se lasă pradă simţămintelor, ca să le redea în imagini vii, şi nu judecă decât după aceea; pe când celălalt simte şi judecă în acelaşi timp. Lucien rămase abătut, palid, se vedea în fundul unei prăpăstii în care-l făcuse să se rostogolească judecătorul de instrucţie, al cărui fel blajin îl păcălise pe el, poetul. Îşi trădase nu binefăcătorul, ci complicele care, în ce-l privea pe el, apărase poziţiile lor cu o vitejie de leu, cu o iscusinţă de om întreg. Acolo unde Jacques Collin salvase totul prin îndrăzneala sa, Lucien, om de spirit, prăpădise totul prin lipsa de inteligenţă şi de luciditate. Minciuna

aceea infamă şi care-l indigna slujea de ascunzătoare unui adevăr şi mai infam. Zăpăcit de agerimea judecătorului, înspăimântat de cruda-i dibăcie, de iuţeala loviturilor pe care i le dăduse, slujindu-se de greşelile unei vieţi date în vileag ca de nişte gheare de fier în stare să-i scotocească întreaga conştiinţă, Lucien stătea acolo ca o vită pe care maiul casapului nu a nimerit-o în plin. Liber şi nevinovat la intrarea în biroul acela, într-o clipă se trezise scos în afara legii de către propriile sale mărturisiri. În sfârşit, ultimă ironie gravă, judecătorul, calm şi rece, îi atrase atenţia că destăinuirile sale erau rodul unei confuzii. Camusot vorbise de calitatea de tată pe care şi-o dăduse Jacques Collin, în timp ce Lucien, stăpânit în întregime de frica de a-şi vedea cunoscută de toată lumea cârdăşia cu un ocnaş evadat, săvârşise aceeaşi greşeală ca şi faimoşii ucigaşi ai lui Ibicus[142].

Una dintre gloriile lui Royer-Collard[143] e că a proclamat primatul permanent al simţămintelor fireşti faţă de simţămintele impuse şi că a susţinut cauza anteriorităţii jurămintelor, pretinzând că, de exemplu, legea ospitalităţii trebuie să lege până într-atât încât să anuleze puterea jurământului judiciar. A proclamat teoria aceasta în faţa lumii întregi de la tribuna parlamentară franceză; a lăudat vitejeşte conspiratorii, a arătat că e omenesc să asculţi mai degrabă de prietenie decât de legi tiranice, scoase din arsenalul societăţii, pentru cutare sau cutare împrejurare. În sfârşit, dreptul natural are legi care n-au fost niciodată promulgate şi care sunt mai eficiente şi mai bine cunoscute decât cele făurite de societate. Lucien călcase, în dauna sa

[142] Poetul liric grec Ibicus (sec. VI î.e.n.) fiind pe moarte, în urma unor lovituri primite de la nişte hoţi, a luat ca martori un cârd de cocori care zburau deasupra lui; unul dintre făptaşi, aflându-se într-un amfiteatru şi văzând nişte cocori, a exclamat în derâdere: „Iată-i pe martorii şi răzbunătorii lui Ibicus!” Vorba lui a stârnit bănuieli şi astfel asasinii au fost descoperiţi.

[143] Pierre-Paul Royer-Collard (1763–1845), profesor de filosofie, a fost teoreticianul „doctrinarilor”, adică al regaliştilor moderaţi.

proprie, legea solidarităţii care-l obliga să tacă şi să-l lase pe Jacques Collin să se apere; mai mult încă, îl împovărase el însuşi! în interesul său, omul acela trebuia să fie pentru el, şi totdeauna, Carlos Herrera.

Domnul Camusot îşi gusta triumful. Prinsese doi vinovaţi, zdrobise sub mâna justiţiei unul dintre oamenii la modă şi-l găsise pe Jacques Collin cel de negăsit. Avea să fie proclamat unul dintre cei mai iscusiţi judecători de instrucţie. În consecinţă îşi lăsa prevenitul în pace; dar studia aceasta tăcere a omului prăbuşit, vedea cum sporesc picăturile de sudoare pe faţa aceea descompusă, cum se fac mai mari şi cad în sfârşit amestecate cu două şiruri de lacrimi.

— De ce să plângi, domnule de Rubempré? Eşti, cum ţi-am spus, moştenitorul domnişoarei Esther, care n-are moştenitori nici colaterali, nici direcţi, iar moştenirea se cifrează la aproape opt milioane, dacă se regăsesc cei şapte sute cincizeci de mii de franci dispăruţi.

Aceasta fu ultima lovitură pentru vinovat. Dacă s-ar fi ţinut bine zece minute, cum spunea Jacques Collin în biletul sau, Lucien ar fi atins ţinta tuturor dorinţelor! Încheia socotelile cu Jacques Collin, se despărţea de el, devenea bogat, se căsătorea cu domnişoara Grandlieu. Nimic nu dovedeşte mai convingător decât scena aceasta, pe de-o parte, puterea cu care sunt înarmaţi judecătorii de instrucţie prin izolarea sau despărţirea prevenitului, iar pe de altă parte, valoarea nepreţuită a unei comunicări ca aceea pe care Asia i-o făcuse lui Jacques Collin.

— Vai, domnul meu, răspunse Lucien cu amărăciunea şi ironia unui om care-şi face piedestal din nenorocirea sa o dată înfăptuită, cât de îndreptăţită e în limbajul dumneavoastră expresia: *A fi supus unui interogatoriu!...* Între tortura fizică de odinioară şi tortura morală de azi, în ce mă priveşte nu aş şovăi, aş prefera suferinţele pe care ţi le pricinuia pe vremuri călăul. Ce mai vreţi de la mine? urmă el cu mândrie.

— Aici, domnule, răspunse magistratul devenit băţos şi batjocoritor, ca să răspundă trufiei poetului, eu sunt singurul în drept a pune întrebări.

— Eu aveam dreptul de a nu răspunde, murmură sărmanul Lucien căruia îi revenise inteligenţa în toată limpezimea ei.

— Grefier, citeşte prevenitului interogatoriul…

„Sunt iarăşi un prevenit!” îşi zise Lucien.

În timp ce slujbaşul citea, Lucien luă o hotărâre care-l silea să-l ia cu binişorul pe domnul Camusot. Când încetă mormăitul lui Coquart, poetul tresări ca un om care doarme în mijlocul gălăgiei şi se trăieşte în clipa când se face tăcere.

— Trebuie să iscăleşti procesul-verbal al interogatoriului dumitale, rosti judecătorul.

— Şi mă puneţi în libertate? întrebă Lucien devenind la rândul său ironic.

— Încă nu, răspunse Camusot; dar mâine, după confruntarea cu Jacques Collin, vei fi fără îndoială eliberat. Justiţia trebuie să afle acum dacă eşti sau nu complice al fărădelegilor pe care le-ar fi putut săvârşi acel individ de la evadarea sa din 1820. Totuşi nu mai eşti la secret. Am să-i scriu directorului să te instaleze în cea mai bună încăpere a pistolei.

— O să găsesc acolo ce-mi trebuie pentru scris?…

— Ţi se va da tot ce ceri, o să dau ordin în sensul acesta prin aprodul care-o să te conducă îndărăt.

Lucien iscăli maşinal procesul-verbal şi parafă anexele, supunându-se indicaţiilor lui Coquart cu blândeţea unei victime resemnate. Un singur amănunt va spune mai mult decât tabloul cel mai complet cu privire la starea în care se afla: vestea că va fi confruntat cu Jacques Collin îi uscase pe faţă picăturile de sudoare, ochii săi acuma secaţi sclipeau cu o strălucire de neîndurat. În sfârşit, deveni într-o clipă iute ca fulgerul, aşa cum Jacques Collin era un om de bronz.

La oamenii cu un caracter asemănător cu al lui Lucien, atât de bine analizat de către Jacques Collin, trecerile acestea subite dintr-o stare de demoralizare cumplită într-o stare în care puterile omeneşti se încordează până la calităţile metalului, sunt fenomenele cele mai impresionante din viaţa ideilor. Voinţa revine ca apa unui izvor dispărut; se revarsă în organismul pregătit pentru acţiunea substanţei ei constitutive necunoscute; şi atunci, hoitul devine om, iar omul se avântă plin de putere către lupta cea de pe urmă.

Lucien puse în dreptul inimii scrisoarea Estherei şi portretul pe care i-l restituise. Apoi îl salută dispreţuitor pe domnul Camusot şi păşi ferm pe coridoare între doi jandarmi.

— E un mare scelerat! îi spuse judecătorul grefierului, ca să se răzbune pentru dispreţul zdrobitor pe care i-l arătase poetul. A crezut că scapă predându-şi complicele.

— Din ei doi, rosti Coquart cu sfială, ocnaşul e cel mai straşnic…

— Eşti liber pentru restul zilei de azi, Coquart, spuse judecătorul. Ajunge! Amână-i pe oamenii care aşteaptă, spune-le să vină mâine. A, du-te îndată la domnul procuror-general şi află dacă mai e la birou. Dacă e, cere o audienţă de câteva minute pentru mine. A, trebuie să fie acolo, urmă dânsul după ce se uitase la un ceasornic prăpădit din lemn vopsit verde şi cu lire de aur. E trei şi un sfert.

Aceste interogatorii care se citesc atât de repede, după ce s-au scris în întregime, cer un timp nesfârşit pentru formularea întrebărilor şi a răspunsurilor. Asta e una dintre cauzele încetinelii instruirii proceselor şi a lungimii detenţiilor preventive. Pentru oamenii mărunţi înseamnă ruina, pentru cei bogaţi ruşine; căci pentru aceştia, o eliberare imediată drege, pe cât poate li dreasă, nenorocirea de a fi arestat. Iată pentru ce cele două scene, care au fost redate întocmai, ceruseră tot atâta timp cât îi trebuia Asiei să descifreze poruncile stăpânului, să facă pe

o ducesă să iasă din budoar şi să insufle energie doamnei de Serisy.

În clipa aceea, Camusot, care se gândea cum să tragă folos din iscusinţa sa, luă cele două interogatorii, le reciti şi-şi propuse să le arate procurorului general, cerându-i părerea. În timp ce chibzuia, aprodul său se întoarse şi-i spuse că primul valet al doamnei contese de Serisy voia neapărat să-i vorbească. La un semn al lui Camusot, un valet îmbrăcat ca un stăpân intră, se uită pe rând la aprod şi la magistrat şi întrebă:

— Cu domnul Camusot am onoarea?...

— Da răspunseră judecătorul şi aprodul.

Camusot luă scrisoarea pe care i-o întinse servitorul şi citi cele ce urmează:

În numele a multiple interese pe care le vei înţelege, dragul meu Camusot, nu lua interogatoriul domnului de Rubempré. Îţi aducem dovezile nevinovăţiei sale, pentru ca să fie eliberat imediat.

D. de Maufrigneuse, L. de Serisy

P. S. Pune scrisoarea aceasta pe foc.

Camusot îşi dădu seama că făcuse o greşeală enormă întinzându-i curse lui Lucien şi, ca primă măsură, ascultă porunca celor două cucoane mari. Aprinse o lumânare şi distruse scrisoarea scrisa de ducesa. Valetul salută respectuos.

— Prin urmare doamna de Sérisy vine aici? întrebă judecătorul.

— Când am plecat, se înhămau caii la trăsură, răspunse valetul.

În clipa aceasta, Coquart veni să-i comunice domnului Camusot că procurorul general îl aşteaptă.

Sub povara greşelii săvârşite împotriva propriei sale ambiţii, şi în folosul justiţiei, judecătorul, căruia şapte ani de

funcţie îi dezvoltaseră şiretenia proprie oricui şi-a măsurat puterile cu tinerele lucrătoare ale modei, pe când învăţa dreptul, voi să-şi păstreze arme împotriva răzbunării celor două cucoane mari. Lumânarea la care arsese scrisoarea era încă aprinsă; o folosise ca să pecetluiască cele treizeci de scrisori ale ducesei de Maufrigneuse către Lucien şi corespondenţa destul de voluminoasă a doamnei de Sérisy. Apoi se duse la procurorul general.

Palatul de justiţie e o aglomeraţie haotică de clădiri suprapuse, câteva pline de măreţie, altele prăpădite, şi care îşi dăunează unele altora printr-o lipsă de armonie. Sala paşilor pierduţi e cea mai mare dintre sălile cunoscute. Dar e atât de goală, încât produce dezgust şi descurajează privirea. Această vastă catedrală a chichiţelor avocăţeşti zdrobeşte curtea regală, în sfârşit, galeria Marchande duce spre două cloace. În această galerie se observă o scară cu dublă rampă, ceva mai mare decât aceea a poliţiei corecţionale şi sub care se deschide o uşă înaltă, cu două canaturi. Scara duce la Curtea cu juri, iar poarta de sub ea la o a doua Curte cu juri. Sunt ani în care crimele săvârşite în departamentul Senei cer două completuri de judecată. Pe acolo se găsesc parchetul procurorului general, sala avocaţilor, biblioteca lor, birourile procurorilor şi cele ale substituţilor procurorului general. Toate aceste localuri, căci trebuie să ne slujim de un termen general, sunt legate prin nişte scăriţe ca de moară, prin nişte coridoare întunecoase care sunt ruşinea arhitecturii Parisului şi Franţei. În încăperile acestea, cea mai de frunte dintre curţile noastre de justiţie întrece închisorile în ce au mai hâd. Pictorul moravurilor ar da îndărăt dacă ar trebui să descrie scârnavele coridoare late de un metru în care stau martorii la Curtea cu juri de sus. Cât despre soba care încălzeşte sala de şedinţă, ar face de ruşine şi o cafenea de pe bulevardul Montparnasse.

Cabinetul procurorului general e instalat într-un pavilion cu opt laturi, lipit de galeria Marchande şi clădit recent faţă

de vârsta Palatului, pe terenul secţiunii unde sunt închise femeile. Toată această curte a Palatului de justiţie e umbrită de înaltele şi strălucitele zidiri ale sfintei capele, de aceea e sumbră şi tăcută.

Domnul de Granville, acest vrednic urmaş al marilor magistraţi ai vechiului parlament, nu voise să părăsească Palatul fără o dezlegare în cazul lui Lucien. Aştepta ştiri de la Camusot, iar cuvintele trimise de judecător îl cufundară în acei visare, fără de voie, pe care scurgerea înceată a timpului o pricinuieşte minţilor celor mai ferme. Era aşezat în pervazul ferestrei biroului său. Se ridică, începu să umble de colo până colo, căci dimineaţa îl găsise cam neînţelegător pe Camusot căruia îi ieşise în cale; avea o nelinişte nelămurită şi suferea, lată de ce demnitatea slujbei sale îl oprea să se atingă de independenţa absolută a magistratului inferior lui, dar pe de alta parte în procesul acesta erau în joc onoarea şi reputaţia celui mai bun prieten al său, a unuia dintre cei mai harnici proteguitori ai săi, contele de Serisy, ministru de stat, membru al Consiliului intim, vicepreşedinte al Consiliului de stat, viitor cancelar al Franţei, adică ministru de justiţie, în cazul în care avea să moara nobilul bătrân[144] ce îndeplinea acea funcţie augustă. Domnul de Serisy, spre marea-i nenorocire, o adora totuşi pe nevastă-sa şi o proteja şi mai departe. Dar, procurorul general îşi da bine seama ce groaznică larmă avea să facă, în societatea înaltă şi la curte, vinovăţia unui om al cărui nume fusese atât de des alăturat în chip răutăcios de al contesei.

„Ah! îşi spunea el, încrucişându-şi braţele, odinioară puterea regală mai avea soluţia evocaţiilor (adică de a lua procesul din mâna judecătorilor săi fireşti şi de a-l judeca el)… Mania noastră egalitaristă o să ne ducă de râpa…”

Vrednicul magistrat cunoştea patima şi neajunsurile legăturilor neîngăduite. Esther şi Lucien reluaseră, aşa cum s-a văzut, apartamentul în care contele de Granville trăise

[144] E vorba de Claude Pierre de Pastoret (1750–1840).

ca soţ şi soţie cu domnişoara de Bellefeuille şi de unde aceasta fugise într-o bună zi cu un ticălos.

În clipa când procurorul general se gândea: „Camusot ne-a făcut vreo boacănă!” judecătorul de instrucţie ciocăni de două ori la uşa biroului.

— Ei, dragul meu Camusot, cum merge cazul de care-ţi vorbeam azi-dimineaţă?

— Prost, domnule conte, citiţi şi judecaţi singur.

Îi întinse domnului de Granville cele două procese-verbale ale interogatoriilor, iar acesta îşi luă lornionul şi se duse să le citească în nişa ferestrei. Nu avu nevoie de multă vreme.

— Ţi-ai făcut datoria, zise procurorul general cu glasul tulburat. Totul e spus, justiţia îşi va urma cursul... Ai făcut dovadă de prea multă iscusinţă pentru ca să ne putem lipsi vreodată de un judecător de instrucţie ca dumneata.

Dacă domnul de Granville i-ar fi spus lui Camusot: *Ai să rămâi toată viaţa judecător de instrucţie!* n-ar fi fost mai desluşit decât era acea frază ce părea un compliment. Lui Camusot îi îngheţară măruntaiele.

— Doamna ducesă de Maufrigneuse, căreia îi sunt foarte îndatorat mă rugase...

— Aha, ducesa de Maufrigneuse! strigă Granville, întrerupându-l pe judecător. Da, da, e prietenă cu doamna de Sérisy. Văd că n-ai cedat la nicio influenţă. bine-ai făcut; domnul meu, vei fi un mare magistrat.

În clipa aceea, contele Octave de Bauvan deschise uşa fără să bată şi spuse contelui de Granville:

— Dragul meu, îţi aduc o cucoană frumoasa, care nu mai ştie pe unde s-o ia, era cât pe ce să se piardă în labirintul nostru...

Şi contele Octave conduse de mână pe contesa de Sérisy, care de un sfert de oră rătăcea prin Palatul de justiţie.

— Dumneavoastră aici, doamnă? exclamă procurorul general, împingând spre ea propriul său fotoliu. Şi în ce

moment!... Iată-l pe domnul Camusot, doamnă, adăugă dânsul arătându-l pe judecător. Bauvan, urmă el adresându-se acestui celebru ministru şi orator al restauraţiei, aşteaptă-mă la primul preşedinte, e încă la el în birou, te găsesc acolo.

Contele Octave de Bauvan înţelese nu numai că era de prisos, dar şi că procurorul general voia să aibă un motiv pentru a-şi părăsi biroul.

Doamna de Sérisy nu făcuse greşeala de a veni la Palatul de justiţie în splendidul ei cupeu albastru, cu blazoane la uşi, cu vizitiul încărcat de fireturi şi cu cei doi valeţi în pantaloni până la genunchi şi ciorapi de mătase albi. În clipa când plecau, Asia le lămurise pe cele două cucoane mari că era nevoie să ia birja cu care venise ea la ducesă; în fine, o convinsese de asemenea pe metresa lui Lucien să poarte acea găteală care, pentru femei, e ceea ce a fost odinioară pentru bărbaţi mantia de culoare cenuşie. Contesa purta o redingotă cafenie, un şal vechi negru şi o pălărie de catifea ale cărei flori smulse fuseseră înlocuite cu un văl de dantelă neagră foarte des.

— Ai primit scrisoarea noastră, îi spuse ea lui Camusot, a cărui năuceală o socoti dovadă de respect şi admiraţie.

— Vai, prea târziu, doamnă contesă, răspunse judecătorul care n-avea tact şi duh decât la el în birou împotriva preveniţilor.

— Cum prea târziu?...

Contesa îl privi pe domnul de Granville şi-i văzu mâhnirea cea mai adâncă zugrăvită pe faţă.

— Nu se poate, nu trebuie să fie prea târziu, adăugă dânsa cu un accent de despot.

Femeile, femeile frumoase şi bine situate, ca doamna de Serisy, sunt copiii răsfăţaţi ai civilizaţiei franceze. Dacă femeile din alte ţări ar şti ce înseamnă la Paris o femeie la modă, bogată şi cu un titlu de nobleţe, ar visa toate să vină aici, să fie şi ele regine. Femeilor care nu urmăresc decât să le fie lor bine, care nu ţin seamă decât de acele colecţii de

legi mărunte numite destul de des, în COMEDIA UMANA codul femeilor, puţin le pasă de legile făcute de bărbaţi. Ele spun totul, nu se dau îndărăt de la nicio greşeală, de la nicio prostie; căci toate au înţeles perfect că nu sunt răspunzătoare de nimic în viaţă, afară de cinstea lor femeiască şi de copiii lor. Rostesc râzând cele mai mari enormităţi. Cu orice prilej repetă vorba rostită de frumoasa doamnă de Bauvan, curând după căsătoria ei, către soţul ei pe care venise să-l ia de la Palatul de justiţie: „Judecă mai repede şi vino!”

— Doamnă, zise procurorul general, domnul Lucien de Rubempré nu e vinovat nici de furt, nici de otrăvire. Dar domnul Camusot l-a silit să mărturisească o fărădelege şi mai mare!…

— Ce anume? întrebă dânsa.

— A recunoscut că e, îi şopti la ureche procurorul general, prietenul şi învăţăcelul unui ocnaş evadat, abatele Carlos Herrera, spaniolul acela care locuia cu el de vreo şapte ani: se pare că e faimosul nostru Jacques Collin…

Doamna de Sérisy simţea fiecare cuvânt al magistratului ca pe o lovitură de măciucă; dar numele acela vestit fu lovitura de graţie.

— Şi concluzia care e? rosti ea cu un glas care nu mai era decât o suflare.

— Ar fi, urmă domnul de Granville, continuând fraza contesei şi vorbind în şoaptă, că ocnaşul evadat va fi adus în faţa Curţii cu juri, iar dacă Lucien nu apare lângă el ca unul care a tras foloase cu bună ştiinţă de pe urma fărădelegilor omului aceluia, va veni la judecată ca martor grav compromis.

— A, asta niciodată! strigă dânsa cu o fermitate de necrezut. Cât despre mine, n-aş şovăi între moarte şi perspectiva de a vedea un bărbat pe care lumea l-a socotit prietenul, meu cel mai bun, declarat în faţa judecăţii complice al unui ocnaş… Regele îl iubeşte pe bărbatul meu.

— Doamnă, rosti zâmbind şi cu glas tare procurorul

general, regele n-are nici cea mai mică putere asupra celui mai mărunt judecător de instrucţie din regatul său, nici asupri dezbaterilor unei curţi cu juri. În asta stă măreţia noilor noastre instituţii… Eu însumi l-am felicitat pe domnul Camusot pentru iscusinţa sa…

— Pentru neîndemânarea sa, exclamă cu vioiciune contesa pe care cârdăşia lui Lucien cu un bandit o neliniştea mai puţin decât legătura lui cu Esther.

— Dacă aţi citi interogatoriile la care domnul Camusot i-a supus pe cei doi preveniţi, aţi vedea că totul depinde de el…

După această frază, singura pe care şi-o putea îngădui procurorul general şi după o privire de o şiretenie femeiască sau, dacă vreţi, judecătorească, se îndreptă către uşa biroului. Apoi adaugă în prag, întorcându-se spre ea:

— Iertaţi-mă, doamnă, am ceva de vorbit cu Bauvan…

Asta, în limbajul lumii mari însemna pentru contesă: „Nu pot să fiu martor la ce se va petrece între dumneata şi Camusot”.

— Ce sunt interogatoriile astea? îl întrebă atunci Léontine cu blândeţe pe Camusot, care rămăsese ruşinat în faţa soţiei unuia dintre oamenii cei mai de frunte ai statului.

— Doamnă, răspunse Camusot, un grefier aşterne pe hârtie întrebările judecătorului şi răspunsurile prevenitului, procesul verbal e iscălit de grefier, de judecător şi de preveniţi. Aceste procese-verbale sunt elementele procedurii, hotărăsc acuzarea şi trimiterea acuzaţilor în faţa Curţii cu juri.

— Ei şi, răspunse dânsa, dacă am suprima interogatoriile?…

— Vai, doamnă, ar fi o crimă pe care n-o poate săvârşi niciun magistrat, o fărădelege socială!

— E o fărădelege şi mai mare împotriva mea că au fost scrise, dar în clipa aceasta, e singura dovadă împotriva lui Lucien. Fii bun, citeşte-mi interogatoriul său, ca să văd dacă

nu ne rămâne vreun mijloc de-a ne salva pe toţi. Doamne, nu e vorba numai de mine, care m-aş omorî fără să clipesc din ochi, e vorba de fericirea domnului de Serisy.

— Doamnă, zise Camusot, vă rog să credeţi că n-am uitat consideraţia ce o am faţă de dumneavoastră. Dacă domnul Popinot ar fi fost însărcinat cu instruirea acestui caz, aţi fi mai nefericită decât sunteţi cu mine; căci n-ar fi venit să-l consulte pe procurorul general. Nu s-ar şti nimic. Iată, doamnă, s-a confiscat totul la domnul Lucien, chiar şi scrisorile dumneavoastră.

— Ah! Scrisorile mele!

— Iată-le, sigilate... zise magistratul.

În tulburarea ei, contesa sună de parc-ar fi fost la ea acasă, şi omul de serviciu al procurorului general intra.

— O lumânare, rosti dânsa.

Omul de serviciu aprinse o lumânare şi o puse pe cămin, în timp ce contesa îşi recunoştea scrisorile, le mototolea şi le arunca pe vatră. Curând, contesa aprinse grămada de hârtii, slujindu-se de ultima scrisoare răsucită, ca de o faclă. Camusot se uita cam nătâng cum ard hârtiile şi îşi ţinea în mână cele două procese verbale. Contesa, care părea că se îndeletniceşte numai şi numai cu nimicirea dovezilor iubirii sale, îl cerceta pe judecător cu coada ochiului. Îşi calculă mişcările, prinse clipa şi, cu o agilitate de pisică, smulse cele două interogatorii şi le aruncă în foc; Camusot le scoase, contesa se năpusti la judecător şi apucă iarăşi hârtiile care ardeau cu flăcări. Urmă o luptă în timpul căreia Camusot ţipa:

— Doamnă! Doamna! Atentaţi la... Doamnă!

Un bărbat năvăli în birou şi contesa nu-şi putu stăpâni un ţipăt recunoscându-l pe contele de Sérisy, urmat de domnii de Granville şi de Bauvan. Totuşi Léontine, care voia cu orice preţ să-l salveze pe Lucien, nu dădea din mână cumplitele hârtii oficiale pe care le ţinea ca în nişte cleşti, deşi flacăra avusese asupra pielii ei delicate efectul fierului roşu. În sfârşit, Camusot ale cărui degete erau de

asemenea atinse de foc, păru că se ruşinează de situaţia asta, dădu drumul hârtiilor, din care nu rămăsese decât partea strânsă de mâinile celor doi luptători şi pe care focul nu o putuse atinge. Scena aceasta se petrecuse într-un răstimp mai scurt decât e nevoie spre a-i citi povestirea.

— De ce oare era vorba între dumneata şi doamna de Sérisy? îl întrebă pe Camusot ministrul de stat.

Înainte de a răspunde judecătorul, contesa se îndreptă spre lumânare, prin a cărei flacără trecu hârtiile, apoi le aruncă peste bucăţile de scrisori pe care focul nu le mistuise încă.

— Ar trebui să depun o plângere împotriva doamnei contese, zise Camusot.

— Şi ce-a făcut? întreba procurorul general, uitându-se pe rând la contesă şi la judecător.

— Am ars interogatoriile, răspunse râzând femeia la modă, atât de fericită de isprava ei, încât nu-şi simţea încă arsurile. Dacă e o fărădelege, foarte bine, domnul Judecător poate să înceapă iar să mâzgălească hârtie.

— E adevărat, răspunse Camusot, încercând să-şi recapete demnitatea.

— Ei, atunci totul e cât se poate de bine, zise procurorul general. Dar, scumpă contesă, nu trebuie să vă îngăduiţi de multe ori această libertate cu magistratura, căci ar putea să uite cine sunteţi.

— Domnul Camusot rezista vitejeşte unei femei căreia nu-i rezista nimic, astfel încât onoarea magistraturii e salvată! zise râzând contele de Bauvan.

— A, da! Domnul Camusot rezista?... spuse râzând procurorul general. E foarte tare, eu n-aş îndrăzni să-i rezist contesei.

În clipa aceea, o gravă încălcare a legii devenise o glumă de femeie frumoasă şi de care râdea chiar şi Camusot.

Procurorul general observă atunci un bărbat care nu râdea. Pe bună dreptate, înspăimântat de atitudinea şi expresia contelui de Serisy, domnul Granville îl luă la o

parte.

— Prietene, îi spuse el la ureche, durerea ta mă hotărăşte, pentru prima şi ultima oară în viaţă, să-mi calc datoria.

Magistratul sună, omul de serviciu apăru.

— Spune-i domnului de Chargeboeuf să vină să vorbească cu mine.

Domnul de Chargeboeuf, tânăr avocat stagiar, era secretarul procurorului general.

— Dragă domnule judecător, urmă procurorul general, luându-l cu el pe Camusot în nişa unei ferestre, întoarce-te la dumneata în birou. Reconstituie cu un grefier interogatoriul abatelui Carlos Herrera, care, dat fiind că n-a fost iscălit de el, poate fi reluat fără niciun fel de dificultate. Mâine îl vei confrunta pe acest *diplomat spaniol* cu domnii de Rastignac şi Bianchon, care nu-l vor recunoaşte în el pe Jacques Collin al nostru. O dată convins că va fi pus în libertate, omul va iscăli interogatoriul. Cât despre Lucien de Rubempré, pune-l în libertate chiar astă-seară, căci nu el o să vorbească de interogatoriul al cărui proces-verbal lipseşte, mai ales după mustrarea pe care o s-o capete de la mine. *Gazeta Tribunalelor* va anunţa chiar mâine punerea imediată în libertate a acelui tânăr. Acuma, hai să vedem dacă justiţia suferă de pe urma acestor măsuri. Dacă spaniolul e ocnaşul, avem mii de mijloace de a-l prinde din nou şi de a-l trimite în judecată, căci vom lămuri pe cale diplomatică purtarea sa în Spania; Corentin, şeful contra-poliţiei o să ni-l păzească; noi, din partea noastră, n-o să-l scăpăm din ochi astfel că poartă-te bine cu el! Gata cu punerea la secret, instalează-l la pistolă pentru la noapte… Putem noi oare să-l omorâm pe contele şi pe contesa de Sérisy şi pe Lucien, pentru un furt de şapte sute cincizeci de mii de franci, încă doar ipotetic şi de altfel săvârşit în dauna lui Lucien? Nu e mai bine să-l lăsăm să piardă această sumă decât să-şi piardă reputaţia… Mai ales dacă târăşte în căderea sa un ministru de stat, pe nevastă-

sa şi pe ducesa de Maufrigneuse... Tânărul acela e o portocală bătută, n-o face dumneata să putrezească... Toate astea se pot rezolva într-o jumătate de oră. Du-te, te aşteptăm. E ora trei şi jumătate, mai găseşti judecători, anunţă-mă dacă poţi obţine o ordonanţă de ne urmărire după toate formele... Sau dacă nu, Lucien o să aştepte până mâine-dimineaţă.

Camusot salută şi ieşi, dar doamna de Sérisy nu-i răspunse la salut: începuse să simtă arsurile. Domnul de Sérisy, care se repezise brusc afară din cabinet în timp ce procurorul general vorbea cu judecătorul, se întoarse cu un borcănaş de ceară curată şi pansă mâinile neveste-sii, şoptindu-i la ureche:

— Léontine, de ce-ai venit aici fără să-mi spui nimic!

— Sărmane prieten, răspunse ea la ureche, iartă-mă, par nebună; dar erai în joc tu, tot aşa de mult ca şi mine.

— Iubeşte-l pe tânărul acela dacă vrea fatalitatea, dar nu lăsa lumea să-ţi vadă în aşa hal patima, răspunse bietul soţ.

— Haide, scumpă contesă, rosti domnul de Granville, după ce stătuse de vorbă câteva clipe cu contele Octave, sper ca o să-l duci pe domnul de Rubempré diseară să cineze la dumneata.

Aceasta quasi-făgăduială îi provoca doamnei de Sérisy o asemenea reacţie, încât izbucni în plâns.

— Credeam că nu mai am lacrimi, zise dânsa zâmbind. N-ai putea să-l faci pe domnul de Rubempré să aştepte aici?...

— Voi încerca să găsesc nişte aprozi care să-l aducă, aşa că o să-l scutim de escorta de jandarmi, răspunse domnul de Granville.

— Eşti bun ca Dumnezeu! îi răspunse procurorului general cu un accent care făcu din glasul ei o muzică cerească.

„Tocmai femeile astea sunt întotdeauna delicioase şi irezistibile”, îşi zise contele Octave.

Şi fu cuprins de un acces de melancolie, gândindu-se la nevastă-sa.

La ieşire, domnul de Granville fu oprit de către tânărul Chargeboeuf cu care stătu de vorbă ca să-i dea instrucţiuni privitoare la ceea ce trebuia să-i spună lui Massol, unul dintre redactorii *Gazetei Tribunalelor*.

În timp ce femei frumoase, miniştri şi magistraţi complotau cu toţii spre a-l salva pe Lucien, iată ce făcea el la Conciergerie. Când trecu prin portiţă, poetul spuse la grefă că domnul Camusot îi dăduse voie să scrie şi ceru pene, cerneală şi hârtie, pe care un paznic primi ordin să i le ducă, după un cuvânt la ureche şoptit directorului de către aprodul lui Camusot. În timpul scurt de care supraveghetorul avu nevoie ca să caute şi să-i ducă lui Lucien cele de trebuinţă, sărmanul tânăr, căruia ideea unei confruntări cu Jacques Collin îi era de nesuferit, căzu într-una dintre acele meditaţii fatale, în care ideea sinuciderii de care se mai lăsase odată antrenat, fără însă a o putea aduce la îndeplinire, deveni obsesie. După mari alienişti, sinuciderea la unii oameni e încheierea unei crize de nebunie; iar la Lucien de la arestare încoace, ea devenise o idee fixă. Scrisoarea Estherei, recitită de mai multe ori, îl făcu şi mai însetat de moarte, amintindu-i de deznodământul lui Romeo care o urmează pe Julieta. Iată ce scrise:

ACESTA ESTE TESTAMENTUL MEU

La Conciergerie, astăzi 15 mai 1830.

Subsemnatul dau şi las moştenire copiilor surorii mele Ève Chardon, soţia lui David Séchard, fost tipograf la Angoulême, şi ai domnului David Séchard, în întregime bunuri mobile şi imobile ce-mi vor aparţine în ziua decesului meu, scăzându-se plăţile şi legatele pe care îl rog pe executorul meu testamentar să le îndeplinească.

Îl rog în genunchi pe domnul de Sérisy să primească sarcina de a-mi fi executor testamentar.

Se va plăti: 1) Domnului abate Carlos Herrera suma de trei sute de mii de franci, 2) Domnului baron de Nucingen aceea de un milion patru sute de mii franci, care va fi redusă cu şapte sute cincizeci de mii de franci dacă sumele sustrase la domnişoara Esther sunt regăsite.

Dau şi las moştenire, ca moştenitor al domnişoarei Esther Gobseck, o suma de şapte sute şaizeci de mii de franci aşezămintelor pariziene, spre a fonda un azil anume consacrat femeilor de stradă care vor dori să părăsească drumul viciului şi al pierzaniei.

În afară de aceasta, las aşezămintelor suma necesară pentru cumpărarea unei rente de treizeci de mii de franci cu cinci la sută. Dobânzile anuale vor fi folosite semestrial pentru eliberarea persoanelor închise pentru datorii ale căror poliţe se cifrează la maximum două mii de franci. Administratorii aşezămintelor îi vor alege pe cei mai onorabili dintre deţinuţii pentru datorii.

Îl rog pe domnul de Sérisy să consacre o sumă de patruzeci de mii de franci pentru ridicarea unui monument în cimitirul de Est pe mormântul domnişoarei Esther şi cer să fiu îngropat lângă ea. Acest monument să fie făcut ca vechile morminte, pătrat, cu cele două statui ale noastre în marmură albă, culcate pe capac, cu capetele pe nişte perne, cu mâinile împreunate şi ridicate spre cer. Mormântul să nu aibă nicio inscripţie.

Îl rog pe domnul conte Sérisy, să dea domnului Eugène de Rastignac, drept amintire, serviciul de toaletă din aur care se găseşte la mine.

În sfârşit, tot ca amintire, îl rog pe executorul meu testamentar să binevoiască a primi în dar biblioteca mea.

Lucien Chardon de Rubempré

Testamentul acesta fu împăturit într-o scrisoare adresata domnului conte de Granville, procuror general la Curtea de justiţie din Paris, şi alcătuită precum urmează:

DOMNULE CONTE,

Vă încredinţez testamentul meu. Când veţi desface scrisoarea aceasta, eu nu voi mai fi. În dorinţa de a-mi recăpăta libertatea, am răspuns atât de laş unui interogatoriu viclean al domnului Camusot, încât în ciuda nevinovăţiei mele, pot fi amestecat într-un proces infamant. Chiar presupunând că voi fi achitat şi fără mustrare, viaţa ar fi imposibilă pentru mine în lumea buna atât de susceptibilă.

Vă rog să daţi scrisoarea alăturată abatelui Carlos Herrera, fără s-o deschideţi, şi să transmiteţi domnului Camusot scrisoarea prin care retractez declaraţiile mele şi pe care o adaug în acest plic.

Nu cred că va îndrăzni cineva să desfacă sigiliul unui pachet care vă e adresat. Cu această convingere, vă spun adio, exprimându-vă pentru ultima oară respectul ce vi-l port, şi rugându-vă să credeţi că prin această scrisoare vreau să vă mărturisesc recunoştinţa mea pentru bunăvoinţa cu care l-aţi copleşit pe răposatul dumneavoastră slujitor.

Lucien de R.

ABATELUI CARLOS HERRERA

Scumpe abate, nu am avut de la dumneata decât faceri de bine şi te-am trădat. Această lipsă de recunoştinţă pe care n-am vrut-o mă ucide şi când vei citi aceste rânduri, eu nu voi mai exista; nu vei mai fi lângă mine ca să mă salvezi.

Îmi acordaseşi pe deplin dreptul să te azvârl la pământ ca pe un muc de ţigară, dacă asta îmi era de folos cu ceva; dar te-am sacrificat prosteşte. Ca să ies din încurcătură, înşelat de o întrebare iscusită a judecătorului de instrucţie,

fiul dumitale după duh, pe care-l adoptaseşi, a trecut alături de cei ce vor să te asasineze cu orice preţ; vrând să facă să fie acceptată teza unei identităţi pe care eu o ştiu imposibilă între dumneata şi un criminal francez. Nu mai am nimic de adăugat în oceania privinţă.

Între un om atât de puternic ca dumneata şi unul ca mine, din care ai vrut să faci ceva, un personaj mai mare decât puteam fi, nu se pot schimba vorbe goale în momentul ultimei despărţiri. Ai vrut să mă faci puternic şi glorios, şi m-ai azvârlit în prăpastia sinuciderii. Asta-i tot. De multa vreme simţeam ca se apropie de mine ameţeala şi căderea.

Există urmaşii lui Cain şi aceia ai lui Abel, cum spuneai dumneata câteodată. În marea dramă a omenirii, Cain e opoziţia. Dumneata te tragi din Adam prin ramura aceasta, în care diavolul a suflat şi mai departe focul a cărui primă scânteie a fost aruncată asupra Evei. Printre demonii din seminţia aceasta se află, din timp în timp, câte unul cumplit, cu o alcătuire uriaşă, care întrupează toate puterile omeneşti şi seamănă cu acele febrile animale ale pustiei, a căror viaţă cere întinderile ei nemărginite. Asemenea oameni sunt primejdioşi în societate, cum ar fi nişte lei în plină Normandie; au nevoie de hrană, sfâşie oameni oarecari şi pasc paralele proştilor; joaca lor e atât de primejdioasă, încât până la urmă ucid umilul căţel din care şi-au făcut tovarăş şi idol. Când vrea Dumnezeu, fiinţele acestea misterioase sunt Moise, Atila, Carol Magnul, Mahomed sau Napoleon; dar, când el le lasă să ruginească în fundul oceanului unei generaţii, aceste unelte gigantice nu mai simt decât Louvel şi abatele Carlos Herrera[145]. Înzestraţi cu o putere nemărginită asupra sufletelor gingaşe, le atrag şi le sfărâmă. În felul său, lucrul acesta e mare şi frumos. E ca planta veninoasă, viu colorată, care fascinează copiii în pădure. E poezia răului. Oamenii ca

[145] Teroristul Louvel şi banditul Vautrin sunt priviţi de Balzac ca nişte mari energii dezlănţuite.

dumneata ar trebui să locuiască în peşteri şi să nu iasă din ele. Dumneata m-ai făcut să trăiesc viaţa aceasta titanică, şi am avut parte de ea pe săturate. Astfel îmi pot scoate capul din nodurile gordiene ale politicii dumitale, ca să-l vâr în laţul cravatei mele.

Ca să-mi dreg greşeala, transmit procurorului general o retractare a interogatoriului meu. Vei vedea cum poţi folosi documentul acesta.

Printr-unul dintre punctele unui testament în toată regula, făcut de mine, ţi se vor restitui, domnule abate, sumele aparţinând ordinului dumitale, de care ai dispus foarte imprudent pentru mine, în urma dragostei părinteşti pe care mi-o purtai.

Adio deci, adio, grandioasă statuie a răului şi a corupţiei, adio dumitale care, pe drumul cel bun ai fi fost mai mult decât Ximenes[146]*, mai mult decât Richelieu. Ţi-ai ţinut făgăduinţele; mă regăsesc aşa cum eram pe ţărmul Charentei, după ce mulţumită dumitale m-am bucurat de vrăjile unui vis; dar, din păcate, nu mai e râul de la mine de acasă în care mă duceam să înec fleacurile tinereţii; e Sena, iar bulboana o carceră a Conciergeriei.*

Nu mă regreta: dispreţul meu pentru dumneata era tot aşa de mare ca şi admiraţia.

Lucien

DECLARAŢIE

Subsemnatul declar că retractez în întregime conţinutul interogatoriului la care m-a supus astăzi domnul Camusot.

Abatele Carlos Herrera spunea adeseori că mi-e tată într-ale duhului şi de bună seamă m-am înşelat când acest

[146] Cardinalul Ximenes (1436–1517) a fost şeful Inchiziţiei şi, în această calitate, a prezidat represiunile sângeroase organizate de catolici; pe de altă parte însă, în politica sa de îngenunchere a marilor feudali în folosul monarhiei, a dat oarecări libertăţi oraşelor.

cuvânt a fost luat în alt sens de către judecător, fără îndoială, din greşeală.

Ştiu că într-un scop politic, şi pentru a nimici secrete ce privesc cabinetul Spaniei şi pe acela de la Tuileries, agenţi obscuri ai diplomaţiei încearcă să-l dea pe abatele Carlos Herrera drept un ocnaş numit Jacques Collin; dar abatele Carlos Herrera nu mi-a făcut niciodată alte destăinuiri în privinţa aceasta decât că s-a străduit să capete dovezi ale morţii sau existenţei lui Jacques Collin.

La Conciergerie, astăzi 15 mai 1830.

Lucien de Rubempré

Ideea sinuciderii îi dădea lui Lucien o mare luciditate a minţii şi acea hărnicie a mâinii pe care o cunosc autorii în frigurile compunerii. Această încordare fu atât de intensă la el, încât cele patru scrisori fură scrise într-o jumătate de oră. Făcu din ele un pachet, îl închise cu ceară de sigilat, îl pecetlui cu forţa pe care o da delirul, cu un inel-pecete ce-i purta blazonul şi pe care-l avea la deget, şi puse pachetul la vedere în mijlocul odăii, pe duşumea. Fără îndoială era greu ca cineva să fi avut mai multă demnitate în acea situaţie falsă în care atâta nemernicie îl zvârlise pe Lucien: îşi salva amintirea de orice ruşine, şi dregea răul complicelui său, în măsura în care inteligenţa lui de dandi putea şterge efectele naivităţii poetului.

Dacă Lucien ar fi fost închis într-una dintre carcerele de la secret, s-ar fi izbit de neputinţa de a-şi duce la îndeplinire intenţia, căci cutiile acelea de piatră cioplite n-au altă mobilă decât un fel de pat de campanie şi un hârdău sortit nevoilor fireşti. Nu se află niciun cui, niciun scaun, nici măcar un scăunel. Patul de campanie e atât de solid prins de podea, încât nu poate fi mutat fără o muncă pe care temnicerul ar observa-o, căci vizeta de fier e totdeauna deschisă. În sfârşit, când prevenitul inspiră temeri, e

supravegheat de către un jandarm sau de către un agent. Însă camerele de la pistolă şi aceea unde Lucien fusese închis în urma menajamentelor pe care judecătorul voi să le aibă faţă de un tânăr aparţinând înaltei societăţi pariziene, patul mobil, masa şi scaunul puteau sluji la săvârşirea unei sinucideri, fără ca totuşi aceasta să fie uşoară. Lucien purta o cravată lungă albastră de mătase; şi încă de pe când se întorcea de la interogatoriu, se gândea la felul cum generalul Pichegru[147] îşi pusese, mai mult sau mai puţin de bună voie, capăt zilelor. Dar ca să te spânzuri trebuie să găseşti un punct de sprijin şi un loc destul de mare între corp şi pământ pentru ca picioarele să nu mai găsească niciun reazim. Dar, fereastra celulei sale spre curte nu avea mâner, iar gratiile de fier fixate pe dinafară, fiind despărţite de Lucien prin toată grosimea zidului, nu-i dădeau un punct de sprijin.

Iată planul pe care inventivitatea lui Lucien i-l sugeră la iuţeală ca să-şi săvârşească sinuciderea. Dacă oblonul aplicat ferestrei îl făcea pe Lucien să nu vadă curtea, tot oblonul îi împiedica şi pe temniceri să vadă ce se petrece în celulă; iar dacă în partea de jos a ferestrei geamurile fuseseră înlocuite prin doua scânduri groase, partea de sus păstra în fiecare jumătate nişte gemuleţe despărţite şi ţinute de către cercevelele care le încadrează. Urcându-se pe masă, Lucien putea să ajungă la partea cu geamuri a ferestrei, să desfacă două ochiuri sau să le spargă, astfel încât să găsească în colţul primei cercevele un punct de sprijin rezistent. Avea de gând să-şi petreacă cravata prin cercevele, să se răsucească în loc ca să şi-o strângă în jurul gâtului după ce o va înnoda bine, şi să împingă masa cât mai departe cu o lovitură de picior.

El aduse, aşadar, masa lângă fereastră fără să facă

[147] Generalul Charles Pichegru (1761–1804) a fost la început în serviciul revoluţiei, apoi a trecut în cel al regaliştilor conspirând împotriva Directoratului şi a lui Napoleon; arestat fiind, în cursul ultimului proces a fost găsit sugrumat în pat.

zgomot, îşi scoase redingota şi vesta, se urcă pe masă fără nicio şovăială, ca să găurească ochiul de geam de deasupra şi pe acel de dedesubtul primei cercevele. Când ajunse pe masă, putu să-şi arunce ochii asupra curţii, privelişte magică pe care o întrezări pentru întâia oară. Directorul Conciergeriei, care primise de la domnul Camusot dispoziţia să se poarte faţă de Lucien cu cele mai mari menajamente, pusese să fie dus, cum s-a văzut, prin trecerile interioare ale Conciergeriei, a căror intrare e în subterana întunecoasă din faţa turnului de Argint, ferindu-se astfel să înfăţişeze un tânăr elegant mulţimii de acuzaţi care se plimbă prin curte. Veţi putea judeca în ce măsură vederea acestui loc de plimbare e de natură să izbească un suflet de poet.

Curtea Conciergeriei e mărginită în partea cheiului de turnul de Argint şi turnul Bonbec; spaţiul care le desparte arată exact, pe dinafară, lărgimea curţii. Galeria Ludovic cel Sfânt, care duce de la galeria Marchande la Curtea de casaţie şi la turnul Bonbec unde se află încă, zice-se, cabinetul lui Ludovic, poate da curioşilor măsura lungimii curţii, căci are aceeaşi dimensiune. Secretele şi pistolele se află deci sub galeria Marchande. De aceea regina Marie-Antoinette, a cărei temniţă se află sub secretele de azi, era dusă la tribunalul revoluţionar, care ţinea şedinţe în sala de audienţă solemnă a Curţii de casaţie, pe o scară înfricoşătoare săpată în grosimea zidurilor care susţin galeria Marchande, astăzi nefolosită. Una dintre laturile curţii, aceea la al cărei prim etaj se afla galeria lui Ludovic cel Sfânt, înfăţişează vederii o înşiruire de coloane gotice, între care arhitecţii nu mai ştiu cărei epoci au clădit două etaje de carceră spre a adăposti cât mai mulţi acuzaţi cu putinţă, înecând în tencuieli, gratii şi zidării, capitelurile, arcadele, ogivele şi pilaştrii acestei galerii splendide. Sub cabinetul zis al lui Ludovic, în turnul Bonbec, se răsuceşte o scară în spirală care duce la carceri. Această pângărire a celor mai mari amintiri ale Franţei face o impresie hâdă.

La înălţimea la care se afla Lucien, privirea sa prindea pieziş galeria aceasta şi detaliile corpului de clădire care leagă turnul de Argint de turnul Bonbec; vedea acoperişurile ascuţite ale celor două turnuri... Rămase înmărmurit; sinuciderea îi fu întârziată de admiraţie. Astăzi fenomenele halucinaţiei sunt atât de recunoscute de medicină, încât acest miraj al simţurilor noastre, această stranie însuşire a spiritului nu mai e discutată. Omul, sub apăsarea unui sentiment ajuns, din pricina intensităţii, o monomanie, se află adesea în starea în care-l cufundă opiul, haşişul şi protoxidul de azot. Atunci apar stafiile, fantasmele, atunci visele se întrupează, lucrurile nimicite retrăiesc în forma lor dinţii; ceea ce în creier nu era decât o idee, devine o fiinţă însufleţită sau o făptură vie. Ştiinţa a ajuns să creadă astăzi că, sub efectul pasiunilor duse la paroxism, creierul se injectează cu sânge şi că această congestionare produce joaca înfricoşătoare a visului, în stare de veghe, căci până într-atâta ne repugnă să considerăm gândirea ca o forţă vie şi zămislitoare. Lucien văzu palatul în toată frumuseţea-i străveche. Colonada redeveni zveltă, tânără, proaspătă. Locuinţa lui Ludovic cel Sfânt reapăru aşa cum a fost, şi îi admiră proporţiile babiloniene şi fanteziile orientale. El acceptă această privelişte sublimă ca pe un rămas bun poetic de la creaţia civilizată. Pregătindu-se să-şi pună capăt zilelor, se întreba cum mai există, necunoscută în Paris, minunea asta. Erau doi Lucieni: un Lucien poet, în preumblare prin evul mediu, sub arcadele şi turnuleţele lui Ludovic cel Sfânt şi un Lucien care-şi pregătea sinuciderea.

În momentul în care domnul de Granville isprăvise de dat dispoziţii tânărului său secretar, se ivi directorul Conciergeriei. Avea pe faţă o expresie care îl făcu pe procurorul general să presimtă o nenorocire.

— Te-ai întâlnit cu domnul Camusot? îl întreba dânsul.

— Nu, domnule conte, răspunse directorul. Coquart, grefierul său, mi-a spus să-l scot de la secret pe abatele

Carlos şi să-l liberez pe domnul de Rubempré, dar e prea târziu...

— Doamne, Dumnezeule! Ce s-a întâmplat?

— Iată, spuse directorul, un pachet de scrisori pentru dumneavoastră care vă va explica nenorocirea. Paznicul din curte a auzit zgomot de geamuri sparte la pistolă, iar vecinul domnului Lucien a început să ţipe din răsputeri, căci îl auzea horcăind pe bietul tânăr. Paznicul s-a întors galben ca unul din pricina celor văzute acolo: prevenitul spânzurat de fereastră, cu cravata...

Deşi directorul vorbea cu glas scăzut, ţipătul cumplit pe care-l scoase doamna de Sérisy dovedi că în împrejurările cele mai grave organele noastre au o putere neînchipuită. Contesa auzi sau ghici; dar, înainte să se fi întors domnul de Granville, şi fără ca domnul de Sérisy sau domnul de Bau van să se poată opune unor mişcări atât de repezi, dânsa ţâşni ca o săgeată pe uşă afară, ajunse în galeria Marchande şi alergă până la scara care coboară către rue de la Barillerie.

Un avocat îşi depunea roba la uşa uneia dintre acele prăvălii care au ticsit atâta vreme această galerie şi unde se vindea încălţăminte, se închiriau robe şi toge. Contesa întrebă pe unde se ajunge la Conciergerie.

— Coborâţi şi luaţi-o la stânga, intrarea e pe cheiul de l'Horloge, prima arcadă.

— Femeia asta e nebună, zise negustoreasa. Ar trebui urmărită...

Nimeni n-ar fi putut s-o urmărească pe Léontine care parcă zbura. Un medic ar explica poate cum femeile acestea din lumea mare, care nu au la ce să-şi folosească puterile, găsesc în crizele vieţii asemenea vlagă. Contesa se repezi prin arcadă spre portiţa cu asemenea iuţeală, încât jandarmul de santinelă nu o văzu intrând. Se lipi de gratii ca o pană suflată de un vânt turbat, zgudui zăbrelele de fier cu atâta furie, încât o smulse pe cea pe care o apucase. Îşi înfipse cele doua bucăţi de fier în piept, de

unde ţâşni sângele şi căzu ţipând: *Deschideţi! Deschideţi!* cu un glas care îngheţă pe paznici. Temnicerul sosi în goană.

— Deschideţi! sunt trimisă de procurorul general *ca să salvez mortul!...*

În timp ce contesa ocolea prin rue de la Barillerie şi prin cheiul de l'Horloge, domnul de Granville şi domnul de Serisy, care ghiciseră ce avea de gând, coborau la Conciergerie prin intrarea Palatului; dar în ciuda grabei lor, ajunseră abia în clipa în care ea căzuse leşinată la primul rând de gratii şi era ridicată de jandarmii coborâţi din sala de gardă. La vederea directorului Conciergeriei, portiţa se deschise, o duseră pe contesă la grefă; dar dânsa se ridică în picioare şi căzu în genunchi cu mâinile împreunate.

— Să-l văd!... Să-l văd!... O, domnilor, n-o să fac nimica rău, dar daca nu vreţi să mă vedeţi murind aici, lăsaţi-mă să-l privesc pe Lucien mort sau viu... A, eşti aici, dragul meu, alege între moartea mea sau... Se prăbuşi. Eşti bun, urmă dânsa. Te voi iubi!...

— S-o ducem de aici?... întrebă domnul de Bauvan.

— Nu, să mergem la celula unde e Lucien, spuse domnul de Granville, citind în ochii rătăciţi ai domnului de Serisy intenţia aceasta.

Şi o apucă pe contesă, o ridică, o luă de o subsuoară, în timp ce domnul de Bauvan o lua de cealaltă.

— Domnul meu! îi zise domnul de Serisy directorului, tăcere mormântală cu privire la toate astea.

— Fiţi pe pace, răspunse directorul. Aţi ales calea cea mai bună. Cucoana asta...

— E soţia mea.

— Vă cer iertare. Ei, aflaţi că va leşina cu siguranţă văzând pe tânăr, şi în timpul leşinului va putea fi dusă până la o trăsură.

— Asta m-am gândit şi eu, rosti contele, trimite un om de-al dumitale să spună slugilor mele oare aşteaptă în curtea Harlay, să vină la portiţă, numai trăsura mea e

acolo…

— Îl putem salva, spunea contesa umblând cu un curaj şi o putere care-i surprinseră pe cei ce-o păzeau. Sunt mijloace de a reda viaţa…

Şi-i trăgea după ea pe cei doi magistraţi, strigând la paznici:

— Haide, haide mai repede, o secundă poate costa viaţa a trei persoane!

Când se deschise uşa celulei şi contesa îl văzu pe Lucien spânzurat, ca şi cum hainele i-ar fi fost atârnate de cuier, întâi se repezi spre el să-l apuce şi să-l îmbrăţişeze, dar căzu cu faţa pe podeaua celulei, scoţând ţipete înăbuşite de un fel de horcăit. Peste cinci minute era dusă de trăsura contelui către palatul ei, culcată de-a lungul pe una dintre canapele, cu soţul în genunchi în faţa ei. Contele de Bauvan se dusese să caute un medic ca să-i dea contesei primele ajutoare.

Directorul Conciergeriei cercetă rândul de gratii din afara portiţei şi-i spuse grefierului:

— Nu s-a precupeţit nimic! Zăbrelele sunt de fier forjat, au fost puse la încercare, au costat o groază de bani, şi gratia asta avea un defect de fabricaţie…

Procurorul general, întors la el în birou, fu nevoit să dea secretarului alte dispoziţii. Din fericire, Massol nu venise încă.

La câteva clipe după plecarea domnului de Granville, care se grăbi să se ducă la domnul de Sérisy, Massol veni să-l caute pe confratele său Chargeboeuf la cabinetul procurorului general.

— Dragul meu, îi spuse tânărul secretar, dacă vrei să-mi faci o plăcere, publică în numărul de mâine al gazetei dumitale, la ştirile judiciare, ceea ce o să-ţi dictez eu. Ai să pui ştirea în capul coloanei. Scrie!

Şi-i dictă următoarele:

S-a constatat că numita Esther şi-a pus capăt zilelor de

bunăvoie.

Alibiul bine întemeiat al domnului Lucien de Rubempré şi faptul că era nevinovat au făcut să fie cu atât mai regretată arestarea lui, cu cât în momentul în care judecătorul de instrucţie dădea ordin să fie eliberat, *acest tânăr a murit subit*.

— Nu e nevoie, dragul meu, îi spuse lui Massol tânărul stagiar, să-ţi recomand cea mai mare discreţie cu privire la micul serviciu pe care ţi l-am cerut.

— Dacă-mi faci cinstea să ai încredere în mine, o să-mi permit, răspunse Massol, să fac o obiecţie. Nota asta o să inspire comentarii neplăcute la adresa justiţiei…

— Justiţia e destul de puternică ca să nu-i pese de ele, răspunse tânărul ataşat la parchet, cu mândria unui viitor magistrat, discipol al domnului de Granville.

— Dă-mi voie, dragă colega, cu două fraze se poate evita această neplăcere.

Şi avocatul scrise:

Formalităţile justiţiei sunt cu totul străine de acest trist eveniment. Autopsia care s-a făcut de îndată a arătat că moartea era datorită rupturii unui anevrism ajuns la ultima fază. Dacă domnul Lucien de Rubempré ar fi fost impresionat de arestarea sa, moartea ar fi avut loc mult mai curând. Ori, putem afirma că, departe de a fi mâhnit de arestarea sa, regretatul tânăr râdea de ea şi spunea celor care l-au însoţit de la Fontainebleau la Paris că, de îndată ce va ajunge în faţa magistratului, nevinovăţia îi va fi recunoscută.

— Nu salvăm totul în acest fel? întrebă avocatul-ziarist.

— Ai dreptate, scumpe colega.

— Procurorul general îţi va fi recunoscător mâine pentru asta, răspunse şiret Massol.

Astfel, după cum se vede, cele mai grave întâmplări ale

vieţii sunt traduse prin nişte *Întâmplări din Capitală* mai mult sau mai puţin adevărate. Aşa se întâmplă cu multe lucruri în sferele mult mai auguste decât cele de faţă.

Şi acuma pentru cei mulţi ca şi pentru elită, poate că *Studiul* acesta nu pare în întregime isprăvit prin moartea Estherei şi a lui Lucien. Poate că Jacques Collin, Asia, Europa şi Paccard, în ciuda vieţii lor netrebnice, interesează îndeajuns pe cititor, încât el să dorească a şti cum au sfârşit. Acest ultim act al dramei poate de altminteri completa tabloul de moravuri pe care-l comportă *Studiul* de faţă şi poate de dezlegarea diferitelor interese, rămase în suspensie, şi pe care viaţa lui Lucien le încâlcise atât de ciudat, amestecând unul dintre cele mai scârnave chipuri ale ocnei cu acele ale persoanelor celor mai sus-puse.

Partea a patra[148]

Ultima întrupare a lui Vautrin

[148] A apărut mai întâi ca foileton între 13 aprilie şi 4 mai 1847, în ziarul *la Presse.*

-Ce e, Madeleine? întrebă doamna Camusot văzând-o pe cameristă că intră la ea cu înfăţişarea pe care o capătă cineva în momente critice.

— Coniţă, răspunse Madeleine, conaşul s-a întors de la Palat, dar e atât de schimbat la faţă şi e într-o asemenea stare, încât coniţa ar face bine, cred, să se ducă la dânsul, în birou.

— A spus ceva? întrebă doamna Camusot.

— Nu, coniţă; dar nu l-am văzut niciodată pe conaşul arătând aşa la faţă, parcă-l încearcă o boală; e galben, descompus şi…

Fără să aştepte sfârşitul frazei, doamna Camusot se repezi afară din cameră şi alergă la soţul ei. Îl găsi pe judecătorul de instrucţie aşezat într-un fotoliu, cu capul sprijinit de spetează, braţele atârnând, obrazul palid, ochii năuciţi, de parcă ar fi fost gata să leşine.

— Ce ai, dragul meu? îl întrebă speriata tânăra-i soţie.

— Vai, biata mea Amélie, s-a întâmplat lucrul cel mai îngrozitor. Mai tremur încă. Închipuie-ţi că procurorul general… Nu, că doamna de Sérisy… Că… Nu ştiu de unde să încep…

— Începe cu sfârşitul!… zise doamna Camusot.

— Ei, în momentul când, în camera consiliului, domnul Popinot aşternuse ultima iscălitură pe ordonanţa de neurmărire dată pe baza raportului meu care cerea punerea în libertate a lui Lucien de Rubempré, în sfârşit,

totul era încheiat, grefierul lua textul original; urma să scap de afacerea asta… Şi iată că intră preşedintele tribunalului, citi ordonanţa şi apoi îmi spuse cu un aer rece şi batjocoritor:

— Pui în libertate un mort; tânărul acela s-a dus, cum spune domnul de Bonald[149] în faţa judecătorului său firesc. A murit de pe urma unei apoplexii fulgerătoare.

Eu simţeam în sfârşit că respir, crezând că avusese loc un accident.

— Dacă înţeleg bine, domnule preşedinte, a spus atunci domnul Popinot, e vorba de apoplexia de care a murit generalul Pichegru…

— Domnilor, a urmat preşedintele pe tonul lui grav, aflaţi că pentru oricine tânărul Lucien de Rubempré a murit de o ruptură de anevrism.

Ne-am privit cu toţii.

— Persoane foarte sus-puse sunt amestecate în această jalnică afacere, a rostit preşedintele. Să dea Dumnezeu, spre binele dumitale, domnule Camusot, deşi nu ţi-ai făcut decât datoria, ca doamna de Sérisy să nu rămână nebună de pe urma loviturii pe care a suferit-o. În clipa asta a fost dusă de aici aproape pe moarte. L-am întâlnit adineauri pe procurorul nostru general într-o stare de disperare care m-a durut. Ai călcat cu stângul, dragul meu Camusot, mi-a mai şoptit el la ureche.

Ei, draga mea, la ieşire abia mai puteam umbla. Picioarele îmi tremurau în aşa hal, încât n-am îndrăznit să ies pe stradă, şi m-am dus să mă odihnesc la mine în birou. Coquart, care punea bine dosarul acestui caz nenorocit, mi-a povestit că o cucoană frumoasă a luat cu asalt Conciergeria, ca voise să-i scape viaţa lui Lucien, după care e nebună, şi că leşinase găsindu-l spânzurat cu cravata de

[149] Susţinând legea aşa-numită împotriva sacrilegiului, care pedepsea cu tăierea mâinii şi cu decapitarea orice profanare religioasă, scriitorul reacţionar de Bonald (1754–1840) pretindea ca această lege nu face altceva decât *să-l trimită pe criminal în faţa judecătorului ceresc.*

fereastra pistolei. Gândul că felul cum am luat interogatoriul acelui tânăr nefericit, care de altfel, fie vorba între noi, era cum nu se poate mai vinovat, l-a putut împinge la sinucidere, m-a urmărit pe tot drumul de la Palat încoace, şi-mi vine mereu să leşin…

— Ei, asta e! Acum o să te crezi ucigaş fiindcă un prevenit se spânzură în închisoare în clipa când voiai să-i dai drumul? exclamă doamna Camusot. Ce? Un jude de instrucţie e în asemenea împrejurări ca un general al cărui cal e ucis sub el în bătălie!… Asta e tot.

— Asemenea comparaţie, draga mea, e bună cel mult ca să facem glume, iar glumele sunt nelalocul lor în momentul de faţă. În asemenea cazuri, *le mort saisit le vif*[150]*.* Lucien ia cu el în mormânt speranţele noastre.

— Ce vorbeşti? întrebă doamna Camusot cu un accent de adâncă ironie.

— Da, cariera mea s-a isprăvit. O să rămân toată viaţa simplu judecător al tribunalului din departamentul Senei. Domnul de Granville se şi arătase foarte nemulţumit de întorsătura pe care o lua instrucţia, înainte de acea întâmplare fatală; dar cuvântul spus de el preşedintelui nostru dovedeşte că atâta vreme cât domnul de Granville va rămâne procuror-general, eu nu mai avansez!

Avansarea! Iată cuvântul cumplit, gândul care în zilele noastre face dintr-un magistrat un funcţionar.

Odinioară magistratul devenea de îndată tot ce trebuia să devină. Cele trei sau patru titluri de preşedinţi de secţie erau de ajuns pentru a îndestula pe ambiţioşi în fiecare parlament. Un post de consilier îl mulţumea pe un de Brosses ca şi pe un Molé[151], la Dijon ca şi la Paris. Acest

[150] Maximă juridică, exprimând regula că moştenitorul este posesorul de drept al bunurilor autorului său din clipa morţii acestuia din urmă.

[151] Charles de Brosses (1709–1777) a fost prim-preşedinte al parlamentului (tribunalului) din Dijon şi membru al Academici de inscripţiuni; e cunoscut pentru scrisorile sale; Mathieu Molé (15S4–1656) prim-preşedinte al parlamentului din Paris, a avut o atitudine curajoasă în timpul frondei, susţinând cu preţul vieţii drepturile

post, care costa o avere, cerea o mare avere ca să fie ocupat cum se cuvine. La Paris, în afară de parlament, magistraţii nu puteau aspira decât la trei posturi şi mai înalte: cel de controlor-general al Finanţelor, adică de ministru de finanţe, de paznic al sigiliilor, adică ministru de justiţie, sau roba de cancelar. Mai jos decât parlamentarii, în sfera inferioară, un locotenent de tribunal prezidial, se socotea destul de sus-pus ca să fie mulţumit pentru toată viaţa cu postul său. Să comparăm situaţia unui consilier la curtea regală din Paris, care în 1829 n-are altă avere decât leafa, cu a unui consilier la parlament în 1729. Ce mare deosebire! Astăzi, când banul a devenit garanţia universală, magistraţii au fost dispensaţi de a avea ca odinioară averi mari; în consecinţă îi vedem deputaţi, pairi de Franţa, îngrămădind magistraturi peste magistraturi, totodată judecători şi legiuitori, umblând să câştige greutate din alte situaţii decât acelea din care ar trebui să le vină toată strălucirea.

În sfârşit, magistraţii doresc să se evidenţieze spre a fi avansaţi, cum eşti avansat în armată sau în administraţie.

Acest gând, chiar dacă nu micşorează independenţa magistratului, e prea cunoscut şi prea firesc, îşi vădeşte prea mult urmările, pentru ca magistratura să nu piardă din măreţia ei în faţa opiniei publice. Leafa plătită de stat face din preot şi din magistrat nişte slujbaşi. Gradele ce pot fi câştigate dau frâu liber ambiţiei; ambiţia naşte complezenţe faţă de cei de la putere şi apoi egalitarismul modern pune pe judecător şi pe justiţiabil pe aceeaşi treaptă a societăţii. Astfel au pierdut din trăinicia lor în veacul al nouăsprezecelea, în care pretindem că am propăşit în toate privinţele, cei doi stâlpi ai oricărei ordini sociale: religia şi justiţia[152].

---

magistraturii.

[152] Neavând perspectiva istorică, Balzac, deşi critica politicianismul burghez şi intrarea tuturor instituţiilor de stat în stăpânirea noii clase exploatatoare, nu vede altă soluţie decât întoarcerea la vechea stare

— Şi de ce n-ai să avansezi? rosti Amélie Camusot.

Îşi privi ironic soţul; simţea că e nevoie să redea energie omului care era purtătorul ambiţiilor ei, şi din care cânta ca dintr-un instrument.

— De ce să ne pierdem speranţele? urmă dânsa, făcând un gest care exprima limpede nepăsarea cu privire la moartea prevenitului. Sinuciderea asta o să le facă fericite pe cele două duşmance ale lui Lucien, doamna d'Espard şi verişoara ei, contesa Châtelet. Doamna d'Espard e în cele mai bune relaţii cu ministrul de justiţie şi prin dânsa poţi obţine o audienţă de la înălţimea-sa, în care ai să-i dezvălui taina întregii afaceri. Iar dacă ministrul de justiţie e pentru tine, de ce te-ai mai teme de preşedinte şi procurorul general?

— Dar domnul şi doamna de Sérisy! exclamă bietul jude. Ţi-am mai spus o dată că doamna de Sérisy a înnebunit, şi a înnebunit din vina mea, după cât se spune!

— Ei, şi dacă e nebună, judecător fără judecată ce eşti, exclamă doamna Camusot râzând, n-o să-ţi poată face niciun rău! Haide, povesteşte-mi tot ce s-a întâmplat azi.

— Dumnezeule, răspunse Camusot, în momentul când îl spovedisem pe bietul tânăr şi tocmai declarase că aşa-zisul preot spaniol e într-adevăr Jacques Collin, ducesa de Maufrigneuse şi doamna de Sérisy mi-au trimis printr-un valet un bileţel prin care mă rugau să nu-i iau interogatoriul. Era prea târziu, se săvârşise…

— Ce, îţi pierduseşi minţile? zise Amélie. Eşti doar sigur de grefierul tău şi puteai să-l aduci pe Lucien îndărăt, să-l linişteşti cu îndemânare şi să-ţi corectezi interogatoriul!

— Vasăzică eşti şi tu ca doamna de Sérisy, îţi baţi joc de justiţie? rosti Camusot, care nu era în stare să-şi râdă de meseria sa. Doamna de Sérisy mi-a smuls procesele-verbale şi le-a aruncat pe foc.

— Asta femeie! bravo! strigă doamna Camusot.

— Doamna de Sérisy mi-a spus că mai degrabă aruncă în

---

de lucruri.

aer Palatul de justiţie, decât să lase un tânăr, care trăise cu ducesa de Maufrigneuse şi cu dânsa, să ajungă în faţa Curţii cu juri alături de un ocnaş!…

— Dar ascultă, Camusot, spuse Amélie fără să-şi poată reţine un zâmbet de superioritate, situaţia ta e splendidă…

— Într-adevăr splendidă!

— Ţi-ai făcut datoria…

— Din păcate, în ciuda sfătului iezuit al domnului de Granville care m-a întâlnit pe cheiul Malaquais…

— Azi-dimineaţă?

— Azi-dimineaţă!

— La ce oră?

— La nouă.

— Vai, Camusot! exclamă Amélie frângându-şi mâinile. Şi eu care îţi spun necontenit să fii atent la toate… Doamne Dumnezeule, nu târăsc un bărbat, târăsc un car cu pietre!… Bine, Camusot, dacă procurorul tău general ţi-a ţinut calea, cu siguranţă că ţi-a dat să înţelegi anumite lucruri.

— Sigur că da…

— Şi n-ai priceput! Dacă eşti surd, ai să rămâi toată viaţa judecător de instrucţie fără niciun fel de instrucţiune. Fii măcar destul de deştept ca să mă asculţi! zise ea, făcându-l să tacă pe bărbatul ei, care voia să răspundă. Crezi că afacerea e încheiată? întrebă Amélie.

Camusot se uită la nevastă-sa cum se uită ţăranii la un scamator de bâlci.

— Dacă ducesa de Maufrigneuse şi contesa de Sérisy sunt compromise, trebuie să le ai pe amândouă ca protectoare, urmă Amélie. Hai să vedem. Doamna d’Espard o să obţină pentru tine de la ministrul de justiţie o audienţă în care ai să-i spui taina procesului, iar el o să-l înveselească pe rege cu povestea asta; căci tuturor suveranilor le place să cunoască dedesubturile lucrurilor şi să ştie motivul adevărat al unor fapte pe care lumea le vede întâmplându-se şi rămâne cu gura căscată. Din momentul acela nici procurorul general, nici domnul de

Sérisy nu mai sunt de temut...

— Ce comoară e o nevastă ca tine! exclamă judecătorul, căruia îi revenea curajul. La urma urmei am pus mâna pe Jacques Collin, o să-l trimit să dea socoteală în faţa Curţii cu juri, o să-i dau fărădelegile în vileag. În cariera unui judecător de instrucţie un asemenea proces e o victorie...

— Camusot, urmă Amélie, văzând cu plăcere că soţul ei îşi revenise din prostaţia morală şi fizică în care-l aruncase sinuciderea lui Lucien de Rubempré, preşedintele ţi-a spus adineauri că ai călcat cu stângul; dar aici calci prea tare cu dreptul... Iar o iei razna, dragul meu!

Judecătorul de instrucţie rămase în picioare privindu-şi soţia cu un fel de stupefacţie.

— Regele şi ministrul de justiţie se vor bucura poate că afla dedesubtul cazului acestuia, dar totodată se vor supăra rău de tot văzându-i pe avocaţii din tagma liberală că târăsc în faţa opiniei publice şi a Curţii cu juri, de-a lungul pledoariilor lor, nişte personaje atât de însemnate ca alde soţii Sérisy, soţii Maufrigneuse şi familia Grandlieu, în sfârşit, pe toţi cei care sunt amestecaţi direct sau indirect în proces.

— Sunt toţi vârâţi înăuntru!... îi am la mână! strigă Camusot.

Judecătorul se ridică şi umblă de colo până colo prin biroul său ca Sganarelle pe scenă, când încearcă să iasă dintr-o încurcătură.

— Ascultă, Amélie! urmă dânsul, oprindu-se în faţa soţiei, îmi vine în minte un amănunt ce pare foarte neînsemnat şi care în situaţia mea de acum e de o importanţă hotărâtoare. Închipuie-ţi, draga mea, că acest Jacques Collin e un uriaş al vicleniei, al prefăcătoriei şi al perfidiei, un om de o profunzime... O, e un Cromwell al ocnei! Niciodată n-am întâlnit asemenea nelegiuit, şi aproape că m-a păcălit!... Dar în instruirea unui proces, un capăt de fir ce-ţi trece prin faţă te face să găseşti tot ghemul, tot firul pe care, urmărindu-l, te plimbi prin labirintul conştiinţelor

cele mai întunecoase sau al faptelor cele mai nedesluşite. Când Jacques Collin m-a văzut răsfoind scrisorile confiscate la domiciliul lui Lucien de Rubempré, nemernicul le-a aruncat o privire ca un om care vrea să vadă dacă nu e printre ele un alt pachet şi a lăsat să-i scape o mişcare de vădită satisfacţie. Ocheada aceea de hoţ, care preţăluieşte o comoară, gestul acela de prevenit care-şi spune: „Am şi eu armele mele!”, m-au făcut să înţeleg mii de lucruri. Numai voi, femeile, mai puteţi, ca noi şi ca preveniţii, să aruncaţi, într-un schimb de priviri, scene întregi, în care se dezvăluie înşelătorii complicate ca nişte broaşte ele siguranţă. Vezi tu, poţi exprima volume întregi de bănuieli într-o singură clipă. E înspăimântător, viaţa şi moartea sunt cuprinse într-o clipită. M-am gândit că individul meu are şi alte scrisori în mână! Apoi m-au furat alte mii de amănunte ale cazului. Am trecut peste incidentul acela, căci credeam că o să-i confrunt pe preveniţi şi o să pot lămuri mai târziu acest punct al instrucţiei. Dar trebuie să socotim ca sigur că Jacques Collin a pus la adăpost, după obiceiul ticăloşilor ăstora, scrisorile cele mai compromiţătoare din corespondenţa frumosului tânăr adorat de atâtea…

— Şi mai tremuri, Camusot? Ai să ajungi preşedinte de cameră la Curtea supremă, mult mai curând decât credeam!… exclamă doamna Camusot, căreia i se luminase faţa. Atenţie, trebuie să te porţi în aşa fel, încât să mulţumeşti toată lumea, căci afacerea devine atât de gravă, că s-ar putea prea bine să ne fie *furată!…* Ce, parcă nu i s-a scos din mână lui Popinot, ca să-ţi fie încredinţată ţie, procedura procesului de interdicţie intentat soţului ei de către doamna d’Espard, zise dânsa, ca răspuns la o mişcare de mirare a lui Camusot. Ei bine, procurorul general, care devine atât de vioi când e în joc onoarea domnului şi doamnei de Sérisy, n-ar putea trimite afacerea în faţa Curţii supreme şi să facă să fie delegat un consilier, om al lui, ca s-o instruiască din nou?…

— Ah, draga mea, unde ţi-ai făcut studiile de drept

penal? strigă Camusot. Ştii totul, eu nu sunt decât un învăţăcel…

— Ce, crezi că mâine dimineaţă domnul Granville n-o să fie îngrozit de pledoaria posibilă a vreunui avocat liberal pe care Jacques Collin acela se va pricepe să-l găsească; fiindcă vor veni chiar să-i ofere bani ca să-i fie apărători!… Cucoanele acelea ştiu în ce primejdie sunt, la fel de bine, ca să nu zic chiar mai bine, decât ştii tu; au să-l pună la curent pe procurorul general, care de pe acuma vede casele mari ajunse foarte aproape de banca acuzaţilor, în urma cârdăşiei dintre ocnaş şi Lucien de Rubempré, logodnicul domnişoarei de Grandlieu, Lucien, amantul Estherei, fostul amant al ducesei de Maufrigneuse, iubitul doamnei de Sérisy. Prin urmare trebuie să manevrezi în aşa fel, încât să câştigi simpatia procurorului general, recunoştinţa domnului de Sérisy, a marchizei d’Espard, a contesei Châtelet, să întregeşti protecţia doamnei de Maufrigneuse cu protecţia casei de Grandlieu şi să mai obţii şi complimente deja preşedintele tău. Eu mă însărcinez cu doamnele d’Espard, de Maufrigneuse şi de Grandlieu. În schimb, tu te duci mâine dimineaţă la procurorul general. Domnul de Granville e un om care nu trăieşte cu nevastă-sa, în schimb a avut ca metresă, timp de vreo zece ani, pe o domnişoară de Bellefeuille, care i-a dăruit copii adulterini, nu-i aşa? Ei, magistratul ăsta nu-i un sfânt, e un om ca toţi ceilalţi; poate fi sedus, trebuie să-i găseşti punctul slab, să-l linguşeşti; cere-i sfaturi, arată cât de primejdios e cazul; în sfârşit, încearcă să-l compromiţi cu tine împreună… Şi vei fi…

— Ar trebui să sărut pământul pe care calci, zise Camusot, întrerupând-o pe nevastă-sa, luând-o de mijloc şi strângând-o la piept. Amélie! mă salvezi!

— Eu te-am remorcat de la Alençon la Mantes şi de la Mantes la tribunalul Senei, răspunse Amélie. Ei, fii pe pace! … În cinci ani de-acum înainte vreau să mă numesc doamna preşedinte; dar, puiule, te rog să chibzuieşti bine şi

multă vreme înainte de-a lua hotărâri. Meseria de judecător nu e totuna cu meseria de pompier, hârtiile nu stau pe jăratec, ai timp să cureţi; astfel că în posturile voastre prostiile sunt de neiertat…

— Forţa situaţiei mele stă toată în faptul că falsul preot spaniol e unul şi acelaşi cu Jacques Collin, urmă judecătorul după un timp îndelungat. O dată identitatea aceasta bine stabilită, chiar dacă judecarea procesului ar reveni Curţii supreme, va fi pe veci un bun câştigat de care nu se va putea lipsi niciun magistrat, judecător sau consilier. Dacă fac asta, la fel cu copiii care leagă o tinichea de coada unei pisici, procedura, oriunde se va instrui, va face totdeauna să sune lanţurile lui Jacques Collin.

— Bravo, zise Amélie.

— Iar procurorul general va prefera să se înţeleagă, decât cu oricare altul, cu mine, care singur aş putea să suprim această sabie a lui Damocles atârnată deasupra inimii cartierului Saint-Germain!… Dar nici nu ştii ce greu e de obţinut acest rezultat strălucit!… Procurorul general şi cu mine, adineauri, la el în birou, am căzut de acord să-l luăm pe Jacques Collin drept ceea ce se pretinde, drept Carlos Herrera, canonic al catedralei din Toledo; am căzut de acord să admitem calitatea sa de trimis diplomatic şi să-l lăsăm să fie cerut de ambasadorul Spaniei. Potrivit cu planul acesta, am făcut raportul care-l pune în libertate pe Lucien de Rubempré şi am reînceput interogatoriile preveniţilor, făcându-i albi ca zăpada. Mâine, domnii de Rastignac, Bianchon şi nu mai ştiu cine trebuie să fie confruntaţi cu aşa-zisul canonic al capitulului regal de Toledo şi n-o să-l recunoască în el pe Jacques Collin, a cărui arestare a avut loc de faţă cu ei, acum zece ani, într-o pensiune unde l-au cunoscut sul) numele de Vautrin.

Urmă o clipă de tăcere în timpul căreia doamna Camusot chibzuia.

— Eşti sigur ca prevenitul tău e Jacques Collin? întrebă ea.

— Sunt, răspunse judecătorul, şi procurorul general de asemenea.

— Ei, atunci încearcă, fără să ţi se vadă ghearele, să provoci un scandal la Palatul de Justiţie! Dacă omul tău mai este la secret, du-te imediat la directorul Conciergeriei şi fă în aşa fel încât ocnaşul să fie recunoscut acolo, de faţă cu lumea; în loc să faci cum fac copiii, fă cum fac miniştrii poliţiei la monarhiile absolute, când născocesc comploturi împotriva suveranului, ca să aibă meritul de-a le fi demascat şi să se facă indispensabili; vâră trei familii în primejdie ca să ai faima de a le fi salvat.

— Ah, ce noroc! strigă Camusot. Atât nu-i capul de zăpăcit, încât nu-mi aduceam aminte de un fapt. Ordinul de a-l instala la pistolă a fost dus de Coquart domnului Gault, directorul Conciergeriei. Dar Bibi-Lupin, duşmanul lui Jacques Collin, a avut grijă să transfere de la închisoare la Conciergerie trei criminali care-l cunosc. Şi dacă iese mâine dimineaţă în curte, ne aşteptăm la nişte scene cumplite…

— De ce anume?

— Jacques Collin, draga mea, e tăinuitorul averilor pe care le au ocnele şi care se ridică la cifre impresionante; dar, se pare că le-a risipit ca să-l ţină în lux pe răposatul Lucien, şi o să i se ceară socoteală. Bibi-Lupin mi-a spus că o să fie o vărsare de sânge care va impune intervenţia paznicilor. Iar taina va fi astfel dată în vileag. Viaţa lui Jacques Collin e în joc. Iar eu, dacă mă duc la Palat devreme, o să pot întocmi un proces-verbal privitor la identitatea lui.

— Ah, de te-ar scăpa de el cei ce l-au însărcinat să le chiverniséască banii! Cât de capabil ai fi socotit! Nu te duce la domnul de Granville, aşteaptă-l la el în birou cu arma asta cumplită! E un tun încărcat şi aţintit împotriva a trei dintre cele mai de seamă familii ale curţii şi camerei pairilor. Fii cutezător, propune-i domnului de Granville să vă scăpaţi de Jacques Collin, transferându-l la închisoarea La Force, unde ocnaşii ştiu să scape de denunţători. Eu, în

schimb, mă duc la ducesa de Maufrigneuse care-o să mă introducă, poate, în familia Grandlieu. Poate c-o să-l văd şi pe domnul de Sérisy. Las' pe mine, am să-i sperii pe toţi. Şi, mai ales, scrie-mi un bileţel cu un cuvânt dinainte stabilit de noi, ca să ştiu dacă preotul spaniol a fost recunoscut în faţa justiţiei ca fiind Jacques Collin. Aranjează-te să poţi pleca de la Palat la ceasurile două, până atunci îţi voi fi făcut rost de o audienţă personală la ministrul de justiţie; poate c-o să fie la marchiza d'Espard.

Camusot rămăsese în picioare într-o atitudine de admiraţie care o făcu pe şireata Amélie să zâmbească.

— Haide, vino să mâncăm şi înveseleşte-te, zise dânsa încheind. Uite, nu suntem la Paris decât de doi ani şi iată-te pe cale de a ajunge consilier înainte de sfârşitul anului... De acolo, puiule, până la preşedinţia unei secţii la curte, nu e altă distanţă decât un serviciu făcut cu prilejul vreunei afaceri politice.

Această convorbire tainică arăta în ce grad faptele şi cele mai mărunte vorbe ale lui Jacques Collin, ultimul personaj al acestui *Studiu*, interesau onoarea familiilor în mijlocul cărora îşi plasase defunctul său protejat.

Moartea lui Lucien şi năvala contesei de Serisy în Conciergerie pricinuiseră o atare tulburare în angrenajele maşinii, încât directorul uitase să-l scoată de la secret pe preotul spaniol.

Deşi nu e un caz unic în analele judiciare, totuşi moartea unui prevenit în cursul instruirii unui proces se întâmplă destul de rar, astfel încât paznicii, grefierul şi directorul îşi pierduseră cumpătul cu care lucrau de obicei. Totuşi, pentru ei, faptul grav nu era că acel tânăr frumos ajunsese atât de iute un cadavru, ci că mâinile delicate ale unei femei din lumea mare rupseseră o zăbrea de fier forjat din primul rând de gratii al portiţei. În consecinţă, directorul, grefierul şi paznicii, de îndată ce procurorul general şi contele Octave de Bauvan plecaseră cu trăsura contelui de Serisy, ducând-o de-acolo pe contesa de Sérisy leşinată, se

adunară toţi la portiţă ca să-l conducă până afara pe domnul Lebrun, medicul închisorii, chemat să constate moartea lui Lucien şi să se înţeleagă asupra ei cu *medicul morţilor* al arondismentului unde locuia nefericitul tânăr.

La Paris, medicul morţilor e doctorul însărcinat pe lângă fiecare primărie să verifice decesele şi să le cerceteze pricina.

Obişnuit să ia imediat măsurile necesare, domnul de Granville socotise că era nevoie, spre a salva onoarea familiilor compromise, să se întocmească actul de deces al lui Lucien la primăria de care ţinea cheiul Malaquais, unde locuia răposatul, şi să-l ducă de la domiciliul său, la biserica Saint-Germain-des-Prés, unde urma să aibă loc slujba de înmormântare. Domnul de Chargeboeuf, secretarul domnului de Granville, chemat de dânsul, primi dispoziţii în acest sens. Transportarea corpului lui Lucien trebuia să se facă în timpul nopţii. Tânărul secretar era însărcinat să se înţeleagă imediat cu primăria, cu parohia şi cu administraţia pompelor funebre. Astfel, în ochii lumii, Lucien murise liber şi la el acasă, cortegiul funebru avea să plece de la el de acasă, iar prietenii lui aveau să fie invitaţi la el acasă pentru ceremonie.

Aşadar, în clipa în care Camusot, care se liniştise, se aşeză la masă cu ambiţioasa-i jumătate, directorul Conciergeriei şi domnul Lebrun, medic al închisorilor, stăteau în afara portiţei regretând slăbiciunea gratiilor de fier şi puterea femeilor îndrăgostite.

— Nici nu bănuiam, îi spunea doctorul domnului Gault, despărţindu-se de el, câtă forţă nervoasă există în omul surexcitat de patimă. Dinamica şi matematicile n-au nici semne, nici calcule ca să constate această forţă. De pildă, ieri am fost de faţă la o experienţă care m-a cutremurat şi care explică cumplita putere fizică desfăşurată adineauri de cuconiţa aceea.

— Ia povesteşte-mi, zise domnul Gault, căci mă pasionează problemele de magnetism; nu cred în el; dar

mă pune pe gânduri.

— Un medic magnetizor, căci există printre noi unii care cred în magnetism, urmă doctorul Lebrun, mi-a propus să experimenteze asupra mea un fenomen pe care mi l-a descris şi de care mă îndoiam. Curios să văd cu ochii mei una dintre acele ciudate crize nervoase prin care se dovedeşte existenţa magnetismului, am primit. Iată faptele. Tare aş vrea să ştiu ce-ar zice Academia noastră de medicină dacă toţi membrii ei ar fi supuşi, unul după altul, la acea experienţă care nu lasă nicio portiţă de scăpare neîncrederii. Vechiul meu prieten…

Medicul acesta, zise doctorul Lebrun, deschizând o paranteză, e un bătrân persecutat de către Facultatea de medicină pentru părerile lui, şi asta încă de pe vremea lui Mesmer[153]. Are şaptezeci sau şaptezeci şi doi de ani şi se numeşte Bouvard. Astăzi e patriarhul teoriei magnetismului animal. Moşneagul ăsta mi-e ca un tată şi-i datorez situaţia mea. Aşadar, bătrânul şi respectabilul Bouvard îmi propunea să-mi facă dovada că forţa nervoasă pusă în acţiune de către magnetism era nu chiar infinită, căci omul e supus unor legi determinate, dar că procedează întocmai ca forţele naturii ale căror principii absolute scapă calculului nostru.

Astfel, îmi zise dânsul, dacă laşi să-ţi strângă mâna o somnambulă, care în stare de veghe nu ţi-ar strânge-o prea tare, vei recunoaşte că în starea atât de prosteşte numită somnambulică, degetele ei vor avea însuşirea de a lucra ca nişte foarfece de tăiat metal, mânuite de un lăcătuş!

Ei bine, domnul meu, după ce mi-am lăsat mâna în mâna femeii nu *adormite*, căci Bouvard dezaprobă această expresie, ci *izolate*, şi după ce bătrânul i-a poruncit femeii aceleia să-mi strângă mâna fără încetare şi din toate puterile, l-am rugat s-o oprească în clipa în care era cât pe ce să-mi ţâşnească sângele din vârful degetelor. Uită-te!

[153] Frédéric-Anton Mesmer, medic german (1733–1815), autor al teoriei *magnetismului animal,* avea încă multă faimă pe vremea lui Balzac.

Priveşte brăţara pe care o s-o port mai bine de trei luni.

— Ei drăcie! zise domnul Gault văzând o echimoză circulară, asemănătoare cu cea produsă de-o arsură.

— Dragul meu Gault, urmă doctorul, dacă mi-aş fi văzut mâna prinsă într-un cerc de fier, strâns cu un nit de către un lăcătuş, tot n-aş fi simţit zgarda de metal mai tare decât degetele femeii aceleia; pumnul ei era oţel nemlădios şi sunt convins că mi-ar fi putut sfărâma oasele şi desface mâna de braţ. Presiunea aceea, începută pe nesimţite, a sporit fără întrerupere, adăugând mereu o forţa nouă forţei de presiune dinainte; într-un cuvânt, un turnichet[154] n-ar fi fost mai straşnic decât mâna aceea transformată în aparat de tortură. Mi se pare prin urmare dovedit că, sub stapânirea pasiunii, care e voinţa adunată într-un singur punct şi ajunsă la nişte cantităţi incalculabile de forţă animală, cum sunt diferitele soiuri de forţe electrice, omul poate să-şi transfere întreaga-i vitalitate sau pentru atac, sau pentru rezistenţa, în cutare sau cutare din organele sale... Cuconiţa aceea, împinsă de disperare, îşi trimisese forţa vitală în mâini.

— Trebuie al naibii de multă forţă ca să rupi o gratie de fier forjat... rosti şeful paznicilor dând din cap.

— Avea un defect de fabricaţie! zise domnul Gault.

— Eu, urmă doctorul, nu îndrăznesc să mai atribui limite forţei nervoase. De altfel, în acest scop mamele care vor să-şi scape copiii magnetizeaza leii, coboară dintr-o casă în flăcări, de-a lungul unor margini de acoperiş unde abia s-ar ţine pisicile şi îndură torturile anumitor naşteri. Tot acolo stă şi secretul tentativelor de evadare ale prizonierilor şi ocnaşilor ca să-şi recapete libertatea... Încă nu cunoaştem măsura forţelor vitale, care-şi au originea în puterea însăşi a naturii şi pe care le tragem din izvoare necunoscute!

— Domnule director, îi şopti la ureche un paznic directorului care-l conducea pe doctorul Lebrun până la gratiile din afară ale Conciergeriei, numărul doi se pretinde

[154] Aparat medical pentru comprimarea arterelor.

bolnav şi cere un medic; susţine că e pe moarte, adăugă paznicul.

— Chiar aşa? zise directorul.

— Horcăie! răspunse paznicul.

— Sunt ceasurile cinci, zise doctorul, şi încă n-am mâncat... Dar la urma urmei, tot sunt aici, hai să. mergem să vedem...

— Numărul doi e chiar preotul spaniol bănuit a fi Jacques Collin, îi spuse domnul Gault doctorului, şi unul dintre preveniţii din procesul în care era implicat acel sărman tânăr...

— L-am mai văzut o dată azi, răspunse doctorul. Domnul Camusot m-a chemat să constat starea sănătăţii pezevenghiului aceluia care, fie vorba între noi, se simte de minune şi ar putea să strângă o avere făcându-l pe Hercule la circ.

— E în stare să se sinucidă şi el, zise domnul Gault. Hai să facem amândoi câţiva paşi. până la secret, căci trebuie să fiu şi eu acolo măcar să-l transfer la pistolă. Domnul Camusot l-a iertat de secret pe acest ciudat anonim...

Jacques Collin, poreclit în lumea ocnei Înşală-Moartea şi pe care nu trebuie să-l mai numim altfel decât cu numele lui, se afla, din clipa întoarcerii sale la secret din ordinul domnului Camusor, în prada unei strângeri de inimă pe care n-o simţise niciodată în viaţa sa mânjită de atâtea fărădelegi, de trei evadări din ocna şi două condamnări la Curtea cu juri. Omul acesta în care se concentrează viaţa, puterea, inteligenţa şi patimile ocnei şi care va înfăţişează cea mai înaltă expresie a lor, nu e el oare monstruos de frumos prin devotamentul său demn de rasa canină, faţă de cel din care şi-a făcut un prieten? Vrednic de osândă, netrebnic şi îngrozitor în atâtea privinţe, devotamentul absolut faţă de idolul său îl face totuşi atât de autentic interesant, încât *Studiul* de faţă, de pe acum destul de voluminos, ar părea neisprăvit, scurtat, dacă deznodământul acestei vieţi nelegiuite n-ar însoţi sfârşitul

lui Lucien de Rubempré. O dată mort căţeluşul, te, întrebi dacă va mai trăi cumplitu-i prieten, leul!

În viaţa reală, în societate, faptele se înlănţuiesc atât de fatal de alte fapte, încât nu pot exista unele fără celelalte. Apa fluviului alcătuieşte un fel de podea lichidă; nu există val, oricât ar fi răzvrătit, la orice înălţime s-ar ridica, a cărui coamă puternică să nu se topească sub masa apelor, mai puternică prin iuţeala curgerii ei decât răscoalele bulboanelor care alunecă odată cu ea. Tot astfel precum priveşti apa curgând şi desluşeşti în ea vedenii amestecate, poate vei erori să măsori presiunea puterii societăţii asupra acestei bulboane care se cheamă Vautrin? Să vezi la ce depărtare se va scufunda iarăşi valul răzvrătit, cum se va isprăvi destinul omului aceluia cu adevărat demonic, dar legat totuşi de omenire prin dragoste! Atât de greu piere acest principiu ceresc din inimile celor mai putrezite!

Netrebnicul ocnaş întruchipând poemul la care au visat atâţia poeţi, Moore, lordul Byron, Mathurin, Canalis[155] (un demon punând stăpânire pe un înger atras în iad ca să-l aline cu o picătură de rouă furată din rai), Jacques Collin, dacă aţi pătruns adânc în inima aceasta de bronz, renunţase la sine însuşi de şapte ani. Însuşirile sale puternice, absorbite în fiinţa lui Lucien, nu funcţionau decât pentru Lucien; simţea o plăcere senzuală când îl vedea înălţându-se, iubind, satisfăcându-şi ambiţia. Pentru el Lucien era propriul său suflet devenit vizibil.

Înşală-Moartea cina la ducele de Grandlieu, se strecura în budoarul cucoanelor din lumea mare, o iubea pe Esther, prin persoană interpusă. În sfârşit, vedea în Lucien un Jacques Collin frumos, tânăr şi nobil, pe cale de-a ajunge ambasador.

---

[155] Thomas Moore, poet liric irlandez (1779–1852), a scris *Iubirile îngerilor* (1823), în care e vorba de îngeri îndrăgostiţi de pământene; Byron a scris *Cain* (1821); Charles Robert Mathurin a compus *Eva sau iubire de religie:* iar Lamartine, alias Canalis, este autorul poemului *Căderea unui înger* (1838).

Înşală-Moartea întrupase legenda nemţească a DUBLULUI[156] printr-un fenomen de paternitate moral, ce-l vor înţelege femeile care au iubit cu adevărat în viaţă, care au simţit cum sufletul lor trece în sufletul bărbatului iubit, care au trăit viaţa lui, nobilă sau netrebnică, fericită sau nefericită, necunoscută sau celebră, care au simţit, în ciuda distanţei, o durere la picioare dacă se rănea el la picioare, care au simţit când se bătea el în duel şi care, ca să spunem totul într-un singur cuvânt, au ştiut că le-a fost necredincios fără a fi nevoie să li se spună.

Când fusese adus îndărăt în carceră, Jacques Collin îşi zicea: „I se ia băiatului interogatoriul!”

Şi-l scuturau fiorii pe el, care ucidea la fel de uşor cum bea un muncitor un pahar de rachiu.

„Oare a putut să-şi vadă metresele? se întreba ocnaşul. Mătuşă-mea le-o fi găsit pe muierile acelea blestemate? Au făcut ceva ducesele şi contesele acelea ca să împiedice interogatoriul?... Lucien mi-o fi primit instrucţiunile?... Şi dacă vrea ursita să i se ia interogatoriul, cum o să se *ţină*? Sărman micuţ, eu l-am adus aici! Tâlharul de Paccard şi nevăstuica de Europa sunt de vină de toată zarva asta, fiindcă au şterpelit cei şapte sute cincizeci de mii de franci ai rentei date Estherei de către Nucingen. Pezevenghii ăştia doi ne-au făcut să ne poticnim la ultimul pas; dar or să plătească scump năzdrăvănia asta, încă o zi şi Lucien era bogat şi se însura cu Clotilde de Grandlieu a lui. N-o mai aveam pe Esther pe braţe. Lucien o iubea prea mult pe femeia asta, în timp ce pe Clotilde, prăjina aceea de salvare, n-ar fi iubit-o niciodată... Ah, mititelul ar fi fost atuncea numai al meu! Şi când te gândeşti că soarta noastră atârnă de-o privire, de înroşirea lui Lucien în faţa acestui Camusot care vede toate şi care nu e lipsit de şiretenia judecătorilor! Căci am schimbat cu el, când mi-a

[156] Aluzie, probabil, la personajele dedublate (tema *alter-ego-ului)* din unele povestiri ale lui Hoffmann, autor german pe care Balzac îl preţuia mult.

arătat scrisorile, o privire prin care ne-am sondat reciproc şi a ghicit că pot să le şantajez pe metresele lui Lucien…”

Monologul acesta ţinu trei ceasuri. Strângerea de inimă era atât de cumplită, încât birui acest temperament de fier şi de vitriol. Jacques Collin, al cărui creier ardea parcă în flăcările nebuniei, simţi o sete atât de mistuitoare încât, fără să observe, isprăvi toată provizia de apă conţinută în unul dintre cele două hârdaie care alcătuiesc, împreună cu un pat, tot mobilierul celulelor de la secret.

„Dacă-şi pierde firea, ce-o să se întâmple cu el? Căci bietul copil nu e puternic ca Théodore!…” se întrebă el întinzându-se pe patul care semăna cu un pat soldăţesc într-o sală de gardă.

Un cuvânt despre acel Théodore de care-şi amintea Jacques Collin în clipa de cumpănă. Théodore Calvi, tânăr corsican, condamnat pe viaţă pentru unsprezece omucideri, la vârsta de optsprezece ani, datorită anumitor protecţii cumpărate cu aur greu, fusese încătuşat de acelaşi lanţ cu Jacques Collin de la 1819 la 1820. Ultima evadare a lui Jacques Collin, una dintre cele mai frumoase combinaţii ale sale (ieşise travestit în jandarm şi păzindu-l pe Théodore Calvi care mergea înaintea lui ca un ocnaş dus la comisar), această splendidă evadare avusese loc în portul Rochefort, unde ocnaşii mor pe capete şi unde autorităţile sperau că-i vor vedea sfârşind şi pe aceşti doi inşi primejdioşi. Evadaţi împreună, fuseseră siliţi să se despartă datorită peripeţiilor fugii. Théodore, prins iarăşi, fusese aruncat din nou în ocnă. După ce ajunsese în Spania şi se preschimbase acolo în Carlos Herrera, Jacques Collin venea să-şi caute corsicanul la Rochefort, când îl întâlni pe Lucien pe ţărmul Charentei. Eroul bandiţilor şi al desişurilor corsicane, căruia Înşală-Moartea îi datora cunoaşterea limbii italiene, fireşte că fu jertfit noului idol.

Viaţa lui Lucien, care nu suferise nicio condamnare şi n-avea pe conştiinţă decât nişte fleacuri, răsărea de altminteri frumoasă şi strălucită ca soarele unei zile de

vară; pe când cu Théodore, Jacques Collin nu mai zărea alt deznodământ decât ghilotina, după un şir de crime inevitabile.

Gândul la o nenorocire pricinuită de slăbiciunea lui Lucien, pe care regimul de la secret trebuie să-l fi făcut să-şi piardă cumpătul, lua proporţii uriaşe în mintea lui Jacques Collin şi, pe când cugeta la putinţa unei catastrofe, nefericitul îşi simţi ochii umezi de lacrimi, fenomen care din copilărie nu i se mai întâmplase niciodată.

„Trebuie să am temperatură mare, îşi zise el, şi poate dacă-l chem pe medic şi: i propun o sumă serioasă, o să pună în legătură cu Lucien.”

În clipa aceasta paznicul îi aduse masa.

— N-are niciun rost, băiete, nu pot mânca. Spune-i domnului director al închisorii acesteia să-mi trimită medicul, mă simt aşa de rău, încât cred că mi-a sosit ceasul de pe urmă.

Auzind hârâitul horcăiturilor cu care ocnaşul îşi însoţise fraza, paznicul dădu din cap în semn de încuviinţare şi plecă. Jacques Collin se agăţă cu furie de această speranţă, dar când îl văzu intrând în carceră pe medic însoţit de director, îşi dădu seama că încercarea i-a dat greş şi aşteptă rece efectul vizitei, întinzându-i medicului mâna, să-i ia pulsul.

— Dumnealui are friguri, îi spuse doctorul domnului Gault. Dar e febra pe care o observăm la toţi preveniţii şi care, şopti el la urechea falsului spaniol, e totdeauna pentru mine dovada unei vinovăţii.

În clipa aceasta directorul, căruia procurorul general îi dăduse scrisoarea lui Lucien către Jacques Collin, ca să i-o dea acestuia, îl lăsă pe doctor şi pe prevenit sub paza temnicerului şi se duse să aducă scrisoarea.

— Domnule doctor, îi spuse Jacques Collin văzându-l pe temnicer la uşă şi înţelegând de ce lipseşte directorul, nu mi-ar părea rău de treizeci de mii de franci dacă aş putea să-i trimit trei rânduri lui Lucien de Rubempré.

— Nu vreau să-ţi fur banii, îi spuse doctorul Lebrun, nimeni pe lume nu mai poate sta de vorba cu el…

— Nimeni? rosti Jacques Collin înmărmurit. De ce?

— Fiindcă s-a spânzurat…

Niciodată vreo tigroaică găsindu-şi puii furaţi n-a înfiorat junglele Indiei cu un răget atât de îngrozitor ca al lui Jacques Collin, care se ridică în picioare ca tigrul pe labele dindărăt, azvârli asupra doctorului o privire arzătoare ca fulgerul ce însoţeşte un tunet, apoi se prăbuşi pe patul din celulă gemând:

— O, copilul meu!…

— Bietul om! exclamă medicul, emoţionat de această cumplită sforţare a firii.

Într-adevăr, explozia aceasta fu urmată de o slăbiciune atât de totală, încât cuvintele: „O! copilul meu!” sunară ca o şoaptă.

— Oare o să moară şi ăsta sub ochii noştri? întrebă paznicul.

— Nu, nu se poate! urmă Jacques Collin ridicându-se şi privindu-i cu ochi stinşi pe cei doi martori ai acestei scene. Va înşelaţi, nu e el! N-aţi văzut bine. Nu poţi să te spânzuri la secret. Cum m-aş putea spânzura eu aici? Parisul întreg răspunde de viaţa aceea! Dumnezeu mi-o datorează!

Paznicul şi medicul erau înmărmuriţi la rândul lor, ei pe care de multa vreme nu-i mai putea mira nimica. Domnul Gault intra cu scrisoarea lui Lucien în mână. La vederea directorului, Jacques Collin, zdrobit de violenţa propriei sale explozii de durere, păru că se linişteşte.

— Poftim o scrisoare pe care domnul procuror-general m-a însărcinat să ţi-o dau, îngăduind să o primeşti nedesfăcută, zise domnul Gault.

— L de la Lucien, zise Jacques Collin

— Da, de la el.

— Nu-i aşa că tânărul?…

— A murit, spuse directorul mai departe. Chiar dacă domnul doctor s-ar fi aflat aici, din păcate tot ar fi sosit prea

târziu... Tânărul acela a murit acolo... într-una dintre pistole.

— Pot să-l văd cu ochii mei? întrebă cu sfială Jacques Dollin. Veţi lăsa un tată să-şi plângă fiul?

— Poţi, dacă vrei, să stai chiar în camera lui, căci am ordin să te mut în una dintre camerele pistolei. Nu mai eşti la secret, domnul meu.

Privirile prevenitului, lipsite de căldură şi de viaţă, treceau încet de la director la medic; Jacques Collin îi întreba cu privirea pe amândoi, bănuind vreo cursă, şi şovăia să iasă.

— Dacă vrei să vezi cadavrul, îi spuse medicul, grăbeşte-te, căci trebuie să fie transportat de aici la noapte...

— Dacă aveţi copii, domnilor, zise Jacques Collin, veţi înţelege de ce m-am prostit aşa, ochii abia mai văd... Lovitura asta e pentru mine mult mai rea decât moartea. Dar nu puteţi înţelege ce spun eu... Nu sunteţi părinţi, iar dacă sunteţi, nu sunteţi ca mine, totodată şi mamă!... Sunt... nebun... simt că înnebunesc.

Trecând prin coridoarele ale căror uşi neîndurătoare nu se deschid decât în faţa directorului, se poate merge foarte iute de la secret la pistole. Aceste două şiruri de celule sunt despărţite printr-un coridor subteran format din două ziduri groase ce susţin bolta pe care stă galeria Palatului de justiţie, numită galeria Marchande. Astfel încât Jacques Collin, însoţit de paznicul care-l luă de braţ, cu directorul înainte şi urmat de medic, sosi în câteva minute la celula unde zăcea Lucien, întins pe pat.

Văzându-l, căzu pe cadavrul acela şi se lipi de el printr-o îmbrăţişare deznădăjduită a cărei putere şi mişcare pătimaşa îi făcură să se cutremure pe cei trei privitori.

— Poftim, îi spuse directorului doctorul, iată un exemplu de ce-ţi spuneam mai înainte. Uite, omul ăsta o să plămădească trupul mort şi nu ştii cum e cadavrul, e ca piatra...

— Lăsaţi-mă aici!... zise Jacques Collin cu glas stins. N-o

să-l mai văd multă vreme, o să-mi fie luat pentru…

Se opri în faţa cuvântului *înmormântare.*

— O să-mi daţi voie să păstrez ceva de la copilul meu?… Fii aşa de bun şi taie-i dumneata câteva şuviţe din păr, domnul meu, îi spuse el doctorului Lebrun, căci eu nu pot…

— E adevărat că e fiu-său! exclamă medicul.

— Crezi dumneata? întreba directorul cu o privire adâncă, ce-l făcu pe medic să cadă pe gânduri pentru o clipă.

Directorul îi spuse paznicului să-l lase pe prevenit în celula aceea şi să taie câteva şuviţe de păr de pe capul fiului pentru pretinsul tată, înainte de ridicarea cadavrului.

La ceasurile cinei şi jumătate, în luna mai, se poate citi uşor o scrisoare în Conciergerie, în ciuda gratiilor de fier şi a plasei de sârmă care astupă ferestrele, încât Jacques Collin silabisi scrisoarea aceea cumplită ţinând mâna lui Lucien.

Nu există om care să poată ţine zece minute o bucată de gheaţă în mână, strângând-o cu putere. Frigul se transmite către izvoarele vieţii cu o iuţeală ucigătoare. Dar efectul acelui frig cumplit, şi care lucrează ca o otravă, se poate cu greu asemui efectului produs în suflet de mâna ţeapănă şi îngheţată a unui mort, ţinută şi strânsă astfel. Moartea îi vorbeşte atunci vieţii, îi spune taine întunecate, care ucid multe sentimente; căci, în materie de sentiment, schimbarea nu e oare o moarte?

Şi acum, dacă recitim împreună cu Jacques Collin scrisoarea lui Lucien, aceste rânduri din clipa de pe urmă vor părea ceea ce erau atunci pentru el: o cupă cu otravă.

ABATELUI CARLOS HERRERA

Scumpe abate, nu am avut de la dumneata decât faceri de bine şi te-am trădat. Această lipsă de recunoştinţă pe care n-am vrut-o mă ucide şi când vei citi aceste rânduri, eu nu voi mai exista; nu vei mai fi lângă mine ca să mă

salvezi.

Îmi acordaseşi pe deplin dreptul să te azvârl la pământ ca pe un muc de ţigară, dacă asta îmi era de folos cu ceva; dar te-am sacrificat prosteşte. Ca să ies din încurcătură, înşelat de o întrebare iscusită a judecătorului de instrucţie, fiul dumitale după duh, cel pe care-l adoptaseşi, a trecut alături de cei ce vor să te asasineze cu orice preţ, vrând să facă să fie acceptată teza unei identităţi pe care eu o ştiu imposibilă între dumneata şi un criminal francez. Nu mai am nimic de adăugat în această privinţă.

Între un om atât de puternic că dumneata şi unul ca mine, din care ai vrut să faci ceva, un personaj mai mare decât puteam fi, nu se pot schimba vorbe grele în momentul ultimei despărţiri. Ai vrut să mă faci puternic şi glorios, şi m-ai azvârlit în prăpastia sinuciderii. Asta-i tot. De multă vreme simţeam ca se apropie de mine ameţeala şi căderea.

Există urmaşii lui Cain şi aceia ai lui Abel, cum spuneai dumneata câteodată. În marea dramă a omenirii, Cain e opoziţia. Dumneata te tragi din Adam prin ramura aceasta, în care diavolul a suflat şi mai departe focul a cărui primă scânteie a fost aruncată asupra Evei. Printre demonii din seminţia aceasta se află, din timp în timp, câte unul cumplit, cu o alcătuire uriaşă, care întrupează toate puterile omeneşti şi seamănă cu acele febrile animale ale pustiei, a căror viaţă cere întinderile ei nemărginite. Asemenea oameni sunt primejdioşi în societate, cum ar fi nişte lei în plină Normandie: au nevoie de hrană, sfâşie oameni oarecari şi pasc paralele proştilor; joaca lor e atât de primejdioasă, încât până la urmă ucid umilul căţel din care şi-au făcut tovarăş şi idol. Când vrea Dumnezeu, fiinţele acestea misterioase sunt Moise, Atila, Carol Magnul, Mohamed sau Napoleon; dar, când el le lasă să se ruginească în fundul oceanului unei generaţii aceste unelte gigantice nu mai sunt decât Louvel şi abatele Herrera. Înzestraţi cu o putere nemărginită asupra sufletelor

gingaşe, le atrag şi le sfărâma. În felul său, lucrul acesta e mare şi frumos. E ca planta veninoasă, viu colorată, care fascinează copiii în pădure. E poezia răului. Oameni ca dumneata ar trebui să locuiască în peşteri şi să nu iasă din ele. Dumneata m-ai făcut să trăiesc viaţa aceasta titanică, şi am avut parte de ea pe săturate. Astfel îmi pot scoate capul din nodurile gordiene ale politicii dumitale, ca să-l vâr în laţul cravatei mele.

Ca să-mi dreg greşeala, transmit procurorului general o retractare a interogatoriului meu. Vei vedea cum poţi folosi documentul acesta.

Printr-unul dintre punctele unui testament în toată regula, făcut de mine, ţi se vor restitui, domnule abate, sumele aparţinând ordinului dumitale, de care ai dispus în mod foarte imprudent pentru mine, în urma dragostei părinteşti pe care mi-o purtai.

Adio deci, adio, grandioasă statuie a răului şi a corupţiei, adio dumitale care, pe drumul cel bun ai fi fost mai mult decât Ximenes, mai mult decât Richeliu, Ţi-ai ţinut făgăduinţele; mă regăsesc aşa cum eram pe ţărmul Charentei, după ce mulţumită dumitale m-am bucurat de vrăjile unui vis; dar, din păcate, nu mai e râul de la mine de acasă în care mă duceam să înec fleacurile tinereţii; e Sena, iar bulboana o carceră a Conciergeriei.

Nu mă regreta: dispreţul meu pentru dumneata era tot aşa de mare ca şi admiraţia,

Lucien

Înainte de ceasurile unu dimineaţa, când veniră să ia cadavrul, îl găsiră pe Jacques Collin îngenuncheat în faţa patului iar scrisoarea pe jos, scăpată din mână, fără îndoială aşa cum îi scapă din mână sinucigaşului pistolul care l-a omorât; dar nefericitul ţinea mereu mâna lui Lucien între mâinile sale împreunate şi se ruga lui Dumnezeu.

Văzându-l pe omul acesta, paznicii se opriră o clipă, căci

semăna cu unul dintre acele chipuri îngenuncheate în veci pe mormintele din evul mediu de către geniul cioplitorilor în piatră. Acest fals preot, cu ochii limpezi ca ai tigrilor şi înţepenit într-o imobilitate supranaturală, îi impresiona în aşa măsură pe aceşti oameni încât îi spuseră cu blândeţe să se ridice.

— De ce? întrebă el sfios.

Cutezătorul Înşală-Moartea ajunsese slab ca un copil.

Directorul îl arătă domnului de Chargeboeuf, care, cuprins de respect în faţa unei asemenea dureri şi crezând în calitatea de tată pe care şi-o atribuia Jacques Collin, îi împărtăşi ordinul domnului de Granville cu privire la slujba de înmormântare şi la convoiul funebru al lui Lucien, care trebuia neapărat să fie dus la el acasă, pe cheiul Malaquais, unde îl aşteptau preoţii ca să-l vegheze cât mai rămânea din noapte.

— Recunosc în asta sufletul mare al acelui magistrat, exclamă cu glas trist ocnaşul. Spuneţi-i, domnul meu, ca se poate bizui pe recunoştinţa mea… Da, sunt în stare să-i fac mari servicii… Nu uitaţi cuvintele mele; sunt de cea mai mare însemnătate pentru el. Vai. domnul meu, ciudate schimbări se petrec în inima unui om, după ce a plâns şapte ceasuri un copil ca ăsta… Şi deci n-o să-l mai văd niciodată!…

După ce-l privise pe Lucien cu ochi de mamă căreia i se smulge trupul fiului ei, Jacques Collin se prăbuşi. Uitându-se cum e luat şi dus trupul lui Lucien, lăsă să-i scape un geamăt care-i făcu pe paznici să iasă în grabă.

Secretarul procurorului general şi directorul închisorii se şi grăbiseră să plece, să nu mai vadă acest spectacol.

Ce ajunsese firea aceea de bronz în care hotărârea era deopotrivă de iute ca ochirea, la care gândul şi fapta ţâşneau ca un singur fulger, ai cărei nervi călţi de trei evadări şi trei întemniţări la ocnă ajunseseră de-o soliditate metalică, asemeni cu nervii sălbaticilor? La anumite grade de ciocănire sau de apăsare repetată, fierul cedează,

moleculele sale de nepătruns, purificate şi făcute omogene de către om, se dezagregă; şi deşi nu e în stare de topire, metalul nu mai are aceeaşi putere de rezistenţă. Potcovarii, lăcătuşii, fierarii, toţi muncitorii care lucrează în fier exprimă aceasta stare a lui cu un cuvânt din tehnologia lor: „Fierul e înmuiat!” zic dânşii, folosind o expresie care se potriveşte cânepei, a cărei destrămare se obţine muind-o. Ei bine, sufletul omenesc sau, dacă vreţi, întreita energie a trupului, a inimii şi a minţii se află într-o stare asemănătoare cu aceea a fierului, dacă primeşte lovituri repetate. Atunci şi oamenii, ca şi cânepa şi fierul, se înmoaie. Ştiinţa şi justiţia, publicul caută mii de cauze pentru cumplitele dezastre de cale ferată pricinuite de ruptura unei bare de fier, cazul cel mai îngrozitor fiind cel de la Bellevue[157]. Dar nimeni nu i-a întrebat pe adevăraţii cunoscători în materie, pe fierari, care cunoşteau cu toţii adevărata cauză: „Fierul se înmuiase!” Primejdia aceasta nu poate fi prevăzută, metalul devenit moale şi metalul rămas rezistent au aceeaşi înfăţişare.

În starea aceasta îi găsesc adesea pe marii criminali duhovnicii şi judecătorii de instrucţie. Senzaţiile cumplite ale Curţii cu juri şi ale *gâtelei* dau naştere aproape totdeauna, chiar la firile cele mai tari, acestei destrămări a aparatului nervos; mărturisirile scapă atunci din gurile cele mai năprasnic închise; atunci se frâng inimile cele mai împietrite; şi, lucru ciudat: în clipa când mărturisirile nu mai au niciun rost, această slăbiciune de pe urmă îi smulge omului masca de nevinovăţie, sub care, ascuns fiind, neliniştea Justiţia, totdeauna neliniştită când condamnatul moare fără să-şi mărturisească fărădelegea.

Napoleon a cunoscut această topire a tuturor forţelor omeneşti pe câmpul de bătălie de la Waterloo!

La ceasurile opt dimineaţa, când paznicul pistolelor intră în celula unde se afla Jacques Collin, îl găsi palid şi calm, ca

[157] La 8 mai 1842, a avut loc la Bellevue un accident de cale ferată rămas celebru.

un om care a devenit iarăşi tare printr-o hotărâre năprasnică.

— A venit timpul plimbării în curte, zise temnicerul, eşti închis de trei zile, poţi să iei aer şi să umbli dacă vrei.

Jacques Collin, scufundat în gândurile care-l absorbeau, nepăsându-i de el însuşi, socotindu-se ca o haină fără trup pe care să-l îmbrace, ca o zdreanţă, nu bănui cursa pe care i-o întindea Bibi-Lupin, nici importanţa coborârii sale în curte. Nefericitul ieşi maşinal şi o luă pe coridor, de-a lungul celulelor aflate în cornişa superbelor arcade ale palatului regilor Franţei şi pe care se sprijină galeria zisă a lui Ludovic cel Sfânt, pe unde se ajunge acum la diferitele birouri ale Curţii de casaţie. Coridorul acesta se uneşte cu cel al pistolelor; şi, împrejurare vrednică de luat în seamă, celula în care a fost întemniţat Louvel[158] unul dintre cei mai vestiţi regicizi, e aceea aşezată în unghiul drept format de întâlnirea celor două coridoare. Sub frumosul cabinet din turnul Bonbec, se află o scară în spirală la care se isprăveşte acel coridor întunecos, pe unde deţinuţii, instalaţi în pistole sau carcere, se duc şi se întorc spre şi din curte.

Toţi deţinuţii, acuzaţii care trebuie să apară în faţa Curţii cu juri şi cei care au apărut în faţa ei, preveniţii care nu mai sunt la secret, într-un cuvânt toţi întemniţaţii din Conciergerie, se preumblă pe locul acela strâmt, în întregime pietruit, vreme de câteva ceasuri, ziua şi mai ales dimineaţa devreme în timpul verii. Curtea aceasta, anticamera ghilotinei sau a ocnei, de care e legată cu un capăt, e legată la celălalt capăt de societate, prin jandarmi, cabinetul judecătorului de instrucţie sau Curtea cu juri. Aşa

[158] Louis-Pierre Louvel (1783–1820) este autorul atentatului din februarie 1820 împotriva ducelui de Berry, singurul dintre Bourboni care, având copii, putea asigura continuarea dinastiei. Louvel îşi pusese în gând sa nimicească spiţa Bourbonilor încă din 1814, când fusese indignat de invazia trupelor străine cu ajutorul cărora reveniseră la tron.

că vederea ei te îngheaţă mai rău decât ghilotina. Eşafodul ghilotinei poate deveni un piedestal de pe care să te înalţi la cer; dar curtea Conciergeriei înseamnă toate netrebniciile pământului adunate la un loc şi faţă de care nu poţi afla scăpare!

Fie că este curtea închisorii La Force sau a închisorii din Poissy, curtea închisorii din Melun sau a închisorii Sainte-Pclagie, curtea închisorii e totdeauna aceeaşi. Aceleaşi fapte se repetă întocmai, cu singura deosebire a înălţimii sau culorii zidurilor sau a spaţiului mai mic sau mai mare. De aceea STUDIILE DE MORAVURI şi-ar dezminţi titlul dacă descrierea cea mai exactă a acestui pandemoniu[159] parizian nu s-ar afla aici.

Sub bolţile puternice ce susţin sala de audienţe a Curţii de casaţie, există la a patra arcadă o piatră care-i slujea, zice-se, lui Ludovic cel Sfânt ca să-şi împartă milosteniile şi care, în zilele noastre, slujeşte de masă pentru vânzarea câtorva alimente deţinuţilor. De aceea, de îndată ce se deschide curtea pentru prizonieri, se duc toţi să se îmbulzească în jurul acelei lespezi de piatră cu bunătăţile pentru puşcăriaşi: rachiu, rom etc.

Primele două arcade din partea aceasta a curţii care e faţă în faţă cu galeria bizantină, singura urmă a eleganţei palatului lui Ludovic, sunt ocupate de către un vorbitor unde se consfătuiesc avocaţii şi acuzaţii, şi unde prizonierii ajung printr-un fel de gang înfricoşător, alcătuit dintr-o dublă trecere printre gratii. uriaşe, toate cuprinse în cadrul celei de a treia arcade. Acest dublu drum seamănă cu străzile acelea alcătuite, pentru o clipă, la intrarea teatrelor, de nişte bariere pentru a împiedica mulţimea să dea năvală la marile succese. Vorbitorul acela, aşezat la capătul uriaşei săli a portiţei actuale a Conciergeriei, luminat de nişte ferestre mascate cu obloane oblice, a fost de curând pus în contact cu lumina zilei prin nişte

[159] Capitala imaginară a infernului. În l. greacă *pan:* toţi şi *daimon:* demon. În sens figurat: loc de corupţie şi de abuzuri.

geamlâcuri în partea portiţei, astfel încât să poată fi supravegheaţi, avocaţii care stau de vorbă cu clienţii lor. Inovaţia aceasta a fost impusă de ispitele prea mari la care-i supuneau nişte femei frumoase pe apărătorii lor. Unde să se mai oprească şi morala?... Precauţiile acestea seamănă cu anumite chestionare pentru pregătirea spovedaniei, pe care, citindu-le, o minte neprihănita se depravează aflând nişte scârnăvii necunoscute. În vorbitorul acela au de asemenea loc întâlnirile cu rudele şi prietenii cărora poliţia le îngăduie să-i vadă pe prizonieri, fie preveniţi, fie acuzaţi.

Acuma se va înţelege, cred, ce înseamnă curtea pentru cei două sute de puşcăriaşi ai Conciergeriei; e grădina lor, e grădina fără pământ, fără flori, pe scurt o curte de închisoare! Anexele vorbitorului şi ale lespezii lui Ludovic cel Sfânt, pe care se vând alimentele şi băuturile îngăduite de autorităţi, alcătuiesc singura cale cu putinţă pentru a lua legătura cu lumea din afară.

Clipele petrecute în curte sunt singurele în timpul cărora puşcăriaşul se află la aer şi în tovărăşie omenească; totuşi, în celelalte închisori, deţinuţii sunt adunaţi în ateliere, dar, la Conciergerie, nu poţi să te dedai la nicio îndeletnicire, decât dacă eşti închis la pistolă. Acolo de altfel, drama de la Curtea cu juri preocupă toate minţile, fiindcă nu ajungi în locul acela decât pentru ca să ţi se instruiască procesul sau să fii judecat. Curtea aceea înfăţişează o privelişte îngrozitoare. Nu ţi-o poţi închipui, trebuie s-o vezi sau s-o fi văzut-o.

În primul rând, vreo sută de acuzaţi sau de preveniţi, adunaţi pe un loc de patruzeci de metri pe treizeci, nu constituie elita societăţii. Ticăloşii aceştia, dintre care cei mai mulţi se trag din clasele cele mai de jos, sunt prost îmbrăcaţi; feţele le sunt mârşave sau oribile. Un nelegiuit venit din straturile de sus ale societăţii e o excepţie, din fericire destul de rară. Furtul de bani publici, falsul sau falimentul fraudulos, singurele fărădelegi care pot să-i aducă acolo pe *oamenii bine*, se bucură de altfel de

privilegiul de a sta la pistolă şi atunci acuzatul nu iese aproape niciodată din celulă.

Locul acela de preumblare, încadrat între nişte ziduri înnegrite, frumoase şi înspăimântătoare, de o colonadă împărţită în celule, de o fortificaţie înspre partea cheiului, de celulele zăbrelite ale pistolelor la miazănoapte, păzit de gardieni atenţi, ocupat de către o turmă de nelegiuiţi netrebnici şi lipsiţi de încredere unii faţă de ceilalţi, la prima vedere te întristează. Dar curând te apucă groaza când ajuns acolo, te vezi centrul tuturor acelor priviri pline de ură, de curiozitate, de disperare, şi în. faţa unor asemenea fiinţe decăzute! Lipseşte bucuria! Totul e întunecat, şi locurile, şi oamenii. Totul e mut, şi zidurile şi conştiinţele, totul e primejdie pentru nefericiţii aceia. În afara cazurilor de prietenie, sinistră ca şi ocna al cărei produs este, ei nu îndrăznesc să se încreadă unii în alţii. Poliţia care planează asupra lor otrăveşte aerul pe care-l respiră şi corupe totul, până şi strângerea de mână a doi vinovaţi care se cunosc îndeaproape. Un nelegiuit care-şi întâlneşte acolo cel mai bun tovarăş, nu ştie dacă acesta nu s-a pocăit, dacă n-a şi mărturisit ceva ca să-şi scape viaţa. Această lipsă de siguranţă, această frică de *turnător s*trică libertatea, şi aşa destul de mincinoasă, din închisoare. În jargonul puşcăriei, *turnătorul* e un spion care pare a fi sub ameninţarea unei grave acuzaţii şi a cărui îndemânare proverbială constă în a se face socotit drept prieten. Cuvântul prieten înseamnă un hoţ emerit, un hoţ în toată puterea cuvântului şi care de multă vreme a isprăvit-o cu societatea, vrea să rămână hoţ toată viaţa şi stăruie în respectarea legilor hoţeşti, *orice s-ar întâmpla.*

Crima şi nebunia au anumite asemănări. Când vezi puşcăriaşii în curtea Conciergeriei sau nebunii în grădina unui spital de boli nervoase e cam acelaşi lucru. Şi unii şi ceilalţi se preumblă ferindu-se să se întâlnească, şi îşi azvârl priviri cel puţin ciudate, sau de-a dreptul fioroase, după cum sunt gândurile lor din clipa aceea, niciodată

veseli, şi nici serioşi. Căci se cunosc sau se tem unii de alţii. Aşteptând să fie condamnaţi, suferind de remuşcări sau de strângeri de inimă, cei ce se preumblă prin curtea puşcăriei au din pricina aceasta înfăţişarea neliniştită şi rătăcită a nebunilor. Numai criminalii înrăiţi au o siguranţă care seamănă cu liniştea unei vieţi cinstite şi cu sinceritatea unei conştiinţe curate.

Deoarece oamenii din clasele de mijloc nu ajung acolo decât în chip de excepţie, iar celor care ajung acolo, în urma vreunei fărădelegi, le e ruşine şi rămân în celule, muşteriii obişnuiţi ai curţii sunt îndeobşte îmbrăcaţi ca oamenii de rând. Cel mai des întâlnite sunt bluza de pânză şi haina de catifea grosolană. Straiele acestea proaste sau murdare, potrivite cu feţele vulgare sau sinistre, cu apucăturile brutale, totuşi îmblânzite întrucâtva de cugetările triste de care sunt cuprinşi puşcăriaşii, totul, până şi tăcerea locului acestuia, umple de groază şi de dezgust pe rarii vizitatori cărora protecţii înalte le-au procurat privilegiul, foarte cu zgârcenie acordat, de a studia Conciergeria.

Tot aşa cum vederea unui cabinet de anatomie, unde bolile ruşinoase sunt reprezentate prin figuri de ceară, îl face cast pe tânărul dus acolo şi-i inspiră iubire sfântă şi nobilă, tot aşa vederea Conciergeriei şi a curţii ei, populată cu oaspeţii aceia hărăziţi ocnei, ghilotinei, vreunei pedepse infamante, inspiră teamă de justiţia omenească celor care ar fi în stare să nu se teama de justiţia dumnezeiască al cărei glas vorbeşte atât de tare în conştiinţă; şi ies de acolo cinstiţi pentru multă vreme.

Cei care se preumblau în curte, când apăru Jacques Collin, urmau să joace un rol într-o scenă hotărâtoare din viaţa lui Înşală-Moartea, astfel că nu e fără rost să zugrăvim câteva dintre cele mai de seamă figuri ale acestei cumplite adunări.

Acolo, ca pretutindeni unde sunt oameni strânşi la un loc, acolo, ca şi într-un internat, domnesc forţa fizică şi forţa

morală. Acolo, prin urmare, ca şi la ocnă, aristocraţia o constituie ucigaşii. Cel a cărui viaţa e în joc trece înaintea celorlalţi. După cum ne putem închipui, curtea e o şcoală de drept penal. Se dau în ea lecţii mult mai bune decât în piaţa Panteonului[160]. Gluma periodică constă în a imita drama de la Curtea cu juri, în a numi un preşedinte, un juriu, un procuror, un avocat şi a judeca procesul. Această comicărie îngrozitoare se joacă mai totdeauna cu prilejul crimelor celebre. În vremea aceea, un mare proces de omor era pe ordinea de zi a Curţii cu juri, oribila ucidere a domnului şi doamnei Crottat, foşti fermieri, tată şi mamă a notarului Crottat, şi care ţineau la ei acasă, aşa cum s-a dovedit cu prilejul nefericitei întâmplări, opt sute de mii de franci în aur. Unul dintre făptaşii acestei îndoite omucideri era faimosul Dannepont, zis La Pouraille, ocnaş liberat care de cinci ani scăpase de cele mai aprige urmăriri ale poliţiei, cu ajutorul a vreo şase-şapte nume false. Acesta se travestea cu atâta măiestrie, încât făcuse doi ani de puşcărie sub numele de Delsouq, unul dintre învăţăceii săi, hoţ vestit care niciodată nu trecea în fărădelegile sale nivelul tribunalului corecţional. De când ieşise de la ocnă, La Pouraille săvârşise trei omoruri. Nu mai încăpea îndoială că avea să fie condamnat la moarte, iar lucrul acesta, nu mai puţin decât bogăţia de care era bănuit, îl făceau pe acuzat să fie admirat şi temut de către puşcăriaşi; căci nu se găsise o lescaie din banii furaţi şi acuma, în ciuda evenimentelor din iulie 1830, ne putem aminti spaima pe care o stârni în Paris lovitura aceea îndrăzneaţă ce putea fi asemuită, ca importanţă, cu furtul medaliilor din Biblioteca naţională[161], căci tendinţa nefericită a vremii noastre de a exprima totul în cifre, îl face pe un om cu atât mai senzaţional, cu cât suma furată e mai mare.

[160] În piaţa Panteonului este situată Facultatea de drept din Paris.

[161] Acest furt s-a petrecut în 1831; în urma lui, cabinetul medaliilor a pierdu piese unice din vremea imperiului roman, căci, deşi prinşi, hoţii apucaseră să topească două mii de medalii sau le risipească.

La Pouraille, omuleţ uscat şi costeliv, cu mutră de nevăstuică, în vârstă de patruzeci şi cinci de ani, una dintre celebrităţile celor trei ocne unde fusese pe rând, de la vârsta de nouăsprezece ani, îl cunoştea bine de tot pe Jacques Collin şi se va vedea cum şi de ce. Mutaţi din închisoarea La Force, în Conciergerie, de douăzeci şi patru de ore, împreună cu La Pouraille, alţi doi ocnaşi recunoscuseră pe loc, şi făcuseră să fie recunoscută şi de către ceilalţi care se aflau în curte, imperiul sinistru al lui La Pouraille, *edec* sortit ghilotinei. Unul dintre ocnaşii aceştia, un liberat numit Selerier, zis Auvergnatul, zis nea Ralleau, zis Păcăliciul, şi căruia, în societatea numită la ocnă *grangurii*, i se spunea Firişor-de-Mătase, poreclă datorită îndemânării cu care scăpa de riscurile meseriei, era unul dintre vechii complici de încredere ai lui Înşală-Moartea.

Înşală-Moartea îl bănuia în aşa măsură pe Firişor-de-mătase că joacă pe două tablouri, că e în acelaşi timp în consiliile grangurilor şi plătit de poliţie, încât fusese sigur că lui îi datorează arestarea sa în casa Vauquer în 1819. Sclérier, pe care îl vom numi Firişor-de-Mătase, după cum Dannepont se va numi La Pouraille, era implicat în furturi calificate, dar fără cea mai mica vărsare de sânge, furturi care trebuiau să-l vâre iarăşi în ocnă pentru cel puţin douăzeci de ani. Celălalt ocnaş, pe care-l chema Riganson, alcătuia cu ţiitoarea sa, pe care-o chema Petica, una dintre cele mai temute căsnicii din lumea grangurilor. Riganson, certat cu justiţia de la vârsta cea mai fragedă, era poreclit Peticul. Peticul era bărbatul Peticii, căci nu există nimic sfânt pentru granguri. Sălbaticii aceştia nu respectau nici legea, nici religia, nimic, nici măcar ştiinţele naturale, a căror sacră nomenclatură e, cum se vede, luată de ei în bătaie de joc.

E nevoie aici de o digresiune. Căci intrarea lui Jacques Collin în curte, ivirea sa în mijlocul celor ce-l duşmăneau, atât de bine pusă la cale de Bibi-Lupin şi de judele de instrucţie, scenele curioase care aveau să urmeze, totul ar

fi de neînţeles şi inadmisibil fără câteva lămuriri cu privire la lumea hoţilor şi ocnelor, la legile şi moravurile ei, şi mai ales cu privire la limba ei, a cărei poezie hâdă e neapărat trebuincioasă în această parte a povestirii. Prin urmare, înainte de toate, câteva cuvinte despre limba cartoforilor, trişorilor, pungaşilor, hoţilor şi ucigaşilor, căreia i se zice argou şi pe care libertatea a întrebuinţat-o cu atâta succes în vremea din urmă, încât multe cuvinte ale acestui straniu vocabular au purces de pe buzele trandafirii ale tinerelor femei, a răsunat în palate şi a înveselit capetele încoronate dintre care nu numai unul singur a mărturisit că a fost *dus!* Să spunem aici, poate spre mirarea multora, că nu e limbă mai straşnică, mai colorată decât limba acestei lumi subpământene, care, de la primul imperiu ce a existat pe lume şi a avut o capitală, colcăie în pivniţe, în cloace, *la al treilea etaj de sub scena societăţii*, ca să luăm din arta dramatică o expresie vie şi izbitoare. Oare lumea nu-i ea un teatru? Al treilea etaj de sub scenă e pivniţa cea mai de jos, instalată sub scena Operei şi în care sunt ascunse maşinăriile, maşiniştii, rampa, apariţiile, diavolii vineţi pe care-i varsă iadul etc.

Fiecare cuvânt al acestei limbi e o imagine brutală, ingenioasă sau cumplită! Pantalonii se numesc *burlan*; nu mai e nevoie de explicaţii. În argou nu dormi, ci *soileşti.* Luaţi aminte cu câtă energie exprimă verbul acesta somnul caracteristic jivinei fugărite, obosite, bănuitoare care se cheamă hoţul şi care, de îndată ce e în siguranţă, cade şi se rostogoleşte în prăpastia unui somn adânc, şi de care are nevoie, sub aripile puternice ale bănuielii ce planează necontenit asupră-i. Groaznic somn, asemeni cu al sălbăticiunii care doarme, sforăie şi totuşi veghează cu urechile *căptuşite cât pândă!*

În limbajul acesta, totul e sălbatic. Silabele, care încep sau încheie cuvintele, sunt aspre şi uimesc prin ciudăţenie. O femeie e o *gagică*. Şi ce poezie! Paiul e *pană de câmp.* Cuvintele: miezul nopţii sunt înlocuite cu: *ceasul e limbă pe*

limbă! Nu vă înfioraţi, auzind asta! *Să lingi un ogeac* înseamnă să furi ce se află într-o odaie. Ce mai rămâne din expresia a te culca, comparată cu *a pune bila pe cinci*, ce vioiciune de imagini! *A hali* înseamnă a mânca, aşa cum mănâncă oamenii urmăriţi!

De altfel, argoul nu se opreşte, umblă pe urmele civilizaţiei, o ajunge din urmă, se îmbogăţeşte cu expresii noi la fiecare invenţie nouă. Cartoful, introdus în Franţa şi lansat de Ludovic al XVI-lea şi Parmentier[162] e de îndată salutat de argou drept *portocala porcilor*. Se inventează bancnotele, ocnele le botează *cearşafuri garatate,* după numele lui Garat, casierul care le iscălea. *Cearşaful!* Nu auziţi foşnetul hârtiei de mătase? Bancnota de o mie de franci e un *cearşaf*, hârtia de cinci sute o *bătrână.* Aşteptaţi-vă să-i vedeţi pe ocnaşi botezând hârtiile de o sută sau de două sute de franci cu alte nume ciudate.

În 1790, doctorul Guillotin inventează, în interesul omenirii, maşinăria expeditivă care rezolvă toate problemele ridicate de pedeapsa cu moartea. De îndată ocnaşii, foşti vâslaşi la galere, cercetează această maşină aflată pe graniţa monarhistă a vechiului regim şi pe frontiera justiţiei noi, şi deodată o botează *Mănăstirea Urcă-n Silă!* Studiază unghiul pe care-l descrie lama de oţel şi găsesc, pentru a-i zugrăvi mişcarea, verbul *a cosi!* Când te mai gândeşti că ocna se mai cheamă şi *pârnaie*.

Într-adevăr cei care se ocupă cu lingvistica trebuie să admire crearea acestor vocabule hâde, cum ar zice Charles Nodier.[163]

Să recunoaştem de altfel vechimea argoului! A zecea parte din cuvintele lui vin din limba romanică a evului mediu. Alta zecime, din bătrână limbă piperata a lui Rabelais. Unele cuvinte se trag din limba veacurilor al XIV-

[162] Antoine-Augustin Parmentier (1737–1813) este agronomul care a dezvoltat în Franţa cultura cartofilor.

[163] Charles Nodier (1780–1844), scriitor francez, a alcătuit mai ales povestiri fantastice şi pitoreşti.

lea şi al XV-lea. Cel puţin o sută de cuvinte din argou vin din limba lui Panurge, care în opera rabelais-ianã simbolizează poporul, căci numele acesta e alcătuit din două cuvinte greceşti care înseamnă: cel ce face toate. Ştiinţa schimbă faza civilizaţiei prin calea ferată, argoul o botează.

Numele capului, când mai e pe umeri, *sorbona*[164]*,* arată cât de îndepărtată e obârşia acestei limbi despre care e vorba în cei mai vechi romancieri, ca în Cervantes, în nuvelierii italieni şi Aretino. Din vremuri străvechi, într-adevăr, prostituata, eroină a atâtor romane de pe vremuri, a fost protectoarea, tovarăşa şi mângâierea pungaşului, hoţomanului, şuţului, borfaşului, foiţarului, pezevenghiului.

Prostituţia şi furtul sunt două proteste vii, bărbătească şi femeiască, a stării naturale împotriva stării sociale. Hoţul nu pune în discuţie proprietatea, moştenirea, garanţiile sociale: le calcă şi gata. Pentru el, furtul înseamnă să-şi recapete ce-i al lui. El nu discută căsătoria, nu învinuieşte, nu cere, în utopii tipărite, acel consimţământ reciproc, acea potrivire a sufletelor cu neputinţă de generalizat. Se împerechează cu o violenţă ale cărei verigi sunt necontenit strânse de ciocanul nevoii. Inovatorii moderni scriu teorii încurcate, ceţoase şi încleiate sau romane filantropice; dar hoţul face practică! E limpede ca un fapt, logic ca un pumn în obraz. Şi ce stil are!...

Altă observaţie! Lumea prostituatelor, a hoţilor şi a ucigaşilor, ocnele şi puşcăriile cuprind o populaţie de vreo şaizeci până la optzeci de mii de inşi, bărbaţi şi femei. Lumea asta nu poate fi dată la o parte când vrem să zugrăvim moravurile noastre şi să reproducem întocmai starea noastră socială. Justiţia, jandarmeria şi poliţia au un număr de slujbaşi aproape corespunzător, nu e oare ciudat? Acest antagonism de oameni care se caută unii pe alţii şi se feresc unii de alţii alcătuieşte un duel imens, prin excelenţă

[164] Sorbona fiind sediul facultăţilor da litere şi ştiinţe din Paris, e de înţeles de ce argoul a dat cuvântului înţeles de *cap!*

dramatic şi pe care l-am schiţat în *Studiul* de faţă. Într-o privinţă, hoţia sau meseria de femeie de strada seamănă cu teatrul, poliţia, preoţia sau jandarmeria. În aceste şase condiţii insul capătă o pecete care nu se mai şterge. Nu mai poate fi decât ceea ce este. Întipărirea harului preoţesc e neclintită ca şi aceea a tagmei ostăşeşti. La fel stau lucrurile şi cu celelalte îndeletniciri care alcătuiesc opoziţii puternice, elemente contrarii în sinul civilizaţiei. Aceste semnalmente puternice, colorate, stranii, fistichii fac femeia de stradă şi pungaşul, ucigaşul şi ocnaşul liberat atât de uşor de recunoscut, încât pentru duşmanii lor, spionul şi jandarmul, sunt ceea ce e pentru vânător vânatul. Au apucături, teluri de a fi, o nuanţă a pielii, priviri, o culoare, un miros, în sfârşit nişte „însuşiri” ce nu pot da greş. De acolo vine ştiinţa adâncă a travestirii la celebrităţile ocnei.

Încă un cuvânt despre alcătuirea lumii acesteia din care suprimarea pecetii cu fierul roşu, îmblânzirea penalităţilor şi neroada blândeţe a juriului dau frâu liber unor grave ameninţări, într-adevăr, peste douăzeci de ani Parisul va fi asediat de o armată de patruzeci de mii de ocnaşi liberaţi. Departamentul Senei şi cei un milion cinci sute de mii de locuitori ai săi fiind singurul punct al Franţei unde nefericiţii aceştia se pot ascunde, Parisul e pentru ei ceea ce e pentru fiarele sălbatice pădurea virgină.

Grangurii, care sunt pentru lumea pungaşilor cartierul Saint-Germain, aristocraţia ei, se adunaseră în 1816, în urma păcii care-i făcea pe mulţi să se întrebe din ce vor trăi, într-o asociaţie zisă a *Marii găşti,* unde se strânseră cei mai faimoşi capi de bandă şi câţiva inşi îndrăzneţi care n-aveau pe vremea aceea niciun mijloc de existenţă. Cuvântul acesta de *gaşcă* însemnează totodată fraţi, prieteni, camaraderie. Toţi hoţii, ocnaşii, întemniţaţii sunt *gaşcari.* Dar, *Marea gaşcă*, floare a *grangurilor*, a fost vreme de douăzeci şi ceva de ani Curtea de casaţie, Universitatea şi Camera pairilor pentru poporul acesta scos în afara legii. *Marii gaşcari* aveau fiecare o avere personală,

capitaluri comune şi apucături aparte. Ei îşi dădeau ajutor şi sprijin la nevoie, se cunoşteau între ei. Fiind de altminteri mai presus de vicleniile şi ispitele poliţiei, aveau constituţia lor, parolele lor.

Aceşti lorzi ai ocnei alcătuiseră din 1815 până în 1819 faimoasa societate a celor *Zece mii*, astfel numită după înţelegerea lor, în virtutea căreia membrii nu puteau niciodată să se apuce de o lovitură unde erau de câştigat mai puţin de zece mii de franci. Chiar în clipa aceea, în 1829 şi 1830, se publicau memorii în care forţele acestei societăţi şi numele membrilor ei erau date în vileag de una dintre celebrităţile poliţiei judiciare. În aceste memorii, vedeai cu spaima o armată întreagă de oameni capabili, şi bărbaţi şi femei; dar atât de înfricoşătoare, atât de destoinică, aşa de adesea norocoasă, încât nişte pungaşi ca Lévy, Pastourel, Collonge, Chimaux, în vârstă de cincizeci şi şaizeci de ani, erau semnalaţi ca aflându-se în luptă cu societatea încă din copilărie!… Câtă neputinţă a justiţiei mărturiseşte existenţa unor răufăcători atât de bătrâni!

Jacques Collin era casierul nu numai al societăţii celor *Zece mii*, ci şi al *Marii găşti*, eroii ocnei. După câte spun autorităţile competente, ocnele au avut totdeauna capitaluri. Ciudăţenia aceasta e de înţeles. Nicio sumă furată nu mai poate fi găsită, afară de cazurile ciudate. Condamnaţii, care nu pot să ia nimic cu ei în ocnă, sunt siliţi să-şi încredinţeze fondurile unor oameni de încredere şi capabili, aşa cum în societate îţi încredinţezi averea unei bănci.

La început, Bibi-Lupin, de zece ani şef al poliţiei de siguranţă, făcuse parte din aristocraţia *Marii gaşti.* Trădase în urma unei vanităţi jignite; tot mereu i se preferase inteligenţa strălucită şi puterea extraordinară a lui Înşeala-Moartea. De acolo venea îndârjirea constantă a acestui faimos şef al poliţiei de siguranţă împotriva lui Jacques Collin. De acolo proveneau şi anumite compromisuri dintre Bibi-Lupin şi foştii sai tovarăşi, compromisuri care începeau

să le dea de gândit magistraţilor.

Prin urmare în dorinţa-i de răzbunare căreia judecătorul de instrucţie îi dăduse frâu liber fiindcă era nevoie să se stabilească identitatea lui Jacques Collin, şeful poliţiei de siguranţă îşi alesese foarte iscusit ajutorii, asmuţind asupra falsului spaniol pe La Pouraille, pe Firicel-de-Mătase şi pe Peticul, căci La Pouraille, ca şi Firicel-de-Mătase făceau parte din cei *Zece mii*, iar Peticul era un *mare găşcar*.

Petica, temuta gagică a Peticului, care scăpase pentru moment din orice investigaţie a poliţiei datorita travestirilor ei în femeie din lumea mare, era în libertate. Femeia aceasta care ştia de minune să facă pe marchiza, pe baroana şi pe contesa, are trăsură şi slugi. Acest soi de Jacques Collin în fuste, e singura femeie ce poate fi asemuită Asiei, braţul drept al lui Jacques Collin. Fiecare erou al ocnei e într-adevăr însoţit de o femeie devotată. Analele judiciare şi cronica secretă a Palatului de justiţie ne învaţă că nicio patimă de femeie cinstită, n; ci măcar aceea a unei femei bisericoase pentru duhovnicul ei, nimic nu întrece devotamentul ţiitoarei ce împărtăşeşte primejdiile prin care trec marii răufăcători.

La oamenii aceştia, motivul iniţial al faptelor lor cutezătoare şi al omuciderilor ce făptuiesc e aproape totdeauna patima. Iubirea fără frâu care-i târăşte, fiziologic, cum spun medicii, către femeie, iroseşte toate forţele morale şi fizice ale acestor oameni energici. De acolo vine trândăvia care le mistuie zilele; căci excesele amoroase cer şi odihnă. şi mese care să le refacă forţele. De acolo, ura faţă de orice fel de muncă şi care îi sileşte pe aceşti oameni să recurgă la mijloace de a câştiga bani fără întârziere. Totuşi, nevoia de a trăi şi de a trăi bine, de la început atât de turbată, e nimica toată faţă de dărnicia inspirată de către o femeie uşoară, căreia aceşti generoşi Medori[165] vor

[165] În poemul eroic-comic *Orlando furioso* al lui Ariosto (1474–1533), un episod e constituit din relatarea abnegaţiei cu care tânărul maur Medor străbate tabăra duşmanilor pentru a căuta, pe câmpul de luptă, trupul

să-i dea giuvaeruri şi rochii şi căreia, totdeauna mâncăcioasă, îi place să mănânce bine. Femeia vrea un şal, ibovnicul îl fură, iar dânsa vede în asta o dovadă de dragoste! Astfel se ajunge la furt care, dacă vrem să cercetăm inima omenească la lupă, se recunoaşte ca un simţământ aproape firesc la om. Furtul duce la omor, iar omorul îl poartă pe ibovnic din treaptă-n treaptă până la ghilotină.

Dragostea fizică şi detracată a unor asemenea oameni ar fi prin urmare, dacă îi credem pe medici, la obârşia a şapte fărădelegi din zece. De altminteri dovada acestui lucru se găseşte totdeauna izbitoare, pipăibilă, la autopsia ghilotinaţilor. Fapt pentru care aceşti amanţi monstruoşi, spaima societăţii, pot fi siguri că vor fi adoraţi de iubitele lor. Femeile acestea devotate, credincioase, ghemuite la poarta puşcăriilor, mereu preocupate cu dejucarea vicleniilor instrucţiei, paznice incoruptibile ale celor mai groaznice taine, fac ca atâtea procese să fie întunecoase, de neînţeles. În asta stă puterea şi de asemenea slăbiciunea răufăcătorului. În limbajul femeilor uşoare, *să fii cinstită* înseamnă să nu calci niciuna dintre legile acestei legături, să-ţi dai toţi banii bărbatului intrat la *pârnaie,* să ai grijă să-i fie bine, să-i fii credincioasă în toate sensurile, să încerci orice pentru dânsul. Cea mai cumplită insultă, pe care o prostituată poate s-o arunce în obrazul terfelit al altei prostituate, este să o învinuiască de necredinţă faţă de ibovnicul aflat la *gros*. O prostituată, în aceste împrejurări, e socotită o femeie fără inimă!…

Cum se va vedea, La Pouraille iubea cu patimă o femeie. Firişor-de-Mătase, filosof egoist, care fura ca să-şi facă o situaţie, semăna mult cu Paccard, omul lui Jacques Collin, fugit cu Prudence Servien şi stăpâni amândoi pe şapte sute cincizeci de mii de franci. Firicel-de-Mătase n-avea nicio legătură, dispreţuia femeile şi nu se iubea decât pe sine. Cât despre Peticul, aşa cum se ştie în momentul de faţă, îşi

suveranului său mort (cântul 18).

trăgea porecla de pe urma legăturii sale cu Petica. Dar, aceste trei celebrităţi ale lumii interlope aveau socoteli de cerut lui Jacques Collin, socoteli destul de greu de lămurit.

Numai casierul ştia câţi asociaţi mai trăiau şi câtă avere avea fiecare. Pe mortalitatea caracteristică acţionarilor săi se bazase Înşală-Moartea în clipa în care se hotărâse să *hăpăie* loveaua în folosul lui Lucien. Sustrăgându-se supravegherii tovarăşilor săi şi a poliţiei vreme de nouă ani, Jacques Collin putea fi aproape sigur că va moşteni, potrivit pactului *Marii găşti* pe două treimi din depunători. De altminteri, nu putea oare să pretindă că a făcut plăţi *găşcarilor cosiţi* de ghilotină? În sfârşit, niciun control nu atingea această căpetenie a *Marii găşti.* Ceilalţi aveau în el o încredere absolută, vrând-nevrând, căci viaţa de fiară sălbatică pe care o duc ocnaşii presupune între oamenii de soi ai acestei lumi feroce cea mai mare băgare de seamă. Din cei trei sute de mii de franci pe care-i risipise, Jacques Collin putea să scape plătind vreo sută de mii de franci. În clipa aceea, după cum se vede, La Pouraille, unul dintre creditorii lui Jacques Collin, nu mai avea decât nouăzeci de zile de trăit. Deţinând o sumă fără îndoială mult mai mare decât cea pe care i-o păstra şeful său, La Pouraille trebuie să fi fost de altminteri destul de înţelegător.

Unul dintre semnalmentele care nu dau greş şi după care directorii de închisoare şi agenţii lor, poliţia şi ajutoarele ei şi chiar şi magistraţii instructori recunosc recidiviştii, adică pe cei care au mâncat ciorba de fasole a închisorii, e faptul că sunt obişnuiţi cu închisoarea, îi cunosc în chip firesc obiceiurile, sunt ca la ei acasă, nu se miră de nimic.

De aceea Jacques Collin, ferindu-se de sine însuşi, jucase până atunci de minune rolul său de nevinovat şi de străin, atât la închisoarea La Force, cât şi la Conciergerie. Dar zdrobit de durere, nimicit de faptul că murise de două ori, căci în noaptea aceea îngrozitoare murise de două ori, redeveni Jacques Collin. Paznicul rămase uimit că nu trebuie să-i spună preotului spaniol pe unde se ajungea în

curte. Acest actor atât de desăvârşit îşi uitase rolul şi coborî prin scara în spirală din turnul Bonbec ca un vechi muşteriu al Conciergeriei.

„Bibi-Lupin are dreptate, îşi spuse în sine paznicul, e recidivist, e Jacques Collin.” În clipa când Înşală-Moartea se arătă în rama pe care o alcătuia uşa turnuleţului, puşcăriaşii, care-şi isprăviseră cumpărăturile la masa de piatră zisă a lui Ludovic cel Sfânt, se risipeau prin curte, totdeauna prea strâmtă pentru ei; noul deţinut fu deci zărit de către toţi în acelaşi timp, cu atât mai iute cu cât nimic nu se poate asemui cu precizia privirii puşcăriaşilor, ce stau toţi în curte ca un paing în mijlocul casei sale. Comparaţia aceasta e matematic exactă, căci ochiul fiind oprit din toate părţile de către ziduri înalte şi negre, deţinutul vede totdeauna, chiar dacă nu se uită anume, uşa prin care intra paznicii, ferestrele vorbitorului şi ale scării din turnul Bonbec, singurele ieşiri ale curţii. În adânca izolare în care se află acuzatul, totul e pentru el ceva deosebit, îl preocupă orice; plictiseala lui, asemănătoare cu a tigrului cafe stă în cuşca în Jardin des plantes, îi înzeceşte puterea de observaţie. Nu e lipsit de importanţă să atragem atenţia asupra faptului că Jacques Collin, îmbrăcat ca un cleric care nu se consideră obligat să poarte reverenda, purta pantaloni negri, ciorapi negri, pantofi cu catarame de argint, o vestă neagră şi un anumit soi de redingotă de un cafeniu închis, a cărei croială trădează preotul, orice-ar face el, mai ales când aceste semnalmente sunt întregite de tunsoarea caracteristică a părului. Jacques Collin purta o perucă peste măsură de preoţească şi de un firesc rafinat.

— Ei, ei, îi zise La Pouraille Peticului, semn rău! Un popă! Cum o fi ajuns un popă aici?

— E un *iordan* de-al lor, un *musăr* de model nou, răspunse Firicel-de-Mătase, vreun *curcan* travestit care vine să-şi facă meseria.

Jandarmul are în jargon mai multe nume: când îl urmăreşte pe pungaş e *sticlete;* când îl păzeşte, e *curcan;*

când îl duce la eşafod e *cavalerul ghilotinei.*

Ca să isprăvim tabloul curţii, poate că e nevoie să zugrăvim în câteva cuvinte pe ceilalţi doi mari *găşcari,* Sélérier, zis Auvergnatul, zis nea Ralleau, zis Păcăliciul şi, în sfârşit, Firişor-de-Mătase, care avea treizeci de nume şi tot atâtea legitimaţii şi care nu va îi pomenit decât cu această porecla, singura ce i se dădea în lumea *grangurilor*. Acest filosof profund, care vedea în falsul preot un jandarm, era un găligan de cinci picioare şi patru ţoii ai cărui muşchi făceau nişte gogoloaie ciudate. Sub o ţeastă uriaşă, îi licăreau nişte ochişori acoperiţi, ca ai păsărilor de pradă, cu nişte pleoape cenuşii, mate şi dure. La prima vedere, prin lăţimea laicilor desenate puternic şi reliefate, semăna cu un lup; dar tot ce implica această asemănare, în materie de cruzime sau chiar de ferocitate era cumpănit de viclenia şi vioiciunea trăsăturilor sale, deşi erau brăzdate cu urme de vărsat. Marginea fiecărei zbârcituri, tăiată scurt, era parcă plina de inteligenţă. Se citeau în ea tot atâtea cuvinte batjocoritoare. Viaţa răufăcătorilor, care presupune foamea şi setea, nopţile petrecute pe cheiuri, pe margini de râu, pe sub poduri şi pe străzi, orgiile cu băuturi tari cu care se sărbătoresc triumfurile, trăsese peste obrazul acesta parcă un strat de lac. La treizeci de paşi, daca Firicel-de-Mătase s-ar fi arătat aşa cum era, un agent de poliţie sau un jandarm şi-ar fi recunoscut vânatul. Dar rivaliza cu Jacques Collin în arta de a se grima şi de a se costuma. În clipa aceea, Firişor-de-Mătase, neglijent ca marii actori care nu-şi îngrijesc ţinuta decât pe scenă, purta un fel de jachetă de vânătoare ai cărei nasturi lipseau şi ale cărei butoniere deştrămate lăsau să se vadă albul căptuşelii, nişte papuci proşti, verzi, pantaloni de pânză care ajunseseră cenuşii, iar pe cap o şapcă fără cozoroc, din care ieşeau colţurile unei basmale de bărbier, mototolită şi murdară.

Lângă Firişor-de-Mătase, Peticul alcătuia un contrast desăvârşit. Acest pungaş vestit, mic de stat, gros şi gras, vioi, cu faţa lividă, cu ochii negri duşi în fundul capului,

îmbrăcat e. i un bucătar, înfipt pe picioare foarte strâmbe, te îngrozea cu faţa lui pe care domneau toate simptomele unei tiri de animal carnivor.

Firişor-de-Mătase şi Peticul îi făceau curte lui La Pouraille care nu mai avea nicio speranţă. Ucigaşul recidivist ştia că în mai puţin de patru luni avea să fie judecat, condamnat şi executat. De aceea Firişor-de-Mătase şi Peticul, prieteni ai lui La Pouraille, nu îi spuneau altfel decât *Stareţul,* adică *stareţ al mănăstirii Urcă-n Silă.* E uşor de bănuit de ce îl linguşeau Firişor-de-Mătase şi Peticul pe La Pouraille. La Pouraille îngropase două sute cincizeci de mii de franci aur, partea sa din prada găsită la soţii Crottat, cum spunea actul de acuzare. Ce straşnică moştenire de lăsat la doi ortaci, deşi cei doi ocnaşi trebuiau să se întoarcă peste câteva zile la ocnă. Peticul şi Firişor-de-Mătase urmau să fie condamnaţi pentru furt cu circumstanţe agravante la cincisprezece ani de închisoare, care se vor adăuga la cei zece ani ai unei condamnări precedente, pe care-şi îngăduiseră să-i întrerupă. De aceea, deşi aveau de făcut unul douăzeci şi doi şi celălalt douăzeci şi şase de ani muncă silnică, sperau amândoi să scape şi să găsească grămada de aur a lui La Pouraille. Dar asociatul celor *Zece mii* îşi păzea taina, i se părea că n-are rost s-o dea în vileag câtă vreme nu fusese condamnat. Făcând parte din cea mai înaltă aristocraţie a ocnei, nu spusese nimic despre complicii săi, era cunoscut ca om de caracter; domnul Popinot, judecătorul de instrucţie al acelei crime îngrozitoare, nu scosese nimic de la el.

Acest triumvirat cumplit stătea în capul curţii, adică sub pistole. Firişor-de-Mătase încheia o lecţie dată unui tânăr care era la prima lovitură şi care, sigur că va fi condamnat la zece ani de muncă silnică, se informa cu privire la diferitele pârnăi.

— Ei, puştiule, îl dăscălea Firişor-de-Mătase în clipa când se ivi Jacques Collin, iată ce deosebire este între Brest, Toulon şi Rochefort.

— Ia zi, bătrâne, spuse tânărul, curios ca un învăţăcel.

Acuzatul acesta, un băiat de familie bună, învinuit de fals, coborâse din pistola vecină cu a lui Lucien.

— Ascultă, fiule, urmă Firişor-de-Mătase, la Brest poţi fi sigur că pescuieşti fasole când vâri a treia oară lingura în hârdău, la Toulon găseşti fasolea la a cincea oară, iar la Rochefort nu găseşti niciodată decât dacă eşti *edec.*

Acestea fiind spuse, profundul filosof îi ajunse pe La Pouraille şi Peticul, care, foarte curioşi să ştie ce e cu popa, începură să coboare de-a lungul curţii, în vreme ce Jacques Collin, nimicit de durere, o urca în sens invers. Înşală-Moartea, stăpânit de cugetări cumplite, cugetările unui împărat detronat, nu-şi dădea seama că e privit de toţi, supus atenţiei tuturor şi umbla încet, uitându-se la fereastra fatală de care se spânzurase Lucien de Rubempré. Niciunul dintre puşcăriaşi nu ştia de această întâmplare, căci vecinul lui Lucien, tânărul falsificator, nu spusese nimic, din motive pe care le vom afla îndată. Cei trei *gaşcari* se aşezară aşa încât să-i taie calea preotului.

— Nu e popă, îi zise Firişor-de-Mătase lui La Pouraille, e *edec vechi.* Ia te uită *cum trage la dreapta!*

Trebuie să explicăm aici, căci nu toţi cititorii au avut ideea să viziteze o puşcărie, că fiecare ocnaş e legat cu altul (totdeauna unul bătrân cu unul tânăr) cu un lanţ. Greutatea lanţului acesta nituit de un inel deasupra gleznei, e aşa de mare, încât într-un an de zile îl face pe ocnaş să capete pentru toată viaţa un defect de mers. Silit să pună într-un picior mai multă forţă decât în celălalt ca să-şi tragă *brăţara*, aşa cum i se spune la ocnă acestei bucăţi de fier, condamnatul capătă, fără să se poată dezbăra de ea, obişnuinţa acestei sforţări. Mai târziu, când nu-şi mai trage lanţul, se întâmplă cu această cătuşă ca şi cu picioarele tăiate care-l dor şi mai departe pe amputat; ocnaşul îşi simte mereu veriga, nu mai poate scăpa niciodată de acest tic al mersului. În limbajul poliţiei, *trage la dreapta.* Semnul acesta cunoscut de ocnaşi între dânşii, ca şi de agenţii de

poliţie, dacă nu ajută la recunoaşterea unui ocnaş, cel puţin o întregeşte.

La Înşală-Moartea, evadat de opt ani, mişcarea aceasta slăbise mult; dar, în urma cugetării care-l absorbea, umbla cu paşi atât de înceţi şi de solemni, încât oricât de slab îi era viciul de mers, trebuia să izbească un ochi atât de ager ca al lui La Pouraille. De altminteri, e uşor de înţeles că ocnaşii, necontenit împreună la ocnă şi neavând de observat decât pe ei înşişi, şi-au studiat în aşa măsură chipurile, încât cunosc anumite obişnuinţe care scapă duşmanilor lor sistematici: spionii, jandarmii şi comisarii de poliţie. De aceea, faimosul Coignard, locotenent-colonel al legiunii gărzii naţionale din departamentul Senei, fu arestat după o anumită tresărire a muşchilor maxilari de la obrazul stâng, recunoscută de către un ocnaş trimis anume la paradă; căci, deşi Bibi-Lupin era sigur de acest lucru, poliţia nu îndrăznea să creadă că Coignard e una şi aceeaşi persoană cu contele Pontis de Sainte-Hélène.

— E *ştabul* nostru! rosti Firişor-de-Mătase după ce căpătase de la Jacques Collin privirea aceea absentă pe care o aruncă asupra a tot ce-l înconjoară omul cufundat în disperare.

— Da, el e, e Înşală-Moartea, zise Peticul, frecându-şi mâinile. Da, statura, spetele, seamănă, el el. Dar ce-a făcut? Parcă nu mai e el.

— A, am înţeles! zise Firişor-de-Mătase. Şi-a pus în gând ceva. Vrea să-şi vadă *fătălăul* care o să fie executat în curând.

Ca să dăm idee măcar în linii mari despre insul pe care puşcăriaşii, temnicerii şi paznicii îl numesc un *fătălău*, va fi de ajuns să amintim o vorbă minunată a directorului uneia dintre principalele închisori către răposatul lord Durham, care, în timpul şederii sale la Paris, a vizitat toate închisorile. Lordul, doritor să afle toate detaliile justiţiei franceze, îl puse chiar pe răposatul Sanson, călăul, să-şi monteze maşinăria şi ceru să fie executat un viţel viu ca să-

şi dea seama cum funcţionează maşina pe care revoluţia franceză a făcut-o celebră.

Directorul, după ce-i arătase toată închisoarea, curţile, atelierele, celulele etc., îi arătă cu degetul un loc şi făcu un gest de scârbă.

— N-o duc acolo pe înălţimea-voastră, zise dânsul, căci e cartierul *fătălăilor*...

— *Aoh!* făcu lordul Durham. Şi ce înseamnă asta?...

— *My* lord, e al treilea sex.

— O să-l *scurteze* cu un cap pe Théodore! zise La Pouraille. Bun băiat! Ce îndemânatic! Ce înfipt! Ce pierdere pentru societate!

— Da, Théodore Calvi îşi *morfoleşte* ultima bucată de pâine, zise Peticul. A, ce-or mai *pişa din ochi* gagicile lui, că mureau după el, derbedeul!

— Aşadar, iată-te, bătrâne? îi spuse La Pouraille lui Jacques Collin. Şi, împreună cu cei doi tovarăşi cu care se ţinea de braţ, îi tăiară calea noului venit.

— Ei, *ştabule*, te-ai făcut popă? adăugă La Pouraille.

— Aud că ne-ai *şutit biştarii*, urmă Peticul ameninţător.

— *Pici cu ceva,* bătrâne? întrebă Firicel-de-Mătase.

Aceste trei întrebări porniră ca trei focuri de pistol.

— Nu vă bateţi joc de un sărman preot ajuns aici din greşeală, răspunse maşinal Jacques Collin, care-i recunoscu de îndată pe cei trei tovarăşi.

— E *ciripeana* lui chiar dacă nu seamănă la *muiet* zise La Pouraille, punând mâna pe umărul lui Jacques Collin.

Gestul acesta, înfăţişarea celor trei tovarăşi ai săi, îl scoaseră năprasnic pe *ştabul* din starea de prostaţie şi-l făcură să-şi dea seama de realitate; căci, în noaptea aceea fatală, se rostogolise în luminile nemărginite şi spirituale ale simţămintelor, căutând în ele o cale nouă.

— *Nu-l da în baftă pe ştabul!* şopti Jacques Collin cu un glas găunos şi ameninţător, care semăna cu un mârâit de leu. *Curcanii sunt aici*, *trebuie luaţi cu iordane. Fac pe gabărul lor* pentru un băiat care *a-ngrămădit-o.*

Aceste cuvinte fură rostite cu blândeţea duhovnicească a unui preot care încearcă să convertească nişte nefericiţi şi însoţită de o privire cu care Jacques Collin cuprinse toata curtea, îi văzu pe paznici sub arcade şi-i arătă batjocoritor celor trei tovarăşi ai săi.

— Parcă nu-s destui *musări* aici? *Deschideţi obloanele şi giniţi! Nu mă daţi în baftă, să facem şest şi luaţi-mă de popă,* că dacă nu, vă *torn*, pe voi, pe *gagici* şi *loveaua.*

— *Ce, faci şest de noi?* zise Firicel-de-Mătase. Vii să-ţi scapi *fătălăul?*

— Théodore! zise Jacques Collin, stăpânindu-şi un salt şi un răcnet.

Fusese ultima lovitură a torturii pentru acest uriaş prăbuşit.

— *Îi trage bulionul,* repetă La Pouraille, de două luni *e uns cu alifie de cimitir*.

Jacques Collin, gata să leşine, cu genunchii moi, fu sprijinit de cei trei tovarăşi şi avu prezenţa de spirit de a-şi împreuna mâinile luând o înfăţişare cucernică. La Pouraille şi Peticul îl rezemară respectuos pe hulitorul Înşală-Moartea, în vreme ce Firişor-de-Mătase alerga să-i vorbească pazniculuide santinelă la uşa ce ducea spre vorbitor.

— Preacuviosul preot ar vrea să se aşeze, dă-ne un scaun pentru el.

În felul acesta, dădu greş lovitura pregătită de Bibi-Lupin. Înşală-Moartea, ca şi Napoleon recunoscut de ostaşii săi, câştigase supunerea şi respectul celor trei ocnaşi. Fuseseră de ajuns două cuvinte. Aceste două cuvinte erau: *gagicile* şi *loveaua* voastră, femeile şi banii voştri, rezumatul tuturor afecţiunilor adevărate ale omului. Ameninţarea aceasta fu pentru cei trei ocnaşi semnul puterii supreme, *ştabul* ţinea încă şi acum averea lor în mâinile sale. Mereu atotputernic în afară, *ştabul* nu-i trădase, cum spuseseră duşmanii. Renumele uriaş de iscusinţă şi destoinicie a căpeteniei lor aţâţa de altminteri curiozitatea celor trei ocnaşi; căci, la

puşcărie, curiozitatea devine singurul imbold al acestor suflete terfelite, îndrăzneala travestirii lui Jacques Collin, pe care o păstrase până şi sub zăvoarele Conciergeriei, îi înnebunea de altminteri pe cei trei răufăcători.

— Sunt la secret de patru zile, aşa că nu-l ştiam pe Théodore atât de aproape de *mânăstire*, zise Jacques Collin. Venisem să scap un biet puşti care s-a spânzurat aici, ieri la patru, şi iată am dat peste alt prăpăd. Nu mai am niciun atu în cărţile mele!…

— Săracu *ştabu!* zise Firişor-de-Mătase.

— A, m-a lăsat *mască* scaraoţchi! exclamă Jacques Collin, smulgându-se din braţele celor doi tovarăşi şi îndreptându-se cu o înfăţişare înfricoşătoare. Vine ceasul când lumea e mai tare ca noi! Până la urmă, *pârnaia* ne *haleşte.*

Directorul Conciergeriei, anunţat că preotului spaniol i se făcuse rău, veni chiar el în curte ca să-l spioneze, îl puse să ia loc pe un scaun, în lumina soarelui, cercetând totul cu acea pătrundere de temut, care sporeşte din zi în zi când exerciţi aceeaşi slujbă şi care se ascunde sub o părelnică nepăsare.

— Vai, Doamne! zise Jacques Collin. Să fiu amestecat cu oamenii aceştia, drojdia societăţii, răufăcători, ucigaşi!… Dar Dumnezeu nu-şi va părăsi slujitorul. Dragă domnule director, îmi voi însemna trecerea pe aici cu fapte de milostenie a căror amintire va rămâne în veci! Îi voi converti pe nefericiţii aceştia. Vor afla că au un suflet, că-i aşteaptă viaţa veşnică şi că, dacă au pierdut totul pe pământ, mai pot cuceri raiul, raiul care e al lor, dacă-l plătesc cu o căinţă adevărata şi sinceră.

Douăzeci-treizeci de puşcăriaşi, veniţi în goană şi adunaţi îndărătul celor trei cumpliţi ocnaşi, ale căror priviri sălbatice impuseseră trei paşi distanţă între ei şi curioşi, auziră această cuvântare rostită cu o blândeţe apostolească.

— Pe ăsta, domnule Gault, rosti înfricoşătorul La Pouraille, pe ăsta, l-am asculta…

— Mi s-a spus, urma Jacques Collin, lângă care stătea

domnul Gault, că în închisoarea aceasta se află un condamnat la moarte.

— În clipa de faţa i se citeşte respingerea recursului, zise domnul Gault.

— Nu ştiu ce înseamnă asta, întrebă cu naivitate Jacques Collin privind în juru-i.

— Măi, *husăn* mai e ăsta, rosti tinerelul care adineauri îl consultase pe Firişor-de-Mătase despre fasolea din pârnaie.

— Ei, azi sau mâine îl *scurtează!* zise un deţinut.

— Scurtează? întrebă Jacques Collin, a cărui înfăţişare nevinovată şi neştiutoare îi umplu de admiraţie pe cei trei *gaşcari.*

— În limbajul lor, răspunse directorul, asta înseamnă executarea pedepsei cu moartea. Dacă grefierul citeşte respingerea recursului, fără îndoială călăul o să primească ordin să-l execute. Nefericitul a refuzat tot mereu ajutorul preotului.

— Ah, domnule director, iată un suflet care trebuie mântuit! exclamă Jacques Collin.

Şi hulitorul îşi împreună mâinile cu o expresie de amant desperat, care, directorului ce-l privea cu atenţie, i se păru plină de un entuziasm cucernic.

— Vai, domnule director, urmă Înşală-Moartea, lăsaţi-mă să vă dovedesc ce sunt şi ce pot, îngăduiţi-mi să fac să înmugurească pocăinţa în inima aceea împietrită! Dumnezeu mi-a dat însuşirea de a rosti anumite cuvinte care pricinuiesc schimbări mari. Sfărâm inimile şi le deschid. De ce v-ar fi teamă? Puneţi să fiu însoţit de jandarmi, de paznici, de cine doriţi.

— O să văd dacă preotul închisorii primeşte să-l înlocuieşti, zise domnul Gault.

Şi directorul se retrase, izbit de înfăţişarea cu desăvârşire nepăsătoare, deşi oarecum curioasă cu care ocnaşii şi puşcăriaşii îl priveau pe acest preot, al cărui glas de apostol dădea farmec limbii păsăreşti pe care o vorbea, pe jumătate franceza şi pe jumătate spaniolă.

— Cum aţi ajuns aici, domnule abate? îi întrebă pe Jacques Collin tânărul care vorbise cu Firişor-de-Mătase.

— Vai, dintr-o eroare, răspunse Jacques Collin privindu-l din cap până-n picioare pe feciorul de bani-gata. Am fost găsit la o curtezană care murise şi care, îndată după aceea, fusese şi jefuită. S-a constatat că-şi pusese capăt zilelor, iar făptaşii furtului, care sunt de bună seamă, slugile, n-au fost încă prinşi.

— Şi din pricina furtului aceluia s-a spânzurat tânărul?...

— Sărmanul copil, desigur ca n-a putut răbda să fie dezonorat de-o întemniţare nedreaptă, răspunse Înşală-Moartea, ridicând ochii la cer.

— Da, zise tânărul, veneau să-l libereze când s-a sinucis. Ce noroc!

— Numai nevinovaţii se sperie în aşa hal, zise Jacques Collin. Luaţi aminte că furtul a fost săvârşit în dauna lui.

— Care era suma? întrebă profundul şi vicleanul Firişorde-Mătase.

— Şapte sute cincizeci de mii de franci, răspunse dulce de tot Jacques Collin.

Cei trei ocnaşi se priviră, apoi se retraseră din grupul pe care-l făcuseră toţi puşcăriaşii împrejurul aşa-zisului cleric.

— *El a şutit loveaua damei!* şopti Firişor-de-Mătase în urechea Peticului. Voiau să *ne bage o şopârlă* între noi, să credem că el ne-a *manglit biştarii.*

— Tot el rămâne *ştabul* marilor *gaşcari,* răspunse La Pouraille. *Lovelele nu-s făcute labă.*

La Pouraille căuta un om în care să se încreadă şi avea interes să-l afle pe Jacques Collin om cinstit. Iar în puşcărie, mai mult decât oriunde, crezi ceea ce nădăjduieşti!

— Pun rămăşag că-l încuie pe procuror şi că-l scapă pe *muercea*, rosti Firişor-de-Mătase.

— Dacă-i merge, zise Peticul, e mare şmecher. Înseamnă că mă-sa a trăit cu dracul.

— Nu l-ai auzit cum striga: *M-a lăsat mască scaraoţchi!* zise Firişor-de-Mătase.

— A, exclamă La Pouraille, dacă m-ar scăpa de *scurtat*, ce trai pe mine cu partea mea de *biştari* şi cu *găbjeala* făcută *şest*.

— Fă ce-ţi *vrăjeşte!* spuse Firişor-de-Mătase.

— Faci *mişto?*. urmă La Pouraille, privindu-l.

— Eşti *husăn*, or să te condamne la *scurtat*. Aşa că n-ai altceva de făcut, dacă vrei să rămâi cu felinarul nespart, să *haleşti*, să *pileşti* şi să *şuteşti* mai departe, îi spuse Peticul, decât să faci ce *vrăjeşte* el!

— *Mergeţi blat,* urmă La Pouraille, niciunul dintre noi n-o să *toarne*, despre *ştabul,* sau dacă nu, îl iau eu cu mine unde mă duc…

— Ăsta e în stare să facă ce-a spus! exclamă Firişor-de-mătase.

Chiar şi oamenii cel mai puţin capabili să simpatizeze lumea aceasta ciudată, pot totuşi să-şi închipuie starea sufletească a lui Jacques Collin, aflat între cadavrul idolului la care se închinase vreme de cinci ceasuri din noapte, şi moartea apropiată a vechiului său tovarăş de lanţuri, viitorul cadavru al tânărului corsican Théodore. Numai ca să-l vadă pe nefericitul acela şi avea nevoie să desfăşoare o îndemânare puţin obişnuită, iar să-l salveze ar fi fost o minune! Şi totuşi, se şi aplicase să se gândească la asta.

Ca să înţelegem ce avea să încerce Jacques Collin, e nevoie să atragem atenţia aici asupra faptului că ucigaşii şi hoţii, toţi cei ce umplu ocnele, nu sunt chiar atât de temut, cât s-ar crede. Afară de anumite excepţii foarte rare, oamenii aceştia sunt cu toţii laşi, fără îndoială din pricina fricii necontenite care le apasă inima. Mintea lor fiind neîncetat încordată spre furt, iar săvârşirea unei lovituri cerând întrebuinţarea tuturor puterilor vitale, o îndemânare mintală tot atât de mare ca aceea a trupului, o atenţie care le secătuieşte nervii, după aceste năprasnice sforţări ale voinţei devin năuci, aşa cum o cântăreaţă sau o dansatoare cade sleită după un dans obositor sau după unul dintre acele duete înfricoşătoare la care supun publicul

compozitorii moderni. Răufăcătorii sunt într-adevăr atât de lipsiţi de judecată, sau atât de copleşiţi de teamă, încât ajung întru totul copii. Încrezători în ultimul hal, se prind în laţul celei mai simple şiretenii. După izbânda unei lovituri sunt într-o asemenea stare de prostaţie, încât au nevoie să se destrăbălеze îndată, se îmbată cu vin şi rachiuri şi se azvârl cu turbare în braţele femeilor lor, ca să-şi recapete liniştea, pierzându-şi toate puterile şi să caute uitarea fărădelegii, pierzându-şi judecata. În asemenea stare, sunt la cheremul poliţiei. Odată arestaţi, sunt orbi, îşi pierd capul şi au atâta nevoie de nădejde, încât cred orice; de aceea pot fi convinşi de orice năzdrăvănie. Un exemplu va lămuri până unde ajunge prostia răufăcătorului băgat la *pârnaie.* Bibi-Lupin obţinuse de curând mărturisirile unui ucigaş în vârstă de nouăsprezece ani, convingându-l că minorii nu sunt executaţi. Când flăcăul fu mutat la Conciergerie ca să fie judecat, după respingerea cererii de graţiere, cumplitul agent venise să-l vadă.

— Eşti sigur că n-ai douăzeci de ani? îl întrebă el.

— Da, n-am decât nouăsprezece ani şi jumătate, răspunse ucigaşul cu desăvârşire senin.

— Ei, răspunse Bibi-Lupin, află că poţi fi liniştit. La douăzeci nu mai ajungi.

— De ce?

— De ce? Fiindcă peste trei zile te *scurtează*, răspunse şeful siguranţei.

Ucigaşul, care credea mereu, chiar după ce fusese condamnat, că minorii nu sunt executaţi, se înmuie ca un balon dezumflat.

Oamenii aceştia atât de cruzi din nevoia de a suprima mărturiile, ucid doar ca să distrugă orice dovezi împotriva lor (şi acesta e unul dintre motivele invocate de cei care cer suprimarea pedepsei cu moartea); aceşti oameni, de o îndemânare uluitoare, de o iscusinţă uriaşă, la care mişcarea mâinii, iuţeala ochilor, simţurile sunt agere ca la sălbatici, nu devin eroi ai răului decât la locul faptei. Nu

numai că după ce au săvârşit fărădelegea încep încurcăturile, căci sunt la fel de năuciţi de nevoia de a-şi ascunde roadele furtului pe cât erau de striviţi de mizerie; dar mai mult decât atât, sunt slăbiţi ca o femeie care a născut. Înfricoşător de energici în planuri, sunt slabi ca nişte copii după izbândă. Într-un cuvânt, au firea fiarelor sălbatice, uşor de ucis când sunt sătule. La puşcărie, oamenii aceştia ciudaţi sunt adevăraţi bărbaţi prin prefăcătoria şi discuţia lor, care nu cedează decât în ultima clipă când au fost sfărâmaţi, măcinaţi de durata întemniţării.

Şi acum se poate înţelege cum cei trei ocnaşi, în loc să-şi dea de gol căpetenia, voiră să-l slujească; îl admirau, bănuindu-l de a fi stăpân pe cei şapte sute cincizeci de mii de franci furaţi, văzându-l calm sub lacătele şi zăvoarele Conciergeriei şi crezându-l în stare să-i ocrotească.

După ce îl părăsi pe falsul spaniol, domnul Gault se întoarse la grefă prin vorbitor şi îl căuta pe Bibi-Lupin, care de douăzeci de minute, de când Jacques Collin coborâse din celulă, observa totul printr-o vizetă lipită de una dintre ferestrele care dădeau asupra curţii.

— Niciunul dintre ei nu l-a recunoscut, zise domnul Gault, iar Napolitas, care-i supraveghează pe toţi, n-a auzit nimic. Bietul preot, chiar azi-noapte, când era copleşit de durere, n-a rostit un cuvânt din care s-ar putea crede că e Jacques Collin.

— Asta dovedeşte numai că e un bun cunoscător al puşcăriilor, răspunse şeful poliţiei de siguranţă.

Napolitas, secretarul lui Bibi-Lupin, necunoscut de niciunul dintre puşcăriaşii deţinuţi în clipa aceea la Conciergerie, era cel ce juca rolul feciorului de bani-gata învinuit de fals.

— Cere să-l spovedească pe condamnatul la moarte! reluă directorul.

— Iată ultima noastră nădejde! exclamă Bibi-Lupin. La asta nu m-am gândit. Théodore Calvi, corsicanul, e

tovarăşul de lanţuri al lui Jacques Collin; am auzit că Jacques Collin îi făcea la *pârnaie* nişte *patarase* tare frumoase…

Ocnaşii îşi fac nişte apărători pe care le strecoară între piele şi inelul de fier ca să mai ia din apăsarea *brăţărilor* pe glezne şi pe fluierul piciorului. Apărătorile acestea făcute din cârlţi şi zdrenţe se numesc în ocnele franceze *patarase.*

— Cine-l veghează pe condamnat? îl întrebă Bibi-Lupin pe domnul Gault.

— Inima-cu-Verigă!

— Bine, *mă bag în ţoale* de jandarm, o să fiu şi eu de faţă, o să aud ce vorbesc, răspund eu de toate.

— Dacă e Jacques Collin, nu te temi că te recunoaşte şi te sugrumă? îl întrebă directorul Conciergeriei pe Bibi-Lupin.

— Dacă sunt acolo ca jandarm, o să am şi sabie, răspunse şeful siguranţei. De altminteri, dacă e Jacques Collin, n-o să facă niciodată ceva care să-l ducă la *scurtat,* iar dacă e preot, ce-mi pasă?

— Să ne grăbim, zise atunci domnul Gault; sunt ceasurile opt şi jumătate, părintele Sauteloup a citit adineauri respingerea cererii de graţiere şi domnul Sanson aşteaptă în sală ordinul parchetului.

— Da, azi o să vina *cavalerii văduvei* (alt nume, nume cumplit, al maşinăriei!) au fost chemaţi, răspunse Bibi-Lupin. Înţeleg că procurorul general şovăie totuşi, băiatul a spus totdeauna că e nevinovat şi, după mine, nu au existat dovezi convingătoare împotriva lui.

— E un adevărat corsican, urmă domnul Gault, n-a scos o vorbă, a rezistat la orice.

Ultimele cuvinte ale directorului Conciergeriei către Bibi-Lupin cuprindeau sumbra istorie a condamnaţilor la moarte. Un om pe care justiţia l-a scos din rândul celor vii aparţine parchetului. Parchetul e suveran; nu atârnă de nimeni, nu ascultă decât de conştiinţa sa. Închisoarea aparţine parchetului, el îi e stăpân absolut. Poezia a pus mâna pe acest subiect, social prin excelenţă, apt de a izbi

închipuirea şi care e *Condamnatul la moarte!*[166] Poezia a fost sublimă, în timp ce proza n-are altă armă decât realitatea, dar realitatea e destul de cumplită – aşa cum e – ca să poată lupta cu lirismul. Viaţa condamnatului la moarte care nu şi-a mărturisit fărădelegile şi nu şi-a denunţat complicii e lăsată pradă unor chinuri groaznice. Nu e vorba aici nici de unelte care sfărâmă picioarele, nici de apa vârâtă cu sila în stomac, nici de lungirea mădularelor cu nişte maşinării înfricoşătoare, ci de o tortură perfidă şi, ca să spunem aşa, negativă. Parchetul îl lasă pe condamnat singur cu sine însuşi, în prada tăcerii şi a întunericului, şi cu un tovarăş (un *turnător)* de care trebuie să se ferească.

Blajina filantropie modernă crede că a ghicit tortura cumplită a izolării, dar se înşală. De la suprimarea torturii, parchetul, din dorinţa firească de a linişti conştiinţele chiar şi aşa destul de gingaşe ale juraţilor, a ghicit armele cumplite pe care singurătatea le dă justiţiei împotriva răufăcătorului ce se căieşte. Singurătatea este vidul; iar natura sufletească are tot atât de mare groază de vid, ca şi natura fizică. Singurătatea nu este suportabilă decât de omul de geniu, care o umple cu ideile sale, fiice ale duhului, sau de contemplatorul lucrurilor dumnezeieşti, care o găseşte luminată de razele cerurilor, însufleţită de suflarea şi glasul Domnului. Afară de aceşti doi oameni atât de apropiaţi de rai, singurătatea e faţă de tortură ceea ce sufletul e faţă de trup. Între singurătate şi tortură e diferenţa dintre boala de nervi şi intervenţia chirurgicală. E suferinţa înmulţită cu infinitul. Trupul e în contact cu infinitul prin sistemul nervos, aşa cum duhul pătrunde în nemărginire prin gândire. De aceea, în analele parchetului din Paris se numără pe degete răufăcătorii care nu mărturisesc.

Starea asta sinistră, care ia proporţii uriaşe în anumite cazuri, de pildă în politică, când e în joc o dinastie sau

[166] Problema pedepsei capitale îi preocupa pe romanticii umanitarişti.

statul, va fi înfăţişată la locul ei în COMEDIA UMANĂ. Dar aici, descrierea cutiei de piatră în care, sub Restauraţie, parchetul parizian îi ţinea pe condamnaţii la moarte, e de ajuns pentru a ne face să întrezărim grozăvia ultimelor zile ale unui condamnat.

Înainte de revoluţia din iulie exista la Conciergerie şi mai există şi astăzi de altfel, *camera condamnatului la moarte.* Camera aceasta, lipită de grefă, e despărţită de ea printr-un zid gros de piatră cioplită şi e închisă în partea opusă de către zidul puternic, de şapte sau opt şchioape grosime, care sprijină o parte din uriaşa Sală a paşilor pierduţi. Se intră în ea prin prima uşă aflată în lungul coridorului întunecos, în care se afundă privirea când eşti în mijlocul marii săli boltite a portiţei. Camera aceea sinistră capătă lumină printr-o răsuflătoare ca de pivniţă, înarmată cu nişte gratii înfricoşătoare şi pe care abia o zăreşti când intri în Conciergerie, căci e deschisă în locşorul rămas între fereastra grefei, lângă gratiile portiţei, şi locuinţa grefierului Conciergeriei, pe care arhitectul a lipit-o ca pe un dulap în fundul curţii de la intrare. Această aşezare explică de ce încăperea aceea mărginită de patru ziduri groase a fost sortită, când cu transformarea Conciergeriei, acelei sinistre şi fatale întrebuinţări. Orice fugă e imposibilă. Coridorul care duce la secret şi la închisoarea femeilor se deschide în faţa sobei, în jurul căreia sunt adunaţi totdeauna jandarmi şi paznici. Răsuflătoarea, singura ieşire în afară, aşezată la nouă şchioape deasupra lespezilor curţii, dă spre întâia curte, păzită de jandarmi la poarta din afară a Conciergeriei. Nicio putere omenească nu poate clinti zidurile groase. De altminteri, un răufăcător condamnat la moarte e îndată îmbrăcat în cămaşă de forţă, haină care, după cum se ştie, împiedică folosirea mâinilor; apoi e legat cu un lanţ de unul dintre picioarele patului de campanie; şi apoi are, ca să-l servească şi să-l păzească, un *turnător.* Podeaua camerei e făcută din lespezi groase de piatră, iar lumina e aşa de slabă, încât abia vezi.

E cu neputinţă să nu te simţi îngheţat până la oase când intri acolo chiar şi astăzi, deşi de şaisprezece ani odaia aceasta nu mai are rost în urma schimbărilor introduse la Paris cu privire la executarea sentinţelor Justiţiei. Să ni-l închipuim pe răufăcător în tovărăşia remuşcărilor, în tăcere şi întuneric, două izvoare de groază, şi să ne întrebăm dacă nu ai ajunge să înnebuneşti. Ce puternice firi sunt acelea al căror metal rezistă acestui regim căruia cămaşa de forţă îi mai adaugă şi nemişcarea!

Théodore Calvi, corsicanul, pe atunci în vârstă de douăzeci şi şapte de ani, învăluit într-o muţenie desăvârşită, rezista totuşi de două luni la influenţa acestei temniţe şi la flecăreala înşelătoare a *turnătorului!...* Iată ciudatul proces ce se sfârşise pentru corsican cu condamnarea sa la moarte. Deşi e extrem de interesantă, această analiză va fi foarte scurtă.

E cu neputinţă să facem o lungă digresiune când am ajuns la deznodământul unei scene de pe acum atât de vaste şi care nu mai prezintă alt interes decât acela inspirat de către Jacques Collin, un soi de coloană vertebrală care, prin groaznica ei influenţă, leagă *Moş Goriot* de *Iluzii pierdute* şi *Iluzii pierdute* de acest *Studiu*. Închipuirea cititorului va dezvolta de altminteri această temă întunecoasă şi menită să pricinuiască mari îngrijorări juraţilor în faţa cărora apăruse Théodore Calvi. De aceea, de opt zile de când recursul răufăcătorului fusese respins de Curtea de casaţie, domnul de Granville se ocupa personal de această afacere şi amâna ordinul de execuţie din zi în zi; în aşa măsură voia el să-i liniştească pe juraţi, făcându-le cunoscut că, în pragul morţii, condamnatul îşi mărturisise crima.

O biată văduvă din Nanterre, a cărei casă era cam singuratică în comuna aceea, aşezată, după cum se ştie, în mijlocul câmpiei neroditoare întinsă între Mont-Valerien, Saint-Germain şi dealurile de la Sartrouville şi Argenteuil, fusese ucisă şi jefuită la câteva zile după ce îşi primise

partea dintr-o moştenire neaşteptată. Partea aceasta se cifra la trei mii de franci, o duzină de tacâmuri de argint, un lanţ şi un ceas de aur şi nişte lenjerie, în loc să-şi plaseze cei trei mii de franci la Paris, aşa cum o sfătuise notarul răposatului negustor de vinuri pe care-l moştenise, bătrână voise să ţină totul la ea. Mai întâi, nu avusese niciodată atâţia bani, iar în al doilea rând, n-avea încredere în nimeni, în niciun fel de afaceri, ca majoritatea oamenilor din popor sau de la ţară. După îndelungi discuţii cu un negustor de vinuri din Nanterre, rudă cu ea şi cu negustorul de vinuri care răposase, văduva se hotărâse să cumpere cu suma aceea o rentă viageră, să-şi vândă casa de la Nanterre şi să se ducă să trăiască în chip de rentieră la Saint-Germain.

Casa unde locuia, înconjurată de o grădină destul de mare, împrejmuită cu un gard prost, era casa oribilă pe care şi-o clădesc micii cultivatori din împrejurimile Parisului. Piatra şi ghipsul care se găsesc din belşug la Nanterre, al cărui teritoriu e presărat cu cariere exploatate sub cerul liber, fuseseră folosite în grabă şi fără nicio idee arhitectonică, aşa cum se vede îndeobşte împrejurul Parisului. Pare mai totdeauna coliba sălbaticului civilizat. Casa aceasta consta dintr-un parter şi un etaj cu nişte mansarde deasupra.

Stăpânul carierei de piatră, fostul soţ al văduvei şi cel ce clădise casa, instalase drugi de fier foarte solizi la toate ferestrele. Uşa de la intrare era de o soliditate deosebită. Răposatul ştia că locuieşte singur, în câmp, şi ce fel de câmp! Clienţii săi erau cei mai de seama meşteri zidari din Paris, astfel că îşi adusese materialele cele mai importante ale casei, clădită la cinci sute de paşi de cariera de piatră, cu carele ce se întorceau goale. Alegea pe şantierele de dărâmare din Paris tot ce-i convenea şi la preţ foarte scăzut. Astfel încât ferestrele, gratiile, uşile, obloanele, lemnăria, totul provenea din jaf autorizat, din daruri primite de la clienţi, daruri bune, bine alese. Dacă erau două tocuri de uşi, îl alegea pe cel mai bun. Casa avea în faţă o curte

destul de larga, unde se găseau grajdurile, închisă cu zid înspre drum. Nişte gratii zdravene slujeau drept poartă. De altminteri, câini de pază stăteau în grajd şi un căţel era închis noaptea în casă. În dosul casei era o grădină de vreo doua pogoane.

Rămasă văduvă şi fără copii, soţia lui locuia în casa aceasta cu o singură slujnică. Din vânzarea carierei plătise datoriile bărbatului ei, mort cu doi ani înainte. Singura avere a văduvei era casa aceea pustie şi gospodăria în care creştea găini şi vaci, vânzând la Nanterre ouăle şi laptele. Nemaiavând grăjdar, nici căruţaş, nici muncitorii pietrari pe care răposatul îi punea să muncească la toate, nu-şi mai cultiva grădina şi se mulţumea cu puţinele ierburi şi legume pe care pământul acesta pietros le Lăsa să crească.

Preţul casei şi banii moşteniţi puteau să se ridice cu totul la vreo şapte-opt mii de franci, astfel încât văduva se vedea foarte fericită, stabilită la Saint-Germain cu o rentă viagera de şapte-opt sute de franci pe care spera să o scoată din cei şapte-opt mii. Se sfătuise de mai multe ori cu notarul din Saint-Germain căci nu voia să-şi încredinţeze banii, în schimbul unei rente viagere, negustorului de vinuri din Nanterre, care i-i cerea.

În aceste împrejurări, într-o bună zi, văduva Pigeau şi slujnica ei nu se mai arătară. Gratiile de la poarta curţii, uşa de intrare a casei, obloanele, toate rămâneau mereu închise. După trei zile, justiţia, anunţată de această stare de lucruri, făcu o descindere. Domnul Popinot, judecător de instrucţie veni de la Paris însoţit de procurorul regal, şi iată ce constatară.

Nici gratiile de la poarta curţii, nici uşa de intrare a casei nu purtau urme de spargere. Cheia era în broasca uşii de intrare, pe dinăuntru. Nicio zăbrea de fier nu fusese forţată. Broaştele, obloanele, toate încuietorile erau neatinse.

Zidurile nu vădeau nicio urmă ce ar fi putut dezvălui trecerea răufăcătorilor. Prin hornurile din olane nu se putea trece, deci nu pe calea aceasta intrase cineva. De olanele

de pe coama acoperişului, părea ca nu se atinsese nimeni. Când intrară în odăile de la etajul întâi, magistraţii, jandarmii şi Bibi-Lupin o găsiră pe văduva Pigeau sugrumată la ea în pat şi pe slujnică sugrumată la rândul ei în pat cu şalurile lor de noapte. Cei trei mii de franci fuseseră furaţi, ca şi tacâmurile şi bijuteriile. Cele două trupuri intraseră în putrefacţie, ca şi cadavrele căţeluşului şi al unui dulău de curte. Gardul grădinii fu cercetat, dar nimic nu era rupt. În grădină, cărările nu arătau în niciun fel că ar fi trecut cineva pe acolo. Judecătorul de instrucţie socoti că ucigaşul umblase pe iarbă ca să nu lase urme de paşi, dacă intrase pe acolo, dar cum putuse pătrunde în casă? Din partea grădinii, uşa avea o grindă înarmată cu trei gratii, de fier neatinse. Şi în partea asta cheia se afla în broască, la fel ca şi la uşa de intrare din partea curţii.

Odată constatate cu temeinicie aceste imposibilităţi, atât de către domnul Popinot şi de Bibi-Lupin, care rămase o zi întreagă să cerceteze tot, cât şi de procurorul regal în persoană, precum şi de brigadierul postului de jandarmi din Nanterre, omorul despre care vorbim deveni o problemă îngrozitoare în care poliţia şi justiţia urmau să rămână înfrânte.

Drama aceasta, publicată de către *Gazeta tribunalelor*, se petrecuse în iarna anului 1828–1829. Numai Dumnezeu ştie câtă curiozitate stârni la Paris o atât de ciudată întâmplare; dar Parisul, care în fiecare dimineaţă ars alte drame de mistuit, uită tot. Poliţia, în schimb, nu uită nimic. Trei luni după această cercetare fără rezultat, o prostituată, pe care agenţii lui Bibi-Lupin o observaseră că cheltuieşte mult şi pe care o supravegheau din pricina legăturilor sale cu nişte hoţi, încercă printr-o prietenă să pună amanet douăsprezece tacâinuri, un ceas şi un lanţ de aur. Prietena nu primi. Faptul ajunse la urechile lui Bibi-Lupin, care-şi aminti de cele douăsprezece tacâmuri, de ceasul şi lanţul de aur furate la Nanterre. De îndată comisionarii de la Casa de amanet şi toţi tăinuitorii din Paris fură anunţaţi, iar Bibi-

Lupin o supuse pe Manon-Bălaia unui spionaj nemaipomenit.

Se află în curând că Manon-Bălaia era îndrăgostită la nebunie de un tânăr care nu prea putea fi văzut, căci trecea drept nesimţitor la toate dovezile de iubire ale blondei Manon. Mister peste mister. Tânărul, supus atenţiei spionilor, fu în curând văzut apoi şi recunoscut drept un ocnaş evadat, vestitul erou al vendetelor coi şicane, frumosul Théodore Calvi, zis *Magdalena.*

Poliţia asmuţi asupra lui Théodore pe unul dintre acei tăinuitori cu două feţe, care-i slujesc totodată şi pe hoţi şi poliţia, iar acesta îi făgădui lui Théodore că o să cumpere tacâmurile, ceasul şi lanţul de aur. În clipa în care negustorul de fiare vechi din curtea Saint-Guillaume îi număra banii lui Théodore travestit în femeie, la ceasurile zece şi jumătate seara, poliţia făcu o descindere, îl arestă pe Théodore şi confiscă obiectele.

Instrucţia începu de îndată. Din elemente atât de slabe era cu neputinţă să scoţi după cum se spune în stilul parchetului, o condamnare la moarte. Calvi nu se trădă niciodată. Nu se încurcă niciodată: spuse că o femeie de la ţară îi vânduse lucrurile acelea la Argenteuil şi că după ce le cumpărase de la dânsa, vâlva omorului săvârşit la Nanterre îl lămurise cât de primejdios era să aibă tacâmurile acelea, ceasul şi bijuteriile care, de altfel fiind descrise în inventarul făcut la moartea negustorului de vinuri din Paris, unchi al văduvei Pigeau, se arătau a fi obiectele furate. În sfârşit, silit de sărăcie să vândă aceste obiecte, după cât spunea, voise să scape de ele, folosind o persoană care nu era compromisă.

Nu se putu scoate nimic mai mult de la ocnaşul liberat, care se pricepu prin tăcerea şi fermitatea sa să convingă justiţia că omorul fusese săvârşit de către negustorul de vinuri din Nanterre şi că femeia de la care cumpărase Calvi obiectele compromiţătoare era nevasta acelui negustor. Nefericita rubedenie a văduvei Pigeau fu arestată împreună

cu nevastă-sa; dar după opt zile de arest şi o anchetă amănunţită, se dovedi că nici soţul, nici soţia nu-şi părăsiseră domiciliul în timpul crimei. De altminteri Calvi nu recunoscu în persoana nevestei negustorului de vinuri pe femeia care, după el, i-ar fi vândut argintăria şi bijuteriile.

Deoarece se dovedi că ţiitoarea lui Calvi, implicată în proces, cheltuire cam o mie de franci din momentul crimei şi până când voise Calvi să pună amanet argintăria şi bijuteriile, asemenea dovezi părură suficiente ca să-l trimită în faţa Curţii cu juri pe ocnaş cu ţiitoarea lui cu tot. Omorul fiind al optsprezecelea săvârşit de Théodore, fu condamnat la moarte, căci se părea ca el era făptaşul acelei fărădelegi atât de iscusit săvârşită. Dacă n-o recunoscu el pe negustoreasa de vinuri din Nanterre, în schimb dânsa şi soţul ei îl recunoscură. Instrucţiunea dovedise prin numeroase mărturii că Théodore stătuse la Nanterre cam o lună de zile; îi servise pe meşterii zidari, prost îmbrăcat şi cu faţa pudrată cu var. La Nanterre, trecea drept un flăcău în vârsta de vreo optsprezece ani. De bună seamă, în luna când stătuse acolo, a pus la cale nelegiuirea.

Parchetul credea că existaseră complici. Se măsură lărgimea hornurilor ca s-o compare cu trupul blondei Manon, spre a se vedea dacă ea putuse intra prin cămin; dar niciun copil de şase luni n-ar fi putut trece prin olanele de pământ ars prin care arhitectura modernă înlocuieşte azi căminele largi de odinioară. Fără acest mister ciudat şi supărător, Théodore ar fi fost executat de o săptămână. Aşa cum s-a văzut, preotul închisorii dăduse greş cu desăvârşire.

Procesul acesta şi numele lui Calvi scăpară atenţiei lui Jacques Collin, pe atunci preocupat de duelul său cu Contenson, Corentin şi Peyrade. Înşală-Moartea încerca de altminteri să uite pe cât era cu putinţă „prietenii” şi tot ce avea de-a face cu Palatul de justiţie. Se cutremura la gândul că s-ar putea întâlni faţă-n faţă cu unul dintre *gâşcari*, care să-i ceară *ştabului* socoteală de banii pe care

acesta nu i-ar mai fi putut da îndărăt.

Directorul Conciergeriei se duse îndată la cabinetul procurorului general şi-l găsi pe primul procuror stând de vorbă cu domnul de Granville, cu ordinul de execuţie în mână. Domnul de Granville, care-şi petrecuse toată noaptea, la palatul Sérisy, deşi covârşit de oboseală şi de durere căci medicii încă nu îndrăzneau să afirme despre contesă că va rămâne în toate minţile, era silit din pricina acestei execuţii importante, să stea câteva ceasuri la parchet. După ce vorbi o clipă cu directorul, domnul de Granville luă ordinul de execuţie din mâna procurorului şi i-l dădu lui Gault.

— Să fie executat, zise dânsul, afară de împrejurări cu totul extraordinare pe care le vei aprecia dumneata. Mă bizui pe prudenţa dumitale. Se poate infirma montarea eşafodului până la ceasurile zece şi jumătate, prin urmare îţi mai rămâne un. ceas. Într-o dimineaţă ca asta, ceasurile fac cât veacurile şi într-un veac încap multe întâmplări! Nu lăsa să se creadă că s-a aprobat o amânare. Dacă e nevoie, să i se facă găteala şi, dacă nu mărturiseşte nimic, dă-i ordin lui Sanson la nouă şi jumătate şi să aştepte!

În clipa în care directorul închisorii ieşea din cabinetul procurorului general, îl întâlni, sub bolta coridorului care dă în galerie, pe domnul Camusot, care venea la domnul de Granville. Avu o convorbire scurtă cu judecătorul; şi după ce-l puse la curent cu ce se petrecea la Conciergerie în privinţa lui Jacques Collin, coborî în închisoare ca să-l confrunte pe Înşală-Moartea şi pe Magdalena; dar nu-i îngădui aşa-zisului preot să dea ochi cu condamnatul la moarte decât în clipa în care Bibi-Lupin, travestit de minune în jandarm, îl înlocuise pe *turnătorul* însărcinat să-l supravegheze pe tânărul corsican.

E greu de închipuit uimirea adâncă a celor trei ocnaşi când văzură un paznic că vine să-l ia pe Jacques Collin ca să-l ducă în odaia condamnatului la moarte. Cu un salt simultan, se apropiară de scaunul pe care era aşezat

Jacques Collin.

— Azi are loc nu-i aşa, domnule Julien? îl întrebă Firişor-de-Mătase pe paznic.

— Da, că a venit *Charlot*, răspunse paznicul cu o nepăsare desăvârşită.

Poporul şi lumea închisorilor l-au botezat aşa pe călăul din Paris. Porecla datează de la revoluţia din 1789. Numele acesta produse o senzaţie adâncă. Toţi puşcăriaşii se priviră între ei.

— S-a isprăvit! răspunse paznicul. Domnul Gault a primit ordinul de executare şi s-a citit sentinţa.

— Prin urmare, urmă La Pouraille, frumoasa Magdalena a primit sfintele taine?... Trage în piept ultima gură de aer.

— Săracul Théodore! exclamă Peticul. E aşa de drăguţ, mititelul. Păcat să *strănuţi în coşul de rumeguş* la vârsta lui...

Supraveghetorul se îndrepta către portiţă crezând că Jacques Collin îl urmează. Dar spaniolul umbla încet şi când văzu că a rămas la zece paşi de Julien, păru că-l lasă puterile şi făcu un gest cerându-i lui La Pouraille să-l susţină.

— E un ucigaş! îi spuse Napolitas preotului, arătându-i-l pe La Pouraille şi oferindu-i braţul său.

— Nu, pentru mine e un nefericit!... răspunse Înşală-Moartea cu tot atâta prezenţă de spirit şi dulceaţă în glas ca arhiepiscopul de Cambrai[167].

Şi se despărţi de Napolitas, care din prima ochire i se păruse foarte suspect.

— E pe prima treaptă a *mănăstirii Urcă-n Silă;* dar stareţ sunt eu! O să vă arăt eu cum ştiu să-i duc cu *iordanul pe gabări.* Vreau să li-l suflu pe băiat de sub nas.

— De la prohab i se trage! zise Firişor-de-Mătase zâmbind.

[167] François de Salignar de la Mothe-Fénelon (1651–1715), arhiepiscop de Camrbrai, era cunoscut pentru aparenţa sa blândă şi supusă, sub care se ascundea multă ambiţie şi ironie.

— Vreau să dăruiesc sufletul acesta cerului! răspunse cu blândeţe duhovnicească Jacques Collin, văzându-se înconjurat de câţiva puşcăriaşi.

Şi-l ajunse pe paznic la portiţă.

— A venit să scape pe Magdalena, zise Firişor-de-Mătase; ghiciserăm noi bine. Ce *ştab!*

— Cum să-l scape?... *Cavalerii ghilotinei* au şi venit, nici n-o să-l poată vedea, răspunse Peticul.

— Îl ajută scaraoţchi!... exclamă La Pouraille. El să *facă zulă bătrânele noastre! E găşcar!* are prea multă nevoie de noi. Voiau să ne pună *să-l dam în baftă*, nu suntem *nasoi!* Dac-o scăpa pe Magdalena, îi *vând pontul* meu.

Vorba aceasta din urmă mări şi mai mult devotamentul celor trei ocnaşi faţă de idolul lor, căci în clipa aceasta faimosul *ştab* rămăsese ultima lor speranţă.

Jacques Collin, în ciuda primejdiei în care se afla Magdalena, fu la înălţimea rolului său. Omul acesta, care cunoştea Conciergeria la fel de bine ca şi cele trei ocne, greşi drumul cu atâta firesc, încât paznicul era silit să-i spună în fiecare clipă: *pe aici, pe acolo!* până când ajunseră la grefă. Acolo Jacques Collin văzu din prima privire, rezemat de sobă, un bărbat înalt şi gros a cărui faţă lungă şi roşie nu era lipsită de o anumită distincţie, şi îl recunoscu pe Sanson.

— Domnul e duhovnicul, zise el, îndreptându-se către călău cu o înfăţişare încrezătoare şi blajină.

Această confuzie era atât de cumplită, încât îi făcu pe privitori să îngheţe.

— Nu, domnule abate, răspunse Sanson, sunt aici cu altă treabă.

Sanson, tatăl celui din urmă călău ce a purtat numele acesta, căci a fost recent destituit[168], era fiul celui care l-a executat pe Ludovic al XVI-lea.

După patru sute de ani de exercitare a acestei slujbe,

[168] Henri Sanson, din dinastia de călăi cu acest nume, fusese revocat în 1847 fiindcă... amanetase ghilotina.

moştenitorul atâtor călăi încercase să se dezbare de povara-i din moşi-strămoşi. Familia Sanson, călăi la Rouen vreme de două veacuri înainte de a ajunge primii călăi din regat, executau din tată-n fiu sentinţele justiţiei, încă din veacul al XIII-lea. Există puţine familii la care să poţi găsi vreo pildă de slujbă sau titlu de nobleţă, păstrate din tată în fiu vreme de şase sute de ani. În clipa în care tânărul acesta ajuns căpitan de cavalerie, se vedea pe punctul de a face o frumoasă carieră în armată, tatăl său îi ceruse să vină să-l ajute la executarea regelui. Apoi luă pe fiul sau drept secund, când în 1793 se instalară doua ghilotine permanente, una la bariera Tronului, alta în place de Grève. În vremea povestirii noastre cumplitul slujbaş avea vreo şaizeci de ani şi se remarca printr-o ţinută distinsă, maniere blânde şi politicoase, un mare dispreţ faţă de Bibi-Lupin şi oamenii lui, cei ce aprovizionau maşina. Singurul semn care trăda în omul acesta seminţia bătrânilor călăi din evul mediu erau nişte mâini late şi groase care te înfricoşau. De altminteri destul de citit, ţinând foarte mult la calitatea sa de cetăţean şi alegător şi, zice-se, pasionat grădinar, acest bărbat înalt şi gros, care vorbea cu glas scăzut şi avea o atitudine liniştită, foarte tăcut, cu fruntea lată şi pleşuvă, semăna mult mai mult eu un aristocrat englez decât cu un călău. Era aşadar firesc ca un cleric spaniol să săvârşească greşeala pe care o făcuse anume Jacques Collin.

— Nu e ocnaş, ăsta, îi spuse directorului şeful paznicilor.

— Încep să cred că nu, zise şi domnul Gault, dând din cap către subalternul său.

Jacques Collin fu introdus în acel soi de pivniţă, unde tânărul Théodore, în cămaşă de forţă, şedea pe marginea urâciosului pat de campanie din odaie. Înşală-Moartea, luminat, pentru o clipă în uşa coridorului, îl recunoscu de îndată pe Bibi-Lupin în jandarmul care stătea în picioare rezemat pe sabie.

— *Io sono Gaba-Morto! Parla nostro italiano*, zise iute Jacques Collin. *Vaigo ti salvar.* (Sunt Înşală-Moartea. Să

vorbim italieneşte. Vin să te salvez.)

Tot ce aveau să-şi spună cei doi prieteni avea să fie de neînţeles pentru falsul jandarm şi, deoarece Bibi-Lupin se chema că trebuie să-l păzească pe condamnat, nu putea să-şi părăsească postul. Astfel încât ciuda turbată a şefului poliţiei de siguranţă era de nedescris.

Théodore Calvi, tinerel cu pielea palidă şi măslinie, cu părul blond, cu ochii duşi în fundul capului şi de un albastru tulbure, de altminteri foarte bine proporţionat, cu o forţă muşchiulară herculeană, ascunsă sub acea înfăţişare limfatică pe care o au uneori meridionalii, ar fi avut o faţă fermecătoare, fără acele sprâncene arcuite, acea frunte turtită care-i dădeau un aer sinistru, fără buzele roşii de o cruzime sălbatică şi fără o mişcare a muşchilor care trăda acea capacitate de a se mânia repede, caracteristică corsicanilor, şi care-i face atât de iuţi la omor într-o încăierare pornită fără veste.

Înmărmurit de sunetul glasului aceluia, Théodore ridică brusc capul şi crezu că are o vedenie; dar, deoarece de două luni de când stătea în acea cutie de piatra se obişnuise cu întunericul adânc din ea, îl privi pe falsul preot şi suspină. Nu-l recunoscu pe Jacques Collin, a cărui faţă ciupită de acidul sulfuric nu i se păru că e a *babacului* său.

— Eu sunt, Jacques al tău, sunt îmbrăcat în preot şi am venit să te salvez. Nu face prostia de a mă recunoaşte şi fă-te că te spovedeşti.

Acestea fură rostite la repezeală.

— Tânărul e foarte abătut, îl înspăimântă moartea şi-o să mărturisească tot, zise Jacques Collin adresându-se jandarmului.

— Spune-mi ceva ca să-mi dovedeşti că eşti *el,* căci n-ai decât glasul lui.

— Vezi dumneata, îmi spune, sărmanul, că e nevinovat, urmă Jacques Collin, adresându-se jandarmului.

Bibi-Lupin nu cuteză să vorbească, de frică să nu fie recunoscut.

— *Sempremi!* răspunse Jacques întorcându-se către Théodore şi suflându-i în ureche această parolă.

— *Sempreti!* zise tânărul, dându-i răspunsul la parolă. El e, *babacul* meu.

— Tu ai dat lovitura?

— Da.

— Povesteşte-mi tot, ca să văd cum te pot scăpa; e momentul, Charlot a sosit.

Corsicanul îngenunche îndată şi păru că vrea să se spovedească. Bibi-Lupin nu ştia ce să facă, deoarece convorbirea aceasta fusese atât de iute, încât nu ceru nici atâta timp cât trebuie ca să fie citită, Théodore povesti în grabă împrejurările cunoscute ale crimei sale, pe care Jacques Collin nu le ştia.

— Juraţii m-au condamnat fără dovezi, zise dânsul încheind.

— Copilule, mai stai la discuţie când acum o să-ţi taie părul!…

— Dar aş fi putut foarte bine să fiu învinuit numai de scoaterea în vânzare a bijuteriilor. Şi iată cum te judecă, şi asta la Paris!…

— Dar cum ai dat lovitura? întrebă Înşală-Moartea.

— Ei, uite cum, de când nu te-am mai văzut, am făcut cunoştinţă cu o fetiţă corsicană pe care am întâlnit-o când am ajuns la *Pantin* (Paris).

— Bărbaţii, care sunt atât de proşti încât să se amorezeze de o femeie, totdeauna din pricina ei se duc de râpă!… Femeile sunt nişte tigri scăpaţi, tigri care ciripesc şi se uită în oglinzi… N-ai fost cuminte!…

— Bine, dar…

— Ei, spune-mi, la ce-ai avut nevoie de *gagica,* aia blestemată?…

— Scumpetea aceea de femeie, înaltă atâtica, subţire ca un ţipar, isteaţă ca o maimuţă, s-a strecurat pe hornul cuptorului şi mi-a deschis uşa casei. Clinii, umflaţi de chiftele, muriseră. Le-am omorât pe cele două femei. O

dată luaţi banii. Ginetta a închis uşa la loc şi a ieşit pe coşul cuptorului.

— O născocire aşa de frumoasă face să-ţi păstrezi viaţa, rosti Jacques Collin admirând lucrătura crimei cum admiră giuvaergiul felul cum e cizelată o statuetă.

— Am făcut prostia să desfăşor atâta talent numai pentru trei mii de franci!

— Ba pentru o femeie! urmă Jacques Collin. Când îţi spun că ne iau minţile!…

Jacques Collin aruncă asupra lui Théodore o privire învăpăiată de dispreţ.

— Dacă nu mai erai cu mine! răspunse corsicanul. Eram părăsit.

— Şi-o iubeşti pe mititica? întrebă Jacques Collin, simţitor la imputarea pe care o cuprindea răspunsul tânărului.

— Ah, aş vrea să trăiesc! Dar acum, mai mult pentru tine decât pentru ea.

— Stai liniştit! Nu degeaba mă cheamă Înşală-Moartea. Te voi scăpa!

— Cum? Viaţa?… exclamă tânărul corsican înălţând către bolta umedă a temniţei braţele-i înfăşate.

— Micuţa mea Madeleine, pregăteşte-te să te întorci la *pârnaie* pe viaţă, urmă Jacques Collin. Nu poţi pretinde mai mult, doar n-o să-ţi pună coroana de trandafiri în cap ca viţelului gras!… Dacă ne-au şi pus în fiare cu direcţia Rochefort, înseamnă să fii trimis la Toulon, acolo ai să evadezi şi ai să te întorci la Pantin, unde o să-ţi aranjez eu o viaţă drăguţă, liniştită…

Un suspin cum puţine răsunaseră sub bolta aceea nemiloasă, un suspin scos de fericirea mântuirii, lovi zidul de piatră care trimise îndărăt nota aceasta, ce n-are pereche în muzică, către urechea lui Bibi-Lupin înmărmurit.

— Iată urmările dezlegării de păcate pe care i-am făgăduit-o din pricina mărturisirilor sale, îi zise Jacques Collin şefului poliţiei de siguranţă. Corsicanii ăştia, domnule jandarm, sunt foarte credincioşi! Dar e nevinovat ca Iisus

Cristos, şi-o să încerc să-l scap…

— Domnul să te aibă în pază, domnule abate!… rosti Théodore pe franţuzeşte.

Înşală-Moartea, mai Carlos Herrera şi mai abate decât oricând, ieşi din odaia condamnatului, se năpusti pe coridor şi se prefăcu îngrozit când se înfăţişă domnului Gault.

— Domnule director, tânărul acesta e nevinovat, mi-a spus cine e făptaşul!… Era pe cale să-şi piardă viaţa dintr-un fals simţământ de onoare… E doar corsican! Duceţi-vă şi cereţi, vă rog, pentru mine, cinci minute de audienţă la domnul procuror-general. Domnul Granville nu va refuza să asculte de îndată un preot spaniol, care suferă atât de pe urma greşelilor justiţiei franceze.

— Mă duc! răspunse domnul Gault, spre marea uimire a tuturor privitorilor acestei scene neobişnuite.

— Dar, vă rog, urmă Jacques Collin, să puneţi să fiu între timp dus îndărăt în curtea aceea, căci voi desăvârşi acolo convertirea unui răufăcător pe care l-am şi lovit în suflet… Toţi oamenii ăştia au un suflet!

Această cuvântare produse mişcare printre toate persoanele de faţă. Jandarmul, grefierul, Sanson, paznicii, ajutorul călăului care aşteptau ordinul de a se duce să monteze maşinăria, cum se spune la închisoare, toată lumea asta peste care alunecau emoţiile fu cuprinsă de o curiozitate lesne de înţeles.

În aceeaşi clipă se auzi ropotul de copite al cailor de rasă de la o trăsură care se oprea la gratiile Conciegeriei, pe chei, într-un fel semnificativ. Uşa trăsurii se deschise, scăriţa fu coborâtă atât de repede, încât toată lumea crezu că a sosit o persoană importantă. În curând o doamnă care flutura o hârtie albastră se ivi urmată de un valet şi de un lacheu la gratiile portiţei. Îmbrăcată din cap până în picioare în negru, şi cât se poate de elegant, cu un voal peste pălărie, îşi ştergea lacrimile cu o batistă foarte mare, brodată.

Jacques Collin o recunoscu îndată pe Asia sau, ca să-i

dăm adevăratul nume, pe mătuşă-sa, Jacqueline Collin. Cumplita bătrână, vrednică de nepotul ei, ale cărei gânduri erau toate concentrate asupra întemniţatului, pe care-l apăra cu o inteligenţă şi o pătrundere cel puţin la fel de puternice ca ale Justiţiei, avea un permis dat din ajun pe numele cameristei ducesei de Maufrigneuse şi din recomandarea domnului de Serisy, special pentru a putea lua legătura cu Lucien şi abatele Herrera de îndată ce nu vor mai fi la secret, şi pe care, şeful de serviciu însărcinat cu închisorile, scrisese câteva cuvinte. Chiar şi numai după culoare, hârtia arăta protecţii puternice; căci permisele, ca şi invitaţiile la spectacole, au diferite forme şi culori.

Aşadar temnicerul deschise portiţa, mai ales văzând lacheul cu pene la pălărie, a cărui livrea verde şi plină de fireturi, sclipind ca uniforma unui general, anunţa o vizitatoare aristocrată şi o stemă aproape regală.

— Vai, dragă abate, ţipă falsa cucoană mare, care izbucni în plâns zărindu-l pe cleric, cum a putut fi închis aici, fie chiar şi pentru o clipă, un om atât de cucernic!

Directorul luă permisul şi citi: *La recomandarea Excelenţei-sale contele de Serisy.*

— Ah, doamnă de San-Esteban, doamnă marchiză, ce sublim devotament!

— Doamnă, nu e voie să comunicaţi în felul asta cu deţinuţii, zise bătrânul Gault, om de treabă.

Şi opri chiar el din mers butoiul de moar negru şi de dantele.

— Nici la distanţa asta? urmă Jacques Collin. Şi nici de faţă cu dumneavoastră?... adaugă dânsul, îmbrăţişând cu privirea pe toţi cei de faţă...

Mătuşa, a cărei găteală era făcută ca să ia minţile grefierilor, directorului, paznicilor şi jandarmilor, trăsnea a parfum. Purta afară de dantele, care costau trei mii de franci, un şal de caşmir negru de şase mii de franci. În sfârşit, lacheul umbla fălos prin curtea Conciergeriei, cu obrăznicia unei slugi care se ştie de neînlocuit pentru o

principesă cu pretenţii mari. Nu stătea de vorbă cu valetul care rămăsese la gratiile de pe chei, a căror uşa e totdeauna deschisă în timpul zilei.

— Ce vrei? Ce să fac? întrebă doamna de San-Esteban, în argoul convenit între mătuşă şi nepot.

Argoul acesta consta în a pune terminaţii în *ar* sau *or,* sau *al* sau *i*, aşa încât să desfigureze cuvintele, sau franceze, sau de argou, lungindu-le. Era cifrul diplomatic aplicat vorbirii.

— Pune toate scrisorile la loc sigur, ia-le pe cele mai compromiţătoare pentru fiecare dintre doamnele acelea, întoarce-te îmbrăcată-n hoaţă în Sala paşilor pierduţi şi aşteaptă-mi ordinele.

Asia sau Jacqueline îngenunche de parcă voia să fie binecuvântată, iar falsul abate îşi binecuvântă mătuşa cu o blândeţe apostolească.

— *Addio, marchesa!* rosti dânsul cu glas tare. Şi, adăugă el sijiindu-se de limba lor secretă, găseşte-mi pe Europa şi pe Paccard cu cei şapte sute cincizeci de mii de franci pe care i-au *suflat*, avem nevoie de ei.

— Paccard e aici, răspunse pioasa marchiză arătându-i-l pe lacheu, care avea lacrimi în ochi.

Această iuţeală a înţelegerii îi smulse nu numai un zâmbet, ci chiar şi un gest de uimire omului care nu putea fi uimit decât de mătuşă-sa. Falsa marchiză se întoarse către martorii acestei scene ca o femeie obişnuită să-şi dea aere.

— E deznădăjduit că nu poate să se ducă la înmormântarea copilului său, rosti dânsa într-o franceză stricată, căci această groaznică greşeală a justiţiei a dat în vileag secretul cuviosului părinte. Eu mă duc să fiu de faţă la slujba de înmormântare. Poftim, domnul meu, îi zise dânsa domnului Gault, dându-i o pungă cu aur, ca să mai uşuraţi suferinţele sărmanilor întemniţaţi.

— Ce *şmechemar!* îi şopti la ureche nepotul ei, mulţumit.

Jacques Collin urmă pe paznicul care-l ducea iarăşi în

curte.

Bibi-Lupin, disperat, până la urmă izbutise să fie zărit de un jandarm adevărat, spre care de când plecase Jacques Collin, tuşea semnificativ şi care veni să-l înlocuiască în odaia condamnatului. Dar duşmanul lui Înşală-Moartea nu putu ajunge la vreme ca s-o vadă pe cucoana mare care se depărtă în strălucitu-i echipaj şi al cărei glas, deşi prefăcut, îi aducea la urechile lui Bibi-Lupin sunete răguşite de alcool.

— Trei *bătrâne* pentru deţinuţi!... spunea şeful paznicilor, arătându-i lui Bibi-Lupin pungă pe care domnul Gault i-o dăduse grefierului.

— Ia să-i văd, domnule Jacomety, zise Bibi-Lupin.

Şeful poliţiei secrete luă punga, şi-o deşertă în palmă şi o cercetă atent.

— E chiar aur, zise dânsul, şi punga e brodată cu stemă! Ah, banditul, tare e! Nu lasă să-i scape nimic! Ne duce pe toţi, la fiecare pas!... Ar trebui să-l împuşcăm ca pe un câine!

— Ce s-a întâmplat? întrebă iarăşi grefierul luând iarăşi punga.

— Ce s-a întâmplat? S-a întâmplat că femeia aia trebuie să fie o hoţoaică! strigă Bibi-Lupin, bătând turbat din picior în lespezile din faţa portiţei.

Cuvintele acestea produseră mare senzaţie printre privitorii adunaţi la o anumită distanţă de domnul Sanson, care stătea mereu în picioare sprijinit cu spatele de soba mare, în mijlocul vastei săli boltite şi aşteptând un ordin ca să-i facă găteala condamnatului şi să monteze eşafodul în place de Grève.

Trezindu-se iarăşi în curte, Jacques Collin se îndreptă spre „prietenii săi” cu mersul unui muşteriu vechi al *pârnăii*.

— Tu *ce pe cocoaşă?* îl întrebă el pe La Pouraille.

— Eu m-am lămurit, răspunse ucigaşul pe care Jacques Collin îl dusese într-un colţ. Acuma am nevoie de un *gaşcar* de încredere.

— De ce?

La Pouraille, după ce îi povesti şefului său în argou, toate fărădelegile săvârşite, îi spuse cu de-amănuntul cum îi ucisese şi jefuise pe soţii Crottat.

— Îmi scot pălăria, îi zise Jacques Collin. Ai lucrat bine, dar mi se pare că ai făcut o greşeală.

— Ce greşeală?

— După ce ţi-ai făcut treaba, trebuia să cumperi un paşaport rusesc, să te îmbraci în prinţ rus, să cumperi o trăsură frumoasă cu steme pictate pe uşă, să te duci cu îndrăzneală să-ţi depui aurul la un bancher, să ceri o scrisoare de credit pentru Hamburg, să pui cai de poştă la trăsură şi să porneşti, însoţit de un valet, de o cameristă şi de femeia ta îmbrăcată în principesă, pe urmă, de la Hamburg, să te sui pe o corabie care merge către Mexic. Cu două sute optzeci de mii de franci aur, un băiat dezgheţat trebuie să facă ce vrea şi să se duca unde vrea, *husăne!*

— Ah! Ţie-ţi vin idei de-astea fiindcă tu eşti *ştabul!...* Tu nu-ţi pierzi niciodată *tărtăcuţa!* Dar eu…

— În sfârşit, sfaturile bune îi ajută unui om care e în situaţia ta ca ventuzele unui mort, răspunse Jacques Collin, aruncând o privire fascinatoare vechiului său *găşcar.*

— Asta cam aşa e, rosti cu oarecare îndoială La Pouraille. Totuşi, pune-mi tu ventuzele că, dacă nu mă vindec, poate beau un rom în ele.

— Te-au prins *gabării* cu cinci furturi şi trei omucideri, dintre care ultima priveşte doi burghezi bogaţi. Juraţilor nu le place să omori burghezi. O să te *scurteze* şi n-ai nicio speranţă!…

— Toţi mi-au spus la fel, răspunse jalnic La Pouraille.

— Mătuşă-mea Jacqueline, cu care am avut o mică conversaţie chiar la grefă şi care e, cum ştii foarte bine, *mama gaşcarilor* mi-a spus că *gabării* vor să se descotorosească de tine, atât le e de frică.

— Dar, întrebă La Pouraille, cu o naivitate care dovedeşte cât de pătrunşi sunt hoţii de dreptul firesc de a fura, acuma sunt bogat, de ce se mai tem?

— Nu mai avem vreme să facem filosofie, zise Jacques Collin. Să ne întoarcem la situaţia ta…

— Ce vrei să faci cu mine, întrebă La Pouraille, întrerupându-l pe *ştabul.*

— Ai să vezi! Şi un câine mort e bun la ceva.

— Bun pentru ceilalţi, spuse La Pouraille.

— Te bag în jocul meu! răspunse Jacques Collin.

— Şi asta e ceva! zise ucigaşul. Să auzim!

— Nu te întreb unde sunt banii, dar vreau ştiu ce ai de gând să faci cu ei.

La Pouraille pândi ochii de nepătruns ai *ştabului,* care urmă liniştit:

— Ai vreo *gagică* de ţi-e dragă, vreun copil, vreun *gaşcar* pe care-l ocroteşti? Peste un ceas o să fiu afară, o să pot să fac orice pentru cei la care ţii.

La Pouraille şovăia încă, rămânea în poziţia de drepţi a nehotărârii. Jacques Collin îi servi atunci un ultim argument.

— Partea ta din banca noastră e de treizeci de mii de franci. O laşi *găştii* sau o dai cuiva? E în siguranţă, pot s-o plătesc chiar astă-seară cui vrei s-o laşi.

Ucigaşul lăsă să-i scape o mişcare de bucurie.

„L-am înhăţat!” îşi zise Jacques Collin.

— Hai, să nu pierdem vremea, gândeşte-te, urmă el la urechea lui La Pouraille. Hai, bătrâne, că nu mai avem nici zece minute… Procurorul general o să mă cheme şi-o să am o convorbire cu el. Îl am la mână pe omul ăsta, pot să le sucesc gâtul *gabărilor.* Sunt sigur că o scap pe Magdalena.

— Dacă o scapi pe Magdalena, dragă *ştabule*, ai putea să mă…

— Să nu ne răcim gura degeaba, zise Jacques Collin scurt. Fă-ţi testamentul.

— Ei, aş vrea să-i dau banii Gonorei, răspunse La Pouraille cu o înfăţişare jalnică.

— Da?… Trăieşti cu văduva lui Moise, ovreiul care se ţinea după *pezevenghii* din Provence? întrebă Jacques Collin.

Ca marile căpetenii de armată, Înşală-Moartea cunoştea de minune personalul tuturor trupelor.

— Chiar ea e, răspunse La Pouraille extrem de măgulit.

— *Gagica putere mare*, zise Jacques Collin, care se pricepea de minune să mânuiască acele maşinării cumplite. *Gagică a-ntâia!* Ştie multe şi nu trage chiulul! E manglitoare de soi. A, ai dat lovitura la Gonora! Prost ai fost că *ai zbârcit-o* când ai la mână o *gagică* aşa ca asta, *husăne!* Trebuia să deschizi o prăvălie cinstită şi să trăieşti modest! … ce învârte?

— E în rue Sainte-Barbe, e ţaţă de casa de…

— Prin urmare o laşi moştenitoare? Uite, dragul meu, unde ne duc astea, când suntem tâmpiţi şi le iubim…

— Da, dar nu-i da nimic decât după ce am *scuipat în coş!*

— Lucru sfânt, zise Jacques Collin pe un ton serios. *Găşcarilor,* nimic?

— Nimic, m-au *turnat*, răspunse cu ură La Pouraille.

— Cine te-a *dat?* Vrei să te răzbun? întrebă iute Jacques Collin, încercând să trezească ultimul simţamânt care face să vibreze asemenea inimi în clipa marii cumpene. Cine ştie, bătrâne, dacă n-aş putea să te împac cu *gabării* şi totodată să te răzbun.

Aici, ucigaşul îşi privi *ştabul* cu o-înfăţişare năucă de fericire.

— Dar, continuă *ştabul* când văzu această expresie a feţei atât de grăitoare, nu-i fac rost decât puştiului. Dacă merge piesa asta, bătrâne, pentru un *găşcar* de-al meu, căci al meu eşti, sunt în stare de multe lucruri.

— Dacă te văd numai că amâni distracţia pentru bietul puşti, află ca fac ce vrei.

— Asta e lucru vechi, sunt sigur că-i scap *tărtăcuţa* din gheara *gabarilor.* Ca să ieşi din *zbârceala*, află că trebuie să ne ajutăm unii pe alţii… Singur nu poţi să faci nimic…

— Aşa e! exclamă ucigaşul.

Încrederea se întemeiase atât de bine, iar credinţa lui La Pouraille în *ştab* era atât de fanatică, încât omul nu mai

şovăia. Dădu secretul complicilor săi, cu atâta străşnicie păzit până atunci. Asta voia să ştie Jacques Collin.

— Uite *şestul!* Am lucrat în trei. Ruffard, agentul lui Bibi-Lupin, eu şi Godet…

— Scarmă-Lână?… exclamă Jacques Collin, dându-i lui Ruffard porecla hoţească.

— Chiar el. *Nasoii* m-au turnat, fiindcă le ştiu ascunzătoarea şi ei pe-a mea nu.

— Mă ungi la suflet, puiule, zise Jacques Collin.

— Ce face?

— Ei, răspunse *ştabul,* uite ce folos ai când te încrezi în mine!… Acuma răzbunarea ta e o figură din partida pe care o joc eu! Nu te întreb unde ai ascuns banii, o să-mi spui în ultima clipă, dar lămureşte-mi tot ce ştii despre Ruffard şi Godet.

— Eşti şi-o să fii totdeauna *ştabul* nostru, n-am nimic de ascuns faţă de tine, răspunse La Pouraille. Aurul e în beciul stabilimentului Gonorei.

— Nu ţi-e frică de muiere?

— Ce, parcă ştie ceva? urmă La Pouraille. Am îmbătat-o, măcar că n-ar spune nici cu capul sub satâr. Dar atâta aur, mai ştii?

— Da, aşa ceva scoate din ale lui şi pe omul ăl mai cinstit, răspunse Jacques Collin.

— Aşa că am lucrat fără *ginitor* după mine! Găinile dormeau în coteţ. Aurul e la trei şchioape sub pământ, îndărătul sticlelor cu vin. Şi pe deasupra am pus un strat de pietre şi mortar.

— Bine! zise Jacques Collin. Dar ceilalţi?

— Ruffard îşi ţine *biştarii* la Gonora, în odaia bietei muieri, şi o are la mână în felul ăsta, căci ar putea fi învinuită ca tăinuitoare şi să moară la *pârnaie.*

— A, pungaşul naibii! Ce bine se învaţă hoţia la *curcani!* zise Jacques.

— Godet îşi ţine *lovelele* la soră-sa spălătorească de lux, fată de treabă care poate să *ia pe coaja* cinci ani de muncă

silnică fără să ştie de ce. Şmecherul a scos scândurile din podea, a vârât banii dedesubt, a pus scândurile la loc şi a-ntins-o.

— Ştii ce vreau de la tine? rosti Jacques Collin, aţintindu-l pe La Pouraille cu o privire magnetică.

— Ce?

— Să iei asupra ta crima lui Madeleine…

La Pouraille avu o tresărire ciudată; dar curând îşi recăpătă atitudinea de supunere sub privirea neclintită a *ştabului.*

— Ai şi început să *cârâi?* Mă înveţi tu pe mine figuri? Ia spune, patru omoruri sau trei nu-i totuna?

— Poate că da!

— Pe ochii mei, tu n-ai borş în vine! Şi eu care credeam că te scap!…

— Cum asta?

— *Husane*, daca promitem că dai îndărăt familiei aurul, o să te lase să mergi la *pârnaie* pe viaţă. Dacă ar avea ei banii, n-aş da niciun covrig pe *tărtăcuţa ta;* dar la ora asta faci şapte sute de mii de franci, dobitocule!

— *Ştabule! Ştabule!* strigă La Pouraille în culmea fericirii.

— Şi, urmă Jacques Collin, başca socoteala c-o să-i punem lui Ruffard omorurile în spinare… Cu ocazia asta îl zboară din slujbă şi pe Bibi-Lupin. Îl am la mână…

La Pouraille rămase înmărmurit de această idee, i se holbară ochii, era ca o stană de piatră. Arestat de trei luni, pe punctul de a trece în faţa Curţii cu juri, sfătuit de prietenii săi din închisoare cărora nu le pomenise de complici, era în aşa hal de lipsit de speranţe, după ce îi analizaseră crimele, încât un asemenea plan scăpase acestor inteligenţe de la *pârnaie.* De aceea umbra asta de nădejde aproape că-l tâmpise.

— Ruffard şi Godet au făcut să curgă ceva până acum? *Au mânat la plimbare ceva lovele?* întrebă Jacques Collin.

— Nu îndrăznesc, răspunse La Pouraille. Derbedeii

aşteaptă să mă vază *întâi scurtat.* Petica a venit să-l vază pe Peticul şi mi-a adus vorbă de la *gagica* mea.

— Ei, află că în douăzeci şi patru de ore le-am *şutit lovelele!* exclamă Jacques Collin. Pezevenghii n-or să poată da nimic îndărăt cum o să dai tu, o să rămâi curat ca zăpada, iar ei mânjiţi cu tot sângele! Am eu grijă să te fac un băiat cinstit, atras de ei în cursă. Cu averea ta, o să pot face rost de alibi în celălalt proces, o să te fac să ajungi la *pârnaie* şi, o data acolo, o să vezi şi tu cum evadezi... O să trăieşti prost, dar măcar o să trăieşti.

Ochii lui La Pouraille vesteau un delir lăuntric.

— Bătrâne! Cu şapte sute de mii de franci poţi să te *matoleşti* toată viaţa! spuse Jacques Collin, ameţindu-şi cu nădejdi tovarăşul.

— *Ştabule! ştabule!*

— O să-i iau ochii ministrului de justiţie... A, Ruffard trebuie *scurtat*, e *ginitor* şi trebuie dat gata. Bibi-Lupin s-a fript.

— Ei, s-a zis, strigă La Pouraille cu o bucurie sălbatică. Porunceşte şi fac ce spui.

Şi-l strânse în braţe pe Jacques Collin, cu ochii plini de lacrimi, atât i se părea acum posibil să scape cu viaţă.

— Mai e ceva, zise Jacques Collin. *Gabării* înghit greu, mai ales dacă e vorba de fapte noi. Acuma trebuie să *turnăm de iordan o gagică.*

— Cum? Pentru ce? întrebă ucigaşul.

— Ajută-mă! Ai să vezi! răspunse Înşală-Moartea.

Jacques Collin îi spuse pe scurt lui La Pouraille secretul omorului săvârşit la Nanterre şi îl făcu să înţeleagă că trebuia să aibă o femeie care-ar primi să joace rolul Ginettei. Apoi se îndrepta către Peticul, împreună cu La Pouraille, care se înveselise.

— Ştiu cât ţii la Petica... îi spuse Jacques Collin, Peticului.

Privirea pe care i-o aruncă Peticul cuprindea un întreg poem frumos şi groaznic.

— Ce-o să facă în vreme ce-ai să fii la *pârnaie?*

O lacrimă umezi ochii feroci ai Peticului.

— Ei, dar dacă ţi-aş vârî-o pe un an de zile la *pârnaia gagicilor,* cât timp te judecă, te duc, te închid şi scapi?

— Nu poţi face minunea asta, nu e amestecată în nimic, răspunse ibovnicul Peticii.

— A, Peticule, zise La Pouraille, *ştabul* nostru e mai puternic decât Dumnezeu!...

— Ce parolă ai cu ea? îl întrebă Jacques Collin pe Peticul, cu siguranţa unui stăpân care nu poate fi refuzat.

— *Sorgue à Pantin* (noapte la Paris). Cu vorba asta ştie că vii din partea mea şi, dacă vrei să facă ce spui tu, arată-i *loveaua de cinci franci* şi rosteşte cuvântul ăsta: *Tondif!*

— O să fie condamnată în procesul lui La Pouraille şi graţiată pentru destăinuiri după un an de *gros!* rosti cu gravitate Jacques Collin, privindu-l pe La Pouraille.

La Pouraille înţelese planul *ştabului* său şi-i făgădui, printr-o singură privire, să-l convingă pe Peticul să-i ajute, făcând-o pe Petica pretinsă complice la omorul de care avea să se învinuiască singur.

— Cu bine, copii. În curând veţi afla că l-am scăpat pe puşti din mâinile lui *Charlot,* zise Înşală-Moartea. Da, *Charlot* era la grefă cu fetele lui de prăvălie ca să-i facă găteala Magdalenei! Uite, zise dânsul, ma caută din partea *ştabului gabărilor.*

Într-adevăr, un paznic ieşit pe portiţă îi făcu semn; ştiindu-l pe tânărul corsican în primejdie, Jacques Collin, acest om deosebit, îşi recăpătase sălbatica putere cu care ştia să lupte împotriva societăţii.

Nu e fără rost să arătăm aici că în clipa când îi fusese smuls cadavrul lui Lucien, Jacques Collin luase o hotărâre supremă şi, anume, să încerce o ultimă întrupare nu cu o fiinţă, ci cu un lucru. Într-un cuvânt, adoptase în sfârşit soluţia fatală găsită de Napoleon în şalupa care-l ducea către Bellerophon[169]. Printr-o stranie potrivire a faptelor,

[169] După înfrângerea de la Waterloo, Napoleon a hotărât să se retragă din viaţa politică şi să se predea englezilor, duşmanii sai învingători,

totul îl ajută pe acest geniu al răului şi al corupţiei în ce întreprinsese.

De aceea, chiar dacă deznodământul neaşteptat al acestei vieţi nelegiuite ar pierde ceva din caracterul miraculos pe care în zilele noastre nu-l poţi obţine decât prin nişte născociri neverosimile, neadmise de nimeni, e nevoie, înainte de a pătrunde împreună cu Jacques Collin în biroul procurorului general, s-o urmăm pe doamna Camusot la persoanele la care se dusese în timpul când se petreceau la Conciergerie întâmplările relatate. Una dintre datoriile pe care nu şi le poate încălca istoricul moravurilor e de a nu strica adevărul prin născociri ce par dramatice, mai ales când adevărul nu s-a sfiit să devină el însuşi ca un roman. Natura socială, mai ales la Paris, cuprinde asemenea întâmplări, asemenea ţesături de împrejurări atât de neaşteptate, încât închipuirea născocitorilor rămâne de căruţă la fiecare pas. Îndrăzneala adevărului se înalţă până la nişte combinaţii pe care arta nu şi le poate permite – atât sunt de neverosimile şi de puţin decente – afară de cazul că scriitorul le îndulceşte, le dichiseşte şi le castrează.

Doamna Camusot încercă să-şi alcătuiască o găteală de dimineaţă aproape de bun gust, încercare destul de grea pentru o nevastă de judecător care de şase ani locuise necontenit în provincie. Nu trebuia să dea prilej de critică nici marchizei d’Espard, nici ducesei de Maufrigneuse, venind în vizită la ele între opt şi nouă dimineaţa. Amélie-Cécile Camusot, deşi născută Thirion, s-o spunem de pe acum, izbuti pe jumătate. Şi nu înseamnă asta oare, în materie de îmbrăcăminte, să dai greş de două ori?

Nici nu ne închipuim cât de folositoare sunt femeile pariziene pentru ambiţioşii de toate soiurile; sunt tot atât de trebuincioase în lumea mare, ca şi în lumea hoţilor unde, cum s-a văzut adineauri, ele joacă un rol uriaş. De pildă, să ne închipuim pe cineva silit să vorbească într-un interval de timp anumit, sub pedeapsa de a rămâne în urmă şi de a

spre a căror corabie, Bellemphon, s-a îndreptat într-o şalupă.

pierde cursa, cu personajul de o importanţă gigantică sub Restauraţie şi care se cheamă ministrul de justiţie. Să luăm un om în condiţia cea mai prielnică, un judecător, adică unul de-ai casei. Magistratul e silit să se ducă sau la un şef de serviciu, sau la secretarul particular, sau la secretarul general şi să le dovedească acestora că e neapărată nevoie să i se acorde de îndată o audienţă. Un ministru de justiţie primeşte el vreodată imediat? În timpul zilei, dacă nu e la Cameră, e la Consiliul de miniştri, sau semnează hârtii, sau acordă audienţe. Dimineaţa, doarme nu se ştie unde. Seara, are şi el obligaţiile sale oficiale şi personale. Dacă toţi judecătorii ar putea cere câte o scurtă audienţă sub orice pretext, şeful justiţiei ar fi veşnic asaltat. Prin urmare, ţelul audienţei particulare şi imediate e supus aprecierii uneia dintre acele puteri intermediare care devine o stavilă, o uşă ce trebuie deschisă, când nu e chiar ocupată de un concurent. În schimb, o femeie se duce la altă femeie; poate să intre îndată în camera de culcare, stârnind curiozitatea stăpânei sau a cameristei, mai ales când stăpâna e sub imboldul unui interes important sau al unei constrângeri cumplite. Iar dacă femeia influentă e doamna marchiză d’Espard, de care un ministru trebuie să ţină seama, femeia aceea îi scrie un bileţel parfumat, pe care valetul ei îl duce valetului ministrului. Ministrul primeşte bileţelul de îndată, îl citeşte numaidecât. Ministrul are poate treburi, însă omul din el e încântat că are de făcut o vizită uneia dintre reginele Parisului, uneia dintre forţele cartierului Saint-Germain, uneia dintre favoritele nurorii regelui, a prinţesei moştenitoare sau a regelui. Casimir Périer, singurul prim-ministru adevărat pe care l-a avut revoluţia din iulie, lăsa toate baltă când era chemat de un fost prim-şambelan al regelui Carol al X-lea.

Această teorie lămureşte forţa cuvintelor: „Coniţă, a venit doamna Camusot pentru o chestiune foarte urgentă, pe care coniţa o cunoaşte!” spuse marchizei d’Espard de camerista ei, care presupunea că stăpâna se deşteptase.

De aceea, marchiza strigă să fie îndată introdusă Amélie. Soţia judecătorului fu ascultată cu bunăvoinţă, fiindcă începu cu următoarele cuvinte:

— Doamna marchiză, suntem pierduţi fiindcă v-am răzbunat…

— Cum aşa, drăguţa mea? întrebă marchiza privind-o pe doamna Camusot în semiîntunericul produs de uşa întredeschisă. Eşti divină în dimineaţa asta cu pălăriuţa dumitale. Unde găseşti modelele astea?

— Doamnă, sunteţi prea amabilă… Dar ştiţi că felul cum l-a interogat Camusot pe Lucien de Rubempré l-a împins pe tânăr la disperare şi s-a spânzurat în închisoare…

— Ce-o să se facă doamna de Sérisy? exclamă marchiza prefăcându-se ca nu ştie nimic, ca să i se mai povestească o dată totul de la început.

— Vai, se pare că şi-a pierdut minţile! răspunse Amélie. Ah, dacă aţi putea obţine de la Luminăţia Sa să-l cheme îndată pe bărbatu-meu, printr-un curier trimis la Palatul de justiţie, ministrul ar afla nişte secrete nemaipomenite şi cu siguranţa că le-ar comunica regelui… Iar atunci, duşmanii lui Camusot ar trebui să tacă.

— Cine sunt duşmanii lui Camusot? întrebă marchiza.

— Păi, procurorul general, şi acuma şi domnul de Sérisy…

— Bine, draga mea, răspunse doamna d’Espard, care le datora domnilor de Granville şi de Sérisy înfrângerea suferită în procesul mârşav intentat ca să obţină interdicţia soţului, O să te apăr. Nu-mi uit nici prietenii, nici duşmanii.

Sună, puse să se tragă perdelele, valuri de lumină năvăliră în odaie; marchiza îşi ceru pupitrul, camerista i-l aduse. Marchiza scrise la repezeală un bileţel.

— Să încalece Godard şi să duca scrisoarea asta la Ministerul de Justiţie; să nu aştepte răspuns, îi spuse dânsa cameristei.

Camerista ieşi în grabă şi, în ciuda acestui ordin, rămase la uşă câteva minute.

— Prin urmare sunt multe secrete în joc? întreba doamna

d’Espard. Ia povesteşte-mi, scumpa mea. Clotilde de Grandlieu e şi ea amestecată în afacerea asta?

— Doamna marchiză va afla totul de la Înălţimea Sa, căci bărbatu-meu nu mi-a destăinuit nimic. Mi-a spus numai că e în primejdie. Pentru ei ar fi mai bine ca doamna de Sérisy să moară, decât să rămână nebună.

— Săraca femeie! zise marchiza. Nu prea era ea nici aşa în toate minţile.

Femeile din lumea mare au sute de feluri de a rosti aceeaşi frază, demonstrând astfel observatorului atent întinderea nemărginită a modurilor muzicale. Sufletul întreg se revarsă în glas ca şi în privire, se impregnează în lumină ca şi în aer, elemente pe care le prelucrează ochii şi gâtlejul. Din felul cum accentuase aceste doua vorbe: *săraca femeie!* marchiza lăsa să se ghicească satisfacţia urii sătule, bucuria triumfului. Ah, câte nenorociri nu-i dorea ea protectoarei lui Lucien! Răzbunarea, care supravieţuieşte morţii celui pe care-l urăşti, aceea care nu e niciodată îndestulată, umple privitorul de o spaimă sumbră. Aşa că doamna Camusot, deşi violentă duşmănoasă şi cicălitoare din fire, rămase năucită. Nu găsi nimic de răspuns şi tăcu.

— Diane mi-a spus, într-adevăr, că Léontine se dusese la închisoare, urmă doamna d’Espard. Ducesa e disperată de gestul acesta scandalos, căci are slăbiciunea de a ţine mult la doamna de Sérisy; e uşor de înţeles de altfel, fiindcă l-au adorat aproape în acelaşi timp amândouă pe acel nătărău de Lucien, şi nimic nu leagă sau nu învrăjbeşte mai mult două femei decât închinarea la acelaşi altar. Şi scumpa-mi prietenă şi-a petrecut două ceasuri ieri în odaia Léontinei. Se pare că biata contesă spune nişte lucruri îngrozitoare. Mi s-a spus că e ceva dezgustător!… O femeie bine nu trebuie să se lase prada unor asemenea pandalii!… Oh! E o patimă pur trupească… Ducesa a venit la mine galbenă ca o moartă, i-a trebuit mult curaj! Există în toată afacerea asta lucruri monstruoase…

— Soţul meu o să-i spună tot ministrului de justiţie, ca să se dezvinovăţească, deoarece se voia scăparea lui Lucien, iar Camusot, doamnă marchiză, şi-a făcut datoria. Un judecător de instrucţie trebuie întotdeauna să le ia interogatoriul deţinuţilor puşi la secret, în răstimpul cerut de lege!... Trebuia doar să-l întrebe ceva pe nefericitul acela, care n-a înţeles că era interogat numai de formă, şi a mărturisit îndată tot...

— Era un prost şi un obraznic! zise sec doamna d'Espard.

Auzind acest verdict, soţia judecătorului amuţi.

— Dacă n-am izbutit să-l punem sub interdicţie pe domnul d'Espard, nu din vina lui Camusot s-a întâmplat şi o să-mi amintesc totdeauna de asta! urmă marchiza după o tăcere... Ne-au stricat rostul Lucien, şi domnii de Sérisy, Buvan şi Granville. Cu vremea, Dumnezeu mă va ajuta! Pe toţi oamenii ăştia o să-i lovească nenorocirea. Fii pe pace, am să-l trimit pe cavalerul d'Espard la ministrul de justiţie ca să se grăbească să-l cheme pe soţul dumitale, dacă e nevoie...

— Ah, doamnă...

— Ascultă! rosti marchiza, îţi promit că va fi decorat cu Legiunea de Onoare imediat, chiar mâine! Va fi o dovadă strălucitoare de mulţumire pentru felul cum v-aţi purtat în chestiunea asta. Şi încă o mustrare pentru Lucien care astfel o să fie recunoscut vinovat! Nimeni nu se spânzură de plăcere... Ei, la revedere, scumpa mea!

Peste zece minute, doamna Camusot intra în camera de culcare a frumoasei Diane de Maufrigneuse, care, culcată la ceasul unu noaptea, încă nu adormise la nouă.

Oricât de nesimţitoare ar fi ducesele, asemenea femei cu inima de ghips nu pot vedea una dintre prietenele lor prada nebuniei, tară ca acest lucru să le facă o impresie adâncă.

Apoi, legătura Dianei cu Lucien, deşi desfăcută de optsprezece luni, îi lăsase ducesei prea multe amintiri, pentru ca moartea cumplită a copilandrului aceluia să nu fi fost şi pentru ea o lovitură groaznica. Toată noaptea Diane

îl văzuse pe tânărul atât de frumos, atât de fermecător, atât de poetic, care ştia atât de bine să iubească, spânzurat aşa cum îl zugrăvea Léontine în accesele ei şi cu gesturile pe care le dă o febră mare. Păstra de la Lucien scrisori elocvente şi îmbătătoare, asemănătoare cu cele scrise de Mirabeau[170] Sophiei, dar mai literare, mai îngrijite, căci fuseseră dictate de patima cea mai violentă: vanitatea! Cea mai încântătoare ducesă fusese a lui, o văzuse făcând pentru el nebunii, bineînţeles nebunii tainice, şi succesul acesta îi luase minţile lui Lucien. Mândria amantului îl inspirase cum nu se poate mai bine pe poet. Şi fireşte, ducesa păstrase acele scrisori tulburătoare, cum adună unii bătrâni gravurile obscene, din pricină că în ele Lucien lăuda nebuneşte ceea ce era cel mai puţin ducal la ea.

— A murit într-o temniţă scârboasă! îşi spunea ea cu spaimă punând deoparte scrisorile, când o auzi pe cameristă ca bate la uşă.

— Doamna Camusot, pentru o chestiune extrem de gravă care o priveşte pe doamna ducesă, spuse camerista.

Diane se ridică în picioare, îngrozită.

— Ah! zise dânsa privind-o pe Amélie care-şi făcuse o figură potrivită cu împrejurările. Ghicesc tot. E vorba de scrisorile mele. Ah, scrisorile mele... Ah, scrisorile mele! şi căzu pe o canapea.

Îşi aminti că, în pornirea patimii, îi răspunsese lui Lucien pe acelaşi ton şi că celebrase poezia bărbatului, aşa cum el cântase slava femeii şi încă în ce stil de odă!

— Vai, da, doamnă ducesă, vin să vă salvez mai mult decât viaţa! E vorba de onoarea dumneavoastră... Veniţi-vă în fire, îmbrăcaţi-vă, haidem la ducesa de Grandlieu, căci, din fericire pentru dumneavoastră, nu sunteţi singura persoană compromisă.

— Dar mi s-a spus că Léontine a pus pe foc ieri la Palatul

[170] Honoré-Gabriel de Mirabeau (1740–1791) a fost un mare orator din vremea revoluţiei franceze. Fire pasională, a iubit multe femei, printre care şi pe Sophie de Monnier, căreia i-a scris scrisori înflăcărate.

de justiţie toate scrisorile confiscate la sărmanul nostru Lucien!

— Păi, doamnă ducesă, Lucien era dublat de Jacques Collin! exclamă soţia judecătorului. Uitaţi mereu aceasta cârdăşie mârşavă care cu siguranţă că e singura pricină a morţii acelui tânăr fermecător şi atât de regretat! Iar acei Machiavel al ocnei, spre deosebire de Lucien, nu şi-a pierdut nicio clipă cumpătul! Domnul Camusot are convingerea că monstrul a pus la loc sigur scrisorile cele mai compromiţătoare ale celor ce-l iubiseră pe…

— Prietenul, zise repede ducesa. Ai dreptate, drăguţa mea, trebuie să mergem să ţinem sfat la familia Grandlieu: Suntem cu toţii interesaţi în chestiunea asta, şi din fericire Serisy o să ne ajute…

Culmea primejdiei are, aşa cum s-a văzut în scenele petrecute la Conciergerie, o putere asupra sufletului la fel de cumplită ca puterea celor mai straşnice stimulente asupra trupului. E o pilă voltaică a moralului. S-ar putea să nu fie departe ziua în care se va surprinde felul cum sentimentul se condensează chimic într-un fluid poate asemănător cu fluidul electric.

La ocnaş şi la ducesă se întâmplase acelaşi fenomen. Femeia aceea abătută, pe moarte, care nu dormise, ducesa atât de dificilă când îşi făcea găteala, găsi forţa unei leoaice încolţite şi prezenţa de spirit a unui general în mijlocul bătăliei. Diane îşi alese singură hainele şi-şi improviză găteala cu iuţeala unei femeiuşti care-şi serveşte ea însăşi de cameristă. Lucrul fu aşa de miraculos, încât subreta rămase în picioare, o clipă înmărmurită, atât era de mirată că-şi vede stăpâna în cămaşă şi lăsând-o poate cu plăcere pe soţia judecătorului să zărească, prin ceaţa rara a pânzei de în, un trup alb, desăvârşit ca al Venerei lui Canova[171]. Era ca o bijuterie în hârtia-i de mătase. Diane ghicise dintr-odată unde se află corsetul ei pentru aventuri, corsetul care

[171] Antonio Canova, sculptor italian (1757–1822), a lăsat opere, caracteristice mai ales prin graţia lor.

se încheie în faţă, scutindu-le pe femeile grăbite de oboseala şi vremea pierdută a strânsului şireturilor din spate. Îşi orânduise dantelele de la cămaşă şi-şi strânsese cum se cuvine frumosul sân, când camerista sosi cu juponul şi încheie opera dându-i o rochie. Pe când Amélie, la un semn al cameristei, încheia la spate rochia în copci şi o ajuta pe ducesă, subreta luă nişte ciorapi de *fil d'Ecosse,* nişte pantofiori de catifea, un şal şi-o pălărie. Amélie şi camerista îi puseră ciorapii şi pantofii, fiecare la câte un picior.

— Sunteţi cea mai frumoasă femeie pe care-am văzut-o, zise şireata Amélie, sărutând cu o mişcare pasionată genunchiul neted şi mătăsos al Dianei.

— Doamna n-are pereche, zise camerista.

— Haide, Josette, nu flecari, răspunse ducesa. Ai o trăsură? o întrebă dânsa pe doamna Camusot. Hai, scumpo, o să stăm de vorbă pe drum.

Şi ducesa coborî scara de onoare a palatului Cadignan, alergând şi punându-şi mânuşile, ceea ce nu se mai pomenise niciodată.

— La palatul Grandlieu, repede! îi spuse dânsa uneia dintre slugi, făcându-i semn să urce în spatele trăsurii.

Valetul şovăi, căci trăsura în cauză era o birjă.

— Vai, doamnă ducesă, nu-mi spuseseşi că tânărul avea scrisori de la dumneavoastră! Căci dacă-mi spuneaţi, Camusot ar fi procedat cu totul altfel.

— Situaţia Léontinei m-a preocupat în aşa măsură, încât am uitat cu totul de mine, zise dânsa. Biata femeie era încă de alaltăieri aproape nebună, aşa că-ţi închipui în cel hal a răscolit-o întâmplarea fatală! Ah, dac-ai şti, draga mea, ce zi am avut ieri... Ce mai, îţi vine să renunţi la dragoste. Ieri, târâte amândouă, Léontine şi cu mine, de o bătrână îngrozitoare, o misită de găteli de ocazie, de altminteri straşnică femeie, în cloaca aceea sângeroasă şi urât mirositoare care se numeşte justiţia, îi spuneam Léontinei că îţi vine să cazi în genunchi şi să ţipi ca doamna de

Nucingen când, în drum spre Neapole, a apucat-o una dintre furtunile acelea îngrozitoare de pe Mediterană: „Doamne! Doamne, scapă-mă şi nu mai fac!” Astea au fost două zile din viaţa mea pe care n-o să le uit! Ce proaste suntem că scriem... Dar iubeşti! Primeşti pagini care-ţi aprind inima prin ochi, şi te ard cu pălălaie, şi prudenţa zboară, şi răspunzi...

— De ce să răspunzi în scris, când poţi răspunde prin fapte! spuse doamna Camusot.

— E aşa de frumos să te laşi în voia pierzaniei! răspunse cu trufie ducesa. E voluptatea sufletului.

— Femeile frumoase, răspunse modest doamna Camusot, sunt scuzabile, ele au mult mai multe prilejuri de a cădea în ispită decât noi.

Ducesa zâmbi.

— Suntem totdeauna prea generoase, urmă Diane de Maufrigneuse. Am să fac ca doamna d’Espard, care e cumplită.

— Ce face dânsa? întrebă cu curiozitate, soţia Judecătorului.

— A scris o mie de scrisori de dragoste...

— Chiar atâtea! exclamă doamna Camusot, întrerupând-o pe ducesă.

— Ei, află, draga mea, ca nu găseşti în ele niciun cuvânt care s-o compromită.

— Dumneavoastră n-aţi fi în stare să rămâneţi atât de rece, atât de prudentă, răspunse doamna Camusot. Sunteţi femeie, sunteţi dintre îngerii aceia care nu ştiu să se împotrivească diavolului...

— Am jurat că nu mai scriu niciodată. În toată viaţa mea nu i-am scris decât nefericitului acela de Lucien... Am să-i păstrez scrisorile până la moarte! Drăguţa mea, scrisorile acelea sunt flăcări, uneori ai nevoie...

— Dar dacă s-ar găsi! spuse doamna Camusot cu un mic gest ruşinat.

— A, aş spune că e un roman în scrisori pe care l-am

început eu, căci le-am copiat pe toate, draga mea, şi am ars originalele.

— Vai, doamnă ducesă, drept răsplată, lăsaţi-mă să le citesc…

— Poate că te las, zise ducesa. Ai să vezi atunci, draga, că Léontinei nu i-a scris aşa ceva.

Acest ultim cuvânt dezvăluia *femeia*, femeia din toate vremurile şi din toate ţările.

Asemenea broaştei din fabula lui La Fontaine, doamna Camusot plesnea de plăcere că intră în palatul Grandlieu, alături de frumoasa Diane de Maufrigneuse. În dimineaţa asta era pe cale de a lega una dintre acele relaţii atât de trebuincioase ambiţioşilor. Aşa că de pe acum i se părea că aude cum i se spune: *Doamnă preşedintă!* Simţea satisfacţia nespusă de a birui stăvili uriaşe, dintre care cea mai de seamă era incapacitatea soţului ei, încă necunoscută de ceilalţi, dar bine ştiută de ea. Să faci să parvină un om mediocru! Pentru o femeie ca şi pentru un rege, înseamnă a-ţi procura plăcerea care i-a fermecat pe atâţia mari actori şi care constă în a ajunge la o sută de reprezentaţii cu o piesă proastă. E beţia egoismului! Într-un anumit sens, e desfrâul bahic al puterii. Puterea nu-şi dovedeşte sie însăşi forţa decât săvârşind abuzul de a încorona cu laurii succesului pe câte un nerod, batjocorind astfel geniul, singura forţă pe care puterea absolută n-o poate atinge. Înălţarea calului lui Caligula la rangul de consul, această farsă imperială, a avut şi va avea în veci un mare număr de reprezentaţii.

În câteva minute, Diane şi Amélie trecură din dezordinea elegantă a camerei de culcare a frumoasei Diane, la sobrietatea unui lux măreţ şi sever, la ducesa de Grandlieu.

Portugheza aceasta foarte cucernică se scula în fiecare zi la ceasurile opt, ca să se ducă să asculte slujba la bisericuţa Saint-Valère, care ţine de biserica Saint-Thomas d’Aquin, aşezată pe atunci în faţa palatului Invalizilor. Capela aceea, astăzi dărâmată, a fost mutată în rue de Bourgogne, până

când se va clădi biserica gotică ce va fi închinată, pare-se, sfintei Clotilda.

La primele cuvinte şoptite la urechea ducesei de Grandlieu de către Diane de Maufrigneuse, cuvioasa trecu la domnul de Grandlieu, şi-l aduse imediat. Ducele îi aruncă doamnei Camusot una dintre privirile acelea iuţi prin care boierii mari analizează o viaţă întreagă şi adesea chiar şi sufletele. Găteala Améliei îl ajută în chip hotărâtor pe duce să ghicească viaţa ei burgheză de la Alençon la Mantes şi de la Mantes la Paris.

A, dacă nevasta judelui ar fi ştiut de acest dar al ducilor, n-ar fi putut întâmpina cu un zâmbet graţios această ocheadă politicos ironică, din care dânsa nu văzu decât politeţea. Neştiinţa are anumite privilegii comune cu şiretenia.

— E doamna Camusot, fiica lui Thirion, unul dintre uşierii cabinetului regelui, îi spuse ducesa soţului ei.

Ducele se înclină *foarte* politicos în faţa nevestei de magistrat şi faţa lui îşi pierdu din gravitate. Valetul ducelui, pe care stăpânu-său îl sunase, se înfăţişă.

— Ia o trăsură şi du-te în rue Honoré-Chevalier. Acolo ai să suni la o uşiţă la numărul zece. Ai să-i spui servitorului care o să-ţi deschidă uşa că-l rog pe stăpânul său să treacă pe aici; dacă domnul acela e acasă, te întorci cu el. Spune că vii din partea mea, asta o să fie de ajuns ca să treci peste orice greutăţi. Încearcă să faci toate acestea în nu mai mult de un sfert de ceas.

De îndată ce valetul ducelui ieşi, se ivi altul, şi anume al ducesei.

— Du-te din partea mea la ducele de Chaulieu şi spune să i se dea cartea asta de vizită.

Ducele îşi dădu cartea de vizită îndoită într-un fel anumit. Când cei doi prieteni simţeau nevoia de a se vedea pe dată pentru vreo treabă grabnică şi secretă, care nu putea fi aşternută pe hârtie, îşi dădeau de veste unul celuilalt în felul acesta.

Se vede că pe toate treptele societăţii, obiceiurile seamănă şi nu se deosebesc între ele decât prin nuanţe, maniere, fel de a proceda. Lumea bună îşi are şi ea argoul ei, care însă se cheamă *stil*.

— Sunteţi sigură, doamnă, că există pretinsele scrisori trimise de către domnişoara Clotilde de Grandlieu acelui tânăr? întrebă ducele de Grandlieu şi azvârli o privire doamnei Camusot cum azvârle un marinar sonda.

— Nu le-am văzut, dar e de temut că există, răspunse dânsa tremurând.

— Fiica mea n-a putut scrie nimic care să nu poată fi mărturisit, exclamă ducesa.

„Biata ducesă!” se gândi Diane, aruncându-i ducelui de Grandlieu o privire care-l vârî în răcori.

— Ce crezi tu, draga mea Diane? o întrebă cu glas scăzut ducele pe ducesa de Maufrigneuse, luând-o cu el în nişa unei ferestre.

— Dragul meu, Clotilde e în aşa hal înnebunită după Lucien, încât îi dăduse întâlnire înainte de plecare. Dacă nu era acolo tânăra Lenoncourt, poate că ar fi fugit cu el în pădurea Fontainebleau. Ştiu că Lucien îi scria Clotildei nişte scrisori care ar fi scos-o din minţi şi pe o sfântă! Suntem trei fiice ale Evei înlănţuite de şarpele corespondenţei…

Ducele şi Diane se întoarseră din pervazul ferestrei către ducesă şi doamna Camusot, care vorbea în şoaptă. Amélie, urmând în privinţa aceasta sfaturile ducesei de Maufrigneuse, făcea pe bisericoasa, ca să câştige simpatia trufaşei portugheze.

— Suntem la cheremul unui mârşav ocnaş evadat! strigă ducele, scuturând din umeri într-un fel anumit. Iată ce înseamnă să primeşti în casă oameni de care nu eşti pe de-a-ntregul sigur! înainte de a admite pe cineva, trebuie să-i cunoşti bine averea, rudele, toate antecedentele…

Această frază e morala povestirii de faţă, din punct de vedere aristocratic.

— Ce a fost, a fost, îi spuse ducesa de Maufrigneuse. Să

ne gândim cum o salvăm pe biata doamnă de Sérisy, pe Clotilde şi pe mine…

— Nu putem face altceva decât să-l aşteptăm pe Henri, am trimis după el; dar totul depinde de persoana pe care s-a dus s-o aducă Gentil. Dea Domnul ca omul acela să fie la Paris. Doamnă, zise dânsul către doamna Camusot, vă mulţumesc că v-aţi gândit la noi…

Însemna a-i spune doamnei Camusot că poate pleca. Fiica uşierului de la cabinetul regal era destul de inteligentă ca să-l înţeleagă pe duce şi se ridică în picioare; dar ducesa de Maufrigneuse, cu acea graţie admirabilă care-i câştiga atâtea prietenii şi discreţii, o luă pe Amélie de mână şi-o arătă ducelui şi ducesei într-un fel anumit.

— Pentru mine personal, şi nu numai pentru că s-ar fi trezit în zori ca să ne salveze pe toţi, vă cer să păstraţi faţă de micuţa mea doamnă Camusot mai mult decât o amintire. Întâi mi-a făcut servicii din acelea ce nu se pot uita; şi afară de asta, sunt oamenii noştri, şi ea şi soţul ei. Am făgăduit să fac aşafel încât Camusot să fie avansat.

— N-ai nevoie de această recomandare, îi spuse ducele doamnei Camusot. Familia Grandlieu îşi aminteşte totdeauna de serviciile ce i-au fost făcute. Magistratura o să aibă în curând prilejul să se remarce, i se va cere devotament, soţul dumitale va fi pus în primele rânduri…

Doamna Camusot plecă mândră, fericită, gata să plesnească. Se întoarse triumfătoare, admirându-se, bătându-şi joc de duşmănia procurorului general. Îşi spunea: „Ce-ar fi să-l aruncam în aer pe domnul de Granville?

Era şi timpul ca doamna Camusot să plece. Ducele de Chaulieu, unul dintre favoriţii regelui, se întâlni cu această burgheză chiar pe terasă.

— Henri, exclamă ducele de Grandlieu când intra prietenul său, fugi, te rog, la castel, încearcă să vorbeşti cu regele, iată despre ce este vorba.

Şi-l duse pe duce în nişa ferestrei unde se întreţinuse

adineauri cu uşuratica şi graţioasa Diane.

Din când în când, ducele de Chaulieu se uita pe furiş la nebunatica ducesă, care, stând de vorbă cu ducesa cea bisericoasă şi lăsând-o să-i ţină predici, răspundea la ocheadele ducelui de Chaulieu.

— Dragă copilă, spuse în sfârşit ducele de Grandlieu care isprăvise convorbirea în *aparté*, fii, te rog, cuminte! Haide, adăugă dânsul luând-o de mână pe Diane, respectă cuviinţa, nu te mai compromite, nu scrie niciodată nimic! Scrisorile, draga mea, au pricinuit tot atâtea nenorociri persoanelor particulare, cât şi publice, adică statului... Ceea ce ar fi iertat unei fete tinere, cum e Clotilde, care iubeşte pentru întâia oara, nu poate fi scuzat la...

— Un grenadier bătrân care a văzut multe bătălii, zise ducesa strâmbându-se la duce.

Gluma şi strâmbătura luminară cu un surâs feţele mâhnite ale celor doi duci şi chiar pe a cuvioasei ducese.

— Sunt patru ani de când n-am mai scris o scrisorică de dragoste!... Suntem salvate? întrebă Diane, care-şi ascundea îngrijorarea sub o purtare copilăroasă.

— Încă nu, zise ducele de Chaulieu, căci nu ştii ce greu se săvârşesc actele de samavolnicie; pentru un rege constituţional, ele sunt ca un adulter pentru o femeie măritată.

— E păcatul favorit! zise ducele de Grandlieu.

— Fructul oprit! urmă Diane zâmbind. Ah, cât aş vrea să fiu cu guvernul, căci nu mi-a mai rămas nimic din fructul oprit. L-am mâncat tot.

— Vai, draga mea! rosti cucernica ducesă. Mergi prea departe.

Cei doi duci, auzind cum o trăsură se opreşte la scară, cu tropot de cai veniţi în galop mare, le lăsară singure pe cele două femei, după ce se înclinară în faţa lor şi se duseră în biroul ducelui de Grandlieu, unde fu introdus domnul din rue Honoré-Chevalier, care nu era altul decât şeful contra-

poliţiei Castelului, al poliţiei politice, obscurul dar puternicul Corentin.

— Poftim, zise ducele de Grandlieu, poftim domnule de Saint-Denis.

Corentin, uimit că găseşte o memorie atât de bună la duce, trecu cel dintâi după ce se înclinase adânc în faţa celor doi duci.

— Dragă domnule, şi acum te-am chemat pentru aceeaşi persoană, sau din pricina ei, rosti ducele de Grandlieu.

— Păi a murit, zise Corentin.

— A rămas asociatul, spuse ducele de Chaulieu, un asociat de temut.

— Ocnaşul, Jacques Collin, răspunse Corentin.

— Vorbeşte, Ferdinand, îi spuse ducele de Chaulieu fostului ambasador.

— Netrebnicul acela e de temut, urmă ducele de Grandlieu. A pus mâna, în scopuri de şantaj, pe scrisorile trimise de doamnele de Sérisy şi de Maufrigneuse acelui Lucien Chardon, creatura lui. Se pare că junele avea o metodă care consta în a smulge scrisori pătimaşe ca răspuns la ale lui; căci şi domnişoara de Grandlieu a scris câteva, zice-se; în orice caz, ne temem că e aşa şi nu putem şti nimica fiindcă dânsa e plecată în călătorie…

— Junele, răspunse Corentin, nu era în stare să-şi ia asemenea precauţii!… Asta e o măsură de prevedere a abatelui Carlos Herrera!

Corentin îşi rezema cotul de braţul fotoliului în care şedea şi-şi sprijini capul în palmă, căzând pe gânduri.

— Bani!… Are el mai mulţi decât noi. Esther Gobseck i-a slujit drept râmă ca să pescuiască aproape două milioane în acea baltă de bani de aur care se cheamă Nucingen… Domnilor, obţineţi pentru mine depline puteri de la locul în drept şi vă scap eu de omul acela!…

— Dar… de scrisori? îl întrebă pe Corentin ducele de Grandlieu.

— Ascultaţi-mă domnilor, urmă Corentin ridicându-se şi

arătându-şi faţa de nevăstuică într-o stare de mare fierbere.

Îşi vârî mâinile în buzunarele pantalonilor de molton negru. Acest mare actor din drama istorică a vremii noastre trăsese pe el numai o vestă şi o redingotă şi nu-şi schimbase pantalonii de casă, atât de bine ştia cât sunt de recunoscători cei mari când eşti prompt în anumite împrejurări. Se plimbă ca la el acasă prin birou, discutând cu glas tare de parcă era singur!

— E un ocnaş! îl putem vârî, fără proces la secret, la Bicêtre, fără să mai poată sta de vorbă cu nimeni, şi să-l lăsam să putrezească acolo… Dar poate că s-a aşteptat la o asemenea situaţie şi a dat instrucţiuni oamenilor lui.

— Dar a fost pus la secret, zise ducele de Grandlieu. Pe loc, fără veste, după ce a fost arestat la cocota aceea.

— Parcă există *la secret* pentru pezevenghiul acela! exclamă Corentin. E la fel de tare ca… tot atât de tare ca şi mine!

— Ce-i de făcut? îşi spuseră cei doi duci dintr-o privire.

— Îl putem trimite pe nemernic la ocnă de îndată, la Rochefort. Acolo moare în şase luni! A, fără crime! zise dânsul ca răspuns la un gest al ducelui de Grandlieu. Ce vreţi? Un ocnaş nu rezistă mai mult de şase luni într-o vară caldă, când e silit să muncească din greu şi cu adevărat în duhorile nesănătoase ale Charentei. Dar asta nu merge decât dacă omul nostru nu şi-a luat măsuri cu privire la scrisori. În cazul când ticălosul s-a ferit de duşmani, şi de bună seamă că aşa e, trebuie să aflăm ce precauţii şi-a luat. Dacă cel ce deţine scrisorile e sărac, poate fi cumpărat… Prin urmare, e vorba să-l tragem de limba pe Jacques Collin! Un duel în care aş fi învins! Ce-am mai putea face, ar fi să cumpărăm scrisorile prin alte scrisori!… Şi anume, o scrisoare de graţiere din partea regelui, şi să-mi fie dat omul să-l iau la mine în prăvălie. Jacques Collin e singurul om destul de capabil ca să-mi fie urmaş, bietul Contenson şi prietenul Peyrade fiind morţi la ceasul de faţă.

Jacques Collin mi-a omorât aceşti spioni fără pereche, de parcă voia să-şi facă un loc. După cum vedeţi, domnilor, trebuie să-mi daţi mână liberă. Jacques Collin e la Conciergerie, mă duc la cabinetul domnului de Granville, trimiteţi prin urmare acolo pe cineva de încredere care să se întâlnească cu mine; căci îmi trebuie fie o scrisoare pe care să i-o arăt domnului de Granville, căci dânsul nu ştie nimic despre mine, scrisoare pe care de altminteri o s-o restitui preşedintelui Consiliului de miniştri, fie o persoană foarte impunătoare care să mă introducă... Aveţi o jumătate de ceas, căci am nevoie cam de o jumătate de ceas ca să mă îmbrac, adică, mai limpede, să devin ceea ce trebuie să fiu în ochii domnului procuror-general.

— Domnul meu, spuse ducele de Chaulieu, îţi cunosc marea iscusinţă, nu-ţi cer să-mi răspunzi decât cu da sau nu. Răspunzi de succes?

— Da, dacă am depline puteri şi cuvântul dumneavoastră că nu voi fi niciodată întrebat în această privinţă. Planul mi l-am făcut.

Acest răspuns sinistru le dădu un uşor fior celor doi mari seniori.

— Bine, domnule, zise ducele de Chaulieu. Ai să treci afacerea asta în lista de plăţi a cazurilor cu care eşti însărcinat de obicei.

Corentin se înclină în faţa celor doi duci şi plecă.

Henri de Lenoncourt, pentru care Ferdinand de Grandlieu pusese să înhame caii la o trăsură, se duse de îndată la rege, pe care-l putea vedea în orice moment, în virtutea privilegiului ce i-l conferea titlul său de şambelan.

Astfel, diferitele interese înnodate între ele, în vârful şi în străfundul societăţii, aveau să se întâlnească în cabinetul procurorului general, aduse toate acolo de nevoie şi reprezentate prin trei oameni: justiţia de către domnul de Granville, familia de către Corentin, în faţa cumplitului potrivnic Jacques Collin, care întruchipa răul social în sălbatica-i energie.

Ce mai duel între justiţie şi samavolnicie, întrunite împotriva ocnei şi a vicleniei sale! Ocna, simbolul îndrăznelii care trece peste calcul şi chibzuinţă, care nu-şi alege mijloacele, care n-are ipocrizia samavolniciei şi care simbolizează în chip hâd interesul pântecului înfometat, grotescul sângeros şi fulgerător al foamei! Nu erau oare faţă în faţă atacul şi apărarea? Furtul şi proprietatea? Problema cumplită a traiului în societate şi a traiului în codru, disputată pe terenul cel mai îngust cu putinţă! în sfârşit, era o icoană vie şi cumplită a acelor compromisuri antisociale pe care reprezentanţii prea slabi ai puterii le fac cu nişte răsculaţi sălbatici.

Când domnul Camusot fu anunţat la procurorul general, acesta făcu semn să fie lăsat să intre. Domnul de Granville presimţise vizita aceasta şi voia să se înţeleagă cu judecătorul asupra felului cum vor încheia cazul Lucien. Concluzia nu mai putea fi aceea găsită cu Camusot în ajun, înainte de moartea sărmanului poet.

— la loc, domnule Camusot, zise domnul de Granville, prăbuşindu-se în fotoliul său.

Magistratul, singur cu judele de instrucţie, lăsă să se vadă cât de copleşit era. Camusot se uită la domnul de Granville şi zări pe chipul atât de ferm o gălbejeală aproape lividă şi oboseala ajunse la culme, o prostaţie totală, care dovedea suferinţe, poate şi mai grele decât ale condamnatului la moarte căruia grefierul îi vestise respingerea recursului. Şi totuşi, citirea aceea după uzanţele justiţiei, însenina: Pregăteşte-te, ţi-a venit clipa din urmă.

— Pot să vin mai târziu, domnule conte, zise Camusot, deşi e un caz urgent...

— Rămâi, răspunse demn procurorul general. Adevăraţii magistraţi trebuie să-şi accepte suferinţa şi să ştie să şi-o ascundă. Dacă ţi-ai dat seama că sunt tulburat, să ştii că am greşit...

Camusot făcu un gest.

— Dea Domnul ca să nu cunoşti niciodată, domnule Camusot, această culme de grea ananghie în viaţă. Alţii s-ar fi prăbuşit de mult! Mi-am petrecut noaptea în preajma unuia dintre cei mai intimi prieteni ai mei, n-am decât doi prieteni şi anume contele Octave de Bauvan şi contele de Sérisy. Am rămas, domnul de Sérisy, contele Octave şi cu mine, de ieri de la ceasurile şase seara până azi la şase dimineaţa, ducându-ne pe rând din salon până la patul doamnei de Sérisy, de fiecare dată cu teama că o găsim moartă sau cu minţile pierdute pe veci. Desplein, Bianchon şi Sinard au stat necontenit în odaie cu două infirmiere. Contele îşi adoră soţia. Închipuie-ţi ce noapte am petrecut între o femeie nebună de dragoste şi prietenul meu nebun de disperare. Un om de stat nu simte disperarea la fel ca un nerod! Sérisy, calm ca atunci când şade pe fotoliul lui într-o şedinţă a Consiliului de stat, se zbuciuma să ne înfăţişeze o faţă liniştită. Şi curgea sudoarea pe fruntea lui palidă de-atâtea nopţi de muncă. Am dormit de la cinci la şapte jumătate, biruit de somn, şi a trebuit să fiu aici la opt şi jumătate ca să dau ordinul să se execute o condamnare la moarte. Crede-mă, domnule Camusot, când un magistrat s-a rostogolit o noapte întreagă în hăul durerii, simţind cum apasă mâna lui Dumnezeu asupra destinelor omeneşti şi cum izbeşte în plini inimi nobile, tare greu e să se aşeze aici, în faţa biroului şi să rostească rece: „La ceasurile patru veţi face să cadă un cap! Nimiciţi o făptură a lui Dumnezeu, plină de viaţă, de putere, de sănătate”. Şi totuşi asta mi-e datoria!... Zdrobit de durere, trebuie să dau ordin să se monteze eşafodul... Condamnatul nu ştie că magistratul încearcă o spaimă egală cu a lui. În clipa aceea, legaţi unul de altul printr-o foaie de hârtie, eu, societatea care se răzbuna, el, crima ce trebuie ispăşită, suntem aceeaşi datorie cu două feţe, două vieţi apropiate pentru o clipă de către cuţitul legii. Aceste dureri atât de adânci ale magistratului cine le plânge? Cine le mângâie?... Mândria noastră e să le îngropăm în fundul inimii! Preotul, cu viaţa

sa închinată lui Dumnezeu, ostaşul, care îşi închină ţării moartea, îmi par mai fericiţi decât magistratul cu îndoielile sale, cu temerile sale, cu răspunderea-i cumplită. Ştii cine urmează să fie executat? spuse mai departe procurorul general. Un tânăr de douăzeci şi şapte de ani, frumos ca mortul de ieri, blond ca el şi a cărui condamnare la moarte am obţinut deşi nu speram, căci nu existau împotriva lui decât dovezi privitoare la delictul de tăinuire. A fost condamnat şi n-a mărturisit. Rezistă de şaptezeci de zile la toate încercările şi susţine mereu că e nevinovat. De două luni, pe umerii mei mai am şi capul lui! Ah, aş plăti mărturisirea acestui om cu un an de viaţă, căci trebuie să-i liniştesc pe juraţi!... Gândeşte-te ce lovitură ar primi justiţia dacă într-o bună zi s-ar afla că omorul pentru care va fi decapitat a fost săvârşit de altul.

La Paris, totul capătă o gravitate cumplită, şi cele mai mici incidente judiciare devin evenimente politice.

Curtea cu juri, această instituţie pe care legiuitorii revoluţionari au crezut-o atât de puternică, e un factor de ruină socială, căci nu-şi îndeplineşte misiunea şi nu ocroteşte îndeajuns societatea. Se joacă cu misiunea ei. Juraţii se împart în două tabere, dintre care una nu mai admite pedeapsa cu moartea, iar urmarea e că egalitatea în faţa legii dispare. Cutare nelegiuire groaznică, paricidul, obţine în cutare tribunal de provincie verdictul de nevinovăţie[172], pe când în cutare altul, o crimă ca să spunem aşa, oarecare, e pedepsită cu moartea! Ce-ar mai fi dacă în resortul nostru, la Paris, ar fi executat un nevinovat?

— E un ocnaş evadat, remarcă domnul Camusot cu sfială.

— În gura opoziţiei şi a presei devine un miel al lui Dumnezeu, exclamă domnul de Granville, iar opoziţia ar avea cum să-l spele de păcate, căci e un corsican fanatic pentru felul de a vedea din ţara lui, omorurile lui sunt

[172] Există în ocne douăzeci şi trei de PARICIZI care au beneficiat de circumstanţe atenuante. (N.a.)

urmări ale vendetei!... În insula aceea, îţi omori duşmanul şi te socoţi şi eşti socotit om foarte de treabă! Ah, magistraţii adevăraţi sunt cum nu se poate mai nefericiţi! Ascultă, ar trebui să trăiască despărţiţi de societate, cum trăiau pe vremuri anumite tagme preoţeşti. Lumea nu i-ar vedea decât atunci când ies din chiliile lor la ceasuri anumite, gravi, bătrâni venerabili, ţinând judecata în felul preoţilor din societăţile antice care întruneau în persoana lor puterea judiciară şi puterea sacerdotală. N-am fi găsiţi decât pe jilţurile noastre... Iar azi suntem văzuţi suferind sau distrându-ne ca oricare alţii!... Suntem văzuţi în saloane, în familii, cetăţeni, suferind de patimi, şi putem fi caraghioşi în loc să fim înfricoşători...

Această mărturisire supremă, întreruptă de tăceri şi de exclamaţii, însoţită de gesturi care o făceau de o elocinţă greu de transpus pe hârtie, îl făcu pe Camusot să se înfioare.

— În ce mă priveşte, domnul meu, zise Camusot, am început şi eu ieri ucenicia suferinţelor legate de meseria noastră!... Era cât pe ce să mor din pricina morţii tânărului aceluia; nu înţelesese că-i ţin parte şi nefericitul şi-a pus capăt zilelor.

— Nu trebuia să-i iei interogatoriul! strigă domnul de Granville. E atât de uşor să-i faci un serviciu cuiva abţinându-te...

— Dar legea? răspunse Camusot. Era arestat de două zile!...

— Nenorocirea s-a întâmplat, urmă procurorul general. Am dres cât am putut un lucru care în chip neîndoielnic este fără leac. Trăsura mea şi lacheii urmează cortegiul sărmanului aceluia care era un poet şi un om slab. Sérisy a făcut şi el ca mine, mai mult decât atât, a acceptat sarcina pe care i-a lăsat-o nefericitul tânăr şi va fi executorul său testamentar. Promiţându-i lucrul acesta soţiei sale, a făcut-o să-i arunce o privire în care lucea o urmă de luciditate. Şi, în sfârşit, contele Octave asistă în persoană la funeralii.

— Ei, domnule conte, zise Camusot, să isprăvim ce-am început. Ne-a mai rămas un prevenit foarte primejdios. Ştiţi tot aşa de bine ca şi mine că e Jacques Collin. Ticălosul va fi recunoscut drept ceea ce este…

— Suntem pierduţi! strigă domnul de Granville.

— În clipa asta se afla împreună cu condamnatul dumneavoastră la moarte, care era la ocnă odinioară ceea ce era Lucien la Paris… protejatul său! Bibi-Lupin s-a travestit în jandarm ca să asiste la întrevedere.

— De ce-şi vâră nasul poliţia judiciară? întrebă procurorul general. N-are voie să lucreze decât din ordinul meu!…

— Toată Conciergeria o să afle că l-am prins pe Jacques Collin. Ei, aflaţi deci: am venit să vă spun că acest mare şi îndrăzneţ răufăcător trebuie să aibă în mână cele mai primejdioase scrisori din corespondenţa doamnei de Sérisy, a ducesei de Maufrigneuse şi domnişoarei Clotilde de Grandlieu.

— Eşti sigur de asta?… întrebă domnul de Granville, lăsând să i se vadă pe chip o surprindere dureroasă.

— Spuneţi şi dumneavoastră, domnule conte, dacă am sau nu pricini de temere. Când am desfăcut teancul de scrisori confiscat la tânărul acela fără noroc, Jacques Collin a aruncat asupra lor o ochire ascuţită şi a lăsat să-i scape un zâmbet de mulţumire, al cărui înţeles nu putea să-l înşele pe un judecător de instrucţie. Un nemernic atât de înrăit ca Jacques Collin are grijă să nu scape din mână asemenea arme. Ce părere aţi avea despre urmările unei împrejurări prin care acele documente ar ajunge în mâinile unui avocat al apărării pe care pezevenghiul îl va alege dintre duşmanii guvernului şi ai aristocraţiei? Nevastă-mea, faţă de care ducesa de Maufrigneuse are multă bunăvoinţă, s-a dus să o anunţe, şi în clipa de faţă trebuie să fie amândouă la familia Grandlieu, să ţină sfat…

— Nu trebuie să aibă loc procesul! strigă procurorul general ridicându-se în picioare şi umblând cu paşi mari prin birou. Fără îndoială că a pus documentele la loc sigur…

— Ştiu unde, zise Camusot.

Prin această mică afirmaţie, judecătorul de instrucţie făcu să treacă tot necazul pe care-l avea procurorul general împotriva sa.

— Să auzim!… rosti domnul de Granville, şi se aşeză.

— Venind de acasă la Palatul de Justiţie, m-am gândit mult la acest caz atât de neplăcut. Jacques Collin are o mătuşă, o mătuşă adevărată şi nu măsluită, o femeie despre care poliţia politică a transmis o notă informativă prefecturii. E învăţăcelul şi idolul femeii aceleia, soră a tatălui lui, numită Jacqueline Collin. Hoţoaica are o dugheană de găteli de ocazie şi, prin relaţiile pe care *şt* le-a făcut datorită acestei negustorii, a pătruns în multe taine de familie. Dacă Jacques Collin a încredinţat cuiva pe lume paza hârtiilor ce-l pot salva, acel cineva e fiinţa de care v-am vorbit: s-o arestăm…

Procurorul general îl privi subţire pe Camusot de parc-ar Ei vrut să-i spună: „Omul ăsta nu-i atât de prost cum îl credeam ieri, numai că e încă prea tânăr, nu ştie încă să mânuiască hăţurile justiţiei”.

— Dar, urmă Camusot, ca să izbutim, trebuie să schimbăm toate măsurile luate ieri şi am venit să vă cer sfaturi şi ordine…

Procurorul general îşi luă cuţitul de tăiat hârtie şi ciocăni uşurel cu dânsul în marginea mesei, cu unul dintre acele gesturi obişnuite la toţi cutezătorii când se lasă în voia gândului.

— Trei neamuri mari în primejdie! exclamă el. Nu trebuie făcut niciun pas greşit!… Ai dreptate, înainte de toate să ascultăm de principiul lui Fouché: *Să arestăm!* Trebuie să fie pus la secret Jacques Collin.

— În felul ăsta, mărturisim că e ocnaş! Terfelim amintirea lui Lucien…

— Ce caz îngrozitor! rosti domnul de Granville. Unde te uiţi, primejdie.

În clipa aceasta, directorul Conciergeriei intră după ce

bătuse la uşă. Dar un birou ca al procurorului general e atât de bine păzit, încât nu ajung să bată la uşă decât oamenii care au strânsă legătură cu parchetul.

— Domnule conte, zise domnul Gault, prevenitul care poartă numele de Carlos Herrera cere să vă vorbească.

— A luat legătura cu cineva? întrebă procurorul general.

— Cu deţinuţii, căci e în curte cam de la ceasurile şapte şi jumătate, apoi s-a văzut cu condamnatul la moarte, care se pare că a vorbit faţă de el.

Domnul de Granville, străfulgerat de amintirea unei vorbe a domnului Camusot, îşi dădu seama ce foloase se puteau scoate, pentru a obţine predarea scrisorilor, dintr-o mărturisire a intimităţii dintre Jacques Collin şi Théodore Calvi. Bucuros că are un motiv să amâne execuţia, procurorul general îi făcu semn să se apropie de el.

— Am de gând, îi spuse dânsul, să amân execuţia pe mâine, dar la Conciergerie să nu se bănuiască această amânare. Tăcere totală. Călăul să pară că se duce să supravegheze pregătirile. Trimiteţi-l aici sub escortă pe preotul spaniol, ni-l cere ambasada Spaniei. Jandarmii să-l aducă pe numitul Carlos pe scara dumitale de comunicaţie ca să nu poată vedea pe nimeni. Spune-le ostaşilor să-l ţină câte doi, fiecare de câte un braţ, şi să nu-i dea drumul decât la uşa cabinetului meu. Eşti chiar sigur, domnule Gault, că acest străin primejdios n-a putut să ia legătura decât cu deţinuţii?

— Ba nu, când a ieşit din camera condamnatului la moarte, s-a prezentat o doamnă care voia să-l vadă…

Aici cei doi magistraţi schimbară o privire, şi ce privire!

— Ce doamnă? întrebă Camusot.

— Una căreia îi e duhovnic… O marchiză, răspunse domnul Gault.

— Din lac în puţ! exclamă domnul de Granville privindu-l pe Camusot.

— Le-a dat dureri de cap jandarmilor şi paznicilor, urmă domnul Gault, care se zăpăcise.

— În meseria dumitale trebuie să fii atent la orice, rosti cu asprime procurorul general. Doar nu degeaba e zăvorită Conciergeria aşa cum o ştii. Cum a intrat doamna aceea?

— Cu un permis în regulă, domnule procuror-general, răspunse directorul. O doamnă foarte bine îmbrăcată, însoţită de un valet şi de un lacheu, într-un echipaj luxos, a venit să-şi vadă duhovnicul înainte de a se duce la înmormântarea nefericitului tânăr care aţi pus să fie transportat de la noi…

— Arată-mi permisul prefecturii, zise domnul de Granville.

— A fost dat în urma recomandării excelenţei-sale contelui Serisy.

— Cum arată femeia aceea? întreba procurorul general.

— Mi s-a părut o femeie din lumea bună.

— I-aţi văzut faţa?

— Purta un văl negru.

— Ce şi-au spus?

— Păi era o bisericoasă, cu o carte de rugăciuni în mână! … Ce-i putea spune?… I-a cerut abatelui binecuvântarea, a îngenuncheat.

— Au stat de vorbă multă vreme? întrebă judecătorul.

— Nici cinci minute; dar niciunul dintre noi n-a înţeles ce şi-au spus, se pare că vorbeau spanioleşte.

— Spune-ne tot, domnule Gault, urmă procurorul general, îţi repet că cel mai mic amănunt e pentru noi de o importanţă hotărâtoare. Şi această întâmplare să te înveţe minte!

— Plângea, domnule conte.

— Plângea, adevărat?

— N-am putut să vedem, îşi ascundea faţa în batistă. A lăsat trei sute de franci în aur pentru deţinuţi.

— Atunci nu e ea! exclama Camusot.

— Bibi-Lupin, urmă domnul Gault a strigat: „E o hoţoaică!”

— Şi se pricepe, zise domnul de Granville. Emiteţi

mandatul, adăuga privindu-l pe Camusot, şi să se sigileze îndată totul la dânsa! Dar cum o fi obţinut recomandarea domnului de Sérisy?... Adu-mi permisul de la prefectură... Haide, domnule Gault! Trimiteţi-mi-l îndată pe abate la mine. Câtă vreme îl avem aici, primejdia nu poate creşte. Şi stând de vorbă două ceasuri, poţi pătrunde adânc în inima unui om.

— Mai ales un procuror-general ca dumneavoastră, zise cu şiretenie Camusot.

— O să fim doi, răspunse amabil procurorul general.

Şi căzu iarăşi pe gânduri.

— Ar trebui să se creeze în fiecare vorbitor de la închisoare un post de supraveghetor, bine plătit, care ar trebui dat, în chip de pensie, agenţilor celor mai devotaţi şi mai iscusiţi, rosti dânsul după un răstimp îndelungat. Bibi-Lupin ar trebui să-şi isprăvească zilele într-un asemenea post. Am avea astfel un ochi şi o ureche într-un loc care cere o supraveghere mai iscusită decât a celor ce lucrează acum acolo. Domnul Gault n-a putut să ne spună nimic hotărâtor.

— E foarte ocupat, zise Camusot. Dar între celulele de la secret şi noi există un gol şi n-ar trebui. Ca să ajungi din Conciergerie la birourile noastre, treci prin coridoare, prin curţi, pe scări. Atenţia agenţilor noştri nu e permanentă, în vreme ce deţinutul se gândeşte necontenit la ale lui.

— Mi s-a spus că s-a mai aflat o femeie în calea lui Jacques Collin când a ieşit de la secret ca să i se ia interogatoriul. Femeia aceea venise până la postul jandarmilor, în capul scării celei mici a cursei cu şoareci; am aflat de la uşieri şi i-am certat pe jandarmi pentru asta.

— A, ar trebui reconstruit tot Palatul, zise domnul de Granville; dar ar fi cheltuială de vreo douăzeci-treizeci de milioane!... Degeaba s-ar cere parlamentului treizeci de milioane pentru nevoile justiţiei.

Se auziră paşii mai multor inşi şi clinchetul armelor. Sosea pe semne Jacques Collin.

Procurorul general îşi puse pe faţă o mască de gravitate, sub care omul nu se mai vedea. Camusot făcu la fel ca şeful parchetului.

Într-adevăr, omul de serviciu de la cabinet deschise uşa şi Jacques Collin se arăta, calm şi fără să pară miratele nimic.

— Ai vrut să-mi vorbeşti, rosti magistratul. Te ascult.

— Domnule conte, sunt Jacques Collin şi mă predau!

Camusat tresări, procurorul general rămase calm.

— Vă închipuiţi că am motive să fac asta, urmă Jacques Collin, strângându-i pe cei doi magistraţi într-o privire batjocoritoare. Îmi închipui că vă încurc îngrozitor; căci dacă aş rămâne preot spaniol, aţi pune să mă ducă jandarmii până la graniţa dinspre Bayonne şi acolo nişte baionete spaniole v-ar scăpa de mine.

Cei doi magistraţi rămaseră neclintiţi şi muţi.

— Domnule conte, urmă ocnaşul, pricinile care mă fac să mă port aşa sunt şi mai grave, deşi îmi sunt teribil de personale; dar nu pot să vi le destăinuiesc decât dumneavoastră... Dacă v-ar fi cumva teamă...

— Teamă de cine? De ce? întrebă contele de Granville.

Ţinuta, expresia, capul drept, mişcarea, privirea, făcură în clipa aceea din marele procuror general o statuie vie a magistraturii, care trebuie să prezinte cele mai frumoase pilde de curaj cetăţenesc. În această clipă atât de scurtă, se arătă la înălţimea vechilor magistraţi din parlamentul de odinioară, în vremea războaielor civile, când preşedinţii se aflau faţă în faţă cu moartea şi rămâneau de marmură ca şi statuile ce le-au fost înălţate apoi.

— Teamă să rămâneţi singur cu un ocnaş evadat.

— Lasă-ne, domnule Camusot, rosti cu vioiciune procurorul general.

— Voiam să vă propun să puneţi să mi se lege mâinile şi picioarele, urmă rece Jacques Collin, cuprinzându-i pe cel doi magistraţi cu o privire înfricoşătoare. Tăcu o clipă şi apoi urmă cu gravitate: Domnule conte, n-aveaţi decât

stima mea, acum mi-aţi câştigat şi admiraţia…

— Ce, crezi că eşti de temut? întrebă magistratul pe un ton plin de dispreţ.

— *Cred!* zise ocnaşul. De ce să cred? Sunt, şi ştiu că sunt.

Jacques Collin luă un scaun şi se aşeză cu aerul degajat al unui om care se ştie la înălţimea potrivnicului într-o convorbire în care tratează ca de la mare putere la mare putere.

În clipa asta, domnul Camusot, care se găsea în pragul uşii şi era gata s-o închidă, se întoarse, veni până la domnul de Granville şi îi întinse două hârtii îndoite.

— Citiţi, spuse judecătorul procurorului general arătându-i una dintre hârtii.

— Să vină domnul Gault! strigă contele de Granville îndată ce citi numele cameristei doamnei de Maufrigneuse, pe care o cunoştea.

Directorul Conciergeriei intră.

— Descrie-ne, îi spuse la ureche procurorul general, femeia care a venit să-l vadă pe prevenit.

— Scurtă, groasă, grasă, îndesată, răspunse domnul Gault.

— Persoana pentru care a fost eliberat permisul e înaltă şi subţire, zise domnul de Granville. Şi ce vârstă avea?

— Şaizeci de ani.

— E vorba de mine, domnilor, zise Jacques Collin. Haideţi, urmă el blajin, nu mai căutaţi. Persoana aceea e mătuşa mea, o mătuşă adevărată, o femeie, o bătrână. Pot să vă scap de multe necazuri… N-o s-o găsiţi decât dacă vreau eu… Dacă batem apa în piuă în felul ăsta, n-o să ajungem nicăieri.

— Domnul abate nu mai vorbeşte franceza ca un spaniol, spuse domnul Gault. Nu se mai bâlbâie.

— Nu, fiindcă lucrurile sunt şi aşa destul de încurcate, dragă domnule Gault, răspunse Jacques Collin cu un zâmbet acru şi spunându-i directorului pe nume.

În clipa asta domnul Gault se repezi la procurorul general

şi-i spuse la ureche:

— Luaţi seama, domnule conte, omul ăsta e turbat de mânie!

Domnul de Granville îl privi lung pe Jacques Collin şi i se păru liniştit; dar îşi dădu seama îndată că directorul spusese adevărat. Atitudinea aceea prefăcută ascundea iritarea rece şi cumplită a unor nervi de sălbatic. În ochii lui Jacques Collin mocnea o erupţie vulcanică. Pumnii îi erau încleştaţi. Era tigrul care se ghemuieşte ca să sară asupra prăzii.

— Lăsaţi-ne singuri, urmă cu gravitate procurorul general, adresându-se directorului Conciergeriei şi judecătorului.

— Aţi făcut bine că l-aţi trimis de-aici pe ucigaşul lui Lucien! zise Jacques Collin, fără să-i mai pese dacă-l mai putea auzi Camusot sau nu. Nu mă mai puteam abţine, era să-l sugrum.

Domnul de Granville fu cutremurat de un fior. Niciodată nu văzuse atâta sânge în privirea unui om, atâta gălbeneală în obraji, atâta sudoare pe frunte şi o asemenea încleştare a muşchilor.

— La ce ţi-ar fi folosit omorul acesta? îl întrebă liniştit procurorul general pe răufăcător.

— În fiecare zi răzbunaţi sau credeţi că răzbunaţi societatea şi mă mai întrebaţi de ce mă răzbun… Oare n-aţi simţit niciodată în vine rostogolindu-se talazurile răzbunării? Oare nu ştiţi că dobitocul ăsta de judecător ni l-a ucis? Căci îl iubeaţi pe Lucien al meu, şi dânsul vă iubea! Vă ştiu pe de rost, domnule conte. Copilul meu îmi spunea totul seara, când se întorcea acasă; îl culcam, cum îşi culcă o doică plodul, şi-l puneam să-mi povestească tot. Îmi destăinuia totul, până la cele mai mici senzaţii ale lui… Ah, niciodată o mamă bună nu şi-a iubit fiul unic aşa cum îl iubeam eu pe îngerul acela. De-aţi şti! Binele se năştea în inima lui cum se înalţă florile pe pajişte. Era slab, iată singurul lui cusur, slab ca o coardă de liră, atât de tare

atunci când e întinsă... Astea sunt sufletele cele mai frumoase, slăbiciunea lor e foarte simplă, gingăşia, admiraţia, capacitatea de a înflori sub razele artei, iubirii, frumuseţii pe care Dumnezeu a făurit-o pentru om în mii de forme... În sfârşit, Lucien era o femeie ratată. Ah, câte nu i-am spus vitei încălţate care a ieşit adineauri... Ah, domnule conte, pe calitatea mea de prevenit în faţa unui judecător, am făcut ce-ar fi făcut Dumnezeu ca să-şi salveze fiul dacă, vrând să-l salveze, l-ar fi însoţit în faţa lui Pilat!

Un potop de lacrimi ieşi din ochii limpezi şi galbeni aj ocnaşului care nu cu mult înainte erau numai văpăi, ca a unui lup înfometat după şase luni de viscol în plină Ucrainã. Urmă:

— Capsomanul cela n-a vrut să audă nimic, şi l-a dus pe copil la pierzanie!... Domnule conte, am spălat cu lacrimile mele cadavrul micuţului, implorându-l pe *cel pe care nu-l cunosc* şi care e deasupra noastră! Eu care nu cred în Dumnezeu! V-am spus totul, spunându-vă cuvântul ăsta! Nu ştiţi, niciun om nu ştie ce e durerea; eu singur o cunosc. Văpaia durerii îmi usca până într-atâta lacrimile, încât azi-noapte n-am putut plânge. Plâng acum fiindcă simt că înţelegeţi. V-am văzut adineauri aicea întruchipând justiţia... Ah, domnule, fie ca Dumnezeu... (încep să cred în el!) fie ca Dumnezeu să vă ferească să ajungeţi în starea în care sunt eu acum... Blestematul acela de judecător mi-a smuls sufletul. În clipa asta, e înmormântată viaţa mea, conştiinţa mea, toată puterea pe care o aveam! Închipuiţi-vă un câine căruia un chimist îi scoate sângele... Iată-mă! Eu sunt câinele acela. Iată de ce am venit să vă spun: „Sunt Jacques Collin şi mă predau!” Mă hotărâsem să fac asta azi-dimineaţă când au venit să-mi smulgă cadavrul acela pe care-l sărutam ca un descreierat, ca o mamă, aşa cum Fecioara trebuie să-l fi sărutat pe Cristos în mormânt. Voiam să mă pun în slujba, justiţiei fără condiţii... Acum trebuie să pun condiţii şi o să aflaţi pentru ce.

— Vorbeşti cu domnul de Granville sau cu procurorul

general? întrebă magistratul.

Aceşti doi bărbaţi, CRIMA şi JUSTIŢIA se priviră. Ocnaşul îl tulbură adânc pe magistratul care fu cuprins de-o milă cerească pentru nefericitul acesta, căruia îi ghici viaţa şi simţirea. În sfârşit, magistratul (un magistrat e totdeauna magistrat), care nu ştia ce făcuse Jacques Collin de la evadare încoace, socoti că ar putea să pună stăpânire pe acest răufăcător, care la urma urmei nu se făcuse vinovat decât de-o falsificare. Şi voi să încerce cum lucrează generozitatea asupra acestei firi alcătuite, ca şi bronzul, din diferite materiale, din bine şi din rău. Şi apoi, domnul de Granville, ajuns la cincizeci şi trei de ani fără să fi putut insufla vreodată dragoste, admira firile sentimentale, ca toţi bărbaţii care n-au fost iubiţi. Poate că disperarea aceasta, ursita a multor bărbaţi cărora femeile nu le acordă decât stimă şi prietenie, era legătura tainică pe care se întemeia adânca intimitate dintre domnii de Bauvan, de Granville şi de Serisy; căci aceeaşi nefericire, ca şi o fericire împărtăşită, pune sufletele la acelaşi diapazon.

— Încă mai ai de trăit! zise procurorul general aruncându-i răufăcătorului prăbuşit o privire de inchizitor.

Celălalt făcu o mişcare ce exprima cea mai adâncă nepăsare faţă de sine însuşi.

— Lucien a făcut un testament prin care îţi lasă trei sute de mii de franci.

— Bietul, bietul copil! exclamă Jacques Collin, mereu *prea* cinstit! În mine sălăşluiau toate simţirile urâte; iar el era bunătatea, nobleţea, frumuseţea, sublimul! Suflete atât de frumoase nu pot fi schimbate! De la mine nu luase decât banii.

Această adâncă şi totală renunţare din partea lui Jacques Collin la personalitatea sa, pe care magistratul n-o mai putea însufleţi, dovedea atât de elocvent cuvintele cumplite ale omului, încât domnul de Granville trecu de partea răufăcătorului. Mai rămăsese procurorul general!

— Dacă nu te mai interesează nimic, întrebă domnul de

Granville, ce ai venit să-mi spui?

— Nu e destul că mă predau? Eraţi pe aproape, dar încă nu mă prinseseşi! De altminteri, v-aş încurca prea mult...

„Ce adversar!” gândi procurorul, general.

— Domnule procuror general, sunteţi pe cale să-i tăiaţi capul unui nevinovat, şi am găsit vinovatul, urma cu gravitate Jacques Collin, ştergându-şi lacrimile. Nu am venit aici pentru el, ci pentru dumneavoastră. Am venit să vă scap de o remuşcare, căci îi iubesc pe toţi cei care au avut cât ele cât simpatie pentru Lucien, tot aşa cum voi urmări cu ură pe toţi cei sau cele care l-au împiedicat să trăiască... Ce-mi pasă mie de un ocnaş? urmă el după un scurt răstimp. Un ocnaş în ochii mei e mai puţin decât pentru dumneavoastră o furnică. Eu sunt ca tâlharii din Italia, straşnici oameni! Câtă vreme călătorul face ceva mai mult decât preţul unui cartuş, îl culcă mort la pământ! Nu m-am gândit decât la dumneavoastră. L-am spovedit pe băiatul acela, care nu se putea destăinui decât mie, căci am fost tovarăşi de lanţuri! Théodore are suflet bun; a crezut că-i face un bine ţiitoarei dacă se apucă să pună amanet nişte lucruri furate; dar nu e mai vinovat în cazul de la Nanterre decât dumneavoastră. E corsican, la ei e ceva firesc să se răzbune, să se omoare unii pe alţii ca muştele. În Italia şi în Spania, nu există respect pentru viaţa omului, şi e foarte simplu. Acolo se crede că avem un suflet, ceva, o icoană a noastră care ne supravieţuieşte şi care ar trăi în veci. Să se apuce cineva să înşire asemenea bazaconii logicienilor noştri! Dacă din întâmplare Calvi v-ar fi spus cine e femeia de la care a primit lucrurile de furat, aţi fi găsit, nu pe adevăratul vinovat, căci acesta e în ghearele dumneavoastră, ci un complice pe care bietul Théodore nu vrea să-l dea de gol, căci e o femeie... Ce vreţi? Fiecare meserie are cinstea ei, ocnaşii şi pungaşii au şi ei cinstea lor! Acuma ştiu cine e ucigaşul celor două femei şi făptaşul acelei lovituri îndrăzneţe, ciudate, stranii, care mi-a fost povestită cu toate amănuntele suspendaţi executarea lui

Calvi, şi o să aflaţi tot; dar daţi-mi cuvântul că-l trimiteţi îndărăt la ocnă, obţinând comutarea pedepsei... Un om cufundat în durerea în care mă aflu, nu se mai poate osteni să mintă, ştiţi asta. Ce v-am spus e adevărat...

— Cu dumneata, Jacques Collin, deşi asta înseamnă că înjosesc justiţia, care nu poate face asemenea tranzacţii, cred că pot să îmblânzesc asprimea misiunii mele şi să refer celor în drept.

— Îmi dăruiţi viaţa lui?

— S-ar putea...

— Domnule conte, vă conjur să-mi daţi cuvântul dumneavoastră. Mai mult nu-mi trebuie.

Domnul de Granville făcu o mişcare de mândrie jignită.

— Am în mână onoarea a trei neamuri mari, iar dumneavoastră n-aveţi decât viaţa a trei ocnaşi, răspunse Jacques Collin, deci sunt mai tare ca dumneavoastră.

— Poţi fi pus iarăşi la secret; şi atunci ce faci? întrebă procurorul general.

— Aha, prin urmare, jucăm? remarcă Jacques Collin. Vorbeam deschis cu domnul de Granville; dar dacă am de-a face cu procurorul general, iau în mână cărţile şi mă folosesc de ele. Şi eu care, dacă-mi dădeaţi cuvântul, vă restituiam scrisorile scrise lui Lucien de către domnişoara Clotilde de Grandlieu!

Acestea fură rostite pe un ton, cu un sânge rece şi o privire ce îi arătară domnului de Granville că are în faţă un adversar cu care cea mai măruntă greşeală poate fi primejdioasă.

— Asta e tot ce-mi ceri? întrebă procurorul general.

— Vreau să vă vorbesc pentru mine, zise Jacques Collin. Onoarea familiei Grandlieu plăteşte comutarea pedepsei lui Théodore; dau mult şi primesc puţin. Ce înseamnă un ocnaş condamnat pe viaţă?... Dacă evadează, puteţi atât de uşor să vă scăpaţi de el! E ca o poliţă asupra ghilotinei! Numai că, deoarece fusese vârât cu un scop nu prea binevoitor la Rochefort, o să-mi făgăduiţi că îl trimiteţi la Toulon,

recomandându-le autorităţilor de acolo să se poarte bine cu el. Acuma, pentru mine vreau mai mult; am dosarul doamnei de Sérisy şi al doamnei de Maufrigneuse, şi ce scrisori!… Am să vă spun ceva, domnule conte: târfele, când scriu, fac stil şi sentimente alese, iar în schimb, cucoanele mari, care fac stil şi sentimente alese de dimineaţă până seara, scriu aşa cum se poartă târfele. Filosofii vor găsi poate pricina acestui contradans, eu personal nu ţin s-o caut. Femeia e o fiinţă inferioară, e prea supusă organelor sale. Pentru mine, femeia nu e frumoasă decât atunci când seamănă a bărbat! Iar micuţele ducese, care au minte de bărbat, au scris nişte capodopere… A, e frumos, de la un cap la altul, ca faimoasa odă a lui Piron[173]…

— Chiar aşa?

— Vreţi să le vedeţi?… zise Jacques Collin zâmbind.

Magistratul se ruşină.

— Vă dau să citiţi câteva dintre ele; dar, vă rog, fără figuri! Jucăm cinstit?… Îmi daţi scrisorile îndărăt şi interziceţi să fie spionată, urmărită şi privită persoana care le aduce.

— O să ia mult timp? întreba procurorul general.

— Nu, sunt ceasurile nouă jumătate, urmă Jacques Collin, uitându-se la pendulă; ei, peste patru minute o să avem câte una dintre scrisorile fiecăreia dintre cele două cucoane şi, după ce le citiţi, o să contramandaţi ghilotina! Dacă n-ar fi aşa cum sunt, nu m-aţi vedea atât de liniştit. De altminteri, doamnele au fost anunţate…

Domnul de Granville făcu un gest de surprindere.

— La ora asta trebuie să se agite din plin, or să-l pună în mişcare pe ministrul de justiţie, cine ştie, or să ajungă chiar până la rege… Haideţi, îmi daţi cuvântul că nu veţi căuta să ştiţi cine va veni, că nu veţi urmări şi nici nu veţi face să fie

[173] E vorba de Oda către Priap a poetului Alexis Piron (1689–1773) pe cât de spirituală, pe atât de obscenă, care a provocat indignarea generală.

urmărită vreme de un ceas persoana aceea?

— Îţi făgăduiesc!

— Bine, dumneavoastră n-aţi păcăli un ocnaş evadat. Sunteţi făcut din aluatul din care era făcut Turenne[174] şi vă ţineţi cuvântul chiar şi faţă de hoţi... Ei, aflaţi că în Sala paşilor pierduţi se află în clipa asta o cerşetoare în zdrenţe, o babă, în chiar mijlocul sălii. De bună seamă, flecăreşte cu vreunul dintre copişti despre cine ştie ce proces pentru vreun zid despărţitor; trimiteţi omul de serviciu să o caute şi să-i spună atât: *Dabor ti mandana.* O să vină... Dar nu fiţi crud fără niciun rost!... Sau îmi primiţi propunerea, sau nu vreţi să vă compromiteţi cu un ocnaş... Nota bene că nu sunt decât un falsificator... Vă rog, nu-l lăsaţi pe Calvi în chinurile cumplite ale pregătirilor execuţiei...

— Execuţia a şi fost contramandată. Nu vreau, îi spuse domnul de Granville lui Jacques Collin, ca justiţia să fie mai prejos de dumneata!

Jacques Collin îl privi cu un fel de uimire pe procurorul general cum trage de şiretul soneriei.

— Te rog să nu încerci să fugi. Dă-mi cuvântul dumitale, mi-ajunge. Du-te s-o cauţi pe femeia aceea.

Se ivi omul de serviciu.

— Félix, nu mai e nevoie de jandarmi... zise domnul de Granville.

Jacques Collin era învins.

În acest duel cu magistratul, voia să fie cel mai mare, cel mai tare, cel mai mărinimos, şi iată că magistratul îl copleşise. Totuşi, ocnaşul se simţea mult superior prin faptul că păcălea justiţia, că o convingea de nevinovăţia unui vinovat şi îi smulgea o viaţă; dar această superioritate trebuia să fie înăbuşită, tainică, ascunsă, pe când *gabărul* îl copleşea în plină lumină, maiestuos.

În clipa când Jacques Collin ieşea din cabinetul domnului

[174] Mareşalul Franţei Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne (1611–1685) era cunoscut pentru modestia şi simplitatea sa. Succesele sale militare erau întemeiate pe pricepere tehnică.

de Granville, secretarul general al preşedinţiei Consiliului, un deputat, contele des Lupeaulx, sosise, însoţit de un bătrânel bolnăvicios. Acest personaj înfăşurat într-o haină de mătase vătuită, de un cafeniu-închis, de parcă ar fi fost încă iarnă, cu părul pudrat, cu faţa decolorată şi rece, umbla ca un bolnav de podagră, nesigur pe picioarele îngroşate de o încălţăminte din piele de viţel, sprijinit pe un baston cu măciulie de aur, cu capul gol, cu pălăria în mână şi cu un şir de panglici de decoraţii la butonieră.

— Ce doreşti, dragă des Lupeaulx? întrebă procurorul general.

— M-a trimis prinţul[175], zise acesta la urechea domnului de Granville. Ai depline puteri să recapeţi scrisorile doamnelor de Sérisy şi de Maufrigneuse şi pe acelea ale domnişoarei Clotilde de Grandlieu. Te poţi înţelege cu domnul acesta…

— Cine e? întrebă procurorul general la ureche pe des Lupeaulx.

— N-am secrete faţă de dumneata, scumpe procuror-general; e faimosul Corentin. Maiestatea-sa îţi transmite să raportezi personal toate amănuntele acestei afaceri şi în ce condiţii se poate izbândi.

— Fă-mi serviciul, îi răspunse procurorul general la urechea lui des Lupeaulx, de a-i spune prinţului că totul s-a făcut şi că n-am avut nevoie de domnul acesta, adăugă dânsul arătându-i-l pe Corentin. Mă voi duce să primesc ordinele maiestăţii-sale în legătură cu încheierea afacerii care-l va privi pe ministrul de justiţie, căci vor trebui acordate două graţieri.

— Ai procedat înţelept, rezolvând singur, spuse des Lupeaulx şi-i strânse mâna procurorului general. Regele nu vrea ca în ajunul unor mari încercări a puterilor[176] să vadă

[175] Este vorba de prinţul Armand de Polipnac, ultimul prim-ministru al lui Carol al X-lea şi susţinătorul acţiunilor reacţionare ale regelui.

[176] Această încercare a puterilor a fost emiterea faimoaselor patru ordonanţe care dizolvau Camera, suprimau libertatea presei, reduceau

rangul ducal şi casele mari terfelite şi ajunse în gura lumii… Nu mai e un josnic proces penal, ci o chestiune de stat…

— Bine, dar spune-i prinţului că la sosirea dumitale totul era rezolvat!

— Într-adevăr?

— Cred că da.

— Atunci o să fii ministru de justiţie, dragul meu, când actualul ministru de justiţie o să fie cancelar…

— Nu am nicio ambiţie! răspunse procurorul general.

Des Lupeaulx ieşi zâmbind.

— Roagă-l pe prinţ să solicite pentru mine zece minute de audienţă la rege astăzi, către ceasurile două şi jumătate, adăugă domnul de Granville, conducându-l spre uşă pe contele des Lupeaulx.

— Şi spuneai că nu eşti ambiţios! zise des Lupeaulx, aruncându-i o privire şireată domnului de Granville. Haida de, ai doi copii, şi vrei să ajungi cel puţin pair al Franţei.

— Dacă domnul procuror general deţine scrisorile, n-are rost să mai intervin, spuse Corentin când rămase singur cu domnul de Granville, care-l privea cu o curiozitate lesne de înţeles.

— Un om ca dumneata nu e niciodată de prisos într-un caz atât de gingaş, răspunse procurorul general văzându-l pe Corentin că înţelesese sau auzise tot.

Corentin se înclină dând din cap într-un fel aproape protector.

— Domnul meu, cunoşti persoana de care e vorba?

— Da, domnule conte, e Jacques Collin, capul societăţii celor *Zece mii*, bancherul celor trei ocne, un ocnaş care de cinci ani a ştiut să se ascundă sub reverenda abatelui Carlos Herrera. Cum a ajuns să fie însărcinat cu o misiune de regele Spaniei pe lângă răposatul nostru rege? Ne rătăcim căutând răspunsul la aceste întrebări. Aştept un

---

numărul alegătorilor, chemau la noi alegeri; împotriva acestor ordonanţe reacţionare poporul din Paris va protesta prin revoluţia din iulie 1830.

răspuns de la Madrid, unde am trimis un om cu o notă. Ocnaşul acesta deţine taine a doi regi.

— E un om deosebit de tare! N-avem decât două ieşiri: să ni-l ataşăm sau să ne descotorosim de el, zise procurorul general.

— Am avut amândoi aceeaşi idee, şi aceasta e o mare cinste pentru mine, răspunse Corentin. Sunt silit să am atâtea idei şi pentru atâta lume, încât până la urmă se întâmplă să am aceeaşi idee cu un om inteligent.

Aceste vorbe fură rostite pe un ton atât de uscat şi de îngheţat, încât procurorul general amuţi şi începu să rezolve nişte hârtii urgente.

Când se ivi Jacques Collin în Sala paşilor pierduţi, e greu de închipuit uimirea ce-o cuprinsese pe domnişoara Jacqueline Collin. Rămase înţepenită pe picioare, cu mâinile în şolduri, căci era costumată în zarzavagioaică. Oricât de obişnuită ar fi fost, cu performanţele nepotului ei, asta o întrecea pe toate.

— Ascultă, dacă rămâi şi te uiţi la mine ca la o vitrină cu animale împăiate, zise Jacques Collin luând-o de braţ pe mătuşă-sa, şi scoţând-o din sala paşilor pierduţi, o să creadă lumea că suntem două curiozităţi; poate ajung să ne aresteze şi atunci pierdem vreme.

Şi coborî scara galeriei Marchande, care duce în rue de la Barillerie.

— Unde este Paccard?

— Ne întâlnim la Roşcata şi până atunci se plimbă pe cheiul aux Fleurs.

— Şi Prudence?

— E tot acolo; am dat-o drept fină a mea.

— Să mergem acolo.

— Uită-te dacă ne urmăreşte cineva…

Roşcata, marchităneasa cu dugheana pe cheiul aux Fleurs, era văduva unui ucigaş vestit, unul dintre cei *Zece mii*. În 1819, Jacques Collin îi predase cinstit douăzeci şi ceva de mii de franci femeii acesteia din partea ibovnicului

ei, după execuţie. Înşală-Moartea era singurul care cunoştea legătura acestei tinere, pe atunci modistă, cu complicele său.

— Sunt *ştabul* lui bărbatu-tău, îi spusese atunci modistei clientul doamnei Vauquer, care o chemase în Jardin des plantes. Ţi-o fi vorbit de mine, fetiţo. Cine mă trădează, moare până nu se încheie anul! Cine mi-e credincios, n-are de ce se teme. Sunt *gaşcar* în aşa hal, încât m-aş lăsa ucis fără să spun un cuvânt care le-ar putea face vreun rău celor la care ţin. Supune-mi-te aşa cum un suflet se supune diavolului, şi are să-ţi fie bine. I-am făgăduit bietului Auguste al tău, care voia să te umple de bani, că ai să fii fericită; şi a fost *scurtat* din cauza ta. Nu plânge. Ascultă: nimeni pe lume nu ştie că erai ţiitoarea unui ocnaş, a unui ucigaş pe care l-au curăţat sâmbătă; niciodată n-o să pomenesc de asta. Ai douăzeci şi doi de ani, eşti drăguţă, ai douăzeci şi şase de mii de franci, uită-l pe Auguste, mărită-te, fă-te femeie cinstită dacă poţi. Pentru liniştea asta îţi cer în schimb să mă slujeşti pe mine şi pe cei pe care ţi-i trimit, dar fără şovăială. N-o să-ţi cer niciodată nimic compromiţător, nici pentru tine, nici pentru copiii tăi, nici pentru bărbatu-tău, dacă o să ai, nici pentru familia ta. În meseria mea am adesea nevoie de un loc sigur în care să pot sta de vorbă sau să mă ascund. Am nevoie de o femeie discretă care să-mi ducă o scrisoare, să-mi facă un comision. Ai să fii una dintre cutiile mele de scrisori, una dintre căsuţele mele de portar, unul dintre curierii mei, mai mult nu, dar nici mai puţin. Eşti prea blondă. Auguste şi cu mine îţi spuneam Roşcata, aşa o să-ţi rămână numele; Mătuşă-mea, negustorească de haine vechi, cu care o să te pun în legătură, o să fie singura fiinţă pe lume de care va trebui să asculţi; spune-i tot ce ţi se va întâmpla; o să te mărite, o să-ţi fie de mare folos.

Astfel se încheie unul dintre acele pacte diavoleşti de soiul Celui care-o legase de el atâta vreme pe Prudence Servien, şi pe care omul acesta nu uita niciodată să le

încheie; căci avea, ca şi diavolul, pasiunea recrutării.

Către 1821, Jacqueline Collin o măritase pe Roşcata cu şeful de prăvălie al unui bogat marchitan angrosist. Băiatul de prăvălie, după ce cumpărase firma patronului, o apucase acum pe drumul avuţiei, era tatăl a doi copii şi locţiitor de primar al cartierului. Roşcata, ajunsă acum madame Prélard, n-avusese niciodată nici cel mai mic cuvânt de cârteală, nici împotriva lui Jacques Collin, nici împotriva mătuşii sale; dar la fiecare serviciu cerut de ei, madame Prélard tremura din toate mădularele. Astfel încât se îngălbeni şi se făcu pământie, văzând că intră în prăvălie aceste două personaje cumplite.

— O să avem de vorbit cu dumneata, doamnă, zise Jacques Collin.

— Bărbatu-meu e aici, răspunse dânsa.

— Ei, n-avem prea mare nevoie de dumneata deocamdată a nu deranjez niciodată degeaba oamenii.

— Trimite după o birjă, fetiţo, zise Jacqueline Collin, şi spune-i finei să vină jos; cred că i-am găsit o slujbă de cameristă la o cucoană mare şi majordomul vrea s-o ia cu el.

Paccard, care semăna a jandarm îmbrăcat civil, stătea de vorbă în clipa aceasta cu domnul Prélard despre livrarea unei cantităţi mari de sârmă pentru un pod.

Un băiat de prăvălie se duse după o birjă şi peste câteva minute, Europa sau, ca să nu-i mai dăm numele sub care o slujise pe Esther, Prudence Servien, Paccard, Jacques Collin şi mătuşă-sa erau, spre marea bucurie a Roşcatei, îngrămădiţi într-o birjă, iar Înşală-Moartea îi spuse birjarului să-i ducă la bariera dinspre Ivry.

Prudence Servien şi Paccard, tremurând în faţa *ştabului*, semănau cu nişte suflete de păcătoşi în faţa lui Dumnezeu.

— Unde sunt cei şapte sute *cincizeci* de mii de franci? îi întrebă ştabul, cufundând în ochii lor o privire din acelea aţintite şi limpezi care le răscolea în aşa hal sângele acestor suflete blestemate, când păcătuiseră cu ceva, încât

li se părea că n-au fire de păr în cap, ci ace.

— Cei şapte sute *treizeci* de mii de franci, îi răspunse Jacqueline Collin lui nepotu-său, sunt la loc sigur, i-am încredinţat azi-dimineaţă Romettei, într-un pachet sigilat…

— Dacă nu i-aţi fi predat Jacquelinei, zise Înşală-Moartea, mergeaţi drept acolo… spuse dânsul arătând cu degetul spre place de Grève, în faţa căreia ajunsese birja.

Prudence Servien îşi făcu semnul crucii ca la ea acasă, de parc-ar fi văzut căzând trăsnetul.

— Vă iert, urmă *ştabul*, cu condiţia să nu mai faceţi asemenea greşeli, şi să fiţi de-acum înainte pentru mine ce sunt astea două degete de la mâna dreaptă, zise el întinzând către ei arătătorul şi mijlociul, căci degetul gros e haita asta bătrână! Şi o bătu pe umăr pe mătuşă-sa. Ascultaţi-mă. De acum înainte, tu, Paccard, nu mai ai de ce să te temi, şi poţi să hoinăreşti prin Pantin, după chef! Îţi dau voie să o iei de nevastă pe Prudence.

Paccard îi luă mâna şi i-o sărută respectuos.

— Ce-o să am de făcut? întrebă dânsul.

— Nimic, şi în schimb o să ai venituri şi femei în afară de a ta, căci îţi place să ai harem!… Ei, aşa e când eşti bărbat frumos!

Paccard se roşi la această laudă batjocoritoare a stăpânului său.

— Ţie, Prudence, urmă Jacques, îţi trebuie o carieră, o meserie, un viitor, şi să rămâi în slujba mea. Fii atentă. Există în rue Sainte-Barbe un bordel foarte bun al acelei madame Saint-Estève, căreia mătuşă-mea îi ia câteodată numele cu împrumut… E o casă bună, cu clientelă serioasă, care aduce cincisprezece-douăzeci de mii de franci pe an. Madame Saint-Estève a pus-o în capul bucatelor pe…

— Gonora, zise Jacqueline.

— *Gagica* bietului La Pouraille, observă Paccard. Acolo am şters-o cu Europa în ziua când a murit săraca doamna Van Gobseck, stăpâna noastră…

— Vorbeşti în front? întrebă Jacques Collin.

Tăcerea cea mai adâncă domni în birjă, iar Prudence şi Paccard nu mai îndrăzniră să se privească.

— Prin urmare casa e ţinută de Gonora, reluă Jacques Collin. Dacă acolo ai vrut să te ascunzi cu Prudence, văd, Paccard, că eşti destul de şmecher ca să-i *duci pe curcani,* dar nu eşti destul de deştept ca s-o duci pe *ştăbeasa...* zise dânsul mângâindu-i bărbia mătuşă-sii. Acum înţeleg cum v-a găsit... Se potriveşte bine. Vă întoarceţi la Gonora... Mai departe: Jacqueline o să se târguiască cu madame Nourrisson şi o să-i cumpere stabilimentul din rue Sainte-Barbe. Iar tu ai să te poţi îmbogăţi acolo, dacă te porţi bine, fetiţo! zise el privind-o pe Prudence. Stareţă la vârsta ta? Numai fetele regelui erau, adăugă dânsul pe un ton muşcător.

Prudence îi sări de gât lui Înşală-Moartea şi-l sărută, dar *ştabul,* cu un ghiont scurt care trăda puterea sa neobişnuită, o respinse atât de năprasnic încât, dacă nu era Paccard, femeia dădea cu capul în geamul birjei şi-l spărgea.

— Jos laba! Nu-mi plac apucăturile astea! rosti sec *ştabul.* Asta e lipsă de respect.

— Are dreptate, fetiţo, zise Paccard. Nu înţelegi? E ca şi cum ţi-ar fi dat *ştabul* o sută de mii de franci. Atâta face prăvălia, e pe bulevard în faţa teatrului Gymnase. Ce crezi, când iese lumea de la spectacol...

— O să fac mai mult decât atât, o să vă cumpăr şi casa, zise Înşală-Moartea.

— Şi iată-ne milionari în şase ani! strigă Paccard.

Sătul de întreruperi, Înşală-Moartea îi trânti un picior lui Paccard, care i-ar fi putut rupe fluierele; dar Paccard avea vine de cauciuc şi oase de tinichea.

— Am înţeles, *ştabule!* Ne ţinem gura, răspunse el.

— Credeţi că vă-ndrug basme? răspunse Înşală-Moartea, care observă atunci că Paccard băuse câteva păhărele peste măsură. Ascultaţi. În privinţa casei există două sute cincizeci de mii de franci aur...

Cea mai adâncă tăcere domni iarăşi în birjă.

— Aurul acela e îngropat în ciment... Trebuie scoasă suma, şi n-aveţi decât trei nopţi pentru asta. Jacqueline o să vă ajute. O sută de mii de franci o să fie pentru plata stabilimentului, cincizeci pentru cumpăratul clădirii, restul lăsaţi.

— Unde? zise Paccard.

— În pivniţă, spuse Prudence.

— Gura! zise Jacqueline.

— Da, dar pentru transferul autorizaţiei de a ţine casa cu felinar roşu, trebuie aprobare de la *sticleţi,* zise Paccard.

— O s-o avem, zise sec Înşală-Moartea. Ce te priveşte?

Jacqueline se uita la nepotu-său şi fu izbita de schimbarea feţei acesteia sub masca neclintită a omului tare, obişnuit să-şi ascundă emoţiile.

— Fetiţo, îi zise Jacques Collin Prudencei Servien, mătuşa mea o să-ţi predea cei şapte sute cincizeci de mii de franci

— Şapte sute treizeci, zise Paccard.

— Ei, fie, şapte sute treizeci, urmă Jacques Collin. La noapte trebuie să te întorci sub un pretext oarecare acasă la răposata cucoană a lui Lucien. Urci pe luminatorul de pe acoperiş, cobori prin cămin în odaia de culcare a răposatei stăpâne-ti, şi vâri în saltea pachetul pe care-l făcuse.

— De ce să nu intru pe uşa? întrebă Prudence Servien.

— Tâmpito, casa e sigilată! răspunse Jacques Collin. Se face inventarul peste câteva zile şi n-o să vă învinuiască nimeni de furt...

— Trăiască *ştabul!* strigă Paccard. Ah, ce bun e!

— Opreşte, birjar! strigă cu glasu-i puternic Jacques Collin.

Birja ajunsese la staţia de birje de la Jardin des plantes.

— Căraţi-vă, copii, şi nu faceţi tâmpenii! Astă-seară să fiţi pe podul Artelor la ceasurile cinci şi acolo vă spune mătuşă-mea dacă s-a schimbat ceva. Trebuie să ne pregătim pentru orice, adăugă dânsul cu glas scăzut către mătuşă-sa, şi urmă: Jacqueline vă va explica mâine ce trebuie să

faceţi ca să scoateţi fără pericol aurul din beci. E o operaţie foarte gingaşă…

Prudence şi Paccard săriră jos pe caldarâm fericiţi ca nişte hoţi graţiaţi.

— A, ce, om cumsecade e *ştabul*, zise Paccard.

— N-ar avea pereche pe lume dacă n-ar dispreţuI atâta femeile!

— Ba e foarte drăguţ! exclamă Paccard. Ai văzut ce picioare mi-a tras? Meritam să ne trimeată pe lumea ailaltă căci la urma urmei noi l-am încurcat…

— Numai să nu ne vâre în vreo crima, ca să te trimeată la *pârnaie…* spuse şireata şi deşteapta Prudence.

— El! Dacă i-ar da prin gând aşa ceva ne-ar pune, nu-l cunoşti! Ce viaţa îţi face! Iată-ne burgheji! Ce noroc! Ah, când ţine la cineva omul asta, nu e altul mai bun ca el!

— Păpuşo, îi zise Jacques Collin mătuşă-sii, însărcinează-te tu cu Gonora, trebuie prostită; peste cinci zile o să fie arestată şi o să i se găsească în odaie o suta cincizeci de mii de franci aur rămaşi din partea altuia la omorul batrânilor Crottat, tatăl şi mama notarului.

— Intră fata pe cinci ani la *pârnaie,* adăuga Jacqueline.

— Cam aşa ceva, continuă Jacques Collin. Prin urmare, e un motiv pentru bătrâna Nourrisson să-şi vândă casa; n-o poarte ţine singură şi nu găseşte uşor madama după plac. Prin urmare, o să poţi aranja foarte bine afacerea asta. O să avem acolo un ochi… dar toate trei chestiunile astea atârnă de târguiala pe care am început-o cu privire la scrisorile noastre. Astfel că descoase-ţi rochia şi dă-mi mostrele de marfă. Unde-s cele trei pachete?

— Unde vrei să fie? La Roşcata.

— Birjar, strigă Jacques Collin, îndărăt la Palatul de justiţie, şi mână! Am făgăduit că vin repede, lipsesc de o jumătate de ceas, şi e prea mult! Rămâi la Roşcata. Şi dă-i pachetele sigilate omului de serviciu care-o să vină să întrebe de doamna *de* Saint-Estève. *De,* asta o să fie parola şi o să trebuiască să-ţi spună: „Doamnă, vin din partea

domnului procuror general pentru ce ştiţi dumneavoastră”. Aşteaptă în faţa uşii Roşcatei, uitându-te la ce se petrece în place des Fleurs, ca să nu stârneşti curiozitatea lui Prélard. Cum dai drumul la scrisori, poţi să-i porneşti pe Paccard şi Prudence.

— Te-am ghicit, zise Jacqueline. Vrei să iei locul lui Bibilupin. Moartea băiatului ţi-a luat minţile!

— Şi Théodore, căruia urma să i se taie părul ca să-l *scurteze* azi la patru după-amiază, el nu e nimic? strigă Jacques Collin.

— În sfârşit, e şi asta o idee! O să sfârşim oameni cinstiţi şi burghezi, cu o moşioară frumoasă, într-o climă plăcută în Touraine.

— Ce puteam să mai fac? Cu Lucien s-a dus sufletul meu, toată viaţa mea fericită, mă mai aşteaptă treizeci de ani de plictiseală şi nu mai am inimă. În loc să fiu *ştabul* ocnei, o să fiu un Figaro al justiţiei şi o să-l răzbun pe Lucien. Numai dacă mă îmbrac în piele de *curcan* (poliţist) pot să-l dărâm în linişte pe Corentin. A sfâşia un om, încă mai înseamnă să trăieşti. Situaţiile la care se ajunge în lume nu sunt decât aparenţe; realitatea e ideea! adăugă dânsul lovindu-şi fruntea. Ce ţi-a rămas în casa de bani?

— Nimic, răspunse mătuşă-sa îngrozită de accentul şi purtările nepotului ei. Ţi-am dat tot pentru mititelul. Rometta n-are mai mult de douăzeci de mii de franci pentru negustoria ei. I-am luat lui madame Nourrisson tot, avea vreo şaizeci de mii de franci… Ah, suntem într-o încurcătură pe care de un an n-a mai descurcat-o nimeni. Mititelul a mâncat *lovelele gâşcarilor,* casa noastră de bani cu tot ce avea madame Nourrisson.

— Cât făcea asta?

— Cinci sute şaizeci de mii.

— Avem o sută cincizeci de mii în aur pe care o să ni-i datoreze Paccard şi Prudence. O să-ţi spun de unde să mai scoţi două sute de mii… Restul o să vină din moştenirea Estherei. Trebuie răsplătită bătrâna Nourrisson. Cu ea, cu

tine, cu Théodore, Paccard şi Prudence, o să alcătuiesc în curând echipa care-mi trebuie... Ascultă, că nu mai avem mult şi ajungem...

— Uite cele trei scrisori, zise Jacqueline care sfârşise de tăiat cu foarfeca căptuşeala rochiei.

— Bine, răspunse Jacques Collin, primind cele trei autografe preţioase, trei bucăţi de hârtie velină încă parfumate. Lovitura de la Nanterre a făcut-o Théodore.

— Aha, el era!

— Taci, n-avem timp, a vrut să dea păpică unei păsărele corsicane pe care-o cheamă Ginetta... O pui pe baba Nourrisson s-o găsească, îţi transmit eu informaţiile trebuitoare printr-o scrisoare pe care ţi-o dă Gault. Vii la portiţa Conciergeriei de acum în două ceasuri. Trebuie s-o băgăm pe fetiţă la spălătoria pe care o ţine sora lui Godet şi s-o facem stăpână acolo... Godet şi Ruffard sunt complici cu La Pouraille în furtul şi omorul săvârşit la soţii Crottat. Cei patru sute cincizeci de mii de franci sunt neatinşi, o treime în pivniţă la Gonora, asta-i partea lui La Pouraille; a doua treime în odaia Gonorei, partea lui Ruffard; a treia e ascunsă la sora lui Godet. Mai întâi luăm o sută cincizeci de mii de franci din *lovelele* lui La Pouraille, pe urmă o sută din ale lui Godet şi o sută din ale lui Ruffard. O dată *turnaţi la gros* Ruffard şi Godet, o să spunem că ei au pus deoparte ce lipseşte din *biştari.* O să-i vâr în cap lui Godet că am pus noi o sută de mii de franci deoparte pentru el, iar lui Ruffard şi lui La Pouraille că Gonora le-a salvat banii lipsă... Prudence şi Paccard o să lucreze acasă la Gonora. Tu şi Ginetta, care mi se pare că e mare şmecheră, o să manevraţi la sora lui Godet. Ca să-mi organizez debutul ca actor de comedie, îi fac pe *curcani* să găsească patru sute de mii de franci din furtul de la Crottat, şi pe vinovaţi. Şi dau impresia că lămuresc şi omorul de la Nanterre. Suntem iarăşi *plini de biştari* şi ajungem şefi de *curcani.* Eram vânat, acum suntem vânători şi gata. Dă trei franci birjarului.

Birja sosise la Palatul de justiţie. Jacqueline, înmărmurită, plăti. Înşală-Moartea urcă scările ca să se ducă la procurorul general.

O schimbare totală a vieţii e o criză atât de straşnică încât, în ciuda hotărârii luate, Jacques Collin urcă încet treptele scării care duce din rue de la Barillerie la galeria Marchande, unde se află, sub coloanele Curţii cu juri, intrarea sumbră a parchetului. Un proces politic prilejuise un fel de îmbulzeală la piciorul dublei scări care duce la Curtea cu juri, astfel încât ocnaşul, cufundat în gânduri, rămase câtăva vreme oprit de mulţime. La stânga acestei duble scări se află, ca un stâlp gigantic, unul dintre contraforturile Palatului, şi în masa aceasta de piatră se zăreşte o uşiţă. Uşiţa dă pe o scară în spirală care slujeşte de trecere spre Conciergerie. Pe acolo pot să se ducă şi să se întoarcă procurorul general, directorul Conciergeriei, preşedinţii de Curte cu juri, avocaţii generali şi şeful poliţiei de siguranţă. Pe o ramură a acestei scări, astăzi astupată, a fost adusă Marie-Antoinette, regina Franţei, în faţa tribunalului revoluţionar, care îşi ţinea şedinţele, cum se ştie, în sala mare de audienţe solemne a Curţii de casaţie.

La vederea, acestei, scări înfricoşătoare ţi se strânge inima când te gândeşti că fiica Mariei Tereza, a cărei suită, coafură şi rochie umpleau scara mare de la Versailles, a trecut pe aici!... Poate că ispăşea nelegiuirea mamei ei, hâda împărţire a Poloniei[177]. E vădit lucru că suveranii care săvârşesc asemenea crime nu se gândesc la ispăşirea ce le-o va impune pronia cerească.

În clipa când Jacques Collin intră sub bolta scării, ca să se ducă la procurorul general, Bibi-Lupin ieşi pe această uşiţă ascunsă în zid.

Şeful poliţiei de siguranţă, venea de la Conciergerie şi se ducea şi el la domnul de Granville. E uşor de înţeles cât de

[177] Împărăteasa Austriei, Maria Tereza, a participat la prima împărţire a Poloniei (1772); fiica ei, Maria Antoaneta, regina Franţei, a murit pe eşafod, în 1773, în urma sentinţei tribunalului revoluţionar.

necuprinsă fu mirarea lui Bibi-Lupin când recunoscu în faţa lui redingota lui Carlos Herrera, pe care-l studiase atâta vreme în cursul dimineţii; alergă, ca să-l depăşească. Jacques Collin se întoarse. Cei doi duşmani se găsiră faţă în faţă. Şi unul şi celălalt rămase în picioare şi aceeaşi privire porni din acele două perechi de ochi, atât de deosebiţi, ca două pistoale care, într-un duel, pocnesc în acelaşi timp.

— De data asta te-am prins, tâlharule! rosti şeful poliţiei de siguranţă.

— Aha!… răspunse Jacques Collin cu ironie.

Se gândi la iuţeală că domnul de Granville pusese să fie urmărit; şi, ciudat lucru! se întristă la gândul că omul acesta e mai puţin mare decât îl credea.

Bibi-Lupin îl înhăţă vitejeşte pe Jacques Collin, care, cu ochii la el, îi dădu un ghiont scurt şi-l trimise de-a berbeleacul la trei paşi distanţă; apoi Înşală-Moartea se îndreptă calm către Bibi-Lupin şi-i întinse mâna ca să-i ajute să se ridice, întocmai ca un boxer englez care, sigur de forţa sa, e gata s-o ia de la început. Bibi-Lupin era mult prea tare ca să se apuce să ţipe dar se sculă în picioare, alergă spre intrarea coridorului şi făcu semn unui jandarm s-o păzească. Apoi, cu iuţeala fulgerului, se întoarse către duşmanul său, care stătea liniştit să-l vadă ce face, Jacques Collin se gândi la una din două: procurorul general şi-a călcat cuvântul sau nu l-a pus pe Bibi-Lupin la curent, şi atunci trebuie să limpezească situaţia.

— Vrei să mă arestezi? îl întrebă Jacques Collin pe duşmanul său. Spune-mi fără înconjur. Ce, parcă nu ştiu eu că aici, în mijlocul *gabărilor* eşti mai tare ca mine? Te-aş omorî într-un *match* de box cu piciorul, dar n-aş putea isprăvi pe toţi jandarmii şi soldaţii. Fără gălăgie; unde vrei să mă duci?

— La domnul Camusot.

— Haidem la domnul Camusot. De ce n-am merge chiar la cabinetul procurorului general? E mai aproape.

Bibi-Lupin, care se ştia prost văzut în sferele înalte ale

puterii judiciare şi bănuit că a făcut avere pe spinarea răufăcătorilor şi a victimelor lor, fu bucuros că se va prezenta la parchet cu asemenea vânat.

— Haidem, zise dânsul, îmi convine! Dar dacă tot te predai, lasă-mă să te aranjez, mi-e frică să nu mă pocneşti! Şi scoase din buzunar o pereche de cătuşe.

Jacques Collin întinse mâinile, iar Bibi-Lupin i le încătuşă.

— Ei, văd că te-ai făcut băiat bun, urmă dânsul. Atunci spune-mi pe unde ai ieşit din Conciergerie.

— Păi pe unde ai ieşit şi tu, pe scara mică.

— I-ai dus pe jandarmi cu un nou tertip?

— Nu, domnul de Granville m-a lăsat în libertate pe cuvânt de onoare.

— Umbli cu *iordane?*

— Ai să vezi!... Poate că ţie o să-ţi pună cătuşe.

În clipa aceasta, Corentin îi spunea procurorului general:

— S-a împlinit exact un ceas de când a ieşit omul nostru, nu vă temeţi că şi-a râs de dumneavoastră? Acuma poate că e pe şoseaua Spaniei, unde n-o să-l mai găsim, căci Spania e o ţară fantezistă.

— Ori nu mă pricep eu deloc la oameni, ori se va întoarce; căci toate interesele sale îl mână încoace; are de primit de la mine mai mult decât îmi da.

În clipa aceasta se arătă Bibi-Lupin.

— Domnule conte, zise dânsul, am o veste bună. Jacques Collin, care fugise, a fost prins iarăşi.

— Aşa v-aţi ţinut de cuvânt? întrebă Jacques Collin. Să vă spună agentul dumneavoastră cu două feţe unde m-a găsit.

— Unde? întrebă procurorul general.

— La doi paşi de parchet, sub boltă, răspunse Bibi-Lupin.

— Scoate de pe omul ăsta tinichelele dumitale, spuse cu asprime domnul Granville. Află că până când ţi se ordonă să-l arestezi din nou trebuie să-l laşi în libertate... Ieşi! Te-ai obişnuit să procedezi şi să acţionezi de parcă dumneata singur ai fi justiţia şi poliţia la un loc.

Şi procurorul general îi întoarse spatele şefului poliţiei de

siguranţă, care se îngălbeni, mai ales sub privirea lui Jacques Collin, în care-şi citi dizgraţia.

— N-am ieşit din biroul meu, te aşteptam şi nu te îndoieşti, sper, că m-am ţinut de cuvânt cum te-ai ţinut şi dumneata, îi spuse domnul de Granville lui Jacques Collin.

— În prima clipă m-am îndoit de dumneavoastră, domnule conte, şi poate că în locul meu aţi fi gândit ca mine; dar am chibzuit şi am înţeles că am fost nedrept. Vă aduc mai mult decât îmi daţi dumneavoastră; n-aveţi interes să mă înşelaţi…

Magistratul schimbă deodată o privire cu Corentin. Privirea aceasta, care nu-i putu scăpa lui Înşală-Moartea, a cărui atenţie era concentrată asupra domnului Granville, îl făcu să-l observe pe bătrânelul aşezat în fotoliu, într-un colţ. Pe loc, vestit de către instinctul acela atât de viu şi de iute care anunţa prezenţa unui duşman, Jacques Collin îl cercetă; văzu de la prima privire că ochii n-aveau vârsta pe care ar fi presupus-o îmbrăcămintea şi recunoscu o travestire; într-o secundă, Jacques Collin îşi luă revanşa asupra lui Corentin pentru iuţeala de observaţie cu care Corentin îl demascase la Peyrade.

— Nu suntem singuri! îi spuse Jacques Collin domnului de Granville.

— Nu, răspunse scurt procurorul general.

— Iar dumnealui, urmă ocnaşul, e una dintre cele mai bune cunoştinţe ale mele, mi se pare…

Făcu un pas şi-l recunoscu pe Corentin, făptaşul real şi mărturisit al pierzaniei lui Lucien. Jacques Collin, care avea faţa roşie-cărămizie deveni, pentru o clipă scurtă şi abia simţită, palid, aproape alb; tot sângele i se strânse la inimă, atât îi fu de aprinsă şi frenetică pofta de-a sări pe jivina aceea primejdioasă şi de-a o zdrobi; dar îşi stăpâni această dorinţă brutală şi o constrânse cu puterea care-l făcea atât de cumplit. Luă o înfăţişare amabilă şi un ton de politeţă supusă, cu care se obişnuise de când juca rolul unui cleric de rang înalt, şi îl salută pe bătrânel.

— Domnule Corentin, zise dânsul, oare întâmplării îi datorez plăcerea de a vă întâlni, sau mi-aţi făcut cinstea să veniţi anume pentru mine la parchet?

Procurorul general era în culmea uimirii; nu se putu împiedica să nu-i cerceteze pe cei doi oameni aflaţi faţă în faţă. Mişcările lui Jacques Collin şi felul cum rostise aceste cuvinte trădau o criză şi era curios să-i afle pricinile. Văzându-se recunoscut în chip năprasnic şi miraculos, Corentin se ridică aşa cum se ridică un şarpe călcat pe coadă.

— Da, eu sunt, scumpe abate Carlos Herrera.

— Ai venit, îl întrebă Înşală-Moartea, să te pui între domnul procuror-general şi mine?... Ai avut amabilitatea să întreprinzi cu privire la mine tratative din acelea în care îţi pui în lumină calităţile? Poftiţi, domnule conte, zise ocnaşul întorcându-se către procurorul general, ca să nu vă fac să pierdeţi nişte clipe atât de preţioase ca ale dumneavoastră, poftiţi citiţi, iată mostrele mărfii mele.

Şi-i întinse domnului de Granville acele trei scrisori, pe care le scoase din buzunarul de la şold al redingotei.

— Câtă vreme luaţi cunoştinţă de ele, eu am să stau de vorbă, dacă-mi daţi voie, cu dumnealui.

— E o mare cinste pentru mine, răspunse Corentin, care nu-şi putu stăpâni un fior.

— Ai obţinut un succes desăvârşit în afacerea noastră, zise Jacques Collin, m-ai bătut, adăugă el în treacăt şi ca un jucător care şi i-a pierdut banii; dar ai pierdut pe câmpul de Bătaie, e o victorie costisitoare.

— Da, răspunse Corentin, admiţând gluma, ai pierdut dumneata regina, dar eu am pierdut, două turnuri...

— A, Contenson nu era decât un pion, răspunse batjocoritor Jacques Collin. Aşa ceva se înlocuieşte cu uşurinţă. Dumneata eşti, dacă-mi dai voie să-ţi spun în faţă lauda asta, eşti, pe cuvântul meu de onoare, un om extraordinar.

— Nu, nu, dimpotrivă, dumneata mi-eşti superior,

răspunse Corentin, luând înfăţişarea unui glumeţ de meserie care ar spune: „Vrei să facem *bancuri*, hai să facem *bancuri!”* Cum, eu care am la dispoziţie orice, în timp ce dumneata eşti, ca să spun aşa singur…

— Ei, aş! zise Jacques Collin.

— Şi a fost cât pe ce să câştigi, zise Corentin, observându-i exclamaţia. Dumneata eşti omul cel mai extraordinar pe care l-am întâlnit în viaţă şi am văzut mulţi oameni extraordinari, căci cei cu care mă bat sunt toţi deosebiţi prin îndrăzneala lor şi prin combinaţiile lor cutezătoare. Din nenorocire am fost foarte intim cu răposatul monsenior duce de Otrante[178]; am lucrat pentru Ludovic al XVIII-lea pe când domnea şi pe când era exilat, şi pentru împărat şi pentru directorat… Ai stofa-lui Louvel, cea mai straşnică unealtă politică pe care-am văzut-o; dar eşti mlădios ca principele diplomaţilor. Şi ce ajutoare ai?… Aş da multe capete la tăiat ca să am în slujba mea bucătăreasa sărmanei Esther… Şi unde găseşti femei frumoase ca târfa care a dublat-o câtăva vreme pe evreică pentru domnul de Nucingen?… Când am nevoie de aşa ceva nu ştiu unde să le găsesc.

— Domnule, domnule, zise Jacques Collin, mă copleşeşti; venite din partea dumitale, asemenea laude m-ar putea face să-mi pierd cumpătul…

— Sunt meritate! Ce, parcă nu l-ai păcălit pe Peyrade? Te-a luat drept ofiţer de poliţie!… Ascultă, dacă nu l-ai fi avut de apărat pe tâmpitul acela mititel, ne-ai fi bătut…

— Vai, domnul meu, îl uiţi pe Contenson travestit în mulatru… Şi pe Peyrade în englez… Actorii au resursele teatrului dar ca să fie cineva atât de perfect la lumina zilei şi la orice oră, asta nu poţi decât dumneata şi oamenii dumitale…

— Ascultă, zise Corentin, suntem amândoi convinşi de valoarea noastră şi de calităţile noastre. Iată-ne pe amândoi tare singuri şi eu am rămas fără bătrânul meu

[178] Fouché, duce d’Otrante, murise la 25 decembrie 1820.

prieten, iar dumneata fără tânărul dumitale protejat. Deocamdată eu sunt cel mai tare, dar de ce n-am face ca într-o melodramă? Îţi întind mâna, spunându-ţi: „Să ne îmbrăţişăm şi să isprăvim îţi ofer, de faţă cu domnul procuror general, o graţiere deplină şi-ai să fii unul dintre oamenii mei, primul după mine şi poate urmaşul meu.

— Aşadar, îmi oferi un post?... zise Jacques Collin. Frumos post! Trec de la negru la alb...

— Ai să lucrezi pe un tărâm unde talentul dumitale o să fie preţuit şi răsplătit şi ai să acţionezi cum socoteşti de cuviinţă. Poliţia politică şi guvernamentală îşi are primejdiile sale. Aşa cum mă vezi, am fost la închisoare de două ori, şi nu mă simt mai rău pentru asta. Dar călătoreşti, şi eşti orice vrei să pari... Eşti trăgătorul de sfori al dramelor politice, boierii mari te tratează politicos... Ia spune, dragă Jacques Collini, îţi surâde?

— Ai primit vreun ordin în privinţa asta? îl întrebă ocnaşul.

— Am depline puteri... răspunse Corentin, încântat că i-a venit ideea.

— Glumeşti, eşti un om straşnic, şi trebuie să recunoşti că e firesc să nu se poată cineva încrede în dumneata... Ai vândut mai mult de un om, făcându-l să intre singur în sac şi legând sacul la gură... îţi cunosc victoriile, cazul Montauran, cazul Simeuse... A, sunt bătăliile de la Marengo[179] ale spionajului.

— Ascultă, zise Corentin, îl stimezi pe domnul procuror general?

— Da, răspunse Jacques Collin, înclinându-se respectuos; îi admir tăria de caracter, fermitatea, nobleţea şi mi-aş da viaţa ca să-l ştiu fericit. Astfel încât voi începe prin a face să înceteze starea primejdioasă în care se află doamna de Sérisy.

Procurorul general lăsă să-i scape un gest de fericire.

[179] Bătălii victorioase ale armatelor franceze conduse de Napoleon împotriva austriecilor, în satul Marengo din Piemont.

— Atunci, întreabă-l, urmă Corentin, dacă n-am depline puteri să te smulg din starea ruşinoasă în care te afli şi să te iau pe lângă mine.

— E adevărat, zise domnul de Granville, cercetându-l din ochi pe ocnaş.

— E chiar adevărat? Mi s-ar ierta trecutul şi mi s-ar da făgăduiala că-ţi voi fi urmaş dacă-ţi dau dovezi de îndemânare?

— Între doi oameni ca noi nu poate încape niciun fel de neînţelegere, urmă Corentin cu o mărinimie care ar fi păcălit pe oricine. Iar preţul acestei tranzacţiuni e fără îndoială predarea celor trei pachete de scrisori? întrebă Jacques Collin.

— Credeam că nu mai e nevoie să-ţi spun…

— Dragă domnule Corentin, rosti Înşală-Moartea cu o ironie demnă de aceea care l-a făcut pe Talma să triumfe în rolul lui Nicodème, îţi mulţumesc; dumitale îţi datorez că am aflat câte parale fac şi cât de mult doresc unii să fiu lipsit de aceste arme… N-o voi uita niciodată… Voi fi totdeauna şi oricând la dispoziţia dumneavoastră şi în loc să spun ca Robert Macaire[180]: „Să ne strângem în braţe!” te strâng în braţe eu.

Îl apucă pe Corentin cu atâta iuţeală de mijloc, încât acesta nu se putu apăra de îmbrăţişare; îl strânse la piept ca pe-o păpuşă, îl sărută pe amândoi obrajii, îl luă pe sus ca pe-o pană, deschise uşa biroului şi-l puse jos afară, stâlcit de acea strânsoare aspră.

— Adio, scumpule, îi şopti el la ureche. Suntem la distanţă de trei cadavre unul de altul; ne-am măsurat spadele, sunt de aceeaşi calitate şi de aceeaşi lungime… Să

[180] Personaj de melodramă întruchipând pe banditul fanfaron şi îndrăzneţ. Este eroul din celebra melodramă *Cârciuma din Adrets* de Benjamin Autier, Saint-Armand şi Paul Jouthe, care a repurtat mare succes în vremea lui Balzac. Mai târziu, numele lui Macaire, devenit sinonim cu bandit, a fost dat de unii caricaturişti oamenilor de afaceri veroşi.

ne respectăm unul pe altul; dar vreau să fiu egal cu dumneata, nu subalternul dumitale... înarmat cum eşti, mi se pare că poţi fi un comandant prea primejdios pentru locotenentul său. O să tragem un şanţ între noi şi vai de dumneata dacă intri pe terenul meu!... Pe dumneata te cheamă statul, după cum pe lachei îi cheamă la fel ca pe stăpâni; pe mine vreau să mă cheme justiţia; o să ne vedem adesea; să ne purtăm şi mai departe unul faţă de altul cu atât mai demn şi mai cuviincios cu cât o să fim totdeauna... nişte netrebnici fără pereche, îi şopti dânsul la ureche. Ţi-am şi dat un exemplu, îmbrăţişându-te.

Corentin rămase prostit întâia dată în viaţă şi-l lăsă pe cumplitul potrivnic să-i scuture mâna.

— Dacă-i aşa, zise el, cred că avem amândoi interesul să rămânem „prieteni”.

— Asta o să ne facă pe fiecare în parte şi mai puternic, dar şi mai primejdios, adăugă Jacques Collin cu glas scăzut. De aceea să-mi dai voie să-ţi cer mâine un acont asupra târgului nostru...

— Vasăzică, observă Corentin blajin, îmi iei din mâna cazul dumitale ca să i-l dai procurorului general; o să fie avansat datorită dumitale; dar nu mă pot împiedica să-ţi spun, ai ales o soluţie bună. Bibi-Lupin e prea cunoscut, i-a trecut timpul; dacă-l înlocuieşti, o să trăieşti în singurul fel ce ţi se potriveşte; şi mă bucur, pe cuvânt de onoare...

— La revedere, pe curând, zise Jacques Collin.

Când se întoarse, Înşală-Moartea îl văzu pe procurorul general că şade la masa de scris cu fruntea în mâini.

— Cum ai putea-o dumneata s-o împiedici pe contesa de Sérisy să-şi piardă minţile? întrebă domnul de Granville.

— În cinci minute, răspunse Jacques Collin.

— Şi poţi să-mi dai toate scrisorile celor trei doamne?

— Le-aţi citit pe cel trei?

— Da, răspunse iute procurorul general; şi mi-e ruşine pentru cele care le-au scris...

— Ei, acum suntem singuri: spuneţi să nu mai intre

nimeni şi să discutăm, zise Jacques Collin.

— Dă-mi voie, înainte de toate, justiţia trebuie să-şi facă datoria şi domnul Camusot are ordin s-o aresteze pe mătuşa dumitale.

— N-o s-o găsească niciodată! zise Jacques Collin.

— O să se facă percheziţie la târgul de vechituri, la o domnişoară Paccard care-i ţine prăvălia.

— N-o să se găsească acolo decât zdrenţe, costume, dantele, uniforme. Totuşi ar fi momentul să punem capăt zelului domnului Camusot.

Domnul de Granville sună un om de serviciu şi-i spuse să se ducă să-l cheme pe domnul Camusot.

— Haide, îi spuse dânsul lui Jacques Collin, să isprăvim! Sunt nerăbdător să aflu ce leac ai pentru vindecarea contesei…

— Domnule procuror-general, zise Jacques Collin, devenind serios, cum bine ştiţi, am fost condamnat la cinci ani de muncă silnică pentru fals. Îmi place să fiu liber! Iubesc libertatea!… Iubirea asta, ca toate iubirile, a mers de-a dreptul împotriva interesului ei; când vor să se adore prea mult, îndrăgostiţii se ceartă. Evadând, fiind iarăşi prins, pe rând, am făcut şapte ani de ocnă. N-aveţi să mă graţiaţi decât pentru agravările de pedeapsă pe care le-am încasat la *pârnaie…* pardon, la ocnă. De fapt, mi-am ispăşit pedeapsa, şi până când nu voi fi prins cu altă drăcie, lucru de care desfid justiţia şi pe Corentin, ar trebui să fiu repus în drepturile mele de cetăţean francez. Dar afară din Paris şi pus sub supravegherea poliţiei, asta e viaţă? Unde m-aş putea duce? Ce-aş putea face? Îmi cunoaşteţi capacitatea… L-aţi văzut pe Corentin, arsenalul acela de şiretenie şi de trădări, galben de frică în faţa mea şi recunoscându-mi talentele. Omul ăsta mi-a furat tot! Căci el, el singur, nu ştiu prin ce mijloace şi în interesul cui, a dărâmat succesul pe care-l clădisem pentru Lucien… Corentin şi Camusot au făcut tot…

— Nu fi răzbunător, zise domnul de Granville, şi să

trecem la fapte.

— La fapte? Iată faptele. Azi-noapte, ţinând în mână mâna îngheţată a tânărului mort, mi-am făgăduit mie însumi să renunţ la lupta descreierată pe care o duc de douăzeci de ani împotriva societăţii întregi. După cele ce v-am spus despre părerile mele religioase, nu mă veţi crede în stare să fac pê mironositul... Aflaţi că de douăzeci de ani am văzut dosul faţadei, pivniţele lumii şi am recunoscut că există în mersul lucrurilor o forţă pe care dumneavoastră o numiţi *pronia cerească*, pe care eu o numeam *întâmplare*, iar pe care tovarăşii mei o numesc *norocul.* Orice faptă rea e ajunsă din urmă de o răzbunare oarecare, oricât de repede ar încerca să scape, în meseria asta de luptător, când ai carte bună, eşti servit şi e rândul tău să joci, cade o lumânare, ard cărţile sau îl trăsneşte congestia cerebrală pe jucător!... Aşa s-a întâmplat cu Lucien. Băiatul ăsta, îngerul ăsta n-a comis nici umbra unei fărădelegi, s-a lăsat dus, a lăsat lucrurile în voia întâmplării! Urma să se căsătorească cu domnişoara de Grandlieu, să fie ridicat la rangul de marchiz, avea avere; şi tocmai atunci o târfă se otrăveşte, ascunde capitalul unei rente, şi clădirea atât de greu zidită a acestui succes se prăbuşeşte într-o clipă. Şi cine înfige întâi spada în noi? Un om împovărat de nemernicii ascunse, un monstru care a săvârşit în lumea intereselor băneşti asemenea crime, încât fiecare ban din averea sa e umed de lacrimile unei familii, un Nucingen care a fost Jacques Collin legal în lumea arginţilor. Într-un cuvânt, cunoaşteţi tot atât de bine ca şi mine falimentele, escrocheriile omului ăstuia. Lanţurile mele vor pecetlui totdeauna tot ce fac, oricât de îndrăzneţe mi-ar fi faptele. Să fii o minge între două rachete, dintre care una se cheamă ocna şi cealaltă poliţia, e o viaţă în care triumful e o muncă fără sfârşit şi în care liniştea mi se pare cu neputinţă de atins. Domnule de Granville, Jacques Collin e îngropat în clipa asta împreună cu Lucien, peste care se aruncă chiar acuma apă sfinţită şi care pleacă spre cimitir.

Dar îmi trebuie un loc unde să mă duc nu să trăiesc, ci să mor... În actuala stare de lucruri dumneavoastră, justiţia, n-aţi vrut să vă ocupaţi de starea civilă şi socială a ocnaşului liberat. Când legea e satisfăcută, societatea nu se socoteşte mulţumită, rămâne bănuitoare şi face totul ca să-şi justifice sie însăşi bănuiala. Ea face din ocnaşul liberat o fiinţă nesuferită; trebuie să-i dea îndărăt toate drepturile, dar îi interzice să trăiască într-o anumită zonă. Societatea îi spune nefericitului: La Paris, singurul loc unde te poţi ascunde, şi în împrejurimile sale pe cutare întindere n-o să locuieşti!... Apoi îl supune pe ocnaşul liberat supravegherii poliţieneşti. Şi credeţi că se poate trăi în asemenea condiţii? Ca să trăieşti, trebuie să munceşti, căci nu ieşi de la ocnă cu venituri. Vă angajaţi în aşa fel încât ocnaşul să fie limpede arătat, recunoscut, ţinut într-un ţarc şi apoi vă închipuiţi că cetăţenii or să aibă încredere în el când societatea, justiţia, lumea care-l înconjoară n-au nici urmă de aşa ceva. Îl condamnaţi la foame sau la fărădelegi. Nu găseşte de lucru, e împins în chip fatal să se apuce iarăşi de vechea-i meserie care-l duce la ghilotină. Astfel încât, deşi vreau să renunţ la lupta împotriva legii, n-am găsit loc sub soare pentru mine. Unul singur îmi convine şi anume să mă fac slujitorul acestei puteri care ne apasă, şi când mi-a venit această idee, forţa de care vă vorbeam s-a manifestat limpede împrejurul meu. Trei neamuri mari sunt în mâna mea. Să nu credeţi că vreau să le şantajez... Şantajul e una dintre cele mai laşe crime. În ochii mei e o fărădelege de o ticăloşie mai adâncă decât omorul. Ucigaşul are nevoie de un curaj groaznic. Şi îmi semnez părerea; căci scrisorile care constituie siguranţa mea, care îmi îngăduie să vă vorbesc aşa, care mă pun în clipa asta pe acelaşi plan cu dumneavoastră, pe mine fărădelegea cu dumneavoastră justiţia, scrisorile acelea vă stau la dispoziţie. Omul dumneavoastră de serviciu poate să se ducă să le ceară din partea dumneavoastră, îi vor fi predate. Nu pretind plată pentru ele, nu le vând! Vai, domnule procuror-general, când

le-am pus deoparte nu mă gândeam la mine, mă gândeam la primejdia în care s-ar putea afla într-o zi Lucien! Dacă nu-mi daţi ce vă cer, am mai mult curaj şi mai multă scârbă de viaţă decât e nevoie ca să-mi zbor creierii singur şi să vă scap de mine... Pot să mă duc cu un paşaport în America şi să trăiesc în pustiu; am toate însuşirile care alcătuiesc un sălbatic... Iată cugetările care mă stăpâneau azi-noapte. Secretarul dumneavoastră v-a spus, cred, o vorbă pe care l-am însărcinat să v-o transmită... Văzând ce precauţii luaţi spre a salva amintirea lui Lucien de orice înjosire, v-am dăruit viaţa mea, sărman dar! Nu mai ţineam la ea; mi se părea imposibilă fără raza de lumină, fără fericirea care-o însufleţea, fără gândirea care-i era semnul, fără bunăstarea acelui tânăr poet care-i era soarele, şi voiam să fac să vă fie înmânate cele trei pachete de scrisori...

Domnul de Granville înclină fruntea.

— Când am coborât în curte, i-am găsit pe făptaşii crimei săvârşite la Nanterre, iar pe micuţul meu tovarăş de lanţ sub cuţitul ghilotinei, pentru că luase parte fără vrere la această fărădelege, urmă Jacques Collin. Am aflat că Bibi-Lupin înşală justiţia, că unul dintre agenţii săi e ucigaşul soţilor Crottat. Nu era, cum spuneţi dumneavoastră, providenţial?... Astfel că am întrezărit putinţa de a face binele, de a folosi însuşirile cu care sunt înzestrat, regretabilele cunoştinţe pe care le-am câştigat în slujba societăţii; să fiu folositor în loc să fiu răufăcător, şi am îndrăznit să mă bizui pe înţelegerea şi pe bunătatea dumneavoastră.

Expresia de bunătate, de naivitate, simplitatea omului acesta care se spovedea în cuvinte fără amărăciune, fără acea filosofie a viciului care până atunci îl făcea cumplit la auz, ar fi făcut să se creadă într-o schimbare la faţă. Nu mai era el însuşi.

— Cred aşa de mult în dumneavoastră, încât vreau să vă stau în întregime la dispoziţie, urmă dânsul cu umilinţa unui pocăit. Mă vedeţi între trei căi: sinuciderea, America sau

siguranţa statului. Bibi-Lupin e bogat, i-a trecut timpul; e un paznic cu două feţe şi dacă m-aţi lăsa să lucrez împotriva lui, l-aş prinde asupra faptului într-o săptămână. Dacă-mi daţi locul ticălosului ăstuia, faceţi cel mai mare serviciu societăţii. *Nu mai am nevoie de nimic*. (Voi fi cinstit.) Am toate însuşirile cerute de meserie. Am în plus faţă de Bibi-Lupin o oarecare educaţie; mi-am făcut şcoala până la penultima clasă; n-o să fiu aşa de prost ca el şi, când vreau, ştiu să mă port în lume. N-am altă ambiţie decât să fiu un element de ordine şi represiune, în loc să fiu corupţia însăşi. N-o să mai recrutez pe nimeni în marea armată a viciului. Domnule procuror-general, când e luat prizonier în război un general duşman, doar nu-l împuşti; îi dai îndărăt sabia, iar drept închisoare un oraş; ei bine, eu sunt generalul ocnei şi mă predau... Nu justiţia m-a înfrânt, ci moartea... Sfera în care vreau să lucrez şi să trăiesc e singura care mi se potriveşte şi voi desfăşura în ea puterea pe care simt c-o am... Hotărâţi dumneavoastră

Şi Jacques Collin rămase într-o atitudine supusă şi modestă.

— Mi-ai pus scrisorile la dispoziţie? întrebă procurorul general.

— Puteţi trimite să le ia, vor fi predate persoanei trimise de dumneavoastră.

— Şi cum anume?

Jacques Collin citi în inima procurorului general şi îşi duse jocul mai departe.

— Mi-aţi făgăduit comutarea pedepsei cu moartea a lui Calvi în douăzeci de ani de muncă silnică. A, nu vă amintesc asta ca să mă târguiesc, zise dânsul cu vioiciune, văzându-l pe procurorul general că face o mişcare. Dar viaţa lui trebuie să fie salvată din alte pricini; băiatul e nevinovat.

— Cum pot avea scrisorile? întrebă procurorul general. Am dreptul şi obligaţia să aflu dacă eşti aşa cum te pretinzi. Vreau să te predai fără condiţii...

— Trimiteţi un om de încredere pe cheiul aux Fleurs. O să vadă pe treptele prăvăliei unui marchitan cu firma *La scutul lui Ackile...*

— Prăvălia *La scut?...*

— Acolo, zise Jacques Collin cu un zâmbet amar, acolo mi-e scutul. Trimisul dumneavoastră va găsi în locul acela o bătrână îmbrăcată, cum vă spuneam, ca o negustorească de peşte înstărită, cu cercei mari la urechi şi în haine de vânzătoare bogată de la hale; o să întrebe de doamna *de* Saint-Estève. A nu se uita acest *de...* şi o să spună: „Vin din partea procurorului general pentru ce ştiţi dumneavoastră...” Îndată veţi primi trei pachete sigilate...!

— Şi nu lipseşte nicio scrisoare? întrebă domnul de Granville.

— Sunteţi tare! Nu degeaba vi s-a dat postul ăsta, zise Jacques Collin zâmbind. Văd că mă credeţi în stare să vă sondez şi să vă predau hârtie albă... Nu mă cunoaşteţi! adăugă dânsul. Mă încred în dumneavoastră ca un fiu în tatăl său.

— Vei fi dus înapoi la Conciergerie, zise procurorul general, şi vei aştepta acolo hotărârea pe care o vom lua asupra sorţii dumitale.

Procurorul general sună şi-i spuse omului de serviciu care intrase:

— Roagă-l pe domnul Garnery să vină aici, dacă e în birou.

În afară de cei patruzeci şi opt de comisari ai poliţiei care veghează asupra Parisului ca patruzeci şi opt de pronii în miniatură, fără să mai punem la socoteală şi poliţia de siguranţă – şi de acolo vine numele de *sfert de ochi* pe care hoţii li l-au dat în argoul lor, fiindcă sunt patru în fiecare arondisment – există doi comisari ataşaţi totodată de poliţie şi de justiţie ca să aducă la îndeplinire misiunile gingaşe şi să înlocuiască în multe cazuri judecătorii de instrucţie. Biroul acestor doi magistraţi, căci comisarii de poliţie sunt magistraţi, se cheamă biroul delegaţiilor, căci într-adevăr

de fiecare dată sunt delegaţi şi sesizaţi în toată regula ca să execute fie percheziţii, fie arestări. Posturile acestea cer oameni maturi, de o capacitate verificată, de o mare moralitate şi de o discreţie totală, şi e una dintre minunile pe care le face pronia de dragul Parisului, că există totdeauna posibilitatea de a avea oameni de soiul acesta. Descrierea Palatului de justiţie n-ar fi exactă dacă n-am aminti aceste magistraturi *preventive*, ca să spunem aşa, care sunt cele mai puternice auxiliare ale justiţiei; căci dacă justiţia, prin forţa lucrurilor, a pierdut din vechiul ei fast, din bătrâna-i măreţie, trebuie să recunoaştem că a câştigat mult din punct de vedere material. Mai cu seamă la Paris, maşinăria s-a perfecţionat de minune.

Domnul de Granville îl trimisese pe domnul Chargeboeuf, secretarul său, la înmormântarea lui Lucien; pentru misiunea de faţă, trebuia să-l înlocuiască printr-un om sigur; iar domnul Garnery era unul dintre cei doi comisari de la delegaţii.

— Domnule procuror general, urmă Jacques Collin, v-am şi dat dovadă că am şi eu onoarea mea... M-aţi lăsat liber şi m-am întors... Mai e puţin până la ceasurile unsprezece... se isprăveşte slujba de înmormântare a lui Lucien, o să-l ducă la cimitir. În loc să mă trimiteţi la Conciergerie, daţi-mi voie să însoţesc trupul copilului până la cimitirul Père-Lachaise, după care mă întorc la închisoare...

— Du-te, zise domnul de Granville, cu o intonaţie de bunătate.

— Încă un cuvânt, domnule procuror general. Banii femeii aceleia, metresa lui Lucien, n-au fost furaţi... în cele câteva clipe de libertate pe care mi le-aţi acordat, am putut să întreb slugile... Sunt sigur de ele cum sunteţi dumneavoastră de cei doi comisari de la delegaţii. Prin urmare se va găsi în camera ei, la ridicarea sigiliilor, capitalul rentei vândute de domnişoara Esther Gobseck. Camerista mi-a atras atenţia că răposatei îi plăcea, cum se spune, să facă pe secretoasa şi era foarte neîncrezătoare,

prin urmare trebuie să fi ascuns bancnotele în pat. Să se scotocească patul cu grijă. Să fie demontat, să se desfacă saltelele şi somiera, şi o să se găsească banii.

— Eşti sigur?…

— Sunt sigur de relativa cinste a ticăloşilor mei; ei nu se joacă niciodată cu mine… Am asupra lor drept de viaţă şi de moarte, judec şi condamn şi-mi execut sentinţele fără atâtea formalităţi ca dumneavoastră. Aţi observat cum lucrează puterea mea. O să vă regăsesc sumele furate de la domnul şi doamna Crottat; vi-l prind cu şoalda pe unul dintre agenţii lui Bibi-Lupin, braţul lui drept, şi-o să vă descopăr taina omorului săvârşit la Nanterre… Asta ca acont!… Şi acum, dacă mă puneţi în slujba justiţiei şi a poliţiei, după un an vă veţi felicita pentru tot ce v-am dezvăluit, voi fi pe de-a-ntregul ceea ce trebuie să fiu şi voi şti să izbutesc în toate cazurile ce mi se vor încredinţa.

— Nu-ţi pot făgădui nimic altceva decât bunăvoinţa mea. Ce-mi ceri nu depinde numai de mine. Dreptul de-a graţia îi aparţine numai regelui, pe baza referatului ministrului de justiţie, iar postul pe care-l doreşti e de resortul domnului prefect de poliţie.

— Domnul de Garnery, anunţă omul de serviciu.

La un gest al procurorului general, comisarul de la delegaţii întră, aruncă asupra lui Jacques Collin o privire de cunoscător şi îşi stăpâni mirarea auzind cuvintele: „Du-te!” spuse de către domnul de Granville lui Jacques Collin.

— Îmi îngăduiţi, răspunse Jacques Collin, să nu ies înainte ca domnul Garnery să vă fi adus ceea ce constituie forţa mea, aşa încât să mă duc cu mărturia că sunteţi mulţumit de mine?

Această umilinţă, această bună-credinţă totală îl mişcară pe procurorul general.

— Du-te! rosti magistratul. Sunt sigur de dumneata.

Jacques Collin se înclină adânc, cu supunerea desăvârşita a inferiorului faţă de mai-marele său. Peste zece minute, domnul de Granville avea în stăpânirea sa scrisorile

cuprinse în trei pachete sigilate şi neatinse. Dar importanţa cazului, acel soi de spovedanie a lui Jacques Collin, îl făcuseră să uite de vindecarea doamnei de Sérisy.

Ajuns afară, Jacques Collin încercă un simţământ de neînchipuită mulţumire. Se simţi liber şi născut pentru o viaţă nouă. Se duse repede de la Palatul de justiţie la biserica Saint-Germain-des-Pres, unde slujba se isprăvise. Preotul stropea cu apă sfinţita sicriul şi Jacques Collin sosi la timp ca să-şi mai ia acest rămas bun creştinesc de la trupul neînsufleţit al copilului pe care-l iubise atât de mult, apoi se urcă într-o trăsură şi însoţi cadavrul până la cimitir.

La înmormântările care au loc în Paris, afară de împrejurări neobişnuite, sau în cazul destul de rar al unui om celebru mort de moarte bună, mulţimea adunată la biserică scade pe măsură ce se apropie de cimitir. Lumea găseşte timp să se arate la biserică, dar fiecare are treburile lui şi se grăbeşte să se întoarcă la ele cât mai curând cu putinţă. Astfel că, dintre cele zece trăsuri de doliu, nici chiar patru nu erau pline. Când convoiul funebru ajunse la Père-Lachaise, nu mai erau decât vreo douăsprezece persoane, printre care se afla şi Rastignac.

— Bine faci că îi eşti credincios, îi spuse Jacques Collin vechiului său cunoscut.

Rastignac făcu un gest de surprindere, găsindu-l acolo pe Vautrin.

— Ţine-ţi firea, îi spuse vechiul client al doamnei Vauquer. Prin simplul fapt că te găsesc aici, ai în mine un sclav. Sprijinul meu nu e de dispreţuit, sunt sau voi fi mai puternic ca niciodată. Ai ieşit în larg, ai fost foarte îndemânatic, dar vei avea poate nevoie de mine şi te voi servi totdeauna.

— Dar ce-o să fii?

— În loc de locatar al ocnei, o să-i fiu furnizor, răspunse Jacques Collin.

Rastignac făcu o mişcare de scârbă.

— Dar dacă ai fi jefuit!...

Rastignac porni repede ca să se despartă de Jacques Collin.

— Nu ştii în ce împrejurări te poţi afla.

Sosiră la mormântul săpat lângă al Estherei.

— Două fiinţe care s-au iubit şi care erau fericite! rosti Jacques Collin. Acum sunt iarăşi împreună. Să poţi putrezi împreună cu cine ţi-e voia, e şi asta o fericire. O să cer să fiu îngropat aici.

Când fu lăsat sicriul în groapă, Jacques Collin căzu leşinat. Omul acela atât de tare nu rezistă la zgomotul uşor al lopeţilor de pământ pe care groparii le aruncă peste sicriu, ca să vină pe urmă să ceară bacşiş. În clipa aceea, doi agenţi ai brigăzii de siguranţă sosiră, îl recunoscură pe Jacques Collin, îl luară pe sus şi-l urcară într-o birjă.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Jacques Collin când îşi reveni în simţiri şi după ce se uită în birjă.

Se trezise între doi agenţi de poliţie, dintre care unul era chiar Ruffard; de aceea îi şi zvârli o ochire care pătrunse în sufletul ucigaşului până la taina pe care o ştia Gonora.

— Te-a căutat procurorul general, asta s-a întâmplat, răspunse Ruffard, am fost peste tot şi nu te-am găsit decât la cimitir, unde erai să cazi cu capul în jos în groapa răposatului june.

Jacques Collin tăcu. Apoi îl întrebă pe celalalt agent:

— Cine mă caută? Bibi-Lupin?

— Nu, ne-a trimis domnul Garnery.

— Nu v-a spus nimic?

Cei doi agenţi se priviră şi se consultară cu o mimica expresivă.

— Haide, spuneţi-mi cum v-a dat ordinul?

— Ne-a ordonat, zise Ruffard, să te găsim pe loc şi ne-a spus că eşti la biserica Saint-Germain-des-Près, iar dacă înmormântarea plecase de la biserică, trebuie să fii la cimitir.

— Procurorul general mă căuta?

— Poate.

— Am înţeles, zise Jacques Collin, are nevoie de mine!…

Şi recăzu în tăcerea sa care-i nelinişti considerabil pe cei doi agenţi. Pe la ceasurile două şi jumătate, Jacques Collin intră în cabinetul domnului de Granville şi găsi acolo un nou personaj, şi anume pe predecesorul domnului de Granville, contele Octave de Bauvan, unul dintre preşedinţii Curţii de casaţie.

— Ai uitat primejdia în care se află doamna de Sérisy, pe care ai făgăduit să o salvezi.

— Întrebaţi, domnule procuror general, zise Jacques Collin, în ce stare m-au găsit derbedeii aceştia.

— Leşinat, domnule procuror general, pe marginea gropii tânărului pe care îl înmormântau.

— Salveaz-o pe doamna de Sérisy, zise domnul de Bauvan şi vei avea tot ce ai cerut!

— Nu doresc nimic, urmă Jacques Collin, m-am predat fără condiţii, iar domnul procuror general a primit…

— Toate scrisorile! zise domnul de Granville. Dar ai făgăduit c-ai să salvezi minţile doamnei de Sérisy; eşti în stare? Nu e lăudăroşenie?

— Sper, răspunse Jacques Collin cu modestie.

— Bine, atunci hai cu mine! spuse contele Octave.

— Nu, zise Jacques Collin, n-am să stau în aceeaşi trăsură, alături de dumneavoastră… mai sunt încă ocnaş. Dacă vreau să slujesc justiţia, n-am să încep prin a o dezonora… Duceţi-vă dumneavoastră la doamna contesă, sosesc şi eu îndată… Spuneţi-i că va veni cel mai bun prieten al lui Lucien, abatele Carlos Herrera. Ideea că o voi vizita, cu siguranţă că are s-o impresioneze şi va favoriza criza. Să mă iertaţi că voi mai lua o dată înfăţişarea mincinoasă a duhovnicului spaniol; e numai din dorinţa de a face un astfel de mare serviciu.

— Ne vom vedea acolo împrejurul orelor patru, spuse domnul de Granville, trebuie să mă duc mai întâi împreună cu ministrul de justiţie la rege.

Jacques Collin plecă la întâlnirea cu mătuşă-sa care-l

aştepta pe cheiul aux Fleurs.

— Ei, cum e? îl întrebă ea, ai făcut cârdăşie cu *curcanii?*

— Da.

— E o *baftă*.

— Nu de asta, dar trebuia să scap viaţa bietului Théodore; şi va fi salvat.

— Şi tu?

— Eu? Eu voi fi ceea ce trebuie să fiu! Voi face mai departe să tremure toată lumea asta a noastră! Dar trebuie să ne apucăm de treabă! Spune-i lui Paccard să-i dea drumul cu toată iuţeala. Şi Europei să-mi execute ordinele.

— E o bagatelă, am şi găsit cum trebuie să procedez cu Gonora! spuse înfricoşătoarea Jacqueline. Nu mi-am pierdut timpul de florile mărului!

— Pe Ginetta, fata asta corsicană, să mi-o găsiţi pentru mâine dimineaţă, continuă Jacques Collin, zâmbindu-i mătuşii sale.

— Ar trebui să-i dau de urmă!

— O să-i dai de urmă prin Manon cea Blondă, răspunse Jacques.

— Ea noastră seara asta. Eşti mai aprins ca un armăsar! Prin urmare *pică gras?*

— Cu primele lovituri vreau să întrec cele mai grozave fapte ale lui Bibi-Lupin. Am stat de vorbă un pic cu bestia care ni l-a omorât pe Lucien şi nu mai trăiesc decât ca să mă răzbun pe el! Datorită situaţiei fiecăruia dintre noi, suntem înarmaţi la fel şi apăraţi la fel! O să am nevoie de câţiva ani ca să-l lovesc pe ticălosul acela; dar o să-l lovesc drept în inimă.

— Cred ca are şi el pentru tine un program la fel, căci a adăpostit-o pe fata lui Peyrade, ţi-aminteşti, fetiţa pe care am vândut-o lui madame Nourrisson.

— Primă etapă va fi să-i găsim un servitor.

— O să fie greu, trebuie să se priceapă şi el! zise Jacqueline.

— Nu face nimic, ura dă viaţă! La muncă!

Jacques Collin luă o birjă şi se duse imediat pe cheiul Malaquais, în cămăruţa unde locuia şi care nu ţinea de apartamentul lui Lucien. Portarul, foarte mirat că-l revede, voi să-i vorbească despre cele întâmplate între timp.

— Ştiu tot, îi spuse abatele. Am fost compromis în ciuda hainei preoţeşti, dar a intervenit pentru mine ambasadorul Spaniei şi am fost pus în libertate.

Se urcă repede în odaia sa, unde luă, din scoarţa unei cărţi de rugăciuni, o scrisoare pe care Lucien i-o adresase doamnei de Sérisy, când căzuse în dizgraţia distinsei doamne, după ce îl văzuse la teatrul Italian cu Esther. În disperarea sa, Lucien se abţinuse să mai trimită scrisoarea, căci se credea pierdut pe veci. Dar Jacques Collin citise această capodoperă şi, cum tot ceea ce scria Lucien era sfânt pentru el, păstrase scrisoarea în cartea de rugăciuni, din pricina exprimării poetice a acelei iubiri născute din vanitate. Când domnul de Granville îi vorbise de starea în care se găsea doamna de Sérisy, omul acesta atât de adânc socotise, pe bună dreptate, că disperarea şi nebunia acelei cucoane mari se trăgea din faptul că rămăsese certată cu Lucien. Cunoştea femeile aşa cum magistraţii cunosc răufăcătorii, le ghicea până şi cele mai mărunte tresăriri ale inimii şi se gândi pe loc că probabil contesa dădea în parte vina morţii lui Lucien pe propria-i asprime şi şi-o imputa amar. De bună seamă că un om copleşit de iubirea ei nu şi-ar fi pus capăt zilelor. Dacă avea să afle că el o iubea şi mai departe, în ciuda asprimii sale, poate că avea să-şi recapete minţile.

Dacă Jacques Collin era un mare general al ocnaşilor, trebuie să fi fost – nu mai puţin – şi un mare medic al sufletelor. Sosirea omului acesta în apartamentele palatului Sérisy fu totodată ruşine şi speranţă. Câteva persoane, contele, medicii se aflau în salonaşul dinaintea odăii de culcare a contesei; dar, ca să nu cadă nicio pată pe onoarea sufletului ei, contele de Bauvan făcu să iasă toată lumea şi rămase singur cu prietenul său. Destul de grea lovitură era

pentru vicepreşedintele consiliului de stat, pentru un membru al consiliului intim al regelui, să-l vadă intrând pe acest ins sumbru şi sinistru.

Jacques Collin îşi pusese alte haine. Purta pantaloni şi redingotă de postav negru şi mersul său, privirile, gesturile, totul fu de o bună-cuviinţă desăvârşită. Se înclină în faţa celor doi oameni de stat şi întrebă dacă putea să între în odaia contesei.

— Te aşteaptă cu nerăbdare, răspunse domnul de Bauvan.

— Cu nerăbdare?... Atunci e salvată, rosti cumplitul fascinator.

Într-adevăr, după o convorbire de o jumătate de ceas, Jacques Collin deschise uşa şi rosti:

— Poftiţi, domnule conte, nu mai e de temut nicio întorsătură fatală.

Contesa îşi ţinea scrisoarea pe inimă; era liniştită şi părea împăcată cu sine însăşi. Văzând aceasta, contele lăsă să-i scape un gest de fericire.

„Prin urmare, ăştia sunt oamenii care hotărăsc soarta noastră şi a popoarelor! gândi Jacques Collin, dând din umeri, când intrară cei doi prieteni. Dacă oftează strâmb o muiere, li se întorc minţile pe dos ca o mănuşă, îşi pierd cumpătul pentru o ocheadă! O fustă pusă ceva mai sus sau ceva mai jos şi iată cum aleargă desperaţi prin tot Parisul. Capriciile unei femei au urmări asupra întregului stat! Ah, câtă forţă dobândeşte un bărbat, când scapă, ca mine, de această tiranie de copil, de această cinste pe care patima o dă peste cap, de aceasta răutate nevinovată, de această viclenie de sălbatic! Femeia cu spiritul ei de călău, cu talentul ei pentru tortură, este şi va fi în veci pierzania bărbatului. Procurorul general, ministru, toţi sunt orbiţi, toţi gata să răstoarne orice pentru nişte scrisori de ducesă sau de mucoasă, sau pentru minţile unei femei care va fi mai nebună în toate minţile decât era când şi le pierduse”. Începu să zâmbească cu trufie. „Şi, îşi zise dânsul, ăştia mă

cred, ascultă de destăinuirile mele şi-o să mă lase la locul meu. Am să domnesc mai departe asupra acestei lumi care de douăzeci şi cinci de ani mi se supune…”

Jacques Collin se folosise de acea supremă putere, pe care o avusese pe vremuri asupra bietei Esther; căci, după cum s-a văzut de multe ori, era înzestrat cu privirea, cuvântul şi gesturile ce îmblânzesc nebunii; îl înfăţişase pe Lucien drept unul care pierise luând cu sine icoana contesei.

Nicio femeie nu rezistă ideii că e iubită numai ea pe lume.

— Nu mai aveţi nicio rivală! fu ultimul cuvânt al recelui ironist.

Rămase un ceas întreg uitat acolo, în salon. Domnul de Granville veni şi-l găsi întunecat, în picioare, pierdut într-o visare din acelea cum trebuie să aibă cine face o dată în viaţă un optsprezece Brumar[181].

Procurorul general se duse până în pragul odăii contesei, rămase acolo câteva clipe, apoi se întoarse către Jacques Collin şi-l întrebă:

— Nu ţi-ai schimbat gândul?

— Nu, domnule conte.

— Ei, atunci ai să iei locul lui Bibi-Lupin, iar condamnatului Calvi are să-i fie comutată pedeapsa.

— N-o să fie trimis la Rochefort?

— Nici măcar la Toulon, ai să-l poţi folosi în serviciul pe care-l vei conduce; dar această graţiere şi numirea dumitale depinde de felul cum te vei purta vreme de şase luni cât vei fi adjunctul lui Bibi-Lupin.

Într-o săptămână, datorită adjunctului lui Bibi-Lupin, familia Crottat recuperă patru sute de mii de franci, iar Ruffard şi Godet fură daţi pe mâna justiţiei.

[181] Ziua (după calendarul republican) când Napoleon Bonaparte a dat lovitura de stat prin care a răsturnat aşa-numitul directoriu (9 noiembrie 1799) şi a devenit prim-consul, înainte de a se proclama împărat (1804).

Capitalul rentei vândute de Esther Gobseck se găsi în patul curtezanei, iar din ordinul domnului de Sérisy, Jacques Collin primi cei trei sute de mii de franci pe care i-i lăsase Lucien de Rubempré prin testament.

Monumentul poruncit de Lucien pentru Esther şi pentru dânsul trece drept unul dintre cele mai frumoase ale cimitirului Père-Lachaise, iar locul de veci de la picioarele lor e proprietatea lui Jacques Collin.

După ce şi-a îndeplinit funcţiunile vreme de vreo cincisprezece ani, Jacques Collin s-a retras prin 1845.

1838–1847.

Sfârşit.